

REVEREN
diſſimi. D. Tho
mæ de Vio Ca-
ietani, cardina-
lis ſancti Sixti
perquàm docta,
reſoluta ac com
pẽdioſa de pec-
catis Summula,
nuper diligẽtiſ-
ſime recognita.

LVGDVNI.

Væneunt in vico Mercuriali, apud
Vincentium de Portonariis.

1538

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. III NAPOLI

TABVLA MATERIARVM.

¶INDEX EORVM QVAE IN HAC Summa, tractantur.

Aborſus quando ſit peccatum: & quando inducat irregularitatem.
Abſolutio à peccatis ex parte formæ.
Abſolutio ex parte abſoluentis.
Abſolutionis impedimenta.
Abſolutio ab excommunicatione.
Abſolutio ab excommunicatione ex parte poteſtatis abſolutoriæ.
Abſolutio ab excõmunicatione minore.
Acceptio perſonarum.
Acedia.
Adulatio.
Adulterium.
Aduocati & procuratoris octo iniquitates.
Alchymia quando ſit peccatum.
Ambitio.
Apoſtaſia.
Arrogantia.
Aſſaſſinus.
Aſtrorum obſeruatio.
Aſtutia.
Auaritia.
Audacia.
[illegible]ium.
[illegible]m.
[illegible]m.
[illegible]um.
[illegible]neficium eccleſiaſticum.
[illegible]eſtialitas.
[illegible]emia.
[illegible]Alumnia.
Caſus reſeruati.
[illegible]horearum peccatum.

Clericorum peccata.
Cogitationis peccata.
Colluſio.
Columbarium habere quomodo & quando liceat.
Communio ſacramentalis.
Concubinatus.
Concuſſionis crimen.
Confeſſionis ſacramentalis.xvj.conditiones.
Confeſſio quando ſit iteranda.
Confeſſoris quinq; conditiones.
Confirmationis ſacramentum, quod chriſma dicitur.
Coniuratio. Conſcientia.
Contemptus peccatum.
Contemptus cauſa peccati.
Contritionis quinq; conſideranda.
Contumacia.
Contumelia.
Conuitium.
Correctionis qua ſubditi à ſuperioribus corrigi debent,
Correctionis fraternæ omiſſio. (omiſſio.
Crudelitas.
Curioſitas.
DEcimarum ſolutionis omiſſio.
Defenſio manualis dupliciter redditur illicita.
Delectatio moroſa.
Deriſio ſeu irriſio.
Deſperatio.
Detractio.
Detrahere ſibijpſi.
Diſputationis de fide, dubitando de veritate fidei, peccatũ.
Diſcordia.
Diſpenſationis in lege ſiue voto & ſimilibus peccatum.
Diuinatio.
Doctorem fieri aut facere notabiliter inſufficientem.
Dolus. Duellum.

EBrietas.
Electio eccleſiaſtici paſtoris.
Electio ſecularis officialis.
Eleemoſynam non facere in duobus caſibus eſt peccatum.
Emere rem minoris iuſto precio.
Emere iura aliena bonorum temporalium.
Emptio quot modis ſit illicita.
Emulatio.
Epiſcopi peccata peculiaria.
Erubeſcentia.
Euagatio mentis.
Excõicationis notitia in quibus ſit confeſſori neceſſaria.
C A S V S excommunicationis. Et primo contra hæreticos.
In hæreticos & fautores eorum &c. cap.j.
In dominos temporales circa negocium inquiſitionis contra hæreticos deficientes. ca.ij.
In inquiſitores contra hæreticos non procedentes, vel falſò hæreſim imponentes. ca.iij.
In inquiſitores & vicarios ipſorum vel epiſcoporum ſeu capitulorum, ſede vacante pecuniam illicitè extorquentes &c. ca.iiij.
In fratricellos ſeu biſochos ſiue beghinos. cap.v.
In mulieres ſtatum beghinatus aſſumptum ſectantes &c. cap. vj.
¶Contra ſchiſmaticos.
In pertinaciter ſe ab obedientia Romani pontificis ſubtrahentes. ca.vij.
In præſumptuoſè tenentes q̃ ordinationes ab Octauiano & Guidone factæ ſint ratæ &c. ca.viij.
In eum qui de tertiæ partis cardinalium nominatione confiſus, papæ ſibi nomen vſurpat &c. ca.ix.
Contra manum violentam.
In eos qui in clericum vel monachum manus violentas iniiciunt. ca.x.

In eum qui cardinales hoſtiliter fuerit inſecutus vel percuſſerit aut ceperit &c. ca.xj.
In iniurioſe pontificem percutientes &c. ca.xij.
In offendentes Romipetas. ca.xiij.
In eos qui ad apoſtolicam ſedem venientes vel recedentes ab eadem capiunt, ſpoliant, & detinent &c. ca.xiiij.
In eos qui ad Romanam curiam ſuper ſuis cauſis recurrentes &c. offendunt. ca.xv.
In eum qui aliquem chriſtianum per aſſaſſinos interfecerit vel interfici mandauerit &c. ca.xvj.
In eos qui terras Romanæ eccleſiæ offendunt. ca.xvij.
In latrones maritimos. ca.xviij.
In eos q̃ ſedẽ apoſtolicã in ſuis victualibus offẽdũt. ca.xix.
In eos qui contra chriſtianum principatum, opem ferunt inimicis crucis Chriſti. ca.xx.
In effractores & ſpoliatores locorum ſacrorum. ca.xxj.
In incendiarios. ca.xxij.
In eos qui naufragorum xp̃ianorũ bona rapiunt. ca.xxiij.
¶Contra offendentes apoſtolicam ſedem.
In cardinales in electione papæ ſimoniam committentes. capi. xxiiij.
In appellantes ad futurum concilium. ca.xxv.
In literarum apoſtolicarum falſarios &c. ca.xxvj.
In offendentes apoſtolicam ſedem tam in ſuis ſuorumq́ literis proceſſibus & executionibus, q̃ in iuriſdictionum fructuum redditυum & prouentuum vacantium vſurpatione. ca.xxvij.
In impugnantes literas electi in papam anteq̃ coronetur. capi. xxviij.
In inhibentes ne ſine ipſorum aut principum beneplacito mandetur executioni literæ apoſtolicæ. ca.xxix.
In offendentes apoſtolicam ſedem in cognitione cauſarum. ca.xxx.
¶Contra offendentes eccleſiaſticam libertatem.
In eos qui eccleſiaſticam libertatem per ſtatuta ſeu cõſue-

tudines offendunt. ca.xxxj.
In eos qui repræſalias aduerſus perſonas eccleſiaſticas cõcedunt. ca.xxxij.
In eos qui compellunt perſonas eccleſiaſticas ad ſubmittẽdum eccleſias, bona immobilia ſeu iura ipſarum laicis &c. ca.xxxiij.
In offendentes perſonas eccleſiaſticas pro eo quod eum pro quo rogabantur eligere noluerũt. ca.xxxiiij.
In eos qui litigantes in foro eccleſiaſtico impediunt.xxxv.
In grauantes illos qui in ipſos aut alios ſententiam excommunicationis, ſuſpenſionis vel interdicti protulerunt. capi. xxxvj.
In dominos temporales ſuis ſubditis inhibentes ne perſonis eccleſiaſticis vendant, emant, coquant, molant &c. capi. xxxvij.
In offendentes eccleſiaſticam libertatem in eccleſiarum vacantium bonis. ca.xxxviij.
In offendentes eandem quantum ad exemptionem à pedagijs & guidagijs. ca.xxxix.
In offendentes eandem quantum ad immunitatem à collectis ac exactionibus, & vſurpantes iuriſdictionem prælatorum. ca.xl.
In offendentes eandem quantum ad actum abſoluendi ſeu reuocandi pœnas excommunicationis, ſuſpenſionis vel interdicti. ca.xlj.
In offendentes eandem in clauium officio claudentium diuinum cultum excommunicatis & interdictis. capi. xlij.
In offendentes eandem in certo caſu ſequeſtri. ca.xliij.
In eos qui monialium &c. viſitatores in ſuo officio impediunt. ca.xliiij.
In ſepelientes in loco ſacro hæreticos &c. ca.xlv.
In eos qui in cimiterijs tempore interdicti quoſcunque in caſibus non conceſſis aut excommunicatos publicè &c. ſepelire præſumunt. ca.xlvj.

In eos qui in gradibus prohibitis aut cũ monialibus aut in religione vel ſacris conſtituti matrimonium contra-hunt &c. ca.xlvij.
In ſimplices religioſos qui decimas eccleſijs debitas vſur-pare præſumunt &c. ca.xlviij.
In religioſos & clericos ſeculares ſepulturæ libertatem tol-lere conantes. ca.xlix.
In religioſos & presbyteros ac alios clericos perſona-tus habentes qui leges & medicinam modo prohibito audiunt. ca.l.
In communitatum officiales quibuſdam ſuis ſtatutis vſu-ram fouentes. ca.lj.
In clericos minores epiſcopis vſurariam prauitatẽ in ter-ris ſuis fouentes. ca.lij.
In eos qui vrbis Romæ dignitates ſeu officia vſur-pant. ca.liij.
In dominum aliosq; rectores & officiales ciuitatis in qua Ro.pon.electio celebranda eſt, ſibi iniuncta diligenter non adimplentes &c. ca.liiij.
In mittentes ſcripturam vel nuncium cardinalibus in con clavi exiſtentibus, vel alicui ipſorum ſecretè loquen-tes. ca.lv.
In religioſos medicantes immoderatè habitacula acquirẽ-tes vel dimittentes. ca.lvj.
In ſcienter communicantes in crimine criminoſo, cum no minatim excõicato ei conſilium impendendo, auxiliũ vel fauorem. ca.lvij.
In clericos qui excommunicatos à Papa recipiunt ad diui na. ca.lviij.
In eos qui ad hoc vt iudex perſonaliter vadat ad mu-lierem pro teſtimonio, fictionem ſeu fraudem commit-tunt. ca.lix.
In eos qui per conſeruatores iudicialem vexationem pro-curant. ca.lx.
In religioſos temerè habitum ſuum dimittentes, vel

ad quæuis ſtudia ſine debita licentia accedẽtes: & in doctores qui religioſos habitu ſuo dimiſſo leges vel medicinam audientes ſcienter docere aut in ſcholis ſuis retinere præſumunt. ca.lxj.
In ſimplices monachos & canonicos regulares ad curias principũ vt damnum aliquod inferant ſuis prælatis aut monaſterio, ſe conferentes. ca.lxij.
In monachos intra ſepta monaſterij ſine licentia abbatum ſuorum arma tenentes. ca.lxiij.
In religioſos parochiale officiũ circa extremam vnctionẽ &c. vſurpantes. ca.lxiiij.
In religioſos qui ad retrahẽdũ debitores à ſolutione decimarũ aliqua proferre præſumunt. ca.lxv.
In religioſos negligentes primo circa debitas eccleſijs decimas, & præſumptuoſè poſtea prædicantes. ca.lxvj.
In religioſos interdictum quod ſeruat matrix eccleſia non ſeruantes. ca.lxvij.
In eum qui in ciuitate ſeu dioceſi vbi ſunt populi diuerſarum linguarum habẽtes ſub vna fide varios ritus, vſurpat præſulatum. ca.lxviij.
In contẽnentem ſe præſentare ꝙ primũ cõmodè poteſt ei à quo ceſſante periculo vel impedimento abſolui debebat &c. ca.lxix.
In eos qui corpora defunctorum ad alia loca transferenda exenterare, incidere &c. præſumunt. ca.lxx.
In eos qui in terris ſuis noua pedagia imponunt vel prohibita exigunt. ca.lxxj.
In dantes & recipientes in Simonia ordinis vel beneficij &c. ca.lxxij.
In ſingulares perſonas aliquid ex pacto dantes aut recipiẽtes pro ingreſſu religionis. ca.lxxiij.
In religioſos mẽdicantes ad aliquẽ monaſticum ordinem (carthuſieñ. excepto) abſq; ſedis apoſtolicæ licentia ſpeciali conuolantes. ca.lxxiiij.

In eos qui bona eccleſiaſtica alienant, & illos qui ipſa alienata recipiunt. ca.lxxv.
In ſacerdotem officiũ vicecomitis aut præpoſiti ſecularis habentem &c. ca.lxxvj.
In confeſſores qui in duodecim caſibus à Sixto.iiij.reſeruatis & generaliter in caſibus cœnæ domini aliquẽ abſoluere, aut quatuor excepta vota commutare attentant. ca.lxxvij.
In eos qui aſſerũt tenentes beatã virginẽ ab originali peccato fuiſſe præſeruatã, hæreſim aut peccatũ mortale incurrere, & econuerſo &c. ca.lxxviij.
In impedientes legatos vel nũcios apoſtolicos ne recipiantur & faciant ea ad quæ miſſi ſunt. ca.lxxix.
In vocatos ad dirigendum moniales non abſtinentes ab his vnde oriri vel nutriri poſſit diſcordia in electionib⁹ faciendis. ca.lxxx.
In eos qui ordini prædicatorũ aut minorum iniuriam in vij.caſibus faciunt. ca.lxxxj.
In cardinales reuelãtes aliquid in cõſiſtorio geſtũ aut dictũ à Papa vetitum reuelari. ca.lxxxij.
In impreſſores librorum ſine debita licentia imprimentes. ca.lxxxiij.
In eos qui falſa miracula aut incerta vel prophetias incertas prædicant: ſeu epiſcopis aut ſuis ſuperioribus detrahere præſumunt. ca.lxxxiiij.
Quæ ſint vetita excommunicato.
De peccatis participantiũ cum excommunicatis.
Excommunicatio minor.

FAlſarius tam monetæ, menſurarum & ponderum, ꝗ ſcripturarum &c.
Famam propriam falſò ereptam negligere.
Feſtos dies violare.
Filij peccata.
Fornicatio. Fraus.
Furtum.

¶Gloriæ humanæ appetitus.
Gula.
HAbitus debiti omiſſio vel occultatio.
Haſtiludium.
Hæreſis.
Hiſtrionatus.
Homicidium.
Horarum canonicarum omiſſio.
Hypocriſis.
IActantia.
Idololatria.
Ieiunij eccleſiaſtici omiſſio.
Ignorantiæ peccatum.
Imaginum purè aſtronomicarum vſus.
Immunditia.
Immunitas eccleſiaſtica.
Impedimenta matrimonij.
Impietas.
Impudicitia. Incantatio.
Incendiarius. Inceſtus.
Inconſideratio agibilium humanorum.
Inconſtantia.
Incontinentia. Indignatio.
Infidelitas chriſtianæ fidei oppoſita.
Infidelium conuerſationem habere.
Infidelitas vt eſt violatio promiſſionis.
Ingratitudo.
Inhumanitas. Iniuſtitia.
Inobedientia.
Inquietudo mentis.
Inſenſibilitas.
Inſipientia.
Interdicti eccleſiaſtici violatio.
Interrogationes pœnitentium à cõfeſſoribus ſecundum ordinem decem præceptorum.

Intimiditas qua homo non timet pericula vitæ &c. quando, vbi, cur, & ſicut oportet.
Intruſio.
Inuidia.
Ira.
Ironia.
Irregularitas.
Iudaizare.
Iudæorum conuerſatio.
Iudicis peccata.
Iudicium temerarium de aīo ſeu intentione proximi.
Iurare.
LAruarum vſus.
Latrocinium.
Lenocinium.
Lex iniuſta.
Libellus famoſus.
Literarum alienarum ſigillatarū apertio inuito domino.
Litigium.
Litigare in iudicio pro temporalibus rebus ſibi iuſtè debitis, peccatum eſt quadrupliciter.
Ludere ex duplici capite eſt peccatum.
Luxuria.
MAgiſtrorum peccata.
Maledictio qua quis imprecatur alicui malum.
Maleficium.
Maleficium alio maleficio ſoluere.
Malitia.
Matrimonium quantum ad peccata quæ in illius contractu & vſu occurrunt.
Medici peccata.
Mendacium.
Mercatura.
Meretricium.
Militum peccata.
Minari.
Miſſæ celebratio.

Mollities.
Monachorum & monialium peccata.
Mulieris peccata.
Murmuratio. Mutilatio.
NEcromantia.
Nemeſis.
Notariorum peccata.
Nuptiarum peccata.
OBſtinatio.
Ocium ſeu ocioſum.
Odium boni.
Odij effectus ſeu ſigna prohibita.
Officiorum ſecularium vænalitas.
Opinio tripliciter inuenitur illicita.
Opinione vti vt regula operum interiorum & exteriorũ.
Oratio ex intentione ſine attentione.
Ordinantium & ordinandorum peccata.
Organorum vſus.
Ornatus exterioris peccatum.
Oſculum beneuolentiæ & libidinis.
PEccatum mortale & veniale.
Pedagium illicitum.
Pœnam ſubire ſtatutam quando quis teneatur abſq; alia declaratione iudicis.
Percuſſio qua proximus verberatur.
Perfidia.
Periculo peccandi ſe exponere quando ſit peccatum.
Periurium triplex.
Permiſſio.
Permutatio. Pertinacia.
Pignus accipere tripliciter redditur illicitum.
Pigritia.
Pirata.
Placere hominibus.
Pollutio qua ſemen humanum funditur, qñ ſit peccatum.

Præcepti tranſgreſſio quale & quantum peccatum ſit.
Præcipitatio.
Prædicatorum peccata.
Prælatorum peccata.
Præſcriptio. Præſumptio.
Præuaricatio.
Procuratorum crimina.
Prodigalitas.
Promiſſionis violatio.
Proxeneta.
Puſillanimitas.
RApina.
Raptus.
Religioſorum peccata.
Repræſaliarum iniquitas.
Reſtitutionis octo capitum conſideratio: ſcilicet quis, qd, quantum, cui, vbi, quando, quomodo, & quo ordine.
Rixa.
SAcrilegium.
Sagittarij ars ſeu officium.
Satisfactio ſacramentalis.
Scandalum.
Schiſma.
Scrupuloſorum medicinæ.
Scurrilitas.
Seditio. Simonia.
Simulatio.
Societas mercaturæ ſeu artificij dupliciter redditur illicita.
Sodomia.
Somniorum obſeruatio.
Sors triplex. Sortilegium.
Spectacula impudica, crudelia aut irreligioſa.
Sponſorum per verba de futuro, triplicia peccata.
Stuprum. Superbia.
Superſtitio qua circa diuinum cultum erratur.

Superſtitio obſeruationum quadruplex.
Suſpenſio qua homo excluditur ab executione ordinis vel officij eccleſiaſtici.
Suſpicio qua ex leuibus indicijs malum de proximo opinamur.
Suſurratio.
TEmeritas.
Tentatio dei.
Teſtimonium falſum.
Timor peccatum.
Tyrannis. Torneamentum.
VEctigalia quot modis ſint iniqua.
Vænatio quando ſit peccatum.
Venditio quibus modis ſit peccatum.
Vindicatio.
Virginum conſecratio quomodo reddatur illicita.
Viſitatio qua epi ſeu prælati viſitant gregem ſuum.
Vnctionis extremæ contemptus.
Voti violatio. & agitur primo de voto ex parte materię. ſecundo ex parte vouentis, tertio ex parte impedimentorum occurrentium. quarto ex parte irritationis, diſpenſationis & commutationis.
Vſura, hoc eſt lucrum ex mutuo. Et agitur de duplici vſura: ſcilicet exteriori & mentali.
Ad vſuram accipere.
De mediatoribus in peccato vſuræ.
De participantibus cum vſurarijs in vſu rerum vſurarij.
De dominis temporalibus componentibus cum vſurarijs vt vſuras impune facere poſſint.
De monte Genuenſi.

¶ Explicit Tabula.

¶THOMAS DE VIO CAIETANVS
Clementi ſeptimo pontifici maximo .S.

INDVLTO corporis imbecillitati, Clemens ſeptime pōtifex maxime, poſt tot commentationū laborē, anni vnius ocio: adieci animum vt humilibus iuxta apoſtolicū præceptum conſentiendo, opem minus doctis confeſſoribus ferrem. Aegræ ferunt ſiquidē nonnulli editas ſummas: q̄ dum externa innumera immiſcent, opiniones multiplicant, diſputationes producūt, propria tuentur, alios oppugnant: vexatus tot doctoribus lector, confuſus, perplexus, aut certē inanis relinquit. Quocirca rogatus à multis, ſummulā colligere decreui de peccatis, alphabetico ordine: poſthabitis non ſolū diſputationibus ac opinionibus proprijs & alienis, ſed etiā doctoribus omnibus tacitis: vt nullus æmulatione aliqua à veritatis ſequela retrahatur. Et quāuis hic ſicut & vbiq; nullam mihi autoritatem tribui velim, ſed rationi vel authoritati quæ affertur (& propterea nihil abſq; appoſita ratiōe, niſi forte omnino manifeſtum aliâs eſſet, afferā: vt docti librare poſſint quæ dicuntur, minus autem capaces à doctioribus diſcēdi occaſionem habeant, & vel ſic rationum vires percipiant) beatitudinis tamen tuæ iudicio, vt par eſt, omnia ſubijcio. Suſcipe itaq; humaniſſime pater exiguum ſerui tui opuſculum: vt qui vnica inter chriſtianos principes pacis & reformationis eccleſiæ es ſpes, laborantibus quoq; inter obſcura peccatorum, ſplendor cenſuras fias. Fœlix vale,

¶PECCATORVM SVMMVLA THOMAE de Vio Gaietani cardinalis ſancti Sixti.

ABORSVS volūtarius eſt peccatū homicidij:perfecti quidē,ſi fœtus erat animatus anima rationali.Et incurritur propterea irregularitas:quia occiditur tunc qui verè eſt homo.Imperfecti verò,ſi fœtus adhuc nō erat animatus anima rationali:quia tunc occiditur homo:non qui eſt,ſed qui generabatur:qui non adhuc eſt actualiter homo.Et eſt peccatum mortale:quia quantū in ſe eſt,ad hoc tendit vt tollat vitam hominis iam inchoatam. Non tamen incurritur irregularitas homicidij:quia non eſt adhuc actualiter homo qui occiditur.

ABſolutio à peccatis quæ in ſacramento pœnitentiæ fit,eſt forma ſacramenti pœnitentiæ.Et conſiſtit(vt in concilio Floreñ.ſub Eugenio quarto legitur) in his verbis, Ego te abſoluo. Ait enim, Forma huius ſacramenti ſunt verba abſolutionis quæ ſacerdos profert quum dicit, Ego te abſoluo.

¶Vbi circa neceſſitatem ſcito nõ eſſe de neceſſitate formæ illud pronomen ego:ſicut etiam non eſt de neceſſitate in forma baptiſmi:quoniam ſubintelligitur in li abſoluo. ¶Et licet ad formā abſolutionis ſufficiat dicere,abſoluo te,decet tñ quædā antecedētia & cõſequētia apponere,dicendo,Dominus noſter Ieſus Chriſtus te abſoluat:& ego authoritate ipſius te abſoluo à peccatis tuis,in noīe patris & filij & ſpiritusſancti,amē.Paſſio dñi noſtri Ieſu Chriſti & merita beatæ Mariæ ſemper virginis & omniū ſanctorum,& quicquid boni feceris,& mali ſuſtinueris:ſint tibi in remiſſionē peccatorum tuorum,in augmentum gratiæ & præmium vitæ æternæ,amen.

¶Circa

¶Circa mutationē ſcito ꝙ ſi mutatio fieret ita ꝙ loco ꝓnominis te, poneretur pronomē vos, cauſa honoris: puta ſi audiēs cōfeſſionē epi vel regis dicat: Ego abſoluo vos: & ſimiliter ſi epiſcopꝰ aſſuetꝰ loq in numero plurali in prima ꝑſona: audiēs cōfeſſionē alicuiꝰ diceret, Nos abſoluimus te. in vtroq; caſu & ſimilibꝰ nō fit ſine peccato hmōi mutatio; quia recedit à verbis ꝑ eccleſiā determinatis in forma huius ſacramēti. Abſolutio tamē facta tenet: qm̄ ex accōmodatione vſus idē ſignificatur per huiuſmodi verba quod ſignificatur per formam ſacramenti, abſoluo te. ¶Circa appoſitionē cōditionalē, aduerte tripliciter poſſe cōditionaliter proferri formā abſolutiōis. Primo reſpectu cōditiōis præteritę: vt ſi cōfeſſor dubitat ſe protuliſſe verba abſolutionis, & dicat: Si nō es abſolutus, ego abſoluo te. Et hmōi cōditionalis abſolutio in caſu dubij ex ſuo gñe nō eſt illicita, ſicut nec baptiſmus in dubio ſic datus illicitus eſt. ¶Secūdo referēdo ad cōditionē futurā: puta ſi diceret cōfeſſor: Si reſtitueris: aut ſi feceris talē pœnitentiā, aut aliqd hmōi: abſoluo te. Et hmōi cōditionalis abſolutio cū intētione præciſa nil aliud faciendi niſi quod dicit, nil valet; quia non eſt in poteſtate confeſſoris miniſtrantis ſacramentum, conferre nunc ſacramentum, & ſuſpēdere illius effectum in aliud tempus implendæ conditionis. Sacrilegus ergo eſt abuſus iſte formæ ſacramentalis. Fit enim iniuria ſacramento, dum perficitur modo excludente fructum ſacramenti ex indebita intentione miniſtrantis. Et eadem ratiōe non poteſt ſacramētalis abſolutio impendi ſub ratihabitione; quoniam quod ſub ratihabitionis ſpe fit, q̄uis voce tunc fiat, re tm̄ vt pendens fit: ita vt poſſit & ratificari & irritari. Conſtat autē non eſſe in poteſtate abſoluentis conferre nūc ſacramentū, & ſuſpēdere effectum illiꝰ in tēpꝰ futuræ ratificatiōis, & exponere diſcrimini vt nullū ſit ſi irritetur. ¶Tertio ſi referatur ad cōditionē præſentem: puta ſi verè promittis reſtituere, aut præſentare te ſuperiori, abſoluo te. Et huiuſmodi conditionalis abſolu-

tio cum præciſa ſimiliter intẽtione ſi fiat, facta tenet, ſtãte tunc conditione. Errat tamẽ ſacerdos ſic faciens: quia præſumit ſub forma dubia tradere quod Chriſtus mandauit ſub forma certa miniſtrari. De nullo enim magis debet curare abſoluens ꝙ de contritione & ſatisfactione pœnitentis: & tamen eccleſia abſq; conditione aliqua credit pœnitenti dicenti ſe contritũ & habere propoſitũ ſatisfaciendi: & abſolutionis beneficiũ impartitur abſq; cõditionali nota. Vnde exterminãda eſt huiuſmodi ſuperſtitio ab eccleſia dei. intãtũq; ſi alicui cõmiſſa ſit à ſuperiori poteſtas abſoluẽdi à caſibus reſeruatis ſub aliqua cõditione: puta concedo tibi facultatẽ abſoluendi ab homicidio, ſi abſoluendus fecerit talẽ pœnitentiã: puta peregrinatiõis, aut tantæ eleemoſynæ &c. debet confeſſor nõ cõditionaliter ſed ſimpliciter & abſolutẽ abſoluere pœnitentẽ præacceptantem talem pœnitentiã: quia nulla cõmiſſio poteſt alterare formam ſacramenti.

¶ Circa reiterationem abſolutionis nota ꝙ poteſt iterari ſuper omnino eadem peccata, ſed non poteſt iterari ſuper omnino eandem confeſſionẽ: quia ſuper eandem materiã proximã nullius ſacramenti forma iterabilis eſt ſine iniuria ſacramenti: quia ipſa iteratio atteſtatur inſufficientiæ prioris formæ. ſi eñ prima vt ſufficiẽs haberetur, nõ iteraretur. Ac per hoc quũ cõfeſſio teneat locũ proximũ materiæ in ſacramẽto pœnitentiæ (vt in eodẽ cõcilio Florẽ. habetur) niſi multiplicetur cõfeſſio, nõ põt multiplicari abſolutio. Et quia poteſt homo pluries confiteri eadẽ peccata, poteſt quoq; pluries ab eiſdem abſolui.

ABSOLVTIO à peccatis ex parte abſoluẽtis, exigit vt abſoluens miniſter ſit ſacramẽti pœnitentiæ: ac per hoc ſit ſacerdos habens authoritatẽ abſoluendi, vel ordinariã, vel ex cõmiſſione ſuperioris: vt in eodẽ Floreñ. conci. ſub Eugenio quarto habetur.

¶ Vbi circa neceſſitatem aduerte non ſufficere ad miniſtrandum ſacramentum pœnitentiæ, eſſe ſacerdo-

tem:ſed vltra ſacerdotalem poteſtatem requiri authoritatem aliam. Et hoc eſt quod communiter dici ſolet, q̄ ſcilicet requiritur duplex poteſtas, videlicet & ordinis, & iuriſdictionis. Poteſtas enim ordinis habetur ex ſacerdotio: poteſtas autem iuriſdictionis habetur vel ex officio paſtorali, vel ex commiſſione eius qui eſt paſtor pœnitentis. In tantum autem vtraq; iſta poteſtas requiritur, vt ſi altera deſit, abſolutio ſacramentalis ſit nulla propter defectum miniſtri: ita q̄ ſi non ſacerdos abſoluit peccatis, nihil fit: & ſimiliter ſi ſacerdos abſoluit eum qui ſibi ſubditus nullo modo eſt, nihil fit.

¶ Circa modos quibus ſacerdos habet poteſtatem iuriſdictionis in foro pœnitentiali, aduerte q̄ vltra duos manifeſtos modos ex parte authoritatis prælocatæ in ipſo abſoluente: ſcilicet vel ex officio ordinario, vt eſt epiſcopatus & parochia, vel ex commiſſione, vt alij à papa vel epiſcopis vel curatis vel eorum officialibus aut vicarijs ſolitis committere audientiam confeſſionum, habentes authoritatem audiendi confeſſiones: inueniuntur quinq; alij modi ſeu caſus quibus ſacerdos ſortitur ſubditum: ita q̄ poteſt pœnitētem ſacramētaliter abſoluere à peccatis: & ſunt neceſſitas, libertas, facultas, licentia, & conſuetudo. Declaro ſingula.

¶ Neceſſitas duplex eſt: ſcilicet vel ratione mortis, vel ratione communionis. Quando in articulo mortis deficit cōfeſſor, poteſt quilibet ſacerdos illum abſoluere ab omnibus ſuis peccatis ſibi confeſſis: vt habetur in ca. paſtoralis. de officio ordinarij. Quando verò imminet alicui neceſſitas communicandi, & deficit ei confeſſor, non poteſt propterea abſolui à quolibet ſacerdote: quia neceſſitas celebrādi miſſam que maius quid importat q̄ neceſſitas communicandi, non habet hoc priuilegium, ſed dimittit conſtitutum in tali neceſſitate intra terminos non habentium copiam confeſſoris.

¶ Libertas in propoſito ſignificat non ſubiectionem

alicui particulari vt proprio ſacerdoti. Et tripliciter inueniτur. Vel quia perſona nulli ſubditur: vt perſona Papæ. et propterea cui ſe ſubijcit, ille poteſt ipſum abſoluere à peccatis. Vel ratione ſtatus; quia ſcilicet nunꝗ in eodem loco permanent, ac per hoc nulli particulari miniſtro ſacramēti pœnitentiæ ſubdūtur: quum nō ſit maior ratio ꝙ ſubijciantur vni magis ꝗ alteri: vt ſunt vagabundi: qui ſcilicet vel nullibi habitāt, ſed vagantur: vel licet alicubi domicilium cum vxore & filijs habeant, communiter tamē ſunt in continuo motu: ita ꝙ etiam in paſchate extrà inueniri conſueuerunt. hi enim perinde ac vagabundi quò ad ſacramenta pœnitentiæ & euchariſtiæ cenſentur: & abſolui à quolibet confeſſore poſſunt. Vel ratione materiæ; quia ſcilicet in tali materia nulli eſt ſubiectus cōfeſſori: vt contingit in peccatis venialibus: quia nullus tenetur illa confiteri, ac per hoc nulli propter illa confeſſori ſubditur à iure: & ideo quilibet poteſt à quolibet ſacerdote de peccatis venialibus ſacramentaliter abſolui.

¶ Facultas eligendi confeſſorem à iure conceſſa eſt epiſcopis, & tam inferioribus ꝗ ſuperioribus prælatis exēptis: vt in ca. ne pro dilatione. de pœ. & re. & conceditur multis ex ſpeciali gratia à ſummo pontifice in confeſſionalibus. propterea non eſt dubium hos poſſe abſolui à quo maluerint ſacerdote.

¶ Licentia dupliciter datur. Vel explicite, quum curatus in cōi dicit populo. Quilibet vadat ad confitendū cui vult: aut ſpecialiter alicui dicit, Confitearis cui vis & hoc nihil aliud eſt ꝗ dare licentiam eligendi ſibi confeſſorem. Vel implicitè. Et hoc contingit primò licentiando ſubditos ad peregrinandum. In hac enim peregrinationis licentia implicitè claudi creditur licentia confitendi: quia confeſſio comes eſſe debet viatorum. Et hoc intelligo cum duabus limitationibus, Altera eſt quò ad confeſſiones & communiones neceſſarias: vt paſchales, aut ſolitas quò ad eos qui ſæpe conſueuerunt confiteri & communicare aut celebra

re. Et hæc limitatio intelligatur amplectendo tutiorẽ partem. Quia em̃ iſta licentia à doctoribus ꝙ à iure proficiſci videtur, timeo illã extendere vltra ſolita tanꝙ præcogitata. Altera quò ad confeſſores: qui ſcilicet in locis illis confeſſores ſunt aliorum. hmõi enim implicita licentia non videtur amplianda vt faciat viatores melioris conditionis ꝙ incolas, vt ſcilicet poſſint ſibi eligere in confeſſorẽ quẽ volunt: ſed ſufficit ꝙ ꝓuideat viatoribus quũ extrà ſunt, vt poſſint tanꝙ incolæ confiteri & cõicare. Vnde & in iure prouidetur de miniſtro euchariſtie pro peregrinis proculdubio licentiatis à ſuis curatis vt patet in ca. preſbyter, de celeb. miſ. ¶ Secundo ſciendo & tacendo: vt quũ epiſcopus ſcit conſuetum eſſe vt canonici ſeu curati ſui inuicem ſe abſoluant, & tacet. Quãuis enim nulla conſuetudine introduci poſſit vt quis poſſit ſibi eligere confeſſorem (vt dicitur in ca. ſi epiſcopus. de pœniten. & remiſ. in vj.) ex hoc tamen ꝙ epiſcopus ſcit & tacet, & tenetur prouidere illis de confeſſore, tacita epiſcopi licentia robur dat abſolutionibus, & conſuetudo non concurrit niſi vt teſtis licentiæ implicitæ. Et ob huiuſmodi implicitam licentiam viatores ſine licentia curati poſſunt in paſchate confiteri & cõicare vbi ſe inuenerint, ſicut licentiati, ſi & vbi curatus cõſueuit ſcrutari quis parochianus defuerit pœnitentiæ & cõmunioni. & viatorum dicentium ſe vbi ſe inuenerunt cõfeſſos fuiſſe & communicaſſe, factum probare. atteſtatur ſiquidem huiuſmodi conſuetudo implicitæ licentiæ, & piæ menti curati qua voluit implicitẽ ſuos confiteri & cõmunicare extrà in caſu quo feſta paſchalia cõtingeret extrà peragere. Memini aliâs me legiſſe Eugenium quartum conceſſiſſe ſeu declaraſſe viuæ vocis oraculo, viatores vbi ſe inuenerint in paſchate, cenſendos tanꝙ adeptos incolatũ quò ad ſacramenta pœnitentiæ & euchariſtiæ. & ſecundũ hoc non eſt opus in paſchate huiuſmodi interpretatiua licentia: ſed poſſunt tunc ab illis confeſſoribus à quibus incolæ abſoluũtur, abſolui etiam à caſibus epalibus, prout

epiſcopus loci diſponit.¶In reliquis autem omnibus ſupradictis licentijs explicitè vel implicitè ab epis ſeu curatis,non appprobo poſſe licentiatos abſolui à caſibus reſeruatis epo,quia hoc eſt contra iuris diſpoſitionem in.vj.de pœni.& remiſ.ca.ſi eps.vbi dicitur ꝙ epo dante licentiam alicui ꝙ confiteatur,non propterea concedit caſus reſeruatos.Si ergo licentia explicita non comprehendit caſus reſeruatos,multo minus licentia implicita ad illos ſe extendit.¶Conſuetudo non eligendi confeſſorem, ſed habendi curam animarum præſcripta,operatur vt tam cardinales curam habeant familiæ ſuæ,& de eorum licentia ſui familiares confiteri poſſint cui volunt:q̃ quicunqꝫ alij huiuſmodi curam habentes poſſint ſimiliter abſolutionis beneficiũ per ſe vel alium ſuis impertiri,poteſt enim huiuſmodi iuriſdictio non minus q̃ aliæ haberi ex præſcripta conſuetudine.

¶Abſolutionis impedimenta multa ſunt.Et ideo aduertẽdum eſt poſſe illam impediri vel ex parte abſoluentis, vel ex parte abſoluendi.Impedit autem ex parte abſoluentis eccleſiaſtica cẽſura, non quæcunqꝫ,ſed irritans iudicis ſententiam:ita vt quandiu reliqua geſta per confeſſorem tenent,abſolutio valeat.¶Et propterea licet excommunicatio aut ſuſpenſio ſi confeſſor ſit excommunicatus aut ſuſpenſus,annullet abſolutionem abſolutè loquendo: quia tamen aliqui ſunt caſus in quibus geſta per confeſſorem ſic innodatum tenent , ideo ſcito ꝙ ex iure communi ſecundum communem ſententiam(ex lege Barbarius. ff.de offi.prætoris)tenẽt geſta per huiuſmodi iudicem vbi duo ſimul concurrunt:ſcilicet communis error facti,& titulus. verbi gratia,ſi ſacerdos excõmunicatus datus eſt ab epiſcopo in curatum,& cõmuniter non habetur ille pro excommunicato propter hoc quia neſcitur illum eſſe excõicatũ: geſta omnia per ipſum tenent.Concurrunt enim ibi ambo ſimul:ſcilicet titul⁹ publici officij,quia inſtitutus eſt ab epiſcopo:& cõis error facti,q̃a neſcit ipſum eſſe excõicatũ.

Et hinc habes ꝙ abſolutus à legitimo aliâs confeſſore ha-bẽte impedimentũ occultũ, quod ſi ſciret impediret abſo-lutionẽ, eſt verè abſolutus & coram deo & corã eccleſia. ¶Ex extrauaganti verò concilij Cõſtantieñ. conſenſu vtẽ tiũ comprobata, in foro pœnitẽtiali tenẽt geſta p cõfeſſo-res irretitos quibuſcunq; eccleſiaſticis cẽſuris etiam nõ oc-cultis, niſi in duobus caſibus ſcilicet propter notoriã per-cuſſionem clerici, vel propter publicam nominatim denũ ciationem. Nam ibi conceditur receptio ſacramẽtorũ ab excommunicatis miniſtris: niſi altero dictorũ modorum fuerint excommunicati. Et hoc in fauorẽ animarũ & inno centum, nõ in releuamen ipſorum excommunicatorum. Licet enim ipſi miniſtri excommunicati abſoluẽtes dam-nationem incurrant: pœnitentes tamen abſolutionis bene ficium conſequuntur. Et hoc quantum ad fructũ abſolu-tionis ſpectat, intellige ſi & quando pœnitens excuſatur à peccato inducendi confeſſorem excommunicatũ ad ſacra menti miniſtrationem. nam nõ licet ſibi inducere illum ad peccandum. ¶Impeditur autẽ ex parte abſoluẽdi abſolu-tio ex duplici capite: ſcilicet ab intrinſeco ex ſacrilegio ſi-mulatæ vel dimidiatæ vel impœnitẽtis cõfeſſiõis: hoc eſt, ſiquis ſimulat ſe confiteri: quia tũc deeſt confeſſio. ſimula-ta enim confeſſio non eſt confeſſio. Et ſimiliter ſiquis ex ve recundia aut aliâs irrationabili cauſa aduertenter dimidiat confeſſionẽ: quia tunc non proponitur peccatum vt remiſ ſibile. nã impiũ eſt à deo & eius ſacramẽto dimidiã ſpera-re veniã. Et eadem ratione ſiquis impœnitentẽ ex inten-tione proponit ſeipſum: quia vt non abſolubilẽ miniſtro Chriſti ſe præſentat. abſolui enim nequit quẽ non pœni-tet. Et propterea irrita eſt in his caſibus abſolutio ex parte pœnitentis. ¶Ab extrinſeco verò impeditur abſolutio ex parte abſoluẽdi, ſi pœnitẽs ſit excõmunicatus maiori vel minori excõicatione, nam cõmune eſt vtriq; excõicationi excludere à paſſiua participatione ſacramentorum. Nec hoc eſt vertendum in dubium. Vnde grauiter errant con-

feſſores abſoluentes prius à peccatis,& remittentes abſol-
uendos poſtea ab excõmunicatiõe:eſt enim hoc cõtra di-
ſpoſitionẽ iuris cõmunis.expreſſe dicẽte textu de ſen.excõ.
ca.à nobis eſt ſæpe.ꝗ licet reputetur aliquis per ſigna pœ-
nitẽtiæ abſolutus à deo,quia tamẽ apud eccleſiã adhuc ab
ſolutus non eſt,cõmunicandũ ei non eſt in diuinis:& mul
to minus impendẽda ſunt ei ſacramẽta à quibus principa-
liter eſt excluſus.Nec excuſari poſt hoc factum propter di
ctam extrauagantẽ concilij Conſtantieñ.quoniam ibi ex
preſſe dicitur excõmunicatos in nullo ſubleuari ob dictã
gratiã.multũ autem ſubleuarẽtur ſi participes eſſe poſſent
ſacramẽtorum ante abſolutionẽ.Non ergo poteſt abſol-
ui aliquis à peccatis,anteꝗ̃ abſoluatur ab excõicatiõe tã
maiori ꝗ̃ minori.

¶Vtrũ autem ſi de facto fiat contrarium,abſolutio facta
teneat,alia quæſtio eſt.multa enim fieri prohibẽtur,quæ
tamen facta tenent.¶Et dicenda ſunt ad hãc quæſtionem
tria.Primum.ꝗ abſolutio à peccatis,de facto ab excom-
municato ſuſcepta,nõ tenet quantum ad præſentem fru-
ctum:quia ipſo actu ſuſcipiendi abſolutionẽ,obicem ab-
ſolutioni ponit excommunicatus.Nam per actum iſtum
ingerit ſe paſſiuẽ ſacramento,à quo excluſus perſeuerat
ꝗ̃diu eſt excommunicatus:& ſacrilegium committit con
taminando quantum in ſe eſt ſacramentum pœnitentiæ.
Licet enim excommunicatus poſſit initiare ſacramentũ
pœnitentiæ,exercendo actus qui ſunt ſacramenti mate-
ria,conterendo,cõfitendo,& ſatisfaciendo:non poteſt ta-
men perfectioni ſacramenti(quæ in forma abſolutionis
conſiſtit)ſe immiſcere:quoniam à ſacramento eſt exclu-
ſus,non autem à ſacramenti materia.Quia igitur excom-
municatus ipſo actu ſuſcipiendi abſolutionem cõtra ab-
ſolutionem pugnat,conſequens eſt vt non abſoluatur à
peccatis ſuis.¶Secundum eſt,ꝗ per accidens id aliquo ca
ſu huiuſmodi abſolutio facta tenet quantum ad præſen-
tem fructum:quãdo ſcilicet excommunicatus verẽ pœni-

tens,ob ignorantiam iuris vel facti,non qualẽcunq;,ſed excuſantem eum,abſolutionem à peccatis ſuſcipit:quia ſacramentum gratiam confert omni adulto offerenti ſe non ponendo obicem. conſtat autẽ huiuſmodi pœnitentẽ non ponere obicem ex hoc ꝙ ponitur ipſum laborare ignorantia excuſante à ſacrilegio quod excommunicatus ſacramẽtũ ſuſcipiens incurrit. Et propterea quis teneatur iſte quærere & obtinere abſolutionem ab excommunicatiõe, nec poſſit interim immiſcere ſe diuinis, non tenetur tamen ad hoc vt iterum abſoluatur à peccatis, & hoc propter efficaciam ſuſcepti ſacramenti, vt dictum eſt. iteratio enim ſacramenti non niſi propter effectum ſacramẽti fieri debet. ¶ Et hinc habes vnde multorum timoratas conſcientias conſolari poſſis in multis ſingularibus caſibus qui prudẽtiæ confeſſoris relinquuntur examinandi & iudicãdi ſecũdum prædicta duo: ſcilicet ꝙ fuerit verè pœnitens, & laborans ignorantia aut obliuione excuſante ipſum. ¶ Tertiũ eſt ꝙ abſolutè loquendo, abſolutio ſacramẽtalis impenſa excommunicato valet: quia licet huiuſmodi abſolutio ſit iure prohibita & illicita, nullo tamen iure ſancitum inuenitur ꝙ ſit nulla. excommunicatus enim eſt excluſus à ſacramentis quantum ad hoc ꝙ non poteſt licitè ſuſcipere ſacramenta, non autem quantum ad hoc ꝙ ſi ſuſcipit, ſuſceptum ſit nullum. Si enim excommunicatus ſuſciperet ſacramentum ordinis, confirmationis, matrimonij, aut extremæ vnctionis: non propterea irritum eſſet ſacramentum ſuſceptum. Pari ergo ratione non eſt irritum ſacramẽtum pœnitentiæ ab excommunicato ſuſceptum. Et ſimiliter quia excommunicati participatio in diuinis, dicendo horas canonicas in choro cum alijs, non eſt irrita (ſatisfecit enim præcepto de perſoluendo horas) conſequẽs eſt vt ſacramẽti participatio non ſit irrita. Et licet huiuſmodi abſolutio in aliquo non habeat effectum tunc propter indiſpoſitionẽ recipiẽtis perſeuerãtis in peccato mortali, habebit tamen effectum recedẽte peccato: & hoc propter vim

ſacramenti,iuxta doctrinam Auguſtini.

ABSOLVTIO ab excõmunicatione quantum ad confeſſores ſpectat,ex parte formæ tria habet cõſiderãda. primo ſubſtantiã,ſecundo annexa,tertio modũ cõnexionis.Et quò ad primũ ſcito ꝙ nulla habet determinata verba.poteſt enim dicere abſoluẽs,& abſoluo te,& benedico te,& ſimilia.debet tamen ſecundum eccleſiæ conſuetudinem dicere,abſoluo te &c.

¶Quò ad ſecundum ſcito ꝙ ſolennis abſolutionis forma multa requirit,quorum aliqua requiruntur ſemper:vt aliquis pſalmus pœnitẽtialis cũ precibus & verſiculis & oratiõe.Aliqua verò requirũtur quãdoq;,& quãdoq; non:vt verberatio dũ hæc dicũtur.omittitur em̃ in mulieribus & in locis publicis.Non em̃ decet mulieres verberari quum confitentur:ſimiliter nec quoſcũq; alios in publico ſecretè confitẽtes.Similiter iuramentum de parendo mãdatis eccleſiæ vel abſoluentis,in quibuſdã tantũ caſibus requiritur.Et ſimile eſt de emenda iudiciũ.iuramentũ enim illud in magnis tantũ criminibus locũ habet.emendam autem (hoc eſt ſufficientẽ ſatisfactionem) quãdo pro notoria offenſa in aliquem excommunicatus quis eſt,præſtare ante abſolutionem tenetur:& ſimiliter vbi expẽſarum aut dãni ratio habetur.Et ſi ſatisfacere nequit,tenetur dare idoneã cautionem hoc eſt pignoratitiam vel fideiuſſoriam. At ſi nec horum aliquod poteſt,det cautionem iuratoriam ſatisfaciendi quum poterit. ¶Et hæc oportet confeſſorem ſcire,non ſolum propter communes qui poſſunt accidere caſus,ſed propter euitandas cẽſuras Sixti quarti,quũ contingit in mortis articulo abſoluere à caſibus reſeruatis,in cœna domini &c.vt intelligat terminos,& ſciat ſecundum hæc ſe regulare. Igitur ſolenniter abſoluturus excommunicatum , præmiſſo aliquo horum ſi opus eſt, aut præmiſſis omnibus,ſi omnia requiri contingit, dicat confeſſor vnum pſalmum pœnitentialẽ cum gloria patri, kyrie ter,& pater noſter, & quatuor verſiculis:ſcilicet ſal-

uum fac,nihil ꝓficiat,eſto ei,& domine exaudi:& oratio-nem,Deus cui proprium.mutando,li delictorum,in li ex-communicationis,& poſtea abſoluat dicens: Ego abſol-uo te à vinculo excõicationis,& reſtituo cõmunioni fide-lium.& poſtea mandet ei quod mandaturus eſt.

¶Quò ad tertium diſtinguẽdum eſt de annexis.Nam an-nexorum quædam ſunt cerimonialia: vt orationes.quæ-dam iudicialia:vt cautiones.Et de cerimonialibus quidẽ conſtat ꝙ ſunt annexa vt debita ſeruari,non tamen vt ſub ſtantialia.Et propterea ſi is cui commiſſum eſt vt abſol-uat in forma eccleſiæ aliquem excommunicatum ſine ce-rimonialibus abſoluat,peccat quidem abſoluens ſine ra-tionabili cauſa cerimonialia omittens:abſolutio tamen va let:quia cerimonialia intelligũtur tam inſtitui ꝙ commit ti vt cerimonialia,hoc eſt vt debita ſeruari,non autem vt neceſſaria ad ſubſtantiam abſolutionis.

¶De iudicialibus verò tria dicimus.Primum,ꝙ regulari-ter ſunt annexa vt neceſſaria neceſſitate iuſtitiæ:ita ꝙ non poſſunt omitti ſine iniuria:quia in præiudicium eccleſiæ ſeu partis huiuſmodi omiſſio vergit.¶Secundum,ꝙ iudi-cialia dupliciter inueniuntur annexa abſolutioni.Primo ex ſolo debito iuris communis:vt quia agitur de intereſſe tertij cui eſt ſatisfaciendum,vel aliquid ſimile.Et ſic ſi per abuſum ſuæ poteſtatis ordinarius potens abſoluere abſol uat,tenet abſolutio facta,quamuis malẽ & iniuſtẽ facta: quia abſolutio tunc fit contra ius tertij,& non contra ius conſtitutionis:vt habes in ca.venerabilibus.de ſen.excõ. in.vj.Secundo ex debito illius canonis:vt quia canon ille dat certum modum ſeu excipit,ita ꝙ niſi concurrente tali conditione ſeu obſeruatione impendatur abſolutio.

¶Et hoc multipliciter cõtingit.Vel ꝑ verba negatiua po-tentiæ actiuæ:vt ſi dicatur ꝙ nõ poſſit abſoluere ante ſatis factionẽ.Vel per verba negatiua potẽtiæ impſonaliter:vt ſi dicatur ꝙ non põt impendi abſolutio ante ſatisfactionẽ. Et in his duobus modis etiã verba ipſa canonis teſtanť li-

miratam eſſe potentiam ordinarij,ac per hoc irritam eſſe abſolutionem ſi aliter fiat.Vel per verba negatiua poten tiæ paſſiuæ tantū:vt ſi dicatur ꝙ qui inciderit in tale quid non poſſit abſolui niſi ſatisfaciat.Vel per verba negatiua non potentiæ,ſed actionis:vt ſi dicatur,nullatenus abſoluatur ante ſatisfactionē, ſeu niſi ſatisfecerit. Et in his duobus & ſimilibus modis ambigua videtur quæſtio.Ex verbis quidem:quia non limitatur per illa poteſtas ordinaria ac per hoc videtur relinqui locus abuſui poteſtatis ad illicitam abſolutionem.Ex ratione verō:quia poteſtas ordinaria videtur potius regulari ſtatuendo ſibi regulam ſecū dum quam abſoluere debeat,ꝙ̄ limitari:ne facile ordinariæ poteſtati derogetur.Oppoſitum autem ſuadet textus allegatus ex.vj.dicens:Abſolutio tenet,licet forſan ſit iniuſta:quoniam & ſi contra ius litigatoris,non tamen cōtra ius conſtitutionis abſoluit.Vnde videtur vniuerſalis regula haberi duplex.Prima eſt ꝙ abſolutio contra ius tertij,& non conſtitutionis,tenet.Secunda eſt ꝙ abſolutio contra ius conſtitutionis non tenet.Et quia hæc eſt tutior & textui conformior via,ideo hanc ſequendam puto.Et ꝑpterea in ſingulis canonibus excommunicationum conſideret abſolutor conditionem ibi ſtatutam vt ſeruetur circa iudicialia:& ſeruet illam:ne erret:aut diſcrimini ſe cōmittat.Tertium,ꝙ in duobus caſibus obſeruatio iudicialium eſt adeo manifeſte annexa abſolutioni,vt abſolutio ſine illis irrita ſit & inanis.Primus eſt,quando ius ſeu decretum explicitē irritat abſolutionem ſine his:vt fecit Sixtus.iiij. in extraua.& ſi dominici gregis.dicens:Et aliter impenſa abſolutio non valeat.Secundus eſt,quando ab homine alicui committitur poteſtas abſoluendi cum verbis conditionalibus vel æquipollentibus de huiuſmodi cautionibus habendis.talis enim commiſſarius ſi exeūdo fines mādati abſoluat,nihil facit.

ABSOLVTIO ab excommunicatione quantum ad confeſſores ſpectat ex parte poteſtatis abſolutoriæ,diſtin-

ctione eget. Diſcernendum eſt enim in primis an illa excõ municatio ſit lata à iure vel ab homine. Vocatur autem à iure quæcunque à perpetuo ſtatuto lata eſt: à quocunque ſtatutum illud ſit: & ſiue contineatur in iure communi, ſiue in extrauaganti, ſiue in legibus ſynodalibus vel ſpecialibus. Quæ verò ab homine eſt, non eſt perpetua, ſed ſpirat cum authore. Et ſi eſt à iure, diſcernendum eſt an ſit reſeruata eius abſolutio, & cui: & tunc non poteſt confeſſor ab illa abſoluere, niſi de gratia ſpeciali fuerit conceſſum. Si verò non eſt reſeruata, certum eſt poſſe confeſſorem authoritate epiſcopi ab illa abſoluere, ſi epiſcopus conceſſerit omnes caſus ſibi reſeruatos. Si autem eſt ab homine (ſiue ſit generalis: vt quum excommunicatur quicunque ſciuerit vel fecerit tale. ſiue ſingularis: vt quum excommunicatur Sortes) reſeruata regulariter eſt illius abſolutio latori, durante illius iuriſdictione. vnde ſine eius vel ipſius ſuperioris gratia nõ poteſt abſolui. Et ſcito hìc religioſum præſumẽtem de facto abſoluere ab excommunicatione lata à iure, incurrere excommunicationem. vt habetur infrà in cenſuris.

¶ Ab excommunicatione verò minore quilibet confeſſor non autem quilibet ſacerdos, poteſt abſoluere. Primũ horum patet ex capit. nuper. de ſen. excom. Secundum verò manifeſtatur quia excommunicatio minor eſt vinculum eccleſiaſticum, & propterea exigit in abſoluente facultatẽ eccleſiaſticæ iuriſdictionis. Purus autem ſacerdos habet ſolam poteſtatem ordinis: & ideo nõ poteſt abſoluere à vinculo eccleſiaſticæ excommunicationis minoris. Vnde licet quilibet poſſit ſe ſubdere cuicunque ſacerdoti pro abſolutione venialium, non tamen poteſt ſubdere ſe cuique ſacerdoti pro abſolutione ab excommunicatione minore: quia ad venialia remittenda ſufficit ex parte abſoluentis poteſtas ordinis, quæ eſt in quolibet ſacerdote; quia ipſa ſubiectio operatur iuriſdictionem talium quantum ad poteſtatem ordinis. Ad ſoluendum autem excommunicatio-

nis vinculum ,requiritur poteſtas iuriſdictionis eccleſiaſticæ:quæ non conuenit ſacerdoti ex hoc q̃ vnus ſubdit ſe illi,ſed ab eccleſiaſtica pendet authoritate.

¶ Abſoluere demum à vinculo ſuſpenſionis vel interdicti, ſi quando confeſſori committitur, poteſt vti huiuſmodi verbis: Ego abſoluo te à vinculo ſuſpenſionis &c.Nulla enim ſunt determinata verba pro huiuſmodi forma.

3 ACceptio perſonarum eſt peccatum:quia tollit ęqualitatem iuſtitiæ.Eſt autem peccatum mortale,quãdo eſt pernicioſa.Frequenter verò eſt pernicioſa in tribus:hoc eſt in diſtributione communium bonorum,&c. beneficiorum eccleſiaſticorum,& in iudicijs.Quum enim communia regni vel ciuitatis officia,dignitates ſeu honores diſtribuuntur ita q̃ amicitiæ vel conſanguinitatis vel factionis aut alterius impertinentis ratio præfert minus dignos,ruit commune bonum. Nec minus ruina eccleſię manifeſta eſt,quum in beneficijs ac dignitatibus eccleſiaſticis minus digni præferuntur:quia amici ſeu familiares vel coniuncti aut ſeruitores & cetera.ſunt. Vniuerſum quoq; humanum genus grauiſſimè offenditur ex eo q̃ actor aut reus in iudicijs in iure præfertur quia potens aut diues aut amicus aut &c.Peccatum hoc non ſolum animę mors eſt, ſed ad reſtitutionem obligat iuxta reſtitutionum regulas: pro quanto iniuſtè impedit dignum ſeu digniorem.& præter hoc tenetur acceptor perſonę de damnis conſequentibus huiuſmodi promotiones ſeu iniurias.

4 ACedia dupliciter ſumitur. vel communiter, vt eſt nomen commune ad multas peccatorum ſpecies. vel propriè:vt eſt ſpeciale peccatum.Et communiter quidem ſumpta ſignificat triſtitiam de ſpiritali bono. propriè autem ſumpta ſignificat triſtitiam de ſpiritali bono diuino:hoc eſt ad charitatem pertinente.

¶Ad quorum clarificationem diſtingue bona ſpiritalia. Et vide primo ſpiritale bonum diuinum cõſiſtere in amicitia inter deum & hominem: ac per hoc in idem velle & idem nolle cum deo, in conuerſari cum deo, in conuiuere & colloqui cum deo, & huiuſmodi. Et propterea quũ quis eſt intantum elõgatus ab amore cœleſtis patris & patriæ, vt quum audit aut cogitat ſtatutum ſibi eſſe vt ſit ciuis ſanctorum & domeſticus dei &c. de hoc triſtatur: tunc peccat propriè peccato acediæ. Et ſi cum conſenſu rationis eſt huiuſmodi triſtitia, peccatum eſt mortale grauiſſimum, propinquum odio dei. Si verò de hoc non triſtatur ſecundum affectum, ſed ſecũdum effectum, quia parum de huiuſmodi amicitiæ bono curat, negligens adipiſci illam, quia vacat delectabilibus humanis, peccatum acediæ non incurrit: ſicut nec plus amans carnalia ꝙ deum, incurrit peccatum odij dei. ¶Vide deinde bonum ſpiritale cuiuſꝗ virtutis conſiſtere in actibus & exercitatione illius, verbi gratia bonum ſpiritale iuſtitiæ in voluntate reddente ius vnicuiꝗ: temperantiæ in voluntate moderatè vtente delectabilibus ſecundum ſenſum: & ſic de alijs. Et propterea quũ quis cogitat reddendum eſſe ius, aut abſtinendum ab immoderatis delectabilibus, aut aliquo huiuſmodi, & de hoc triſtatur, peccat quidem: quia triſtatur de bono virtutis: & eſt peccatum hoc acediæ communiter dictæ: quia huiuſmodi triſtitia ſpectat ad vitium contrarium illi virtuti de cuius bono triſtitia eſt: puta ad iniuſtitiam, vel ad intemperantiam: & ſic de alijs. Et eſt huiuſmodi triſtitia peccatum mortale, ſi eſt de bono virtutis neceſſario ad ſalutem, & cum conſenſu rationis. Si autem ſine conſenſu rationis eſt, de quocunꝗ bono ſit, peccatum veniale conſtat eſſe: & ſimiliter ſi eſt de bono non neceſſario ad ſalutem, puta de deliberalitate ad quã nõ tenetur, de veritate iocoſa vel officioſa tñ: q̃a ſicut deliberatè refutare hæc, nõ eſt peccatũ mortale, ita nec deliberatè triſtari de his. nam

delectationes & triſtitiæ ſunt bonæ vel malæ moraliter ſicut electiones.& propterea ſi deliberatæ refutationes nõ ſunt peccata mortalia,nec triſtitiæ ſunt mortalia peccata. ¶Ex his habes ꝙ quum quis triſtatur de ieiunio:oratione,feſtorum obſeruatione,& huiuſmodi,& propter huiuſmodi triſtitiam negligit ieiunare,orare,aut feſta ſeruare, peccat peccato acediæ,non vt eſt ſpeciale peccatum,ſed acediæ cõmuniter dictæ,quæ non trahit peccatũ in aliam ſpeciem.

Adulatio eſt peccatum:quia eſt exceſſiua laus ſeu cõplacentia verbis vel factis in communi conuerſatione.¶Et tripliciter poteſt eſſe peccatum mortale, primo ratione materiæ laudatæ:vt ſiqs aliquẽ laudet de actu qui eſt peccatum mortale.Vel ratione finis:vt ſiquis laudet aliquem ad hoc vt noceat illi corporaliter vel ſpiritualiter.Vel ratione occaſionis.vt quum quis laudando fit alteri præter intentionem ſuam occaſio peccandi mortaliter.¶Et primi duo modi quia ſunt manifeſtè cõtra charitatem,ſunt inexcuſabiles.Tertius autem cum grano ſalis intelligendus eſt,menſurando occaſionem peccandi an ſit data vel accepta:& an ſit cognitũ & cogitatum à laudante ꝙ is qui laudatur,ex huiuſmodi laude ruere ſolitus ſit in mortale peccatum:& rurſus an ex debito an ſponte laudans laudet. In ijs enim quæ ſunt ex ſuo genere recta, & præter intentionem operantis alius ruit, non modicam hæc faciunt differentiam: vt in materia de ſcandalo declarabitur. Quum enim aliquis debet ex officio aliquem de bono aliquo opere laudare: etiam ſi ſciat laudatum in ſuperbiam mortalem ſe elaturum, non tenetur propterea deſiſtere à debito officio; poteſt tamen & debet deponere huiuſmodi ſcientiam de futura ruina illius;quia.xij.horæ ſunt diei.& poteſt in inſtanti homo illuminari & mutari à diuina miſericordia.

¶Eſt autem adulatio peccatum valde graue, & propter nocumenta

nocumenta maxima quæ affert humano generi(hinc enim facile, vt Hiero. ait, mentes hominũ corrumpuntur, & ad ea quæ laudantur quãuis criminoſa accenduntur & aſſueſcunt, intantũ vt mala non ſolum deſinant haberi vt turpia, ſed habentur vt bona, & laude honore ac præmio digna quo quid peius?) & propter exceſſum diuinæ offenſæ: iuxta illud, Quoniã laudatur peccator in deſiderijs animæ ſuæ, & iniquus benedicitur, exacerbauit dominũ peccator. ¶Eſt autem peccatũ veniale quãdo vel laudatur aliquis de malis venialibus, vel de bonis, ſola complacendi intentione, abſq; ruina, vel etiam ob aliquam vtilitatem conſequendam vel non impediendã: vt de ſe patet.

Adulterium quantum ad crimen eſt manifeſtè peccatum mortale: quantũ verò ad damnificationem, conſideratione eget. Duplex enim habet, quamuis nõ ſemper, annexum damnum alienũ: vel ſucceſſoris, vel hoſpitalis. Nam ſi proles ex adulterio ſuſcepta marito matris ſuccedit, vel ab eo dotatur, damnificantur hæredes legitimi. Et propterea vterq; adulter quia damni huius cauſa exiſtit, tenetur ſecundũ vires ad ſatisfactionem: aut manifeſtè, ſi negocium id patitur: aut ſub aliquo velamine, donãdo læſis per interpoſitã perſonam aut per ſe qđ põt. ¶Verum circa huiuſmodi manifeſtatiõis negocium duo penſanda ſunt: ſcilicet periculum, & ſpes. Si enim periculũ ex manifeſtãdo adulterio imminet, occultè ſatisfiat vt melius poteſt: & reliquum diuinę miſericordiæ reſeruetur: iuxta ca. officijs. de pœni. & remiſ. quia ſicut ceſſante iudiciaria coactione non tenetur homo perdere vitam aut libertatem vt ſatisfaciat debito pecuniario: ita nec tenetur perdere famam aut vitã in propoſito vbi de ſola pecuniaria re agitur. Ceſſante autem periculo & vitæ & famæ & huiuſmodi, ſi non poteſt aliter ſatisfieri, ſpes fructus futuri ex manifeſtatione adulterij penſanda eſt: puta ſi ſperatur quod maritus poſtquàm ſciet prolem nõ eſſe ſuam, dotabit illã, aut hæredem inſtituet: aut ſi ſperatur quod proles audiẽs,

propterea ingredietur monaſterium: aut aliquod aliud remedium proueniet. Nam ſi fructus nullus ſperatur, quia de iure nec maritus nec proles tenetur matri adulteræ credere in huiuſmodi: vana eſſet manifeſtatio adulterij.

¶ Quò ad hoſpitalium verò damnificationem duo conſideranda ſunt. Primum, quòd nullum peccatum eſt prolem exponere vt in hoſpitali alatur, ad occultandum huiuſmodi adulteria. Hæc enim eſt vna ex rationibus quare loca hæc pia inſtituuntur. Secundum: quòd ſi pater aut mater prolis non eſt indigens, debet & ſatisfacere hoſpitali (quia bona huiuſmodi hoſpitalium non in diuitum ſed pauperum adminiculum ſunt: & quantum conſumitur à non pauperibus, tantum indigentibus adimitur) & prouidere proli vt benè inſtituatur. Tenentur enim parentes non ſolum alere & veſtire: ſed inſtruere per ſe vel alios prolem propriam.

Aduocati & procuratoris iniquitates ſunt octo. Prima eſt aſſumere cauſam iniuſtam defendendam: ita quòd nouit eſſe iniuſtam. Nec excuſatur ſi non ad vincendum, ſed aut ad differendum, aut ad concordandum, ſeu pacta aliqua ineunda hoc facit: quoniam hæc omnia conſtat eſſe iniqua. Et ſimiliter non excuſatur ſi iniquam cauſam in principali habens, vexat aduerſarium aſſumendo aliquod caput iuſtum: vt ſub hac iuſtitia gradiendo, principale iuſtum impediat aut differat, aut etiam peruertat. non enim oportet ſolum medium ſed finem eſſe non iniquum. Sed heu apud mundanos bonus aduocatus eſt qui de mala cauſa facit bonam.

¶ Secunda eſt nolle aut negligere ſcrutari merita cauſæ aſſumendæ: ſed qualiſcunque ſit, aſſumere illam tuendam: quia hoc eſt non curare an id quod facit, ſit iuſtum vel iniuſtum: quod eſt manifeſtè contra charitatem.

¶ Tertia eſt, proſequi cauſam iniuſtam quam à princi-

pio putauit iuſtam: quia huiuſmodi proſecutio iniqua eſt, vtpote iniuriam inferens aduerſario. debet enim deſerere cauſam, & monere partem vt cedat ſeu prouideat ſibi.

¶Quarta eſt, negligere ſtudere ſiue ſcrutari merita cauſæ, & adhibere debita remedia. ignorantia enim tunc tantum ipſum excuſat, quãdo & quod potuit et quod debuit, non omiſit.

¶Quinta eſt, tacere iniquitatem propoſitæ cauſæ ſuo cliẽtulo qui putat ſe rationem fouere. Semper autem credendum eſt putare clientulum ſe fouere iuſtam cauſam, niſi conſtet oppoſitum: quia quilibet præſumitur bonus &c. Huiuſmodi em̃ taciturnitas, doloſa eſt & iniurioſa clientulo & aduerſario.

¶Sexta eſt, docere clientem proponere aut dicere falſum, aut doloſe & huiuſmodi.

¶Septima eſt, exigere à clientulo pluſquàm debet. Et in his omnibus caſibus interuenit peccatum mortale manifeſtè: quia contra iuſtitiam charitatemq́ fit, niſi imperfectio actus ſeu nocumenti excuſet à mortali: ſicut in mortalibus cæteris imperfectio excuſare à mortali non dubitatur.

¶Octaua eſt, nolle aut negligere aduocare in cauſa iuſta pauperis, quum ipſe aduocatus poſſit, nec appareat alius qui aduocet, & ſine ipſius adiutorio pauper opprimi creditur. In huiuſmodi enim caſu tenetur ipſe aduocare ſeu procurare: ſicut medicus medicare, ſi in ſimili periculo eſſet pauperis ſanitas.

Alchymiſtarum ars non eſt illicita ſine fraude: quia nihil repugnans rectæ rationi habet ſecundum ſe, licet multi abutantur ea, aut imprudenter nouis compoſitionibus ſe occupent, aut fatuè facultates in fumum conuertant. Nec peccatum eſt vendere rem per alchymima factam pro re quæ eſt; ſicut cæteras res quocunq; ar-

tificio factas,licitũ eſt vẽdere pro ijs quæ in veritate ſunt. Iniquum autem eſſet vendere illam pro re quæ apparet & non eſt:quoniam hoc eſt decipere proximum.

9 AMbitio,hoc eſt inordinatus appetitus honoris,eſt manifeſtè peccatum. Non eſt autem mortale peccatum niſi vel ex parte rei in qua appetitur honor, puta ſi quis vult honorari ob crimen aliquod. Vel ex parte finis: vt ſi cõſtituatur in honore vltimus finis: puta ſi ob conſequendum honorem non curat quis offendere deum mortaliter:puta quia vult haberi vt deus,vel pręferri alijs quibus non eſt pręferendus in diſtributione communium dignitatum. vel vult ob honorem quodcũq; aliud mortale.vel econtra honor deſideratur ad ſcelus aliquod perpetrandum:puta ad tyrannidem.

10 APoſtaſia eſt triplex. A fide, à religione, ab ordine. Et prima quidem manifeſtè peior eſt hęreſi, vtpote excedens ipſam totaliter tollendo fidem.Et ideo ſubduntur proculdubio apoſtatę à fide, excõmunicationi & reliquis pœnis hæreticorum. Apoſtatæ autem à religione,& excommunicati ſunt ob habitus dimiſſionem: & in damnationis ſtatu perſeuerant, etiam ſi ab excommunicatione abſoluãtur,donec ad religionem regrediantur:quoniam talis ſtatus directè contrariatur religionis ſtatui:ad quem cõſtat de neceſſitate ſalutis teneri religioſum ex ſuo ſolenni voto.¶Tertia verò apoſtaſia tunc propriè incurritur,quum ab ordine ſacro quis retrocedit,ad ſecularem rediens ſtatũ.quod coſtat ſine mortali peccato non fieri,ob contemptum iuris canonici & voti, & ipſius ordinis ſacri, ex ſuo nomine manifeſte mancipantis hominem ad ſacri miniſterij ſtatum. Quum autem aliquis non ex cõtẽptu, à minoribus ordinibus ſeu prima tonſura recedit,abijciẽs vitam & habitum clericalem, non propriè apoſtata dicitur,quia non eſt apoſtata: quia nõ retrocedit à ſtatu firmiter mancipante diuinis,ſed quaſi ambulatorio ex indulgẽtia canonum. Et ſi ex rationabili cauſa id facit (puta quia

cogitur ducere viduam in vxorem, vel aliquid repugnãs clericatui perficere)non peccat: quia nullus errat dum re-ctam rationem ſequitur. Si verò ex humana fragilitate id facit,veniale peccatum incurrit propter ſuam inconſtan-tiam. Nec huiuſmodi peccatum efficitur mortale ex eo ꝙ deſeritur eccleſiaſticũ beneficium ſimul cum minoribus ordinibus: quia nec ex canonici iuris nec ex voti alicuius vinculo, nec ex natura operis habet huiuſmodi retroceſ-ſio vnde ſit pernicioſa.Iura ſiquidem hoc permittũt ſecun dum indulgẽtiam,votum nullum eſt. Et ſi ex natura ope-ris actus eſſet contra charitatem, nunquã poſſet quis licitè à clericatu & beneficio recedere: ſicut nunꝗ licet mentiri. imo plus ſequitur quod non poſſet hoc abſq; offenſa dei mortali fieri: vt de ſe patet.

Arrogantia, qua ſibi quis. quod ſupra ſe eſt tribuit, (ſiue illud pertineat ad ſcientiã,ſiue ad potentiam, ſiue ad bonam voluntatẽ, ſiue ad authoritatẽ)pec-catum eſt:quia contra rectam rationẽ eſt.Sed mortale non eſt,niſi vel id quod ſibi vſurpat,ſit contra diuinam reuerẽ tiam:vt rex Tyri, Deus ego ſum. aut cõtra proximum:vt tyrannis. vel finis vltimus in huiuſmodi elatiõe ponatur: quod ex eo apparet, ꝙ paratus eſt ob illam non curare de diuinis aut eccleſiæ præceptis. Vel in deſpectione cõſiſtat aliorum: ſicut phariſæus, Nõ ſum ſicut cæteri hominum: velut etiam hic publicanus. licet hoc ad ſecundũ modum poſſit reduci:quia ex affectu arrogantis,quãuis nõ ex par-te rei,vſurpatur ſuperioritas deſpectiua proximi. Eſt ergo arrogãtia mortalis vel ex parte arrogatæ rei contra deum aut proximũ,vel ex parte finis in huiuſmodi elatione con ſtituti,vel ex parte affectus intorquẽtis arrogantiã contra alios.Eſt aũt frequenter venialis arrogantia: dũ abſq; pre-iudicio proximi æſtimat quis ſe plus ſciẽtiæ aut bonitatis aut authoritatis habere quàm habeat &c. Nec inter leuia peccata computandũ eſt,quũ quis ſe æſtimat meliorẽ quã ſit:quoniam & ſpecies eſt ſuperbiæ (de qua ſcriptum eſt:

Emundabor à delicto maximo) & obicem ponit ſtudio ad gradiendum iuxta menſuram ſuã in via dei: ſicut quũ quis æſtimat ſe doctum, non curat diſcere.

12 ASſaſſinus nomẽ eſt æquiuocũ. eſt em̃ nomen proprĩu quorũdam infideliũ qui facile inducebantur ad occidẽdos chriſtianos. Et cõtra nõ ipſos vtpote infideles, ſed cõtra mandantes per ipſos aliquẽ chriſtianũ occidi. Inno. iiij. in cõci. Lugd. excõicationẽ promulgauit: vt habes in. vj. de homicidio. pro humani. ¶ Eſt etiã nomẽ vitij: pro quãto apud quoſdã iuriſtas ſeu vulgariter dicũtur aſſaſſini qui pro pecunia occidũt hominẽ ad alicui⁹ inſtantiã. Et hi nõ cõprehenduntur ſub cẽſura dicta, quãuis digni ſint morte & tẽporali & æterna: qa cõditor canonis de primis tm̃ loquitur, vt facilẽ deduci põt & ex eo ꝙ ſine additione aliqua illos noĩat (vtpote tũc tẽporis notos) & meminit eorum domini, & ex eo meminit opprobrij chriſtianæ dignitatis, & nullius precij ſeu mercedis.

13 AStrorũ obſeruatio ad natiuitates hoĩm & occurẽtia humana, tripliciter peccato ſubijci põt. primo, ſi ea quæ fidei chriſtianæ myſteria ſunt, tãꝗ ſubſint cœleſtibus cauſis habeãtur. ecũdo, ſi futura cõtingẽtia quærantur ſeu habeãtur vt certa ex cœleſtibus cauſis. Tertio, ſi electiões ſuas quis ſubijciat cœleſtibus cauſis vt legi illarꝫ. ita ꝙ vitã ſuã actionesꝗ ſuas eguletꝰm cœlos. Et quodlibet horũ triũ eſt ex ſuo genere pctm̃ mortale: quia primũ eſt cõtra ſpiritalitatẽ chriſtianæ religionis, ꝗ ſuper cœlos eſt, immutare potẽs ẽtiã ipſos cœlorũ curſus: iuxta id qđ ſcriptũ eſt: Cõfeſſio ei⁹ ſuper cœlũ et terrã. & experiẽtia teſtata eſt. Secũdũ verò eſt cõtra veritatẽ doctrinæ chriſtianæ, & liberi arbitrij, quo dñi ſumus noſtrorꝫ operũ. Tertiũ eſt cõtra dignitatẽ gratiæ diuinæ legis ac humanæ mẽtis, qua ſuper omnia corporalia ſumus cõſtituti. Et ſicut erraremus ſubijciẽdo nos paſſionib⁹ iræ, odij, ſpei, timoris, ita ꝙ haberem⁹ impetus paſſionũ p lege: ita vilificamus nos ſi inclinatiões cœlorũ habem⁹ pro lege. corpora em̃ ſunt,

& per modũ paſſionũ inclinãt nos. Siquis aũt cœleſtium influxuũ cauſas vt inclinatiuas ad ea q̃ ex corporibus pẽdent hũana, ſuſcipiat: nec errat nec peccat: ita ꝙ ex cõſideratione aſtrorũ timere, cauere, audere &c. aliqd quatenꝰ ex corporibꝰ pẽdet, nullũ pc̃m̃ eſt, ſeruato moderamine conjecturæ: vt ſcilicet hõ nõ pro certo ſed cõiectura habeat qc qd ex cœlo dicif circa humanas actiones: nõ ea rõne quia caremus ſciẽtia aſtrorũ, ſed quia nõ ſubijciũtur actiões humanę cœlo niſi per indirectã inclinationẽ: hoc eſt niſi pro quãto pendent à corporibus. Secundũ hæc igitur iudicare potes eos qui aſtrologorũ iudicia ſequũtur circa humana.

¶De aſtrorũ aũt iudicijs circa corporales effectus (puta ſanitatis vel infirmitatis, fertilitatis vel ſterilitatis, pluuię vel ſiccitatis) nulla eſt qõ, quia hæc abſq; peccato fiũt: qm̃ effectus quærũtur & reducũtur in ſuas cauſas naturales.

14 Astutia (hoc eſt progreſſus per ſimulatas, doloſas ac fraudulẽtas vias ad effectũ ſeu finẽ aliquẽ) eſt manifeſtè pc̃m̃. Et iuxta ſubiectã materiã inuenif vel mortale vel veniale pc̃m̃. ſi em̃ nociua eſt proximo, inter mortalia cõputaf, ſicut & mẽdaciũ pniciosum. ſi aũt cõtra charitatẽ nõ militat, ſʒ officioſa tm̃ ẽ, iter venialia cõputaf.

15 Avaritia dupliciter ſumif. Vel vt opponif iuſtitiæ: & ſic ſignificat iniuſtã voluntatẽ accipiẽdi ſeu retinendi alienũ: & eſt manifeſtè pc̃m̃ mortale. Et iuxta hũc ſenſũ, vſurarios, fures, latrones, negociatores fraudulẽtos &c. auaros dicimus. ¶Vel vt cõtrariatur liberalitati: & ſic ſignificat inordinatũ appetitũ pecuniæ: & ſic cõiter eſt pc̃m̃ veniale. Iuxta hũc ſiquidẽ ſenſum auari vocantur tenaces & parci in dãdo: de qbus dicitur ꝙ auaro deeſt tã ꝙ habet ꝙ̃ qđ nõ habet. Et ſimiliter q tota die ac nocte in anguſtijs aut laboribꝰ ſunt, vt acqrant qbus nõ egẽt. Dico aũt cõiter: quia tãtus poſſet eſſe affectus ad acqrẽdũ aut retinẽdũ, ꝙ eſſet pc̃m̃ mortale: puta ſi actualiter prçponeret acquiſitionẽ aut retẽtionẽ ſaluti animæ ſuæ, nõ curando ꝑpterea tranſgredi dei aut eccleſiæ præcepta. Simplici-

ter autem & abſolutè nõ eſt peccatũ mortale ex ſuo gene-
re: quia non eſt contra ſed præter charitatem.

16 AVdacia nomẽ eſt paſſionis animalis, ſicut & ira & timor. Et iuxta hunc ſenſum dicitur ꝙ fortitudo eſt circa timores & audacias. Sed tranſlatum eſt audaciæ nomen ad vitium oppoſitum fortitudinis virtuti per exceſſum. Iuxta quẽ ſenſum audaces reprehendimus, qui ſcilicet immoderatè audent. Et ſi pura eſt, communiter eſt peccatum veniale, ſicut immoderata iracundia & immoderatus timor: quia non cõtrariantur charitati, ſed à recta exorbitant rationis regula.

17 ARuſpicium,
Augurium,
Auſpicium,

Tria hæc pro diuinationibus ſuperſtitioſis ſumpta, Chriſtianę religioni aduerſantur: vtpote ad ſacrilegas artes diuinatorias quibus idololatræ vtebantur ſpectãtia: & propterea conſtat eſſe nõ ſolum cõtra charitatem, ſed quodãmodo contra fidem. ¶Differentia tamẽ inter hæc eſt, qđ aruſpicium iniquitatẽ ſuam ſonat: pro quanto à ſacrificio ſeu ara nõ recedit. Augurium autẽ & auſpiciũ ſi ſine damnatis artibus fiant, capiendo coniecturã futuri euentus ab audito garritu, aut inſpecto motu auium &c, qñq; tolerari poſſunt, vel vt nõ mala, ſi debitæ adſint circunſtãtiæ: puta ꝙ ex his nõ ſumatur niſi ſuſpicio ſeu cõiectura, & de his tm̃ ad quæ cœleſtia corpora poſſunt ſe extẽdere, & ꝙ ſicut in cæteris ſuſpicionibus prudenter ſe habet homo, ita et in iſtis. Vel vt venialia, ſi aliqua circunſtantia deſit: puta qa nimis credit aut timet propter hmõi ſigna. Qui autem his ſignis adeo deditus eſt, vt pro lege ſuorum operũ habeat huiuſmodi ſigna, ſine cauſa Chriſtianus eſt.

18 BEllum iniuſtũ, ex propria rõne conſtat eſſe pctm̃ mortale. Circa quod primo vidẽdę ſunt cõditiones ex quibus bellũ eſt iniuſtũ. Et quia ad iuſtum bellũ tria exiguntur (ſcilicet primo iuſta cã bel-

landi: ſecũdo authoritas indicendi bellũ: tertio recta inten⸗tio) ideo bellũ tripliciter contingit inueniri iniuſtũ. Vel ex defectu iuſtitiæ in cã, vel ex defectu authoritatis in capite, vel ex defectu rectitudinis in intẽtione. quicũq; ſiquidẽ horum defectuũ acciderit, bellum redditur iniquũ. ¶Et qui⸗dem de iuſta cauſa Auguſt. dicit. xxiij. q. ij. Dñs noſter. Iuſta bella ſolẽt definiri, quibus vlciſcũtur iniurias, ſi gẽs vel ci⸗uitas plectẽda eſt, quę vel vindicare neglexerit quod à ſuis improbẽ factũ eſt, vel reddere qđ per iniuriam ablatũ eſt. De authoritate verò principũ. xxiij. q̃. j. quid culpatur. idẽ dicit: Ordo naturalis mortaliũ paci accõmodatus hoc po ſcit vt ſuſcipiẽdi belli authoritas atq; conſiliũ penes princi pes ſit. De rectitudine aũt intentionis idẽ dicit ibidẽ: No⸗cendi cupiditas, vlciſcẽdi crudelitas, implacabilis anim⁹, feritas bellãdi, libido dominandi, & ſiqua ſunt ſimilia, hęc ſunt quæ in bellis iure culpãtur. ¶Tu aũt confeſſor qui iu⸗ſtam cãm belli certa ratiõe inuenire nequis, fide dignis cre dere potes. ¶Principis aũt nomine in propoſito intellige rempublicã perfectam: hoc eſt papã, imperatorem, regẽ, dominium liberũ, hoc eſt quod ſuperiorem nõ habet, ſed eſt velut princeps. ¶Intentionẽ quoq; malã, vitioſum red dere bellum ſecundum alias conditiones iuſtum intellige: ſicut latronis quoq; iuſta punitio vitioſa reddit̃ ſi ex odio iuſtitia exerceatur. peccatur em̃ ex praua intẽtione in ope⸗re iuſto. Et ideo ſola pœnitẽtia aboletur, nec eſt opus reſti⸗tutione: qm̃ lœſus latro vel debellatus, eſt iuſtè lœſus, in nulloq; iniuſtę dãnificatus: quãuis ex parte animi iuſtitiã exercentis malitia affuerit in ſuæ animæ dãnationẽ nolẽs iuſtum iuſtè efficere. ¶Cauſa verò iuſta aut authoritas ſi defuerit in bello non bellum, ſed inuaſio de facto, cędes, ra pinaq; eſt.

SECVNDO de militãtibus in bello dubio conſide⸗randũ eſt, dicendo q bello iuſto opem ferre, nullũ peccatũ eſſe conſtat, ſi certũ eſt eſſe iuſtum. Si verò certum nõ eſt, ſubditi principis indicentis bellũ excuſantur obedientes

domino ſuo: dicēte Aug.xxiij.q.j.qd culpatur. Vir iuſtus ſi forte etiā ſub rege & hoīe ſacrilego militet, recte pōt illo iubente bellare, ſi qd ſibi iubetur, vel nō eſſe cōtra dei præceptū certū eſt, vel vtrū ſit, certū nō eſt: ita vt fortaſſe reū faciat regē iniquitas imperādi, innocentē aūt militē oſtēdat ordo ſeruiēdi. Excuſatur ergo ſubditus in bello de quo neſcit an ſit iuſtū, rōne obedientiæ: ſicut etiā excuſatur miniſter iudicis occidēs damnatū per ſententiā, ſi nō cōtinet errorem manifeſtū. Et vniuerſalis rō quare obediētia in dubijs excuſat, eſt quia nō eſt ſubditorū diſcutere cōſilia definitionesq́ dominorū ſuorū: ſed præſumēda ſunt iuſta, niſi manifeſtā contineāt iniquitatē. ¶ Nō ſubditi aūt nō excuſantur. Nec excludo à ſubditis, milites illos mercenarios q ſub cōtinuis ſtipēdijs regis alicuius degūt tā pacis q̄ belli tēpore. hi ſiquidē tanq̄ ſubditi habendi ſunt: ſicut miniſtri cōducti ad exequutionē iuſtitiæ, nō oportet eſſe ſubditos, ſic q ſint inde oriūdi, ſed ſat eſt q inueniantur cōducti ad officiū iuſtitiæ, ad hoc vt excuſentur ſi cōtingat ignorāter exequi iniuſtā ſentētiā. ¶ Fac ergo cōfeſſor differētiā inter extraneos qui tēpore dubij belli inueniūtur prius ſtipēdiati ad bellica exercitia talis regis abſolutē, & illos qui tūc cōducuntur. Nā primi reputantur tanq̄ cōducti ad iuſti belli miniſteriū: et ordo ſeruiēdi quo ſubeſſe regi noſcūtur, facit vt nō ſit eorū diſcutere adamuſſim iuſtitiā belli. Secundi aūt ſimiles ſunt illis q ſub dubio iudice cōduci vellēt: quos cōſtat nō tutē exponere ſe periculo iuſtitiæ exercēdæ. Qui aūt ſiue ſubditi ſiue nō ſubditi, audito belli nomine, nō curantes de belli iuſtitia, ad pecuniæ ſonitū currunt, extra cōſcientiæ ſcrupulos ſunt. manifeſtē enim ſunt in ſtatu dānationis æternæ, donec reſipiſcant. ſicut qui currunt ad clades & prædas, non ſoliciti de iuſto vel iniuſto.

TERTIO de reuocatiōe belli ſoluēda eſt qō illa: an poſt inchoatū bellū hoſte iniquo offerente ſatiſfacere: teneatur habens iuſtū bellū deſiſtere à bello. Dicimus ſiquidē diſtinguendo tres ſtatus belli (ſcilicet principiū, mediū, & quaſi

fine)ꝙ in principio belli(hoc eſt poſtq̄ bellū eſt indictū, congregatū &c.ante tñ cōflictū)ex quò vindictæ negociū adhuc eſt integrū, tenetur princeps admittere ſatisfactio- nem,& reuocare bellū.Et rō eſt: quia bellare nō eſt volūta tis,ſed neceſſitatis:vt Aug.dicit.xxiij.q.j.noli.In propoſito aūt ceſſat neceſſitas belli:ex eo ꝙ offertur ſatisfactio re ad- huc exiſtēte integra. Sed eſto ſanus lector, & intellige hæc de ſatisfactione plena: hoc eſt nō ſolū iniuriæ ſeu rerū, ſed ſumptuū & dānorū &c.¶Poſtq̄ aūt ſemipræliatum eſt,et mortes hominū hincinde interceſſerunt, nō tenetur habēs iuſtum bellū reuocare bellum propterea quia hoſtis nunc offert ſatisfacere.Et ratio eſt, quia habēs iuſtum bellū, ge- rit perſonā iudicis criminaliter procedētis.Et ꝙ gerat per- ſonam iudicis,patet ex eo ꝙ præliū iuſtum eſt actus vindi catiuæ iuſtitiæ.quę propriē eſt virtus principis ſeu iudicis. non enim eſt priuatæ perſonæ opus vindicare. ſcriptū eſt enim:Mihi vindictā. Quod verò criminaliter proceden- tis,patet ex eo quod procedit ad cędē, ad ſeruitutemq̄ per- ſonarum,& damnum rerum.hæc enim omnia iuſtum bel lum infert:quāuis hodie à ſeruitute inter Chriſtianos abſti neatur.Manifeſtatur quoq̄ idem, quòd habens iuſtum bel lum,non eſt pars, ſed ex ipſa ratione neceſſitate ad bellum efficitur iudex hoſtium ſuorū, ex eo quòd eadem ratione poteſt princeps in perturbatores ſuæ reipublicę intraneos & extraneos vti gladio propria authoritate: ſcilicet ex ra- tione perfectæ reipublicæ. Non enim eſt perfecta reſpu- blica,cui deeſt poteſtas vindicatiua iuſtitia mediante ſiue contra perturbatores reipublicæ intrinſecos , ſiue contra perturbatores extrinſecos . Et niſi ſic ſit, quum par in pa- rem non habeat imperium, bella omnia iniuſta eſſent niſi defenſiua.Quia igitur habens iuſtum bellum,gerit perſo- nam iudicis procedentis ſecundum vindicatiuam iuſti- tiam aduerſus extraneos perturbatores reipubli.& in me- dio belli iam effectus eſt dominus cauſæ non exiſten- te amplius integro negocio vindictæ, poteſt(niſi miſe-

ricordia vti velit)proſequi bellum,& vindicatiuam exer-
cere iuſtitiam gladio bellico.Sibi aūt hoſtis imputet ꝙ re
duxit ſe ad eum ſtatum in quo iuſtitia vindicatiua poteſt
ab alienis contra ſe exerceri. fuit enim in poteſtate ſua of-
ferre prius ſatisfactionem.¶Et ſi contra hoc inſtetur quòd
continuatio belli in hoc caſu non eſſet neceſſitatis,ſed vo-
luntatis:quoniam interrupta eſt neceſſitas bellandi ex no-
ua oblatione ſatisfactionis: reſpondetur quod huiuſmodi
noua oblatio ſatisfactionis non habet vim interrumpen-
di neceſſitatem belli iam ſemiacti:quia non amplius ſpe-
ctat ad habentes iniuſtum bellum, ſatisfacere: ſed ſpectat
ad eos ſatiſpati ſecundum iudicium habentis iuſtum con
tra eos bellum.Ex eo nanq; quòd ipſimet habentes iniuſti
belli cauſam,noluerunt quum poſſent & deberent ſatisfa-
cere,ſed bellum committere, tranſlati ſunt à iure rationis
rectę de ordine ſatisfaciendi in ordinem ſatiſpatiendi à iu-
ſto bello.& propterea ex rectæ rationis dictamine, nō ex
parte reorum,ſed ex parte iuſtitiam vindicatiuam exercē
tium pendet an vindicta continuanda ſit gladio bellico
ſubijciendo ſibi hoſtes & terram eorum(quod eſt facere
hoſtes ſatiſpati) an via reſtitutiōis ſeu ſatisfactionis.Eadē
ergo neceſſitate qua cœptum eſt bellum, cōtinuari pōt,ſi
principi videtur expedire: quia neceſſitas illa nō eſt inter-
rupta reſpectu cœpti belli cōtra nolentes ſatisfacere in ſta-
tu ſatisfactorio.Licet enim mutata ſit voluntas reorum,et
velint poſtea ſatisfacere, quia tamen non ſunt amplius in
ſtatu ſatisfactorio, ſed voluntariè ſubiecerunt ſe ſtatui ſa-
tiſpaſſorio(vt ſic loqui liceat)ideo perſeuerat prima neceſ
ſitas & authoritas debellandi: ſicut apud dominum perſe
uerat poſt habitum ſeruum pro debita pecunia authoritas
retinendi ſeruum, quantumcunq; ille vellet ſoluere quod
debebat.¶Et hinc patet ꝙ multo magis ex arbitrio prin-
cipis iuſtè bellantis pendet cōtinuatio belli quum bellū
eſt quaſi in fine,licet offerant hoſtes ſatisfacere.

QVARTO de damnis ex bello illatis ſcito quatuor,

Primo quod damna omnia ex iuſto bello illata nõ ſolum pugnantibus,ſed cuilibet membro reipublicę contra quã eſt iuſtum bellum,abſq; peccato ſunt:nec ad reſtitutionem tenentur qui intulerunt:etiam ſi innocentes contingat per accidens damnificari.verbi gratia ſi ciuitas aliqua ex iuſto bello in prædam daretur,liceret cuiuſq; ciuis bona diripere,licet aliquis eorum forte eſſet innocens: quia ſentẽtia iuſtitiæ bellicæ non tenetur diſcutere an aliqua pars reipublicæ ſibi iniuſtè hoſtis,ſit innocens: quia præſumitur tota hoſtis,& totam habet pro hoſte:& propterea totã damnat ac diripit. Et per ſe loquendo, ille iuſtè accipit, quãuis aliquis innocens per accidens iniuſtè patiatur. quæ enim ſunt per accidens,extra regulas ſunt. ſecùs autem eſſet ſi ex intentione ageretur contra innocentem. Notanter autem nominaui mẽbra illius reipublicæ: qm̃ perſonæ eccleſiaſticæ,quæ non ſunt partes populi, non iuſtè diriperentur. ¶Vbi ſecundum prætereundum non eſt,quaſdam perſonas eſſe à iure canonico exemptas à damnis bellicis: quas habes extrà de pace & treuga. ca.innouamus. vbi dicitur: Innouamus vt preſbyteri, monachi, conuerſi,peregrini, mercatores,ruſtici euntes vel redeuntes,& animalia quibus arant & ſemina portãt ad agrum, ſecuritate congrua lætentur.Et.xxiiij.q̃o.iij.ca.paternarum.explicantur etiam oratores.Quos canones rationabiles ac ſanctos quantum ad id quod poſitiui iuris continent,an abuſus deleuerit neſcio:verum per mercatores intelligo nõ negociatores qui ibi reſident,ſed illos qui hoſpitantur aut tranſeunt:quoniã mercatores incolas non video melioris eſſe conditionis quàm artifices.¶Tertium eſt, quòd bello exiſtẽte iniuſto, tenentur omnes de damnis illatis: niſi ex ignorantia legitima excuſentur:quæ tamen non excuſat à reſtitutione ablatarum rerum apud ſe manentium, poſtquàm compertum eſt fuiſſe bellum iniuſtum. ¶Quartum eſt, quòd ſiue iuſtũ ſiue iniuſtum ſit bellum,debẽt ſeruare bellatores regulam Ioannis baptiſtę illis datam:ſcilicet, Neminem concutia-

tis, neqꝫ calumniam faciatis, & eſtote contenti ſtipendijs veſtris. Peccant ſiquidem mortaliter opprimendo ruſticos, & hoſpitantes ad diſcretionem, imo ad deſtructionē, & alia huiuſmodi latrocinia committendo. Nec excuſantur quia non datur eis ſtipendium: quoniam ex hoc ruſticorum & ciuium res non obligantur illis. Nec diſſimulatio aut authoritas capitanei aut principis excuſat, niſi in pœnam ruſticis aut ciuibus iuſtè inflictā hoc fieret: quoniam princeps debet ex prouentibus quos totus ſtatus proportionaliter tribuit, militibus ſtipendia ſufficienter tribuere, & non debent iſti particulares vexari. Lex enim iniuſta eſt ex forma, quæ non ſecundum proportionē grauat populum. Si tamen probata conſuetudo obtinuit vt ligna & paleas militibus hoſpites gratis tribuant, non damno. quaſi enim ſorte quadam contingit ob hoc quaſdam terras ſeu villas præ alijs grauari.

B E L L V M exercere in diebus feſtis abſqꝫ neceſſitate, peccatum eſt, propter inquietudinem diuertentem à ſanctificatione feſtorum. Non tamen eſt mortale peccatū, ſi diuina non omittantur, puta miſſa: quia non eſt opus ſeruile. Et ſimile eſt iudicium de alijs diebus quibus prohibitum eſt à ſacris canonibus præliari: ſcilicet in aduentu & quadrageſima &c. vt in ca. treugas. extrà de treuga & pace. ſi tamen iura hæc ſubſiſterent. nam abrogata per non vſum dicuntur.

BEneficium eccleſiaſticum conſiderādum eſt primo quò ad ingreſſum tā de appetitu quàm de procuratione. Appetere ſiquidem eccleſiaſticū beneficium, ſiue curatum ſiue abſqꝫ cura, nullum ex ſuo genere peccatum eſt, quoniam huiuſmodi obiectum eſt intra ordinem appetibilium recta ratione. & propterea apoſtolus abſolutè dixit: Qui epiſcopatum deſiderat: bonum opus deſiderat. Peccatum autem

contingit ex defectu alicuius circunſtantiæ requiſitæ:puta quis,cur,quomodo &c. Et quoniam frequentiſſimè ſecundum primam circunſtantiam in huiuſmodi appetitu peccatur,ideo apoſtolus ſtatim ſubdit de circunſtãtia quis, apponendo conditiones requiſitas ex parte perſonæ ad rectum appetitum epiſcopatus, dicens: Oportet autem epiſcopum eſſe irreprehenſibilem &c. Et quo..iam peccata ex parte circunſtantiarum facile patere poſſunt applicanti ad ſubiectam materiã: nos ad ſpecialia deſcẽdẽdo dicimus quòd beneficium plenè curatum (quale eſt epiſcopatus) tunc tantum ex parte perſonæ licitè appetitur, quando appetens nouit ſe habere conditiones requiſitas ad epiſcopum: & ſimiliter non plenè curatum (quale parochia eſt) quum quis habet conditiones requiſitas ad presbyterum parochialem. & ſic de alijs. Et hoc concurrentibus etiam ex parte perſonæ alijs circunſtantijs comparatiuis debitis. Vbi ſcito quòd perſona appetens debet ſeipſam menſurare per reſpectum ad tria: ſcilicet ad regimen animarum, ne præſumptuoſè ad artem artium relatum ſe inueniat: & ad oues quibus paſcendis vacaturus eſt, vt tantum diſtet vita ſua ab illis, quantum vita paſtoris à grege: & ad alios quibus tribui poteſt aut debet tale beneficiũ, ne ſe dignioribus aut æquè dignis anteponat. Et hic tertius reſpectus habet locum etiam in appetitu beneficiorum ſine cura. Debet enim ſecundum rectam rationem appetitum ſic moderari, vt abſq; vitio acceptionis perſonarum appetat ſibi prouideri de beneficio in communi vel hoc.

¶De circunſtantia quoq; finis aduertendum eſt ne beneficium appetatur propter finem malum: puta delicatam & opulentam aut ſplendidam vitam ex Christi patrimonio &c. & ſic de alijs circunſtantijs.

¶Diſcernere autem inter peccatum mortale & veniale in deordinato appetitu beneficij, nõ eſt difficile, præſertim ſi beneficium eſt curatũ, & maximè ſi eſt perfectè curatum. [illegible]ſi appetens paruifacit commẽſurare ſeipſum ad artem

artium(hoc eſt curam animarũ) & alias commenſuratio-
nes poſtponit ob appetitũ beneficij, proculdubio mortale
peccatũ incurritur: quia cõtra charitatẽ ouium Chriſti ap-
petitur ſi beneficiũ eſt curatum, & contra iuſtitiã diſtribu-
tiuam ſaltẽ appetitur ſi beneficiũ nõ eſt curatũ. Intellige le-
ctor quæ dico, nã ſi quis appetit ſimplici intentione benefi
cium cõmuniter aut ſine cura, nõ cogitãs de dignioribus
ſe, nõ peccat: quia ſubintelligitur ꝙ appetat habere licitè.
in hoc aũt quod eſt habere licitè, includitur ꝙ detur ſibi ſi-
ne dei offenſa. Et ſimiliter ſiquis cogitat de dignioribus
ſe, & nõ intẽdit illos impedire, ſed pro ſeipſo procurare vt
habeat licitè, nõ peccat eadem rõne. põt enim cõtingere vt
ſuperior ſanctè det illi qui minus dignus videt̃ & eſt abſo-
lutè propter aliquas circũſtantias ſingulares tũc occurren-
tes efficientes vt dignior pro nunc poſtponendus ſit.
¶Beneficium aũt quodcunq; pro ſe petere aut procurare,
eiuſdem moris eſt cuius eſt appetere illud: & propterea qñ
appetere eſt damnabile: petere quoq; dãnabile eſt. Eget tñ
aliqua circunſtantia petere, qua nõ eget appetere: quia eſt
actus exterior, qui põt ſcandalizare, & propterea eget ma-
iori rectitudine. Et ſcias ꝙ à doctoribus petere regimẽ ani-
marum ideo dãnatur: quia vix poſſibile eſt vt homo inte-
gri ſenſus & rectæ mẽtis reputet ſeipſum habere ſupradi-
ctos tres reſpectus perſonales: ſine quibus petere ſimplici-
ter & abſolutè eſt præſumptuoſum, ac per hoc indignum
reddit petentẽ. Dico autem ſimpliciter & abſolutè: quia tã
appetere quã petere ſecundũ quid (hoc eſt ſi ſuperiori vi-
detur expediens, cognoſcendo ſe indignum, cum tremore
committẽdo negociũ deo, pro honõre dei, & ſalute eccle-
ſiæ) non eſt pernicioſum, quãmuis ſit veniale, niſi chari-
tas moueat: quoniam hoc non eſt petere, ſed offerre ſe ſi
opus eſt. Et ſi charitas verè mouet, meritorium eſt: ſicut
Eſaias: Ecce ego, mitte me. & Martinus: Domine ſi adhuc
populo tuo ſum neceſſarius, non recuſo laborem.
¶Memento quoq; non verſari in magno periculo qui in-
digens

digens & idoneus cum tremore &c.ſe offert petendo ſecũ-
dum quid beneficium vacans cum cura animarum imper-
fectè, puta parochiam: quia cura animarum propriè & ple-
nè, ſolius epiſcopi eſt. In cuius ſignum & ſolus ſponſus eſt
eccleſiæ, & non poteſt eccleſiam deſerere eundo ad religio-
nem. Reliqui enim ſunt adiutores epiſcopi ad curam ani-
marum. Contingit autem (& vtinam non ſæpe) appèten-
tibus & petẽtibꝰ beneficia, procuratio ſimoniaca per mu-
nus à lingua vel ab obſequio: de quibus inferius patebit
quum de ſimonia dicetur.

BENEFICIVM eccleſiaſticum ſecundo conſideran-
dum quò ad progreſſum eſt, & quãtum ad ſeruitium per-
ſonale, & quantum ad prouentus. In beneficio ſiquidem
de iure requirente reſidentiam, peccatum eſt ſine rationa-
bili cauſa non reſidere. Et ſi beneficium eſt curatum, non
reſidere abſq; rationabili cauſa peccatum communiter
mortale eſt: pro quanto damnum infert animarum, niſi
propter imperfectionem actus excuſetur à mortali. infert
enim contrarium naturali iuſtitiæ qua tenetur ipſemet ex
ſuſcepto officio gerere ouium Chriſti curam: quæ regulari
ter ſine reſidentia nõ poteſt haberi vt debet, quum etiam
præſentes & ſolicitè ſtudentes circa animas, vix regant
vt tenentur. Iniuſtitia enim ex ſuo genere mortale pec-
catum eſt: quamuis propter imperfectionem actus ſit
quandoq; venialis. Eſt etiam contra debitam charitatem
Chriſto. Nam amor eius non eſt apud eum qui paruipen-
dit quæ maxima ſunt Chriſti: ſalutem ſcilicet animarum
ſibi commiſſarum. Etenim experientia teſtatur ꝙ malè ſe
habeant in ſpiritalibus & in temporalibus eccleſiæ Chri-
ſtianæ propter abſentiam paſtorum. Antiquum prouer-
bium eſt tam ꝙ oculꝰ domini impinguat equum, ꝙ quòd
optimum fimum veſtigia domini. Excuſare tamen poteſt
abſentiam ſine rationabili cauſa à mortali imperfectio
actus, vel propter paruitatem temporis, vel propter parui
tatẽ damni: & ſi quid eſt eiuſmodi.

¶ Peccatum quoq; eſt beneficij eccleſiaſtici prouentus male expendere: vt patet. Mortale autem eſt ſi eo quod ſuperfluit neceſſitati naturæ & perſonæ, mala diſpenſatoris fide abutitur: vt ſi inde ditat propinquos, aut in pompis & luxibus exponit, & alia huiuſmodi exorbitantia & enormia facit: quia non dominus ſed diſpenſator eſt eccleſiaſticorum prouentuum: & debet primo ſui, deinde eccleſiæ, & propinquorum, & aliorum indigentium curam gerere; non vt diuites alij fiant, ſed ne indigeant.

BENEFICIVM eccleſiaſticum tertio quo ad multiplicationem conſiderandum eſt quando eſt peccatum, & quantum. Ad quod diſcernendum noſſe oportet quòd multiplicare in vno beneficia, non eſt ex ſuo genere peccatum: quia ſi eſſet ex ſe peccatum, nulla vnquã ratione liceret habere plura beneficia. Neq; eſt ex ſuo genere bonum aut indifferens moraliter; quia ſonat quandam diſſonantiam ſcilicet plura ſtipendia dari vni. Regulare quippe eſt vt vnum vni detur. Sed eſt de genere nociuorum quæ ex adiuncta ratione poſſunt honeſtari: ſicut percutere hominem, quod nec ex ſe peccatum, nec bonum, nec indifferens moraliter eſt, ſed ſonat malum hominis quod poteſt ex adiuncta iuſtitia propter bonum publicum &c. honeſtari. Accipere ſiquidem plura beneficia, ſonat quid nociuum eccleſiæ, & diminuendo miniſtros cultus diuini, & occupando quod multorum deberet eſſe, & animarum quandoq; curam debitam impediendo. hæc enim nocumenta conſtat ex pluralitate beneficiorum inferri ſanctæ eccleſiæ. Poſſet tamẽ talis neceſſitas aut ratio ſuperuenire, quæ aut tolleret huiuſmodi nocumenta, aut efficeret non eſſe inconuenientia: & ſi redderet pluralitatem beneficiorum licitã. Et hæc ratio maximè ex parte eccleſiarũ penſanda eſt, nõ enim propter bonum perſonæ, ſed propter bonum eccleſiarum tolluntur huiuſmodi inconuenientia,

¶Mortale autem peccatum in huiuſmodi pluralitate interuenit, quando non propter rationabilem cauſam obtinet quis multa beneficia incompatibilia: & vnus quidem occupat loca multorum: alij autem eſuriunt &c. quia huiuſmodi pluralitas eſt iniuſta contra æqualitatem iuſtitiæ diſtributiuę. Nec excuſatur peccatum mortale propter diſpenſationem papæ ſine rationabili cauſa: quoniam diſpenſatio papę cadit ſuper ius poſitiuum & non ſuper ius diuinum aut morale. pluralitas autem beneficiorum ſine rationabili cauſa, eſt contra ius diuinum & morale, quo communia eccleſię bona diſtribui iuſtè debent partibus eccleſiæ. Nec obſtat quod beneficiola plura dicuntur licitè dari vni: quoniam in omni genere propter imperfectionem actus minima excuſantur. Beneficium ſiquidem adeo tenue quòd non ſufficit ad ſuſtentandum miniſtrum, non eſt beneficium niſi imperfectè: quoniam non poteſt ſana ratione inſtitui vt vnum ſit in vnius ſtipendium. Et propterea de his minimis fit vt melius fieri poteſt quouſq; miniſter habeat ſufficiēter vnde viuat: qm propter miniſtros ſunt beneficia, & non ecōtra.

¶Siſte tamen hic confeſſor pedem circa iudicium illius qui iam cum diſpenſatione ſine rationabili tamen cauſa habuit & poſſedit plura incompatibilia, ne præceps neges abſolutionem. oportet enim diſcernere an iſte teneatur de neceſſitate ſalutis renunciare aliqua reſeruato ſibi vno. quod nō facile eſt quādo beneficijs bene prouidetur per vicarios.

¶Vbi ſcito duo eſſe in hoc potiſſimum penſanda. Primum eſt damnum eccleſiarum: ſecundum eſt inæqualitas diſtributorum beneficiorum. Et quidem damnū eccleſiarum quantum ad temporalia, & reparationem opportunā, ſiue templi, ſiue paramentorum &c. & numerum miniſtrorum diuini cultus, & ipſum diuinū cultū, & miniſtrationē ſacramētorū, facilè cognoſci poteſt: quoniā hæc ſubiacēt ſenſibus. Sed quātū ad curā animarū, ſi beneficia

ſunt curata, oportet hominem non ſeipſum fallere: quia quum iſte det operam rei illicite, ſcilicet conſeruationi plurium incompatibilium abſq; rationabili cauſa: non excuſatur ex illa cauſa illicita à reſidendo, ad vacandum curæ animarum: ac per hoc ſibi imputatur coram deo etiã leuis culpa in damno animarum. Et propterea etſi poſſibile eſt, difficile tamen ac rarum videtur ꝙ abſq; notabili damno eccleſiarum huiuſmodi pluralitas continuetur. Et quando ſic accidit, neganda eſſet abſolutio: quoniam notabilis damni eccleſiæ conſeruatio voluntaria abſq; rationabili cauſa, non eſt abſq; peccato mortali.

¶Ex parte autem iniquæ diſtributionis aduertendum eſt quòd non eſt idem iudicium de diſtributione quando fit, & poſt factum, nam quando fit, clarum eſt iniuriam fieri dignioribus qui poſtponuntur, & peccatum iniuſtitiæ diſtributiuæ committi. Poſtq̃ autem diſtributio licet mala facta eſt, & epiſcopatus datus eſt minus digno, non periclitatur amplius diſtributio, ſed res diſtributa, puta epiſcopatus. In cuius ſignum conſtat non teneri iſtum minus dignum ad renunciandum epiſcopatum, ſed ad bene regendum &c.

¶Ex hoc autem quod non ad diſtributionem ſed ad beneficia diſtributa ſpectandum eſt poſt factum, penſanda veniunt tria. Primo damnum eccleſiarum quas habet: de quo damno iam diximus. Secundo damnum clericorum benemeritorum in illis partibus vbi ſunt hæc beneficia: qui deberent ex his beneficijs & honorari & paſci. Tertio ſcandalum bonorum virorum, qui vident huiuſmodi exorbitantes diſtributiones conſeruari ab ijs qui in formam gregis Chriſtiani dati ſunt, inde enim alij ſimilia audent: & ſic in præceps ruit eccleſia Chriſti. Et propterea qui hæc paruipendit, quia ſic communiter à tot fit, & quia fortè papa diſſipando diſpenſauit, non eſſet abſoluendus: vt abſq; alia probatione clarè patet. Qui verò hæc æſtimat, prouideat opere & veritate vt hec mala non ſint;

alioquin tepidus eſt & euomendus.

BENEFICIVM demum ecclesiaſticum non ſolum idoneo & digno, ſed etiam ita vt dignior non poſtponatur, conferri debet ſecundum deum & conſcientiam, quãuis ſecundum iura ſufficiat eligere dignum. Et ratio eſt, quia vitium acceptionis eſt perſonarum poſtponere digniorem, nunc, hic, & ſecundum cæteras circunſtantias. Et hoc intellige quando collator liberè habet in ſua poteſtate prouiſionem. nam vbi ſola confirmatio electi aut præſentati à patrono ſpectat ad eum, ſufficit quòd detur digno: quoniam ex hoc ipſo quod electus aut præſentatus eſt, tanq̃ dignior habetur. Et ſimiliter quum renunciatur beneficium in fauorem alicuius, ſufficit collatori q̃ ille ſit dignus: quoniam æquitas præfert alijs illum tunc pro ſic vacante beneficio. In cuius ſignum nullus conqueritur quando per viam renunciationis digno confertur beneficium, quantũcunq; digniori conferendum fuiſſet ſi alia via vacaſſet. ¶ Et hæc omnia intellige de beneficio formaliter: hoc eſt quatenus eſt beneficium honoris, & prouentus bonorum temporalium. nam ſic ad regulas diſtributionis communium bonorum reducitur. Dico autem hoc, quia ſi ad principale ſecundum veritatem in beneficio inuentum, hoc eſt officium paſcendi, miniſtrandi diuina, perſoluendi &c. ſpectetur, non eſſet diſtributio bonorum, ſed malorum, hoc eſt onerum. Et ſufficeret eligere dignum: quoniam ceſſat ibi ratio acceptionis perſonarũ, qua in bonis dignior poſtponitur.

¶ Conferre autem pueris eccleſiaſtica beneficia, exiſtentibus alijs adultis idoneis, non ſolum inexcuſabile, ſed intolerabile videtur. Tum quia pueri ſunt ſolum idonei in ſpe, adulti autem in re. Tum quia officium diuinum deuotè & ſtudioſè perſoluere nequeunt: quum nec humana officia valeant exercere niſi vt pueri: & tamen beneficiatorum nullus excuſatur ab officio diuino. Nec eſt verum quòd ſecundum iura canonica concedantur beneficia pueris:

imo expreſſe hoc reprehenditur extrà de præben. ca.ſuper inordinata.¶Et ſi alicubi ſunt ordinatæ aliquæ præbendæ pro pueris,vide illorum ſtatuta:& vt puto inuenies ꝙ non ſunt beneficia eccleſiaſtica,ſed quædam prouiſiones ad ſuſtentandos & alendos pueros in ſeruitio eccleſiaſtico.Vnde non tenentur tales ad officium diuinum:ſed ad id ad quod ſunt quaſi conducti.

20 BEſtialitas in moralibus eſt genus vitiȷ pluſquã humani.Et multis materijs communis eſt,in quibus efficitur homo ſicut beſtia, vel in conuerſando,vel in comedendo,vel in coitu,vel in perſequendo ſeu occidendo.Et conſtat propterea ſemper eſſe peccatum,ſi tamen mentis compos ſit.Et communiter eſt mortaliſſimum,niſi propter imperfectionem actus vt ſiquis ambulet manibus & pedibus. Beſtialitas enim hæc venialis eſt, turpiſſima tamen, niſi ioci gratia fiat.

21 BLaſphemia peccatum mortale grauiſſimum eſt: quia eſt contra deum.Et conſiſtit in dicendo aliquid quod deo nõ conuenit:puta deũ eſſe in deo iuſtũ.Vel negando aliqd quod deo conuenit:puta deum non curare de noſtris.Vel attribuendo quod deo ſoli cõuenit,creaturæ:puta ꝙ diabolus eſt omnipotẽs: aut quod fatum regit omnia.Vel deo aut ſanctis iniuriam irrogando:puta maledictus ſit &c.Et adhunc modum reducitur blaſphemia irrogantium iniuriam deo aut ſanctis,dum indignati reſonant membra eorum pudenda, ſiue quæ habent,ſiue quæ non habent.

¶Et ſcias quod licet blaſphemia multos habeat gradus: dum grauior eſt contra deum ꝙ̃ contra beatam virginem:& hæc grauior ꝙ̃ cõtra ſanctos:& rurſus grauior eſt quæ ex affectu deteſtatiuo dei aut ſanctorũ,ꝙ̃ quę ex paſſione extranea aut mala conſuetudine:quaſi non ſit virilis animi qui loquitur ſine blaſphemia,vt videt̃ apud multos inoleuiſſe:oẽs tamen ſunt eiuſdẽ ſpeciei.Nec vnꝙ̃ ex

cuſatur quis à mortali, ſi ſit mentis compos, niſi inaduertentia eſſet in cauſa: hoc eſt ſi ex lapſu linguæ protulit verbũ blaſphemiũ, non aduertendo ſenſum verborũ: ita quòd ſi aduertiſſet, certus eſt quòd nõ dixiſſet. tũc enim fuit blaſphemia non formaliter, ſed materialiter tantum. ¶ Scito quoq; dicere ad ſanguinem dei vel ad corpus dei: ſiue inuocando per modum iurantis: ſiue reſonando in rixa aut turbatione cõtra aliquẽ, nõ eſt blaſphemia, quoniã poſtq̃ verbũ caro factũ eſt, deus habet & corpus & ſanguinẽ. & nõ dicitur per modũ iniuriãtis, q̃uis irreuerenter, quũ ſecundo modo dicitur. Et propterea peccatũ eſt graue, nõ tamen mortale. quia non contra ſed præter deũ eſt, & tanto grauius quanto frequentius.

22 CALVMNIA, hoc eſt falſa & malicioſa impoſitio criminis, peccatum eſt in proximum, quod non ſola pœnitentia abluitur, ſed oportet ſatisfacere offenſo proximo. Si autem ex errore imponit quis falſò alicui crimẽ, calumniæ quidem vitium formaliter non incurrit, ſed materialiter: & tenetur tam ad pœnitentiam peccati: quã ad ſatisfaciendum offenſo & læſo: quĩ in culpa fuit errando. Non enim debebat aſſertiuẽ proferre, id in quo erraſſe ſe poſtea cõperit: & incautꝰ præcepſq; fuit aſſerẽdo illud quod nõ cõſtat eſſe verũ, in præiudicium præſertim proximi.

23 Cambiorum genera ſunt quatuor. Quædam vera & realia, quibus moneta in vno loco ac tempore recipitur, & alio loco ac tempore redditur prout in loco redditionis tempore reſtitutionis marca auri valet. Et in his nullum eſt peccatum, ceſſante omni dolo & fraude. Verũtamen quũ hæc ad prolixus tempus fiunt aut protrahũtur, vt ex diſtãtiori tẽpore plus lucri habeatur, ad vſurã declinãt: quia cũm tẽporis quo pecunia occupata tenetur, ratio habetur: ad eũ

vſuræ modum digreditur quo tẽpus vendi dicitur. ¶Quædam verò ſunt non vera, ſed palliata, & ſolo nomine cambia: quibus indigens Romæ pecunia, accipit pecuniam reſtituendam non Lugduni, ſed Romæ iuxta valorem cambiorum Lugduni in ſequenti feria: ſeu quouis alio modo fictio cambij fiat. Et hec ſunt manifeſtè iniqua: quum verè ſit ibi cõtractus mutui cũ tali intereſſe. ¶Quædam verò ſunt quibus pecunia Romæ data, per literas cãbij ſoluitur alibi. Et hæc ſunt licita, ſi ſeruato ſolito moderato tamẽ lucro nummulariorum fiunt. ¶Quædam demũ ſunt cambia ad minutum. puta quum pro ducato dantur decem argentei, aut econtra. Et in his moderatũ quoq; lucrum non damnatur: iuxta diuerſarum patriarum conſuetudinem.

24 CAſus reſeruati ſedi apoſtolicæ, clari ſunt. nam ſunt ſoli illi quos eccleſiaſtica cenſura, hoc eſt excommunicatio, reſeruat apoſtolicæ ſedi. quos infrà habes in verbo excommunicatio.

¶Caſus verò reſeruati epiſcopo ambigui ſunt. Et ꝑpterea ſequendo regulam, dimitte incertum, & tene certum. Et niſi priuilegiatus in hoc ſis, conforma te in qualibet dioceſi conſuetudine, ſeu ſtatuto illius eccleſiæ, quoniam conſuetudo dat & tollit iuriſdictionem in huiuſmodi. Et ſcito ꝙ ſi excõmunicatus ob ſimoniã, verbi gratia, obtinuit à papa abſolutionẽ ab excommunicatiõe, poterit cõfeſſor ſimplex ipſum abſoluere à peccato ſimoniæ: quia ex quo ratio reſeruationis ceſſat, conſequens eſt vt ipſa reſeruatio annexi peccati ceſſet. Et ſimiliter ſiquis ſemel abſolutꝰ eſt à reſeruatis, ꝗuis inefficaciter quò ad ſalutẽ animæ ſuæ: puta quia incõtritè: põt poſtea iterũ cõfitendo à ſimplici confeſſore abſolui etiã ab illis reſeruatis. quia ex quo ſemel beneficiũ abſolutionis conceſſum & executioni mãdatũ eſt legitimè in foro eccleſiæ, rationabile eſt vt nõ habeat amplius pro reſeruato: vtpote ſemel cognitũ & iudicatum ante tribunal cui erat reſeruatum.

25 CHorearum peccatum cautè conſiderandum eſt:quoniam choreas ducere,ex ſuo genere non eſt peccatum.Nam ſi ex ſuo genere eſſet peccatum,ſemper formaliter loquendo eſſet peccatum.quod conſtat eſſe falſum.nam in nuptijs & publicis lætitijs licitæ ſunt choreæ. ¶Quia igitur choreis peccatum non ineſt per ſe,ſed per accidẽs,non ſunt dãnandæ choreæ:ſed accidẽtia mala quæ à malis abutẽtibus bono immiſcentur.Et quoniã infinita poſſunt vni accidere,extra rationẽ ſcientificæ doctrinæ eſt de accidentibus docere.

¶Propter inſtructionem tamen puſillorum ſcito ꝙ ex tẽpore(puta die feſto)chorea non fit mortalis:quia non eſt opus ſeruile:imo imprudenter arcentur à choreis ruſtici feſtis diebus chorizare aſſueti:qui niſi occuparentur choreis,vacarent ocio & malis machinationibus perturbatiuis reipublicæ.Et ſimile eſt de ſimilibus iudicium. ¶Ex frequentia quoq; chorea non fit mortalis,vt patet: ſicut nec frequentia conuiuij facit illud mortale. ¶Ex periculo verò prouocationis ad libidinem, vnuſquiſq; ſeipſum menſuret,& videat ſi exponit ſe periculo.Ego ex genere actus periculum non cognoſco:quoniam actus choreæ non eſt libidinis,ſed lætitiæ.Et propterea ſi ex qualitate perſonæ periculum alicui imminet,prouideat ſibi:ſicut debet cauere ſibi ab aſpectu mulieris,ſi ex aſpectu ſibi cognoſcit imminere periculum.Ex actibus deinde leuitatis qui quandoq; ibi immiſcentur:dum aliquis intorquet digitos mulieris cum qua choream ducit,non plus quã veniale peccatũ incurritur. Et ſimile eſt iudicium de multis vanæ lætitiæ actibus & verbis ſi contingit choreis immiſceri.¶Ex parua autem intentione(puta ad inceſtum aut adulterium prouocandi)& ſimiliter ex impudicitijs,nõ ſolũ choreas,ſed eleemoſynas & eccleſiaſtica officia conſtat eſſe peccata mortalia.Conclude ergo choreas non eſſe ex ſe malas:licet ſæpe afferant peccata venialia vanitatis.

26 CLericorum peccata ſpecialia ex tranſgreſſione iuris poſitiui,ſunt tot vt vix numerari queant. Tenentur ſiquidem quò ad habitum deferre raſuram,hoc eſt clericam:& tonſuram,hoc eſt non nutrire comam,& non nutrire barbam: & deferre habitum clericalem clauſum deſuper,non nimia breuitate aut longitudine notabilem, abſq; pallio diſſibulato:abſtinere à viridis & rubri coloris veſtibus & caligis. Caligæ quoq; ſcaccatæ & veſtis virgata ſeu partita,manicæ ſotulariaq; conſutitia, epitogium , inſula linea , fibulæ , corrigiæ aureæ vel argenteæ,annulli niſi quibus ex dignitate cõuenit,frena,ſellæ, pectoralia,calcariáve aurata eis inhibentur.

¶ Quò ad artes , artes macellariorum ſeu carnificum, tabernariorum , ioculatorum ſeu hiſtrionum , goliardorum & buffonum , & chirurgicorum , ab eis tolluntur.

¶ Quò ad officia,officia ſecularia,& ſpecialiter iudicis in cauſa ſanguinis , præpoſiti baliſtarijs,præpoſiti officialis ſeu miniſtri ſub domino temporali,tabellionis ſeu notarij,& aduocati,ſeu procuratoris in placitis ſecularibus, niſi in quibuſdam caſibus.

¶ Quò ad actiones,arma portare,ab tabernam ire,niſi in itinere, aues canesq; ſequi ad venandum,accipitres canesq; pro venatione habere,conducere à ſecularibus agros , ad aleas vel taxillos ludere, ludis huiuſmodi intereſſe , negociationes hoc eſt mercantias commerciaq; ſecularia exercere,habitare demum cum mulieribus(niſi matre,ſorore & amita)clericis eſt prohibitum. Mandatur quoq; eiſdem vt benedictionem menſæ præponant, & gratiarum deo actionibus terminent,lectione ſemper interiecta conuiuio,& vt vinum ſibi temperent.

VERVM HORVM & huiuſmodi tranſgreſſio : ſi temeritas, ſi contumacia,ſi contemptus deſit,non eſt peccatum mortale iudicio meo,quantum ex præcepto poſitiui iuris pendet. Quod ideo adiunxi,quia non loquor

de peccato quo res eccleſiaſticæ malè conſumuntur, nec de peccato ſcandali & maliexempli, nec de auaritia, inani gloria, aut luxuria, & ſimilibus immixtis, nec de peccatis quibus ſe irregulares reddunt conſtituti in ſacris ex actu prohibito, aut excommunicationem quicunq; clerici incurrerent.

¶Reddo rationem eorum quæ dixi, & primò de ſpectantibus ad habitum clericalem. nam clerici non plus arcentur à iure ad habitum clericalem, quàm religioſi ad habitum ſuę religionis: ſed religioſus non arcetur niſi temerè dimittat ſuum habitum, vt patet: ergo clericus niſi temerè ea quæ ſunt ſui habitus tranſgrediatur, non eſt pœnę mortis animę ſubiectus. Et ſcito quòd in habitu clericali tanquàm ſubſtantiale eſt clerica: reliqua ſunt concomitantia.

¶Nec obſtat dictis, quòd excõicãdus ſit ſiquis ex clericis comã relaxauerit: quoniam nõ incurrit pœnam excõicationis, non dico latæ ſed ferendæ ſententiæ, niſi monitus contumax fuerit: quoniam quicquid ſit de rigore iuris, æquitatis tamen ratio habet vt non ſit excommunicandus niſi præmonitus à iudice ſuo. Tum ne quaſi ex improuiſo tanta taliſq; pœna inferatur pro ijs que non ſunt ex ſuo genere criminoſa. tum propter tantam multitudinem impunè ſolitam hæc tranſgredi: ita vt non pro magno peccato tranſgreſſio reputetur, quæ ex ſuo genere mala non eſt, ſed ex poſitiuo iure. excommunicatio enim non niſi pro magno crimine inferenda eſt. Et propterea non incurrit iudicio meo mortale peccatum ante contemptum ſeu contumaciam. Et propter hanc rationem (quia ſcilicet pœne graues, grauiores ac grauiſſimæ in iure appoſitæ, exceptis excommunicationibus latæ ſententię, aut ſunt tales vt ſine peccato mortali incurri poſſint: aut ſi ſine peccato mortali incurri non poſſunt, exigere videntur monitionẽ, vt nõ niſi in cõtumacem ferantur) extẽdi iudiciũ meũ ad omnia clericis ꝓhibita, & dixi quòd ſi deſit temeri

tas, contemptus & contumacia, non video ex vi præcepti peccatum mortale. Non dubito tamen multa interuenire grauia peccata venialia in huiuſmodi trangreſſionibus ex leuibus cauſis aut paſſionibus humanis, non curantibus prælatis obuiare & opponere ſe murum pro iure ſeruando. Non putes tamen inter grauia computandum, ſi clericus beneficiatus aut in ſacris, comam paululum infra aures attingentem portat, quia aliter quaſi derideretur, aut quia ſic cõſuetum eſt ibi, aut quia habet collum longum, & minus q̃ decet, appareret, aut propter aliquam aliam à ratione non alienam quãuis inſufficientem cauſam. nullũ enim aut leue in huiuſmodi peccatum eſt, vbi monſtrat ille facto & ſi non ad vnguem reuereri tamen ac ſeruare iura. ¶ Quia autem putat omnia præcepta obligare ad mortale, eget lumine quo videat nec naturalis nec diuini nec humani iuris præcepta omnia ad mortale obligare: ſed ea ſola quorum trãſgreſſio contra charitatem eſt. Et hæc ſint pro timoratis conſcientijs dicta.

COgitationis peccata quinq; modis inueniuntur.
21 ¶ Primo, dum mens vana aliqua cogitatione occupatur. Et eſt peccatum veniale: vt patet.

¶ Secundo, quum conſentitur abſolutè in peccatum aliquod perpetrandum, aut placet perpetratum. Et tunc cõſtat eſſe mortale, ſi peccatum patratum aut patrandum eſt mortale: & ſimiliter eſſe veniale, ſi peccatum faciendum aut factum eſt veniale.

¶ Tertio, quando conditionaliter cõſentitur in peccatum: puta ſi abſq; infamia, periculo &c. poſſem, furarer aut raperem mille aureos, aut ſi poſſem volare: occiderem talẽ &c. & ſic de alijs conditionalibus. Et interuenit peccatum in iſtis conſenſibus conditionatis tam mortale q̃ veniale, ſicut in conſenſu abſolutè: hoc eſt q; ſi operatio in conſequente ſignificata, in quam conditionaliter conſentitur, eſt peccatum mortale: cõſenſus ille conditionalis eſt quoq; peccatum mortale: & ſi eſt peccatum veniale, conſenſus

quoq; erit venialis.Et ratio eſt:quia licet conditionalis nihil ponat in eſſe,ponit tamen in appetitu rationali(qualis eſt voluntas) affectum volendi peccatum illud. Nec impedimentum peccato affert voluntas non peccandi, ſed conditio non exiſtens . Nec refert an conditio interpoſita ſit poſſibilis vel impoſſibilis.non minus enim peccat mortaliter qui vellet deſtruere paradiſum ſi poſſet,quàm qui abſolutè cupit paradiſi deſtructionem . Excuſarentur autem à mortali huiuſmodi conditionales conſenſus, ſi conditio interpoſita tolleret ab actione volita rationem peccati: puta ſiquis diceret : ego , ſi non eſſet peccatum,occiderem ,raperem &c.vel ſi deus præciperet, occiderem &c .quia tunc voluntatis conſenſus freno rationis à peccato retrahitur.

¶ Quarto,quando conſentitur conditionaliter in opus non malum , ſed ſibi illicitum propter ſuum ſtatum aut votum : puta ſi religioſus appetat ducere vxorem ſi eſſet liber: & ſimiliter quum quis poſt votum ieiunij vellet non ieiunare ſi eſſet liber : & ſic de alijs . In huiuſmodi enim peccatum veniale communiter interuenit propter remiſſam voluntatem ab inchoato bono. Et ad hunc peccandi modum ſpectat quum quis conſentit quòd ſi ingreſſurus eſſet religionem , non ingrederetur : ex quo tamen profeſſus eſt, intendit ſeruare eam.manifeſtè ſiquidem apparet remiſſio voluntatis à feruore prius habito , quia tamen conſenſus infra limites liberi temporis conſiſtit, mortale peccatum non interuenit. ¶ Et ſcito omnes conditionales ſecundum hunc modum , & multo magis ſecundum præcedentem modum,eſſe opera & tentationes fatuas & diabolinam diabolicum eſt quenq; in tentationem ſe aut aliũ præcipitare , ſi eſſet , ſi fuiſſet , facerem ,dicerem &c .ad nihil enim hec ducunt niſi ad peccatum.

¶Quinto,quando in cogitãdo interuenit delectatio moroſa.De qua vide infrà in verbo,delectatio.

28 COlluſio, hoc eſt inter actorem & reum latens & fraudulenta conuentio, eſt manifeſtè peccatum in vtroq;: quia vterq; colludens fraudi conſentit. Et eſt peccatum mortale, pro quanto iniquè contra debitam tendit iuſtitiam.

29 COlumbarium habere, vel contra municipalia ſtatuta diſponentia certam terræ menſuram oportere ibi habere eum qui columbarium tenet, vel vbi ſtatutum nullum eſt contra eorum qui damnificantur querelas, peccatum eſt, niſi ex conſuetudine aut præſcriptione legitima ius hoc habeat. Et à mortali peccato non excuſatur, ſi notabile infert damnum alteri. quod prudentiæ, quæ circa ſingularia verſatur, relinquitur iudicandum: attento loco, paſtu, multitudine &c.

30 COmmunio qua ſacramentum Euchariſtiæ ſumitur, ex parte ſumentis exigit quatuor, ſine quibus peccat communicans. Primum eſt vt ſit mundus à peccato mortali: hoc eſt vt ſecundum ſuam conſcientiam, præmiſſa diligenti contritione & confeſſione, credat ſe mundum à peccato mortali. Et ſine contritione quidem mortalis peccati cogniti communicans peccat mortaliter: quia indignè ſumit, ac per hoc reus eſt corporis domini. inquit enim apoſtolus, Probet ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat. qui em̃ manducat indignè, reus erit corporis domini.

¶ Sine confeſſione autem, ſi rationabilis ſubeſt cauſa non confitendi, excuſatur communicans: quia præceptum de confeſſione præmittenda communioni non eſt de iure diuino, nec de iure poſitiuo: quum nullibi inueniatur, niſi ſemel in anno. Si autem commoditas adeſt confitendi, & habens conſcientiam peccati mortalis differre vult confeſſionem, & nihilominus communicare quia oportet ipſum cũ alijs cõicare, aut oportet ipſum celebrare, peccare videt valde grauiter: q̃a minus dignè vo-

luntarius accedit: vtpote ad eccleſiaſticæ vnionis ſacramẽ tum ſine eccleſiaſtica reconciliatione abſq; rationabili ex cuſatione accedens. Non damno tamẽ ipſum peccati mor talis, propter rationem dictam. ¶ Secundum eſt: vt ſit ieiu nus ieiunio naturæ: hoc eſt q̄ à media nocte nihil ſumpſe rit per modum cibi vel potus: itaq; non ſolũ debet eſſe ie- iunus à cibo & potu cõmuni, ſed ab omnibus etiam me- dicinalibus quæ per os ſumuntur.

¶ Si autem ſciens & aduertens aliquis non ieiunus com- municauerit, mortis articulo duntaxat excepto, mortali- ter peccat: vt communiter tenetur. Dixi autem ſciens, non propter ignorantiam iuris de ieiunio communicãdi, quũ hoc ab omnibus ſciatur: ſed propter ignorantiam qua fal- litur aliquis putãs ſe eſſe ieiunum quum verẽ non ſit ie- iunus. Contingit enim aliquos bonos viros credere quòd ſumpta aliqua re aromatica (puta cinamomo vel nu- cemuſcata, vel aliquo eiuſmodi) non ſit fractum ieiu- nium, propterea forte quia non frangitur ex his ieiu- nium eccleſiæ. Imo à fidedignis accepi quendam bo- num ſacerdotem multo tempore pro reuerentia ſacra- menti præaccepiſſe nucemmuſcatam, vt bonum odorem ſtomachi Euchariſtiæ præpararet. Sciebat ille quòd opor tebat ieiunum communicare, ſed neſciebat ſe non eſſe ie- iunum poſt ſumptam nucemmuſcatam pro reuerentia ſacramenti, neſciens diſtinguere inter ieiunium eccleſiæ, & ieiunium naturæ. Excuſatur ille à peccato mortali con- tra ius poſitiuum, quia plus neſciebat, in ſua ſimplicitate gradiẽs, & arbitrãs ſe ſcire quod omnes ſciũt, ſcilicet quòd ieiuni tantũ debent communicare: & propterea non erat ſolicitus de fuganda ignorantia illa.

¶ Dixi aduertens: quia ſi contingat aliquem ſcientem om nia poſt ſyrupum ſumptum communicare, non recolen- do de ſumpta potione, excuſatur à mortali violatiõe iuris poſitiui. nõ enim voluntariẽ cõicauit non ieiunus, qui ex obliuione huiuſmodi communicauit. Nec ſunt tam arctẽ

poſitiui iuris vincula interpretanda, vt inuoluntarias & quas nullo pacto ſciens & prudens vir bonæ conſcientiæ ageret operationes, imputemus ad mortem æternam ex obliuione aut ſimplicitate tranſgredienti materialiter tanq̃ tum ius poſitiuum: vt in vtroq; caſu & ſimilibus contingit. ¶ Dixi quoq; per modum cibi aut potus, ad differentiam eorum quæ trahuntur ſeu deſcendũt ad ſtomachum per modũ ſaliuæ, vt ſunt reliquiæ cibi inter dentes remanentes, & alia huiuſmodi. Hæc enim non violãt ieiunium naturæ, ſicut nec ſaliua.

¶ Tertium eſt tempus. De quo tria dicenda occurrunt; ſcilicet quantum ad ætatem, quantum ad paſcha, quantum ad mortis articulum. Aetas peccantis ſi nõ communicet, eſt quum ad annos diſcretionis peruenerit: vt patet in ca. omnis vtriuſq; ſexus. de pœ. & re. Et habetur communiter pro peccato mortali huiuſmodi omiſſio. ¶ Aduerte tamẽ hic quòd conſuetudo optima legum interpres, diſtinguit inter annum diſcretionis ad cõfitendum, & annum diſcretionis ad communicandum: quaſi ad confitendum quælibet diſcretio ſufficiat, ad communicandum autem exigatur diſcretio deuota & reuerentialis. Nam parentes curam puerorum & puellarum gerentes, ad confitendum paruulos decem annorum cogunt, ad communionem autem communiter non mittunt niſi poſt plures annos. Et licet præceptum eccleſiæ ad ipſos pueros dirigatur: quia tamẽ ætas illa mediis parentibus iuris præcepta ſuſcipit, ideo pueri qui ex parentum iudicio annum diſcretionis determinandum expectant quò ad communionem, non ſunt rei præcepti violati ſi non communicant etiam in quarto decimo aut quintodecimo anno. inferiora enim per media, diuina prouidentia gubernat, & gubernanda diſpoſuit. Deberet tamen puer, ſi tantæ prudentiæ eſt, deberent & parentes eius quum dubitant, confeſſorem pueri conſulere ſi videtur ei q̃ ad communionem ſit diſcretus. Excuſantur quoq; parentes à violatione eccleſiaſtici præcepti,

ſi ob

ſi ob reuerentiam ſacramenti ſeruant conſuetudinem patriæ vbi conſueuerunt tardius pueri ad communionem admitti, quia videntur non debitam reuerentiam deuotionemq́ habere. Et ratio excuſans eſt: quia lex iſta quò ad hoc non eſt ibi conſenſu vtentium comprobata, & prælati ſciunt, & non reprehendunt.

¶Tenetur igitur omnis vtriuſq; ſexus quum ad annos diſcretionis peruenerit, communicare ſemel in anno, hoc eſt in paſcha. Et quãtum ad hoc præceptum ſpectat, intelligitur paſcha durare duabus hebdomadis: vt Eugenius quartus declarauit: ita quòd communicans in hebdomada ſancta vel in hebdomada paſchæ aut in dominica immediatè ſequente, ſatisfacit præcepto eccleſiæ. Poteſt tamen de conſilio proprij ſacerdotis, ex rationabili cauſa differre ad tempus aliquod huiuſmodi communionem: vt in decretali patet. Omiſſio autem communionis paſchalis, peccatum mortale eſt propter eccleſiæ præceptum contemptum.

¶Vtrum autem in mortis articulo teneatur fidelis quiſq; communicare, in dubium non eſt vertendũ: quoniã conſuetudo eccleſiæ hoc mandat. & proculdubio peccat qui ſine rationabili cauſa abſq; viatico recedit. Si tamen contemptus deſit, non video rationem peccati mortalis in huiuſmodi omiſſione, ex quo paſchalem communionem impleuit. Nec video etiam rationem dubitandi de peccato mortali: quoniam viaticũ vt ſic non eſt neceſſitatis ſacramentum ex eccleſiæ præcepto, quia non inuenitur, aut ex natura viatici, quum ſine illo pœnitentia ſufficiat, ſicut ſine extrema vnctione. eſt enim neceſſarium viaticum ſicut equus ad iter, & non ſicut nauis ad tranſeundum mare.

¶Quartum eſt reuerentia & deuotio. Et reuerentia quidem conſideranda ac ſeruanda eſt, vt nec poſt pollutionẽ nocturnam, nec poſt coitum coniugalẽ cõmunicet quis illo die. Nã niſi ex rationabili cauſa eodem die aliquis com-

municaret,peccaret,venialiter tamen,quia non debitam exhiberet ſacramento reuerentiam.Et multo magis peccant qui poſt continuata peccata mortalia hodie conteruntur & confitentur,& cras communicant.Parum ſiquidem curare ſe monſtrant de diſponenda mente ad tantum ſacramentum,qui quaſi repente de aſſueta cibatione animi ex mundo & carne,in vnionem Chriſti per modum cibi præſumunt accedere,quaſi ſpiritalis guſtus ſtatim ſit acquiſitus ab eis:non tamen peccant mortaliter. Simili quoq; peccato inuoluuntur qui omittunt contritionem venialium,ex quibus actualis feruor ſeu deuotio impeditur: quia non ſe parant vt debent ad hoc ſacramentum. Reuerentia quoq; corporalis adeſſe debet: vt ſcilicet genuflexus communicet qui non celebrat,& poſtea non ſtatim expuat, nec ſtatim comedat. Deuotio verò actualis exigitur quò ad aliquid de neceſſitate,ſcilicet quò ad appetitum huiuſmodi ſacramenti.oportet enim vel tunc appetere,vel prius appetiſſe ſuſcipientem hoc ſacramentum. Dico autem prius appetiſſe,propter ſuperuenientem ægritudinem:puta demētiam,aut phreneſim,aut inſenſibilitatem cum periculo mortis.nam mentis compotes debent actualiter appetere. Et hæc dicimus quò ad eccleſiam. Coram deo autem tenentur mentis compotes ad deuotionem actualem,non per ſolam voluntatem communicandi, ſed per meditationem & voluntatem paſcendi animam ſuam de Chriſto:hoc eſt de morte Chriſti,de vita Chriſti,de imitatione Chriſti,de humilitate,patientia, conſtantia,charitate &c. Chriſti:quia ſi deuotio actualis non procuratur,non ſe parat homo quantum in ſe eſt ad hoc ſacramentum vt debet:quia non ſe parat ad actualiter maſticandum ſpiritali maſticatione cibum animæ qui corpus Chriſti eſt.

COMMVNIO ex parte miniſtri multis poteſt peccatis inuolui. Et primo,ſi ipſe qui dat ſacramentum,non ſit ſacerdos curatus,aut ab eo vel ſuperioris licentiam ha-

bens.Oportet enim niſi neceſſitatis articulo vrgente (in quo diaconus & de licentia epiſcopi vel presbyteri ſupplere poteſt:vt habetur diſtinct.xciij.in capi.præſente. & ſine licentia,illis abſentibus:vt in capi.diacones. eadem xciij.diſtin.) miniſtrantem eſſe ſacerdotem: vt in capitu. peruenit.de conſe.diſtin.ij.& curam illius habentem, vel de illius licentia:vt in clemen.religioſi. de priuile. Communicans autem alienum parochianum,peccat, ius violans,niſi ſub ratihabitionis ſpe hoc faciat. Et ſi religioſus eſt,excommunicatus eſſet: de quo tamen vt infrà inter excommunicationes habes,ſentias.An autem à ſeipſo extra ſacrificium miſſæ liceat ſacerdoti ſumere Euchariſtiam,licet ſancitum legiſſe non meminerim,puto in neceſſitatis articulo licere:vt ſi ſacerdos ſit peſte laborans, vbi alij timent ei appropinquare, qui tamen ei deferrent corpus Chriſti ad locum propinquum.

¶Secundo,ſi vbi non eſt conſuetum, præſumit dare Euchariſtiam ſub vtraq; ſpecie. peccaret ſiquidem & mortaliter ratione contemptiuę præſumptionis.

¶Tertio,ſi pueris ante diſcretionis annos,aut à natiuitate amentibus,aut indignis,vt ſunt excommunicati,interdicti,in publico peccato exiſtentes(qualeſq; ſunt meretrices,lenones,in concubinatu morantes, publici vſurarij, pugnantes in duello,& alij huiuſmodi) Euchariſtiam tribuat ſciens.Infantes enim,& nati amentes non ſunt digni:quia nunquam fuit in eis deuotio:& propterea peccatum interueniret. Et niſi ſic fieret quòd à contemptu tam explicitè quàm implicitè excuſaretur, mortale eſſet. In reliquis verò dictis peccatum mortale manifeſtè interuenit conſentiendo & cooperando:vt Euchariſtia ab indignis ſumatur, immò ſanctum dando canibus.

¶Quarto,ſi Euchariſtiam det in loco interdicto:quia cōtra prohibitionem eccleſiæ.Aduerte tñ q; quandocunq; & vbicunq; & quibuſcunq; pōt dari ſacramentū pœnitētiæ,

poteſt etiam dari ſi in articulo mortis eſt, viaticum : quia pro eodem computari decernit ius,de pœn. & re.capitu quod in te.Debet tamen prius prouideri ſcandalo:vt ſcili cet publicetur cum opere dimiſſum concubinatum aut vſuram &c.alioquin ſcandali peccato offendit populum ſacerdos dans Euchariſtiam.

¶Quinto,ſi det irreuerentiam exhibentibus ſacramento: vt ſunt phrenetici,expuentes &c.eſſet enim ſacrilegij peccatum,& ſibi,non illi extra ſe conſtituto imputandum.

¶ Sexto,ſi infirmis viaticũ & ijs quibus debet ſacramentum hoc miniſtrare omiſit. rarò enim hæc abſq; peccato eueniunt negligentiæ.

Concubinatus non ſolum includit peccatum mortale fornicationis,ſed addit ſtatum peccati mortalis.Et propterea ad ſui veram pœnitẽtiam exigit non ſolum omiſſionem actus carnalis,ſed receſſum à tali ſtatu.

Concuſſionis crimen quo quis habens poteſtatem vel officium,pecuniam accipit ad iudicandum aut decernendum quò magis vel minus faciat quod debet,vel per minas cogit aliquẽ ad faciendum vel non faciendum,eſt manifeſte mortale peccatum contra iuſtitiam.

Confeſſio ſacramentalis, ex parte confitentis multis poteſt defectibus ſubiacere : quoniam multas exigit conditiones quæ hís verſibus cõtinentur.Sit ſimplex,humilis confeſſio, pura, fidelis, Atq; frequens,nuda,diſcreta,libens,verecunda,Integra,ſecreta,lachrymabilis,accelerata,Fortis & accuſans,& ſit parere parata. Quas, quoniam libellus iſte propter confeſſionem ſit,declarare intendimus.

¶Prima ergo conditio eſt,vt confeſſio ſit ſimplex:hoc eſt non compoſita.Eſſet autem compoſita,quando artificioſè narrãtur commiſſa:ita vt vera quidem dicantur, ſed ea arte vt vel non ponderentur à confeſſore,vel delectent ſua

uitate vanę eloquentię .hoc enim manifeſtum peccatum contineret.

¶Secunda,humilis:quantum ad intellectum, recognoſcē do ſe miſerum peccatorem',& indignum venia.quantum ad affectum,affectando per ſubiectionem qua confiten do ſe ſubijcit confeſſori,ſubijcere ſeipſum intus diuino iu dicio,non in furore,ſed in iuſtitia Ieſu Chriſti crucifixi pro pter nos.quantum ad linguam in modo etiam loquendi, vt,exponat ſua peccata vt reus cum reuerentia & tremo re quaſi coram Chriſto.quantum ad actus exteriores , vt genuflexus omnis vtriuſq; ſexus,& capite(ſi ſanitas pati tur)diſcooperto vir confiteatur ob reuerentiam Chriſti & ſacramenti. Omiſſio ſiquidem cuiuſcunq; horum ſine peccato non eſt,niſi cauſa rationabilis ab exterioribus ex cuſet reuerentijs.

¶Tertia,pura:hoc eſt non mixta impertinentibus ad pec cata propria.peccat enim ſaltem peccato vaniloquij qui alia immiſcet,vltra irreuerentiam quam ex huiuſmodi ad mixtione exhibet tanto myſterio.Et magis debet eſſe pu ra ab admixtione alienorum peccatorum,ſi propria poſ ſunt ſine alienis ſufficienter exprimi . Quod ſi aliter fieri nequit,& confeſſor vir eſt bonus(ita q; nulla ſit ſuſpicio futuræ infamię aut cuiuſcunq; periculi)explicari poteſt. Vbi autem periculum famę alienę vel alterius mali time retur,confeſſor alter adeundus eſt,qui confitentem nō no ſcat:aut ipſe confitens obuolutus ſeu transformatus,vadat ad confeſſorem qui ex voce eum non diſcernat: & tacito ſuo nomine dicat:ego peccator pōtens confiteri tibi dico meam culpam &c.Non enim tenetur pœnitens manife ſtare ſeipſum quis eſt,niſi quantum ad ea quę ſunt neceſſa ria ad ſacramentum hoc:ad quod non oportet ſcire quo nomine vocatur,nec vbi habitat,nec ſi eſt coniugatus ſi contra matrimonium non offendit,nec de qua patria aut parochia eſt,niſi vt ſciatur ſi poteſt hic confeſſor illum au dire & abſoluere.Et ad hoc ſufficit vt pœnitens dicat , vel

quòd ipſe poteſt ſibi eligere confeſſorem, vel quòd habet licentiam à ſuo ſuperiore, vel quòd ſcit quód poteſt ipſum abſoluere ſicut illos de illa diœceſi ſeu parochia, ſi curatus eſt confeſſor. Quòd ſi nihil horum fieri poſſet, vtendum eſſet regula de non habente copiam confeſſoris quò ad illam circunſtantiam: quia confeſſio cum alienâ iactura non debet eſſe: & poteſt confitendo omnia peccata & illud abſq; illa circunſtantia abſolui. Et hoc dico ſi differri non poteſt confeſſio: puta quia oportet communicare aut celebrare, iuxta dicenda inferius in decima conditione.

¶ Quarta, fidelis: hoc eſt verax. Mentiri ſiquidem in confeſſione per ſe (hoc eſt de pertinentibus ad confeſſionem) eſt peccatum mortale: quia eſt mendacium perniciosum: quia eſt mendacium in iudicio, non qualicunq;, ſed ſacramentali. Et licet peius ſit mentiri de aliquo mortali, tamen mentiri quoq; de veniali perniciosum eſt. Et hoc intellige cum grano ſalis: ſcilicet ſuppoſito quòd pœnitens ſubijciat ſe confeſſioni quòad illa venialia: quoniam ex hoc ipſo quòd pœnitens aſſumit veniale illud vt materiā confeſſionis, facit illius confeſſionem materiam ſacramēti & iudicij, ac per hoc tenetur facere illum confitendi actum veracem: alioquin iniuriam infert ſacramento & iudicio, tollens quantum in ſe eſt vtriuſq; veracitatem: quod conſtat eſſe mortale: ſicut ſi prędicator aſſumat vt materiam prędicationis aliquod miraculum vel aliquod geſtum alicuius viri ſancti, mortaliter peccat ſi mentiatur: quamuis geſtum illud ſeu miraculum non ſpectet ſecundum ſe ad prædicationis neceſſitatem. Ex hoc enim ipſo quòd aſſumitur vt materia prædicationis, naſcitur vt mendacium de illo in actu prędicandi ſit perniciosum: quia quantum in ſe eſt eneruat veracitatem prædicationis. Vnde ſi pœnitens confitendo mentitur ſe commiſiſſe aliquod veniale, peccat mortaliter: quia mentitur in iudicio: & propterea iniuriā facit iudici, & in

propoſito Chriſti vices gerenti. Si autē pœnitens non intendat confiteri niſi de peccatis mortalibus,& interrogatus à confeſſore de aliquo veniali, negando mentitur ea ratione quia non vult de illo peccato confiteri: peccat quidē, ſed non mortaliter, quia non mentitur de pertinētibus ad iudicium, ac per hoc non mentitur in iudicio. Et ſimiliter ſi intenderet confiteri de illo,& præ verecundia negaret mutans voluntatem confitendi de illo: vtpote quia non tenetur de illo confiteri: non mentiretur in iudicio. Memento tamen confeſſionis iudicio non ſubdi quæcunque impertinentia ſunt ad peccata:& propterea de impertinētibus mentiri in confeſſione, non eſt pernicioſum. ¶ Ad veracitatem quoque confeſſionis ſpectat vt peccata quorū quis plenam memoriā nō habet, ſed pro dubijs habet, vt dubia confiteatur,& non vt certa aſſerat, nec quaſi nulla omittat: ſed talem ſe narret ore qualis eſt in corde: puta, videtur mihi quòd in tale quid conſenſerim, non tamen ſum certus.

¶ Aduerte hic q̄ quum mentiri requirat non ſolū falſam vocis ſignificationem, ſed etiam intentionem fallendi: ſi perſona confitens putans ſe benefacere, falſò accuſet ſe cōmiſiſſe aliquod veniale, vel affirmet aliquam circunſtantiam, vel aliquod peccatum dubium pro certo, non ea ratione vt mentiatur aut vt fallat confeſſorem, ſed tāquā putans ſe eligere tutiorem partem volendo ſe facere reum etiam ſi nō eſſet reus, errat quidem & peccat: quia à recta diſcedit ratione. quia tamen non dicit mendacium ſed falſum, non peccat mortaliter, ſed venialiter: vtpote indiſcretè ſe accuſans.

¶ Quinta, frequens: hoc eſt vt qui frequenter cadit, frequēter cōfiteatur. Et eſt medicina hæc valde conſeruatiua hominis in timore dei. Non inuenio tamen præceptum de maiore frequentia q̄ ſemel in anno: ſi tamē poteſt dici frequētia. Et licet præceptū per ſe non inueniatur: interroget

tamen ſeipſum quilibet Chriſtianus quantum detrimenti in anima patitur ex tam rara confeſſione, quod euitaret ſi frequenter confiteretur: & inde percipiet ſi per accidẽs, hoc eſt propter tollendas occaſiones obliuionum peccatorum & firmitatum ſeu conſuetudinum in peccando, debeat frequentius confiteri.

¶Confiteri autem frequenter eadem peccata, & laudabile & vituperabile quandoq; eſt. Nam ex ſcrupuloſa & inquieta phantaſia cadere in conſcientiam iterandæ & reiterandę pluries confeſſionis, vituperabile eſt: quoniam procuranda eſt pax animæ & conſcientiæ, quæ cum huiuſmodi iterationibus non ſtat. Et quando hoc accidit, in veritate, deberet talis poſtquam ſemel ita confeſſus eſt & abſolutus, vt tam ipſe quã confeſſor doctus ſufficientem iudicet confeſſionem, quieſcere. & ſi poſtea ſcrupulus aliquis occurrit de aliquo tanquã non confeſſo, ſi ſibi videtur q fuerit confeſſus, quieſcat, & non amplius confiteatur. Nec propterea exponit ſe iſte periculo, quia non eſt certus ſe eſſe confeſſum: quoniam hoc reputandũ eſt huic bono viro infirmo vt certum, quod apud alium eſſet opinio. Eſt enim paſſio hæc, infirmitas corporalis tollens ſeu impediens pro tunc firmitatem iudicij: & timor & motus phantaſiæ intantum operantur, vt niſi quieſcat, conſurgent tot ambigua vt nunquã videatur confeſſus. Cuius ſignum eſt & quòd idem centies confitentur, & q iſti ſemper in dubium redeunt confeſſionis: quum forte diligentius cæteris confeſſi fuerint. Nec eſt in poteſtate talis, retinere motum phantaſiæ, niſi in principio comprimatur: vnde ſequuntur pericula corporis & animæ ad tollendum vel impediendum vtriuſq; bona. Dixi autem in veritate, propter perſonas iterantes, confeſſiones, non q in veritate ſcrupuloſæ ſint, ſed quia nunquam in veritate cõfitentur: ita q ſemper confitentur, & nunquam ſunt confeſſæ: tanquam dæmones ſemper pœnitentes, & nunquam ſe corrigentes.

¶Confiteri autem ex deuotione pluries eadem peccata cum conſcientia quieta, ſine moleſtia confeſſorum, non conterendo in hoc tempus in alijs magis pijs aut vtilibus expendendũ,& breuiter ſeruatis prudentiæ cõditionibus, laudabile eſt.

¶Sexta,nuda:hoc eſt non veſtita coloribus aut locis cooperientibus grauitatem peccati:& multo minus obſcurantibus peccatum:vt vel non percipiatur(hoc enim eſſet non confiteri)vel minus conſideretur grauitas aut turpitudo peccati.Ad cuius oppoſitum recta tendit cõfeſſio, expectando iuſtum iudiciũ à Chriſti vices gerẽte,propterea manifeſtè peccatur.

¶Septima,diſcreta:hoc eſt prudens. Et quantum ad verba:vt honeſtis vocabulis explicet ſua peccata. Et quantum ad circunſtantias:vt non niſi neceſſarias in peccatis carnis explicet,ſi ſcit diſcernere neceſſarias à non neceſſarijs.Et quantum ad modum narrandi:vt quæ ſimul exprimi poſſunt,non diuiſim dicantur,aut econtra.verbi gratia.poteſt dici,Commiſi furtum decies,non dicatur. Semel furatus ſum,& deinde iterum furatus ſim,& pòſt cõmiſi vnum aliud furtum &c.Hoc eſt enim indiſcretè confiteri,& tædio afficere confeſſorem,propterea vt diſcreta ſit confeſſio,debet confeſſus præmeditari & præordinare quomodo dicet, & quæ ſimul,& quæ diuiſim &c. Et quantum ad quærendum idoneum confeſſorem.nõ enim tutè quiſq; ſe poteſt credere cuilibet confeſſori occurrenti: quoniam multa apparet multitudo confeſſorum ignorantium &c.Sed debet quærere idoneum ſcientia & authoritate,& bonũ,hoc eſt qui credatur eſſe in dei gratia.De quibus confeſſoris conditionibus infrà erit ſermo.Niſi enim diſcreta fuerit confeſſio,conſtat peccatum ſaltem imprudentiæ incurri.

¶Octaua,libens:hoc eſt non ex metu pœne,ſed ex amore ſanitatis animæ.ſic enim propriè voluntaria eſt confeſſio.Et quia timor introducit charitatem ſicut ſeta filum,

ad minorem ſpectat deuotionem, præparationem ſeu diſpoſitionem, quòd aliquis malè libēter confitetur. ex quo tamen vincit ſeipſum & confitetur, ſufficit ad ſalutem imperfectorum.

¶Nona, verecunda: hoc eſt erubeſcens apud ſemetipſum pœnitentem, dum non ſolum ad memoriam ſed verba reuocatur turpitudo fœditasq́; propriæ animæ. Erubeſcēs quoq; apud confeſſorem, hoc eſt non quaſi iactando, non quaſi narrando hiſtoriam, ſed æſtimando turpitudinem peccatorum ſuorum confiteatur per modum erubeſcentis propriam turpitudinem. Verecundia autem propriè dicta (hoc eſt timor opprobrij, id eſt defectuoſum inde haberi à confeſſore) paſſio concomitans eſt: quæ ex dei gratia imputatur ad partem ſatisfactionis, ſi pro dei amore amplectendo ſuperatur.

¶Decima, integra: quantum ad peccata mortalia aliâs non confeſſa tam certa quàm dubia, & eorum circunſtantias neceſſarias. Confeſſio enim non integra non eſt confeſſio quæ eſt materia ſacramenti pœnitentiæ, ſed confeſſionis ſimulatio: quia ex propria ratione repugnat ſacramenti formæ, hoc eſt abſolutioni. Impium eſt enim à deo dimidiam ſperare veniam. Dupliciter autem contingit confeſſionem non eſſe integram: vel per ſe, vel per accidens. Tunc eſt confeſſio per ſe non integra, quando ex intentione ſeu voluntariè dimidiatur. & ſic truncata confeſſio non valet: imo eſt nouum peccatum mortale ſacrilegij contra ſacramentum pœnitentiæ. Tunc autem confeſſio eſt non integra per accidens, quando non voluntariè dimidiatur, puta quia per obliuionem relinquitur aliquid quod neceſſariò fuiſſet confitendum: & confeſſio ſic non integra, valet: quoniam eſt per ſe & formaliter integra, & per accidens ac materialiter dimidiata: actus autē iudicandi ſunt formaliter & per ſe, & non per accidens & materialiter.

¶Opus eſt autē hic nō paruo ſenſu ad diſcernendum in ſin

gularibus ſi per ſe aut per accidens confeſſio ab integrita-te recedit: quia multipliciter vtrunq; euenire poteſt. Dimidiatur ſiquidem confeſſio per ſe & formaliter vel directe, vt quum intendit confitens tacere aliquod neceſſarium: ſiue hoc occaſionem habeat ex verecundia ſiue ex puſillanimitate, ſiue ex quacunq; alia illicita cauſa. Vel indirecte: vt quum confitens negligit diſcutere conſcientiam ſuam, paruifaciens in ſuo affectu aut valde notabiliter in effectu, ſi aliquid neceſſarium confeſſioni omittatur. Tunc enim redit actus in naturam ſuę formę, & perinde eſt ac ſi formaliter fuiſſet intentus: quia ſicut actus virtuoſus eſt non ſolum qui centrum attingit, ſed etiam qui prope centrum: ita non ſolum vitioſus eſt qui directe intendit formam vitij, ſed qui prope illam ex obliquo tendit. Clare ſiquidem liquet quod qui tam parum curat de integritate confeſſionis vt vel in affectu paruifaciat ſi non ſit integra, vel in effectu hoc eſt in actu diſcutiendi ita ſe habeat ac ſi paruifaceret integritatem (hoc eñ eſt valde notabiliter in effectu) tendit ad dimidandam cõfeſſionem tanq; per ſe & formaliter dimidians. & propter ea vtroq; modo dimidiatio eſt pernicioſa, & facit confeſſionem non valere.

¶Dimidiatur quoq; per accidens & materialiter tantum confeſſio vel ex obliuione, vel ex inſufficiente diſcuſſione q̃uis diligente (ſiue hoc contingat ex ignoratia iuris, ſiue facti: & breuiter quomodocunq; contingat preter intentionem confitentis, facta iuxta conditionem ſuam diligentia: ita vt vere credat ſe diligenter confiteri. nam tũc conſtat confeſſionem non eſſe per ſe dimidiatam, nec ex propinquo affectu ad formam dimidiate reduci) vel quia ordinarius confeſſor ſuperior non audit niſi confeſſionem caſuum reſeruatorum. Confeſſio ſiquidem illa qua quis habens multa mortalia, confitetur epiſcopo vel eius vicario vnum mortale reſeruatum, eſt confeſſio non integra, ac per accidens & materialiter:

quia non ex voluntate pœnitentis prouenit non integritas, ſed ex parte talis confeſſoris reſeruantis &c. Et propterea huiuſmodi confeſſio quamuis non integra, ſancta eſt. ſic nanque ſanctæ matris eccleſiæ vſus habet, nec oportet ſapere pluſquam oportet, ſed ſapere ad ſobrietatem. Caue autem ne erres dicendo abſolutionem illam quam impendit epiſcopus huiuſmodi peccatis, non eſſe ſacramentalem. Ex hoc nanque quòd confeſſio illa partialis eſt ſacramentalis (quod patet & ex eo quod ſigillum confeſſionis illius eſt ſacramentale. poteſt enim epiſcopus ſicut quilibet confeſſor iurare ſe nihil ſcire. & ex eo quòd aliter pœnitentes eſſent deluſi: quia non intendunt niſi confiteri, nec tenentur niſi confeſſione ſacramentali ire ad epiſcopum) conſequens neceſſariò eſt vt abſolutio quoque ſit ſacramentalis: nec eſt hoc vertendum in dubium.

¶Nota diligenter hìc ex hoc vſu eccleſiæ haberi miranda, ſcilicet quod aliqua confeſſio non integra aduertenter eſt ſalutaris. & quòd aliquod peccatum eſt quandoque bis confitendum, quia pœnitens debet proprio ſacerdoti, non ſacerdotibus, omnia ſua peccata integrè confiteri. de pœni. & remiſ. omnis vtriuſque ſexus. & nihilominus tenetur confiteri reſeruatum peccatum epiſcopo, ſi non confert authoritatem proprio ſacerdoti. Vtrunque autem horum deſinit eſſe mirabile, conſiderantibus vtrunque euenire per accidens. Confeſſio nanque ſuapte natura debet eſſe integra, ac per hoc vni ſacerdoti: alioquin non eſſet confeſſio, ſed confeſſiones. ſed quoniam per accidens eſt quòd ſacerdos iſte cui hic confitetur, non habet poteſtatem abſoluendi ipſum ab omnibus quę commiſit, ideo per accidens & peccatum reſeruatum huic confeſſum, reconfitendum eſt epiſcopo: & confeſſio partialis euenit ſalutifera.

¶Vltra prędictos autem tres modos quibus confeſſio per accidens non integra inuenitur, quartus quoque eſt, quo etiam per accidens non integra admittitur confeſſio: quum quis non poteſt explicitè confiteri peccatum ſuum abſque re

uelatione confeſſionis, vel abſq; periculo famæ vel vitæ alienæ. Tunc enim aut differat confeſſionem vſquequo cõfeſſor habeatur abſq; huiuſmodi ſequelis (quoniam perinde ſe habet àc ſi non haberet copiam confeſſoris: quia non reputatur confeſſor qui non poteſt omnia audire) aut ſi opus fuerit, confiteatur cum reliquis explicitè, illud ſeu illius circunſtantiam implicitè, cum animo confitendi explicitè de hoc quum copia confeſſoris ad hoc idonei erit. Et tunc confeſſio iſta eſſet non integra per accidens: quia non ex intentione pœnitentis, ſed ex carentia confeſſoris integri. Hanc doctrinam ego non approbarem, niſi viderem in ſupradicto eccleſiæ vſu confeſſionem non integram per accidens quandoq; admitti, & rationem ſuffragari: quia eſt per accidens non integra, meliusq; videtur prouideri conſcientijs communicantium ſi ſic confiteantur, q̃ ſi communicent dilata tota confeſſione.

¶ Memento hic ponere in practicam ea quæ diximus in tertia conditione confeſſionis de occultato habitu, ſi fieri poteſt, antequam præcipites ſententiam quòd deficit confeſſor integrè potens omnia audire.

¶ Vndecima, ſecreta: excluſione internuncij, epiſtolæ & teſtis. Ex eo enim quòd confeſſio fit ſacerdoti in perſona dei, excluduntur teſtes. ex eo verò quòd ſacramentalis tam actio q̃ paſſio perſonalis eſt, excluduntur tam epiſtolæ q̃ internuncij. Monſtrat autem hoc veritas formæ ſacramẽtalis quum dicitur abſoluo te. nam li te, demonſtrat præſentem perſonã: ſicut in conſecratione Euchariſtiæ li hoc, demonſtrat contentum ſub præſenti hoſtia. Et propterea non poteſt quis ſacramentum pœnitentiæ per procuratorem ſuſcipere nec per ſcripturam; ſicut non poteſt baptizari quis per procuratorem nec per ſcripturam.

¶ Verùm aduerte hic perſpicaciter duo. Primo quò ad cõfeſſionem per interpretem, quòd licet in caſu quo non propria lingua intelligitur, poſſit fieri confeſſio per interpretem; non tamen tenetur aliquis ad hunc modum con-

fitendi: quia non tenetur niſi ſacerdoti confiteri per ſeipſum.& tanto minus, quanto interpres quum non ſe teneat ex parte ſacerdotis cui vt deo peccata reuelantur, ſed ex parte pœnitentis ex cuius ore loquitur, non tenetur ſigillo confeſſionis propriè dicto, ſed ſigillo fidelitatis tenere ſecreta confitentis peccata. Secundo quòad ſcripturam: quòd licet mutus non valens ſignis confiteri, poſſit per ſcripturam præſentialiter manifeſtare ſua peccata, nō tamen tenetur ad hunc modum confitendi: quia ſcriptura ex ſui natura eſt publica: confeſſio autem ex ſui natura eſt ſecreta. Et ſi fiat præſentialiter, debet pœnitens tenere ſcripturam in manibus ſuis, & non tradere in libertatem confeſſoris, vt ſic minus habeat de publico.

¶ Habere autem peccata ſcripta ad ſuccurrendum memoriæ confitentis, & ex ſcripturæ lectione confiteri, laudabile eſt adminiculum humanæ memoriæ ad integrè confitendum. Abſolutio autem nullo pacto poteſt fieri in ſcriptis tantum. & ſi fiat, ſiue in præſentia ſiue in abſentia, nulla eſt: ſicut ſi verba formæ euchariſtiæ aut baptiſmi in ſcriptis propoſita ſint, nihil operantur ad ſacramentum.

¶ Expedit autem aduertere quòd mutus à natiuitate, confiteri tenetur per nutus & ſigna vt melius poteſt. Is autem qui poſtea factus eſt mutus, ſi ſcit legere, tenetur confiteri modo quo poteſt. Poteſt autem ſine periculo vllo publici ſigni confiteri hoc modo, vt habeat vnum folium in quo ſint à quocunque ſcripta nomina omnium ſpecierum peccatorum mortalium, & circūſtantiarum neceſſarium, & vnum aliud in quo ſint numeri: & rurſus habeat aliquas ſchedulas in vna contineatur commiſi, in alia æſtimo ſeu credo, in alia dubito, in alia non recordor. Et ſic poſſet complete confiteri, monſtrando digito in folio peccatū de quo remordet ipm cōſciētia, & ſimiliter eius circunſtantiā, & ſimiliter numerum: & ſi eſt numerus non

certus,ſed æſtimatus,poteſt ſimul monſtrando numerum monſtrare ſchedulam æſtimo. Et iuxta hunc modum etiam ſi inter loquendum ſubito moreretur,nulla poteſt ſequi manifeſtatio cuiuſq̧ peccati:vt clarè patet. Et propterea non excuſaretur à præcepto confitendi mutus negligēs ſic vel alio modo cōfiteri ſi per nutus impotens eſt confeſſionem perficere integram.

¶Duodecima,lachrymabilis:hoc eſt cōtrita:hoc eſt cum diſplicentia omnium peccatorū mortaliū cōmiſſorum ſupra omne odibile,& cum propoſito vitandi omne peccatum mortale ſupra omne vitabile. Has enim duas conditiones exigit contritio humana: alioquin contritio non eſt.

¶Verum quia de contritione in ordine ad confeſſionem præſens eſt doctrina,ſcito multipliciter admitti confeſſionem pro lachrymabili. In primo gradu lachrymarum ſunt confitentes cum vera contritione:hoc eſt humana,formata charitate:imitantes illum qui ait:Dixi confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam domino,& tu remiſiſti impietatem peccati mei,& illam de qua dictū eſt:Dimiſſa ſunt ei peccata multa,quoniam dilexit multum. In ſecundo gradu ſunt confitentes verè contriti contritione humana;qui ſicut nihil ſibi cōſcij ſunt,ita nec olei in proprijs vaſis ſunt conſcij,exeunteſq̧ obuiam ſponſo & ſponſæ.Et hos credimus fieri de attritis contritos contritione formata virtute clauium:ita ꝙ ſi contingit hos confiteri informes,abſoluti tamen formati regulariter ſunt. In tertio gradu ſunt confitentes cum attritione quidē laudabili, contritione aūt ambigua.Et hi ſunt tam illi qui dicunt diſplicere ſibi offenſas patratas in deum,& intendere in futurum cauere à peccatis mortalibus ſecundū poſſe ſuū,ꝙ illi qui ita ſe habent ad deum confitendo,ſicut ſe habēt ad homines maiores offenſos quū petunt veniam,dicētes:Diſplicet mihi ꝙ te offendi,amplius te non offendam,parce mihi. Vtriq̧ enī dolent de præterito,& intendunt vitare

in futurum. Sed quoniã poteſt animus eorum dupliciter eſſe affectus (vel ita vt virtualiter intendant peccata vitare ſupra omne vitabile, & ſimiliter, ꝙ virtualiter diſpliceat eis mortale cõmiſſum ſupra omne odibile: vel ita vt virtualiter nõ ſe extendat ad hæc: quia nec dilectio dei acquiſita ſeu humana tantum dominatur in corde, vt præponat verè dei amorem & obedientiã omnibus delectabilibus, honorabilibus & vtilibus) ideo dubia eſt horum cõtritio. Nam ſi primo modo ſunt affecti, eſſent contriti contritione ſaltem humana. ſi verò ſecundo modo, non eſſent etiã humana contritione contriti. ¶ Vtrorũq; tamen confeſſio ab eccleſia vt lachrymabilis admittitur, non audeo tamẽ dicere ꝙ vltimo modo diſpoſiti, regulariter fiant virtute clauium de attritis contriti.

¶ Non ſunt autem pœnitentes in tentationem præcipitandi à confeſſore nimis zelante, & imprudenter inueſtigãte an diſpliceant ſibi commiſſa ſupra omne odibile in particulari, puta mortem, paupertatem &c. aut ſi intendit vitare mortalia ſupra omne vitabile: puta direptionem, occiſionem &c. multos enim huiuſmodi interrogatio induceret in tẽtationem. Sed ſi dubitat rationabiliter de tenui diſplicentia vel propoſito vitandi, declaret ſibi quid importat peccatum mortale: ſcilicet refutare deum pro vltimo fine: quod quantum ad factum, licet non quantum ad affectum, perinde eſt vt refutare deum pro deo. ac proinde videat ꝙ ſi dixiſſet regi, nolo te in regem, quantum eſſet dolendum & cauendum ſi ſemel impetraret veniam, & quã fortiter & firmiter proponeret ſe omnem ſuam diligentiã adhibiturum vt in futurum non incideret in tantum exceſſum. ita in propoſito compareat coram deo petendo veniam, dolendo quòd toties deum refutauit pro vltimo fine, ac pro deo (quia ex ſua deitate eſt vltimus finis omniũ & ciuium cœleſtium) & proponat non ſe facturum ſimilem iniuriam deo. Et hortetur eum ad amorem dei ſuper omnia, & quòd ex amore huiuſmodi debeat dolere de

præterito,

prͤterito,& proponere vitationem de futuro.ſcriptum eſt enim quòd charitas operit multitudinem peccatorum.Et ſic accendet cor pœnitentis,& non ponet in periculū tentationis.¶In quarto gradu ſunt confitentes cum attritione ſola, quia eorum incōtritio certa eſt: quibus ſcilicet diſplicent peccata præterita, & vellent vitare futura peccata,ſed in veritate hoc nōn volunt.habent ſiquidem velleitatem vitandi futura, ſed nōn habent voluntatem deliberatam ad vitādum futura peccata. Tales ſunt vſurarij,aut aliâs tenentes alienum, qui nolunt reſtituere: & ſimiliter ōmnes in concubinatu exiſtentes:& piratæ qui nolunt ſtatum illum deſerere, & vniuerſaliter qui nō ſunt parati intentiōe & propoſito verè deliberato deſerere peccare mortaliter.Horum confeſſio admittitur ab eccleſia,ſed non ad abſolutionē.tales enim non ſunt abſoluendi: vt patet extra de pœ.& remiſ.ca.quod quidam.ſed ſunt crebris & ſalubribus monitis ad pœnitentiam veram inducendi.

¶Tertiadecima:accelerata:hoc eſt poſt commiſſum mortale non dilata,ſi commoditas confitendi adeſt. Et ſic intellecta hæc conditio,quantum ad executionem confeſſionis,conſilij eſt,non præcepti. quantum autem ad propoſitum confitendi,periculi eſt,ne ſubito præoccupatus morte non habeat ſpatium pœnitendi. Et quātum ad vitationem huius periculi,ſeu quantum ad receſſum à ſtatu peccati mortalis,tenetur homo ſtatim habere propoſitū confitendi:non autem quantum ad vitandum nouum peccatum mortale:hoc eſt ſi homo vult aſſequi receſſum à peccato mortali, & à periculo moriendi ſine pœnitentia,tenetur neceſſariò ad ſtatim habendum propoſitum confitendi &c.ſi tamen poſt commiſſum mortale hoc nō proponit,non propterea peccat de nouo mortaliter. Et ratio dictorum eſt: quia præceptum tam de confeſſione quām de illius propoſito, eſt præceptum affirmatiuum: præcepta autem affirmatiua obligant quidem ſemper, ſed nōn ad ſemper,ſed pro loco & tempore:hoc eſt tempore neceſ-

ſitatis. Et propterea ſi articulus neceſſitatis non occurrit, ſufficit ad ſalutem ſemel in anno confiteri, iuxta eccleſiæ determinationem: ita quòd nunquam contemnat confiteri, proponat autem quando neceſſitas exiget, hoc eſt quando tenetur, conteri. De quo vide infrà de contritionis tempore. ¶ Tempus autem neceſſitatis reſpectu actualis confeſſionis neſcio aliud quàm tempus periculi mortis ex diuino iure, & ſemel in anno ex determinatione eccleſię. Ad miniſtrandum autem ſacramenta ſine nouo peccato mortali, eademq́ ſuſcipienda, & alia eiuſmodi quæ mundam exigunt conſcientiam, contritionem ſufficere conſtat: dicente apoſtolo de ſupremo ſacramento: Probet autem ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat. & nullo diuini aut humani iuris vinculo ad cõfeſſionem cogente ſub præcepto peccati mortalis apparente.

¶ Quartadecima, fortis: hoc eſt ſuperans timorem retrahentem à confitendo & explicando peccata. Et licet timor debeat ita ſuperari, vt pœnitens audeat per ſemetipſum peccata ſua dicere: ſi tamen fortitudo tanta eſt vt vel per ſemetipſum dicendo, vel interroganti confeſſori reſpondendo, omnia confiteri deliberet, & opere compleat, ſufficiens fortitudo eſt: quia timor non dominatur in animo ad dimidiandam confeſſionem. Et licet perſona aliqua nunquàm auderet dicere aliqua peccata niſi interrogata: ex quo tamen intendit non complere confeſſionem niſi explicatis omnibus, & tantum facere vt interrogetur ita & taliter quòd dicet omnia, ſufficienter fortis eſt vt mulier. Si autem potius ſacrilegium dimidiæ confeſſionis mauult incurrere quàm explicare peccata, quia confeſſor abſq; interrogatione de illis concludit confeſſionem, & abſolutionem impendit, æternæ damnationis mortẽ incurrit ex ſua timiditate.

¶ Quintadecima, accuſans: hoc eſt ſibiipſi imputans peccata, non cœlo, non diabolo, non mundo, non carni, non ſocijs, non complexioni &c. Similiter accuſans ſe, non ex-

cuſans.nã circunſtantias aggrauantes debet explicare, excuſantes autem debet tacere. imperfectionis ſiquidem eſt has afferre: criminis autem non parui eſt reijcere iniquitatem ſuam in alias cauſas.

¶Sextadecima ac vltima eſt, parere parata: hoc eſt quòd pœnitens ſit paratus ad ſatisfactionem pro peccatis ſuis debitam iuxta arbitrium confeſſoris: alioquin ſacramentum pœnitentiæ imperfectum eſſet: carens tertia ſui parte, quæ eſt ſatisfactio. Intellige autem hanc conditionem appoſitam ſecundum cõmunem pœnitentium curſum. Communiter enim confitentes de mortalibus, veniunt non vt qui ſatisfecerint, ſed ſatisfacturi de ſuis peccatis. Si conſtaret enim aliquem ſatisfeciſſe, ſufficeret ei quòd ſecundum præparationem animi eſſet ſic diſpoſitus, quòd eſt parere paratus ſi debet ſatisfacere. & hoc includitur in hoc quod dicitur parere paratus ad ſatisfactionem debitam. Si quis autem tam parum diſpoſitus eſt ad pœnitentiam, vt nullam velit acceptare à ſe agendam in hac vita ſatisfactionem, ſed abſolui petit remittendus ad pœnam purgatorij: abſolui poteſt, tanquam parere paratus per ſatisfactionem purgatorij, ne deſperatus in infernum ſe præcipitet: à quo non multum diſtare videtur qui in huiuſmodi pertinacia perſiſtit. Et tunc confeſſor abſolueret à peccatis, & non ligaret ad pœnam, ſed ligatum ad pœnam relinqueret foro acerrimo diuinæ iuſtitiæ puniendum temporaliter. Nec ſacramentum pœnitentiæ eſſet omnino perfectum ſecundũ ſuæ materiæ partes integrales: quia ſacramenta omnia ad præſentem vitam ſpectant, in qua ſatisfactio valde manca eſſet. Hic tamen defectus non annullaret ſacramentũ: quia eſſentialia ſaluarentur.

CONFESSIO iteranda conſiderari debet vel ex parte pœnitentis, vel ex parte confeſſoris. Et quia in confitente quatuor inueniuntur (ſcilicet contritio, confeſſio, ſatisfactio, & habilitas ad ſacramentum) ideo ſigillatim pertranſire hæc oportet, vt clarior ſit doctrina.

¶Contritio igitur ex duobus integratur: ſcilicet ex diſpli-centia præteritorum, & propoſito vitandi futura. Si tota-liter deficeret contritio, eſſet ſine dubio iteranda confeſſio: quia nec confeſſio eſſet, ſed confeſſionis ſimulatio, vbi to-taliter contritio deficeret. Impoſſibile ſiquidem eſt vt con-fiteatur quis ſine aliqua diſplicentia peccati. nam qui con-fitetur, proponit ſuum peccatum vt malum propriũ quo deſiderat carere: & quantum appetit exonerari, tantum ſi-bi diſplicet peccati onus. Qui autem ſolum narrandi gra-tia confiteretur, non niſi æquiuocè confiteretur. Confeſſio enim ſacramentalis, deteſtatiua eſt peccatorum confiten-tis. Quòd ſi attritio pro parte inuenitur (puta quia diſplicet offendiſſe deum, ſed non habet propoſitum vitandi futu-ra, quamuis habeat velleitatem; puta non habet animum reſtituendi aliena, non habet animum relinquendi concu-binam, quamuis vellet non offendere deum) ex tali defe-ctu contritionis pœnitentia redditur non vera: vt patet de pœni. & re. ca. quod quidam. & abſolutio neganda eſt. Et proculdubio ſacrilegium committit tam confeſſor ta-lem abſoluens, quàm pœnitens abſolutionem ſuſcipiens: quia iniuriam inferunt ſacramento pœnitentiæ. Et quo-niam talis ſic cõfitens, ſicut in ſuę attritionis defectu pro-ponit ſe deo vt impœnitentem (quia vt perſeuerantem in peccati mortalis ſtatu ſcienter & aduertenter) ita eccleſiæ clauibus proponit ſe ſimiliter vt impœnitentem, explican do ſuum animum non deſerendi ſtatum peccati mortalis. ideo confeſſio huiuſmodi eſt iudicio meo iteranda de neceſ-ſitate quantũcunq; integra fuerit: non quia fuit informis; ſed quia per ſe fuit contra formam ſacramenti. nam ſciens & prudens propoſuit ſe vt inabſolubilem.

¶Si demum contritio ambas partes habet: ſcilicet diſplicẽ-tiam præteritorum, & propoſitum vitandi futura, ſed im-perfectè (puta ſic ſe habet àc ſi hominem offenſum placa-ret: puta, parce præteritis, de cætero non te offendam) ex hu iuſmodi imperfectionibus cõtritionis nõ eſt iteranda con-

feſſio: quia perfecta contritio & ſi exigitur ad deletionem peccati apud deum, non tamen exigitur ad deletionem peccati apud forum pœnitentialem eccleſiæ. poteſt enim noſtra vera cõfeſſio eſſe informis. Et niſi poſſet eſſe informis, nullus eſſet certus ſe eſſe verè cõfeſſum, & oporteret hominem ſemper de iteranda confeſſione ſolicitari, & nunquam confeſſioni finem imponere: quod eccleſiæ aures pias offendit. Rurſus niſi confeſſio poſſet eſſe informis, oporteret probare hanc exceptionem ſacramenti pœnitentiæ, quòd ſolum inter ſacramenta non poteſt eſſe informe, nam reliqua omnia ſacramẽta poſſunt eſſe vera & informia ſimul: vt patet diſcurrendo per ſingula. Poteſt igitur ſacramẽtum pœnitentiæ verum eſſe & informe ſimul.

¶Ex confeſſionis autem vnico tantum defectu redditur confeſſio neceſſariò iteranda: ſcilicet ſi non eſt integra. Et hoc etiam intelligitur ſi per ſe & formaliter (hoc eſt ſi voluntariè) non eſt integra ex parte cõfitentis: vt ſuperius declaratum eſt. Contingit autem hoc (vt etiam prædictum eſt) dupliciter. vel quum confitens ex verecundia &c. tacet aliquid neceſſariò dicendum. vel quum tam craſſè cogitat de confitendis, vt omittat ea quæ communiter omnes confitentur: puta ſi non habet animum abſtinendi à mortalibus: quod etiam minimæ mulierculæ explicare ſolent. Hęc enim & ſimilia reducunt confeſſionem dimidiam materialiter: ad dimidiam formaliter, propter propinquitatem animi ad incuriam de integritate confeſſionis.

¶Ex ſatisfactionis autem defectu, nullum ſcio caſum quo ritè confeſſus & abſolutus teneatur neceſſariò confeſſionem iterare. Nam ſi ſatisfactionem à confeſſore impoſitam, in peccato mortali perfecit, non propterea iterare tenetur confeſſionem: quoniam ſine pœnitentia ſunt dona dei: vt dicitur ad Ro. xj. Et ſi ſatisfactio informis non valet vt ſatisfaciat deo, ſufficit tamen eccleſiæ, non minus quàm confeſſio informis. Si quoq; ſatisfactionis iniunctæ pœnitens eſt oblitus, non propterea tenetur iterare confeſſio-

nem: tum quia ſine pœnitētia ſunt dona dei. Tum quia poteſt commutari, æſtimando quòd ſatisfactio oblita nō excedebat tria pſalteria, aut annum ieiunij, aut eleemoſynam centum ducatorum, & huiuſmodi. Tum quia pœnitens nō tenetur ad peragendam iniunctam ſatisfactionem, niſi vt ſatisfaciat ſoluendo temporalem pœnam à ſe debitam iam taxatam & acceptatam. & propterea ſi omittat illā abſq; contemptu, nihil aliud peccatum omiſſionis incurrit, & in reatu temporalis pœnæ non ſolutę perſeuerat. Ex nullo autem horum conſtat ſequi quod debeat iterare confeſſionē: ſed quòd debeat pœnitentiam delicti agere, & ſatisfacere illam vel æquiualentem ſoluendo pœnam.

¶Ex inhabilitate demum confitentis ad ſuſceptionem ſacramenti, propter eccleſiaſticas cenſuras (quia ſcilicet eſt excommunicatus ſiue maiore ſiue minore excommunicatione, vtraq; ſiquidem excludit à paſſiua participatione ſacramentorum) impediri ſacramētum poteſt dupliciter intelligi. Primo vt ſacramentum nullum ſit. Et iuxta hunc ſenſum non verificatur: quoniam ſicut cætera ſacramenta ab excōmunicatis ſumpta, ſunt vera ſacramenta: ita & ſacramentum pœnitentiæ. Secundo vt ſacramentum in iudicium ſibi ſumatur. Et hic eſt ſenſus verus: quia excōmunicatus ab omnibus excluditur ſacramentis, & nullū ſacramentum ab excōmunicato ſuſcipitur abſq; ſacrilegij crimine. ¶Et quoniam alia eſt quæſtio an excōmunicatus illicitè & indignè immiſceat ſe ſacramentis: & alia quæſtio an excōmunicatus ſuſcipiat verum ſacramentum, quodcunq; ſit illud. & veritas noſtri propoſiti ex ſecunda pendet quæſtione: ideo ſi verum ſacramentum pœnitentiæ ſuſcipitur ab excōmunicato, non habet excommunicatio vnde cogat ad ſacramenti pœnitentiæ iterationem. ſi autem ſacramentum ab excommunicatione annullaretur, oporteret ſacramentum iterari. Ex iure autem excommunicationem annullare ſuſcepta ſacramēta, non habetur: quum tamen multa excommunicatis ſint ſic inhibita, quòd facta

ſunt irrita: vt acquirere beneficia, eligi &c. Vnde cōſequēs eſt vt excommunicati confeſſio integra ſi ſubſequuta eſt de facto abſolutio ſacramentalis, non ſit neceſſariò iteranda: ſicut non eſt iteranda perſolutio horarum canonicarum quas excommunicatus exoluit cum alijs ſolēniter in eccleſia, & tamen à participatione aliorum qui medietatem dixerunt, erat per excommunicationem excluſus: & ſicut nō eſt iterandum ſacramentum matrimonij quod excommunicatus contraxit, & ſicut non eſt iterandum ſacramentum extremæ vnctionis quod excommunicatus ſumpſit.

EX PARTE autem confeſſoris iteranda confeſſio propter defectum poteſtatis vel ſcientię vel voluntatis eſt: quoniam hæc omnia ad perfectionē ſacramenti exiguntur. ¶Et de poteſtate quidem conſtat ſecundum iura quòd ſi deficit confeſſori poteſtas ordinis, quia non eſt ſacerdos: aut poteſtas iuriſdictionis, quia nec ordinariam nec delegatam iuriſdictionem quouis modo habet, aut vſus poteſtatis, quia eſt excommunicatus maiore excommunicatione, aut ſuſpenſus ab huiuſmodi vſu, confeſſio iteranda eſt: quia abſolutio nulla fuit. Et ideo ſacramentum nullum fuit: quia defuit ipſius forma, quæ eſt abſolutio.

¶Memento tamen hìc ſupradictorum de abſolutione: ſcilicet quando geſta tenent ratione publici officij propter communem errorem facti cum titulo: quia tunc tenet etiā abſolutio ſacramētalis, niſi deficeret poteſtas ordinis: quia poteſtas iſta non poteſt ſuppleri à iure poſitiuo. Hodie quoque propter conſtitutionem concilij Conſtantieñ. ſub Martino. quinto non eſt iteranda confeſſio abſolutorum ab excommunicato &c. niſi fuiſſet denunciatus, aut propter notoriam percuſſionem clerici excōmunicatus: quia canon ille concedit receptionem ſacramentorum ab excommunicato, non reuelando excommunicatum. conſtat autem quod abſolutio non eſt in fauorem abſoluentis, ſed abſoluti. Si verò confeſſori poteſtas defuit abſoluendi à ſolis caſibus aliquibus reſeruatis, de quibus pœnitens

ei eſt confeſſus & de facto abſolutus ab eodem, quando ſibi conſtabit hic confeſſoris error, non tenetur iterare confeſſionem totam: ſed confiteri de illis reſeruatis tantum, ſicut ſi tunc fuiſſet miſſus ad episcopum pro abſolutione illorum.

¶Ex defectu verò ſcientiæ quando confeſſio eſt iteranda vel non iteranda, relinquo prudentis arbitrio vt ſingularibus conditionibus, pœnitentis, & confeſſoris penſatis, judicet ſi confeſſio ſit iteranda. Hoc autem dico quia ad ſacramentum hoc ſufficit vt ſacerdos intelligat quę confitetur pœnitens eſſe peccata & mortalia quò ad communia: & iudicet iſtum eſſe abſoluendum: & ſciat abſoluere &c. Sed reſpectu iſtius vel illius pœnitentis poteſt tanta eſſe ignorantia vt ipſemet pœnitens cognoſcat ſe non confeſſum. Et poteſt eſſe ſine ſcientia, tāta practica, vt fuerit ſufficientior multis doctis confeſſoribus.

¶Ex parte demum voluntatis, ſi finxit abſoluere & non abſoluit. aut ſi non erat tunc mentis compos, quia deficiēte ei vſu liberi arbitrij: aut quia noluit abſoluere, cōfeſſionem iterare oportet: quia ſine vera abſolutione ſacramentum nullum eſt. Memento inter omnia hæc quòd quando oportet iterare confeſſionem, ſi eidem confeſſori perſona confitetur, non oportet iterare particulariter replicando, ſed ſufficit dicere, Dico meam culpam de illis omnibus quæ aliâs dixi pa. v. & pœnitentiam taxatam ab eodem in memoriam reuocare ſaltem modo ſuperius explicato: vt ſic confeſſio olim facta perficiatur & continuetur cum noua contritione, ſatisfactione, & forma ſacramenti.

CONFESSOR debet habere quinq; conditiones: poteſtatem, ſcientiam, prudentiam, bonitatem, ſigillum. Et de poteſtate quidē tam ordinis quàm iuriſdictionis dictum eſt & paulo antè, & in verbo, Abſolutio.

¶De ſcientia autem in capi. omnis vtriuſq; ſexus. de pœn, & remiſ. dicitur: Sit diſcretus et cautus, vt more periti medici ſuperinfundat vinum & oleum vulneribus ſauciati;

diligenter inquirens & peccatoris & peccati circunſtãtias, quibus prudenter intelligat quale; debeat ei præbere conſilium, & cuiuſmodi remedium adhibere, diuerſis experimentis vtendo ad ſaluandum ægrotum.

¶Vnde euidenter apparet confeſſorem oportere habere ſcientiam inquiſitiuam de circunſtantijs peccatoris & peccati, & ſcientiam medicatiuam animæ ægrotæ. Et prima quidem ſcientia neceſſaria eſt ſimpliciter confeſſori ad cognoſcendum & iudicandum: quod conſtat eſſe officium confeſſoris, quum verè & propriè ſit iudex in foro pœnitentiali. Secunda autem ſcientia requiritur ad confeſſorem quatenus ſe habet vt medicus animæ. Et quia hoc nõ conuenit confeſſori niſi metaphoricè, nec totaliter niſi ſit paſtor: ideo iſta ſecunda ſcientia minus requiritur quàm prima. Oportet ergo ſecundùm ſacros canones confeſſorem habere tantam ſcientiam vt ſciat circunſtantias peccatoris & peccati: ſiue hæc ſciat latinè, ſiue vulgariter. Et quoniam inter circunſtantias peccatoris & peccati cõſtat computari ſi excommunicatus eſt peccator, & ſi tenetur ad reſtitutionem, & ſi eſt in ſtatu perſeuerandi in peccato mortali, & ſi quid aliud eſt ſimile, & ſi peccatum eſt reſeruatum ſuperiori, & ſi confitens eſt ſibi ſubditus quo ad hoc: ideo ſcire prima tria horum tenetur quilibet confeſſor: quartum verò ſcilicet caſus reſeruatos, quilibet impotens abſoluere à reſeruatis: quintum autem quilibet qui non vniuerſalis totius mundi confeſſor eſt. Et ſi cõfeſſor hæc neſcit, & aliâs eſt idoneus: antequam audiat pœnitentem, prædicat ei vt liquidet ſe cum doctis ſi incidit in aliquam excommunicationem, & quòd det ſibi notitiam caſuum ibi reſeruatorũ &c. Sine autem hac prima ſcientia neſcio excuſare à peccato mortali audientem confeſſiones, niſi per accidens: puta quia pœnitens ſupplet ſcientia, aut practica, aut conſciẽtia: quia ſcitur eſſe perſonam ſine huiuſmodi laqueis. Hãc autem ſcientiam non ita intelligo exigi vt omnia peccata & excommunicationes & circunſtantias in promptu ha-

beat,ſed quod ſciat ſic vt audiendo confeſſionem ſciat du bitare de excommunicatione, de reſeruatione, de ſtatu,de reſtitutione &c. vt habito conſilio vel recurſu ad librum ſciat iudicare. Ratio autem neceſſitatis huius ſcientiæ eſt: quia ſine illa officium iudicis exercet, cæcus cæco ducatũ præbens:& non niſi à caſu rectè iudicabit.

¶Secunda autem ſcientia debet ſe extendere ad minus ad hoc vt ſciat oleo diuinæ miſericordiæ vel vino diuinæ iuſtitiæ impœnitentem emollire, deſperatum erigere,puſillanimem confortare, aut remittere ad meliorem confeſſorem & breuiter in remedijs neceſſarijs ad ſalutem aut per ſeipſum ſciat prouidere, aut remittere ad alium meliorem ſeu doctiorem, vel ſaltem ſciat ſeipſum exonerare,dicens: Fili,quære alium confeſſorem pro ſalute tua:quia ego nõ poſſum meæ conſcientiæ ſatisfacere de caſibus tuis &c.

¶Tertium neceſſarium confeſſori,eſt prudentia: qua poſt admiſſum pœnitentem pro ſubdito, hortetur vt dicat vt ſcit peccata de quibus ipſum conſcientia remordet,& præcipuè grauiora: permittatq́ dicere etiam craſſiſſimo modo:vt vel ſic ipſe confeſſor ſciat quibus eſt inuolutus peccatis ille pœnitens: & de quibus interrogaturus eſt.Deinde interroget prudenter circa propoſita, & ſi quæ alia veriſimiliter putat aut dubitat omiſſa: de reliquis non interroget.Interrogando autem non ſit moleſtus,nimis exactè quærens numerum æſtimatum.non ſit ſcandaloſus ſibi aut pœnitenti, nimis quærens circunſtantias venereorũ. Hoc nanq́ vltra peccatum ſuperfluitatis, eſt præcipitare ſe aut pœnitentem in tentationem. Nimis autem quæritur quando habita peccati ſpecie adhuc quæritur. verbi gratia ſi mulier conſitetur ſe cognitam extra vas naturale,ſufficit,& non quæratur in qua parte corporis:imo inſtruatur vt omnes vices quibus extra naturale vas eſt cognita,ſimul adunet: & non aliter explicando dicat,Peccaui extra toties,nec ad plus tenetur. Et ſi peccatum eſt molitiei voluntariæ, non quæratur quomodo.& ſic de alijs.

Nec excuſent ſe confeſſores ſuper ignorantia aut deſolatione pœnitentis: quoniam ſi declaretur pœnitenti quòd ſufficit dicere ſpeciem, & quòd non expedit dicere nec ad memoriam reuocare huiuſmodi obſcœnos modos, ſed doleat de offenſa dei, fugatur ignorantia, & aduenit conſolatio. Et quod de his dixi, intellige de reliquis ſuperfluis.

¶ Debet quoque eſſe prudens in vocabulis, vt non nominet turpiter quæ turpe eſt audire: vt ſi de modo naturalis vſus coniugij inſtruendus eſt pœnitens, poteſt dicere qđ eſt vt mulier faciem habeat verſus cœlum, & vir verſus terram, & ſic intelliget ſi oppoſito modo fuerit, aut ſi ſpatulas habuit mulier ad virum. Et ſic honeſtis vocabulis quando oportet inſtruat pœnitentem confiteri, & ſeipſum interrogare. Et hæc ſint dicta cauſa exempli.

¶ Multa opus eſt confeſſori prudentia circa media quibus pœnitentem inducere debet ad duo potiſſimè: ſcilicet ad diſplicentiam maximam offenſarum dei: & ad propoſitum firmum mutandi vitam: ita quòd amplius non offendat deum mortaliter. Et ad primum quidem ex parte ipſius dei ſummi, optimi, creatoris: redemptoris, benefactoris, gubernatoris &c. expedit procedere. Ad ſecundum verò, excidendo cauſas quare cecidit: puta malam ſocietatem, frequentationem talis loci &c. proponendo quoque periculum mortis repentinæ, grauitatem ingratitudinis in recidiuo. exempla de terra ſæpe compluta & infructuoſa, ad Heb. vj. & ſimilia. His enim duobus debet præcipuè confeſſor ſtudere: quoniam omnis fructus eſt vt auferatur peccatum: & melius eſt audire duos bene quàm viginti perfunctoriè. ¶ Sit demum prudens circa ſatisfactionem imponendam: vt commenſurata ſit pœnitenti magis quã peccatis. Declaret quidem quanta peccatis ſuis debetur: imponatur fructuoſa: exhortetur ad reliquam per ſeipſum exoluendam. Nec laudo imponentes breuiſſimam ſatisfactionem tunc explendam, quaſi ſolam

ſacramentalem.teſtis ſiquidem eſt huiuſmodi actio,animi minimè pœnitentis, minimæ reuerſionis ad deum: cuius oppoſitum ſupponere debet confeſſor:imo talibus eſt diſferenda communio, & interim in operibus miſericordiæ exerceantur.Non cognoſco hanc prudentiam eſſe,ſed cautelam non ſecundum virtutem.Non eſt forus pœnitentiæ foro mercium ſimulandus.Non ſunt confeſſores vt mercatores,vt diſpendium patiantur ſi ad forum non concurritur.Non eget Chriſtus noſtris imprudentiјs.

¶Quartum ad confeſſorem requiſitum eſt bonitas:vt ſcilicet ſit ſine peccato mortali: hoc eſt vt nullũ habeat mortale peccatum de quo non ſit contritus formaliter vel virtualiter.Nam ſiquis in peccato mortali exiſtens miniſtraret ſacramentum pœnitentiæ, incurreret crimen ſacrilegiј: quoniam indignè tractat ſacramentum: & quantum in ſe eſt,polluit ſacramentum ſua iniquitate.Et ideo qui accedit ad audiendas confeſſiones, debet prius probare ſeipſum, ſaltem in generali: dicendo verè ſuam culpam de omnibus commiſſis,cum vero propoſito amplius non peccandi mortaliter, & ſatisfaciendi deo &c. Et ſic contritus miniſtret ſacramentum.

¶Quintum confeſſori neceſſarium eſt ſigillum confeſſionis:hoc eſt debitum efficax ſecretam tenēdi confeſſionem auditam.Reuelans enim confeſſionem, mortaliter peccat: quia ſacrilegiј iniuriam infert ſacramento:ex cuius natura eſt vt confeſſor nihil ſciat vt homo.

¶Vbi ſcito ſigillum confeſſionis obligare ita ad ſecretũ, vt nullo præcepto, nullo metu, nulla vi excuſari poſſit: imo poteſt iurare ſe nihil ſcire, ſi de alicuius peccato quod in confeſſione tantum ſcit,interrogatur. Et ſi interrogatus fuerit an in confeſſione ſciat talem furtum feciſſe,poteſt liberè iurare, ego nihil ſcio, ſed non addat, in confeſſione. nec tenetur reſpondendo addere, nec reſpondere ſecūdum mentem interrogantis.

¶Et nota quòd ſi ego ſciam cum toto populo Magdalenã

concubinam, & Magdalena mihi confeſſa ſit de peccatis ſuis, & ſpecialiter de concubinatu ſuo, ſi ego poſtea dixero, Magdalena confeſſa eſt mihi peccata ſua, nõ reuelo cõfeſſionem: quia confeſſio non fit niſi de peccatis. Sed ſi dixero, Magdalena confeſſa eſt mihi de concubinatu ſuo, iã reuelo confeſſionem: quia concubinatus vt cognitus per confeſſionem, manifeſtatur. & ſimile eſt de vſurarijs & de alijs peccatis. Et propterea cõfeſſor quum audire eum contingit confeſſiones publicorum peccatorum. licẽtiam petat à pœnitente loquendi de iſtis publicis, ad dicendum quòd iſte confeſſus eſt de tali peccato, & relinquit illud, & petit veniam de ſcandalo, & mandat reſtitui &c. Poteſt tamen ſine omni licentia dicere, Ego audiui confeſſionem iſtius: ritè confeſſus eſt: abſolutionis beneficium impendi. hæc enim bona generalia poteſt dicere. Sed ſi non abſoluit, & oporteat reſpondere interrogantibus, debet dicere, Ego feci officium meum. vel aliquid huiuſmodi. Si tamen diceret, Ego illum non abſolui, non eſſet de iuris rigore reuelator confeſſionis: quia iſta negatio nullum manifeſtat peccatum confitentis: quia poteſt ex pluribus cauſis prouenire. Ex parte quidem confeſſionis: puta quia confeſſio non eſt completa: vt contingit in producentibus vnam confeſſionem per multos dies: & ex alijs cauſis. Ex parte verò confeſſoris: quia noluit abſoluere: vt contingit ijs qui proprij capitis ſunt. Ex parte quoque pœnitentis: quia pœnitenti non ſatisfacit cõfeſſor: & ex pluribus alijs cauſis. Quia tamen ſuſpicio non irrationabilis, impœnitentiæ confitentis ex his verbis quandoq; generatur: non eſt dicendum, Ego illum non abſolui: ſed, Ego feci officium meum. Nullo autem modo excuſari poſſet ſi diceret cauſam: puta non abſolui quia non vult reſtituere: quia eſt impœnitens ſeu obſtinatus: quia non vult relinquere concubinam. Hoc enim manifeſtè confeſſionem reuelat.

¶ Curatus autem quum ad communicandum concubinarios, vſurarios & huiuſmodi vocatur, non petat à confeſ-

ſore ſi eſt abſolutus: ſed etiam ſi ipſemet illius confeſſionem audiſſet, & non abſoluiſſet, habeat ſe tanquam ſi nihil in confeſſione ſciret: & dicat, Quia iſte hactenus fuit & eſt quantum apparet in tali peccato publico, & peccatum publicum debet publica pœnitentia apud homines purgari propter ſcandalum: ideo niſi publicè conſtet te vel illum reliquiſſe peccatum, nolo communionem dare, nec ad eccleſiaſticam ſepulturam admittere. Et ſic abſq; hoc φ ipſe reuelet confeſſionem, negabit communionem &c. iuſſtè & ſanctè. Si quoq; diceret, Ego non poſſum aut potui ipſum abſoluere, quia non video pœnitentiam publicam de peccato publicè concubinatus, apoſtaſiæ, vſuræ &c. nō reuelat confeſſionem: quia nihil dicit quod ſciat per confeſſionem, ſed quod tam ipſe quàm alij vident, ſcilicet non pœnitere publicè de peccato publico: quum debeat publica pœnitentia præcedere abſolutionem ſi peccatum eſt publicum: ita quòd ſaltem debet pœnitens publicè ſatisfacere publico eccleſiæ ſcandalo, docendo publicè quòd reliquit concubinam, φ reſtituit, quod &c. Aliud quippe eſt dicere, Iſte nō facit aut fecit pœnitentiam publicè. & aliud eſt dicere, Iſte non vult pœnitere. iſte eſt obduratus in peccato ſuo. Hoc enim confeſſor per confeſſionem ſcit: quia ille dixit confitendo, Ego nolo relinquere ſtatum malum. Illud verò confeſſor videt ſicut cæteri: & ideo hoc tacendum, & illud dicendum eſt.

¶Extenditur autem confeſſionis ſigillum non ſolum ad occultandum peccata in confeſſione audita quatenus ſunt peccata illius qui confeſſus eſt: ſed etiam ad occultandum omnia in confeſſione audita, quatenus per illorum aliquid poſſet percipi vel in ſuſpicionem duci peccatum aliquod illius qui confeſſus eſt.

¶Et obligatur confeſſor ſigillo confeſſionis ſiue abſoluerit ſiue non: quoniam peccata ſunt ei dicta non vt homini ſed vt deo: ſiue ſubſecuta fuerit abſolutio, ſiue non.

¶Sed ſi non in ſacramentali confeſſione, ſed ſecretū com-

mittendo dicatur alicui,Hoc tibi dico in pœnitẽtia ſeu ſub ſigillo confeſſionis:non propterea obligat ibi ſigillũ confeſſionis:quoniam ſigillum confeſſionis non poteſt inueniri ſine ſacramentali confeſſione: qm̃ non eſt humanæ authoritatis,ſed ſolius diuinæ inſtitutionis vinculum ſacramentale. Et ſcito ꝙ huiuſmodi ſecreta extra ſacramentalẽ confeſſionem dicta ſub ſigillo &c. ſi audiens non acceptat ſe recipere ſub ſigillo:non tenetur. ſi verò acceptat,tenetur ex promiſſione ſua iuxta aliorum iura ſecretorum,minus quàm ſi iuraſſet tenere ſecretũ: quia iuramentũ eſt maius vinculum ꝙ̃ promiſſio aſſimilandi ſigillũ confeſſionis.

Confirmationis ſacramentum , quod chriſma vocatur, negligens accipere, peccat: quia debet eſſe ſibi ſolicitus de ſacramento communi omnibus Chriſtianis ad robur fidei à Chriſto inſtituto.Non peccat tamẽ mortaliter, ſi deſit contemptus: quia ſacramẽtum hoc nec eſt neceſſitatis abſolutè,nec ex exactione eccleſiæ.

Coniuratio,quæ & conſpiratio dicitur:qua plures fide ſibi inuicem præſtita conueniunt ad malum aliquod patrandum, vel ad ſe tuendũ contra publicam poteſtatem,vel ad nõ parendum in aliquo: cõmuniter eſt peccatum mortale & ſcandaloſum:quia communiter eſt contra bonum publicum vel alicuius priuati: licet rarius hoc videatur accidere.

Conſcientia etiã erronea obligat,in tantũ ꝙ ſi conſciẽtia alicuius haberet qđ ſpuere in eccleſia eſſet pc̃tm̃ mortale,& tñ contra perſeuerantẽ talem conſcientiã ſpueret in eccleſia, peccaret mortaliter: quia quãtum in ſe eſt,cõſentiret in pc̃m̃ mortale formaliter.Et ſimiliter ſi cõſcientia dictat ꝙ eſt veniale, & tñ facit, peccat venialiter: quia quantũ eſt ex parte ſui: cõſentit in pc̃m̃ veniale formaliter. Deponat aũt huiuſmodi erroneã conſcientiã ex ſe vel aliorũ conſilio: & ſic liberè operetur vt alij operantur.

Contemptus dupliciter in moralibus ſumitur. Primo vt eſt peccatũ, quo ſcilicet aliquis ſpernit proximum. Et vt eſt cauſa peccati: prout dicitur vnus peccare ex contemptu. alius ex infirmitate. alius ex ignorantia. Et primo quidem modo ſi propriè & formaliter intelligatur, eſt peccatum mortale ex ſuo genere: quia eſt actus iniurioſus proximo, lœdens quãtum in ſe eſt notabiliter proximum. Contemnere enim proximum, importat affectum deprimentem proximum à ſua æſtimabilitate. opponitur ſiquidem contemptus proximi æſtimationi illius. Et quantum bonum eſt homini æſtimari, tantum malum ei infert contemni. Conſtat autem hominem à multorum conſecutione bonorum impediri ex hoc quòd deſpicitur, & multum ſe ſentire offenſum quicunq; ſentit ſe deſpici. teſtantur hoc iræ, rixæ, pugnæ, ſchiſmata, bella, & innumera mala quæ homo committit ex hoc quòd deſpici non ſuffert. Quia igitur notabilis ꝓximo irrogatur iniuria ex hoc quòd deſpicitur, patet ꝙ contemptus proximi eſt peccatum mortale, formaliter loquendo, hoc eſt ex intentione contemnendi. nullus enim formaliter contemnit proximũ, niſi qui ſpernit proximum vt ſpernat proximum: ſicut nullus detrahit formaliter, niſi qui detrahit vt detrahat: & nullus contumeliam formaliter dicit, niſi qui dicit vt contumelietur: & ſic de alijs. Qui verò deſpicit proximum non vt ſpernat, materialiter tantum contemnit. Nec peccat mortaliter, niſi notabiliter offendatur proximus. tunc enim redit actus in naturam ſuæ formæ: ſicut in detractione & ſimilibus accidit. Eſt quoq; proximi contemptus peccatum veniale propter imperfectionẽ actus, vel ex parte imperfecti actus ſpernendi: vt contingit in primis motibus. vel ex parte rei in qua ſpernitur, quia minima eſt: quia parũ pro nihilo reputatur. Et ſi paululum ſubſiſtes, videbis peccatum hoc materialiter ſumptum valde commune eſſe humano generi: vtpote à ſuperbia procedens, à qua niſi

ſpeciali priuilegio nullus expers videtur.

¶Contēptus autē ſecūdo modo(hoc eſt vt connumeratur ſpecialis cauſa peccati diſtincta contra infirmitatē &c.)eſt nolle ſubĳci cui oportet ſubĳci. Et hoc quoq; formaliter intellectū,ex ſuo genere peccatū mortale eſt.peccatū quidē,quia contra rectā rationē eſt.mortale verò,quia contra dilectionem dei vel proximi eſt,nolle ſubĳci cui oportet ſubĳci.Nā cōtra dilectionem dei eſt nolle ſubĳci deo,ſeu præceptis & mādatis & cōſilĳs eius quib⁹ oportet ſubĳci: & cōtra dilectionem proximi eſt,ſi oportet illi ſubĳci,nolle ei hoc debitum exhibere quod eſt ſubĳci illi.Et propterea ex contemptu peccare,formaliter loquendo eſt peccare mortaliter.Vnde dicere verbum ocioſum ex contēptu, eſt mortale peccatū.Imo nolle ſequi conſilia Chriſti(puta nolle ingredi religionem ex contemptu cōſilĳ Chriſti)eſt peccatum mortale.hoc enim nihil aliud eſt ꝙ nolle ſubĳci Chriſti conſilĳs vt conſilĳs:quod tamen eſt de neceſſitate ſalutis:quāuis adimplere conſilia Chriſti,ſit non neceſſitatis,ſed perfectionis.Et dicere verbum ocioſum ex contemptu,eſt dicere verbum ocioſum vt faciat contra legem dei quæ inhibet verbum ocioſum.Hæc autem maxima peccata raro accidunt niſi peſſimè diſpoſitis ſeu habituatis,in tantū vt ex odio legum & legiſlatorū operentur.contemptus enim formaliter contra ſuperioritatē legis vel legiſlatoris directè tendit.

¶Aduerte hic duas diſtinctiones.Prima eſt inter conſolationē & ſubiectionem.Propter quam puella indignata parata ex ſe veſtire puerū,quæ dicēte matre,indue puerum, non vult veſtire illum ne mater habeat conſolationem de bene induto puero:nō peccat ex contēptu,ſed ex idignatiōe.nec indignatio ducit illā ad cōtēptū:quia illa nō eligit ſubĳci,ſed non conſolari.Nec præterit mandatum vt non obediat,ſed vt non conſoletur.Et ſimile eſt de ſimilibus iudicium.

¶Secunda eſt inter contēptū ſimpliciter,vel ſecūdū quid.

Propter quam ſubditus qui dicente prælato,claude oſtiũ, vt non faciat verbum prælati in hoc tamen minimo,paratus abſolutè obedire,omittit claudere oſtium,non peccat mortaliter:quia non contemnit ſimpliciter,ſed ſecundum quid mandatum prælati:hoc eſt quia non præterit illius mandatum vt faciat contra illius mandatum abſolutè,ſed cum hac additione in minimo:ita quòd li minimum minuit rationem mandati,ac per hoc minuit rationem contemptus:vt tanq̃ imperfectus actus non ſit contemptus ſimpliciter,ac per hoc nec peccatum mortale.Et ex hoc capite verificatur quòd peccare venialiter ex contemptu infra limites venialis,non eſt peccatum mortale. hoc enim eſt ex contemptu ſecundum quid peccare venialiter.Quum enim ſimpliciter & abſolutè quis contẽnit mandatũ,non modificat illud ex minimo opere.Et ecõtra quum quis ex hoc quòd de minimo agitur,in contemptum tendit,non ruit in contemptum,ſed ſuſtentatur affectus à minimo tanquam non contemnat:ſicut in minimo furto ſuſtentatur accipiens occultè minimum tanquã non furetur.

Contentio vt eſt nomen peccati,ſignificat pugnam loquutionis,non ſecundum rationem vel quantum ad modum,vel quãtum ad rem de qua eſt contentio.Vnde quandoq; eſt peccatum mortale,& quandoq; veniale.Nam ſi cõtẽtio pugnat cõtra veritatẽ cognitã,erit iuxta veritatis naturã iudicanda:hoc eſt ſi veritas impugnata eſt veritas fidei,aut neceſſaria ad ſalutẽ alicui⁹,ſiue quãtũ ad animam, ſiue quãtũ ad corpus,ſiue quãtũ ad res ſeu famam,& breuiter ſi veritas eſt talis ꝙ eius mẽdaciũ eſſet pernicioſum, contẽtio pugnans cõtra talem veritatem eſt pernicioſa,ac per hoc mortale peccatũ.Si verò huiuſmodi veritas non eſt talis vt oppoſitum mendacium ſit pernicioſum,contentio contra illam peccatũ veniale eſt.Et hæc intellige formaliter,ſcilicet,in pugnante contra veritatem ex inten-

tione contra veritatem. Nam ſi ex alia intentione fit (puta propter exercitium aut diſputationem) contentio non niſi materialiter eſt: quæ poteſt eſſe & eſt ſæpe laudabilis. Si verò contentio à ratione diſcedat, quia immoderata eſt puta clamando &c. ſic communiter videtur peccatum veniale: niſi forte ſcandalum haberet annexum trahens ad mortale. De quo dic vt infrà de ſcandalo.

Contritionis quinque ſunt conſideranda: ſcilicet differentia ab attritione, materia, modus, neceſſitas, & tempus. ¶ Contritio tria exigit: diſplicentiam de commiſſis peccatis ſupra omne odibile, propoſitum vitandi peccata ſupra omne vitabile, & propoſitum confitendi ſeu ſatisfaciendi. Hoc tertium requiritur ſi homo non eſt confeſſus. duo autem prima ſimpliciter & abſolutè exiguntur.

¶ Ita quod hinc habes differentiam ab attritione. Nã ſi alicui diſplicet peccatũ quod fecit, ſed non ſupra omne diſplicibile, non eſt contritio, ſed attritio. Et ſimiliter ſi intendit vitare peccatum, ſed non ſupra omne vitabile, non eſt contritio, ſed attritio. ¶ Et ſcito quod huiuſmodi vera contritio dupliciter inueniri poteſt: ſcilicet formata, vel informis: hoc eſt cũ gratia & charitate Ieſu Chriſti, & ſine illa. Et homo quidem poteſt eſſe certus ſe habere contritionem veram, dubitando an ſit formata vel informis: quoniam põt eſſe certus de affectu ſuæ voluntatis quod plus diſplicet ſibi offendiſſe deum mortaliter, quàm quodcũque aliud malũ: & ſimiliter quod plus intendit vitare mortalẽ offenſam dei, quàm quodcũque aliud: non tñ eſt certus propter hoc ſe eſſe in charitate & gratia dei. Vnde debet quilibet eſſe certus de contritione humana, hoc eſt quantum ex nobis pendet: non autem de contritione formata diuina gratia. Hec de primo.

¶ Materia verò contritionis (hoc eſt de quo debet homo conteri) conſtat principaliter eſſe peccatum mortale, & ſecundariò veniale. Et quia impium eſt dimidiam à deo ſperare veniam, oportet conte-

ri non de vno peccato ſic,& de alio non,ſed de omni pec-
cato mortali proprio.

¶Modus autem contritionis ſufficiens ad ſalutem eſt vt homo qui multa habet mortalia,in generali deteſtetur omnem ſuam mortalem in deum offenſam,cum animo vitādi decętero,vt dictum eſt.hoc eſt vt diſplicentia hæc odio habeat commiſſa ſupra omne odibile,& propoſitum vitandi intendat ſupra omne vitabile.Sic nanq; contritio generalis eſt contritio virtualiter attingens omnia & ſingula commiſſa etiam oblita.Nec exigitur ad ſalutem habere ſingulas cōtritiones iuxta ſingula peccata,nec ſecundū numerum nec ſecundum ſpecies peccatorum,teſtante hoc domino dicente de Magdalena. Dimiſſa ſunt ei peccata multa,quoniam dilexit multum.& non dixit,quoniam dilexit multoties.

¶Neceſſaria autem eſt cōtritio peccatori ad ſalutem:quoniam ſine pœnitentia peccatum non remittitur, pœnitentia autem principaliter conſiſtit in contritione:quæ neceſſaria fuit ante legem,ſub lege,& tempore gratię.

¶Tempus autem quo tenetur poſt cōmiſſum mortale qs conſiteri,quantum ad ſurgendum à morte peccati,& vitandum periculum repētinę mortis ac dānationis, determinatum eſt ad ſtatim:quia nec per momentum tutum eſt licitumq; ſtare in ſtatu offenſæ & iræ dei. Quantum autem ad vitandum nouum peccatum tranſgreſſionis pręcepti de cōtritione,tempus eſt determinatū ad articulum neceſſitatis:ſicut in alijs affirmatiuis pręceptis cōtingit.Duplex autem neceſſitas ex ſe cogit ad contritionem. Prima eſt periculum mortis:quia tenetur homo in hac vita conteri.Secunda eſt ſuſceptio vel adminiſtratio ſacramēti, & vniuerſaliter exercitatio cuiuſcunq; actus exigentis neceſſariò hominem ſine peccato mortali:quia niſi conteratur tunc homo,mortale peccatum incurreret.Tertia verò neceſſitas,ſcilicet ex pręcepto eccleſiæ ſemel in anno, ſcilicet tēpore cōfeſſionis,nō tutè affirmatur:quia ſi attritus (vt

prædictum eſt)ſuſcipit ſacramentum pœnitentiæ & Euchariſtię,ſatisfacit præcepto eccleſiæ.Ex hoc autem q; peccata memorię occurrunt,ſicut non tenetur ad tunc confitendum:ita nec ad tunc conterendum. Vtrunq; enim eſt preceptum affirmatiuum,obligans tempore neceſſitatis: quod non conſtituit memoria.Sed tenetur ſemper ad non approbandum,ad non complacendum:quia iſta ſunt precepta negatiua,quæ obligant ſemper & ad ſemper. Dies quoq; feſtos ſanctificare noua contritione peccatorũ,ſanctum cõſiliũ ac omni obſeruatione dignũ eſt,non tñ preceptũ:quia nec ex parte contritionis preceptum de contritione determinatur ad diem feſtum,nec ex parte diei feſti preceptum de ſanctificatione feſtorum, determinat ſibi contritionem peccatorum.

CONtumacia pro quanto contra obedientiam iudici debitam tendit, peccatum eſt mortale. In cuius ſignum poteſt contumax excommunicari.

COntumelia qua quis malum culpæ iniurioſe in proximum coràm profert:puta tu es fur: peccatum mortale eſt formaliter ſumpta:quia quantum in ſe eſt,lœdit proximum in bono honoris. Dixi formaliter,hoc eſt ex intẽtione dehonorãdi:quia materialiter(hoc eſt nõ ex intẽtione dehonorãdi)poſſunt verba cõtumelioſa etiã abſq; vllo peccato dici reprehẽſionis gratia,vel cum peccato veniali ex leuitate.

¶Memẽto quoq; hic & vbiq;,q; huiuſmodi peccata mortalia ex ſuo genere ſunt venialia propter imperfectionem actus,vel quia primi motus,vel quia contumelia in minimo,vel quia materialiter tantum contumelia eſt:niſi forte notabilis lœſio proximi inde ſit.

COnuicium duplicis iniuriæ nomen eſt.Quandoq; enim generalem ſonat iniuriam in proximum,coràm illatam verbis:ſiue ſignificetur malum culpę,vt eſſe ſacrilegum,ſicarium &c. ſiue malum pœnæ:vt eſſe cæcum vel claudũ.

ita quòd contumelia eſt ſpecies conuicij. Quandoque autem ſonat iniuriam plurium ſimul vociferantium iniurioſè cõtra proximum, vt dicatur conuicium quaſi conuocium, à multitudine vocum: vt contingit ſępe tranſeunti pauperi à leuibus perſonis iocoſe tamen fieri. Et vtroque modo ex ſuo genere formaliter (hoc eſt ex intentione dehonorandi factum) conſtat eſſe peccatum mortale: quia quantum eſt ex intentione actus & loquentis, lęditur proximus in honore. Veruntamen propter imperfectionem actus (puta quia materialiter tantum conuicium dicitur ſine notabili detrimento honoris, aut quia non verè conſenſit vt dehonorandi gratia conuiciaretur, ſed quaſi primus motus fuit quoad hoc, aut quia in minimo non curauit dehonorare) veniale tantum peccatum incurrit. De exemplo autem dicto conuiciantium iocoſè, diximus vt intelligatur conuicij ſignificatio, non quod iocoſè factum ſit mortale. communiter enim veniale eſt conuiciũ iocoſum. ſed quod ſeriò & formaliter fit, mortale eſt ratione dicta.

Correctionis qua ſubditi à ſuperioribus corrigi debent (ſiue puniendo factis, ſiue increpando verbis: ſiue ſuperiores ſint prælati eccleſiaſtici, ſiue domini ſeculares) omiſſio quando, ſicut, vbi &c. oportet, proculdubio peccatum eſt mortale, niſi propter imperfectionem actus ſit veniale: quia pręceptum de huiuſmodi correctione, eſt pręceptum de actu iuſtitię neceſſariæ ad publicum pręcipuè bonum. Sed perſpicere in ſingularibus occurrentibus caſibus ſi nunc huius hec correctio eſt de neceſſitate iuſtitiæ, non eſt facile, ita quòd in generali conſtat correctionem de qua loquimur, non poſſe ſine peccato mortali omitti quando eſt neceſſaria ad remp. ſi correctio incumbit propter bonum publicum: vel ad perſonam priuatam, ſi correctio exigitur propter bonum alicuius priuati. tenetur enim ſuperior ad exercendum iuſtitiam propter vtrunque bonum. Sed quoniam contingit quandoque punitionem quæ

propter bonum publicum eſſet abſolutē neceſſaria,propter incidentia non expedire tunc,ſed eſſe differēdam(vt Dauid diſtulit punitionem Ioab,qui occiderat duos principes)aut remittendam(vt Dauid pepercit Abſalon qui interfecerat fratrem,& pepercit Nabal)aut aliter commutandam &c.ideo prudentia quæ circa ſingularia verſatur, maximum locum habet circa huiuſmodi correctiōes præceptum exequendum. Nec facile dāmnandi ſunt qui nō omnia corrigunt,rationabiliter aliquas correctiōes omittes(Iſboſeth quia minus cautē increpauit Abner quòd ad ad concubinam patris introiſſet,regnum perdidit. Dauid quia nūquam increpauit Amon ſuum primogenitum de ſtupro ſororis, reprehenditur à ſcriptura)nec facile excuſandi ſunt omittentes corrigere. Ex parte ſiquidem correctoris,ſi conatur ſecundum prudentiam implere correctionis præceptum,in tuto à mortali peccato conſcientia eſt,etiam ſi quandoqȝ erraret.eſſet enim tunc materialiter tantum tranſgreſſor,ſcilicet non ex intentione omittendi correctionē:& venialiter peccaret,ſicut & leuiū correctionem omittendo,propter imperfectionem actus ex parte materiæ.

Correctionis fraternæ qua quiſqȝ tenetur proximum ſuum corrigere verbo quando oportet &c.omiſſio poteſt eſſe peccatum mortale & veniale. Eſt enim præceptum huius correctionis de præceptis charitatis & eleemoſynæ ſpiritalis.& ideo nō quilibet venit corrigendus,ſed indigens correctione.eleemoſyna enim nō niſi indigenti danda eſt. Et quia eſt præceptū affirmatiuū,obligat ꝓ loco & tēpore neceſſitatis:quando ſcilicet aliqs morte peccati detētus probabiliter creditur mea correctione liberādus:ita ꝙ ſi credo ꝙ ſine mea correctiōe reſurget(puta quia eſt homo ſuæ conſciētiæ ſcrutator)aut nullā habeo probabilitatē ꝙ ex mea correctiōe reſurget(puta qa nullā habeo illius notitiā)aut dubito ꝙ ægrē feret correctionem,& blaſphema

bit,vel nihil prodero,non teneor ad correctionem fraternam:quoniã tunc non ſumus in caſu neceſſitatis,quando ſcilicet aliquis morte peccati detentus,probabiliter creditur mea correctione liberandus:quia deeſt vel probabilis credulitas liberationis,vel deeſt neceſſitas meæ correctionis. Imo ſtante iſto caſu neceſſitatis,ſi non ex intentione, ſed ex quadam tepiditate omitteretur correctio, non eſſet peccatum mortale,ſed veniale:quia in affectu nõ præponitur bono fratris omiſſio correctionis,ex quo non intendit omittere illam,ſed materialiter tantum omitteret, niſi tanta eſſet neceſſitas peccatoris ob ignorãtiã forte,ꝙ ratione notabilis damni imputanda eſſet omiſſio iſta,& rediret in naturam ſuæ formæ àc ſi fuiſſet ex intentione:vt in alĳs peccatis contingit.

¶Eſt ergo omiſſio fraternæ correctiõis circa peccata mortalia tunc tantum mortale peccatũ,quãdo ex intẽtione fit. in caſu quo creditur opus eſſe illius correctione ad liberandum à peccato mortali,& probabiliter creditur liberatio inde futura:quia tunc tantum fit formaliter contra præceptum correctionis fraternæ.Veniale autem quum vel materialiter omittitur,niſi emergens dãnum in mortalis naturam reduceret,vt dictum eſt(materialiter autem omittit quicunq; in animo fraternæ charitatis bonum præponens quibuſcũq; bonis & malis mundi,omittit:quoniam talis non intendit ſubtrahere bonũ neceſſarium ad ſalutẽ proximi)vel in alĳs non mortalibus omittitur.

¶Nec mireris ꝙ in hoc præcepto diximus requiri probabilẽ opinionẽ de fructu correctionis:quoniã corrector tenet locũ agentis,& corrigendus patientis:actus aũt actiuorum fiunt in patiente diſpoſito.Et propterea ſicut oportet correctorẽ non ex voluntate ſed ratione accipere tempus & locum & alias occupationes & diſpoſitiones corrigendi,ita nõ ex volũtate ſed ratiõe debet habere ſi eſt fructuoſe ſuſceptiuus ſuæ correctionis:quod eſt habere probabilẽ opinionem de futuro fructu.

CRedulitas, hoc eſt attrocitas animi in pœnis exigendis, peccatum eſt mortale, pro quanto exceſſum in puniēdo ponit. crudelis enim cauſam puniendi habet, ſed modū non habet: peccatq; manifeſtè contra proximum plus puniendo q̃ mereatur: vltra malam diſpoſitionē proprij animi, qua ſeipſum fœdat crudelitate.

CVrioſitas quum immoderatum ponat appetitum cognoſcēdi ſiue per intellectum ſiue per ſenſum, peccatum eſt: quia plus quã recta ratio dictat, appetitum cognoſcendi protrahit. Non eſt autem mortale peccatum ſi nuda ſit, hoc eſt niſi ex adiuncto fiat mortalis: vt ſi curioſitas intantum exorbitet vt dæmonibus vti velit magiſtris, vel ad periurium ſeu perfidiã inducere velit habentē aliquid in ſecreto: & ſic de alijs quæ poſſunt adiungi criminibus trahentibus curioſitatē ad peccatum mortale.

DEcimas ſoluere omittēs vbi cõſuetū eſt ſolui, peccat mortaliter peccato ſacrilegij: quia nõ reddit debitas res eccleſiæ cui tenet̃ reddere de neceſſitate ſalutis. cõſtat em̃ hoc ex ſuo gñe eſſe peccatū mortale, & ſacrilegiū, niſi ꝓpter imperfectionem actus, vt in alijs contingit. Vbi autem non eſt conſuetum ſolui decimas, non peccat omittens ſoluere, ſalua tamen cura paſtoris ſui vt habeat vnde viuat honeſtè, ſi nõ habet redditus vnde viuere ſecundum ꝙ ſibi congruit poſſit: quia ad hoc pro ſua rata quilibet ei ſubdit⁹ tenetur, nulla ipſi conſuetudine ſuffragante.

DEfenſio manualis, illicita dupliciter redditur. Primo ex intentione: ſi ſcilicet animo lædēdi offenſorem fit. Nam defenſio debet eſſe ſuo fine contenta, ſcilicet vt defendat: & præter intētionem defendentis, ſi aliter non poteſt defen-

ſio fieri niſi lœdatur inuaſor, debet illum lœdere: ita quòd lœſio ſequatur ex neceſſaria defenſione. Et hinc peccant mortaliter qui non curant ſeruare illœſos inuaſores quũ poſſunt aliter defenſionem exercere.

¶Secundo ex immoderamine tutelæ. vim enim vim repellere licet, ſed cum moderamine inculpatæ tutelæ. Et intelligitur de immoderamine ex propoſito. qui enim putat moderatè defendere, & præter propoſitum non aduertendo aliqualiter excedit, aut non peccat, aut leuiter: quum humana actio in exercitatione exteriori accenſa, non omnimodæ ſubdatur menſuræ.

Delectatio moroſa, hoc eſt voluntaria delectatio de actu malo cogitato ſine voluntate exequendi cogitatum actum illum malum, exigit ex duplici capite diſcretionem: ſcilicet ex parte cõſenſus, & ex parte actus de quo eſt delectatio, qui actus dicitur & eſt obiectum delectationis.

¶Ex parte ſiquidem actus obiecti, iuxta naturam actus de quo eſt, delectatio iudicanda eſt: ita ꝙ ſi actus de quo quis cogitando delectatur, eſt peccatum mortale (puta adulterium, furtum, homicidiũ &c.) ipſa quoqꝫ moroſa delectatio eſt peccatum mortale. & ſi actus de quo quis cogitando delectatur, eſt peccatum veniale (puta iocari verbis læ tis, comedere lautè &c. ipſa quoqꝫ moroſa delectatio) eſt peccatum veniale. Ex parte verò perſonæ, iuxta veritatem deliberati conſenſus iudicanda eſt. Nam ſi perſona cogitando de actu quantumcunqꝫ malo delectetur, non aduertendo ad id de quo delectatur (ita quòd ſi aduerteret, non approbaret) non eſt ibi peccatum mortale, etiam ſi per vnum diem ſic inaduertenter cogitaret & delectaretur: quia non poteſt eſſe mortale peccatum ſine rationabili conſenſu, qui in propoſito deeſſet. Si verò aduertere incœpit, & præualente impetu concitatæ paſſionis nòn plenè aduertit: ſed antequam plenè aduertat, delectatio facit curſum ſuum: peccatum non mortale ſed

veniale interuenit:quia ſicut inaduertentia excuſat à mortali,quia excuſat à deliberatione:ita non plena aduertentia excuſat à mortali propter eandem rationem, ſcilicet quia excuſat à deliberatione.ſine plena enim aduertentia non habet humana mens vt deliberet.In cuius teſtimonium excuſantur à ſomno pollutionis ſurgẽtes ſiquid mali eis complacet,dõnec plenè aduertãt quid eis incumbit. quod enim illi patiuntur propter ſomnum, iſti patiuntur propter paſſionem inuoluntariam.Si autem plenè aduertit,& poſitiuè conſentit in illam, peccatum iam patet. & ſimiliter ſi poſitiuè diſſentit,virtus iam patet.Sed ſi poſitiuè nec conſentit nec diſſentit,& tamen in illa cogitatione delectabili perſeuerat, conuincitur conſentire ex ipſa continuatione delectationis non prohibitæ à voluntatis imperio quando potuit & debuit:quia tunc mens hominis operam dabat actui peccati mortalis quantum eſt ex parte actus,ſed excuſabatur à mortali ex eo quòd non erat voluntarius.Accedente autem tempore quo voluntas poteſt prohibere mentem à continuatione huius mali actus,tenetur voluntas prohibere:ſicut teneretur manũ cohibere à proſequutione alicuius actus mali inchoati in ſomno,alioquin ſibi imputaretur tanꝗ̃ voluntarius .Et verè eſſet volũtarius negatiuè & ex negligentia:quia potuit & debuit prohibere,& non prohibuit.

¶ Magna tamen hìc opus eſt diſcretione,quum de timoratis conſcientijs agitur.Diſcernere ſiquidem oportet cauſam quare continuatur illa cogitatio delectabilis.Nam ſi ex complacentia delectationis illius prouenit quòd negligit prohibere continuationem illam,voluntaria fit delectatio,& verè moroſa,vt dictum eſt.Si autem non ex cõplacẽtia,ſed ex nõ æſtimatione commotę cogitationis & delectationis negligẽtia ꝓuenit(puta quia ſcit voluntatẽ ſuã conſtantẽ,& confidit ꝙ propter huiuſmodi commotiones phantaſiæ & concupiſcentię nõ ruet in conſenſum malũ)peccat qdẽ:quia poteſt & debet conari ad repellẽdũ

huiuſmodi intima bella & pericula maxima, & quantum in ſe eſt implere illud. Perſequar inimicos meos: & non cõuertar donec deficiant. Non peccat tamẽ mortaliter: quia in veritate iſte diſſentit, virtualiter ſaltem: imo putat ſe nõ actiuè continuare cogitationem illam delectabilem: ſed ſe pati illam: & tanquam tentationem, non tanquam propriam operationem apprehendit illam: ac per hoc confidens de non conſenſu ſuo, paruifacit illam cogitationem delectabilem tanquam debilem hoſtem ad ſui impugnationem. Vnde negligentia iſta non cadit ſuper actu intrinſeco voluntatis, ſcilicet conſenſu vel diſſenſu ad velle continuationem talis delectationis: ſed cadit ſuper conatu ad repellendum illam tanquam hoſtem. Et propterea iſte nõ perſeuerat in cogitando delectabiliter de illo actu: ſed phãtaſia delectabilis moleſtando ipſum perſeuerat in illo, formaliter loquendo. Et hęc ex parte conſenſus ſufficiant.

RVRSVS ex parte rei de qua eſt delectatio, diſcernere oportet quatuor. Primum an delectatio ſit de opere cogitato, vel de ipſa cogitatione. Verbi gratia, ſi cogitatur bellum aliquod cum delectatione, vtroq; modo contingit delectari. aliqui enim delectantur de operibus cogitatis: puta de homicidijs, vulneribus, prædis, incẽdijs &c. Et ij ſunt qui ſunt affecti ad huiuſmodi facinora. Aliqui autem delectantur de ipſa cogitatione. delectatur enim naturaliter anima noſtra in conferendo, & pręcipuè noua aut mira: vt teſtantur comœdię. Teſtantur & multorum ocia, dum ingrediũtur ortos ſtultorum. Et ſicut diximus de bello cogitato, ita contingit in materia venerea & alijs. quidam enim cogitantes de turpibus, non delectantur de actu cogitato, ſed de cogitatiõe dum occurrit aliquis ſubtilis modus malè operandi: ita quòd cogitatio illa tanquam ſubtilis aut mira ſeu nouæ inhærens animæ parit delectationem. Et hoc videtur accidere pręcipuè curioſis & affectis ad ſubtiles inuentiones. Aliqui autem delectãtur de vtroq;: ſcilicet de cogitatione, & actu cogitato. Et licet diffici-

le alicui videbitur diſcernere vnde delectatio inſurgat: nõ debet tamen difficile videri vt diſcernat quid mouet ipſum ad complacentiam illius delectationis. Nam ſi ſentit ſe moueri ab opere cogitato, iam habet moroſę delectationis naturam. ſi verò à cogitatione noua aut mira aut ſubtili &c. iam habet quòd non eſt delectatio moroſa: quoniam moroſa delectatio eſt de opere malo cogitato.

¶Secundum, an delectatio ſit de ipſo opere malo cogitato, an de modo operandi concogitato. Verbi gratia occurrit cogitatio de furto vel rapina, & concurrunt cogitati multi, miri modi rapiendi vel furandi. Nam ſi delectatio ſit de furto vel rapina, eſt moroſa. Si verò de miris & ſimilibus modis, non eſt delectatio moroſa: quum modi iſti ſint admirabiles, & naturaliter delectabiles cogitanti animæ.

¶Tertium eſt inter cogitatum malum opus ſimpliciter & abſolutè, vel relatum ad cogitantem. Stat enim quòd opus eſſet peccatum alicui, & alteri non. Et hinc diſcerne tria.

¶Primo quòd vidua quę delectatur de prętеritis actibus coniugij, non peccat mortaliter: quia delectatur de operibus ſibi licitis pro tempore quo fuerunt licita. Plus eſt enim explicitè approbare, quàm delectari. ſed conſtat quòd vidua licitè approbat præteritas delectationes, ergo. Peccat tamen venialiter in huiuſmodi memoria; quia caret tam neceſſitate quàm pietate huiuſmodi delectatio.

¶Secundo, quòd quamuis licitè cupiat quis delectari cum aliqua muliere conditionaliter, ſcilicet ſi eſſet vxor ſua: (quia tale opus tali conditione relatum ad ſic cupientem, eſt licitum) delectatio tamen voluntaria quam iſte in præſenti acciperet de tali opere cogitato cum illa, eſſet delectatio moroſa: quia præſens delectatio non fertur cum conditione: ſed de facto habetur ſine conditione. deſiderium autem eſt quod cum conditionali fertur ſuper opus. Vnde religioſus etſi non peccat mortaliter cupiendo delecta-

ri cum muliere ſi eſſet ſua vxor: peccat tamen mortaliter voluntariè ſe delectando in actu carnali cogitato cum illa ſi eſſet vxor ſua, propter dictam rationem: quia conditio excuſat deſiderium futuri, ſed non delectationem præſentem.

¶Tertio, quòd vir cogitans de vxore abſente & actu coniugij, & voluntariè delectatur de illo, non incidit in moroſæ delectationis crimen: quia de actu ſibi licito tunc delectatur abſolutè: quanuis peccet venialiter: quia nec neceſſitas nec pietas ſuadet ſibi talē mentis occupationem.

¶Quartum eſt (quod à principio diximus) inter obiectum & obiectum. Nam ſi opus cogitatum delectans eſt veniale, delectatio erit venialis: & ſi mortale, mortalis. Et hinc fit vt voluntaria delectatio de muliere pulchra viſa vel videnda, non niſi veniale peccatum ſit: quia videre mulierem pulchram, non plus quàm veniale peccatum eſt, quando peccatum eſt. Voluntaria autem delectatio de muliere pulchra libidinoſè amplexata ſeu oſculata, vel amplexanda, ſeu oſculanda, peccatum mortale eſt: quia huiuſmodi amplexus & oſcula, peccata mortalia conſtat eſſe.

¶Aduerte demum diligenter pie lector, vt hæc quæ diximus, formaliter intelligas. non decet enim loqui docendo niſi formaliter. Excuſamus ſiquidem multa ſtando infra terminos de quibus eſt ſermo: que tamen aliunde poſſent damnari. Verbi gratia, dicimus quòd memoria delectabilis in vidua excuſatur: verum eſt ſi nihil aliud adiungatur. ſed ſi adiunxeris quòd hinc in vidua inſurgūt in concupiſcibili appetitus, aut in carne commotiones, oportet ad regulas de annexis malis aut periculis recurrere. Et ſimile eſt de alijs iudicium.

CIRCA moroſas delectatiões notato adhuc tria: ſcilicet occaſionē, libertatē & intētionē. Pōt ſiqdē occaſio delectationis eſſe volūtaria & licita: vt quū qs gratia cōponēdi, p

dicādi, diſputandi, cōſulendi, vel ex audientia cōfeſſionū cogitat aliqua vnde delectatio ſurgit. Vel voluntaria & non licita: vt cum quis ex vanis & ſenſualibus verbis dictis aut auditis, vel ex vano viſu aut tactu incidit in huiuſmodi delectationes. Vel inuolūtaria: vt quum ſeſe offerūt præter intētionē huiuſmodi phantaſiæ delectabiles. Hinc em̄ fit vt quū homo aduertit ſe huiuſmodi delectabilibus inuolui, & negligens eſt, magis imputetur negligentia illi qui ex occaſione volūtaria & illicita quam illi qui ex inuoluntaria, & minime imputetur illi qui ex occaſione neceſſaria aut pia in delectationes huiuſmodi incidit.

¶Inter ſubiectionem quoque corporis vel partis ſenſualis ad rationem, differentia eſt: quod corporis partes (puta manus & pedes) obediunt ſeruiliter, hoc eſt abſque libertate. Moueo enim manum quando volo, & verſus partem quā volo, nulla exiſtente in manu libera reſiſtentia. Appetitus autem ſenſualis obedit quidē rationi, ſed politicē, hoc eſt cum libertate reſiſtēdi. habet em̄ propriū motum ac impetum quo cōcupiſcit aduerſus ſpiritum. Et hinc fit vt nō ita imputetur motus delectationis homini ſicut imputatur motus manus: & non ſit ſignū ſufficiens ad probādum cōſenſum tacitum ſola perſeuerantia delectationis poſt aduertentiā: ſicut perſeuerantia motus manus ſufficit ad cōuincendū cōſenſum aduertētis. nā pars ſenſualis pōt perſeuerare ex proprio impetu: quod nō habet locum in manu. Vnde ſimilitudo quæ data eſt ſuperius inter continuationē motus manus, & cōtinuationē motus delectabilis poſtquam homo plenē aduertit, intelligitur quatenus iſte motus pendet ex ratiōe: ita quod poſtquam homo plenē aduertit, & adhuc perſeuerat in cogitatiōe delectabili de opere malo vt ſic, cōuincitur cōſentire in delectationē, pro quāto delectationis motus pendet ex ratione, & non abſolutē.

¶Intentio denique hominis contuenda eſt quo tendit. Nam poſtquam plenē aduertit, ſi negligit vt delectetur de illo malo opere, committit formaliter peccatum delectatio-

nis moroſæ.Si autem negligit quidem,ſed non vt delectetur de illo malo ope cogitato,ſed ex quadã tepiditate ſeu aliquo huiuſmodi,non incurrit formaliter delectationem moroſam:ac per hoc non peccat mortaliter,niſi exorbitatio fuerit tanta,vt quaſi ideo neglexerit vt delectetur .Nã ſicut detrahens non intentione detrahendi,nõ peccat mortaliter,niſi læſio famæ fuerit tanta vt quaſi intenderit ille detrahere dum non curauit tantam læſionem famę inferre:ita qui negligenter ac per hoc materialiter delectatur de malo opere cogitato non vt delectetur de illo,non peccat mortaliter,niſi inuolutio fuerit tanta vt redeat in naturam ſuæ formæ:vt quaſi ideo neglexerit vt delectetur,dum nõ æſtimauit tã notabiliter ſe tali delectabili inuolui. Et hinc habes vnde poſt plenam aduertentiam multas negligentias excuſes à peccato mortali,quia paruæ ſunt,in his pręcipuè qui habitualiter in animo gerunt ſe potius velle mori q̃ peccare mortaliter.Si enim contingit hos eſſe negligẽtes in huiuſmodi cogitationibus delectabilibus,nõ eſt eorum negligentia ex affectu ad delectationem de illo malo opere quod cogitatur.Nec detinentur à tali delectabili vt ſic,ſed magis ab aliqua paſſione concupiſcentiæ,quæ ſine tali delectabili detineret.Et(vt puto)nunq̃ aut rariſſimè ſic habituati,in antedictam negligentiam mortalem incidunt.Et hæc ita accipiantur ad excuſandum , vt non foueant ad negligendum.

DEriſio ſeu irriſio quę verbis aut cachinnis, ſubſannatio quę naſo rugato,illuſio quæ factis fit, pro quanto quandam deſpectionem proximi importat,peccatum eſt.quia rationi rectę aduerſatur vt ad hoc paruipendatur proximus vt erubeſcat . Eſt autem quandoq; veniale peccatum:vt quum iocoſè quis parum aut de paruo deridetur.parua em̃ erubeſcentia quaſi pro nulla reputatur.Et quãdoq; mortale:vt quum in iocũ deducitur quis,quaſi non ſit tanti vt debeat eſtimari . Interuenit ſiquidem tunc maximus illius contemptus & maior

maior ꝙ in cõtumelia & detractiõe:quia licet cõtumelioſus deprimat honorẽ,& detractor famã,neuter tamen ad tantũ perſonæ cõtemptũ peruenit ad quantũ venit irriſor, ꝑ fatuo aut nihilo habẽs & haberi volẽs eũ quẽ irridet,vt erubeſcat cõparere inter homines.Et hoc etiam peccatum graue valde,intellige etiã formaliter,hoc eſt quando fit ex intẽtione irridẽdi.quod eſt tanto grauius,quãto de virtutute maiore,aut perſona maior deridetur:vt quum deridetur iuſti ſimplicitas,aut perſona in in exẽplum eccleſiæ poſita &c.Quod ſi in deum & ſanctos fiat,nõ eſt ſimplex irriſio,ſed blaſphemia vt patet ex ſupradictis.

DEſperatio,qua quis deſperat ſeu non ſperat conſequi futuram beatitudinem,peccatum mortale eſt:quia eſt omiſſio actus neceſſarij ad ſalutem æternam. Impoſſibile eſt enim ſine ſpe operari ad tam excelſum præmium conſequendum,ſicut ſine fide.

DEtractio qua quis famam abſentis denigrat, peccatum mortale eſt: quia contra magnum proximi bonum famam ſcilicet tendit formaliter ſumpta:hoc eſt ex intentione lœdendi famam:ſiue fiat dicendo verum,ſiue falſum,ſiue aſſerẽdo ſiue referẽdo, ſiue addendo ſiue minuẽdo,ſiue interpretãdo ſiue tacendo, & quouis alio modo.Si verò non formaliter quis detrahat(hoc eſt nõ ex intẽtiõe lœdẽdi famã proximi,ſed ex loquacitate aut &c.)nõ eſt peccatũ mortale,quia nõ niſi materialiter detrahit:niſi adeo notabiliter inde lœdatur fama proximi vt ãctus redeat in naturã ſuæ formæ,dũ nõ curauit cauere à tãta proximi lœſione.Similiter peccatum veniale eſt ſi detractio ſit formalis, ſed in minimo:quia minimũ quaſi pro nihilo accipitur à ratione.

¶Simile aũt eſt iudiciũ de auditiõe detractoris,ſcilicet ꝙ ſi ex cõplacẽtia infamiæ ꝓximi audit,peccatũ eſt mortale.Et ſi nõ malo animo audit,vel peccatũ nõ eſt:vt ſi ne-

ceſſitate aut pietate audit.vel eſt peccatum veniale:vt ſi ex leuitate audit:niſi ipſius auditio famā proximi notabiliter lœderet,quod tunc poſſet contingere quando auditio eius cauſa eſſet auditionis aliorū vnde notabiliter lœderetur fama proximi.In hoc autē & ſimilibus caſibus valde per accidens(quoniā & ipſe materialiter tantum audit,& materialiter tantū cauſat auditionē aliorum)ſiſte pedem, & noli præcipitare ſententiā etiā ſi proximi fama notabiliter fuerit lœſa:quoniam ſi ipſius audientis animus purus fuit,non apparet huiuſmodi negligētia mortalis,cuius malum ſi aduertiſſet,effugaſſet.

¶Ponitur quoq; triplex caſus in quo materialiter(hoc eſt non malo animo)audire detractionē,poteſt per accidens eſſe peccatum mortale.Primus eſt ſi audiens poteſt & debet ex officio vel corrigere detractorem,vel obuiare detractioni.Secundus eſt ſi audiens poteſt & debet obuiare, ſed ex timore humano omittit.Tertius eſt ſi articulus neceſſitatis alicuius magni mali ex huiuſmodi detractione ſubſequendi,obligat ad obuiādum,quicquid ſit illud magnum malum,ſiue infamiæ,ſiue damni in rebus temporalibus,ſiue vulnerum &c.Tunc enim audiens,tenetur obuiare ſi poteſt,ex communi ratione qua quis tenetur paſcere fame morientē,& eos qui actualiter opprimuntur ſubleuare,præcipuè quum ſolo verbo reſiſtatur detractiōis gladio.Et in his caſibus rectæ rationis iudicio relinquitur determinandū quando,vbi,cui,& quomodo reſiſtendū eſt: quoniā de præcepti affirmatiui exequutiōe agitur.Et prælati prudētia opus eſt in primo caſu.In ſecundo verò timor humanus oportet ꝙ ſit mortalis ſi mortale peccatum erit tacere.In tertio quoq; & neceſſitas pēſanda eſt qualis ſit,& reſiſtēdi facultas,& fructus:& ſi conſtat detractionem eſſe falſam:ne ſi vera ſit,dū arguitur in peius emergat,dū vel non falſa vel vera comprobabitur.

DETRAHERE ſibiipſi(hoc eſt infamare ſeipm̄)peccatū eſt mortale ex ſuo genere:grauius ꝙ detrahere ꝓximo,

quanto magis tenetur diligere famam ſuam propter deũ
& commune bonum,q̃ proximi.Nec excuſatur à peccato
mortali propter metum aut tormenta:quoniam ſicut nul
lus metus nullumq́ tormentum excuſat à vulneratione aut
occiſione ſui,ita nec ab infamatione ſui.Quãuis enim pa
ti detrimentum famę proprię ſit in proprio arbitrio con-
ſtitutum ſi in aliorum malum non redundat,ſicut pati vul
nera & mortem.inferre tamen ſibĳpſi damnum famę cri-
minoſum eſt,ſic vt vulnerare aut occidere ſe.Et ſi in iudi-
cio propter tormẽta hoc fit,duplicatur iniquitas:quia ad-
iungitur mendacium in iudicio pernicioſum.

Diſputare de fide,dubitando de veritate fidei,
peccatũ eſt mortale:quia dubius in fide,infide
lis eſt.Ad confutandos verò errores,niſi ratio
nabilis cauſa ſubſit,vel gratia exercitĳ,coram
ſimplicibus peccatum eſt imprudentię: quia
periculoſum eſt ne in vacillationem inducantur ex hoc ip
ſo ꝙ audiunt aliquid apparens contra ea quę ſunt fidei.Et
laicis nihilominus peccatum eſt diſputare de fide publicè
vel occultè.ca.quicunqꝫ.de hereti.lib.vj.Et quia contrafa-
ciens excommunicari mandatur,peccatum mortale eſſet
ſi laicus ſciẽs ſibi ſub tali tãtaqꝫ cẽſura illicitã redditã diſpu
tationẽ hm̃oi,nihilominus præſumeret de fide diſputare.

Diſcordia qua quis voluntati alterius de bono
diuino aut humano cui debet conſentire,ſcien
ter & ex intentione contrariatur,peccatum eſt
mortale ex ſuo genere: quia contra charitatis
concordiam directè eſt.Notanter autem dici-
tur cui debet cõſentire:quia diſcordię cõpletũ peccatũ, tol
lit concordiam,non quamcunqꝫ,ſed debitam, que ſcilicet
ex debito eſt aut eſſe debet inter proximum & ſe aut aliũ
Si enim nolit concordare cum proximo ad bonum ſupe-
rerogationis(puta ad ingrediendũ ſimul religionẽ)nõ per
tinet ad diſcordiæ vitium:quia nõ tenetur cõſentire ad ta-
le bonum.Inuenitur tamen diſcordiæ peccatum veniale

propter imperfectionem actus:vel ex parte volentis:vt in primo motu diſcordiæ.Vel ex parte materiæ:vt ſi tollat concordiam in minimis.Minima aūt in propoſito ſunt, quæcūq; non ſunt neceſſaria ad ſalutem:vt ſi diſcordet ali quis à voluntate dicendi veritatem purē officioſam, hoc eſt cuius mendacium eſſet peccatum veniale,& ſic de aliis. ¶Inuenitur rurſus diſcordia per accidēs,hoc eſt non ex in tentione:hoc eſt quum quis diſcordat quidem ab altero, ſed non vt diſcordet,ſed vt non minus rectē aut vt rectius velit ſeu operetur, Interuenit ſiquidem tunc ſolummodo diſcordia materialiter;quia formaliter vterq; tendit ad bo num.Et tunc aut non eſt peccatum,ſi vterq; prudenter ſe habet.Aut contingit peccatum vel ex parte volentis quā- tum ad modum,ſi nimis inhęret propriæ ſententiæ. Vel ex parte materiæ,ſi erraretur in iis quæ ſunt de neceſſitate ſalutis.Et in vtroq; caſu tantum culpæ vel excuſationis iu dica,q̄tum culpæ vel excuſationis habet induratio in pri mo,aut error in ſecundo.ſi enim pertinacia illa eſt venia- lis,non niſi peccatum incurritur veniale.Et ſimiliter ſi er- ror ille excuſabilis eſt propter ignorantiam excuſatam (puta quia non tenebatur illud ſcire)excuſata erit diſcor- dia huiuſmodi.Conſiderādum demum eſt in iis quæ ſunt per accidens,damnum ſeu nocumentū conſequens (ſicut de detractione materialiter dictum eſt) antequam iudi- cium feratur de mortali peccato.

DIſpenſare in lege ſiue voto & ſimilibus abſq; ra tionabili cauſa,peccatum eſt:quia actus eſt vo- luntarius diſſonus rationi rectæ.Eſt autem ve- niale huiuſmodi peccatum in paruis.¶In iis au tem quæ notabilia ſunt,conſiderandum eſt ſi aliquid in- teruenit contra diuina præcepta ſeu bonos mores,vel nō: & ſic iudicādum eſt de mortali vel nō mortali.Verbi gra tia,ſi abſq; rationabili cauſa diſpenſetur quis vt habeat multas eccleſias,& patet aut creditur vel probabiliter du bitatur inde prouenire q̄ eccleſię priuantur debitis curis

animarum,peccatum mortale proculdubio incurritur:qa contra diuinum ius eſt vt priuetur eccleſia debita cura animarum.Et ſimiliter ſi abſq; rationabili cauſa diſpẽſaretur vt multa eccleſiaſtica beneficia cum exceſſiuis prouẽtibus vnus haberet,peccatum mortale eſt:quia contra naturale ius eſt vt cõia bona(qualia ſunt beneficia eccleſiaſtica) ita iniquè diſtribuantur vt vnus ebrius ſit,& infiniti eſuriant.¶Idem autẽ eſt iudicium de diſpenſatione in voto ſeu iuramento:quia ex diuino iure obligant.Nec eſt tutus in conſcientia quòad deũ,qui diſpenſatur in iſtis ſine rationabili cauſa etiã à papa motu proprio & certa ſciẽtia & de plenitudine poteſtatis:quia papa nõ habet ptãtẽ in deſtructionem,ſed ædificationem corporis Chriſti.

Diuinatio pro quãto ſignificat indebitam vſurpationem cognitionis futurorum euentuum, vel præteritorum aut pręſentium occultorũ, peccatum eſt:quia contra rectam rationẽ eſt. Et eſt ex ſuo genere mortale ,pro quanto dæmoniaco innititur auxilio.¶Contingit tamen frequenter eſſe veniale propter imperfectionẽ actus. Vel quia actus dæmoniacus non eſt ſecundum ſe,nec ex intentione tacita vel expreſſa exercentis illũ:vt contingit in multis vanis,puta libro fortunæ,omnibus &c.Vel quia non putatur actus dæmoniacus:vt contingit multis in quibus ſola vanitatis deformitas apparet:puta in apertione librorum & ſimilibus quę ex fortuna ſeu caſu creduntur.¶Pro generali ſiquidem regula habendum eſt ꝙ vbi nulla interuenit dæmonis inuocatio nec explicita nec tacita,& non eſt mala intentio,non incurritur mortale peccatum.Excluditur autem tacita dæmonis inuocatio,quando nulla re aut verbo quis vtitur vt inſtituta ab aliqua ſecreta cauſa. quod tunc fieret quando quis vteretur aliqua re aut verbo quaſi habẽte virtutẽ ad effectum aliquẽ ad quẽ conſtat nec naturalẽ nec diuinã habere virtutẽ.Tunc enim tacitè conſentit in dæmoniacum auxilium:quia ad virtutem illius tacitè

recurrit, dum ſic vtitur re aut verbo illo.
¶Vbi quoq; tacita interuenit dæmonis inuocatio, ſi co=gnita aut credita aut dubia eſt, peccatum eſt mortale: vt patet. Si verò ignota eſt, & cum hoc ſi crederetur eſſe, non fieret, non eſt mortale peccatum: quia propriè loquendo non inuocat iſte dæmonem tacitè, niſi materialiter & in=uoluntariè: quod non facit hominem ſocium dæmonio=rum. Et iuxta has regulas iudica etiam ſortes.

DOctorem fieri aut facere inſufficientem notabili=ter, peccatum eſt: quia actus voluntarius caret de=bita ſibi materia; & quia iniuria per hoc fit omni=bus q̄bus ille ꝓpter doctoratū præponit̄, & quò ad honorem & quò ad locum. Ex his tamen quia non no=tabiliter alij inde lœduntur (non multum enim videntur homines æſtimare hoc) nō video peccatum mortale. Sed gratia materiæ videtur peccatum mortale, ſi de medicinæ vel theologiæ doctoratu ſit ſermo: quia eſt factum perni=cioſum quantum eſt ex ſe: quoniam eò ipſo quòd aliquis conſtituit aliquem doctorem in medicina, approbat & ꝓ ponit illum vniuerſo mundo in medicum. doctorare em̄ eſt approbare publicè ſcientiam in illa facultate. Et pro=pterea quantum eſt in ſe, publicat, teſtatur & approbat co ram omnibus quòd ad illum vt medicum omnes pro ſa=nitate confugere poſſunt: ac per hoc mendacium pernicio ſum facto committit, exponendo periculo vitæ corpora=lis &c. omnes recurrentes ad illum ignorantem. Et ſimi=le eſt de doctore in theologia, qui eſt velut medicus anima rum. approbatur nanq; quòd omnes ad illum vt ad docto rem theologiæ recurrere poſſunt. Et ſic non ſolum popu=lares, ſed preſbyteri habentes curam animarum confidūt de ſcientia illius magiſtri (& inde deciduntur erroneę caſus conſcientiæ, inde docentur falſa &c.) & dicunt pro autho ritate, magiſter in theologia dixit &c.
¶Quia ergo quantum in ſe eſt, in periculum corporum vel animarum agitur, & datur opera rei illicitæ conſtituen

do inſufficientem doctorem,ideo pernicioſum factum hic inuenit:ſicut eſſet pernicioſum mendaciū teſtificari populo ꝙ hic eſt ſufficiēs ad medēdū,& ille ad inſtruēdū aīam.

¶De doctoratu verò in alijs materijs non apparet ſimile periculum.Nam de doctoratu in artibus nulli videtur imminere periculum.De doctoratu verò in iure,raro videtur periculum:quia niſi aliter ſciatur eſſe doctus,non facile credit quis illi ſuam cauſam.medicum autem quum infirmus audit, propter ingentem ſanitatis ſpem & miſeriam infirmitatis ſtatim rogat. Et rurſus in cauſis ciuilibus poteſt adhiberi remedium ſi aduocatus errauit:ſed in cauſa egritudinis agitur de vita aut ſanitate irreparabili &c.Graue tamen peccatum incurritur in iuris doctoratu huiuſmodi.Et quāuis mortale nō definiam non tamē omnino excuſo à mortali:quia quantum in ſe eſt,periculo exponit clientulos.

DOlus (hoc eſt aſtutiæ exequutio,ſiue per verba ſiue per facta ad decipiendum ordinata) peccatum eſt, veræ prudentiæ contrarium. Et iuxta ſubiectam materiam poteſt eſſe mortale vel veniale, ſicut deceptio ad quam aſtutia machinatur. Si enim intenditur deceptio pernicioſa,eſt peccatum mortale:ſi verò officioſa aut iocoſa,eſt peccatum veniale.

DVellum (hoc eſt ſingulare bellum ex condicto) indicere,peccatum mortale eſt:quia eligitur percuſſio proximi,& expoſitio propriæ & alienæ vitæ periculo mortis abſq; ſufficiēte talis belli cauſa.

¶Suſcipere autē ſeu acceptare duellū,vel pro manifeſtatione veritatis,peccatū mortale eſt:quia cōtra rationē rectā eligitur percuſſio proximi,periculū vitæ,& diuini fit vſurpatio iudicij cū tētatiōe dei ,& inducit in teſtimoniū quod nō eſt teſtimonium,& diabolica adinuentio impletur.Vel ad oſtentationem virium,peccatum quoq; mor-

tale eſt:quia cōtra rectam rationem eligitur percuſſio proximi cū periculo vitæ:vt patet.Et per eandem rationē peccant mortaliter bellantes decē hinc & decem inde:vt quādoq; ſpectaculi gratia tempore belli fit.Nō enim excuſantur propter tempus belli,quaſi ſit partialis conflictus cum hoſtibus:quia non habet locū finis belli in huiuſmodi partiali certamine.Non enim ordinatur conflictus iſte ad debellandum vel minuendum hoſtis virtutem,ſed ad oſtentationem hominum.Vel ad euitationē ignominiæ(quaſi vilis & degeneris animi reputetur niſi acceptet duellū) peccatum quoq; mortale eſt eadem ratione:quia contra rectam rationem non vulgarium ſed ſapientū eligitur percuſſio,periculum &c.Vel ad terminandam litem ciuilem vel criminalem,peccatum quoq; mortale eſt:quia non eſt proportionatum medium ad terminandum litem armata pugna percuſſiua &c.Licitum tamen eſt ſuſcipere duellum authoritate principis, quando accuſator materiali gladio iudicis iniuſtè me petit mutilando vel occidendo: quoniam inuaſus gladio, poſſum me gladio tueri. Et ſimiliter licitum eſt reſoluere bellum iuſtum in duellum,quando pars habēs iuſtum bellū videt ſe aliter ſuccumbere.vtitur enim viribus ſuis vt melius poteſt.Et ſi hæc ſic breuiter dicta non penetras,vide diffuſè à nobis ſcripta in commētarijs ſecūdæ ſecūdæ diui Thomæ in fine.xcv.quæſtionis.Vnde principes cōcedētes duellū(vt cōmuniter accidere videtur)patet peccare mortaliter.Secùs aūt eſſet ſi ex rationabili cauſa permitterēt,ſicut permittūt meretrices: quoniam non peccarent.

Ebrietas præcognita & volita propter delectationem in potu vini immoderato, peccatum mortale videtur: quia contrà rectam rationem violentè imponit quis ſibiipſi neceſſitatem vinculi tollētis vſum rationis.Ebrius enim non ſolum eſt abſq; actuali vſu rationis,vt ocioſus: & abſq; ſoluta ratione,vt

dormiens:ſed neceſſitatem habet permanendi in vinculo rationis,propter quã differt à dormiẽte:à quo etiã differt quia ſomnus eſt priuatio naturalis,ebrietas verò violẽta, vt pote ægritudinalis perturbatio exiſtens.

¶Notãter autem dicitur præcognita & volita:quia ebrietas niſi intenta ſit,non eſt ebrietas formaliter,ſed materialiter tantum.Dicitur quoq; propter delectabilem potum vini:quia ſiquis ex intentione inebriaretur ex diſpoſitiõe artis medicinæ propter ſanitatẽ,nõ eſſet ebrietas peccatũ, etiam veniale:quia non eſſet ebrietas formaliter:nec eſſet ibi ĩmoderatus pot⁹:qa homini ſic diſpoſito pot⁹ inebriãs eſſet moderatus.Et rurſus recta ratio habet vt homo imponat ſibi neceſſitatem permanendi ad breue tempus(puta diem &c.)ſub vinculo violento rationis vſus,vt poſtea poſſit ratione in corpore ſano diutius vti q̃ habet corpus infirmum:ſicut liceret vti oppio & alijs ſtupefacientibus impedientibus rationis vſum.

EBRIETAS inculpabilis excuſat à peccatis ex ebrietate commiſſis: quia tunc inuoluntaria ſunt.Si autem eſt culpabilis,alleuiat quidem peccata ex ipſa ſequentia,quia ſunt minus voluntaria,ſed diuerſimodè.nam peccata præuiſa,quia ſolitus eſt ebrius talia peccata committere,excuſantur à tanto,ſed non à ſuis ſpeciebus:quia voluntaria ſunt in ſua cauſa,ſcilicet ebrietate.Non præuiſa autẽ excuſantur à ſuis ſpeciebus,ſed aggrauant ebrietatis peccatũ: vtpote illius mali effectus.

EBRIETAS non plena(quando aliquis potu vini redditur nimis lætus,aut turbatur in phantaſia,dum videtur ei quòd domus giretur aut huiuſmodi aliquid incurrit,nõ tamen perdit vſum rationis)peccatum proculdubio graue eſt,niſi cauſa medicinæ fiat:qa immoderatus eſt potus ſecundum quantitatem vel qualitatem.& hoc ſi aduertenter aut negligenter accidit.peius tamen ſi ex intentione.eſt enim tunc prope mortale,non tamẽ eſt mortale:quia nec attingit ad completam ebrietatis rationem nec notabile

damnum rationis eligitur.

ELectio eccleſiaſtici paſtoris debet in foro conſcientiæ fieri de homine habente duas conditiones. Prima eſt quòd ſit bonus hoc eſt ſine peccato mortali. propter hoc enim dominus ter Petrum interrogauit ſi haberet charitatem. Secunda eſt quòd ſit melior cæteris cognitis qui poſſent eligi & haberi. Melior autem non quantum ad bonitatem vitæ, ſed quantum ad regimen illud nunc & hic reſpectu talium ouium, & reliquis particularibus occurrentijs penſatis.

¶Exiguntur autem intantum ambæ conditiones, vt neutra earum poſſit ſcienter omitti ſine peccato mortali. Sciẽter autem dico, hoc eſt ſecundum conſcientiam eligentis. tenetur enim eligens ſi abſq; peccati mortalis incurſu vult eligere, tenere ſecundum ſuam conſcientiam quòd ille quẽ eligit, ſit in gratia dei, & quòd ſit ad tale officium in hoc loco, hoc tempore &c. melior omnibus quos nouit poſſe haberi pro tali cura. Et ratio primi eſt: quia exiſtens in peccato mortali eſt indignus prælatione eccleſiaſtica, vtpote non diligens Chriſtum ſuper omnia: ac per hoc impotens paſcere Chriſti oues ex ſua vita, quod præcipuè exigitur in paſtore. Ratio ſecundi eſt: quia poſtponere meliorem minus bono in huiuſmodi, non eſt ſine crimine acceptionis perſonarum, dum perſona præponitur cauſæ.

¶Et ſcito hic idem eſſe iudicium de prouiſore: hoc eſt de illo qui per viam prouiſionis abſq; electione facit paſtorem. Secùs autem eſt de confirmatore: quoniam confirmator non eligit paſtorem, ſed electionem ſupponit. Et ſi dignus electus eſt, ſufficit ei. Et melior cæteris ille haberi poteſt ex hoc ipſo quòd electoribus ſolus iſte præ cæteris gratus nunc eſt, eſt ſiquidem conditio iſta multum faciens ad cauſam. Prælatus enim minus idoneus, gratus tamen ouibus, melior eſt illis prælato magis idoneo

& minus illis accepto: quoniam ibi charitas coaleſcit, hic periculum operandi ex metu &c.Si verò plures ſunt nominati,& liberum eſt confirmatori eligere inter illos in quem conſentiat, tenetur inter illos meliorem ad hoc præferre: vt de electore dictum eſt eadem ratione. ¶Et hæc quò ad ſecundam conditionem intellige conſiderato affectu & reſpectu ad bona temporalia (gradum ſcilicet,celſitudinem, honorem, diuitias &c.) quatenus ſunt communia eccleſiæ bona diſtribuenda inter eccleſiæ membra. ſic enim habet in huiuſmodi electionibus locum acceptio perſonarum, qua iniuria irrogatur digniori ſi poſthabetur. Et hæc dico propterea quia ſi in electionibus ſpectaretur ad ſpiritale tantum officium ad quod eligitur,quum eligatur ad onus,ceſſat ratio iniurię reſpectu dignioris:& ſufficeret eligere dignum: ſicut in cæteris oneroſis officijs credimus ſufficienter prouidiſſe ſi eligimus dignum.Et ratio quare poſtponeret digniorem eſſet quia non tenetur eligere digniorem:quanuis melius faceret ſi digniorem ad hoc eligeret.Vnde Paulus apoſtolus quales debeant paſtores eligi deſcribens ad Titum & Timo.nunquam meminit conditionis comparatiue,ſcilicet quòd ſit cæteris magis dignus: ſed tantum conditionum poſitiuarum quæ requiruntur ad hoc quòd ſit idoneus epiſcopus:quia tunc epiſcopi non beneficium ſed officium habebant:& quia ad id quod eſt per ſe,reſpiciebat apoſtolus.Ex quibus patet non eſſe ex ſuo genere peccatum mortale, poſtpoſito digniore eligere verè dignum in eccleſiaſticum paſtorem:quia ex ijs quæ ſunt per ſe iudicando, ſufficit eligere ſufficientem ad onus tale ſpiritale & ad diſpenſandum temporalia: quoniam ſecundum veritatem etiam ad oneroſum officium reſpectu temporalium eligitur conſequenter.

ELECTIO ſecularis officialis vt prętoris &c.debet de perſona ad officiũ illud idonea fieri:ita quod oppoſitũ ſciẽter aut

negligenter faciens,peccat mortaliter,propter nocumentum reipubli.quod ex inepto rectore incurrere oportet.
¶Ad eligēdū autem meliorē ad hoc,q̄uis forte teneatur qui poteſt,non tamē video vinculū peccati mortalis ſi placet ſibi ſufficere idoneū:quoniam non video hic acceptionem perſonarum:quia nec video habere hic locū iuſtitiā diſtributiuā,quum officium hoc non detur ciui vt parti cōmunitatis.Et ſimiliter non exigitur q̄ credatur abſq; peccato mortali:quum non fiat paſtor ouium Chriſti,ſed cuſtos pacis humanæ in republica.

ELECTIONES quæ in communitatibus ſæcularibus fiunt de ſuis officijs diſtribuendis ſuis ciuibus(ſiue ſit prætura,ſiue quodcūq; aliud norabile)regulari debent ſecundum regulas iuſtitiæ diſtributiuæ.¶Et ſi non vult errare qui neſcit huiuſmodi regulas,det votum ſuum illi qui magis idoneus eſt ad hoc inter eos qui digni ſunt & poſſunt præponi.Quod ideo dico,quia ſi is qui verè eſt dignior,non poteſt præponi quia alijs nō placet,eligendus eſt dignior inter illos dignos qui poſſunt haberi.Qui autem cōtra iuſtitiam diſtributiuam votum dat,peccat mortaliter,niſi propter imperfectionem actus excuſetur: ſicut in alijs vitijs contingit.

ELeemoſynam non facere,eſt peccatum mortale in duobus tantūmodo caſibus.Primus eſt ſi quis habet de ſuperfluo naturæ & perſonæ. Et tunc quia pręceptum hoc(ſcilicet,Quod ſupereſt,eleemoſynam date)eſt affirmatiuum,&obligat pro loco & tempore &c.propterea fidei ac prudētiæ illius qui ſuperfluum habet,cōmiſſum intelligitur quando & quibus actualiter diſpenſet illud ſuperfluū,ſimul vel ſucceſſiuè,vt melius ſibi videbitur.Secundus eſt quū apparet pauper in extrema neceſſitate;conſtitutus: iuxta illud Ambroſij:Paſce fame morientē.ſi non pauiſti,occidiſti.
¶Et in primo caſu intellige duo.Primo ſuperfluum non conſiſtere in puncto;quoniam ſicut multis ablatis ab ali-

quo,non cenſetur quis indigens,ita multis adiunctis non propterea ſuperfluit.Secundo ꝙ ſuperfluum in tali latitu-dine conſiſtens,iudicandum eſt cõſideratis ſumptibus ho norabilibus etiam filiorum,familiæ,ſtatus munificentia, communibus euentibus,hæredibus,& alĳs eiuſmodi: ita vt rarò videatur contingere vt homo ſecundum ſtatū glo rioſè viuens,ſuperfluum habeat.

¶In ſecundo quoq; caſu intellige extremam neceſſitatem, non quando emiſſurus eſt ſpiritum:ſed quãdo ob defectū neceſſariorum apparet ꝙ ille moritur, niſi ei ſuccurratur de neceſſarĳs modo quando poſſunt ipſi prodeſſe ſubuen-tiones anteq̃ deſperetur de vita illius.

EMere rem minoris iuſto precio ex intentione emendi ſeu ſoluendi minus iuſto precio,tũc hic &c.peccatum mortale eſt:quia contra iuſtitiã læditur proximus,minus habendo q̃ habere debeat.¶Circa iuſtum autem precium quid ſit oportet nõ falli.quoniam iuſtum precium non ſolum eſt illud quod cõmuniter in illa patria currit,ſed illud quod nunc,hic,ſub hoc vendendi ſeu emẽdi modo poteſt com-muniter inueniri:ita ꝙ licet res aliqua Romę à mercatori-bus vendatur cẽtum,ſi eadẽ res Romę vltrò expoſita ven ditioni,ſiue ſubhaſtando ſiue per proxenetas,non inuenit emptorem niſi pro ſeptuaginta(tum quia vltroneę mer-ces vileſcũt:tũ quia emptores pauci inueniuntur pro tũc, aut quia nõ indigẽt re illa:aut quia non habent pecuniam prõptã pro re illa,aut quia nõ curãt habere illam)iuſtũ tũc ibi huius rei preciũ conſtituitur ſeptuaginta:ita ꝙ nõ pec-cant illi qui ex eo ꝙ vidẽt ꝙ res illa venalitati expoſita po teſt haberi tali precio,puta ſeptuaginta,inducunt ad emẽ-dum.Nec redditur iniuſtum precium ex cauſa,puta quia neceſſitate ductus ac per hoc non voluntariè vendit: quia inopia qua cogitur quis ad vendendum ,non reddit ven-ditionem inuoluntariam.alioquin etiam ſi rigido precio venderet,inuoluntaria redderetur venditio:quod conſtat

eſſe falſum. Eadem ſiquidem ratione iuſtum precium eſt quod nunc hic ſub hoc modo vendendi vel emendi inuenitur cōiter, quā ratione iuſtū quoq; eſt precium quum poſt bella aut peſtes, domus, agri, orti &c. emuntur viliſſimè, quia nō inueniuntur emptores. Et eadem ratione gemmę quę emptę fuerant mille, modo emuntur centum, quia non inueniuntur emptores. Et ſimiliter tranſeunte naui aliquā videmus emi res vilius q̄ ibi valeant, quia non inueniuntur emptores tunc pro alio precio. Et ſic de ſimilibus. ¶Et ſi hæc latius diſcuſſa cupis videre cum ſuis fundamētis, vide commentaria noſtra in primo articulo. q. lxxvij. ſecunda ſecundę.

¶Et pro nunc vide differentiam precij, inter rem expectātem emptorem, & ſeipſam non expectantem emptorem: & clarificabitur intellectus tuus. Domus enim expectans emptorem, venditur quantum valet abſolutè: domus autem non expectans, venditur quantum inuenitur. Et tunc verè venditur quantum valet nunc hic expoſita: quāuis non vendatur quantum valeret expectans emptorem. Iuſtum autem precium eſt non quantum valeret ſi expectaretur: ſed quātum valet nunc, hic, & reliquis ſingularibus quę tunc occurrunt penſatis: vt patet in pignoribus quę authoritate curiæ à pauperibus propter debita ablata, ta, exponūtur ſubhaſta plus offerenti. ¶Et ſcito q; emens minoris iuſto p̄cio, citra tm̄ medietatē: licet excuſetur à iure ciuili, nō tm̄ excuſatur à iure diuino. Permiſſiuè ſiqdē iure humano dicitur licitū decipere citra dimidium iuſti precij: ſed lex domini immaculata eſt, ſecūdum quam peccatū mortale eſt lœdere proximum in quacūq; re notabili.

EMERE iura aliena temporalium bonorum licet in ſe nullum peccatum ſit, ſi tamen litigioſa ſint aut futura credantur, turpè videtur: quum non deceat hominē lites quęrere. Et ſi minoris iuſto precio emat, peccat: & nō tenetur ei ſecundum ciuilia iura debitor plus dare q̄ emerit. Et ſicut alia iura, ita iura quoq; creditorū (q̄bus ſcilicet deben-

tur pecuniæ mutuatæ aut cenſuales:& breuiter ex quocunq; contractu licito, ſiue debeantur in præſenti, ſiue in futuro certo tempore)poſſunt licitè emi, dummodo iuſto precio emantur. Iuſtum autē talium iurium precium eſt quod communiter inuenitur abſq; dolo, fraude &c. ſicut in cæteris vænalibus tantū valet res quāti vēdi pōt. Contingit autē huiuſmodi iura paruo vēdi:& tamē iuſto precio:qa paucos inueniūt emptores. vileſcūt eñ res quæ à paucis emūtur:& propter penuriā pecuniæ:ſicut cæteræ res vileſcūt quādo & vbi rara currit pecunia.

EMPTIO eſt illicita multipliciter. Primo ex fraude iuſti precij:vt ſi quis cognoſcēs precioſam gēmam, de manu ruſtici nō cognoſcentis quid habet, emat vno carlino. Nam voluntaria cōmutatio ex notitia prouenit. Simile eſt enim àc ſi aurum pro aurichalco ab ignoranter vendēte quis emeret. Et tenetur huiuſmodi emptor ad reſtitutionem damni, vltra peccatum. Secùs autem eſſet ſi tam emēte q̄ vendente ignorantibus, cōmittunt ſe fortunæ valeat quātum valeat. tunc enim bona fides vtriuſq;, & voluntas commutandi cum incuria diſcuſſionis, transfert dominium licitè.

¶Siquis quoq; emptor cognoſcit precium gēmæ, & monet ruſticum q ipſevult cū bona conſcientia habere abſq; ſcrupulo etiā ſi valeret mille aureos, & clarè explicat q ꝓ donato habeatur quicquid amplius eſt, nō videtur iniuſtè emere:ex quo dominus rei monitus cū proteſtatiōe, nō curat diſcutere rem ſuā, propterea quia nō emit ſed inuenit eā. Et emptor nō tenetur ei explicitè affirmare quantū valet:quū habeat alios vnde poſſit inquirere & ſcire.

¶Secūdo ex fraude in ſubſtantia, quātitate, aut qualitate: vt ſiquis ab ignorāte emeret quaſi aurichalcum aurū: aut in magno pōdere pro paruo:aut quaſi vitioſam rem, quū eſſet abſq; vitio.

¶Tertio ex anticipata ſolutione: vt ſiquis minoris emit quia prius ſoluit: vt faciunt ij qui emendo

fruges aſſignandas primo tempore, præſoluunt,minus. Aduerte tamē ꝙ in huiuſmodi emptione ſpectatur ad æſtimatum preciū tempore aſſignationis frumēti.Et propterea ſi veriſimiliter creditur frumentum valiturū menſe Iunij decem vel circa,licet nunc valeat quindecim,licitè ego ex nunc emo pro menſe Iunij decem: vt patet ex ca.nauiganti.de vſu.Nec obſtat ꝙ in Auguſto creditur valiturū duodecim aut quindecim:quoniam emptor nō emit pro Auguſto,ſed pro Iunio.Sed ſi emeret pro Auguſto decē, & creditur valiturū quindecim,iniqua eſt emptio ex anticipata ſolutione iuſtitiam violans.

¶Nota tamen ꝙ quia precia rerum non conſiſtūt in puncto,ſed diſtinguūtur in pium, moderatum & rigoroſum: ſi ex hoc ꝙ homo prius aut tūc ſoluit,ad preciū piū deducit emptionem,nullum peccatū eſt.Et hinc fit vt abſq; peccato eandem rem vnus emat decem modo ſoluēs,& alius poſtea ſoluturus emat duodecim:quia ille precio miti,iſte rigoroſo emet.

¶Quarto ex pacto de retrouendendo,& quandoq; etiam cum pacto de locando venditori ſub annuo cenſu moderato,ſi precium quo emitur minus eſt ꝙ̄ res valeat.Habet enim tunc ſpeciem mutui palliati ſub nomine emptionis, & vſuræ palliatæ ſub nomine cenſus, Vnde ſi precium eſt iuſtum,contractus licitus reputatur,& frequenter fit.

EMulatio,hoc eſt triſtitia de alieno bono, non quia ille alius bene habet,ſed quia ipſe non habet,peccatum quandoq; eſt: Vel ex modo,quādo ſcilicet immoderatus eſt dolor ex nimio amore ſui temporalis boni,& communiter eſt veniale.Vel ex bono affectato, quando ſcilicet improportionatum ſibi bonum concupiſcit:vt ſi plebius altero facto principe triſtatur quia ipſe non eſt princeps.Et communiter aut ſtulti ſunt tales,aut ambitioſi. & tunc iuxta qualitatem ambitionis iudicabis hanc emulationem.Et ſi in eccleſiaſticis dignitatib⁹ aut beneficijs emulatio inueniatur,iudica illam

illā ſecundum appetitum æmulantis:ita ꝙ ſi appetitus illius ad beneficiū aut dignitatē eſt bonus,æmulatio eſt bona.& ſi appetitus eſt malus venialiter,æmulatio eſt venialis.& ſi appetitus eſt malus mortaliter,æmulatio eſt mortalis.Cæterū in ſpiritalibus æmulatio tāto eſt laudabilior, quāto appetitꝰ eſt melioris boni:iuxta illud:Aemulamini chariſmata meliora.

Epiſcopi peccata peculiaria ſunt,conferre ordines indignis,conſecrare non virgines vt virgines,conferre beneficia eccleſiaſtica indignis,nō reſidere in eccleſia & cathedra ſua abſq; rationabili cauſa,non intereſſe diuinis officijs diebus dominicis ſaltem,non viſitare ſingulis annis ſuam dioceſim,& in viſitatione non ſeruare iura,tam de inquirendis & prouidendis,quā de prædicando,quā de procurationibus &c.non inſtituere prædicatores ſeu potentes in opere & ſermone in eccleſia cathedrali & conuentualibus,non celebrare ſynodum ſingulis annis,nō prouidere de idoneis miniſtris, vicario,aſſeſſore,notario,œconomo non propinquo nec fauore cōiūcto,ſed clerico de gremio eccleſiæ idoneo &c. negligere executionē legatorū propter negligentiā aliorū ad ſe deuolutorū quò ad executionē,nō corrigere verbo & facto vt opus eſt ſubditos,nō conficere chriſma annis ſingulis,non diſpenſare redditus ſuos pauperibus & eccleſiæ vt debet,negligere vt magiſtri inſtituantur ad docendum opportuna & artes liberales ſubditos,& vniuerſaliter negligere ea quæ ad paſcendū Chriſti oues ſibi creditas opportuna ſunt.

¶Inter hæc autem & ſimilia differentia conſideranda eſt duplex.Prima eſt quòd quædam ſunt ſecundum ſe mala: vt conſecrare non virgines vt virgines.conferre ordines ſeu beneficia indignis:quia actus cadit ſuper materia repugnante. negligere curam animarum: quia pernicioſæ infidelitatis eſt manifeſtè.eccleſiaſticos prouētus diſſipare:quia eiuſdem eſt vitij.non curare de idoneis miniſtris:

I

quia ad hoc tenetur omni iure,& tenetur de damnis om-nibus.& ſimilia.Quædam verò ſunt mala propter aliud, hoc eſt propter mala quæ inde nataſunt ſequi:vt non reſi dere,non vitare,nõ celebrare ſynodos,& huiuſmodi.hæc enim omnia mala pro tãto ſunt,pro quanto ex eis ouium paſtus aut tollitur,aut minuitur,aut impeditur &c.

¶Secũda eſt,ꝙ quædã ſtatuta ſunt perpetuæ duratiõis:vt de reſidẽdo,viſitãdo,prædicãdo &c.Quædã verò cũ præ terito tẽpore fluxa videtur:vt de inſtituẽdo œconomo,de prædicãdo in viſitatiõe.& multa forte ſunt alia quæ aut per nõ vſum,aut aliâs abolita videtur in locis multis. Si-cut etiam inſtitutio hominum potentum in opere & ſer-mone pro prædicationis officio,aut neglecta aut non rece pta in multis locis videtur,vbi nulla inuenitur præbenda pro huiuſmodi viris inſtituta.& forte hoc accidit in eccle-ſijs vbi tenues ſunt præbendæ.Et propterea errãtes in pri-mis(quæ ſcilicet ſunt ex ſe mala)peccant mortaliter:niſi propter imperfectionem actus(puta quia paruulus error circa fidelitatem aut diligentiam interuenit) excuſentur. Errantes autem in ſecundis,quantum peccent,ex cauſa & ex malo quod ſequitur,& ex bono quo priuantur oues, penſandum eſt. Circa illa verò quæ non eſt in memo-ria hominum quòd ſeruata fuerint in aliqua eccleſia(vt de œconomis & ſimilibus)non video peccatum aliquod, modo ad finem aut fructum propter quẽ ſtatuta illa erant ſtudeat epiſcopus quantum in ſe eſt dirigere:puta ꝙ redditus eccleſiæ bene ac fideliter tractentur,ꝙ promouean-tur in canonicos meliores ſeu magis digni &c.Hoc enim eſt ad idẽ tendere,ſed alia via hodiè conueniente.

ERubeſcentia pro quanto verecundiã de bono importat,peccatum eſt:quia actus timoris ca-dit ſuper materia repugnante.non enim timen dum eſt bonum.

¶Et eſt quãdoq; veniale:vt quũ quis erubeſcit volũtariæ orationi vacare propter ſocietatẽ.Quãdoq; aũt

mortale:vt quum erubeſcit confiteri peccatum ſuum mortale,aut cõfiteri Chriſtum &c.iuxta illud:Qui me erubuerit coram hominibus,hunc & filius hominis erubeſcet coram angelis dei.Diſcerne ergo erubeſcentiam mortalem à veniali ex materia.Nam ſi quis erubeſcit de neceſſarijs ad ſalutem,peccat mortaliter.ſi autem de alijs,venialis communiter eſt.

EVagatio mentis ex ſuo nomine à recta ratione declinat:& propterea peccatum eſt.ſed ſi nuda eſt,venialis eſt.Si autem ad illicitas materias exeat,iuxta illarum naturas iudicanda eſt: ita ꝙ ſi ad venereas delectationes declinat,ex venereorum regulis iudicatur.& ſic de alijs.Et hæc intellige de mentis euagatione ſecundum ſe.Nam de ipſamet vt cõiuncta miſſæ,orationi,& alijs quæ attenta mente tenetur homo perſoluere,aliud eſt iudicium propter iniuriam annexam:vt infrà patebit.

EXcommunicationis tam maioris ꝙ̃ minoris notitia neceſſaria ac ſufficiẽs confeſſori',in quatuor conſiſtit. Primo in caſibus quibus eſt quis excommunicatus:vt ſciat diſcernere an pœnitens ſit excommunicatus. Secundo in caſibus qbus excõicatus peccat ꝓpterea quia excõmunicatus dicit,facit aut ſuſcipit aliquid vt ſciat peccata quibus inuoluitur quis poſtquam eſt excommunicatus. Tertio in caſibus quibus alios peccare contingit occaſionaliter ex altero excommunicato.hæc enim peccata confeſſor diſcernere non poteſt, niſi nouerit excommunicationis efficaciam in eos qui excommunicati non ſunt.Quarto in qualitate vinculi an ſit affectum reſeruatione:vt hinc diſcernatur qui ab hoc & qui ab illo ſint abſoluẽdi.¶Et propterea de vtraqꝫ excommunicatione hæc quatuor dicentur:prius de maiore, deinde de minore:ita tamen vt primum & quartum ſimul

locētur,& in ſingulis verba in ſententia poſita referātur, appoſita vbi opus videbitur declaratione. Hæc enim cū ſupradictis de abſolutione,& infrà dicendis de pręcepto, ſufficere credimus confeſſori.

ANTE OMNIA autem circa intellectum excommunicationum,ſiue à iure,ſiue à iudice ſint, prænotanda ſunt duo.Primum,in excommunicatione qualibet duo inueniri,ſcilicet perſonam quæ excommunicatur & actionem ꝓ qua excōmunicatur.¶Et perſonas quidē ad quas ſe extēdit excommunicatio,facile eſt diſcernere,perſpiciēdo an comprehendat omnes,an aliquos vel aliquem.

¶Diſcernere autem actiones non tam facile eſt.Oportet ſiquidem actionem cōſiderare & ex parte termini,& ex pte agentis:& ſcire ꝙ ex parte termini actio excommunicationi ſubiecta,intelligitur conſummata:ita ꝙ regulariter loquendo niſi actio illa ſit conſummata,non eſt locus excommunicationi.Verbi gratia ſi excōmunicatur quicūq; occiderit Chriſtianum:quātūcunq; aliquis animo occidēdi mille vulnera lethalia Chriſtiano inflixerit : niſi mors ſequatur,non erit excommunicatus:quia non eſt Chriſtiani occiſio conſummata.Vnde quātūcūq; conetur aliquis percutere clericum lancea,ſagittis ,lapidibus : niſi lanceę aut ſagittę aut lapidis ictus pertingat ad clerici perſonam, non incurrit excommunicationem latam contra percutiētes clericos:quia manus violentę iniectio non eſt conſummata.conſummatur enim tactione ipſius clerici,& nō aliter.& ſic de alijs.Ex parte autem agentis à quo egreditur actio,exigitur ꝙ ſit agens eliciens ſeu exercens illam actionem,ita ꝙ ſi excōmunicatur occidens Chriſtianum , excōmunicatus eſt qui occidit,non autem ille qui mandauit occidere.Et ratio eſt,quia in iure non dicuntur verè agere niſi illi qui faciunt,hoc eſt exercent ſeu exequuntur actionem illam quæ excommunicationi ſubijcitur. Conſulens autem aut mandans,ſolum dicitur interpretatiuè facere.In cuius ſignum quando canonum conditor vult comprehē-

dere non ſolum facientes ſed cooperantes, extendit appo-nendo quandoq;, & quicunq; dederit conſilium, auxiliũ, vel fauorem. quandoq;, & quicunq; mandauerit. quãdoq; & qui fuerit mediator. Ex his enim & ſimilibus appoſitio nibus ſignificatur ꝙ niſi appoſitiones huiuſmodi fierent, ſoli facientes eſſent excommunicati. & propterea oportet lectorem & confeſſorem eſſe cautum, ne ſit præceps ad iu dicandum cooperatores excommunicatos. Legat diligen-ter igitur verba textus ſeu ſententiæ, & videat quas actio-nes excommunicat: & ſolos facientes illas actiones iudicet excommunicatos: niſi ſint etiam excommunicati dantes conſilium, auxilium, ſauorem &c.

¶Nec obſtat dictis excommunicatio iuris communis cõ tra participantes in crimine crimiñoſo cum excommuni-catis: quia illa loquitur de participio cum iam excommu-nicato: ita ꝙ præſupponit iam excommunicatum: vt infrà in loco ſuo declarabitur.

¶Secundum, ꝙ actiones cooperatoriç dupliciter excom-municationi ſubijciuntur. Primo per modum extenſionis ſeu cooperationis: vt quum excommunicantur inijcien-tes manus violentas in clericum, & omnes qui ad hoc de-derint mandatum, cõſilium, auxilium, fauorem &c. Et ſic-quãtumcunq; aliquis mandet, conſulat, auxilietur, faueat: ſi non ſequitur effectus, ſcilicet violentç manus in clericũ, non incurritur excommunicatio: quia actiones iſtç ſic non excommunicantur, niſi quatenus cooperatoriç ſunt, non ſunt autem quatenus cooperatoriç conſummatç niſi termi-nentur ad opus principale excommunicatum: ſcilicet inie-ctionem manus in clericum. Et ſic de ſimilibus intellige.

¶Alio modo per modum propriç actionis: vt quum ex-communicatur religioſus dicens aliquid vt retrahat audiẽ-tes à ſolutione debitarum eccleſijs decimarum. non enim exigitur vt illud dicere cõſummetur ad effectum retractio nis à ſolutione decimarum: vt ſcilicet ex illo dicere audiẽs retrahatur à ſolutione; ſed conſummatum eſt in hoc ipſo

quòd dicere illud ſit cum tali intẽtione: quia tale dicere ex communicationi ſubÿcitur per modum cuiuſdam actio⸗ uis ſecundum ſe, & non per modum extenſionis ſeu coope rationis. Fuiſſet autem per modum extenſionis, ſi canon excommunicaret principaliter non ſoluentes decimas, & acceſſoriè dicentes ad retrahendum. Et ſic de ſimilibus in⸗ tellige.

¶His igitur præmiſſis, ſeruanda ſunt quatuor promiſſa, incipiendo ab excommunicationibus latis contra repu⸗ gnantia fidei Chriſti.

¶Contra hæreticos.

¶In hæreticos & fautores, receptatores, ac defenſo res eorum. Capitulum. j.

EXcommunicamus omnes hæreticos vtriuſq; ſexus, quocunq; nomine cenſeantur, & fauto⸗ res, & receptatores, & defenſores eorũ. Hono. iiÿ. de ſentẽ. excom. nouerit.

CANONIS iſtius materia eſt hæreſis. Et eſt quò ad per ſonas vniuerſalis. Quò ad actiones verò cõprehendit qua tuor. vnã principalem, & tres acceſſorias. Vna principa⸗ lis eſt ipſa hæreſis, hoc eſt ptinax adhæſio ad aliquid cõtra rium fidei. ſecunda eſt fauor. tertia receptio. quarta defen⸗ ſio: itaq; omnes ſunt ipſo facto excommunicati.

¶Vbi aduerte q; ad iſtum canonem cuius abſolutio non reſeruatur papæ, ſuperuenit iugis canõ in cœna dñi, excõ⸗ municãs oẽs hæreticos, & fautores, & receptatores, & de⸗ fenſores eorũdẽ. & reſeruatur abſolutio papæ. Et propter⸗ ea hodie ſolus papa prædictos abſoluere põt. Sũt aũt ver⸗ ba canonis in cœna dñi hec, Excõicamus & anathemati⸗ zamus oẽs hæreticos, Gazaros, Patarenos, Pauperes de Lugduno, Arnaldiſtas, Speroniſtas, Paſſagerios, Vviclef fiſtas ſeu Huſſitas, Fratricellos de opinione nuncupatos: necnon Martini Lutheri hæreſim ſequentes, ipſiq; Marti⸗ no quò minus puniri poſſit quolibet fauẽtes: & quoſlibet alios hæreticos quocũq; noĩe cẽſeant: ac omnes fautores,

receptatores,& defenſores eorũdem.

¶Aduerte quoq; inueniri alium antiquũ canonẽ Gelaſij papæ cõtra hæreticos,dicentẽ:Quicũq; in hæreſim ſemel damnatã labitur,eius dãnatione ſeipſum inuoluit.xxiiij. q.j.Achatius.el primo.Et eſt canon iſte cũ duobus capitulis ſequẽtibus,directè ſignificans firmitatẽ & authoritatẽ ſentẽtiæ ſemel promulgatæ de aliqua hæreſi.eſt enĩ tantæ efficaciæ,vt inuoluat omnes imitatores in ſæcula ſæculorum.Siue igitur antiqua ſiue noua ſit hæreſis,ſiquis verè hæreticus eſt,excõicatus eſt cũ fautoribus &c.

¶Et ſcito ꝙ propriè loquẽdo,fautor hæretici ſolus eſt qui fauet hæretico vt hæretico. Et ſimiliter defenſor hæretici ſolus eſt qui defendit hæreticũ quatenus hæreticũ.Et ſimiliter receptator hæretici ſolus eſt qui recipit hæreticũ quatenus hæreticum: qm̃ ex intẽtione & propoſito maleficia diſtinguuntur apud iura,& formaliter ſunt termini intelligendi apud ſapientes in qualibet facultate.

¶In dominos ſeu rectores tẽporales & eorum officiales circa negocium inquiſitiõis cõtra hæreticos deficiẽtes:& oẽs qui in hoc dederint conſilium,auxiliũ,vel fauorem. Ca.ij.

VT inquiſitionis negocium contra hæreticã prauitatem ad dei gloriã & augmẽtũ fidei,noſtris temporibus proſperetur &c.

¶In qua conſtitutione octo feruntur excõmunicationes.

¶Primo enĩ oẽs poteſtates dñi tẽporales & rectores(quibuſcũq; dignitatibus vel officijs & nominibꝰ cenſeantur)& eorũ officiales & balliui qui dioceſanis vel epiſcopis vel inquiſitoribus hæreticæ prauitatis nõ obediũt in hæreticorũ,vel ipſoꝝ credentiũ,vel defenſorum,receptatorum, fautorum inueſtigatione, captione & cuſtodia diligenti quũ ab eis fuerint requiſiti,excõicantur. ¶Secũdo,Omnes prædicti rectores,ſi prædictas perſonas peſtiferas non duxerint vel duci fecerint ſine mora poſtquam fuerint re-

quiſiti,in poteſtatē ſeu carcerem epiſcoporū ſeu inquiſitorū,vel aliquē aliū locū de quo ipſi vel aliqui ex ipſis mandauerint infra eorū dominorū vel rectorū diſtrictū,vbi ꝑ viros catholicos à præfatis epiſcopis vel inquiſitoribus vel eorūdē aliquo deputatos,ſub arcta & diligēti cuſtodia teneantur donec eorū negociū per iudiciū ecclesiæ terminetur:ſunt excommunicati.

¶Tertio omnes ſupradicti rectores & eorū officiales & nuncij,ſi de hæreſi ab epiſcopis vel inquiſitoribus condēnatos & eorū brachio derelictos,nō ſtatim ceperint indilatē animaduerſionē debitā puniēdos,non obſtātibus appellationibus prædictorum:ſunt excommunicati.

¶Quarto, Omnes ſupradicti rectores & officiales ſi captos ꝑ crimine hæreſis,abſq; dictorū epiſcoporū ſeu inqſitorū aut ſaltē alterius eorū licētia vel mandato,à captiōe vel carcere liberauerint:ſunt excōicati. ¶Quīto,Oēs prædicti rectores ipſorūq; officiales,ſi de crimīe hæreſis(quū merè ſit eccleſiaſticū)cōgnouerint quoquomodo vel iudicauerint:ſunt excōmunicati.¶Sexto.Omnes ſupradicti ſi exequutionē pro huiuſmodi crimine à diœceſanis vel inquiſitore iniunctā,prōptè(prout ad ſuū ſpectat officiū)facere detrectent,vel diœceſani ſeu inquiſitoris iudiciū ſententiam ſeu proceſſum directè vel indirectè impedire præſumant:ſunt excommunicati.

¶Septimo,Oēs ſupradicti qui præfato fidei negocio epiſcopo vel inquiſitori incumbenti ſe opponere præſumpſerint,vel ipſum aliqualiter impedire:ſunt excommunicati.

¶Octauo,Omnes qui ſciēter in prædictis vel aliquo prædictorū dederint auxiliū,conſiliū vel fauorē:ſunt excōmunicati.extrà de hæreti.vt inquiſitionis.

CANONES iſti vſq; ad octauum non contra omnes ſed officiales in materia hæreſis,vt clari iudicibus relinquuntur.Octauus autem contra omnes eſt.

¶Et eſt abſolutio omnium horum epiſcopalis quantū eſt ex iſto canone. Quod ideo appono:quia pro quanto iſti

in numerum fautorum aut defenſorũ hæreticorũ trãſirẽt, faciendo aliquid horum vt fauerẽt aut defenderẽt hæreticos, incurrerent ſententiam latam in cœna domini, & abſoluendi eſſent à ſolo papa.

¶In inquiſitores & alios officij inquiſitionis exequutores, contra hæreticos contra conſcientiam ſuam procedere omittentes, vel falſò hæreſim imponentes. Ca.iij.

INquiſitores & alij ad inquiſitionis officij exequutionem ſubſtituti ab epiſcopo vel quiſitore, ſi odij, gratiæ vel amoris lucri aut commodi temporalis obtentu, contra iuſtitiam & conſcientiam ſuã omiſerint cõtra quẽq; procedere vbi fuerit ſuper prauitate hæretica procedendũ, aut obtẽtu eodẽ prauitatẽ ipſam aut impedimentũ officij ſui alicui imponẽdo, eũ ſuper hoc præſumpſerint quoquomodo vexare: præter alias pœnas, excõmunicationis ſententiã eo ipſo incurrãt. A qua niſi per Ro.pont. nequeant (præterq; in mortis articulo, & ſatisfactione præmiſſa) abſolui: nullo in hac parte priuilegio ſuffragãte. Cle.de.hæretic.multorum.in Cle.

CANONIS iſtius materia eſt iniuſtitia cum mala conſcientia inquiſitorum hæreticæ prauitatis. Quò ad perſonas ligantur duo genera perſonarũ: ſcilicet inquiſitores, & alij ad dicti officij exequutionẽ deputati. Quò ad actiões, ponuntur due: ſcilicet omiſſio procedendi vbi fuerit procedendum: & vexatio innocentis, imponendo illi vel hæreſim vel q́ impediret inquiſitionis officium. Et debet vtraq; actio veſtiri obtentu odij, gratiæ vel amoris, lucri aut cõmodi. Et præter hoc prima actio debet eſſe contra iuſtitiã & conſcientiã: ita q́ huiuſmodi omiſſio ad hoc vt huic pœnæ ſubiaceat, requirit vt ſit non ſolum contra iuſtitiam, ſed etiam contra conſcientiam. Noluit enim conditor canonis ligare omittentem contra iuſtitiam ignoranter, ſed voluit vt eſſet omiſſio contra cõſcientiam

ſitam: hoc eſt contra ſcientiam ſuam applicatam ad talem omiſſionem, ita q etiam conſcientia ſua dictet non eſſe omittendum, quãuis amor vel odium &c. trahat ad omittendum.

¶ Cæterum in loco iſto videre facile potes ſub eccleſiaſtico iudicio cadere actus interiores odij vel amoris non abſolutè vt occulti ſunt, ſed vt ad extrà procedunt: vt ſcilicet ſunt rationes exterioris commiſſionis vel omiſſionis. Excommunicantur ſiquidẽ hìc inquiſitores qui ex odio vel amore omittũt procedere &c. Et eſt papalis abſolutio, niſi cum ſatisfactiõne præmiſſa in mortis articulo.

¶ In inquiſitores & ipſorum vel epiſcoporum ſeu capitulorum ſede vacante commiſſarios, pecuniã illicitè extorquentes, aut ſcienter eccleſiarum bona ob clericorum delictum fiſco etiam eccleſiæ applicare attentantes. Ca. iiij.

INquiſitoribus & tam ipſorum q̃ epiſcoporum quã capitulorum ſede vacante ſuper hoc deputatis commiſſarijs diſtrictius iniungimus ne prætextu officij inquiſitionis quibuſuis modis illicitis ab aliquibus pecuniã extorqueãt, nec ſciẽter attentẽt eccleſiarũ bona ob clericorũ delictum, prædicti occaſiõe officij, fiſco etiã eccleſiæ applicare. Qđ ſi ſecus in his vel eorũ altero fecerint, excõicationis ſententiæ ſubiacere decernimus ipſo facto. A qua nõ poſſint abſolui (præter q̃ in mortis articulo) donec illis à quibus extorſerint, plenè ſatisfecerint de pecunia ſic extorta: nullis priuilegijs, pactis aut remiſſionib9 ſuper hoc valituris. Clementina de hæretici. ca. nolentes. in Clementinis.

CANONIS iſtius materia partim quaſi rapina, & partim ſacrilegium eſt. Et quò ad perſonas duo genera perſonarũ ligantur. Primum eſt inquiſitorum. Secundum commiſſariorum quorũcunq; ſiue ſint cõmiſſarij inquiſitoris, ſiue epiſcopi, ſiue capituli ſede vacãte. Quò ad actiones explicantur duæ. Prima eſt extorſio pecuniæ à quocunq;

modis illicitis prætextu officij inquiſitionis .Secunda eſt applicatio ſcienter bonorum eccleſiæ ad fiſcum etiam eccleſiæ ob delictum clerici,prætextu ſimiliter dicti officij. ¶Vbi diſcernere potes ꝙ prima actio tribus contenta eſt conditionibus,ſecunda autem exigit quinqꝫ conditiones: vt patet computando illas.

¶Nota hic ꝙ appellatione commiſſariorum in propoſito veniunt etiam vicarij:quoniam vicarij commiſſarios agunt.Appellatione quoqꝫ pecuniæ venit omne quod vicem pecuniæ ſupplet.vt frumentum,vinum,& huiuſmodi quæ pecunia menſurantur.Et eſt excommunicatio iſta epiſcopalis poſt plenam ſatisfactionem,& non aliter niſi in mortis articulo.

¶In ſuſpectos de hæreſi fratricellos , biſochos ſiue beghinos &c. Cap.v.

FRatricellis ſeu fratribus de paupere vita,aut biſochis ſiue beghinis & alijs quibuſcūqꝫ ſub pœna excommunicationis(quam eos ſi ſecūs fecerint,incurrere volumus ipſo facto)iniungim⁹ expreſſe ne ſtatum ſiue ſectā huiuſmodi ab ipſis aſſumptum ſectentur vlterius,vel ipſum de nouo aſſumere quoquo modo præſumant.Epiſcopos quoqꝫ & eorū ſuperiores & etiā alios prælatos quoſcunqꝫ qui prædictis perſonis vel alijs ritū viuendi & habitum ſupradictos præter ſpecialē apoſtolicæ ſedis authoritatē deinceps cōceſſerint,prædictæ excōicationis pœne ipſo iure decernimus ſubiacere.Ioā.xx.in extrauag.capi.Sancta Romana.

CANONIS iſtius materia eſt,ſuſpecta de hæreſi ſecta fratricellorū &c.Quò ad perſonas eſt vniuerſalis. Quò ad actiones tres explicātur.prima eſt ꝑſeuerare in illa ſecta. ſecūda eſt aſſumere dictæ ſectæ ritū.tertia eſt cōcedere ritū & habitū hmōi.Et hæc tertia actio limitat̄ ad epiſcopos & eorū ſuꝑiores & alios p̄latos quoſcūqꝫ:ita ꝙ tā ꝑſeuerātes:ꝙ̄ de nouo aſſumentes ꝙ̄ prælati concedētes,ſunt ipſo facto excommunicati.Et eſt epiſcopalis abſolutio.

¶Et nota q ex hac extrauaganti non habetur quę dicitur excommunicatio contra inuenientes nouum ordinem, habitum &c. quoniam (vt patet intuenti) iſta excommunicatio non excedit ſectam, ritum, habitumq́ particularem: ſcilicet fratricellorum.

¶In mulieres ſtatum beghinatus aſſumptum ſectantes, vel ipſum de nouo aſſumentes: ac religioſos quoquo modo eas admittentes, dantes in hoc auxilium, conſilium vel fauorem. Cap. vj.

SAcro approbante cõcilio ſtatum Beghinarum perpetuò prohibendum ducimus, & à dei eccleſia penitus abolendum, eiſdem & alijs mulieribus quibuſcunq́ ſub pœna excommunicationis (quam contrarium facientes incurrere volumus ipſo facto) iniungentes expreſſè ne ſtatum huiuſmodi dudũ forte ab ipſis aſſumptum ſectentur vlterius, vel ipſum aliquatenus de nouo aſſumant. Religioſis verò per quos eędem mulieres in huiuſmodi ſtatu beghinali foueri, & ad ipſum ſuſcipiendum duci dicuntur, ſub ſimili excommunicationis pœna (quam eo ipſo ſi ſecùs egerint, ſe nouerint incurſuros) diſtrictius inhibemus ne mulieres aliquas prędictũ ſtatum aſſumptum ſectantes, vel de nouo aſſumentes, quoquo modo admittant, præbentes ſuper hoc auxilium, conſilium vel fauorem. De religi. do. ca. j.

CANONIS iſtius materia eſt ſuſpectus ſtatus Beghinarum. Quantum ad perſonas, duo genera comprehendũtur: ſcilicet mulieres & religioſi. Quantum ad actiones verò tria genera. Primum eſt ſectari vlterius huiuſmodi ſtatum aſſumptum. Secũdum eſt de nouo dictum ſtatum aſſumere. Et hęc duo reſpiciũt mulieres. Tertium autẽ quod reſpicit religioſos, eſt præbere vllo modo auxilium, conſilium vel fauorem ſuper dicto ſtatu ſectãdo vel aſſumẽdo.

¶Aduerte deinde appellatione beghinarum non venire mulieres deuotas quę alicubi biſochę vocãtur: quæ in domibus paternis demiſſæ à nuptijs abſtinẽt, nullamq́ regu-

lam profitentur,nulliq́ꝫ modo viuendi ſe adſtringunt, ſed deo famulari in ſua puritate malunt,prout ſpiritusſactus illas inſpirauerit.Sed beghinæ quæ hic excommunicantur, ſunt aut infideles,de quibus loquitur cle.ad noſtrum,de hęre.aut ſunt ſuſpectæ de fide:vt in hac decretali inſinuatur. Et eſt epiſcopalis.

Contra ſchiſmaticos.

¶In pertinaciter ſe ab obedientia Romani pont.ſubtrahentes , ſeu quomodolibet recedere præſumentes &c. Cap.vij.

Excommunicamus & anathematizamus omnes illos qui in animarum ſuarum periculum ſe à noſtra & Roma. pontificis pro tempore obedientia pertinaciter ſubtraherē ſeu quomodolibet recedere præſumunt:& qui per ſe vel alium ſeu alios directē vel indirectē prædicta exequi vel ꝓcurare,aut in eiſdem conſilium,auxilium vel fauorē præſtare non verentur.In proceſſu cœnæ domini.

CANONIS iſtius materia eſt ſchiſma.Quò ad perſonas eſt vniuerſalis.Quò ad actiones explicantur duo genera actionum:ſcilicet principalium,& acceſſoriarū.Et principales quidē ſunt duæ,prima eſt ſubtrahere ſe pertinaciter ab obediētia Rom.pont.ſecūda eſt quomodolibet præſumere recedere ab eadem obedientia.Acceſſoriæ autem valde diſperguntur & dilatantur,dum multiplicantur per tot modos,per ſe vel alium,directē vel indirectē &c.

¶Vbi nota ꝙ aliud eſt recedere ab obedientia Rom. pōt. & aliud eſt trāſgredi præcepta eiuſdem etiam ex contēptu. nam recedere ab obedientia eſt nolle recognoſcere ipſum vt ſuperiorē,vt patrē ſpiritalē,vt Chriſti vicariū &c.tranſgredi aūt præcepta ipſius etiā in deſpectum eius,ſtat cum recognitione ipſius vt pōtificis,ſuperioris &c.Et propterea in hūc canonem nō incidunt contēptores præceptorū, niſi Rom.pont.nolint recognoſcere vt caput totius eccleſiæ vice Chriſti.Et eſt canon iſte reſeruatus papæ.

¶In pręſumptuoſè volẽtes ꝙ ordinationes ab Octauiano & Guidone factæ vel ab ordinatis ab eis, ſint ratæ &c. Ca.viij.

ORdinationes ab Octauiano & Guidone hæreſiarchis factas & ab ordinatis ab eis irritas eſſe cenſemus: adijcientes vt qui dignitates eccleſiaſticas ſeu beneficia per dictos ſchiſmaticos acceperint, careant impetratis. Alienationes quoq; quæ per eoſdem ſchiſmaticos ſeu ꝑ laicos factæ ſunt de rebus eccleſiaſticis, omni careãt firmitate, & ad eccleſias ſine omni onere reuertantur. Siquis autẽ contraire præſumpſerit, excommunicationi ſe nouerit ſubiacere. extra de ſchiſmat. capi. primo.

CANONIS iſtius materia partim eſt ſchiſma, partim ſacrilegium circa alienationem rerum eccleſiæ. Et quò ad ꝑſonas vniuerſalis eſt. Quò ad actiones, ponitur vna: quæ tamen multiplicatur iuxta materias. Actio eſt præſumere contraire contra hoc: ſcilicet ꝙ ordinationes ſint irritæ, & ꝙ beneficia accepta non retineantur, & ꝙ alienatio facta à ſchiſmatico vel laico careat firmitate, & ꝙ ſine onere reuertetur ad eccleſiam. qui enim voluerit ꝙ ordinationes ſint ratæ, aut ꝙ beneficia retineãtur, aut ꝙ alienatio ſit firma, aut ꝙ redeat ad eccleſiã cũ onere, excõmunicationẽ incurrit. Epiſcopalis tamen eſt ſecluſo ſchiſmate.

¶Nota tamen hìc ꝙ alienatio de qua hìc eſt ſermo, iuxta literæ ſonum intelligẽda eſt vt expoſuimus, hoc eſt de ſacrilega alienatione: quoniam alienatio facta à laico, ſacrilega eſt: & litera diſtinguit à ſchiſmaticis laicos. Non dãno tamen exponentes laicos non qualitercũq;, ſed fultos authoritate ſchiſmaticorũ. Rationabilis videtur hæc expoſitio: quia de ſchiſmaticis eſt canon iſte: vt per ipſos ſchiſmaticos, eccleſiaſticos: per laicos verò, innixos illorũ authoritati laicos ſignificet.

¶In eum qui de tertiæ partis cardinalium nominatione confiſus, papæ ſibi nomen vſurpat, & eos qui

ipſum recipiũt: itẽ in eũ qui à paucioribus ꝙ̃ duabus partibus cardinalium electus, niſi maior concordia interceſſerit, gerit ſe pro papa. Ca.ix.

STatuimus vt ſi forte inimico homine ſuperſeminante zizaniam inter cardinales de ſubſtituendo ſummo pont. non poterit eſſe plena cõcordia, & duabus partibus concordantibus tertia pars concordare noluerit, aut ſibi alium præſumpſerit nominare, ille abſq; vlla exceptione ab vniuerſali eccleſia Rom̃. pont. habeatur qui à duabus partibus fuerit electus & receptus. Si quis autem de tertiæ partis nominatione confiſus, ſibi nomen epiſcopi vſurpauerit: tam ipſe ꝙ̃ qui eum receperint, excõmunicationi ſubiaceant. Et infra. Si à paucioribus ꝙ̃ duabus partibus aliquis fuerit electus ad apoſtolatus officium: niſi maior concordia interceſſerit, nullatenus aſſumatur: & prædictæ pœnæ ſubiaceat ſi humiliter noluerit abſtinere. extra de elec. cap. licet.

CANONVM iſtorum materia eſt ſchiſma aut ſchiſmatis initium. Quò ad perſonas, ſunt vniuerſales. Quò ad actiones nota duos caſus. Primus eſt ſiquis de tertiæ partis cardinalium nominatione confiſus, papæ ſibi nomen vſurpauerit: & tunc tam ipſe ꝙ̃ ij qui eum receperint, ſunt excommunicati. Secũdus eſt vniuerſalior caſus: hoc eſt ſi à paucioribus quã à duabus partibus cardinaliũ electus, niſi maior concordia interceſſerit, gerat ſe pro papa. tunc enĩ prædictæ pœnæ ſubiacet. Et eſt abſolutio ſecluſo ſchiſmate epiſcopalis.

Contra manus violentas.

¶In eos qui ſuadẽte diabolo in clericum vel monachum manus violentas iniiciunt. Ca.x.

SIquis ſuadente diabolo, huius ſacrilegij vitium vel crimẽ ĩcurrerit, ꝙ in clericũ vel monachũ manꝰ violẽtas iniecerit, anathematis vĩculo ſubijcia

tur. Et nullus epiſcoporum præſumat illum abſoluere (niſi mortis vrgente periculo) donec apoſtolico conſpectui præſentetur, & eius mādatū ſuſcipiat. In decre. xvij. q. iiij. ca. ſiquis. & eſt Inno. ij.

CANONIS iſti⁹ materia eſt ſacrilegiū quo man⁹ violenta in clericum inijcitur. Et quò ad perſonas eſt vniuerſalis. Quò ad actiones verò vna eſt principalis: ſcilicet manus violentas in clericum ſuadente diabolo miſcere. Et eſt papalis. Actiones verò acceſſoriæ (ſcilicet mandare, dare conſilium, auxilium vel fauorem ad huiuſmodi manum violentā) ex alijs canonibus habentur: quos breuitatis cauſa omitto.

CIRCA hanc excommunicationem punientem ſacrilegium manus violentæ in clericum vel monachum, nota ſeptem.

¶Primo q̄ quia manus eſt organū organorū, appellatiōe manus violētæ venit nō ſolū quæcūq; percuſſio, ſed etiam pulueris aut aquæ iniectio: imo & cōſputio, ac violēta acceptio cuiuſcūq; rei de manu ſeu perſona clerici: inſuper captio, detētio, & carcer. Nō autē præcipere exilium aut cōfinia intra quæ ſe cōtineat: quia in illis violēta manus, (hoc eſt exterior violētia) in iſtis ſola præcepti vis interuenit. ¶Per inferentē quoq; violentiā clerico intellige nō ſolum exequutorē, ſed mādantē & dātē ad hoc conſiliū, auxiliū, fauorē, cōſenſum: imo etiā ratū habentē poſt factū, ſi noīe ſuo factū eſt. ¶Appellatur etiā à iure in propoſito conſentiēs ac faciēs, qui quū debeat & manifeſtè poſſit, deſinit obuiare. Et propterea pari pœna punitur: q̄a (iuxta apoſtoli ſentētiā) digni ſunt morte nō ſolū qui faciunt, ſed & qui cōſentiunt facientibus. Et quia duplex eſt genus debentium: ſcilicet vel ex officio, vt officiales: (& iſti proculdubio ligantur ſi manifeſtè poſſunt obuiare, & non curant) vel ex caſu neceſſitatis: quo tenemur ſuccumbentem oneri ſubleuare, quum non ſit alter ſubleuans: (& iſti ſi manifeſtè poſſunt, ex interpretatione iuris ligantur: vt

tur: vt patet in ca. quantæ. de ſen. excom. crediderim ego iſtos tunc tantum ligari quum ex intẽtione nolunt obuiare, cognoſcentes ſe abſq; periculo ac damno poſſe obſtare. tales enim inexcuſabiles ſunt à conſenſu, ex quo neceſſitatis articulus obligat eos ad obſtãdum, ſicut officiales obligat debitum ſui officij.

¶Nota ſecundo quòd quia violentia diſtinguitur ab actibus ſubdolis, fraudulentis & huiuſmodi, & rapina diſtinguitur à furto: ideo licet manus violenta eſſet ſiquis vi acciperet aliquid quod tenet clericus in manu ſeu in perſona, non tamen eſſet manus violenta ſiquis furto tolleret nummos ex loculo geſtato à clerico: & ſimiliter ſiquis cingulum quo actualiter cingeretur, furtiuè tolleret, etiam ſi præciſio interueniat: quoniam præciſio illa non violenta ſed furtiua eſt.

¶Nota tertio quòd violentia hoc in loco plus denotat q̃ ſignificet. nam licet ſignificet quod fit in inuitũ (quia hoc propriè eſt violentum) intelligimus tamen per hoc etiam iniurioſam manũ: ita quòd licet clericus cõſentiat vt verberetur, ſi iniurioſa eſt verberatio, excommunicatus eſt verberans. Et hac eadem ratione clericus percutiens ſeu verberans ſeipſum iniurioſè per ſe vel alium, excommunicatus eſſet, non minus quàm ſi alium clericum ſic percuſſiſſet aut percuti procuraſſet. ¶Et hinc reſpondetur quæſito: an monialis procurans abortum potione vel phlebotomia, incidat in hunc canonem. Dicitur enim quòd non incidit: quia manus hæc licet ſit violenta naturæ, non tamen eſt violenta perſonæ conſentienti, nec eſt iniurioſa ſtatui eccleſiaſtico.

¶Nota quarto quòd manus violenta poteſt eſſe ſacrilega duplici ratione, vel abſolutè, vel ex iuris poſitione. Appellatur autem & eſt ſacrilegiũ abſolutè, iniqua percuſſio clerici. Vocatur verò & eſt ſacrilegium ex iuris poſitione, clerici merentis mille mortes occiſio per ſententiam iudicis laici. hoc enim & ſimilia quæ ſecundũ ſe ſunt iuſta, & ſunt

ſolum mala quia prohibita ex iure poſitiuo, ſacrilega quidem ſunt ſed ex poſitiuo iure originē trahentia. Et hoc modo ſacrilegiū eſt ſi monachus cauſa correctionis verberatē per laicum, aut neceſſitate non vrgente per alium clericum vel monachū ab abbate: vt in ca. vniuerſitatis. de ſen. exc.
¶In præſenti igitur cenſura ſacrilegiū ſumitur vtroq; modo: ita ꝙ excōmunicationi ſubiacet manus violenta ſacrilega, ſiue abſolutè, ſiue ex iuris poſitione. Et ꝓpterea quicunq; zelo iuſtitiæ laicus homo vel dñs moueatur contra clericum peſſimè meritum, nō excuſatur à ſacrilegio manus violentę: niſi in caſu ſibi à iure permiſſo. Permitti autē creditur à iure officialibus laicis capere ac detinere clericū (præſentandū quàm citius ſuo prælato) inuentū in crimine patrato vel patrando. Et nihilominus cuilibet cuius intereſt, permittitur recuperare violenter à clerico res furto ſublatas vel raptas antequā fur vel latro ad alia diuertat, hoc eſt antequā adipiſcatur poſſeſſionē quaſi quietam rerū ablatarum: ſicut etiā licitum creditur debitorem clericū fugientem vel fugam parantem detinere præſentandum ſuo prælato. In his enim & ſimilibus quum conſtet ſacrilegiū non interuenire ex natura facti (quia nō ad iniuriam clerici, ſed ad iuſtitiam tenditur) & ex poſitiuo iure non ſit prohibitio, non eſt locus ſacrilegio.
¶Nota quinto caſum in quo manus violenta in clericum verè ſacrilega, nō punitur hac excommunicatione. Et eſt ſi clericus turpiter operans cū vxore, matre filia vel ſorore, inuentus percutitur: vt patet in ca. ſi verò. de ſen. excō. Percutiens em̄ ex vindicta, licet peccet mortaliter, & ſacrilegꝰ ſit: iure tñ humano cōpatiente iuſto dolori, impunis euadit. Si tñ dolus interueniat (puta quia vir cōſentit vt vxor clericum admittat ad hoc vt percutere eum poſſit) excommunicatus eſt percutiendo: quia dolus interueniens, cōpaſſionem legis tollit.
¶Nota ſexto manum violentā in clericum nō ſacrilegam quinq; modis inueniri. Primus eſt quum eſt ſacra: vt puta

quum correctionis cā ab habente legitimam poteſtatē le-
gitimè exercetur. Sic eñ epiſcopus per clericū, inferiores
verò praelati per ſeipſos clericū verberant, detinent aūt &
capiunt per quoſcūq;. Et ad hunc modū ſpectat verberatio
qua naturalis pater corripit filios clericos, & magiſter di-
ſcipulos, & maiores ſeu ſeniores eccleſiae pueros: & clerici
officiantes eos qui perturbāt diuini officij cultū. Et ſicut ſa
cra eſt horū correctio, ita ſacrilega efficeretur eorūdē actio
ſi ex odio & iniquitate clericos eoſdē verberarent: ac per
hoc eſſent excōmunicati. ¶ Secundus eſt quum eſt licita: vt
quū quis defendendo ſe aut ſua aut alios, vim vi repellit cū
moderamine inculpatae tutelae. Nec arctatur licita haec de-
fenſio ad caſum quo inuaſus non pōt aliter ſe aut ſua aut
alios ſaluare, ſed rōnabiliter extenditur etiam ad caſum in
quo tñ vituperabiliter fugiendo poſſet ſe ſaluare: quia non
tenetur ignominioſam fugā pati laicus à clerico inuaſore,
ſed pōt ſuum ſaluando honorē ſicut & caeteras res, vim vi
repellere. Non intelligas tñ licere ei propter hoc acceptare
duellum à clerico diffidante illū: quia aliud eſt velle pugna
re, & aliud ſe & ſua tuendo contra clericum non minis ſed
facto inuadentē pugnare. Et ad hanc licitā defenſionē redu
cuntur ſuperius dicta in tertio notabili de captiōe licita qm̄
in defenſionem iuſtitiae fiunt. Et quum nō minus caſtitatē
q̄ reliqua bona tueri debeamus, ſi mulier aut puer impe-
tatur de turpitudine à clerico, & pro euadēdo moleſtiā nō
verbo ſed facto inuadētis, percutit aut mordet: quia nec fu
gere licet, nec clamare pōt, aut infamiam putat: nullam in-
currit cenſurā: quia defenſio cū moderamine inculpatae tu-
telae tali ſexui ſeu aetati videtur. Et ſi exceſſus interueniret:
exēptus eſt à canone, qui excuſat patrē, maritum, fratrē &
filium, vt praedictū eſt. Et multo magis excuſat agentē pro
perſona propria in materia turpitudinis iniurioſae. ſi enim
licet mihi impunè percutere iniuriantem mihi in turpitu-
dine meorum, multo magis impunis ſum percutiens iniu
riantem mihi in turpitudine propriae perſonae. Et ſicut

ſufficit ibi inchoatio actus, ita hîc. qui enim attentat viola re, iam turpem actum inchoat.
¶Tertius eſt quum manus violenta eſt imperfecta ex defe ctu deliberationis: vt contingit in primis motibus. Siquis enim abſq; deliberatione ex ſubita paſſione manum in cle ricum inijcit, ita quòd aduertens quid facit, retrahit manũ, non eſt excõmunicatus: quia manus violenta nõ eſt perfe ctè actus humanus: ac per hoc non eſt ſacrilega niſi imper fectè: ſicut primus motus adulterij eſt adulterium. Excom municatio autem hæc præſupponit ſacrilegium ſimplici ter, & non ſecundum quid tantũ, quale eſt hoc. Et ad hunc modum reducuntur percuſſiones tam defenſiuæ quã cor rectiuæ quando modicum exceſſiuæ ſunt: quia non ex de liberatione fit exceſſus ille, ſed quaſi ex impercepta paſſio ne impellente.
¶Quartus eſt quum violenta manus eſt imperfecta ex de fectu exterioris actus: puta quia tam leuis ac leuiter iniecta eſt vt pro nulla habenda ſit, & vt vnico verbo dicatur, qñ manus violenta eſt ita leuis, vt ſi eſſet in laicum, non con ſtitueret peccatum mortale: propter hoc ꝙ eſt in clericum, non ſubiacet huic excõmunicationi. Et ratio eſt, quia non eſt ſacrilegium. canon aũt iſte expreſſè ſupponit ſacrilegiũ ſecundũ completã ſacrilegij rationem, & nõ ſecundũ quid: quale eſt veniale ſacrilegium, vt ſic liceat loqui.
¶Quintus eſt quum manus violenta eſt imperfecta ex de fectu formæ, hoc eſt intentionis: quia ſcilicet nõ per ſe in tenditur, ſiue quia violentia non intenditur: vt quum quis caſtigando clericum, modum excedit ex imprudẽtia, pu tans ſe non excedere: ſiue quia non intenditur ꝙ fit in cleri cum: vt quum ex ignorantia clericus percutitur aut capit: quoniam per ſe loquendo non incurritur ſacrilegium niſi ſub intentione cadat. Et hoc intellige niſi ignorãtia culpa bilis reducat actum in naturam ſuæ formæ: vt quia debuit & potuit ſcire, nec curauit ſcire. Et ad hunc modum redu cuntur caſus omnes in quibus nõ formaliter, ſed materia

liter tantum manus violenta in clericum injcitur: vt contingit officiali principis arcenti turbam in qua ſunt clerici. Ad hunc etiam modum reducuntur caſus quibus abſq; animo iniuriãdi, violentia rationabiliter infertur clerico: vt ſiquis fugiens perſequentes, clericum ex caballo neceſſariò fugienti tollat vt velociter ſe ſaluet. ſicut enim nõ eſt reus rapinæ equi, ita nec violentiæ ſacrilegæ: quia nõ animo iniuriandi, ſed neceſſitate ſeipſum ſaluandi totum fit in caſu in quo ſi lex viua adeſſet, ceſſare ſe diceret. Et ſimile eſt ſi in caſu defenſionis occurrẽtem gladium de latere clerici tolleret vt poſſet ſe tueri. Et ſic de ſimilibus.

¶Nota ſeptimo, appellatione clerici ſeu monachi venire non ſolum omnes habentes primam tonſuram, & omnes vtriuſq; ſexus profeſſos aliquam approbatam religionẽ, ſed etiam earundem religionũ nouitios & conuerſos, hoc eſt qui ſe & ſua mutato habitu alicui religioni dedicauerũt perpetuò. Et hoc intellige niſi ſint priuilegio clericali priuati: vt ſunt degradati: & ſecundum quoſdam hæretici & bigami: & coniugati ſine habitu & tonſura: & apoſtatæ ſeu enormitatibus ſæuis vacãtes &c. Tertianorum autem genus (qui ſcilicet vocantur de tertio habitu alicuius religionis) ex hoc ſolo q; ſunt tertiani, non gaudent hoc priuilegio: quia nec ſunt religioſi (quum non habeant ſolẽnem profeſſionem, qua religioſi à non religioſis diſtinguũtur) nec conuerſi religionis, nec nouitij religionum, nec clerici. in iure autem quatuor hæc genera tantum ponũtur: vt patet intuenti.

¶Demum circa calcem huius canonis, vbi reſeruať papæ abſolutio ab hac cenſura, ſcito tria exceptionum genera habere hìc locum. Primum ex qualitate facti. Secũdum ex qualitate perſonarum. Tertium ex accidente impedimẽto.

¶Ex qualitate quidem facti. nam tripliciter inuenitur manus hæc violenta. Quandoq; enim eſt iniuria leuis, quandoq; grauis, quandoq; enormis. Et ſi eſt leuis, poteſt epiſcopus abſoluere. ſi grauis vel enormis, papæ vel legato de

latere reſeruatur regulariter abſolutio. Diſcernere autem & iudicare leuem vel grauem aut enormem, ad iudicem hoc eſt epiſcopum pertinet. Et de enormi iniuria, ex iure canonico manifeſtum eſt multipliciter inueniri. Primo ex magnitudine facti: vt ſi peruentum eſt ad mutilationem membri, aut ſanguinis effuſionem, quę abundantiam ſignificare videtur, aut graue vulnus. Secundo ex perſona lœſa: vt ſi in epiſcopum aut abbatem. Tertio ex perſona lœdente: vt ſi laicus officialis authoritatiuè percutiat clericũ. Quarto ex ſcandalo: vt ſi monachus percutiat clericum ſecularem: quod ponderabis. Ex iure verò ciuili & doctoribus ſuperadditis, ex perſona lœſa, ſi ſacerdos indutus ſacris veſtibus percutiatur. Et ex irreuerentia: vt ſi in cõſpectu prælati percuſſio fiat. Ex loco: vt ſi in eccleſia vel in platea. Ex loco vulneris: puta ſi vulneratus in oculo. Et ex notorio, & ſpecialiter temporis: puta magnæ feſtiuitatis.

¶Ex qualitate verò perſonarum. nam puerorum intra pubertatis annos exceſſus quicunq; commiſſus, & mulierũ, poteſt ab epiſcopo ſemper abſolui, etiam ſi pueri poſt pubertatem abſolutionem petant. Similiter religioſi in clauſtro ſe inuicem percutientes, & ad religionem tranſeuntes, niſi difficilis & enormis fuerit exceſſus: vt mutilatio aut effuſio ſanguinis: aut in epiſcopum vel abbatem fuerit. cap. quum illorum. de ſenten. excommu. Qui etiam ſui iuris nõ ſunt, quales ſunt ſerui, & filijfamiliâs, & huiuſmodi, abſolui poſſunt ab epiſcopis in duobus caſib⁹. Primus eſt ſi deliquerint in fraudem: hoc eſt vt ſubtrahant ſe ab obſequio debito dominis, veniendo ad ſedem apoſtolicam. Secundus eſt ſi ipſi domini ſine culpa ſua graue dãnum propter hoc incurrant: niſi exceſſus ſit tam grauis & enormis, vt propter vitandum ſcandalum & tollendum exemplũ aliorum, debeant ad ſedem apoſtolicam deſtinari.

¶Ex interueniente demum impedimento abſolui in primis poſſunt à quocunq; exceſſu omnes in articulo conſtituti. Infirmi quoq; ſeu valetudinarij quacũq; corporis im-

potentia impediti,& ſenes impotentes accedere, & ſimiliter qui ob inimicitias quas habent,aut ob inopiam quam patiuntur non poſſunt accedere, & demum quocunq; canonico impedimento retrahantur vt nec ad ſedem apoſtolicam nec eius legatum ire poſſint,abſolui poſſunt ab epiſcopis, ſeruata duplici moderatione. Prima eſt vt ſatisfiat clericis iniuriam paſſis. Secunda eſt vt iurent quòd ceſſante temporali impedimento,pręſentabunt ſe apoſtolicæ ſedi ,parituri illius mandato . De nobilitatis autem magna potentia, diſponit ius quòd talium dominorum ac delicatorum exceſſus: ſignificandus eſt antequàm abſoluantur, ſedi apoſtolicæ : & ſecundum illius conſilium poſtea fiat abſolutio: niſi periculum ſit in mora. tunc enim iuxta impedimentorum canonicorum rationem agendum eſſet.

¶In inſequentes cardinales,vel manus violentas in eos iniicientes . Item in dominos temporales conſtitutionem ca.fœlicis. lib. vj. contra præſumptores præfatos ſeruari non facientes. Ca.xj.

SI quis in hoc ſacrilegij genus irrepſerit, quòd ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinales hoſtiliter fuerit inſecutus, vel percuſſerit aut ceperit, vel ſocius fuerit facientis aut fieri mandauerit,aut factum habuerit ratum, aut conſilium dederit vel fauorem,aut poſtea receptauerit vel defenſauerit ſcienter eundem, ſicut criminis lœſæ maieſtatis reus, perpetuò ſit infamis.Et infrà, Ex inſecutione prædicta ſicut ex iniectione manuum violenta, ipſo facto ſentẽtiam excommunicationis quis incurrat, tam ipſe inſecutor quã alij ſupradicti tanti mali participes.Nec ab alio quàm à Rom.pon. poſſit beneficium abſolutionis obtinere, niſi in articulo mortis.

¶Et infrà,Si princeps,ſenator,cõſul,poteſtas vel alius dñs ſiue rector contra præſumptores prædictos præſentis cõſtitutionis tenorẽ non fecerit obſeruari: tam ipſe quã officia-

lis eius intra menſem poſtq̃ res ad eorum notitiam vene-rit, eo ipſo ſententiam excommunicationis incurrant. Bo-nifa. extrà. de pœ. ca. fœlicis. lib. vj.

MATERIA iſtius canonis eſt ſacrilegium inſecutio-nis & manus violentæ in cardinales ſanctæ Romanæ ec-cleſię. Quò ad perſonas canõ eſt vniuerſalis. Quò ad actio-nes, comprehendit decem actiones: ſcilicet inſequi, percu-tere, capere, ſociare facientem, mãdare, ratum habere, con ſulere, fauere, receptare, defenſare ſcienter: ita q̃ quicquid horum aliquis commiſerit, eſt excommunicatus. Et reſer-uatur abſolutio papæ.

¶In ſecundo autẽ canone ſi princeps &c. materia eſt omiſ ſio ſeruãdi dictam conſtitutionẽ, tanq̃ quaſi probans ſacri legium factum. Perſonæ verò excommunicatæ ſunt ſeptẽ: ſcilicet princeps, ſenator, conſul, poteſtas, alius dominus, rector, et eius officiales. Actio quæ excõmunicationi ſubij-citur eſt: vna ſcilicet non facere ſeruari dictam conſtitutio-nem intra menſem à die notitiæ computandũ. Et eſt excõ-municationis huius abſolutio epiſcopalis.

¶In iniurioſè pontificem percutientes, capientes vel bannientes &c. Ca. xij.

SI quis ſuadente diabolo in hoc ſacrilegij genus proruperit, q̃ quãuis iniurioſè vel temerè pon tificem percuſſerit, aut ceperit ſeu banniuerit, vel hoc fieri mandauerit, aut facta ab alijs ra-ta habuerit, vel ſocius in his fuerit faciẽtis, aut conſilium in his dederit vel fauorem, ſeu ſcienter defenſaue rit eundem: in illis caſibus de prædictis in quibus excõmu nicationem per iam editos canones non ſubiret, ſit huius noſtræ conſtitutionis authoritate anathematis mucrone percuſſus: ac non queat niſi per ſummum ponti. (præterq̃ in mortis articulo) abſolui &c.

¶Poteſtas verò, conſiliarij, balliui, ſcabini, aduocati, recto res, conſules & officiales ciuitatis quæ in epiſcopum ſuum commiſerit aliquid prædictorum, in præmiſſis culpabiles

exiſtentes, ſimiliter excommunicationis ſententiæ (à qua non niſi vt præmittitur valeant beneficium abſolutionis obtinere) ſint ſubiecti. Cle. extrà de pœ. ca. ſiquis. in cle.

CANONES duo ſimul hìc ponũtur: et vtriuſq; materia eſt ſacrilegium in epiſcopum. Et primus quidem quò ad perſonas vniuerſalis eſt. Quò ad actiones verò cõprehendit duo genera actionum, ſcilicet principalium, & acceſſoriarum. Et principales quidem ſunt tres, ſcilicet percutere, capere, vel bannire epiſcopum quemcunq;. Actiones verò acceſſoriæ ſunt ſex: ſcilicet mandare, ratificare, ſociare, conſulere, fauere, vel ſcienter defendere.

¶Secundus autem canon ſpecialiter loquens de hoc ſacrilegio perpetrato à ciuitate (quæ non excõmunicatur: quia vniuerſitas non excommunicatur) particularis eſt quò ad perſonas: pro quanto ſeptem genera officialium, & octauo generali nomine omnes illius officiales excõmunicat. Sed quò ad actiones extẽſiſſimus eſt: pro quanto culpam oẽm circa hoc ſacrilegium comprehendit. Et eſt vtriuſq; abſolutio papalis.

¶Aduerte hìc q̃ appellatione pontificis ſeu epiſcopi non venit niſi conſecratus epiſcopus: quia electus & non conſecratus, non eſt epiſcopus, licet ſit adminiſtrator & epiſcopus electus.

¶Et ſcito q̃ pręter hos canones, ad idem extat alius in cœna domini, dicens: Excommunicamus & anathematizamus omnes temerè mutilantes, vulnerantes, interficientes, capientes, incarcerantes, & detinentes patriarchas, archiepiſcopos & epiſcopos, eorũq; mandatores. ¶Vbi videre potes canonem vniuerſalem quò ad perſonas, & comprehendentem actiones ſex principales, & vnam acceſſoriã, ſcilicet mãdare. Et eſt papalis, ſicut cæteræ in cœna dñi.

¶In ſacrilegos ad vrbem Romam pergentes inuadentes. Ca. xiij.

EXcommunicamus & anathematizamus oẽs mutilantes, vulnerantes & interficientes, ſeu capientes & de-

tinentes ſeu depredantes romipetas & peregrinos ad vrbē cauſa deuotionis ſeu peregrinationis accedentes, & in ea morantes, vel recedentes ab ipā: & in his dantes auxilium, conſilium, vel fauorem. In proceſſu cœnæ domini.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegium quo inuaduntur ad ſanctam vrbem pergentes. Et quò ad perſonas eſt vniuerſalis. Quò ad actiones comprehēdit ſex principales, & tres acceſſorias. Et principales ſunt mutilare, vulnerare, interficere, capere, detinere, deprædari. Acceſſoriæ autem ſunt conſulere, auxiliari, fauere.

¶ Et nota quòd oportet perſonas ad quas prīcipales actiones terminantur, habere multas conditiones. Prima eſt in qualitate, quòd ſint romipetæ ſeu peregrini. Secunda eſt in cauſa, quòd cauſa deuotionis vel peregrinationis. Tertia eſt in poſitione, quòd ad vrbem accedant, vel in ea morentur, vel inde recedant. Et ex defectu tertiæ conditiōis ſiquis tales percuſſerit antequàm ſint in acceſſu, aut poſtq̄ redierint: non incurrit hunc canonem. Ex defectu verò ſecundæ conditionis, ſiquis habitatorem Romæ euntem ex Hiſpania Romam vt in domum ſuam vadat, percuſſerit, nō incurrit hunc canonem: quia nec cauſa deuotionis, nec cauſa peregrinationis ad vrbem accedit. Ex defectu autem primæ conditionis ſiquis percuſſerit habitantem Romæ cauſa deuotionis, non incidit in hunc canonem: quia habitator non eſt romipeta aut peregrinus morans in vrbe. Inter cauſam autem deuotionis & peregrinationis nihil intereſſe video in propoſito, niſi quantum ad exteriorem manifeſtationem. deuotio enim interior eſt: peregrinatio verò exteriora ſolita eſt habere ſigna. & vulgariter vocantur peregrini qui deuotionis cauſa pergunt. Verum inter romipetas & peregrinos ad vrbem, differentia eſt, pro quanto cōmunius eſt romipetæ nomen. nam comprehendit etiam Romanum ciuem ad vrbem cauſa deuotionis accedentē.

¶ Et nota quòd canon iſte reſpicit non Papam, nō curiam, ſed vrbem Romam: ita quòd ſi papa cum curia alibi eſſet,

nihilominus canon iſte ligaret offendentes euntes ad vrbē cauſa deuotionis.

¶Aduerte quoq; quòd iſte canon mutatus eſt:quia in proceſſu cœnæ domini tempore Martini comprehendebātur etiam peregrini ad Hieruſalem.Et eſt papalis.

¶In eos qui ad ſedem apoſtolicam venientes,& recedentes ab eadem, temeritate propria capiūt, ſpoliant & detinent &c. Ca.xiiij.

EXcommunicamus & anathematizamus oēs illos qui ad ſedem apoſtolicam veniētes, & recedentes ab eadem,necnon omnes illos qui iuriſdictionem ordinariam vel delegatā aliquam non habentes, in eadem curia morantes temeritate propria capiunt,ſpoliant & detinēt,aut ex propoſito deliberato verberare mutilare vel interficere præſumunt:et qui talia fieri faciunt ſeu mandāt.In proceſſu cœnæ dñi.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegiū quo offenditur ſedes apoſtolica in ijs quæ ſub protectione ſua ſunt. Et quò ad perſonas eſt vniuerſalis. Quò ad actiones verò cōprehendit actiones principales ſex , & duas acceſſorias. Et quoniam in canone iſto aliter modificātur primæ tres actiones principales quando terminantur ad venientes vel recedentes , & aliter qn̄ terminantur ad morantes in curia Romana:ideo aduerte ex litera differentiam. Et multiplicādo primas tres actiones,dicito ꝙ capere, ſpoliare vel detinere tam venientes ad apoſtolicam ſedem, quā recedentes ab ea,primo excommunicantur. deinde ꝙ capere,ſpoliare vel detinere propria temeritate(hoc eſt authoritatiuē)morantes in curia apoſtolica,excommunicantur. Tertio quòd verberare,mutilare vel interficere ex propoſito deliberato tam venientes quàm recedentes quàm morantes, excommunicantur.Et eſt papalis. ¶Sed ſunt hìc aduertēda multa. Primum, quòd nōeſt hìc ſermo de Roma,ſed de ſede & curia apoſtolica: ac per hoc oportet perſonas ſic offenſas ad ſedem apoſtolicam venire, aut ab illa recedere , aut in

illius curia morari:ita ꝙ non ſufficit morari Romę vbi eſt curia,ſed oportet in curia morari.

¶Secundum eſt, qđ ſi morantem in curia quis ſpoliat aut detinet aut capit furtiuē & per modum raptoris, & non authoritatiuē,nō incurrit hunc canonem. factus eſt enim hic canon contra eos qui in curia authoritatē ſibi de facto vſurpant.propterea enim dicitur,qui iuriſdictionem ordinariā vel delegatam non habentes propria temeritate &c.

¶Tertium eſt,ꝙ ſiquis ex exorta tunc ira,rixa,controuerſia,& breuiter non animo quieto præmeditatus prorūpit in verberandum aut occidendum curialem in curia,nō incurrit hunc canonem:quia non vocatur in ꝓpoſito ex propoſito deliberato facere,qui ex nō præmeditatione quieti animi facit:alioquin ſuperfluē apponeretur ex ꝓpoſito deliberato,ſi deliberatio ſufficiens ad peccatum mortale ſufficeret ad hunc canonem incurrendum. commune ſiquidē eſt omni excommunicationi ſubeſſe peccatum mortale.Et ſemper hoc ſubintelligitur: niſi quis adeo deſipiat vt putet aliquem ex actu non deliberato excommunicatum,aut in hoc ſolo canone explicatum qđ in cæteris ſubintelligitur: qđ irrationabile eſt.

¶Quartum eſt,ꝙ vltimus caſus(ſcilicet de percutientibus morantes in curia)ſcriptus quidem eſt,& iam per centum annos quotannis promulgatur,& tamē à nullo aduerti aut practicari videtur tam in foro iudiciali quàm pœnitentiæ. nullus ſiquidem(ni fallor)ex hoc ſe aut alium reputat excōmunicatum.Actiones autem acceſſoriæ duæ ſunt:mandare ſcilicet,& facere fieri aliquid dictorum:ita ꝙ non ſolum qui mandato,ſed qui alia via quàm mandato facit aliquid horum fieri,excommunicatus eſt.Et eſt Papalis.

¶In ſacrilegos,litigantes in Roma.curia quomodolibet offendentes. Ca.xv.

EXcommunicamus & anathematizamus omnes illos qui per ſe vel alium ſeu alios,quaſcunq; perſonas eccleſiaſticas vel ſeculares ad Romanam curiam ſuper

ſuis cauſis & negocijs recurrentes, illaq́ in eadē curia proſequentes aut procurantes, negociorūq́ geſtores, aduocatos vel procuratores ipſorum, vel etiam auditores ſeu iudices ſuper dictis cauſis ſeu negocijs deputatos: occaſione cauſarum vel negociorum huiuſmodi verberant, mutilāt vel occidunt, ſeu bonis ſpoliant: vel qui per ſe vel aliū ſeu alios directè vel indirectè prædicta exequi vel procurare, aut in eiſdem conſilium, auxilium vel fauorem præſtare non verentur: cuiuſcūq́ præeminentiæ, dignitatis &c. fuerint. In proceſſu cœnæ domini.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegium quo ex certa ſpeciali cauſa (ſcilicet litis vel negocij) offenduntur qui ſub ꝓtectione apoſtolicę ſedis ſunt. Et quò ad perſonas offendentes eſt vniuerſalis. Quò ad perſonas verò offenſas, continet octo genera perſonarum: ſcilicet ad Ro. cu. ſuper ſuis cauſis recurrentes, proſequentes, procurantes, negociorum geſtores, aduocatos, procuratores, auditores, iudices. Quò ad actiones autem principales explicat quatuor: verberare, mutilare, occidere, bonis ſpoliare. Oportet tamen actiones iſtas non ex quacūq́ cauſa, ſed occaſiōe cauſarum vel negociorum huiuſmodi fieri, ſi incurrenda eſt canonis huius cenſura. Quò ad actiones verò acceſſorias, multiplicatur valde: vt patet intuenti. Et eſt papalis.

¶In eum qui quempiam chriſtianorum per aſſaſſinos interfecerit, vel interfici mandauerit, aut eos receptauerit, defenderit, vel occultauerit. Ca. xvj.

STatuimus vt quicunq́ princeps, prælatus, ſeu quæuis alia eccleſiaſtica ſecularisve perſona quempiam chriſtianorū per aſſaſſinos interfecerit vel interfici mandauerit (quamuis mors forſitan ex hoc non ſequatur) aut eos receptauerit, defenderit vel occultauerit, excommunicationis ſententiam & depoſitionis à dignitate, ordine, honore, officio & beneficio, incurrat ipſo facto. Innoc. iiij. de homicidio. ca. pro humani. li. vj.

CANONIS iſtius materia eſt homicidium, non qualecūq;, ſed ſacrilegum. conditus eſt enim contra quandam ſacrilegam viam occidēdi chriſtianos. Et quò ad perſonas eſt vniuerſalis. Quò ad actiones verò comprehendit quinq; actiones. prima eſt chriſtianum per aſſaſſinos interficere: ſecunda eſt mandare, etiam ſi non ſequatur effectus: tertia eſt eos aſſaſſinos receptare: quarta eſt eos defendere: quinta eſt eos occultare.

¶Vbi primo nota quòd aſſaſſini nō dicuntur hìc qui vulgariter vocantur aſſaſſini: ſed quædam ſpecialis gens infidelis (vt litera innuit) habens ſuum dominum: quæ hodie ignota videtur.

¶Deinde aduerte quòd in hoc canone mandati actio non punitur vt acceſſoria, ſed vt principalis: & propterea punitur etiam ſi effectus nō ſequatur. & ſimile eſt de aliis tribus actionibus ſequentibus: ita quòd receptatores, defenſores, occultatores aſſaſſinorum etiam ſi non occiderint aut occiſuri ſint Chriſtianum, ſunt excommunicati: quia ſic ius diſponit. Et eſt epiſcopalis.

¶In ſacrilegos eccleſiæ Romanæ terras offendentes. Ca.xvij.

EXcommunicamus & anathematizamus oēs illos qui per ſe vel aliū ſeu alios directè vel indirectè ſub quocunq; titulo vel colore occupant, detinent, vel hoſtiliter deſtruunt ſeu inuadunt, aut occupare, detinere vel deſtruere aut inuadere hoſtiliter preſumunt in totū vel in partem, almam vrbē, regna Siciliæ ſeu Trinacriæ, inſulas Sardiniæ & Corſicæ, terram citra Pharum, patrimonium beati Petri in Tuſcia, ducatum Spoletanum, comitatum Venayſinum, Sabinenſem, Marchiæ, Anchonitanæ, Maſſæ, Trebariæ, Romandiolæ, Campaniæ & maritimæ prouincias, ac terras ſpecialis commiſſionis Arnulforum, ciuitateſq; noſtras, Bononiam, Ferrariam, Beneuentum, Peruſiam, Auinionem, ciuitatem caſtelli, Tudertum, & alias ciuitates, terras & lo-

ca vel iura ad ipſam Roma.eccleſiam ſpectantia & adhærẽtia: ac fautores & defenſores eorum: ſeu in his dantes auxilium, conſilium vel fauorem. In proceſ. cœnæ domini.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegium quo offenduntur terræ eccleſiæ Romanę. Et quò ad perſonas eſt vniuerſalis. Quò ad actiones verò principales, numerat quatuor: ſcilicet occupare, detinere, hoſtiliter deſtruere ſeu inuadere, tam in præſenti quàm in futuro. Et modificãtur dictæ actiones multipliciter: ſcilicet per ſe vel aliũ, & directè vel indirectè: & excluduntur colores &c. Acceſſoriæ autẽ ſunt fauere, defendere, conſulere. Quæ autem ſint terræ & loca eccleſiæ Rom. in litera explicatur. Et eſt papalis.

¶Aduerte hìc quòd quum in terris eccleſię contingit quòd pars exiſtens extrà armata manu volens intrare, inuadit ciuitatem non vt ſubtrahat eam eccleſiæ, ſed vt ipſa pars ibi regnet eo modo quo partes iſtæ regnare conſueuerunt, canonem iſtum incurrit: quia terram eccleſiæ in parte ſaltem hoſtiliter inuadit ſub colore manendi in domo ſua. Imo (vt à communiter accidentibus patet) huiuſmodi inuaſio tendit ad ſubtrahendum eccleſiæ Romanæ terram quò ad liberum regimen. Romana ſiquidem eccleſia in terris vbi factio regnat, titulare dominiũ potius habet ꝙ cum effectu.

¶In latrones maritimos. Ca. xviij.

EXcommunicamus & anathematizamus omnes piratas, curſarios, latrũculos maritimos: & illos præcipuè qui mare noſtrum à monte Argentario vſqꝫ ad Tarracinam diſcurrere, & nauigantes in illo deprædari, mutilare, interficere, ac rebus & bonis ſuis ſpoliare præſumpſerunt hactenus & præſumunt: ac omnes receptatores eorundem: & eis auxiliũ dantes, conſiliũ vel fauorem. In proceſſu cœnę dñi.

CANONIS iſtius materia eſt latrocinium maritimũ. Et quò ad perſonas, vnum genus perſonarum nominatur diuerſis nominibus. nã piratę ijdẽ ſunt qui vulgariter curſarij appellãtur: latrũculi quoqꝫ marini, parui piratæ ſunt. Totũ

ergo genus piratarum excommunicatur: & præcipuè intra mare eccleſiæ Ro.diſcurrentium. Actiones principales ſunt quinq;: deprędari, mutilare, interficere, bonis ſuis ſpoliare, & receptare eoſdem. acceſſoriæ autem ſunt tres: conſulere, auxiliari, fauere. Et eſt papalis.

¶In ſacrilegos ſedem apoſtolicam in ſuis victualibus offendentes. Ca.xix.

EXcommunicamus &c. anathematizamus oẽs impedientes ſeu inuadentes victualia ſeu alia ad vſum Ro. curiæ neceſſaria adducentes: vel qui ne ad Ro.curiam ipſa adducantur vel deferantur, impediunt ſeu perturbant: & qui talia fieri faciunt vel defendunt: cuiuſcunq; fuerint ordinis, prępeminentiæ &c. In proceſ. cœnæ domini.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegium quo offenditur ſedes apoſtolica in ſuis victualibus. Et quò ad perſonas eſt vniuerſalis. Quò ad actiones principales, ſunt quatuor: ſed diſtinctæ in duas combinationes propter diuerſitatem terminorum. Nam prima combinatio eſt impedire vel inuadere homines adducentes victualia vel alia neceſſaria ad vſum Romanæ curiæ. Secunda verò conbinatio eſt impedire vel perturbare ne prædicta adducantur ad curiam: ita ꝙ primo prouidetur hominibus adducentibus: ſecundo rebus adducendis. Quò ad actiones verò acceſſorias, ponuntur duæ actiones: ſcilicet defendere, vel facere fieri talia: quãuis errore ſcriptorum li fieri omiſſum ſit in textu etiam plumbato. Et eſt papalis. Aduerte hìc ꝙ quũ ex voluntate & propoſito maleficia diſtinguantur, ſiquis non gratia impediendi vel perturbandi ea quæ ſunt ad curiam, ſed conſulendi propriæ patriæ cõmoditati, inhibeat nequis extrahat de patria fruges &c. quamuis inde ſequatur ꝙ non poſſunt deferri ad curiam Rom̃. non propterea incidit in hunc canonem. Similiter ſiquis tempore peſtis in curia, inhibet ſuis nequis vadat Romã, reuerſurus &c. non incidit in hunc canonem: & ſic de ſimilibus: quia non

per ſe agitur contra curiam,ſed pro neceſſitate,pro ſanita te patriæ & huiuſmodi per ſe agitur:licet per accidẽs redū= det in damnum curiæ. ſed pœnæ ac cenſuræ intelligendæ ſunt penes id quod eſt per ſe,& non penes id quod eſt per accidens:

¶In ſacrilegos Chriſtianum principatum offendentes,opem ferẽdo inimicis crucis Chriſti. Ca.xx.

EXcõmunicamus & anathematizamus illos qui contra Chriſtum & populum Chriſtianum,Sar= racenis arma,ferrũ & lignamina deferunt galea= rum:eos etiã qui galeas eis vendunt,vel naues: quiq́ in piraticis Sarracenorum nauibus curam vel gu= bernationem exercent,aut machinis aut quibuslibet alijs aliquod eis impendunt conſilium vel auxilium in diſpen= dium terræ ſanctæ.Ipſoſq́ rerũ ſuarũ priuatione mulctari, & capientiũ ſeruos fore cẽſemus:præcipientes vt per oẽs vrbes maritimas in diebus dominicis & feſtiuis huiuſmo di ſentẽtia publicẽ innouetur.Et talibus gremiũ non ape= riatur eccleſiæ,niſi totũ quod ex cõmercio tã dãnato per= ceperint,& tantũdẽ de ſuo in ſubſidiũ terræ ſanctæ trãſmi ſerint.Et infrà. Quòd ſi forte ſoluẽdo nõ fuerint,ſic aliàs reatus talium caſtigetur,q̃ in pœna ipſorum alijs interdi= catur audacia ſimilia præſumendi.Inno.in cõci.generali. extrà de Iudæis.ca.ad liberandum.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegium contra chri ſtianũ principatũ cõmiſſum,opem ferẽdo inimicis crucis Chriſti.Et multis in locis repetitus,diuerſimodè inuenitur: & in iure,& in extrauagãtibus,& in proceſſu qui fit in cœ na domini.

¶Vt autem clarè percipiatur quid,quando & vbi, prohi= bitum ſit,diſtingue tempora & loca.Et ſcito q̃ ſecundum omne tempus & ſecundum omnẽ locum infidelium excõ municati ſunt deferentes equos,arma,ferrum,lignamina, & alia prohibita quibus chriſtianos impugnant:vt patet

in cœna domini, vbi ſic dicitur: Excõmunicamus & anathematizamus omnes illos qui equos, arma, ferrũ, lignamina, & alia prohibita deferunt Sarracenis, Turcis, & alijs Chriſti nominis inimicis, quibus Chriſtianos impugnãt.
¶ Tempore verò guerræ excommunicati ſunt deferentes etiam quodcunq; mercimoniũ: vt patet in ca. quod olim. de Iudæis & Sarra. Et omni rurſus tempore deferẽtes etiã victualia & quæcunq; mercimonia in Alexandriam vel alia loca Sarracenorum terræ Aegypti, excommunicati ſunt: vt patet in extrauag. cle. v. multa mentis. poſita inter communes extrauagantes in titu. de Iudæ. & Sarra. Et tam hæc tertia q̃ prima excõmunicatio reſeruatur Papæ. ſecunda autẽ quatenus ab vtraq; harũ ſeparatur, ab epiſcopo abſolui poteſt.
¶ Aduerte deinde quòd appellatione armorum veniunt non ſolum offenſiua, ſed defenſiua, ex quacunq; materia ſint. Per ferrum autem & lignamina, præcipuam materiã intellige armorum & galearum ac nauium. Et per alia prohibita, accipe non ſolum naues & galeas ipſas, ſed quaſcunq; ſecundarias proprias materias armorum, galearum, nauium: vt ſunt ſartiæ, vela galearum: & breuiter quæcunq; ad hoc ſunt vt ex eis Chriſtiani impugnentur. ſic enim proceſſus cœnæ domini explicat. Victualia autẽ & cõmunis vſus merces (vt panni linei vel lanei, & alia huiuſmodi) non veniũt appellatione prohibitorũ: vt patet ex eo q in dicta extrauagãte poſtq̃ dictum eſt ferrum, equos, arma & alia vetita, ſubiungitur, necnon victualia & mercimonia. Vnde ſequitur q excõicatio cœnæ domini nõ extẽditur ad deferentes victualia & cões merces ad infideles. Et hoc bene nota. Vnde has oẽs merces deferentes nõ ſunt excõicati, niſi tẽpore guerræ, aut niſi in Alexãdriam vel partes Aegypti deferant: quũ excommunicatio cõtra illos nõ inueniatur niſi vt dictum eſt.
¶ Et quilibet canon eſt vniuerſalis quò ad perſonas. Sed quò ad actiones diſtant: quia in hoc canone explican-

tur quinq; actiones. Prima eſt deferre: ſecunda vendere: tertia curam exercere: quarta conſulere: quinta auxiliari: vt patet in textu. In canone verò cœnæ dom̄ni ſola vna actio ponitur: ſcilicet deferre. Et eſt non ſolum papalis, ſed pœnalis abſolutio: vt in iure recitato vides.

¶In effractores locorum ſacrorum. Cap. xxj.

HEmoratos ſacrilegos, qui ſcilicet confregerant violenter quaſdam eccleſias, & expoliauerant, excommunicatos nuncietis: & faciatis ſicut excommunicatos arctius euitari, donec paſſis iniuriam congruè ſatisfaciant, & dāna data reſarciant, & cum literis veſtris rei veritatem continentibus apoſtolico ſe conſpectui repræſentent. extrà de ſen. excom. conqueſti.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegium quo frangitur eccleſia & ſpoliatur. Et quò ad perſonas vniuerſalis eſt. Quò ad actiones verò comprehendit duas ſimul: ſcilicet frangere & expoliare.

¶Vbi nota primo, duo requiri ſimul vt ſit locus canoni: ſcilicet effractionem, & ſpoliationem. Et effractio quidem ad templum (ſiue frangatur paries, ſiue ianua, ſiue ſera, ſiue tectum &c.) ſpoliatio autem ad res quæ tolluntur, refertur. Et propterea ſiquis aperiret eccleſiam & ſpoliaret, aut frangeret ſed non ſpoliaret, non ſubijceretur huic canoni. ¶Nota ſecundo ꝙ hic canon nullā infert excommunicationē: ſed latā ſupponit, & denūciationē mādat, ac denunciāti abſolutionē apoſtolicæ ſedi reſeruat. Sed vbi lata ſit iſta ſentētia quæ hìc ſupponiẗ, nō facilè patet: niſi dicēdoꝙ canon iſte ꝑ hæc ſua verba interpretaẗ quo ad hūc caſum fuiſſe anathema latæ ſentētiæ canonē Lucij papæ in decretis. xvij. q. iiij. ca. Oēs eccleſiæ. Indubiè ſiqdē tenētur hmōi eccleſiarum effractores cum ſpolio, eſſe ipſo iure excōicatos ex hoc textu: quia mandātur denunciari excōmunicati. non poteſt enim denunciari excōicatus niſi qui iam eſt excommunicatus. Et eſt papalis poſt denunciationem.

¶In incendiarios. Cap.xxij.

INcendiarij ex quo ſunt per eccleſiæ ſententiam publicati,pro abſolutionis beneficio ad ſedem apoſtolicam ſunt mittendi .Cle.iij.extra de ſen. excom.ca.tua.

CANONIS iſtius materia eſt iniurioſum incendium. Et quò ad perſonas eſt vniuerſalis.Quò ad actiones vnã ſolam punit actionem:ſcilicet iniurioſè incendere,nõ qua litercũq;,ſed poſt ſententiam.

¶Vbi nota nullam in hoc canone excommunicationis ſententiam ferri:ſed ſi per eccleſiæ (hoc eſt prælatorum) ſententiam ſunt nõ ſolum excommunicati,ſed publicati, tunc abſolutio reſeruatur ſedi apoſtolicæ.Et quia non arctat,ſe canõ ad incendiarios eccleſiarum,ideo de quibuſcunq; incendiarijs intelligo.Et intelligitur in propoſito incendiarius non ab actu incendendi,ſed à vitio. qui enim malo ſtudio incendit domum,ſegetem, oliuetum &c.incendiarij crimen incurrit.

¶Et ſcito excommunicationem contra incendiarios eccleſiarum latam,nullibi inueniam à me eſſe,q̃uis quæſierim quæ allegantur loca,& propterea non habeo eos pro excommunicatis.Et ſiqui forte fundent excommunicationem hanc ſuper canone qui habetur.xj.q.iij.ca.canonica. aduertant primo canonem illum communem eſſe omnibus violatoribus eccleſiarum.deinde q; non videtur ligare omnes chriſti fideles:quia videtur canõ nec concilij vniuerſalis nec papæ,ſed particularis ſynodi,ſcilicet Auriſiacen̄.Conſtat autẽ huiuſmodi canones,prẹſertim pœnales, nec ex ſe nec ex Gratiani cõpilatoris authoritate vim ſuã extendere ad vniuerſas Chriſti eccleſias.

¶In eos qui Chriſtianos naufragãtes rebus ſuis ſpoliant. Cap.xxiij.

ILli qui Chriſtianos naufragiũ patiẽtes ſpoliãt rebus ſuis:niſi ablata reddiderint,excõicationi ſe nouerint ſubiacere.Ex concilio Lateran̄. de raptori

bus.capi.excommunicationi.

CANONIS iſtius materia eſt furtum ſeu rapina bonorum naufragorũ.Et quò ad perſonas vniuerſalis eſt. Quò ad actiones vnam punit,ſcilicet ſpoliare bonis patientes naufragium.

¶Vbi aduerte canonem hunc contra iniquam detentionem rerum Chriſtianorum naufragorum,cõſideraſſe duo concurrere in hac iniquitate.Primo acceptionem rerũ ex naufragio:deinde vſurpationem earundem rerum vt propriarum.Et quia primus actus,hoc eſt accipere huiuſmodi res,poteſt bene & male fieri,& habet ſpeciem boni,qm̃ eſt ſaluatio rerum periclitantium,& poteſt fieri ex pia charitate,ad opẽ ſcilicet ferendam dominis rerum illarum.& poteſt fieri ex auara iniquitate ad appropriandum ſibi res illas:ideo non eſt punitus actus iſte acceptionis ab hoc canone.Secundus autem actus,qui eſt detentio rei alienæ inuito domino,qm̃ manifeſtam & inexcuſabilem continet iniquitatem,punitus eſt ab hoc canone excommunicationis ſententia.Et quia iſte actus ſcilicet detinere res naufragorum ipſis inuitis conſummatur in omiſſione reſtitutionis,propterea canõ iſte non percutit huiuſmodi quaſi raptores ſeu fures,niſi cum venerint ad omiſſionem reſtitutionis debitæ.Et quia tempus reſtituendi determinatũ eſt ad ſtatim:quia obligat ſemper,& ad ſemper: ideo ſtatim incurritur hæc excommunicatio quum quis eſt in mora: hoc eſt quum quis poteſt reſtituere,& nõ reſtituit.Nec eſt opus monitione:tum quia tempus reſtitutionis determinatum eſt ipſo iure:vt dictum eſt.tum quia falſum eſt cenſuras contra omittentes,exigere monitionem:vt patet ex eo ꝙ inquiſitores odio,vel amore &c.omittẽtes,abſq; alia monitione ſunt excommunicati: iuxta ca.multorum .de hære.in cle.Et eſt ẽpalis.Aduerte confeſſor leges aut conſuetudines alicubi de confiſcatione bonorum naufragorũ eſſe corruptiones legum & bonorum morum, addentes afflictionem afflicto.

¶Contra offendentes apoſtolicam ſedem.

¶In cardinales ſede vacante conſtitutioni de Romani pōtificis præter ſimoniā facieda electione, quouis modo contrauenientes. Cap.xxiiij.

INhibemus omnibus & ſingulis ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalibus qui pro tempore erunt, & eorum ſacro collegio ne apoſtolica ſede vacante prædictis(ſcilicet de Ro.ponti.præter ſimoniam facienda electione) contrauenire, vel contra præmiſſa vel aliquod præmiſſorum ſtatuere, diſponere, ordinare, vel aliquo modo facere ſeu attentare præſumant, quocunq; exquiſito colore vel cauſa, ſub excommunicationis latæ ſententiæ pœna: quam ipſo facto incurrant. Et à qua non niſi per Romanum pontificem canonicè electum abſolui poſſint, niſi in mortis articulo. Iulius.ij. in extrauaganti. quum tam diuino. & fuit per Lateran. concilium approbata.

CANONIS iſtius materia eſt ſimonia, non quæcunq; ſed circa electionem papæ. Et quò ad perſonas eſt particularis: vtpote ſolos cardinales comprehendens. Quò ad actiones verò numerat ſex actiones. prima eſt contrauenire: ſecunda ſtatuere: tertia diſponere: quarta ordinare: quinta aliquomodo facere: ſexta aliquo modo attentare. Et hæc omnia intelliguntur ſede vacante: ita quòd ſi cardinales cōtra ordinata de papæ præter ſimoniam electione, contrauenīāt aut ſtatuāt &c. ſunt excommunicati. Et eſt papalis.

¶Vbi nota ꝙ licet ſecundum antiqua iura non potuiſſet excipi contra papam ſimoniacè electum: quia quantumcunq; ſimoniacus, erat verus papa: poſt hāc tñ conſtitutionē papa ſimoniacè electus nō eſt papa in veritate. Et cardinales ſede vacāte iurant ſe ſeruaturos hanc conſtitutionē.

¶In eos qui ab ordinationibus, ſententijs ſeu mandatis Ro.pon. ad futurum concilium appellant, aut fauorem, conſilium, auxiliúmve ad hoc præſtant &c. Cap.xxv.

SAne olim fœ.re.Pius papa.ij. prædeceſſor noſter de fratrū ſuorū ſanctæ Roma. eccle.cardinalium cunctorūq; prælatorum, ac diuini & humani iuris interpretum curiam Rom.ſequētium in dieta ſeu congregatione Mantuana exiſtentium approbatione, matura prius & graui præmiſſa diſcuſſione, & de eorūdem congregatorum vnanimi conſilio & aſſenſu ac ex certa ſcientia prouocationes ad futurum concilium efficaciſſimis & palpabilibus rationibus tanq; erroneas & deteſtabiles damnauit: ac ſub excommunicationis latæ ſententiæ & interdicti pœnis præcepit ne qua perſona cuiuſuis dignitatis, ſiue etiam vniuerſitas aut collegium quouis quæſito colore ab ordinationibus, ſententijs ſeu mandatis quibuſcunq; ſuis & ſucceſſorum ſuorum, appellationem huiuſmodi interponere audeat: & cōtrafacientes vnā cum fautoribus ſuis, & conſilium auxiliúmve præſtantibus, ſiue tabelliones ſint ſiue teſtes, ſiue aduocati, ſiue alij quicunq;, non ſolum pœnis & cenſuris prædictis, ſed etiam ijs quæ læſæ maieſtatis & hæreticæ prauitatis reis imponuntur, obnoxios eſſe ſtatuit.

¶Et infrā, Dictasq; pœnas & earum quamlibet omnes illos ipſo facto incurrere volumus: cuiuſcunq; conditionis exiſtant, & gradus prærogatiua præfulgeant: qui in ſenatu, concilijs, parlamentis, congregationibus etiam ſynodalibus & prouincialibus vel aliās quomodolibet tacitē vel expreſſē, voce vel ſcripto, per ſe vel alium, cuiuſcunq; timoris vel reuerentiæ velamine, vel prætenſa excuſatione, & ſuperioris mandato non obſtan. decreuerint, conſuluerint ſeu deliberauerint, vel aliorum dicta approbauerint, conſilium aut vocem dederint vt ad futurum vniuerſale concilium ā nobis vel ſucceſſoribus noſtris Roma.pon. cōtra prædictā conſtitutionem appellare liceat poſſit vel debeat, dictas pœnas ad ipſos & eorū quēlibet contrauenientē in præmiſſis, tenore præſentiū extēdentes & locum habere declarantes omni ambiguitate ceſſante.

Iulius.ij.in extrauag.ſuſcepti regiminis.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegium cõtra ſedis apoſtolicæ primatum. Et quò ad perſonas eſt vniuerſalis. Quò ad actiones verò principales, conſtitutio Pij ponit vnã tantum: ſcilicet appellationẽ ad futurum conciliũ ab ordinationibus, ſententijs ſeu mandatis Ro. pon. ſed acceſſorias ponit tres: fauere, conſulere, auxiliari. Extenſio autẽ Iulij addit ſex actiones principales: ſcilicet decernere, conſulere, deliberare, approbare aliorũ dicta, conſilium dare, vocem dare vt ad futurũ conciliũ contra dictã conſtitutionẽ Pij appellari liceat poſſit vel debeat. Et quælibet actio multiplicatur per modos, tacitè vel expreſſè, voce vel ſcripto, per ſe vel per alium.

¶Vbi nota primo ꝙ licet omnes iſtæ actiones tanꝙ acceſſoriæ fuerint excõmunicationi ſubiectæ per cõſtitutionẽ Pij, non erant tamen per conſtitutionẽ illam excommunicationi ſubiectæ tanꝙ principales actiones. & propterea non erant iſti dantes conſiliũ aut vocẽ, verbo vel ſcripto, excõmunicati, niſi ſubſecuto effectu, hoc eſt niſi ſubſecuta principali actione, quæ eſt appellare ad futurũ concilium: ſed per adiunctam extenſionẽ Iulij, quilibet horum eſt excõmunicatus ſtatim vt dat vocem ſeu conſilium vt poſſit liceat ſeu debeat appellari. etiã ſi effectus non ſubſequatur: quia ſic diſponit decretalis iſta. Alioquin fruſtra eſſet extenſio iſta ad eaſdem actiones vt acceſſorias & concomitantes: quoniam iam per Pium comprehenſæ ſic erant ſub nomine dantium conſilium, auxilium vel fauorem.

¶Nota ſecundo differentiam inter conſulentes ꝙ fiat hæc appellatio, & conſulentes ꝙ fieri poſſit aut liceat aut debeat hæc appellatio. nam primi non ſunt excommunicati niſi ſequatur appellatio: quia per Pij conſtitutionem excommunicantur vt cooperatores. Secundi autem ſunt excommunicati ipſo facto: vt patet per extenſionem Iulij. Nec iſtius differẽtiæ quærenda eſt alia cauſa, niſi quia de-

cretalis ſic diſponit:& pœnæ non ſunt extendendæ vltra proprios caſus.

¶In literarum apoſtolicarum falſarios & ipſorum fautores. Ca.xxvj.

NOs omnes falſarios literarum apoſtolicarum, qui per ſe vel alios vitium falſitatis exercent, cum defenſoribus & fautoribus ſuis anathematis vinculo decernimus innodatos &c.Innocẽ. iiij.extrauag.de cri.fal.ad falſariorum.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegiũ quo offenditur apoſtolica ſedes in falſitate ſuarum literarum. Et quò ad perſonas eſt vniuerſalis. Quò ad actiones principales continet duas.Prima eſt exercere vitium falſitatis in apoſtolicis literis per ſeipſos:ſecunda eſt exercere hoc idẽ per alios.& duas acceſſorias:ſcilicet fauere & defendere.

¶Aduerte primo ꝙ canon excõmunicationis non extendit ſe ad omnes quomodolibet falſarios,hoc eſt qui quouis modo poſſunt dici falſarij apoſtolicarum literarum. Vnde non comprehendit ſubreptitias ſeu obreptitias literas apoſtolicas impetrantes & dantes:quoniam literæ tales non ſunt falſæ,ſed veræ literæ apoſtolicæ.Nec comprehendit vtentes ſcienter literis apoſtolicis falſis: quia canon ipſe diſtinguit vtentes contra exercentes per ſe vitium falſitatis huiuſmodi,ac per hoc aperit vtentes non venire appellatione exercentium per ſe vitium falſitatis huiuſmodi.Et quum conſtet ꝙ non oportet vtentes comprehendi ſub appellatione exercentium per aliũ,quũ per ſeipſos vtantur literis falſis,conſequens eſt vt non cõprehendantur vtentes ſub hac cenſura.

¶Nota ſecundo in eodem capitulo ſubiungi excõmunicationem contra laicos vtentes literis apoſtolicis falſis:ita ꝙ prima excommunicatio eſt communis laicis & clericis: ſecunda autem eſt propria laicis:quia textus diſponit aliã pœnam clericis.Prima quoq; excommunicatio comprehendit apoſtolicarum literarum falſarios omnes qui vi

rium falſitatis excercent per ſe vel alios.ſecunda autem ſolos vtentes.

¶Aduerte tertio quòd licet neutra harum excõicationum ſit papæ reſeruata ex hoc textu:ex proceſſu tamẽ cœnæ domini reſeruatur prima:& extẽditur excommunicatio prima abſq; limitatione aliqua ad oẽs falſarios literarũ apoſtolicarũ,& ſupplicationum gratiã vel iuſtitiã concernentium.Et dicitur ſic:Excommunicamus & anathematizamus omnes falſarios bullarum ſeu literarum apoſtolicarum,& ſupplicationum gratiam vel iuſtitiam concernentium,per Ro.Pon.vel vicecancellarium ſeu gerentes vices eorum aut officium vicecancellarij ſanctæ Ro.eccle.de mandato eiuſdem Roma.pon.ſignatarum:aut ſub nomine eiuſdem Ro.pon.vicecancellarij aut gerentium vicem prædictorum,ſignantes ſupplicationes eaſdem.Vbi videre potes ꝙ canonis iſtius materia eſt latior quò ad actiones & quò ad actionum materias.Quò ad actiões quidẽ: quia ibi ſola falſatio,hìc falſatio & ſignatio.Quò ad materias verò:quia ibi ſolum de literis apoſtolicis,hìc de literis & ſupplicationibus agitur.

¶Aduerte quarto ꝙ in ca.dura de cri.falſi.reſeruatur papæ abſolutio tenentis literas apoſtolicas falſas poſt viginti dies,ſi epiſcopus tulit cõtra tales in cõmuni excommunicationem.

¶Recolito quoq; ꝙ tãvtẽs falſis ꝙ̃ tenẽs falſa,per ſe loquẽdo nõ eſt niſi qui ex intẽtiõe vtitur falſis aut tenet falſa.hi enim ſoli directè crimen hoc incurrunt.Vnde vtentes aut tenentes ignoranter,non ligãtur:niſi forte ignorãtia tam culpabilis fuerit vt redeat actus in naturã ſui vitij.quod regulariter non eſt quãdo ſi ſciuiſſet,nullo pacto vſus fuiſſet aut tenuiſſet.& hoc in foro conſcientiæ.

¶Aduerte quinto quòd vt refert ſanctus Antoninus archi. Floren.in tertia parte ex Hoſtien.literis domini papæ nec in magno nec in modico quis manum apponere poteſt,etiam literam vel punctum corrigendo:ita quòd

ipſo facto excommunicationis ſententiam incurrit, reſeruatam ſedi apoſtolice. exceptis officialibus quibus hoc competit.

¶In offendentes apoſtolicæ ſedis authoritatem tam in ſuis ſuorūq; literis, proceſſibus & executionibus, q̄ in iuriſdictionum, fructuum, reddituum & prouentuum non vacantium vſurpatione &c. Ca.xxvij.

EXcommunicamus & anathematizamus illos qui ne literis & mandatis apoſtolicæ ſedis & legatorum ac nunciorum & iudicum delegatorum eiuſdem gratiam vel iuſtitiam concernentibus, decretisq; ſuper illis & cæteris iudicatis, proceſſibus & executorialibus, nō habito primum eorum beneplacito & aſſenſu pareatur: néve tabelliones & notarij ſuper huiuſmodi literarum & proceſſuum executione inſtrumenta vel acta conficere, ſub grauiſſimis pœnis prohibere ſtatuere ſeu mandare præſumunt, quive iuriſdictiones ſeu fructus, redditus & prouentus ad eccleſiaſticas perſonas ratione eccleſiarum, monaſteriorū & aliorum beneficiorum eccleſiaſticorum per eas obtentorū pertinentes vſurpant vel arripiunt, ſeu quauis occaſione vel cauſa ſine Ro.pōti.expreſſa licētia ſequeſtrant: vel qui per ſe vel alium ſeu alios directè vel indirectè prædicta exequi vel procurare, aut in eiſdem, conſilium, auxilium vel fauorem præſtare non verentur: cuiuſcunq; præeminentiæ, dignitatis &c. fuerint. In pro. cœnæ domini.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegium quo offenditur authoritas apoſtolicæ ſedis tam in ſuis ſuorumq; literis, proceſſibus & executionibus, quàm in iuriſdictionum, fructuum, reddituum & prouentuum non vacantium vſurpatione. Et quò ad perſonas eſt vniuerſalis. Quò ad actiones verò principales, ſecundum diuerſitatem materiarum diuerſificatur. nam reſpectu primæ materiæ tres actiones principales ponuntur: ſcilicet ſub grauiſ-

ſimis pœnis prohibere,ſtatuere,mandare:ita ꝙ primo ex-communicantur omnes prohibentes vel ſtatuẽtes vel mãdantes ne obediatur literis & mandatis &c.nõ habito primo ipſorum mandantium beneplacito & aſſenſu .Et eſt hæc excommunicatio contra illos qui ſtatuunt aut mandant ſubditis ſuis ne obediant curiæ Romanæ mandatis ſine conſenſu ipſorum mandantium.Et in eodem contextu circa eandem primam materiam ſimul excommunicãtur omnes qui prohibent vel ſtatuunt aut mandant ne tabelliones & notarij inſtrumenta ſeu acta conficiant, vel confecta tradant parti.Deinde circa ſecundam materiam tres actiones ponuntur.Prima eſt vſurpare :ſecunda arripere:tertia eſt ſequeſtrare.V bi quinq; conditiones apponuntur.Prima ex parte rei acceptæ,ſcilicet quòd ſit res eccleſie:puta quòd ſit iuriſdictio,fructus,prouentus, redditus eccleſiæ.Et per hanc conditionem excluduntur prouẽtus prophani quos aliunde eccleſiaſticæ haberẽt perſonæ. Secunda quòd res eccleſiæ vſurpentur,arripiantur aut ſequeſtrentur,non qualitercunq;,ſed vt prouentus,vt redditus,vt fructus eccleſiæ:quoniam formaliter verba intelligenda ſunt.Et per hanc conditionem excludũtur fures ſeu latrones qui res eccleſiæ furantur aut rapiunt vt quaſdam res,& non ea ratione quia ſunt fructus aut redditus eccleſiæ.Factus eſt enim canon iſte,non contra fures & latrones,ſed contra dominos qui beneficiorum eccleſiaſticorũ prouentus vſurpant aut ſequeſtrant.Et quia non limitatur ad dominos,ligat omnes qui ea ratione arripiũt quia ſunt prouentus talis eccleſiæ.Tertia quòd pertineat ad perſonam eccleſiaſticam obtinentem illud beneficium . Et ꝑ hanc conditionem excluduntur res eædem ſi ſint eccleſiarum vacantium.Quarta eſt quòd iſta fiant ſine expreſſa licentia papæ.Ex qua forte ſequitur quinta, ſcilicet ꝙ iſta fiant quaſi authoritatiuẽ:vt nobiles domini & miniſtri q vſurpant ant arripiunt aut ſequeſtrant quaſi poteſtatẽ habentes,incurrant hunc canonem:qui directẽ factus eſt ad

protegendum beneficiatos ab huiuſmodi vſurpatoribus. Sed parum ꝓdeſſe videtur: quia domini faciunt quod volunt. Et ſi ſunt magni domini, oportet habere patientiam, & canones ſilere.

¶Quò ad actiones verò acceſſorias, multiplicatio magna eſt propter tot modos: & extenditur ad omnia & ſingula præmiſſa. Et eſt papalis.

¶In impugnantes literas electi in papam antequã coronetur. Cap. xxviij.

ADuerte hoc in loco quòd impugnantes literas electi in papam antequam coronetur, ſunt ipſo facto excommunicati per quandam extrauagãtem Benedicti. xj. vt refert ſanctus Antoninus archi. Floreñ. in tertia parte. titu. xxiij. capi. lxviij.

¶In eos qui ſub quibuſuis pœnis ne ſine ipſorum inhibentium aut principum beneplacito mandentur executioni literæ apoſtolicæ inhibent &c. Capi. xxix.

EXcommunicamus & anathematizamus omnes illos qui ſub quibuſuis pœnis, quibuſcunq; perſonis in genere & in ſpecie, ne aliquas literas apoſtolicas etiam in forma breuis tam gratiam quam iuſtitiam concernentes, & citationes & executoriales quæ à ſede prædicta emanarunt & pro tempore emanabunt, ſine eorum vel principum beneplacito & examine executioni mandent, inhibent: ac notarios, executores vel ſubexecutores literarum, monitoriorum, citationum & inhibitionum huiuſmodi capiunt, incarcerant & detinent, vel capi & incarcerari & detineri faciunt. Et qui ex eorum officio vel ad inſtantiam quorumcunq; perſonas eccleſiaſticas, & capitula, conuentus & collegia eccleſiarum quarumcunq;, coram ſe ad ſuum tribunal, audientiã, cancellariam, conſilium vel parlamentum trahunt, ac præter iuris communis diſpoſitionem trahi faciunt vel procurant, directè vel indirectè, quouis quæſito ingenio vel co-

lore.In proceſſu cœne domini.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegium quo offenditur authoritas ſedis apoſtolicæ.primo in ſuis literis, citationibus & executionibus:ſecundo in ſuis notarijs, executoribus & ſubexecutoribus:tertio in eccleſiaſticis perſonis,capitulis,cõuentibus & collegijs.Et quò ad perſonas eſt vniuerſalis.Quò ad actiones diuerſificatur ſecundum materias.nam in prima materia ponit vnam actionem, ſcilicet ſub quibuſuis pœnis inhibere ne ſine ipſorum inhibentium aut principum beneplacito executioni mandẽtur literæ apoſtolicæ,&alia præmiſſa.In ſecunda verò materia ponit tres actiones duplicatas.prima eſt capere:ſecũda incarcerare:tertia detinere.Et duplicantur per facere capi.incarcerari vel detineri.In tertia demum materia ponit actiones tres.prima eſt trahere ad ſuum tribunal, audientiam &c.præter iuris communis diſpoſitionem: ſecunda eſt trahi facere:tertia eſt trahi procurare.

¶Vbi nota in tertia materia quòd licet appareat quòd iſte canon ſit editus contra dominos ſeculares qui ſeipſos cõſtituunt iudices eccleſiaſticarum perſonarum &c.ſecundũ tamen veritatem ligat etiam eccleſiaſticos qui præter iuris communis diſpoſitionem hæc eadem præſumunt authoritate alia quàm eccleſiaſtica:quia in hoc canone non fit diſcretio inter laicos & clericos quum excommunicantur.non enim dicitur,excommunicamus illos laicos, ſed abſolutè illos.Et forte fuit ratio,quia in multis locis prælati eccleſiaſtici inſtituuntur à principibus ad cauſas huiuſmodi:& propterea omnes communiter ſunt hìc excõmunicati.Et eſt papalis.

¶In offendentes ſedis apoſtolicæ authoritatem in cognitione cauſarum. Cap.xxx.

EXcommunicamus & anathematizamus omnes & ſingulos vicecancellarios & conſiliarios ordinarios & extraordinarios quorũcunque regum & principum ac cancellariorum, conſi-

liorum & parlamentorum: necnon procuratores generales eorũdem vel aliorum principum ſecularium, etiam ſi imperiali, regali, ducali vel alia quacunq; præfulgeant dignitate: necnon archiepiſcopos & epiſcopos, abbates & commendatarios eorũq; vicarios & officiales qui per ſe vel alium ſeu alios, quarũcunq; exemptionum vel aliarũ gratiarum & literarum apoſtolicarum, necnõ decimarũ, & beneficiales ac aliâs ſpiritales & ſpiritalibus annexas cauſas ab auditoribus & commiſſarijs noſtris aduocant: ac executiões monitoriorum, citationum, inhibitionum, ſequeſtrorum, executorialium & aliarum literarum apoſtolicarum tam gratiam quam iuſtitiam concernentium, à nobis necnon camerario & præſidentibus cameræ apoſtolicæ, ac auditoribus & commiſſarijs apoſtolicis, in eiſdem cauſis pro tempore emanatarum, illarumq; curſum & audientiam, ac perſonas, capitula, conuentus & collegia cauſas ipſas proſequi volẽ. authoritate laicali impediunt, & ſe de illarum cognitione tanquam iudices intromittere, ac partes actrices quæ illas committi fecerunt & faciunt, ad reuocandum ſeu reuocari faciendum citationes vel inhibitiones aut alias literas in eis decretas, & ad faciendum eos contra quos tales inhibitiones emanarunt, à cenſuris & pœnis in illis contentis abſolui ordinant, vel compellunt. In proceſſu cœnæ domini.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegiũ quo offendit authoritas ſedis apoſtolicæ in cauſarũ cognitione. Et quò ad perſonas cõprehẽdit nouẽ genera perſonarũ. primo vicecãcellarios: ſecũdo cõſiliarios quorũcũq; regũ vel principum, cãcellariorũ, conſiliorũ, parlamentorũ: tertio generales procuratores eorundem &c. quarto archiepiſcopos: quinto epiſcopos: ſexto abbates: ſeptimo cõmendatarios: octauo eorum vicarios: nono eorum officiales. Quò ad actiones autem ponit quinq; actiones: ita tamẽ vt quælibet intelligatur tam ſi per ſe q̃ ſi per aliũ quis illam exer-

ceat.Et referuntur ad diuerſa iſtæ diuerſæ actiões:niſi duæ vltimæ:quæ referuntur ad idem. Prima actio eſt aduocare cauſas ab auditoribus vel commiſſarijs apoſtolicis.ſecunda eſt authoritate laicali impedire executiones aut cauſarum curſum ſeu audientiam,aut perſonas,capitula,conuentus ſeu collegia cauſas ipſas proſequi volentes.tertia eſt ſe de illarum cognitiõe tanq̃ iudices intromittere.quarta ſimul cũ quinta eſt ordinare vel cõpellere partes actrices ad reuocandũ &c.vel ad faciendũ abſolui à cenſuris & pœnis eos contra quos tales inhibitiones emanarũt:ita ꝙ quicũq; ex ſupradictis nouem generibus perſonarũ aliquã harum quinq; actionũ per ſe vel alium fecerit,excõmunicatus eſt.Et eſt papalis.

¶Et aduerte diligentiſſimè docte confeſſor,ꝙ in proceſſu ſæpe dicto cœnæ domini ſub Adriano.vj.excluduntur excuſationes principum vel conſiliariorum & huiuſmodi, excuſantium ſe ſuper tolerantia Romani põti.& huiuſmodi.nam ibi poſt omnes cenſuras habentur hæc verba:Declarantes nihilominus ac proteſtantes(prout tenore præſentium declaramus ac expreſſè proteſtamur) abſolutionem hodie vel aliâs etiam ſolenniter per nos faciendam, præfatos vicecancellarios , conſiliarios & procuratores ac alios excommunicatos prædictos,niſi prius à præmiſſis cum vero propoſito vlterius ſimilia non committendi deſtiterint, non comprehendere, nec illis aliter ſuffragaturam eſſe.Ac inſuper in præmiſſis omnibus & ſingulis ac alijs quibuſcunq; iuribus ſedi apoſtolicæ ac ſanctæ Roma.eccleſiæ vndecũq; & quomodolibet quæſitis ſeu quærendis,per quoſcunq; actus contrarios aut quomodolibet præiudicantes,tacitos vel expreſſos,à nobis vel ſede apoſtolica quomodolibet factos aut faciendos,aut quẽcunq; temporis fluxũ ſeu patientiam vel tolerantiam noſtrã,nullatenus quomodolibet præiudicari debere aut quomodolibet poſſe: & ſic noſtræ incõmutabilis intẽtionis ſemper fuiſſe,fore & eſſe.

¶Contra

¶Contra offendentes eccleſiæ libertatem.

¶In eos qui eccleſiaſticam libertatem per ſtatuta ſeu conſuetudines offendunt. Ca.xxxj.

EXcommunicamus omnes qui decætero ſeruari fecerint ſtatuta edita & conſuetudines vel potius abuſiones introductas cõtra eccleſiaſticam libertatem, niſi ea de capitularibus ſuis intra duos mẽſes poſt huiuſmodi publicationem ſententiæ fecerint amoueri. Excõmunicamus quoq; ſtatutarios & ſcriptores ſtatutorum ipſorũ, necnon & poteſtates & conſules, rectores & conſiliarios locorũ vbi decætero huiuſmodi ſtatuta & cõſuetudines edita fuerint vel obſeruata: necnõ & illos qui ſecundum ea præſumpſerint iudicare, vel in publica forma ſcribere iudicata. Hono.iij.de ſenten.excõ.nouerit.

CANONVM iſtorum materia eſt ſacrilegiũ quo eccleſiaſtica libertas per ſtatuta ſeu conſuetudines offenditur. Et quò ad perſonas, primus canon vniuerſalis eſt. Quò ad actiones verò duas punit actiones. prima eſt facere ſeruari ſtatuta & conſuetudines contra eccleſiaſticam libertatem: ſecunda eſt non facere amoueri huiuſmodi ſtatuta de capitularibus ſuis.

¶Secundus autem canon ſpecificat ſex genera perſonarũ: ſcilicet ſtatutarios, ſcriptores ſtatutorum, poteſtates, conſules, rectores & conſiliarios locorum vbi fuerint edita vel ſeruata. Deinde vniuerſaliter extendit ſe ad omnes quantũ ad duas actiones. prima eſt iudicare ſecundum huiuſmodi ſtatuta: ſecũda eſt ſcribere in publica forma hmõi iudicata.

¶Vbi ſunt multa notanda. Primo notanda eſt differentia inter abſolutè violantes eccleſiæ libertatem, & inter illam violantes reſpectiuè ad ſtatuta vel conſuetudines: quoniã neuter iſtorum canonum excõmunicat primos, ſed ſolos ſecundos, qui cum reuelationibus ſeu dependentijs ad ſtatuta ſeu conſuetudines, violatores reputantur, vt patet diſcurrenti per oẽs caſus in his canonibus comprehenſos.

¶Secundo notãda eſt cõſtructio primi canonis: quia aliud ſignificat, & aliud intelligitur. Nam ſignificat requiri ad incurrendum illum canonem duo ſimul. primum eſt facere ſeruari huiuſmodi ſtatuta vel conſuetudines. ſecundũ eſt non facere amoueri illa intra duos mẽſes de capitularibus, quia manifeſtè excommunicat facientes primum cũ coniunctione exceptiua, niſi fecerint amoueri &c. Intelligitur autem diuiſim: ita quòd ſint duo caſus: & tam faciẽtes ſeruari quàm non facientes amoueri, ſunt excommunicati. Mihi videtur non eſſe recedendum à plano ſenſu literæ: adiungendo quòd canon iſte ſpecialis eſt, & reſpicit ſtatuta & conſuetudines tunc temporis edita & introducta: & propterea dedit illis tempus duorum menſium à publicatione iſtius ſententiæ: ita quòd diſpoſuit Ho.iij. quò ad tunc edita ſtatuta quòd vtrũq; requireretur ad incurrendum illam ſententiam: & quòd ſi non feciſſent illa ſeruari, ſufficiebat, nec ligabantur: quia non debebant. Propterea quoq; ſubiunxit alium canonem ad futura ſtatuta & conſuetudines. Et ſiquis affirmandum omnino cenſet primum canonem reſpicere ſtatuta cuiuſq; temporis (quia non dicit hactenus edita) amplectatur quoq; literam cum ſenſu ſuo: vt ſcilicet vtrũq; requirat ſimul, et non ſenſum appoſitum: ita ꝙ non ſufficit non facere amoueri ſtatuta de capitularibus ad incurrendum hunc canonem: ſed ſimul oportet ꝙ ſit de numero facientium illa ſeruari: quia ſic clarè dicit textus: Faciens ergo ſeruari, ſi non facit deleri, eſt excommunicatus: & ſi non facit deleri, & tamen non facit ſeruari, non eſt excommunicatus ex hoc ſolo quòd non facit deleri.

¶Tertio nota in ſecundo canone quòd illa ſex perſonarum genera quæ excommunicantur abſq; actionum propriarũ explicatione (quoniam non dicitur, qui conſenſerint aut fecerint: ſed imperſonaliter dicitur, vbi conſuetudines vel ſtatuta fuerint edita vel ſeruata) non ſunt ſic durè interpretanda: quia excommunicatio eſt maxima pœna eccleſiæ, quę non niſi pro mortali peccato infertur. Sed quoniam duæ

actiones in textu explicantur(ſcilicet edi & ſeruari)hinc intelligendum eſt quòd ſex illa genera perſonarũ pro quanto concurrunt ad alteram harum actionũ(hoc eſt vel ad edendum vel ad ſeruandum) ſunt ipſo facto excõmunicata. Et propterea ſtatutarij(qui ſcilicet faciunt ſtatuta hæc)& ſimiliter ſcriptores illorum, vt cancellarij & ſimiles ſunt ipſo facto excõmunicati: vtpote concurrentes ad editionem ſtatutorum. Poteſtates verò, cõſules, rectores & conſiliarij ſi nihil operantur ad editionem aut obſeruationem: nõ ſunt excommunicati.

¶Quarto nota ꝙ tam ſtatutarij quàm alij excuſantur ab excommunicationis cenſura, ſi pura mẽte & recto animo, nolentes aliquid contra eccleſiæ libertatem ſtatuere aut ſuſtinere, conſulunt doctores reputatos &c. ſeu committunt examen eorũ doctoribus huiuſmodi: & certificati ab illis ꝙ nihil eſt contra eccleſiæ libertatem, ſtatuunt, ſcribũt &c. aliquid quod in veritate eſſet contra libertatem eccleſiæ: quia agunt ex ignorantia plus quã probabili. Et nec apud deum nec apud eccleſiam agunt contra eccleſiæ libertatẽ: quia fecerunt quantum in ſe eſt quod viros probos decet. Et excuſantur non ſolum à tanto, ſed à toto.

¶Quinto nota quid importat libertas eccleſiaſtica. Et ſcito ꝙ comprehendere videtur omne id in quo eccleſia non ſubijcitur aut arctatur: ſiue illud ſpectet ad eſſe naturale vel ſpiritale, ſiue ad operari aut recipere, ſiue ad quodcunque aliud. & rurſus ſiue illud conueniat eccleſiæ ex dono naturali ſiue gratuito, ſiue ex iure communi ſiue ex priuilegio: ita quòd vnde habeat, non eſt curæ. Et hoc ex libertatis nomine haberes niſi libertas limitaretur per eccleſiæ nomen formaliter ſumptum: hoc eſt quatenus eccleſiæ rationem habet. Ex hoc enim habes quòd propriè loquendo libertas eccleſiæ non cõprehendit niſi illa in quibus eccleſia quatenus eccleſia eſt libera: vndecunq; illa habeat, ſiue à deo, ſiue à papa, ſiue ab imperatore &c. Et quòd ita canones intelligant eccleſiæ libertatem, patet ex eo qđ in ſexto

de immu.eccl.ca. libertatis. dicitur quòd inhibere ne cleri-
cis molant,coquant,vendant &c.præſumitur cōtra liber-
tatem eccleſiæ.Præſumi dixit,non eſſe:quia ſecundū veri-
tatem ſunt hæc contra libertatem politici conuictus,& nō
contra eccleſiam quatenus eccleſia. Ex eccleſiæ rurſus no-
mine accipe quòd eſt ſermo de libertate cōmmuni vniuer
ſæ eccleſiæ,& non de libertate propria tali eccleſiæ vel ta-
li religioni:ita quòd ſiquis ſtatuit contra priuilegium pro-
prium alicuius collegij(puta protonotariorum)aut alicu-
ius religionis(puta monachorum)aut alicuius eccleſię(pu
ta Mediolanenſis)non incurrit hunc canonem:ſed oportet
quòd ſtatuat contra illud quod commune eſt omnibus ec-
cleſijs. Et bene intellige nouicie: quia non dicimus quòd
oportet ſtatui contra omnes eccleſias mundi: ſed dicimus
quòd oportet ſtatui contra illud quod eſt libertatis cōmu-
nis omnibus eccleſijs mundi.Vnde ſiquis ſtatuat quod nō
poſſit quis donare tali eccleſiæ (puta ſancti Donati) quā-
uis contra vnam tendat eccleſiam particularem, incurrit
tamen excommunicationem hanc:quia ſtatuit cōtra liber-
tatem communem omnibus eccleſijs. Commune ſiquidē
eſt omni eccleſię Chriſti,quòd poteſt cuilibet donari.liber
tas enim communis offenditur in illa vna.& ſic de alijs.
¶Sexto nota quòd ſtatuere contra eccleſiæ libertatem,eſt
per ſe(hoc eſt ex intentione) tendere contra eccleſiaſticam
libertatem:quoniam quod eſt per accidens,alienum eſt ab
arte & iure.Et hoc tam ſecundum doctrinam demonſtrati-
uam quàm ſecundum iura:quoniam ipſa quoq; ſupponūt
& aſſumunt quòd voluntate & propoſito maleficia diſtin.
guuntur.Per ſe autem ſeu ex intentione contra eccleſiaſti-
cam libertatem intellige penes intentionem operis ſtatu-
ti:ita quòd ſi opus quod ſtatuitur,per ſe(hoc eſt ſuapte na-
tura)tendit contra eccleſiaſticam libertatem, ſtatutum eſt
contra illam. Si autem per ſe non tendit contra illam,ſta-
tutum ex ſe non eſt contra illam:quamuis contingere poſ-
ſit quòd ex intentione ſtatuentis fuerit contra illā, ex odio

& malignitate in eccleſiæ libertatem factum. Diſcernere autem actum ex ſua natura tendentem cõtra eccleſiæ libertatem, non eſt difficilè ſcientibus quòd idem eſt per ſe, ſeu ex propria natura & intentione. Et ſicut detractio contra famam, contumelia contra honorem, adulterium contra alienum thorum, homicidium contra humanam vitam: ita ſtatuere quòd clericis non dentur decimæ, eleemoſynę, quòd non poſſint iudicare in cauſis eccleſiaſticis, quòd teneantur ſoluere vectigalia de rebus ſuis non negociandi gratia, & ſimilia, contra eccleſiaſticam tendit per ſe libertatem. ¶Et iuxta hanc rationabilem theoricam dicendum eſt quòd ſtatutum ciuitatis diſponens de honore mortuariorum, modum imponendo ne exceſſus fiat, & pauperes ambitio in fletibus non grauet, ſi non diſponit niſi de illis quæ per ſe ordinantur ad honorem, licitum & ſanctũ eſt, etiam ſi inde non per ſe ſed per accidẽs proueniat effectus aliquis qui videtur contra eccleſiæ libertatem: quoniam ſecundum id quod eſt per ſe iudicandum eſt etiam in moralibus, & non ſecundum id quod eſt per accidens. Et propterea quum conſtet ſumptuoſa ſepulchra, multitudinem luminarium, indumenta equorum ac pediſſequorũ, multitudinem crucum, varietatem religionũ, & ſimilia, ad temporalem honorem defuncti aut viuorum per ſe ordinari non ſolum ex intentione facientiũ hæc, ſed ex natura ipſorum operum: conſequens eſt vt moderari hæc, ad poteſtatem politicam ſpectet, ad quam ſpectat cura ciuium circa honores temporales. Nec obſtat quòd tanguntur clerici, quia non tanguntur niſi vt materia temporalis honoris, non ipſorum clericorum, ſed ciuium. Regulare autem eſt quòd cognoſcens, iudicans, curamq́ue habens de forma, cognoſcit, iudicat ac diſponit de materia quatenus reſpicit illam formam: vt patet in omnibus artibus. Nec rurſus obſtat quòd iſta moderatio ſit nociua clericis, & ſubtractiua eleemoſynarum, & diminutiua cultus diu ni, & ademptiua ſuffragiorum quæ obuenirent ex reliqu s horum re-

manentium apud eccleſias vel eccleſiaſticas perſonas:qm̄ hæc omnia & ſimilia per accidens eueniunt: per ſe autem de honore temporali agitur. Nec obſtat quòd extrà de re. eccle.non alie.cap.fin. decernitur eſſe contra libertatem eccleſiæ ſtatuere de mortuarijs,tanquam de annexis eccleſiaſticæ iuriſdictioni:quoniam hoc intelligendum eſt de mortuarijs ordinatis per ſe ad eccleſiam, ſalutem defuncti, ſeu cultum diuinum:ſecus autem de per ſe ordinatis ad temporalem honorem.

¶In eos qui repræſalias aduerſus perſonas eccleſiaſticas ſeu bona ipſarum concedunt vel extendunt. Ca.xxxij.

Illi qui repræſalias aduerſus perſonas eccleſiaſticas ſeu bona ipſarum concedunt vel extendunt ad eas, niſi præſumptionem huiuſmodi reuocauerint à conceſſionis vel extenſionis tẽpore intra menſem, ſi perſona ſingularis fuerit,ſententiam excommunicationis incurrat:ſi vniuerſitas, eccleſiaſtico ſubiaceat interdicto. Greg.x.de iniurijs ca.etſi pignorationes.li.vj.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegium quo offenditur libertas eccleſiaſtica quantum ad exemptionem à repræſalijs. Quò ad perſonas eſt vniuerſalis. Quò ad actiones comprehẽdit duas actiones.Prima eſt concedere:ſecunda eſt extendere.

¶Vbi nota tria.Primo quòd habet locum ſiue repræſaliæ ſint iniuſtæ ſiue aliâs iuſtæ contra ciues &c. quoniam clerici exempti debent eſſe ab huiuſmodi repræſalijs. Secundo ꝙ requiritur menſis poſt conceſſionem vel extenſionẽ: quia lex ſic diſponit.Et propterea ſi intra menſem exequutio aliqua contra clericorum bona interueniret,non incurretur hæc excommunicationis ſententia, debent tamen reuocando intra menſem reſtitui in integrum bona clericorum.Tertio quòd ſi repræſaliæ conceduntur ſolum contra bona clerici debitoris,præmiſſis ac ſeruatis ijs quæ de iure

præmittenda ac ſeruanda ſunt, non eſt locus huic canoni: quia non propriè ſunt repræſaliæ illæ in quibus vnus pro alio grauari non poteſt: vt ex hoc textu habere potes. pœnæ autem non ſunt extendendæ, ſed reſtringendæ. Et eſt epiſcopalis.

¶In offendentes libertatem eccleſiaſticã compulſione ad ſubmittendũ bona laicis &c. Ca.xxxiij.

ILli qui prælatos vel perſonas eccleſiaſticas ad ſubmittendum eccleſias bona immobilia ſeu iura ipſarum laicis, non cõcedendo bona ipſa vel iura in emphyteoſim, ſeu aliâs alienãdo in forma & caſibus à iure permiſſis, ſed cõſtituendo vel recognoſcendo ſeu profitendo à laicis ea tanquam à ſuperioribus ſe tenere ſeu ab ipſis eadem aduohando, vel ipſos patronos vel aduocatos eccleſiarũ ſeu bonorum ipſarum perpetuò aut ad tempus non modicũ ſtatuendo compulerint: cuiuſcunq; ſint conditionis aut ſtatus, excommunicationis ſententia ſint innodati. Et infrà, Laici ex contractibus ſuper præmiſſis, conſenſu capituli & licentia apoſtolica interuenientibus initis, ſeu occaſione illorum vltra id quod ex natura contractuum ipſorum vel adhibita in illis lege permittitur, aliquid vſurpantes, niſi legitimè moniti ab huiuſmodi vſurpatione deſtiterint reſtituẽdo etiam quæ taliter vſurparunt, eo ipſo ſententiam excommunicationis incurrant. Gre x. de re. ecc. non alie. capi. hoc conſultiſſimo. in. vj.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegium quo offenditur libertas eccleſiaſtica cõpulſione ad ſubmittendũ bona laicis &c. Et quò ad perſonas eſt vniuerſalis. Quò ad actiões duas punit actiones. Prima eſt cõpellere: ſecũda eſt vſurpare. Sed prima actio (ſcilicet cõpellere) ad multa extẽditur. compellit ſiquidẽ vel prælatos vel perſonas eccleſiaſticas ad ſubmittendũ aliquod triũ, vel eccleſias, vel bona immobilia, vel iura laicis in caſu nõ permiſſo à iure. Et iſta ſubmiſſio fit aliquo trium modorũ. Primò profitẽdo ſe te-

nere prædicta à laicis tanquam à ſuperioribus. Secūdo eaſdem à laicis aduohando. & eſt hoc vocabulum vltramontanum quo ſolent vti in iſtis. Tertio laicos ſtatuēdo patronos vel aduocatos. Compellentes igitur ad aliquid horum, ſunt excommunicati. Secunda verò actio (quæ eſt vſurpatio) refertur ad plus quàm illis conueniat ex talibus cōtractibus licitè factis. ſed iſta ſecunda cenſura non incurritur ipſo facto, ſed ſi poſt legitimam monitionem recuſauerint deſiſtere & reſtituere. Et vtraq; eſt epiſcopalis.

¶In grauantes quaſlibet perſonas eccleſiaſticas, pro eo quòd rogate, eum pro quo rogabantur eligere noluerunt. Ca.xxxiiij.

Sciant cuncti qui clericos vel quaſlibet perſonas eccleſiaſticas ad quos in aliquibus monaſterijs aut alijs pijs locis ſpectat electio, pro eo quòd rogati ſeu aliâs inducti eum pro quo rogabantur ſeu inducebantur eligere, noluerunt, vel conſanguineos eorum aut ipſas eccleſias, monaſteria ſeu loca cætera beneficijs ſeu alijs bonis ſuis per ſe vel per alios ſpoliando, ſeu aliâs iniuſtè perſequendo grauare præſumpſerint: ſe ipſo facto excommunicationis ſententia innodatos. Gre. de elec. ca. ſciant cuncti. li. vj.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegium quo offenditur libertas eccleſiaſtica quantum ad liberum electionis opus. Et quò ad perſonas eſt vniuerſalis. Quò ad actiones punit vnam quidem actionem communiſſimam: ſcilicet grauare, explicando duas vias grauādi; vel ſpoliando, vel aliâs iniuſtè perſequendo. Sed actionem ipſam ſubijcit excommunicationi non vndecūq;, ſed ex certa cauſa procedentem: ſcilicet ſi fiat pro eo quòd electores ſeu electrices rogati ſeu aliâs inducti eligere noluerunt illum vel illā pro quo vel quā rogabantur.

¶Vbi aduerte quòd ad incurrendum hunc canonē requiritur primo ꝙ fiat actus grauaminis per ſpolium vel perſecutionem iniuſtam, Secundo ꝙ iſtud grauamen inferatur

ex dicta cauſa, partim affirmatiua, ſcilicet ꝙ fuerint rogati ſeu impulſi: & partim negatiua, ſcilicet ꝙ nō elegerunt illū. Tertio ꝙ inferatur contra aliquē ex quinq;, ſcilicet vel perſonas electrices eccleſiaſticas, vel conſanguineos eorū, vel ipſas eccleſias, vel monaſteria, vel cætera pia loca. Et eſt ſemper ſermo de electione quæ fit à perſonis eccleſiaſticis: quoniam ad electionem quæ fit à laicis in ſuis fraternitatibus, & ſimiliter à mulieribus quæ non ſunt eccleſiaſticæ perſonæ (vt tertianæ & huiuſmodi) non extenditur iſte canon: qui ad clericos vel eccleſiaſticas perſonas dicit ſpectare electionem. Et eſt epiſcopalis.

¶In impedientes litigantes in foro eccleſiaſtico in cauſis quæ de iure vel conſuetudine ad dictum forum pertinent, Ca.xxxv.

STatuimus ne quis impetratores literarum noſtrarum, ad nos vel ad forum eccleſiaſticum recurrentes ſuper cauſis quæ ad idem forum de iure vel de antiqua conſuetudine pertinere noſcuntur, per ſe vel per alium ad deſiſtendū, vel in foro ſeculari de quæſtionibus huiuſmodi litigandum, per eorundem iudicum eccleſiaſticorum vel impetrātium aut litigantium ſeu volentium litigare, aut propinquorum ipſorum ſeu rerū illorum ſeu eccleſiarum ſuarum etiam captionem, modiſve alijs quibuſcunq; compellat ſeu cōpelli faciat vel procuret: nec per ſe aliósve impediat quò minus corā iudicibus eccleſiaſticis delegatis ſeu ordinarijs querelantes de cauſis quæ (vt præmiſſum eſt) ad cognitionem pertinent eorundem, poſſint liberè iuſtitiam obtinere: nec ad præmiſſa facienda det auxiliū, conſilium vel fauorem. ¶Siquis verò contra præſumpſerit, ſe ipſo facto excōmunicationi nouerit ſubiacere. A qua niſi tam iudici cuius cognitio fuerit impedita, vel iuriſdictio vſurpata, quàm parti quę in proſequutione ſui iuris turbata fuerit, de iniuria, dānis, expenſis & intereſſe, prius per eūdem fuerit integrè ſatisfactū nullatenus abſoluatur. Bonifa. extrà de immu. ecc.

quoniam.lib.vj.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegium quo offenditur libertas eccleſiaſtica quò ad opus iudiciale. Et quò ad perſonas vniuerſalis eſt. Quò ad actiones verò continet actiones principales quatuor. Prima eſt compellere: ſecunda compelli facere: tertia compelli procurare: quarta per ſe vel alios impedire. Acceſſorias verò tres: ſcilicet ad prædicta facienda conſulere, auxiliari, fauere.

¶Et bene nota quòd canon iſte non arctatur ad curiã Romanam, ſed fouet libertatem eccleſiaſtici fori in quacunq; diœceſi. Et eſt epiſcopalis præmiſſa ſatisfactione. pro quanto tamen quis apoſtolicas literas impediret contra proceſſum cœnæ domini, eſſet papalis: vt patet ſuperius in cenſuris contra ſacrilegia in ſedem apoſtolicam.

¶In grauantes illos qui in ipſos aut alios ſententiã excommunicationis, ſuſpẽſionis vel interdicti protulerunt &c. Ca.xxxvj.

Vicũq; pro eo quòd in reges, principes & barones, nobiles & balliuos vel quoſlibet miniſtros eorum aut quoſcunq; alios, excommunicationis, ſuſpenſionis ſiue interdicti ſententia fuerit promulgata, licentiam alicui dederint occidendi, capiendi, ſeu aliâs in perſonis aut in bonis ſuis vel ſuorum grauandi eos qui tales ſententias protulerunt, ſiue quorum ſunt occaſione prolatæ, vel eaſdem ſentẽtias obſeruantes, ſeu taliter excommunicatis cõmunicare nolentes: niſi licentiam ipſam re integra reuocauerint, vel ſi ad bonorum captionem occaſione ipſius licentiæ ſit proceſſum, niſi bona ipſa fuerint intra ſeptem dierũ ſpatium reſtituta, aut ſatisfactio pro ipſis impenſa: eoipſo ſententiã excommunicationis incurrant. Eadem quoq; ſint ſententia innodati omnes qui auſi fuerint prædicta licentia data vti, vel aliquid præmiſſorum ad quæ committenda dari licentiam prohibuimus, aliâs committere ſuo motu. Qui autem in eadem ſententia permanſerint duorum menſium

ſpatio, ex tunc ab ea non poſſint niſi per ſedem apoſtolicã abſolutionis beneficium obtinere. Greg.x.de ſenten. excõ, quicunq;.lib.vj.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegium quo offenditur eccleſiaſtica libertas quantum ad opus promulgandi & exequendi cenſuras eccleſiaſticas. Et quò ad perſonas eſt vniuerſalis. Quò ad actiones, punit tres actiones generales. Prima eſt dare licentiam trium actionum: ſcilicet occidendi, capiendi, ſeu aliâs grauandi, tam in perſonis quã in bonis ſuis vel ſuorum. Secunda eſt vti dicta licentia data ad aliquid dictorum. Tertia eſt committere aliquid trium dictorũ: ſcilicet occidere, capere, vel aliâs grauare &c. motu ſuo, hoc eſt non propter licentiam datam ab alio.

¶Vbi pro clariori perceptione nota primo quòd canon iſte primo punit dantes alicui licentiam occidendi, vel capiendi, vel grauandi quatuor genera perſonarum: ſcilicet vel iudices, vel partẽ, vel obſequẽtes, vel vitantes, niſi alterum duorum faciant: hoc eſt vel quòd re integra licentiã reuocent, vel ſi res non eſt integra quò ad captionem bonorum, quòd reſtitutio aut ſatisfactio bonorũ intra ſeptem dierum ſpatium ſubſequatur. Vnde ſequitur quòd quãdiu res eſt integra, nunquam qui licentiã hanc dedit eſt excommunicatus: quia adhuc pendet tempus reuocãdi, & poteſt reuocando re integra, præſeruare ſe ab excommunicatione immunem. Oportet ergo licentiam habere effectum, vt ſit locus canoni. & quò ad vnum effectum, ſcilicet captionem bonorũ, benignitas huius canonis prorogat adhuc tẽpus ſeptem dierum poſt dictũ effectum, in quo poſſit reſtituẽdo vel ſatisfaciendo præſeruare ſe ab excõmunicatione. In cæteris verò effectibus ipſo facto eſt excommunicatus qui dedit licentiam qñ effectus eſt ſubſecutus: puta qñ capta vel occiſa eſt perſona propter licentiã datam. ¶Nota ſecũdo ꝙ nullus propriẽ in perſona vel bonis ſuis vel ſuorum grauatur qui iuſtẽ patitur: ac per hoc grauamen iniuſtum oportet eſſe ſi grauamen eſt. ¶Nota tertio quòd quia

canon iſte fauorabilis eſt, ideo appellatione ſuorũ omnes qui quomodolibet vt ſui grauati ſunt veniunt, quacũq; relatione remotiſſima ſint ſui. Neq; enim debet minor eſſe protectio huius canonis quàm extendatur impietas offendentium. Et eſt intra duos menſes epiſcopalis, poſtea papalis: vt in litera dicitur.

¶In dominos temporales, ſuis ſubditis ne perſonis eccleſiaſticis vendant, emant, coquant, molant, aut alia obſequia exhibeant interdicẽtes. Ca.xxxvij.

Eos qui temporale dominium obtinentes, ſuis ſubditis ne prælatis aut clericis ſeu perſonis eccleſiaſticis quicquàm vendant, aut emant aliquid ab eiſdẽ, ne ipſis bladum molant, coquãt panem, aut alia obſequia exhibere præſumãt, aliquando interdicũt: cum talia in derogationem eccleſiaſticæ libertatis præſumantur, eo ipſo excommunicationis ſententiæ decernimus ſubiacere. Bonifa.viij. de immu. eccl. ca. libertatis. li. vj.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegium quo eccleſiaſtica libertas offenditur in libera venditione, emptione, obſequijs &c. Et quò ad perſonas particularis eſt. nam ligat ſolos illos qui temporale dominium obtinent. Quò ad actiones verò vnam punit: ſcilicet interdicere ſubditis ſuis ne eccleſiaſticis perſonis vendant, emant, molant, coquant, obſequia exhibeant.

¶Et nota q; non requiritur q; de hoc faciant ſtatutum, aut ſub pœnis inhibeant: ſed ſufficit q; inhibeant ſubditis ſuis.

¶Et nota q; iſta non ſunt propriẽ contra libertatem eccleſiaſticam, ſed contra humanam ſocietatem: verum quia in odium eccleſiæ fiunt, preſumuntur (vt in litera dicitur) fieri contra libertatem eccleſiaſticam.

¶In offendentes libertatem eccleſiaſticam in eccleſiarum vacantium bonis. Ca.xxxviij.

VNiuerſos & ſingulos qui regalia, cuſtodiam ſiue guardiam, aduocationis ſeu defenſionis titulum in

eccleſijs, monaſterijs, ſiue quibuſlibet alijs pijs locis vacātibus, de nouo vſurpare conātes, bona eccleſiarum, monaſteriorum aut locorum ipſorum vacātium occupare præſumunt: clericoſq; eccleſiarum, monachos monaſteriorū, & perſonas cæteras locorum eorūdem quæ hoc fieri procurant, eoipſo excommunicationis ſententiæ decernimus ſubiacere. Bonifa. de elec. generali. li. vj.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegium quò offenditur libertas eccleſiaſtica in eccleſiarum vacantiū bonis. Et quò ad perſonas eſt in parte vniuerſalis, quia ligat vniuerſos & ſingulos: in ſecunda autem parte eſt particularis, quia ligat ſolas perſonas illorum locorum vacātium. Quò ad actiones verò in prima parte punit duas actiões ſimul: Prima eſt de nouo conari vſurpare aliquod horū quinq;: vel regalia, vel cuſtodiam, vel guardiā, vel titulum aduocatiōis, vel titulū defenſionis in vacātibus eccleſijs, monaſterijs aut alijs pijs locis. Secunda eſt occupare bona dictorum locorum: ita q; ad incurrendum huius canonis cenſuram, nec ſufficit vſurpare aliquem dictorum titulorū ſine occupatione bonorum, nec ſufficit occupare bona ſine conatu ad vſurpandum aliquem dictorum titulorū: ſed oportet vtrunq; concurrere ad hoc vt incurratur huius canonis ſententia. In ſecunda autem parte vna actio punitur: ſcilicet procurare hoc fieri. Et intellige cum effectu ſubſecuto: qm̄ vt acceſſoria actio ad tale fieri punitur. Et eſt ep̄alis.

¶Et aduerte qđ glo. exponit de nouo, id eſt à quadraginta annis citra: quia in hoc eodē canone quaſi diſtinguēdo cōtra nouos, ſubditur: Qui autem ex fundatione vel ex antiqua conſuetudine iura ſibi huiuſmodi vendicant.

¶In offendentes eccleſiaſticā libertatem quātum ad exemptionem à pedagijs & guidagijs. Ca. xxxix.

CONſtitutionem fœli. recor. Alexandri papæ. iiij. prædeceſſoris noſtri, qui ſtatuit eccleſias & perſonas eccleſiaſticas ad pedagia & guidagia penitus non teneri, nec ad exhibendum vel ſoluen

dum talia pro rebus ſuis proprijs quas nō cauſa negociandi deferūt vel deferri faciunt ſeu tranſmittunt: volētes propter multorum inſolentiam & abuſum pœnæ adminiculo adiuuare, adijcimus diſtrictius inhibēdo (contraria conſuetudine quorumcūq; non obſtante) vt nec collegiū, nec vniuerſitas, nec aliqua etiā ſingularis perſona à præfatis perſonis ſeu eccleſijs pro perſonis ipſis aut rebus prædictis talia exigat vel extorqueat per ſe vel per alium, ſuo nomine vel etiam alieno, aut eas ad huiuſmodi perſoluenda cōpellat. Qui verò contrafecerint, ſi perſonæ fuerint ſingulares, excommunicationis: ſi autem collegium vel vniuerſitas ciuitatis, caſtri, ſeu loci alterius cuiuſcūq;, ipſa ciuitas, caſtrum vel locus, interdicti ſentētiam ipſo facto incurrant. Nec ab excommunicatione huiuſmodi abſolutionem vel interdicti relaxationem obtineant, donec exacta plenariè reſtituerint, & de tranſgreſſione ſatisfecerint competenter. extrà de cen. ca. quamquàm. li. vj.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegium quo offenditur eccleſiaſtica libertas quantum ad exemptionē à pedagijs & guidagijs. Et quò ad pſonas eſt vniuerſalis. Quò ad actiones, vnam videtur cōprehendere tripliciter nominatam. ſcilicet exigere, extorquere, cōpellere per ſe vel aliū, proprio vel alieno nomine, ſiue eccleſia ſiue perſonas eccleſiaſticas, ad ſoluendum vel pro perſonis ſuis aut rebus ſuis quas non cauſa negociationis deferunt vel deferri faciunt vel tranſmittunt.

¶Vbi nota qđ pedagia propriè vocantur vectigalia pro tranſitu ſeu paſſu. Guidagia verò pro guida, non quę à volente conducitur, ſed quā velis nolis oportet te ſoluere, ſiue velis habere ducentem te, ſiue non. Et quia exigere importat coactionem: ideo ſi nullo modo cogit, non incurrit: ſed ſatis cogit, qui clericum requirit non rogando, ſed vt à debitore petendo vt ſoluat, iubendo vt ſiſtantur res &c. ſicut petit à laicis. rarus eſt enim aut nullus qui ſponte ſoluat. Et eſt epiſcopalis, præmiſſa reſtitutione ac ſatisfactione: vt in

litera dicitur.

¶In offendentes eccleſiaſticam libertatem quantum ad immunitatem à collectis ac exactionibus: & vſurpantes iuriſdictionem prælatorum. Ca.xl.

IN diuerſis mundi partibus conſules ciuitatũ & rectores, necnõ & alij qui poteſtatem habere videntur, tot onera frequenter imponunt eccleſijs, vt deterioris conditionis factum ſub eis ſacerdotium videatur quàm ſub Pharaone fuerit, qui legis diuinæ notitiam non habebat. Ille quidem omnibus alijs ſeruituti ſubactis, ſacerdotes et poſſeſſiones eorum in priſtina libertate dimiſit, & eis alimoniam de publico adminiſtrauit. Iſti verò onera ſua ferè vniuerſa imponunt eccleſijs: & tot angarijs eas affligunt, vt eis quod Hiere. deplorat, competere videatur: Princeps prouinciarũ facta eſt ſub tributo. Siue quidem foſſata ſiue expeditiones ſeu alia quælibet ſibi arbitrentur agenda, de bonis eccleſiarũ & clericorum & pauperum Chriſti viſibus deputatis, volunt ferè cuncta cõpleri. Iuriſdictionem etiam & authoritatẽ prælatorum ita euacuant, vt nihil poteſtatis eis in ſuis videatur remanſiſſe hominibus. ¶Si aũt conſules aut alij decætero iſta commiſerint, & cõmoniti deſiſtere noluerint: tam ipſi quã fautores eorum excõmunicationi ſe nouerint ſubiacere: nec cõmunioni reddãtur, donec ſatisfactionẽ fecerint competentem. extrà de immu. eccle. ca. nõ minus. ¶Cæterũ quia fraus & dolus alicui patrocinari nõ debent, nullus vano decipiatur errore, vt intra tp̃s regiminis ſuſtineat anathema, quatenꝰ poſt illud nõ ſit ad ſatisfactionis debitũ compellendus. Nã & ipſum qui ſatiſfacere recuſauerit, & ſucceſſorem ipſius niſi ſatisfecerit intra menſem, remanere decernimus eccleſiaſtica cenſura concluſum, donec ſatisfecerit competenter: quum ſuccedat in onere qui in honore ſubſtituitur. extra de immu. eccle. ca. aduerſus.

CANONVM horum materia eſt ſacrilegiũ quo offenditur eccleſiaſtica libertas quantum ad immunitatem

ā collectis, exactionibus & vſurpationibus iuriſdictionis prælatorum. Et quò ad perſonas ſunt particulares, arctantur enim ad conſules, rectores, & alios qui poteſtatem habere videntur, cum fautoribus ſuis, & eorum ſucceſſores in officijs. Quò ad actiones verò puniuntur in primo canone in generali quidem tres actiones. Prima eſt onera imponere; ſecunda eſt angarijs affligere, tertia eſt euacuare iuriſdictionem & authoritatem prælatorum, ita vt nihil poteſtatis videatur remanſiſſe in ſuos. In ſecundo verò canone ponitur vna actio: ſcilicet non ſatisfacere.

¶Vbi nota primo quòd ſecūdus canon præſupponit primum, imo recitat ipſum: & præſupponit officialē cui ſuccedītur eſſe excommunicatum ob primi tranſgreſſionē canonis. Ad incurrendum autem primum canonem requiritur monitio: itaq; non ipſo facto ſed niſi moniti deſiſtant, incurrunt excommunicationem, nō ab ipſo monitore ſed ā iure hoc latam. Ad incurrendum autem ſecūdum, requiritur lapſus menſis: ita quòd niſi intra menſem ā ſucceſſione computandum ſatisfecerit, excommunicatus eſt.

¶Nota ſecundo canonem primum protegere bona non ſolum eccleſiarum & clericorū, ſed etiam deputata vſibus pauperum Chriſti.

¶Et aduerte conferendo hunc canonem cum ſuperius immediatè præmiſſo de pedagijs, differētiam inter onera ſub forma pedagiorum ſeu gabellarum, & onera quæ ſub forma talliarum ſeu taxarum imponuntur ſeu exiguntur ā clericis: quoniam in primo caſu eſt excommunicatio ipſo facto: vt habes in præcedenti capitulo. In ſecundo autem caſu non incurritur excommunicatio niſi præcedat legitima monitio: vt hic habes. Et eſt epiſcopalis præmiſſa ſatisfactione: vt hic dicitur. ¶Aduerte quoque conſtitutionem Bonifa. in. vj. capitu. clericis. de immu. eccle. cum tot cenſuris in hac materia eſſe totaliter reuocatam in Cle. cap. quoniam. de immu. eccle. & propterea reditur ad ius antiquū, quod nunc tractatum eſt. ¶Scito demū quòd appellatione

iuriſdictionis

iuriſdictionis quæ euacuari dicitur,venit iuriſdictio tēporalis prælatorū,quā ſcilicet eccleſiaſtici prælati habēt in tēporalibus:quā domini purē tēporales frequenter euacuare vidētur adeo vt prælati reſtent temporales domini fere ſolo titulo.

¶In offendētes eccleſiaſticā libertatē quantum ad opus abſoluēdi ſeu reuocādi pœnas excōicationis,ſuſpenſionis vel interdicti. Ca.xlj.

ABſolutiōis beneficiū ab excōicatiōis ſententia, vel quācūq; reuocationē ipſius aut ſuſpenſiōis ſeu etiā interdicti,per vim vel metum extortā, præſentis cōſtitutionis authoritate omnino viribus euacuamus.Ne aūt ſine vindicta, violētiæ creſcat audacia:eos qui reuocationē ſeu abſolutionem huiuſmodi,vi vel metu extorquent,excōicationis ſententiæ decernimus ſubiacere. Greg.x.extrà de ījs quæ vi me. cap.vnico.lib.vj.

CANONIS iſtiꝰ materia eſt ſacrilegiū quo offenditur eccleſiaſtica libertas quātū ad opus abſoluendi ſeu reuocādi pœnas excōmunicatiōis,ſuſpēſionis vel interdicti.Et quò ad perſonas eſt vniuerſalis.Quò ad actiones verò duas punit.Prima eſt extorquere vi.Secūda, extorquere metu abſolutionē ſeu reuocationē excommunicatiōis,ſuſpēſionis vel interdicti.

¶Vbi nota primo ꝙ vis ſeu metus illatus nō diſtinguitur inter magnū & paruū.qualēcunq; em̄ vim aut qualēcūq; metū intulerit,ſufficit ſi inde ſubſecutus eſt effectus abſolutiōis ſeu reuocatiōis:quia canon nō diſtinguitur(vt dictū eſt)inter magnū & paruum.Quòd ſi ex timore innato & non illato prælatus abſoluit aut reuocat,nō eſt locus huic pœnæ:quia in caſu tali nullus extorquet vi aut metu:ſed ipſemet iudex ſeu prælatus meticuloſus ſeipſum torquet.

¶Nota ſecundo ꝙ non refert ad præſentē canonē,an ſententia excōmunicationis &c.fuerit iuſta vel iniuſta.qualiſcūq; enim fuerit,prohibet lex modū talem reuocandi,

ſcilicet per vim & metum.

¶Nota tertio ꝙ quia verba cũ effectu intelligũtur, ideo licet vis aut met⁹ ingeratur: niſi abſolutio aut reuocatio ex vi aut metu extorta ſit, non incurritur excõicatio iſta.

¶Nota quarto ꝙ quia canõ non reſtringit ſe ad extorquẽtes abſolutionẽ vel reuocationẽ; cẽſuræ contra ſeipſos, & ſimiliter nõ reſtringit ſe ad ſententiã latã ab homine vel à iure, ideo ligat extorquentes vi vel metu abſolutionẽ vel reuocationẽ, tam ſi contra aliũ quã ſi cõtra ſe, & tam ſi ab homine quã quomodolibet aliter cenſuræ ſentẽtia lata ſit. Et eſt epiſcopalis.

¶In offendẽtes eccleſiaſticam libertatẽ in clauium officio, claudẽtium diuinum cultum excõmunicatis & interdictis. Ca.xlij.

PRæſumptores præfatos qui in locis interdicto ſuppoſitis quęcꝙ decætero diuina celebrare officia quomolibet cogere, aut qui modo prædicto ad officia eadem audienda aliquos excommunicationis præſertim vel interdicti ligatos ſententia, euocare, ſeu qui ne excommunicati publicè aut interdicti, de eccleſijs dum in ipſis miſſarum aguntur ſolẽnia à celebrantibus moniti vt exeant, prohibere, necnon excommunicatos publicè & interdictos qui in ipſis eccleſijs nominatim à celebrantibus vt exeant moniti, remanenere præſumpſerint: excommunicationis ſententia (à qua per ſedẽ duntaxat apoſtolicã poſſint abſolui) ſacro approbante concilio innodamus. de ſenten. excommu. grauis. in Clementinis.

CANONIS iſti⁹ materia eſt ſacrilegiũ quo offendit̃ eccleſiaſtica libertas in clauiũ officio, claudẽtiũ diuinũ cultũ excõicatis & interdictis. Et quò ad pſonas partim eſt particularis, ligãs ſolos nobiles & dños tẽporales: & partim eſt vniuerſalis. Quò ad actiões punit quatuor actiões: cogere, euocare, prohibere, & remanere: ita ꝙ excõicantur primo cogẽtes celebrare ĩ locis ĩterdictis: ſecũdo euocãtes ad

eadem officia aliquos præſertim excommunicatos vel in terdictos: tertio prohibentes ne exeant inde excommunicati aut interdicti moniti: quarto remanentes in ipſis eccleſijs, ſi publicè ſint excommunicati aut interdicti, & nominatim moniti à celebrantibus vt exeant.

¶Vbi nota primo differentiam inter tres primos caſus & quartum, in hoc ꝙ tres primi reſtringuntur ad nobiles & dominos temporales: quia pronomen relatiuum qui, refert præſumptores præfatos, quos dixerat eſſe nobiles & dominos temporales. Quartus autem communis eſt omnibus vtriuſq; ſexus excommunicatis publicè &c. quia ad hoc diſtinguendum continuatur litera, copulando ad præſumptores præfatos, omnes excommunicatos publicè &c. dum dicit, necnon excommunicatos publicè &c.

¶Nota ſecundo differentiã inter tertiũ caſum & reliquos, in hoc ꝙ tertius reſtringitur ad miſſarum ſolẽnia: alij autẽ communes ſunt miſſæ & alijs diuinis officijs.

¶Nota tertio ꝙ licet decretalis narrãdo reſtringat ſe ad terras quæ ſunt nobiliũ ſeu dominorũ, puniendo tamen latius iudicat, & ligat nobiles ac dños qui in locis interdictis ſiue ſint illorũ loca ſiue non, præſumũt &c. ſi ſecundũ verba exponẽda ſit. Secus autẽ ſi punitionis ſentẽtia iuxta narrata intelligẽda ſit. Quod ita verius videt̃ vt ſic tenẽdũ putẽ: quia cõcluſio præmiſſis cõſonare debet. ¶Nota q̃rto ꝙ qa decretalis q̃druplicẽ modũ euocãdi narrauerat, & ſtatuẽdo dicit p̃dicto mõ, oẽm prędictũ modũ quadruplicẽ comprehẽdit: ſcilicet nũc hos nũc illos vocãdo, nũc cõpellendo, nunc campanis, nunc voce præconia. Et eſt papalis.

¶In impedientes ſequeſtrationem beneficij, vna definitiua ſentẽtia cõtra poſſeſſorẽ promulgata, ꝑ loci ordinariũ factã, vel fructus ſequeſtratos quoquo modo occupare præſumentes. Cap. xliij.

DEfinimus vt vna contra poſſeſſorem definitiua ſententia ſup beneficio apud ſedẽ apoſtolicam duntaxat in petitorio vel poſſeſſorio ꝓmulgata,

beneficium ipſum à poſſeſſore huiuſmodi (dum tamē trie-
nio pacificè antea poſſeſſum ab eo non fuerit) per loci or-
dinarium apud aliquam idoneam perſonam ſequeſtretur
&c. Siquis autem ſequeſtrationem huiuſmodi impedire,
vel fructus ſequeſtratos quoquo modo præſumpſerit oc-
cupare: excommunicationis ſententiam incurrat ipſo fa-
cto. A qua niſi impedimento prius amoto, & occupatis ꝑ
eum fructibus reſtitutis, nullatenus abſoluatur. extrà de ſe
queſtra. cap. j. in Cle.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegium quo eccleſia-
ſtica libertas in ſedis apoſtolicæ authoritate offenditur in
certo caſu ſequeſtri. Et quò ad perſonas eſt vniuerſalis, quò
ad actiones, punit duas actiones. Prima eſt impedire hu-
iuſmodi ſequeſtrationem, ſecunda eſt occupare ſequeſtra-
tos fructus. Et quia hic caſus videtur de raro contingenti-
bus: vide in litera conditiones requiſitas ad hoc ꝙ ſit iſte
caſus in quo habet locum iſta excommunicatio. Et eſt epi
ſcopalis, amoto impedimento, & reſtitutis occupatis.

¶In impedientes monialium aut mulie-
rum canonicarum ſecularium viſitatores
in ſuo officio, Cap. xliiij.

SIquis viſitatores monialium aut mulierum quæ
vulgo dicuntur canonicæ ſeculares, in præmiſ-
ſis ſeu aliquo præmiſſorum impedire præſum-
pſerit, niſi monitus reſipiſcat, ipſo facto excom
municationis ſententiam ſe nouerit incurſurum: priuile-
gijs, ſtatutis & conſuetudinibus quibuſcunq; in contrariū
non valituris. extrà de ſta. mona. attendentes. in Cle.

CANNONIS iſtius materia eſt ſacrilegium quo of-
fenditur libertas eccleſiaſtica in officio eccleſiaſticæ viſita
tionis. Et quoad perſonas eſt vniuerſalis. Quò ad actiones
punitur vna generalis actio: ſcilicet præſumere impedire
viſitatores monialium &c. in aliquo præmiſſorum. quæ
videre potes in fronte: quia nō incurritur ipſo facto, ſed ni-
ſi monitus reſipiſcat. Et eſt epiſcopalis.

¶In ſepelientes in loco ſacro hæreticos, credentes receptatores vel fautores eorum. Cap. xlv.

Vicunq; hæreticos, credentes, receptatores vel fautores eorum ſcienter præſumpſerint eccleſiaſticæ tradere ſepulturæ, vſq; ad ſatisfactionem idoneam excommunicationis ſententiæ ſe nouerint ſubiacere. Nec abſolutionis beneficium mereantur, niſi proprijs manibus extumulent publicè & proijciant huiuſmodi corpora damnatorum: & locus ille perpetuò careat ſepultura. de hære. lib. vj.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegium quo ſacris locis iniuria fit ſepeliendo ibi hæreticos. Et quò ad perſonas eſt vniuerſalis. Quò ad actiones punit vnam: ſcilicet ſcienter tradere eccleſiaſticæ ſepulturæ quatuor hominum genera. ſ. vel hæreticos, vel eorum credentes, vel receptatores, vel fautores.

¶Circa hunc canonem aduerte quod credentes hæreticorum vocãtur, qui illis hæreticis ita adhærent, vt quamuis neſciant quid illi hæretici credant, deliberato tamen conſenſu credunt quod illi hæretici credunt ſeu docent, quantũcunq; contrarium teneat & doceat eccleſia: ita quod non inhærent illis ſalua eccleſiæ doctrina: ſed plus credunt illis quam apoſtolicæ ſedis definitioni circa ea que ſunt fidei. Et eſt epiſcopalis: ſaluis tamen conditionibus in litera expreſſis.

¶In eos qui in cimiterijs tempore interdicti quoſcunq; in caſibus non conceſſis, aut excommunicatos publicè, vel nominatim interdictos, vel manifeſtos vſurarios, ſcienter ſpelire præſeumunt. Cap. xlvj.

Os qui propriè temeritatis audacia, defunctorum corpora non ſine contemptu clauium eccleſiæ, in cimiterijs tempore interdicti, in caſibus non conceſſis à iure, vel excõicatos publicè, vel nominatim interdictos, vel manifeſtos vſurarios ſcienter ſepelire præſumunt: ipſo facto excõicationis ſententiæ decernimus ſubiacere. A qua nullatenus

abſoluantur, niſi prius ad arbitrium dioceſani epiſcopi, eis quibus per præmiſſa fuerit iniuria irrogata, ſatisfactionē exhibuerint cōpetentem. Extrà de ſepul. cap. j. in Cle.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegium locale. Et eſt quòd ad perſonas vniuerſalis. Et vnam tantū punit actionem (ſcilicet ſcienter ſepelire) ad quatuor tamen terminatam: ita quòd punitur hoc canone ſacrilegium quadruplex ſcilicet ſepelientium quoſcūq; tempore interdicti: niſi quatenus eſt à iure conceſſum, ſepelientium publicè excommunicatos, ſepelientium nominatim interdictos, & ſepelientium manifeſtos vſurarios: ſi tamen in loco ſacro ſepeliantur: alioquin ſacrilegium non eſſet.

¶ Nota hìc primo quòd per publicè excommunicatos, intelligimus eos quos non fictione iuris aut iudicis, ſed ſecundum rei manifeſtationem & notitiam publicam patet eſſe excommunicatos: ſiue à iure ſiue à iudice. Et non ſufficit quòd aliqui ſciāt pro certo illum eſſe excommunicatū, ſed oportet manifeſtationem illius excommunicati eſſe publicam, vt locus ſit huic pœne. ¶ Nota ſecundo, manifeſtos vſurarios eos appellari, qui non occultè vſuras exercent, nec de quibus vertitur in dubium propter palliatos cōtractus: ſed eos qui ſic manifeſtè exercent vſuras, vt ſint & habeantur manifeſtè pro vſurarijs.

¶ Nota tertio, q̧ appellatione præſumentium ſepelire, ſoli ſepelientes de quibus verè dicitur, iſti ſepeliunt, comprehenduntur. Et licet cōiter illi qui ſepeliūt (hoc eſt humo vel tumulo immittunt cadauer) ſint perſonæ minores in eccleſia, nō tamen propterea canō iſte ludibrio exponitur: qm̄ conditor canonis noluit extēdere ipſum ad faciētes aut mādantes ſepeliri, nec ad dātes ad hoc cōſiliū ſeu fauorē: ſicut in multis canonibus fit. Quia igitur pœnæ non ſunt extendēde, ſta infra proprietatē ſignificationis canonis huius ſicut in cæteris: & ſolos ſepeliētes ligari dicito. Imo nec ſepeliētes ligātur, niſi ſciēter & præſumptuoſè ſepeliāt: quia ſic diſponit canon. Vnde ſi manifeſtū vſurarium parochian⁹

vt pœnitentẽ ad ſepulturã eccleſiaſticã portandum leuari iubet verbo vel facto,& propterea eccleſiaſticæ perſonæ apud quas ſepeliendus eſt ſepeliũt,putantes ipſum pœnitẽtẽ,iuxta ca.q̃cq̃.de vſuris.in ſexto.nõ incidũt in canonem: quia nõ præſumũt ſcienter ſepelire.Et eſt epiſcopalis præmiſſa ſatisfactiõe ad arbitriũ dioceſani:vt ĩ litera dicitur.

¶In eos q ſciẽter in gradibus prohibitis,aut cũ monialibus,vel in religione aut ſacris conſtituti matrimoniũ contrahunt:aut inter ipſos ſcienter huiuſmodi matrimonia celebrant. Ca.xlvij.

EOs qui diuino timore poſtpoſito,ſcienter in gradu conſanguinitatis vel affinitatis conſtitutione canonica interdictis,aut cum monialibus cõtrahere matrimonialiter non verentur,necnon religioſos,moniales,ac clericos in ſacris ordinibus conſtitutos matrimonium contrahentes,& inter eos ſcienter eadem celebrantes:ipſos excõmunicationis ſentẽtiæ ipſo facto decernimus ſubiacere.Clemens.v.de conſang.& affini.ca.primo.in Cle.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegiũ pro maiori parte,& inceſtus pro aliqua parte:vtrunq; aũt in cõtractu matrimonij.Et quò ad perſonas pro quãto punit inceſtuoſum contractum,eſt vniuerſalis:quia ad omnes ſe extendit.Pro quanto verò ſacrilegum punit matrimonium:eſt particularis,quatuor genera perſonarum comprehendẽs. Primo viros: ſecundo religioſos:tertio moniales: quarto clericos in ſacris conſtitutos ordinibus.Et demum iterũ eſt vniuerſalis, quatenus punit ſacrilegã celebrationẽ. ¶Quò ad actiones,punit duas principales actiones.Prima eſt contrahere matrimonialiter. Sed propter diuerſas conditiones appoſitas & diuerſos terminos, multiplicatur hæc actio in ſex. Prima eſt ſcienter contrahere in gradu prohibito, id eſt quarto & infrà conſanguinitatis: ſecunda eſt ſcienter, contrahere in ſimili gradu affinitatis: tertia contrahere ſcienter cum moniali: quar-

ta eſt religioſum cõtrahere: quinta eſt monialem cõtrahere: ſexta eſt conſtitutũ in ſacris cõtrahere. Secũda, verò principalis actio eſt celebrare prohibita hæc matrimonia inter dictos contrahentes.

¶Vbi ſex occurrũt declarãda. Primũ eſt ꝙ quum dicitur ſciẽter, intelligitur de ſcientia facti: ita ꝙ ſola ignorantia facti intelligitur excuſare: puta quia neſciebat illã eſſe cõſanguineam ſeu monialem.

¶Secũdũ eſt ꝙ punitur cõtractus matrimonij: ita ꝙ ſi ſpõſalia ſolũ interuenirẽt aut coitus tãtũ, nõ eſt locus huic pœnæ, ſed oportet interuenire cõtractũ per verba de præſenti implicitè vel explicitè. Interuenit autẽ implicitè duobus modis. Primo ſi poſt ſpõſalia ſequitur coitus affectu coniugali. Secũdo ſi alicui ignorãtes ſe eſſe conſanguineos cõtrahãt matrimoniũ & cõſummẽt, & poſtea ſciẽtes impedimẽtũ nihilominus affectu cõiugali cõcumbũt. In vtroq; em̃ interuenit matrimonij cõtractus nõ ſolũ præſumptus, ſed verus, explicatus nõ per verba de præſenti, ſed per corporum cõmixtionẽ. cõmixtio em̃ corporũ affectu coniugali facta poſt ſpõſalia ſeu contractũ de facto, explicatiua eſt ſufficiẽter mutui conſenſus in coniugiũ. Vnde non minus ſunt excõicati qui licet ignorãter contraxerint, ſciẽter perſeuerant, non in ſolo cõcubitu, ſed in coniugio (hoc eſt in concubitu affectu coniugali) quã ſi à principio contraxiſſent ſciẽter. concubitus em̃ affectu coniugali, claudit in ſe contractũ matrimonij plus ꝙ̃ cõtractus claudit in ſe ſpõſalia. Et ideo quũ excõicãtur cõtrahẽtes, multo magis excõicantur conſummantes ſcienter.

¶Tertiũ eſt ꝙ dantes auxilium, conſilium vel fauorem ad huiuſmodi ſacrilega ſeu inceſtuoſa matrimonia, licet peccent mortaliter, non tamen ſunt excommunicati: quia nõ veniunt appellatione cõtrahentiũ: quia non verè enunciatur de aliquo eorum ꝙ contrahit: ſoli autem contrahentes ſunt excõicati.

¶Quartũ eſt notare differẽtiã in litera poſitã, in hoc ꝙ &

monialis contrahēs eſt excōicata,& cū moniali cōtrahēs eſt excōicat⁹. Aliter autē de religioſis & cōſtitutis in ſacris. nam licet iſti religioſi & conſtituti in ſacris, contrahentes incurrāt excōicationē, mulieres tamē cū quib⁹ contrahūt, non incurrunt excōicationē: vt litera inſinuat ex hoc ipſo ꝙ excōicat ſeorſum cōtrahētes cum monialibus, & ſeorſum ipſas moniales. Religioſos autē & clericos in ſacris ordinibus conſtitutos ita excōicat, vt non excōicet mulieres contrahentes cum ipſis.

¶Quintū eſt ꝙ vltra ſex caſus numeratos in litera, quibus cōtrahendo cōiugiū incurritur excōicatio, apponitur in litera ſeptimus, quo celebrās ſcienter eadē dānata coniugia inter eoſdē, incurrit excōicationē. Et intelligo per celebrātē, eccleſiaſticā celebritatē adhibentē huiuſmodi damnatis contractibus. Nec huiuſmodi celebritas exigit ſolennitatem aliquā, ſed ad eam ſufficit ſacerdotem celebrare matrimonium dicendo verba ſolita: puta placet tibi iſte coniunx? placet tibi iſta vxor? Ita ꝙ celebritas iſta cōſtat aut ſi celebritas eccleſiaſtica fiat, aut ſi ſacerdos ex ſacerdotali officio celebret contractū dicendo verba, vel quaſi authorizādo interſit, contra ca. ſi. de ſpon. clandeſ. ad quod ſe refert canon iſte in calce.

¶Sextum eſt ꝙ multis exiſtentibus impedimentis matrimonij impedientibus contrahendum, & dirimentibus contractum, ſolis impedimentis hic enumeratis excommunicatio hæc adhibita eſt: ſcilicet carnalis cognationis (hoc eſt conſanguinitatis & affinitatis) & voti ſolennis, ſiue per profeſſionem, ſiue per ſacrum ordinem. Reliqua ergo impedimenta ab excommunicatione reſtant exempta.

¶In ſimplices religioſos qui decimas eccleſijs debitas vſurpare præſumunt &c. niſi poſt requiſitionē deſiſtant à præmiſſis intra menſem, & damnificatis eccleſijs emendam intrā duos menſes faciant. Ca. xlviij.

REligioſi quicunq; qui noualium aut alias decimas eccleſijs debitas ad ſe nõ ſpectantes appropriare ſibi præſumpſerint, aut exquiſitis fraudibus ſiue coloribus vſurpare, ſeu qui de animalibus familiarium & paſtorum ſuorum vel aliorũ etiam animalia ipſa eorum gregibus immiſcentium, ſeu qui de animalibus quæ in fraudem eccleſiarum in pluribus locis emunt, emptaq; tradunt venditorib9 vel alijs ab ipſis tenenda, ſeu qui de terris quas tradunt alijs excolendas, decimas ſolui eccleſijs non permiſerint aut prohibuerint: niſi poſt requiſitionem eorum per eos quorum intererit ſuper hoc eis factã à præmiſſis deſtiterint intra menſem: aut ſi de ijs quæ cõtra præmiſſa vſurpare vel retinere præſumpſerint, intra duos menſes dãnificatis eccleſijs emendã nõ fecerint cõpetentẽ, ſint & tãdiu maneãt ab officijs, adminiſtrationibus & beneficijs ſuſpẽſi, donec deſtiterint & ſatisfecerint vt ſuperius eſt expreſſum. ¶ Quòd ſi religioſi huiuſmodi adminiſtratiões vel bñficia nõ habeãt, eo caſu quo alij ſupradicti ſuſpẽſionis, ipſi ſentẽtiam excõicationis incurrant, ante ſatisfactionẽ cõdignã nullatenus abſoluẽdi: priuilegijs nõ obſtãtibus quibuſcunq;.

¶ Cæterũ præmiſſa extẽdi nolumus ad animalia quæ per religioſorũ ipſorũ donatos ſeu oblatos tenẽtur: dum tamẽ illi religioſis eiſdem cũ effectu donauerint aut obtulerint ſe & ſua. De deci. c. religioſi. in Cle.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegium circa eccleſiarum decimas. Et quò ad perſonas eſt particularis: quia perſonæ quæ excommunicatiõi ſubijciuntur: ſunt religioſi nõ habentes adminiſtrationes vel beneficia. Quò ad actiones verò aduerte q; ante monitionem ſunt quatuor: ſcilicet appropriare, vſurpare, non permittere, & prohibere. Poſt requiſitionem verò ſunt duæ. Prima eſt non deſiſtere à præmiſſis intra mẽſem. Secũda eſt nõ facere emendam damnificatis eccleſijs intra duos mẽſes: ita ꝙ religioſus carẽs beneficio &c. ſi aliquã dictarum actionum circa

eccleſiarum decimas fecerit,& requiſitus aliquam duarum incurrerit,excommunicatus eſt:& non aliter.Et eſt epiſco palis,ſatisfactione præmiſſa.

¶In religioſos & clericos ſeculares,alios vt ſepulturas apud ſuas eccleſias eligant, vel iam electam vlterius non immutent, ad vouendum, iurandum,vel promittendum inducentes. Capi.xlix.

SAne temerarios violatores conſtitutionis illi⁹ quæ religioſis & clericis ſecularibus prohibet ne aliquos ad vouendum, iurandum , vel fide interpoſita ſeu aliâs promittendum inducãt vt ſepulturas apud eorum eccleſias eligant, vel iã electam vlterius non immutent,ſimilem ſententiam (pœna in dicta conſtitutione contenta in ſuo perdurante robore)incurrere volumus ipſo facto,ab alio ꝙ̃ à ſede apoſtolica(præterꝙ̃ in mortis articulo)nullatenus abſoluendos: nullis priuilegiis aut ſtatutis cuiuſcunq; tenoris exiſtãt,in contrarium ſuper his valituris .extrà de pœni.cupientes. in Clemen.

CANONIS iſtius materia eſt auaritia tollens libertatem ſepulturæ.Et quò ad perſonas eſt particularis: vtpote ligans ſolos religioſos & clericos ſeculares . Quò ad actiones,punit vnã actionem habentem tres terminos : ſcilicet inducere ad vouendum,iurandum vel promittendum.

¶Vbi colligendo aduerte tres caſus in quibus ligat hic canon.Primus eſt ſi inducãt ad vouendũ:ſecundus ſi ad iurãdum:tertius ſi ad promittendum.Et hoc ſiue promiſſio ſit nuda,ſiue fide interpoſita.Duo aũt ſunt quæ voueri,iurari vel ꝑmitti ꝓhibent̃:ſcilicet vel electio ſepulturæ,vel electæ nõ mutatio apud inducentiũ religioſorũ ſeu clericorũ eccleſias:ita ꝙ ad incurrendũ hunc canonẽ requiritur primo ꝙ agatur de ſepultura apud inducẽtis eccleſiã. Secũdo requirit̃ inductio ad horũ alterũ promittẽdum, vouẽdum vel iurandũ.Tertio requiritur ꝙ iſta inductio ſit cum ope-

re ſubſecuto, hoc eſt ꝗ inductus hoc voueat, iuret vel promittat: quia huiuſmodi pœna ſtricti iuris eſt, & effectum requirit. Quarto, ꝗ inducens ſit religioſus vel clericus. Quinto, ꝗ interueniat temeritas, propter verbum, ſane temerarios violatores. propter quod ſi ex ignorantia putans ſe bene facere religioſus ſeu clericus tranſgrederetur dictam cõſtitutionem, non eſſet excommunicatus. Et ſimiliter ſi exhortatur ad eligendam ſepulturam in ſua eccleſia, non tamen inducit ad vouendum, nec ad iurandum, nec ad promittendum, non eſt excõmunicatus. Et eſt papalis.

¶ In religioſos de clauſtris ad audiendum leges vel phyſicam exeuntes, & intra duos menſes ad clauſtrum non redeuntes: & in preſbyteros ac alios clericos perſonatus habentes intra prædictum ſpatium ab huiuſmodi audientia legum vel medicinæ non deſiſtentes. Capitulum. I.

Contra religioſas perſonas de clauſtris exeuntes ad audiendum leges vel phyſicam, Alexander prædeceſſor noſter olim ſtatuit in concilio Turoñ. vt niſi intra duorum menſium ſpatium redierint ad clauſtrum, ſint excommunicati, & ab omnibus euitentur, & in nulla cauſa (ſi patrocinium præſtare voluerint) audiantur. Reuerſi autem, in choro, menſa, capitulo, & cæteris locis vltimi fratres exiſtant, & niſi forte ex miſericordia ſedis apoſtolicæ, totius ſpem promotionis amittant. Verum quia nonnulli ex talibus, propter quorundã opiniones diuerſas, excuſationis aliquid aſſumebant: nos volentes vt decætero excommunicationis ſententiam ipſo facto incurrant, diſtricte præcipiendo mandamus quatenus tam à dioceſanis & capitulis ipſorum, ꝗ à cæteris epiſcopis in quorum dioceſibus huiuſmodi ſtudent, tales excõmunicati & prædictis pœnis obnoxij publice nuncientur. Quia verò theologiæ ſtudium cupimus ampliari &c. ad archidiaconos, plebanos, decanos, præpoſitos, cãtores

& alios clericos perſonatus habentes,necnõ preſbyteros, niſi ab his intra ſpatium præſcriptum deſtiterint,hoc extendi volum⁹,& appellatione poſtpoſita firmiter obſeruari.Honorius.iij.extrà ne cleri.vel mona.ſuper Specula.

CANONIS iſtius materia eſt curioſitas legum ciuiliũ & medicinæ.Et quò ad perſonas eſt particularis:vtpote ligans ſolos religioſos & quoſdam clericos ſeculares. Quò ad actiones verò reſpectu religioſorum punit duas ſubordinatas:ſcilicet exire clauſtrum,& audire perſeueranter. reſpectu verò clericorum ſecundam tantum.

¶Vbi pro clariori intelligentia aduerte in hoc canone curioſitatem eccleſiaſticorum circa leges ciuiles & medicinam puniente,tria genera perſonarum comprehendi.Primo religioſos.Secundo clericos perſonatus habentes:quorum quinq; ſpecies in litera explicantur. Tertio preſbyteros.Actio autem propter quam iſti incurrunt excommunicationem,eſt exire de clauſtro ad audiendum leges vel phyſicam,ideſt medicinam,& hoc per duos menſes:ita q̧ ſi aliquid horum trium in actione defuerit,nõ ſunt religioſi excommunicati.Oportet ſiquidem exitum ex clauſtro ad hoc ordinari,vel ſaltem durare ,hoc eſt habitare extra clauſtrum,& auditionem interuenire,& perſeuerare ſic vt intra duos menſes non redeatur ad clauſtrum . Ex quibus apertè patet nullam eſſe quæſtionem de religioſis euntibus ad honorandum medicum vel legiſtam principium faciẽtem.Et ſimiliter de audientibus hæc in clauſtro:imo de audientibus hæc extra clauſtrum,ſic quòd lectio quidem auditur extra clauſtrum,ipſi tamen habitant in ſuo clauſtro: quoniam iſti quotidie redeunt ad clauſtrum à lectione ,& nunquam exeunt clauſtrum vt habitent extra clauſtrum. in qua ſignificatione textus accipit exire de clauſtro:vt patet ex hoc q̧ duorum menſium dat ſpatium redeundi ad clauſtrum.Hæc de religioſis.

¶Quò ad preſbyteros verò & alios clericos perſonatus habentes,omnia ſupradicta locũ habent,niſi exitus de clau

ſtro:loco cuius non ponitur in litera exitus de domo,ſicut loco reditus ad clauſtrũ,ponitur deſiſtere ab his.i.auditione legum vel phyſicæ intra prædictũ ſpatiũ .Et propterea ad hoc vt clerici huiuſmodi & preſbyteri incurrant,nõ requiritur exitus de domo:vt ſcilicet ex ꝓprijs domibus vadant ad habitandum alibi propter hoc ſtudiũ:ſicut in religioſis requirebatur dimiſſio clauſtri:ſed ſufficit ꝙ audiãt leges vel phyſicam:ita ꝙ intra duos menſes non deſiſtant ab huiuſmodi audientia.

¶Aduerte quoq; appellatione plebanorum non comprehendi hoc in loco curatos qui parochiales obtinent eccleſias,niſi eccleſiæ illæ fuerint plebaniæ habentes ſub ſe capellas in quibus inſtituantur clerici perpetui:vt declarauit Boniſa.viij.in.vj.ca.ſtatutum.ne cle.vel mo.

¶Et ſcito ꝙ per alios clericos perſonatus habentes intelligimus etiã illos qui ex quadam prærogatiua in eccleſia honorificium ſtallum habent etiam ſine iuriſdictione.In cuius ſignum ſpecificati ſunt cantores.Et eſt epiſcopalis.

¶In quoſcunq; communitatum poteſtates aut officiales, vſuras quibuſdam ſtatutis fouentes. Cap,lj.

QVicunq; communitatum poteſtates, capitanei,rectores,conſules, iudices, conſiliarij aut alij quicunq; officiales,ſtatuta huiuſmodi decætero facere,ſcribere vel dictare,aut ꝙ ſoluãtur vſuræ,vel ꝙ quum ſolutæ repetuntur non reſtituantur plenè ac liberè ,ſcienter iudicare præſumpſerint:ſententiam excommunicationis incurrant .Eandem etiam ſententiam incurſuri,niſi ſtatuta huiuſmodi hactenus edita,de libris cõmunitatum ipſarum(ſi ſuper hoc poteſtatem habuerint)intra tres mẽſes deleuerint:aut ſi ipſa ſtatuta vel conſuetudines officium eorum habentes quoquomodo p̄ſumpſerint obſeruare. Cle.v.de vſu.in Cle.j.

CANONIS iſtius materia eſt vſurarum conſeruatio.Et quò ad perſonas eſt particularis,ligans ſolos cõmunitatũ officiales:quorũ ſex

ſpecies exprimit.Quò ad actiões verò punit ſex actiones. Primæ tres ſunt facere,ſcribere vel dictare ſtatuta hmõi, hoc eſt quæ vſuras exigi & ſolui non ſolũ concedunt,ſed adſoluendũ eas debitores ſcienter compellũt,ac repetitio nẽ vſurarũ impediũtvtẽdo varijs colorib⁹ & fraudib⁹&c. Quarta eſt iudicare ſcienter alterũ duorũ,vel ꝙ ſoluantur vſuræ,aut ꝙ repetitæ non reſtituãtur.Quinta eſt nõ delere hactenus,hoc eſt tũc temporis,edita ſtatuta ſi poſſunt &c. Sexta eſt obſeruare quomodo ſtatuta ipſa vel cõſuetudi-nes vim ſtatuti habentes.Et eſt epiſcopalis.

¶In clericos minores epiſcopis vſurariã prauitatem in terris ſuis fouentes. Ca.lij.

HAc perpetua conſtitutione ſancimus vt nec col-legiũ nec alia vniuerſitas vel ſingularis perſona, cuiuſcunqꝫ ſit dignitatis,conditionis aut ſtatus, alienigenas & alios non oriũdos de terris ipſorũ publicè fœnebrem pecuniã exercẽtes aut exercere volẽtes, ad hoc domos in terris ſuis conducere vel conductas habe re aut aliâs habitare permittant:ſed huiuſmodi vſurarios manifeſtos,omnes intra tres mẽſes de terris ſuis expellãt, nunquam aliquos tales decætero admiſſuri.nemo illis ad fœnus exercendum domos locet,vel ſub alio titulo quo-cunqꝫ concedat.Qui verò contra fecerint,ſi perſonæ fue-rint eccleſiaſticæ,patriarchæ,archiepiſcopi,epiſcopi,ſuſpẽ ſionis:minores verò perſonæ ſingulares,excommunicã-tionis:ſi autem collegiũ ſeu alia vniuerſitas,interdicti ſen tentiã ipſo facto ſe nouerint incurſuros.Quã ſi per mẽſem animo ſuſtinuerint indurato,terræ ipſorum quãdiu in eis ijdem vſurarij cõmorãtur,extũc eccleſiaſtico ſubiaceant interdicto.Cæterũ ſi laici fuerint,per ſuos ordinarios, om ni ceſſante priuilegio,per cenſurã eccleſiaſticã cõpellãtur. de vſuris,ca.vſurarum,lib.vj.

CANONIS iſtius materia eſt vſurariæ pra-uitatis fomẽtũ.Et quò ad perſo-nas eſt particularis,ligãs ſolos clericos mĩores epiſcopis.

Quò ad actiones verò punit actiones quatuor. Prima eſt permittere: ſecunda eſt non expellere: tertia eſt locare domos: quarta eſt quocũq; alio titulo concedere domos ad exercendum fœnus.

¶Vbi pro clariori intelligẽtia nota quatuor caſus quibus incurritur hæc excõicatio à clericis minoribus (vt dictum eſt) epis. Primus eſt ſi alienigenas & alios non oriũdos de terris ipſorum, publicè fœnebrem pecuniã exercẽtes, aut exercere volẽtes, permittãt in terris ſuis vel domos condu cere, vel cõductas habere, aut aliâs habitare ad hoc, id eſt ad vſurã exercẽdã. Secũdus eſt ſi hmõi vſurarios manifeſtos intra tres mẽſes de terris ſuis nõ expellãt, decætero nõ admiſſuri. Tertius eſt ꝙ nõ locent eiſdẽ ad fœnus exercendũ domos. Quartus eſt ꝙ nõ concedãt quocunq; alio titulo eiſdem domũ ad exercendum fœnus.

¶Vbi nota ꝙ ad ſaluãdã proprietatẽ vocabulorũ & literæ, per alienigenas intelligimus alibi genitos: & per alios nõ oriũdos de terris ipſorũ, illos qui nec ipſi nec patres eo rũ orti ſunt ibi. Et ſi hæc clauſula nõ eſt ſupflua repetitio, videt̃ litera corrupta: & vbĩ dicitur alios, legẽdũ eſt aliâs. Et ſic eſt clauſula reſtrictiua alienigenarũ: ita ꝙ nõ cõprehenduntur oẽs alibi geniti: ſed illi tãtũ alibi geniti qui non ſunt oriundi ex terra illa: ita ꝙ Ioãnes natus Romæ, filius Petri Florẽtini, quia eſt oriundus ex Florẽtia, non cõprehenditur inter alienigenas reſpectu Florentiæ. Et hic ſenſus cõſonat mẽti conſtitutionis, nõ ligãtis indigenas: quoniam iſti oriundi, ſunt ſicut indigenæ: & eadem eſt ratio de vtriſq;.

¶Nota tertio ꝙ tã primus ꝙ̃ ſecũdus caſus habet locũ in clericis dũtaxat qui ſunt domini terræ. vnde in vtroq; caſu explicatur in litera expreſſè li in terris ſuis. In tertio verò & quarto quilibet clericus minor epiſcopo incurrit excõmunicationem. Et hæc diſtinctio rationabilis monſtratur ex eo ꝙ tã permittere quã expellere, eius eſt qui poteſtatẽ habet, & non ſingularis perſonæ. locare autẽ, vel alio titulo concedere,

concedere,ſingularis poteſt eſſe perſonæ.

¶Aduerte quarto quòd appellatione alterius tituli à titu- lo locationis,venit manifeſtè pignoratio, commodatio, depoſitum, & huiuſmodi,in quibus non transfertur do- minium. Et rationabiliter etiam venit donatio ſeu ven ditio,ſi fiat ad hoc,hoc eſt ad exercedum fœnus. Et eſt epiſcopalis.

¶In eos qui vrbis Romæ dignitates ſeu officia vſurpant. Capi.liij.

NVllus imperator ſeu rex Romanorū vel alius imperator,rex,princeps,marchio,dux, comes aut baro,vel quicunq; alterius notabilis poten tiæ, præeminentiæ poteſtatis & excellentiæ ſeu dignitatis exiſtat,frater,filius vel nepos eo rum,ad tempus vel in perpetuum,ſeu quiuis alius vltra annale ſpatium quouis modo colore vel cauſa,per ſe vel per aliam perſonam quomodolibet ſubmittendam:in ſe- natorem,capitaneum,patricium aut rectorem,vel ad vr- bis Romæ regimē ſeu officium nominetur, eligatur,ſeu aliâs etiam aſſumatur absq; licentia ſedis apoſtolicæ ſpe- ciali,per ipſius ſedis literas conceſſionem licentiæ huiuſ- modi ſpecialiter exprimentes.Quod ſi ſecùs factum fue- rit, nominationem, electionem & aſſumptionem huiuſ- mòdi decernimus eſſe nullas.Et non ſolum nominatores, electores & aſſumptores,verūetiam nominati,electi & aſ ſumpti,ſi huiuſmodi nominationi, electioni & aſſumptio ni cōſenſerint,aut ſe de ipſis quomodolibet intromiſerint, intendentes & obedientes eiſdem,& in hoc dantes ipſis nominatoribus,electoribus & aſſumptoribus,aut nomi- natis,electis vel aſſumptis auxilium,conſilium vel fauo- rem,publicè vel occultè,cuiuſcunq; cōditionis extiterint: ipſo facto ſententiam excommunicationis incurrant. Et infrà, Contemptores quoq; ſeu violatores alicuius præ- miſſorum,ab huiuſmodi excōicationis ſentētia(præterq̃ in mortis articulo)abſolui non poſſint niſi per Ro.pon-

ti.vel de ipſius petita licẽtia & obtẽta ſpeciali,nõ obſtãtibus priuilegijs &c.De elec.c.fundamenta.li.vj.

CANONIS iſtius materia eſt vſurpatio dignitatũ ſeu officiorum vrbis Romæ.Et quò ad perſonas eſt vniuerſalis.Quò ad actiones principales, punit ſex actiões.Prima eſt nominare:ſecunda eligere:tertia aſſumere:quarta conſentire nominationi,electioni ſeu aſſumptioni de ſe factæ: quinta ſe de ipſis quomodolibet intromittere,ſexta eſt intendere & obedire eiſdẽ.Quò ad actiões verò acceſſorias, punit tres:auxiliari,conſulere,fauere ſiue nominatis ſiue nominatoribus &c.Et omnes iſtæ actiones intelliguntur ſine licentia papæ in ſcriptis.

¶Vbi pro clariori notitia aduerte quatuor genera perſonarum excommunicari. Primo nominatores, electores ſeu aſſumptores: ſecundo nominatos, electos ſeu aſſumptos:tertio intendentes & obediẽtes eis:quarto dantes conſilium,auxilium vel fauorem.Et conſidera nominatos,electos ſeu aſſumptos diſtingui,& diuerſimode coerceri.nã reges,principes,barones, comites,eorũ fratres & nepotes &c.excluduntur totaliter:quia tam ad tẽpus ꝙ in perpetuũ nominari non poſſunt:alij verò quicunq; excluduntur ab huiuſmodi officijs non totaliter,ſed vltra ſpatiũ vnius anni:ita ꝙ illi,hoc eſt principes, comites,& fratres ac nepotes eorũ &c.ſunt excõmunicati ſi huiuſmodi officijs ſe intromittunt:iſti verò,hoc eſt quicunq; alij,non ſunt excommunicati niſi vltra annum ſe intromittant ad huiuſmodi officia.

¶Verum Romani duo priuilegia ex fine eiuſdẽ decretalis habent.Vnũ eſt ꝙ excipiũtur à numero fratrũ nepotumq; principum:ita ꝙ Romani etiam ſi nepotes ſeu fratres vel filij principum fuerint,poſſunt huiuſmodi officia habere ſicut alij quicunq;,hoc eſt non vltra vnum annum.Secundum eſt ꝙ excipiuntur à numero comitum ſeu baronum, ſi tamen comitatus ſeu baronia non fuerit excellens: vt timeatur libertati:ita quòd Romani etiam ſi fuerint co

mites paruo comitatu, poſſunt huiuſmodi officia habere ſicut quicunq; alij: ſcilicet nō vltra annū. Et eſt papalis.

¶In dominum alioſq; rectores & officiales ciuitatis in qua Ro. pō. electio celebranda eſt, ſibi iniuncta diligēter nō adimplentes aut fraudem in eis committentes. Cap. liiij.

SAncimus vt dominus alijq; rectores & officiales ciuitatis illius in qua Ro. pon. electio fuerit celebranda, authoritate noſtra & eiuſdem approbatione concilij (ſcilicet Lugduneñ.) poteſtate ſibi tradita, prædicta omnia & ſingula plenè ac inuiolabiliter & ſine fraude & dolo aliquo faciāt obſeruari: nec cardinales vltrà q̄ præmittitur arctare præſumant. Super his autem taliter obſeruandis, ſtatim audito ſummi pontificis obitu coram clero & populo vniuerſæ ciuitatis ipſius ad hoc ſpecialiter conuocandis, præſtēt corporaliter iuramentum. Quòd ſi præmiſſa diligenter non obſeruauerint, aut fraudem in eis vel circa ea commiſerint cuiuſcunq; ſint præeminentiæ conditionis aut ſtatus, omni ceſſante priuilegio, eo ipſo ſententiam excommunicationis incurrant, & perpetuò ſint infames &c. De elec. ca. vbi periculum lib. vj.

CANONIS iſtius materia eſt negligentia ac fraus circa ſeruanda in negocio electionis papæ. Et quò ad perſonas eſt particularis, ligans tria genera perſonarum: ſcilicet dominum, rectores, & officiales ciuitatis illius in qua Romani pontificis electio eſt celebranda. Quò ad actiones verò, punit duas. Prima eſt nō ſeruare præmiſſa diligenter: ſecunda eſt committere fraudem in eis aut circa ea.

¶Aduerte hìc quòd Clemens ſextus modificauit aliter tria præmiſſorum in conſtitutione hac: ſcilicet de velis intermedijs inter cubicula cardinalium, de cibo poſt octo dies, & de numero ſeruitorum. Conceſſit ſiquidem ſimplex velamen intermediū, & vnū ferculū ſemper, & duos ſeruitores: vt in bulla recitata in cerimoniali habetur. ¶Sed cū his

omnibus conſiderandum eſſe puto an omnia præmiſſa in conſtitutione hac Greg.x.ſic moderata, veniant tã arctè ſeruanda, vt cuiuſcunque omiſſio excommunicatos reddat dominum ſeu officiales. Quod ideo dixerim, quia de facto non ſic ſeruatur quandoque quò ad velaminis vnitatem propter frigus; neque quòad numerum ſeruitorum, quia cardinales volunt tres. Et forte excuſantur ex vſu, ſi coæuus eſt memoriæ hominum, & à pluribus pontificibus ſic electis non reprehenſus. Et de ſeruando quidem ea quæ ad clauſuram pertinent, & ea quæ poſt clauſuram conclauis ſeruanda ſunt, neſcio niſi ex altero dictorum capitum excuſare ſi non plenè ſeruant. De pluritate autem ſeruitorum, & de tempore quo poſt elapſos dies decem conuenire debent, excuſandos eos crediderim: quia totum collegium cardinalium decernit ex vſu vel abuſu quot conclauiſtas quilibet habiturus ſit. Et ſimiliter tempus quandoque procraſtinat tali modo, vt difficilè aut impoſſibilè foret hodierno tempore eos compellere ad ſtatim poſt dies decem ingrediendum conclaue. ad quod tamen canon non ligat dominos & officiales, ſed ad diligentiam ſuam adhibendam. Excuſari præterea videtur minor cura officialium in terris eccleſiæ ſubiectis antequam præſtent iuramentum in manibus cardinaliũ de ſeruandis præmiſſis, ſi ad hoc præſtandum non niſi immediatè ante conclaue vocantur. Et eſt ratio excuſationis, quia ſunt ſubditi collegio cardinalium. Et eſt epiſcopalis.

¶In mittentes ſcripturam vel nuncium cardinalibus in cõclaui exiſtẽtibus, vel alicui ipſorũ ſecretè loquẽtes. Cap.lv.

NVlli fas ſit ipſis cardinalibus vel ipſorum alicui (ſcilicet dum ſunt in conclaui) nunciũ mittere vel ſcripturam. Qui verò cõtrafecerit ſcripturam mittendo vel nuncium, aut cum aliquo ipſorum ſecretè loquendo, ipſo facto excommunicationis ſentẽtiam incurrat. extrà de elec. ca. vbi

periculum.lib.vj.

CANONIS iſtius materia eſt occaſio differendi vel turbandi electionem Romani pont. Et quò ad perſonas eſt vniuerſalis. Quò ad actiones verò punit tres actiones. Prima eſt mittere ſcripturam: ſecunda eſt mittere nunciũ: tertia eſt ſecretè loqui.

¶Vbi duo nota. Primo ꝙ canõ iſte eſt vniuerſalis ad omnes exiſtẽtes extra conclaue duntaxat. qui enim ſunt in cõclaui, loquuntur ſecretè vt volunt. Secundo ꝙ intelligendo ipſum vt ſonat, non requiritur ad miſſionem ſcripturæ vel nuncij ꝙ ſit ſecreta, ſed ad loquutionem tantũ. Multi tamen doctores intelligunt oportere miſſionem etiã eſſe ſecretã ad hoc vt ſit locus huic pœnę. Et eſt epiſcopalis.

¶In religioſos mendicantes, immoderatè habitacula acquirentes vel dimittentes. Cap. lvj.

TRanſgreſſores cõſtitutionis quæ religioſis mẽdicantibus prohibet ad habitandum domos vel loca quæcunq; de nouo recipere, ſeu hactenus recepta mutare, vel ea transferre in alios vſus cuiuſuis alienationis titulo quocunq;, excommunicationis ſententiæ decernimus ſubiacere. Bonifa. de exceſ. præla. cap. j. li. vj.

CANONIS iſtius materia eſt immoderata habitaculi acqſitio vel dimiſſio. Et quò ad perſonas, ligat ſolos religioſos mendicantes. Quò ad actiones verò punit tres. Prima eſt de nouo recipere: ſecunda, recepta mutare: tertia, illa transferre in alios vſus alienando. Et referũtur oẽs hæ actiones ad domos ſeu loca ad inhabitandum per ipſos religioſos mendicantes.

¶Vbi nota excõicationẽ hanc in Cle. poſitã cadere ſuper tranſgreſſores conſtitutionis in ſexto poſitæ ca. quũ ex eo. de exceſ. præla. Vbi tres ſupradictæ actiones, nõ nudæ ſed affectæ præſumptione inhibentur: ac per hoc trãſgreſſor cõſtitutionis nõ eſt, niſi præſumat aliquid horũ facere, & cõſequẽter non eſt excõicatus. ¶Aduerte quoq; excipi in

codẽ.vj.eos qui de licentia ſuperiorũ ſuorũ habitacula in eremo acquirunt aut mutant.¶Notãdum etiam eſt verbũ ad inhabitandũ:quoniam ponitur ad differentiam domorum quæ acquiruntur ad alios vſus: vtputa ad locandum, ad hoſpitandum &c.¶Per nouas quoq; domos ſeu loca,intellige domos ſeu loca in ſua integritate.Et hoc ad differẽtiam domorum quæ acquiruntur de nouo ad augmentãda præhabita loca.hoc em̃ non prohibetur:ita ꝙ etiam ſi vnum palatium magnum acquireretur de nouo ad augẽdum conuentum,non eſt locus huic pœnæ:quia non dicũtur acquirere ad inhabitandum noua loca integra ſeu tota ſed augere antiqua loca.Et quia nihil ſuperfluum lex continet,ideo quò ad mutanda loca comprehendũtur tãtum loca olim accepta ante factam conſtitutionem,ꝓpter verbum hactenus ſeu hucuſq;:ita ꝙ ſi mutarentur loca poſt legem factam accepta,non eſſet locus pœnæ irrogatæ contra actum mutandi.Et eſt epiſcopalis.

¶In ſcienter communicantes in crimine crimi noſo cum nominatim excõmunicato, ei conſiliũ impendendo, auxilium vel fauorem. Cap.lvij.

Siquis nominatim excommunicato ſcienter cõmunicat in crimine criminoſo,ei cõſilium impendendo,auxilium vel fauorem,quum ratione dãnati criminis videatur in eum delinquere qui damnauit,ab eo vel eius ſuperiore merito delicti erit abſolutio requirenda.Et infrà,Verũ ſi difficilẽ ſit ex aliqua iuſta cauſa ꝙ ad ipſum excommunicatorem abſoluendus accedat,concedimus indulgentiã vt præſtita iuxta formam eccleſiæ cautione ꝙ excommunicatoris mandato parebit,à ſuo abſoluatur epiſcopo vel ꝓprio ſacerdote.Inno.iij.de ſenten.excom.nuper.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegiũ quo eccleſiæ claues in excõicato offendũtur.Et quò ad perſonas eſt vniuerſalis.Quò ad actiones,punit vnã:ſcilicet ſciẽter cõicare in crimine criminoſo aliquo triũ modorũ(ſcilicet cõſiliã

do,vel auxiliando,vel fauendo)cum excommunicato.
¶Circa materiã huius canonis aduerte dupliciter contingere participare in crimine excommunicationi ſubiecto. Primo cooperando ad illũ criminis actũ per quẽ incurrit primo alter excõmunicationis ſententiã:vt ſi aliquis cooperetur ad hoc ꝙ religioſus temere habitum dimitat,aut ꝙ cõtrahat matrimoniũ,aut aliquid aliud propter ꝙ religioſus ille incurret excõmunicationem.Et hoc modo non incurritur excõmunicatio maior communicãdo in crimine,regulariter loquẽdo,ratione participij ſeu communionis:quia non cõicatur excõicato:quoniã nõ eſt adhuc excommunicatus quãdo interuenit huiuſmodi cooperatio. Dixi autẽ regulariter,propter tres caſus exceptos.Primus eſt ſi excommunicatio eſſet lata in aliquem qui cum participibus ſuis vinculo excõicationis ſubijceret,tũcjẽm participantes,ſententiã maioris excõicationis incurrerẽt:vt patet in ca.ꝙ in dubij.de ſen.excõ.Secũdus eſt quãdo excõicatio fertur nõ ſolũ in facientẽ,ſed & in eos qui dant auxiliũ,cõſilium vel fauorẽ:vt in multis caſibus inuenitur expreſſum.Tertius eſt in caſu manus violentæ in clericum: quoniã caſus ille extenditur ad omnes cooperantes vt ſupra patet.
¶Alio modo participatur in crimine excõicationi ſubiecto,poſtq̃ alter incurrit iã propter crimẽ illud excõicationem,impendendo ei ad illud auxilium vel fauorem.Et ſic communicando in crimine criminoſo excommunicato, incurritur excommunicatio maior. Et hoc tam ſi ille cui ſic communicatur,eſt ab homine nominatim excõmunicatus,(vt in hoc canone habes)q̃ ſi à iure vel à iudice eſt generaliter excommunicatus:vt habes in capi.ſi concubinæ de ſen.excom. ¶Aduerte quoq; ꝙ iſte canon recitatus ſupponit participantẽ excõicatum, & circa abſolutorem principaliter verſatur:volẽs ꝙ ad iudicem excõicatorem recurrat participãs quantumcunq; non ſubditus. Et hoc ratione delicti: vt in litera dicitur. Et dixit hoc,quia re-

gulariter ab excommunicatione iuris(qualis ſupponitur excommunicatio contra participantem)poteſt epiſcopus abſoluere, ſi conditor canonis non reſeruauit abſolutionem.

¶In clericos qui ſcienter & ſponte participant cum nominatim excommunicatis à papa,& ipſos in officio recipiunt. Ca.lviij.

CLericos qui ſciẽter & ſpõte participauerũt cũ excõicatis à nobis,& ipſos in officio receperũt,eadẽ excõicationis ſentẽtia cũ ipſis non dubitamus inuolui:quos etiam pro abſolutionis beneficio habẽdo ad nos volumus remitti.Cle.iij.de ſen.excom.ca. ſignificauit.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegiũ quo excõicatus à papa,recipitur ad diuina.Et quò ad ꝑſonas eſt particularis:quia ligat ſolos clericos.Quo ad actiões verò punit vnicã actionẽ:ſcilicet recipere ad diuina. Vbi aduerte ſex cõditiões requiri:quarũ quinq; habẽtur ex textu:ſextã autẽ vſus apponit.Prima eſt ꝙ reſpicit ſolos clericos.Secũda ꝙ ſit participatio in diuinis:quia copulatiuè ponitur in litera,participauerũt & in officio receperũt.Imo ſi verba propriè interpretãda ſunt,nõ ſufficit qualiſcunq; in diuinis participatio,ſed requiritur participatio receptiua:ita ꝙ ſoli clerici qui recipiũt ad diuina,nõ aũt clericꝰ ille qui intereſſet ibi tanq̃ vnus de populo,excõicantur. Tertia & quarta,ꝙ ſciẽter & ſpõte:hoc eſt ꝙ ſciat ſe participare in diuinis cũ excõmunicatis à papa,& nec vi nec metu hoc faciat,alioquin nõ ſpõte fieret.Nec exigitur metus cadens in cõſtantẽ virũ,ſed quicũq; metus contrariatur ad ſponte,ſufficit vt verba operentur quod ſignificant. Quinta conditio eſt ꝙ ſit excommunicatio à papa.Et hæ omnes patent in litera. Sexta autem ex rationabili vſu accepta, eſt quòd ſit excommunicatus nominatim,vel æquiualenter ad nominatim:alioquin quum omnes excommunicationes in iure poſitæ ſint à papa,& ſimiliter omnes ex-

communicationes quæ in cœna domini generaliter promulgãtur, ſint à papa, ſequeretur ꝙ clerici recipiẽtes ad diuina ſciẽter & ſponte tã à iure cõmuni ꝗ̃ in cœna domini generaliter excõicatos, incurrerent excõmunicationem maiorem, papæ reſeruatam: quod à nullo admittitur. Et eſt papalis.

¶In fictionem ſeu fraudem committentes ad hoc vt iudex perſonaliter vadat ad mulierem pro teſtimonio. Ca.lix.

CAſus huiuſmodi, videlicet vt iudex vadat perſonaliter ad mulierem pro teſtimonio, non fingatur, nec fraus interueniat in hac parte: alioquin fictor huiuſmodi vel fraudator ipſo facto ſententiã excommunicationis incurrat. De iudi.ca.mulieres.in.vj.

CANONIS iſtius materia eſt inſidiari pudicitiæ mulierẽ. Et quò ad pſonas eſt vniuerſalis. Quò ad actiões verò punit duas. Prima eſt fingere caſum: ſecunda eſt fraudẽ cõmittere. ¶Vbi nota ꝙ duo ad hãc cenſurã incurrẽdam requirũtur. Primo ꝙ fictio ſeu fraus fiat ad hoc vt iudex perſonaliter vadat ad mulierẽ pro teſtimonio. Secũdo ꝙ ſequatur effect⁹: vt talis pœna referatur ad op⁹ ſubſequutũ, quod canõ vitare intẽdit. Et quia op⁹ ſubſequutũ ponitur duplex (primũ, quod ſubſequitur ſi nullũ adſit impedimẽtũ: & hoc eſt iudicẽ ire perſonaliter ad mulierẽ ꝓ teſtimonio. alterũ quod interueniẽte impedimẽto ſequitur, & eſt mittere ad eas ꝓ teſtimonio) quãtũ ex litera apparet, niſi ſequatur effect⁹ prim⁹, ſcilicet ꝙ iudex vadat perſonaliter, nõ videtur habere locũ excõicatio iſta: qa mittere ad mulieres pro teſtimonio, ſuperius in hoc eodẽ canone conceſſum eſt: & ire perſonaliter, repetitur quum fertur ſententia hæc. Et eſt epiſcopalis.

¶In partẽ procurãtẽ vel ꝙ de aliis ꝗ̃ de manifeſtis iniuriis ſeu violẽtiis cõſeruatores ſe intromittãt, vel ꝙ ad ea quæ iudicialẽ idaginẽ exigũt ſuã extẽdãt ptãtẽ. Ca.lx.

Decernimus,vt ſi cõſeruatores de aliis ꝗ̃ de manifeſtis iniuriis & violẽtiis ſciẽter ſe intromiſerint,ſeu ad alia quæ iudicialẽ indaginẽ exigũt, ſuam extẽderint poteſtatẽ,eoipſo per vnũ annũ ab officio ſint ſuſpenſi:pars verò quæ hoc fieri procurabit,ſententiã excõicationis incurrat:à qua nõ poſſit abſolui,niſi ei quẽ ſic fatigauit idebitẽ,primo ſatiſfaciat integraliter de expenſis.extrà de offi.deleg.hac conſtitutione.lib.vj.

CANONIS iſtius materia eſt vſurpata iudicialis vexatio per conſeruatores.Et quò ad perſonas eſt particularis.nam ligat ſolũ partẽ:hoc eſt illũ qui eſt pars in huiuſmodi vexatione.Quò ad actiones,punit vnã actionẽ:ſcilicet procurare alterum duorum,vel ꝙ de aliis ꝗ̃ de manifeſtis iniuriis ſeu violentiis ſe conſeruatores intromittãt,vel ꝙ ad ea quæ iudicialẽ indaginem exigunt,ſuam extendãt poteſtatem.

¶Vbi nota ꝙ hæc pœna habet locum dũtaxat in purẽ cõſeruatoribus,qui à ſede apoſtolica conceduntur vt à manifeſtis iniuriis & violentiis tueantur:vt in principio huius canonis textus dicit.Vnde ſi dentur conſeruatores ad tutelam ab omnibꝰ ſiue manifeſtis ſiue immanifeſtis iniuriis, non habet locum hæc pœna. Et quia ſola pars ligatur,ſi alii qui nõ ſunt partes hæc procurarẽt,non inciderent.Et quia procuratio iſta debet eſſe conſummata ad effectum ſubſequutum(vt patet ex eo ꝙ abſolui prohibetur,niſi ſatiſfecerit lœſæ parti in expẽſis)ideo ſiquis ꝓcuraret,& cõſeruator non exaudiret procurantẽ vexando alteram partem,nõ incurreretur excõmunicatio.Et eſt epiſcopalis ſatiſfactione præmiſſa.

¶In religioſos temerẽ habitum ſuũ dimittentes, vel ad quæuis ſtudia ſine debita licentia accedentes:& in doctores qui religioſos habitu ſuo dimiſſo leges vel phyſicam audiẽtes,ſciẽter docere,aut in ſcholis ſuis retinere præſumunt. Cap.lxj.

VT periculoſa religioſis euagandi materia ſubtrahatur, diſtrictius inhibemus ne decætero aliquis quamcunqꝫ religionem tacitè vel expreſſè profeſſus, in ſcholis vel alibi temerè habitũ ſuæ religionis dimittat: nec accedat ad quæuis ſtudia literarum, niſi à ſuo prælato cum conſilio ſui conuentus vel maioris partis eiuſdem ſibi eundi ad ſtudium licentia primitus ſit conceſſa. Siquis autem horum temerarius violator extiterit, excommunicationis ſententiam incurrat ipſo facto.

¶Doctores quoqꝫ ſiue magiſtri qui religioſos habitu ſuo dimiſſo leges vel phyſicam audientes, ſcienter docere, aut in ſcholis ſuis præſumpſerint retinere, ſimili eoipſo ſint ſententia innodati. ne cleri. vel mo. vt periculoſa. lib. vj.

CANONIS huius materia eſt multiplex. Primo immoderatio habitus: ſecundo curioſitas gymnaſiorum: tertio fomentum vtriuſqꝫ. Et quò ad perſonas eſt particularis ligans ſolos religioſos & doctores. Quò ad actiones verò punit actiones tres: in prima materia dimiſſionem habitus: in ſecunda accedere ad quæuis ſtudia: in tertia retinere in ſcholis ſuis.

¶Et pro primo quidem caſu nota primo ꝙ dimittere habitum ſuæ religionis contingit dupliciter. Primo totaliter. Et ſic nunqꝫ voluntariè dimittitur niſi vel apoſtatando. Et manifeſtè incurrit hunc canonē: quia temerè dimittit. Vel tranſeundo ad aliam religionem: & ſic etiam ſi irrationabiliter tranſeat, nō temere tamē dimittit ſuæ religionis habitũ: quia non eſt amplius habitus ſuæ religionis.

¶Secundo ad tempus. Et ſic ad incurrendum hunc canonem duæ conditiones requiruntur. Primo quòd dimittatur habitus ſuæ religionis: ſecundo ꝙ dimiſſio fiat temerè. Et videtur poſſe addi tertium, quòd dimiſſio ſit materia vagandi: quia hoc pro ratione canonis in textu aſſignatur. Et dimiſſio quidē dupliciter inueniri poteſt: vel totaliter non habendo habitum: vel non habendo in ſuperioribus. Et

ſi totaliter non habetur,nulla eſt ambiguitas.Si verò ab-
ſconditus portetur habitus,varia eſt doctorum opinio.
¶Mihi autem videtur conſideranda qualitas occultatio-
nis,& diſtinguendum inter habitum ſic occultatum,vt re
putetur communiter à conuerſantibus cum eo qui eũ ali-
ter non nouerunt,non religioſus.Et ſic incurret hunc cano
nem:quia licet non dimittat materialiter veſtem quæ eſt
habitus,dimittit tamen formaliter habitum ſuæ religio-
nis:quia dimittit ipſum vt habitum quo diſcerni poteſt &
cognoſci vt religioſus talis religionis.Et confirmatur hoc
ex textu:tum quia occultatus omnino habitus non ſubtra
hit materiam vagandi,ex quo ſic incedit ſuperius vt non
religioſus.tum quia nullus doctor videns religioſum ſine
habitu in ſuperioribus,eſſet certus ꝙ religioſus dimiſiſſet
habitum:quoniam relinqueretur ambiguũ an dimiſiſſet
ſubtùs:quum tamen textus excommunicet doctorem ad-
mittentem religioſum ſine habitu &c.vel habitum ſic oc-
cultatum,vt tamen à conuerſantibus,quãuis non ab om-
nibus prætereuntibus,videatur ꝙ religioſus eſt talis reli-
gionis.Et ſic non incurret hunc canonem:quia nec mate-
rialiter nec formaliter ſuæ religionis habitum dimittit ex
toto,q̃uis ſecundũ quid aliqualiter dimittere dici poſſit.
¶Et ex his ſequitur primo quòd dimittens temerè ſuæ reli-
gionis habitum ad tempus,excommunicatus eſt: quia ve
rè ac temerè dimittit.Et hoc ſignificat litera per illud ver-
bum in ſcholis vel alibi.ex hoc enim ſignificatur quòd nõ
requiritur apoſtatica dimiſſio.nam ſcholæ non ſunt per-
petuæ,ſed ad tempus.Sequitur ſecundo quòd ſi religioſus
non tranſeundo ad aliam religionem habitum alterius re
ligionis aſſumat,ſuum temerè dimittendo,excommunica
tus eſt:alioquin fruſtra poneretur illud pronomen ſuæ.Se
quitur tertio quòd dimittens habitum ad horam ex leuita
te,vel etiam per totum diem domeſticè manendo,non eſt
excommunicatus:tum quia propriè loquendo non eſt te-
meraria dimiſſio:tũ quia ceſſat legis ratio expreſſa de ma-

teria euagationis.

¶Pro ſecundo autem caſu nota duo. Primum eſt plus exigi ad licentiam eundi ad ſtudium, quam eundi ad alia quæuis diuturniora negocia: quoniam ſic iure diſponente non ſufficit licentia prælati, ſed requiritur conſilium capituli ad licentiam eundi ad ſtudium quodcunque etiam theologiæ. ad alia autem, prælati licentia ſufficere videtur. & ſaltem hoc eſt verum, quod etiam ſi ſine licentia fiant, non habet locū huius canonis ſententia. Et mouit forte cōditorem canonis, frequens ac pronus religioſorum animus ex hac honeſta occaſione exeundi ad manendum extra clauſtrum.

¶Secundum eſt quòd canon iſte non habet locum in religioſis accedentibus ad alia loca religionis ſuæ vbi eſt ſtudium: quia non accedunt propriè ad ſtudia ipſa (hoc eſt ad manendum in ſtudijs quæ extra clauſtra eſſe ſupponūtur) ſed de clauſtro migrant ad clauſtrum vbi commoditatem habent ſtudendi. Similiter non habet locum in religioſis quorum licentia morandi extra clauſtrum non pendet à prælato ſui conuentus, ſed à ſuperiori prælato vt in religionibus mendicantium contingere videtur: in quibus ſi ſola licentia ſupremi prælati, aut prouincialis cōſueuit ſufficere ad manendum extra clauſtrum tam in ſtudijs quàm alibi, locum non habet ſententia iſta. Et poteſt hoc accipi ex textu, dum loquitur de religioſis quorum introitus & exitus ſolitus eſt pendere à prælato ſui conuentus. per hoc enim diſcernuntur ab eis religioſis quorum introitus & exitus à ſuperioribus cōſueuit diſponi, ita quod nulla videtur in prælato ſui conuentus & illius capitulo authoritas remanſiſſe circa religioſum illum niſi quum eſt in conuentu illo.

¶At ſi cōtendat quis circa rigorem iuris, aduertat ſaltem ex conſuetudine tales excuſari: quum ſimplici corde iuxta morem ſuæ religionis actus ſuos diſponant.

¶Quò ad tertium demum caſum, hoc ſolum aduertendū cenſeo, quod quatuor requiruntur conditiones ad hoc quod incurratur. Duæ ex parte religioſorum (ſcilicet quòd audiāt

leges vel phyſicam, id eſt medicinam & ꝙ dimiſſo habitu) & duæ ex parte doctoris: ſcilicet ꝙ ſciēter & præſumptuoſe doceat ſeu retineat religioſos. Et eſt epiſcopalis.

¶In ſimplices monachos & canonicos regulares ad curias principum ſe conferentes vt dānum aliquod inferāt ſuis prælatis aut monaſterio. Capi.lxij.

HOc edicto perpetuo prohibemus ne monachi aut regulares canonici adminiſtrationem aliquam non habētes, ad curias principum abſq; ſpeciali prælatorum ſuorum licentia ſe conferāt. Quòd ſi vt damnum aliquod inferant ſuis prælatis aut monaſterio, ſe conferre præſumpſerint: excōmunicationis ſententiam eos incurrere volumus ipſo facto. Prælatis eorum diſtrictè nihilominus iniungentes, vt ipſos à curiarum prædictarum acceſſu, & alijs quibuslibet vagationibus & diſcurſu, diligenter compeſcere, ac ſuper hoc non parentes eiſdem, ſeuerè corrigere non omittant. extrà de ſta.mo.ca.ne in agro.in Cle.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegium contra monaſterium aut prælatum. Et quò ad perſonas eſt particularis, ligans ſolos monachos & canonicos regulares, nō omnes, ſed adminiſtrationem non habentes. Quò ad actiones verò punit vnum actum exteriorem affectum vnica intentione interiori. Actus exterior eſt conferre ſe ad curias principum. intentio interior, eſt animus dānificādi monaſterium vel prælatum. An autem actus ille exterior requirat aliam cōditionem, ſcilicet ꝙ fuerit abſq; ſpāli licentia ſui prælati, gloſſa putat ꝙ non, quia non repetitur.

¶Et certe ſi textus bene diſtinguatur, duę ſunt inhibitiōes, Vna in qua ꝓhibetur ire ad curias principū ſine ſpeciali de hoc licētia abſq; excōicatione. Secunda verò eſt ipſa excōicationis ſentētia abſq; repetitione licētiæ habitæ vel nō habitæ. Et propterea videtur ſolum ſubſtantiuum qualificatum ſubintelligi repetitum: ſcilicet monachi aut regulares canonici non habentes adminiſtrationem. Et ſi pro

quia hoc eſt verũ,nõ requiritur ad incurrẽdum hãc excõi‑
cationẽ,q̄ ſine licentia ſpeciali prælatorum ad principum
curias ſe conferant.Et eſt epiſcopalis.

In monachos intra ſepta monaſterij ſine licẽtia abbatũ
ſuorum arma tenentes. Cap.lxiij.

PRæfatæ quoq; ſententiæ monachos intra ſepta mo‑
naſterij ſine licentia abbatum ſuorum arma tenen‑
tes, decernimus ſubiacere. extrà de ſta.mo.ca.ne in
agro.in Cle.

CANONIS iſtius materia eſt habere inſtrumẽta rixa‑
rum.Et quò ad perſonas eſt particularis,ligãs ſolos mona
chos.Quò ad actiones verò vnicã punit:ſcilicet tenere ar‑
ma duabus adiunctis circũſtãtijs.Altera loci:ſcilicet intra
ſepta monaſterij.Altera licẽtiæ:ſcilicet ſine licẽtia abbatis.
Et intelligitur tã de armis defenſiuis q̄ offenſiuis.

¶Nec vocatur tenere arma ſine licẽtia abbatis,q ex obli‑
uiõe aut ex ignorãtia iuris nullo malo animo arma aliqua
etiã in cella haberet:quia formaliter loquẽdo,talis non te‑
net ſine licẽtia qa nõ ex ĩtẽtiõe tenet ſine licẽtia id ad quod
ſi ſciret reqri licẽtiã,nullo pacto teneret:ſed tãtũ materiali
ter tenet ſine licẽtia.Pœnæ autẽ huiuſmodi nõ ſunt exten‑
dendæ,ſed reſtringendæ.Et eſt epiſcopalis.

¶In religioſos parochiale officium circa extremam vn
ctionem, euchariſtiã, matrimonium,& abſolutionem
vſurpantes. Ca.lxiiij.

REligioſi qui clericis aut laicis ſacramentum
vnctionis extremæ vel euchariſtiæ miniſtra‑
re, vel matrimonium ſolennizare, non ha‑
bita ſuper his parochialis presbyteri licentia,
aut quẽq; excõmunicatũ à canone(præterq;
in caſibus à iure expreſſis,vel per priuilegia ſedis apoſtoli
cæ conceſſis eiſdẽ)vel à ſententijs per ſtatuta prouincialia
aut ſynodalia promulgatis,ſeu ſi à culpa & pœna abſol‑
uere quẽq; præſumpſerint: excommunicationis ſenten‑
tiam incurrant ipſo facto,à ſede apoſtolica dũtaxat abſol‑

uendi.extrà de priui.ca.religioſi.in Cle.

CANONIS huius materia eſt vſurpatio parochialis officij. Et quò ad perſonas eſt particularis.ligat enim ſolos religioſos. Quò ad actiones verò punit ſex actiones: tres circa ſacramenta tria:ſcilicet extremam vnctionem, euchariſtiam & matrimonium.Et tres circa abſolutionē: ſcilicet excōmunicatorū à canone,excommunicatorum à ſtatutis prouincialib⁹ vel ſynodalibus,& abſoluere à pœna & à culpa.

¶Nota primo ꝙ hi actus excommunicationi ſubijciuntur quatenus affecti ſunt præſumptione:alioquin fruſtra appoſitum eſſet verbum præſumpſerint.Et hinc habes ꝙ ſi quis religioſus ex ignorantia vel ſub ratihabitionis ſpe aliquid horum faceret,non incurreret excōicationē: quia in veritate non præſumeret.

¶Nota ſecūdo ꝙ ſi quis religioſus cōmunicet aliū religioſum exemptū,non eſt locus huic pœnæ.Quod ex duobus patet:tum quia hæc conſtitutio directè in fauorem parochialium presbyterorum facta eſt,quibus nihil in hoc caſu derogatur.tum quia etiam in verbis ſtando, nullus eſt parochialis presbyter à quo licentia ſit petenda:quoniam religioſi exempti non ſubſunt parochialibus presbyteris, ſed ſuis prioribus,abbatibus &c.quos conſtat non venire appellatione parochialium presbyterorum.

¶Nota rurſus ꝙ licet appellatiōe parochialis preſbyteri nō veniat cōiter epiſcopus:cōſuetudo tamē(quæ eſt optima legū interpres)in hoc caſu admittit tā epm ꝙ etiā vicariū eius & vicariū parochialis presbyteri poſſe dare licentiā hanc:ſicut etiā admittit parochialē qui nō eſſet presbyter,poſſe dare hāc licentiā.Nec eſt opus ꝙ licentia hæc ita ſit ſpecialis vt oporteat ſcrupulum habere ex omiſſa aliqua dearticulatione:ſed ſufficit ꝙ ita ſit ſpecialis ꝙ æquiualeat ſpeciali.Et hoc ſemper eſt quandocunq; ex verbis licētiæ cōiter intelligitur concedētē dare hanc licentiā,etiā ſi non nominarentur hæc ſacramenta in ſpecie. ¶Nota

demum

demum quòd abſoluere à pœna & à culpa hic excommu-nicatū, nihil aliud eſt quàm id quod vulgò dicitur. Quod in veritate importat plus quàm indulgentiam plenariam. Importat enim quòd reddat hominem mundum ab omni culpa & ſine debito alicuius pœnæ: quod eſt longè plus ꝙ indulgentia plenaria. Et propterea meritò tales præſum-ptuoſi excommunicantur ſi aliquem quecunq; ſic abſolue rint. Cum his tamen ſtat quòd ex ſimplici abſolutione con feſſoris, excellenter contritus ac cõfeſſus conſequatur à deo abſolutionem à pœna & à culpa. Et eſt papalis.

¶In religioſos q in ſuis ſermonibus vel alibi aliqua proferunt vt audientes à ſo-lutione decimarum eccleſijs debitarum retrahant. Ca.lxv.

REligioſos qui aliqua vt audientes à decimarū eccleſijs debitarum ſolutione retrahant, in ſuis ſermonibus vel alibi ꝓferre præſumunt, excõ municationis ſententiæ ſubiacere decernimus ipſo facto. extrà de pœnis. cupientes. lib. vj.

CANONIS huius materia eſt nequitia ſacrilega re-trahens debitores à ſolutione decimarum. Et quò ad perſo nas eſt particularis: vtpote ligans ſolos religioſos. Quò ad actiones punit vnam actionem: ſcilicet proferre aliqua vt audientes retrahant à ſolutione decimarum eccleſijs de-bitarum.

¶Vbi aduerte tres conditiones oportere cõcurrere ad hoc vt quis per ſua verba incurrat hanc ſententiam. Prima ex parte rei: vt ſcilicet agatur de decimis eccleſijs debitis. Se-cunda ex parte intentionis: vt ſcilicet intentio dicentis ſit ad hoc vt retrahat audientes ab huiuſmodi ſolutione. Ter-tia vt ſit religioſus. Et eſt epiſcopalis.

¶In religioſos qui ab officio prædicationis quia con-fitentibus de ſoluendis decimis ſcienter conſcientiam facere neglexerunt ſuſpenſi, dicta negligentia nõ pur-gata prædicare præſumunt. Ca.lxvj.

Religioſi qui ſcienter poſtpoſuerint confitentibus conſcientiam facere de ſoluendis decimis eccleſijs debitis, ab officio prædicationis tandiu maneant ipſo facto ſuſpenſi, donec confitẽtibus ipſis (ſi hocipſum eis dicendi commodè facultatem habuerint) conſcientiam fecerint: excommunicationis incurſuri ſententiam ipſo facto, ſi prædicare præſumpſerint prædicta negligentia vt præmittitur nõ purgata. ¶ Ad religioſos tamen monaſteriorum vel eccleſiarum decimas percipientes noluimus hoc extendi. extrà de pœ. cupientes. in Cle.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegium negligẽtiæ primo circa debitas eccleſijs decimas, & præſumptæ poſtea prædicationis. Et quò ad perſonas eſt particularis, ligans ſolos religioſos. Quò ad actiones punit ſimul tres ſuccedentes actiones.

¶ Vbi pro clariori intelligentia nota diligenter verba totius decretalis cuius hæc excommunicatio pars eſt: & perſpicere oportet ad hoc quòd excommunicatio hec incurratur, vltra hoc ꝙ perſona ſit religioſa, concurrere tres actus. Primus eſt negligere facere conſcientiam confitẽtibus ſibi de ſoluendis eccleſijs decimis. Et hæc incuria, modificatur in litera, ꝙ oportet ꝙ interueniat ſcienter. Secundus eſt negligere poſt prædictam negligentiam eiſdem facere conſciẽtiã de dicto debito. Et iſte modificatur in litera, ſi hoc ipſum ſcilicet eis dicendi commodè facultatem habuerint. Tertius eſt ſi durante hac ſecunda negligentia, quã comitatur ex litera ſuſpenſio ab officio prædicationis, prǽſumeret prædicare. Et hæc manifeſtè ex plano ſenſu literæ habẽtur. De quarto autem actu, ꝙ ſcilicet oporteat huiuſmodi religioſos eſſe prærequiſitos, fateor me non videre quò ad hanc negligentiam de qua loquimur circa audientiam cõfeſſionum: qm̃ actus requiſitionis in litera circa actũ prædicationis in certis feſtiuitatibus apponitur, ſecundũ planum literæ contextum. Et propterea ſi religioſus confeſſor

non prædicet, nunq̃ incurret iſtam ſententiam: quia pœnę non ſunt extendendæ vltra caſus ſuos.

¶Memento demum exceptionis in calce decre. poſitæ: ſcilicet q̃ excipiuntur religioſi monaſteriorum & rectores eccleſiarum quibus debentur decimæ. Et eſt epiſcopalis.

¶In religioſos interdictum quod ſeruat matrix eccleſia non ſeruantes. Ca. lxvij.

Circa interdictorum obſeruantiam generalium authoritate ſedis apoſtolicæ vel à locorum ordinarijs poſiturum: de fratrum noſtrorum con ſilio diſtrictè præcipiendo mandamus, quatenus religioſi quicunq; tam exempti quàm non exempti, cuiuſcunq; ordinis & conditionis exiſtant, quum cathedralem vel matricem ſeu parochialem loci eccleſiam illa viderint aut ſciuerint obſeruare: non obſtantibus quibuſcunq; appellationibus antea etiam ad eandem ſedẽ vel alium ſeu alios interiectis, & alijs obiectionibus quibuſcũq;: abſq; dolo & fraudem, cum moderatione tamen decretalis alma, inuiolabiliter ea obſeruent. Alioquin non ſeruâtes excõicationis ſententiæ hocipſo volumus ſubiacere.

¶Quod etiam in interdictis & in ceſſationibus à diuinis indictis per prouincialium conciliorum ſtatuta vel ipſorũ authoritate, volumus obſeruari.

¶In ceſſationibus verò generalibus à diuinis ciuitatũ, terrarum & aliorum locorum quas aliquandò ex conſuetudi ne vel aliâs capitula collegia vel conuentus ſecularĩu aut regularĩu eccleſiarũ ſibi vendicant, idẽ intelligimus obſeruandum. Ipſi verò ſint attenti vt ſtatuta Romanorũ ponti. prædeceſſorum noſtrorũ ſuper his edita diligẽter obſeruẽt. Porro ſanctionẽ hanc ad pendentia trahimus: nõ obſtanti bus priuilegijs &c. de ſen. exc. c. ex frequentibus. in Cle.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegium in non ſeruando interdictum. Et quò ad perſonas eſt particularis, ligans ſolos religioſos. Quò ad actiones verò punit vnam: ſcilicet non ſeruare interdictum ſeu ceſſationem à diuinis,

quod ſeruat matrix eccleſia &c.¶Vbi nota conditiones in litera poſitas. Et primo ex parte interdicti ſeu ceſſationis à diuinis, quòd ſit localis ac generalis, hoc eſt quòd tota illa ciuitas ſeu terra aut villa ſit interdicta ſeu ceſſare debeat à diuinis. ¶Secũdo ex parte authoritatis, & ponitur quadruplex. Primo ſi authoritate ſedis apoſtolicæ. Vbi nota quòd non dicit, ſi à papa, ſed ſi authoritate ſedis apoſtolicæ. comprehendit enim interdictum impoſitum à iudicibus delegatis apoſtolicis: quia authoritate apoſtolica imponũt interdicta tales iudices. Secundo ſi ab ordinarijs locorũ. Tertio ſi per prouincialium conciliorum ſtatuta, vel ipſorum authoritate. Quarto ſi per conuentus, capitula vel collegia regularia vel ſecularia ex conſuetudine vel aliâs habentia hanc poteſtatem.

¶Tertio ex parte effectus, ꝙ huiuſmodi interdictũ ſeu ceſſatio à diuinis, ſeruet̃ à cathedrali ſeu matrice ſeu parochiali eccleſia. Quam diſiunctiuam intellige reſpectiuè: hoc eſt à cathedrali, vbi eſt cathedralis vt in ciuitatibus. à matrice, vbi deeſt cathedralis: ſed eſt matrix eccleſia. vt in caſtellis. à parochiali, vbi nec cathedralis nec matrix eccleſia eſt, ſed parochialis, vt in villis. Quarto ex parte modi ſeruãdi, ſcilicet ſine dolo & fraude: hoc eſt quòd religioſi non latenter perforent ianuas vel feneſtras vnde laici poſſint videre aut audire diuina. & breuiter ſyncerè ſeruent. Et eſt ep̃alis.

¶In eum qui in ciuitate ſeu dioceſi vbi ſunt populi diuerſarum linguarum habentes ſub vna fide varios ritus, vſurpat præſulatum. Ca.lxviij.

QVoniam in pleriſq; partibus intra eandem ciuitatem atq; dioceſim permixti ſunt populi diuerſarum linguarum, habentes ſub vna fide varios ritus & mores, diſtrictè præcipimus vt pontifices huiuſmodi ciuitatum ſiue dioceſum prouideant viros idoneos, qui ſecundum diuerſitates rituũ & linguarum diuina illis officia celebrent, eccleſiaſtica ſacramenta miniſtrent, inſtruendo eos verbo pariter & exẽ-

plo.Prohibemus autem omnino ne vna eadḗꝗ ciuitas ſiue diœceſis diuerſos pōtifices habeat, tanꝗ̄ vnum corpus diuerſa capita, quaſi monſtrum. Sed ſi propter prædictas cauſas vrgens neceſſitas poſtulauerit, pontifex loci catholicū præſulem nationibus illis conformē prouida deliberatione conſtituat ſibi vicarium in prædictis, qui ei per omnia ſit obediēs & ſubiectus. Vnde ſiquis aliter ſe ingeſſerit, excommunicationis mucrone ſe nouerit percuſſum: & ſi nec ſic reſipuerit, ab omni miniſterio eccleſiaſtico deponendū: adhibito ſi neceſſe fuerit brachio ſeculari ad tantam inſolētiam repellendam. Extrà de offi.ordi.ca.q̄m in pleriſq̄.

CANONIS iſtius materia eſt vſurpatio præſulat⁹. Et quò ad perſonas eſt vniuerſalis. Quò ad actiones verò punit vnā, ſcilicet aliter ſe ingerere ꝗ̄ ex ordinatione ep̄i.

¶Vbi aduerte ꝙ canon iſte directè excommunicat illos qui vbi ſunt verbi gratia latini & græci. & epiſcopus eſt latinus, vſurpant ſibi præſulatū ſuper græcos. & ſic de ſimilibus. Horret enim canon iſte duo capita in eadem ciuitate ſeu diœceſi. & propterea vult ſi neceſſitas vrgens poſtulauerit, qđ epiſcopus ſubſtituat ſibi ep̄m ſuper illos alterius ritus vt ſuum vicarium. Hodie t̄n canon iſte parum aut nihil videtur ſeruari: q̄m apoſtolica ſedes prouidet quandoq̄ in eadem etiam ciuitate habente latinos & gręcos, de duobus epiſcopis ſeu archiepiſcopis. Et eſt epiſcopalis.

¶In eos qui propter legitimum impedimentum à ſententia canonis vel hominis ab eo qui regulariter abſoluere non poterat abſoluti, contēnunt quā primum cōmodè poſſunt ei à quo regulariter erāt abſoluendi ſe præſentare &c. Ca.lxix.

EOs qui à ſententia canonis vel hominis quum ad illum à quo aliâs de iure fuerant abſoluendi, nequeunt propter imminentem mortis articulum aut aliud impedimentum legitimum pro abſolutiōis beneficio habere recurſum, ab alio abſoluuntur: ſi ceſſante poſtea periculo vel impedimento

huiuſmodi, ſe illi à quo his ceſſantibus abſolui debebant, ꝙ citò commodè poterint contēpſerint præſentare, mādatum ipſius ſuper illis pro quibus excommunicati erāt humiliter recepturi, prout iuſtitia ſuadebit, decernimus in eādem ſententiam recidere ipſo iure.

¶Idem ſtatuimus de ijs quibus quū à ſede apoſtolica vel legatis ipſius abſolutionis beneficium à quibuſuis ſententijs conſequuntur, iniungitur vt ordinariorum ſuorum vel aliorum quorūlibet ſuſcepturi pœnitentiam ab eiſdem, ſe conſpectibus repræſentent, & paſſis iniuriam, ſeu ijs quibus propter hoc ligati exiſtunt, ſatisfactionem exhibeant competentem: ſi hæc quum primum poterunt, nō curauerint adimplere. De ſenten. excommu. ca. eos. li. vj.

CANONIS iſtius materia eſt impœnitentia abſolutorum à cenſuris in certis caſibus. Et quò ad perſonas licet ſit abſolutè vniuerſalis, reſtringitur tamen ad eas quæ in talibus caſibus tenentur ſe præſentare prælatis ſeu ordinarijs &c. Quò ad actiones verò, duas punit. prima eſt contēnere ſe præſentare ꝙ primum commodè quis poterit, illi à quo ceſſante periculo vel impedimento abſolui debebat. ſecunda eſt non curare adimplere iniunctionem de præſentando & ſatisfaciendo quum primum commodè poteſt.

¶Vbi nota tres caſus. Primus eſt eorū qui abſoluti ex periculo mortis vel legitimo impedimento ab excommunicatione lata à iure vel ab homine, ab eo qui non poteſt regulariter abſoluere, ſi poſt hæc non ſe præſentant illi à quo regulariter fuerant abſoluendi &c. Secundus eſt eorū qui abſoluti à papa vel ipſius legato, ſi miſſi ad ordinarios vel aliquem alium pro pœnitentia, non implent iuſſionem. Tertius eſt ſi iſtiſmet iniunctum fuerit vt ſatisfaciant iniuriam paſſis ſeu illis quibus propter hoc ligati exiſtunt, & ſimiliter non curauerint adimplere.

¶Et pro ſecundo quidem & tertio caſu ſtabis cum verbis canonis: vt ſcilicet locum habeat dūtaxat quando abſolutio et iniunctio ſunt ab apoſtolica ſede ſeu legato ipſius: ita

ꝙ ſi ſunt à iudice delegato aut ab ep̃o, non ligat iſte canõ. ¶Pro omni aũt caſu aduertendum eſt ꝙ tempus quãprimum commodè poterunt, in foro iudiciali arbitrio iudicis decernitur: in foro autem conſcientiæ, abſolutus ipſe teſtis eſt ſuæ cõſcientiæ ſi fuerit negligens aut contẽptor. Et quia lex iſta non arctat ad præſentandum ſe perſonaliter, idcirco ſiquis per procuratorem ad hoc inſtitutũ cum veritate ſatisfactionis compareret coram iſtis quãprimũ poſſet, ſatiſfacere videtur canoni: quum nihil horum quæ agenda ſunt exigat præſentiam perſonalem: vt patet diſcurrendo per ſingula. Et iſta excommunicatio eſt epiſcopalis, ſi illa à qua fuerat abſolutus, erat epiſcopalis. & ſimiliter eſt papalis, ſi prima erat papalis. reincidit enim in eandem ſententiã qua prius ligabatur.

¶In eos qui in locis chriſtianorum corpora defunctorũ ad alia loca transferenda, exenterare, in fruſta incidere, elixare, excutere carnes ab oſſibus &c. præſumunt. Ca.lxx.

SI defuncti executor vel executores aut familiares eius ſeu quiuis alij cuiuſcũq; gradus fuerint, aliquid cõtra noſtri ſtatuti & ordinationis tenorem præſumpſerint attentare, defunctorum corpora ſic inhumaniter & crudeliter pertractando vel faciẽdo pertractari, excõicationis ſententiã (quã ex nũc in ipſos ꝓferimus) ipſo facto ſe nouerint ĩcurſuros: à qua nõ niſi per apoſtolicã ſedem (præterꝙ̃ in mortis articulo) poſſint abſolutiõis bñficiũ obtinere. Et nihilominꝰ ille cuiꝰ corpꝰ ſic inhumane tractatũ fuerit, eccleſiaſtica careat ſepultura. Bonifa. viij. in extra. deteſtande. de ſepul.

CANONIS iſtius materia eſt crudelis immanitas ĩ cadauera hũana. Et quò ad perſonas eſt vniuerſalis. Quò ad actiões verò cõprehẽdit actiões duas. prima eſt ſic inhũaniter & crudeliter pertractare. Secunda eſt facere ſic ꝑtractari. ¶Apponunt tñ quaſi q̃tuor limitatiões. Vna eſt circa loca defũctorũ: qa nõ ligat niſi mortuꝰ ſit in loco vbi fidei cultꝰ

viget.Alia eſt declaratio ipſarum actionum: ſcilicet exente rare,incidere in fruſta,elixare, excutere carnes ab oſſibus, & ſimiles crudelitates. Alia eſt circa qualitatem animi:ſcilicet ꝙ preſumpſerint contra hmõi ſtatutum & ordinationem.Quarta demum eſt circa finẽ: ꝙ ſcilicet hmõi immanitas fiat vt transferantur corpora defunctorum ad alia loca.Et hæc quarta conditio elicitiuẽ ex textu à doctoribus ſumitur:ex hoc ꝙ caſus quem tollere intendit lex,eſt huiuſmodi abuſus propter transferenda corpora ad alia loca; pœnæ autem non ſunt extendendæ extra caſus ſuos.

¶Et ſcito ꝙ huiuſmodi conciſiones & exenterationes cadauerum humanorũ multipliciter conſiderari poſſunt.Primo abſolutè:& ſic habent quandam ſpeciem mali: ſcilicet crudelitatis & feritatis.et propterea Bonifa.hoc cõſiderãs, fecit hanc legem contra quorundam conſuetudines.

¶Secundo poſſunt conſiderari in ordine ad aliquem finẽ: & ſic iuxta qualitatem illius finis iudicandæ ſunt. Nam ſi fiant ad iniuriam irrogandã,ſub crimine beſtialitatis comprehenduntur,Si verò fiant ad ſcientiam acquirendam,ſub medicinalibus actionibus comprehenduntur: vt in anatomijs patet.Vnde qui vſq; hodie corpora regalia exenterãt & excerebrant,vt multis diebus venerari ſine fœtore à populo poſſint,nec feritatis rei ſunt,nec contra canonẽ iſtum agunt:quia non exenterant vt transferant ad alia loca,ſed ne fœteant.Et ſic de ſimilibus,Et eſt papalis.

¶In omnes qui in terris ſuis noua pedagia imponunt, vel prohibita exigunt, Ca.lxxj.

EXcommunicamus & anathematizamus oẽs qui in terris ſuis noua pedagia imponunt, vel prohibita exigunt.In proceſſu cœnæ domini.

CANONIS iſtius materia eſt libertas humana ab oppreſſione illicitarum gabellarũ, Et quò ad perſonas eſt vniuerſalis. Quò ad actiones,duas actiones ligat.prima eſt imponere noua pedagia: ſecunda eſt exigere prohibita.

¶Vbi aduerte canonem iſtum non facere mentionem de clericis plusquàm laicis, & loqui ſolum de pedagijs: quoniam nullũ aliud ſubſtantiuum in hac loquutione reperit. Et vbi tempore Martini.v.excommunicabantur duntaxat qui imponunt noua pedagia, poſtea adiũctum eſt vel exigunt prohibita, proculdubio pedagia, de quib⁹ erat ſermo inchoatus: alioquin exigentes quęcũq; prohibita, eſſent ab hoc canone excommunicati: quòd eſt ridiculum.
¶Ex quibus ſequuntur duo. Primum eſt q́ imponẽtes nouas collectas ſeu taxas, non incurrunt hunc canonẽ puniẽtem imponentem nouas gabellas. Secundum eſt q́ exigentes prohibita pedagia, à quibuſcunq; exigant (ſiue laicis ſiue clericis) incurrunt hunc canonem, dummodo exigant, quod importat coactionem quãdam: ſiue coactio iſta fiat imperio, ſiue arreſtatione rerum vel perſonæ, ſiue minis, & breuiter quomodolibet fiat quòd inuitus ſoluat.
¶Et quia verba propriè intelligenda ſunt, nec ſunt in materia pœnali extendenda: aduerte differentiam inter exigere pedagia prohibita, & exigere pedagia nõ prohibita, ſed à perſonis prohibitis. qui enim exigit pedagia licita, ſed à perſonis prohibitis (puta priuilegiatis, ſiue illi priuilegiati ſint laici, puta milites, ſiue clerici) non incurrit hunc canonem: quia non exigit pedagia prohibita, ſed licita, quãuis ab ijs qui non tenẽtur. alioquin exigentes licita in ſe pedagia à quibuſcũq; priuilegiatis, ſiue laicis ſiue clericis, incurrerent hanc cenſuram: quod non eſſe verum videtur maniſeſtiſſimum. Sed ad hoc vt exigentes incurrant hunc canonem, requiritur q́ exigãt pedagia in ſeipſis prohibita: qualia ſunt omnia noua ſine debita licentia impoſita, & ſimiliter ea quæ ſunt impoſita pro ijs, quæ deferuntur pro vſu proprio, vel ad fiſcum, vel exercendi iuris gratia: quũ hæc ſint ex iure ciuili prohibita ſub pœna capitis. ¶Cum his tñ memento q́ exigentes à clericis etiam licita pedagia, incurrunt excommunicationem ex alio canone: vt ſuprà patet. Et quia canon præſens eſt in cœna domini, eſt papalis.

¶In dantes & recipientes in ſimonia ordinis vel beneficij: item in eos qui ꝙ illa fiat mediatores extiterint ſeu procurauerint. Ca.lxxij.

MVltæ contra ſimoniacam prauitatē jam olim factæ ſunt conſtitutiones, quibus morbus ille non potuit extirpari. volentes igitur decætero vt poſſumus attentius prouidere, ſacro approbante concilio declaramus qđ ordinati ſimoniacē, ab executione ſuorum ordinum ſint eoipſo ſuſpēſi. Electiones autem, poſtulationes, confirmationes, & quęuis prouiſiones ſimoniacæ eccleſiarum, monaſteriorū, dignitatum, perſonatuum, officiorum, & beneficiorum quorūcunq; deinceps factæ, nullæ ſint ipſo iure, nullūq; per illas ius cuiq; acquiratur: nec promoti, confirmati ac prouiſi faciant fructus ſuos, ſed ad illorum reſtitutionem tāq; iniquē ablatorum teneantur percipientes. Statuentes inſuper qđ dantes & recipientes, ipſo facto ſententiam excommunicationis incurrant, etiam ſi pontificali aut cardinalatus pręfulgeant dignitate. Martinus.v.in conci.Conſtantieñ.

CANONIS iſtius materia eſt ſimonia. Et eſt quò ad perſonas vniuerſalis. Quantum ad actiones verò, duas excommunicat: ſcilicet dare & recipere: ita ꝙ tam dantes quā recipientes in ſimonia ordinis vel beneficij, ſunt excōmunicati. Et tertiam addidit Paulus ſecundus in extrauaganti quum deteſtabile: ſcilicet contra illos qui vt huiuſmodi ſimonia fiat, mediatores extiterint vel procurauerint. Vbi nota ꝙ licet huiuſmodi extrauagantes videantur prima facie ad omnes ſimoniacos ſe extendere propter quædā verba lata ibi contenta: quia tamen materia de qua agitur, eſt ſola ſimonia in ordine aut beneficio (vt patet in tractatu & contextu earundem) ideo cōmuniter dicitur. & rationabiliter quòd ſoli & omnes ſimoniaci in ordine aut beneficio ſunt excommunicati. Excommunicati autem ſimoniaci pro ingreſſu monaſterij, ſub his non comprehenduntur, ſed ſuo loco relinquūtur. Appellatione autem beneficij in

telligenon ſolum illud quo aliquis dicitur habere benefi-
cium,ſed etiam prioratum,guardianatum, & ſimilia quo-
uis nomine vocentur,quæ ſunt prælationes & officia pa-
ſtoralia apud mendicantes: quoniam monaſteriorum ſeu
conuentuum ſunt electiones, confirmationes ſeu prouiſio-
nes huiuſmodi, quãuis non computentur inter eccleſiaſti-
ca beneficia.Et eſt papalis.

¶In ſingulares perſonas aliquid ex pacto dantes aut recipientes pro ingreſſu religionis. Ca.lxxiiij.

VNiuerſis & ſingulis abbatibus, prioribus,de-
canis,præpoſitis & magiſtris, necnon abbatiſ
ſis & prioriſſis, alijsq́ prælatis quouis nomi-
ne nũcupatis & eorum officialibus (quarum-
cunq; etiam eccleſiarum,monaſteriorũ,priora
tuum,domorum & locorum quarũlibet religionum,ordi-
num etiam militarium tam exemptorũ q̃ non exempto-
rum,quocunq; nomine cenſeantur) ac capitulis & conuen
tibus & ſingularibus perſonis eorum tenore præſentium
authoritate apoſtolica, quãuis ſit eis à iure inhibitum,di-
ſtrictius inhibemus ne tam à maribus,quàm à mulieribus
religionem eorũ ingredi volentibus,eccleſias,monaſteria,
prioratus,domos ſeu loca, in earundẽ perſonarũ receptio-
ne aut ante vel poſt illam,quoſcũq; paſtus, prãdia ſeu cœ-
nas,pecunias,iocalia,aut res alias, etiã ad eccleſiaſticũ ſeu
quẽuis pium vſum alium deputata vel deputãda,decetero
directè vel indirectè petere vel exigere quouis modo præſu
mant:ſed eas potius cũ omnimoda pietate recipiant, ac in
victu & veſtitu ſicut alias perſonas eccleſiarũ ſuarum,mo
naſteriorum,prioratuũ,domorum,aliorũq; locorum ſynce
ra charitate pertractẽt: illa dũtaxat quæ ipſæ perſonę ingre
dientes purè ac ſpõte & plena liberalitate omniq; pactione
ceſſante dare vel offerre eccleſijs,monaſterijs,prioratib9,do
mibus & locis hmõi voluerint,cũ gratiarũ actione licitè re
cepturi.Nos em̃ qui ſec9 egerint,ſi ſingulares perſonę ſint,
tam dantes q̃ recipientes hmõi, excõmunicationis:ſi verò

capitulum ſeu conuentus fuerit, ſuſpenſionis ſententijs eo facto decernimus ſubiacere. A quibus (præterꝗ̃ in mortis articulo) abſolui nequeant abſq; ſedis apoſtolicæ licentia ſpeciali. Vrbanus.v.in extraua. ſane ne in vinea.

CANONIS iſtius materia eſt ſimonia pro ingreſſu monaſteriorum. Et quò ad perſonas, comprehendit oẽs. Quò ad actiones verò, duas: ſcilicet dare vel accipere.

¶Vbi nota ꝙ ſicut in cæteris ſimonijs ab eccleſia punitis requiritur pactio, ita & in iſta: ita ꝙ ex pacto dãtes vel accipientes ſunt excommunicati. Si autem ſine pacto darẽt vel acciperent, non eſſent excommunicati, quantũcunq; intentio dantium & accipientium eſſet peruerſa: ſicut in cæteris ſimonijs contingit. Aduerte quoq; decretalem hanc pluries repetere edita iura contra huiuſmodi petitiones, conſuetudines & exactiones; quoniam hinc elici poteſt ꝙ ſi aliqua petuntur vel exiguntur non contra alia iura edita, excẽpta ſunt ab hac excommunicatione, quæ adiuncta eſt prioribus iuribus: vt ipſe conditor canonis teſtatur.

¶Et ex hoc capite excuſantur omnes putantes ſe piè agere pro conſuetudinibus antiquis ſeruãdis, non vendentes ingreſſum religionis, ſed exigentes ſeruari laudabiles conſuetudines. excuſantur autem tantũ ab iſta cenſura, quantum excuſantur à tranſgreſſione communis iuris: quãuis ex alio capite videantur excuſari ſcilicet ex communi vt videtur conſuetudine: ex qua decretalis hæc aut nunꝗ̃ videtur recepta, aut ſic interpretanda. Non deſunt quoq; verba decretalis huius ex alio capite excuſantia. ſ. ex præſumptione: quoniam præſumptione affectas ſupponit huiuſmodi petitiones. Et propterea qui non præſumunt, ſed imitantur prędeceſſorum veſtigia, bona intentione: nõ incurrunt huiuſmodi cenſuras. Quocirca moniales petentes ſolitas ibidẽ dari dotes, & lectiſternia, veſtes & hmõi, & inſtantes ad hoc vt parentes puellæ faciant ſicut alij (ſiue monaſterium egeat, ſiue non) non ſunt excommunicatæ: quum nulla hìc interueniat pactio, ſed inſtãtia vt faciant ſicut alij. Si verò mo-

naſterium egeat, ita vt non poſſit ſuſtentare recipiendam abſq; penuria, poſſunt licitè paciſci vt portet ſecum quod neceſſe eſt ad ſui ſuſtentationem: quoniam hoc naturæ ius exigit. Et eſt papalis.

¶In religioſos qui ex ordinibus mendicantiũ quorũcunq; ad aliquem monaſticum ordinem, Carthuſienſium excepto, abſq; ſedis apoſtolicæ licentia ſpeciali conuolant: & eos qui ipſos recipiunt. Ca.lxxiiij.

IN futurum nullus ex profeſſoribus alicuius ex ordinibus mẽdicantium quorũcunq; in aliquẽ monaſticum ordinem (tam ſancti Benedicti quàm Ciſtertieñ. Camalduleñ. Vallisvmbroſæ: Canicorum regulariũ ſancti Aug. vel aliorũ monaſticorum ordinum) Carthuſiẽſium dũtaxat excepto, poſſit aut debeat per quẽcunq; recipi vel admitti virtute alicuius licentiæ vel indulti abſq; ſedis apoſtolicæ licentia ſpeciali ſub dictis pœnis (ſcilicet excommunicationis latę ſententiæ reſeruatæ papæ) quas tam recipientes quàm recepti ipſo facto incurrant. Et nihilominus ſecũs facta non teneant ipſo iure. Martinus.v.in extrauag.viã ambitioſæ.

CANONIS iſtius materia eſt ambitioſus ſeu mollis tranſitus de religiõe ad religionem. Et quò ad perſonas eſt particularis: quia ligat ſolos mendicantes & monachos, exceptis Carthuſienſibus. Quò ad actiones ligat duas. recipi & recipere: hoc eſt tranſitum mendicantium ad religionem monachalem, excepta Carthuſienſi, & receptionem eorundem: ita quòd recipientes & recepti ſunt excommunicati. Et eſt papalis.

¶In eos qui bona eccleſiaſtica alienant, & illos qui ipſa alienata recipiunt. Ca.lxxv.

OMnium rerum & bonorum eccleſiaſticorum alienationem, omneq; pactum per quod ipſorum dominium transfertur, conceſſionem, hypothecam, locationem & conductionem vltra triennium, necnon infeudationem vel contra-

ctum emphyteoticum (prætereꝗ̃ in caſibus à iure permiſſis, aut de rebus & bonis in emphyteoſim ab antiquo cōcedi ſolitis, & tunc eccleſiarum euidēte vtilitate, ac de fructibus & bonis quæ ſeruando ſeruari nō poſſunt pro inſtātis temporis exigētia) hac perpetuò valitura cōſtitutiōe præſenti fieri prohibemus. Siquis aūt contra huius noſtrę prohibitionis ſeriem de bonis eiſdem quicꝗ̃ alienare præſumpſerit, alienatio, hypotheca, conceſſio, locatio, cōductio, & infeudatio hmōi, nullius ſint momēti: & tam qui alienat, ꝙ̃ is qui alienatas res & bona prædicta receperit, ſententiā excōmunicatiōis incurrat. Paulus.ij. In extraua. ambitioſæ.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegium circa alienationem rerum eccleſię. Et quò ad perſonas excōmunicatio eſt vniuerſalis. Quò ad actiones, duæ in genere ponuntur. Prima eſt alienare. Secūda eſt alienata recipere cōtra conſtitutionem hanc.

¶Vbi nota duo. Primo tres caſus explicitè in hac conſtitutione cōcedi, ſeu non prohiberi. Primus eſt locatiōis & cōductionis intra trienniū. Secundus eſt emphyteoſis habēs tres cōditiones: ſcilicet in caſibus à iure permiſſis, & de bonis ſolitis ab antiquo dari in emphyteoſim, & cū euidenti eccleſiæ vtilitate. Tertius eſt alienationis fructuū qui ſeruādo ſeruari nō poſſunt: vt frumentū, vinum, & huiuſmodi. In his enim tribus caſibus nulla incurritur excommunicatio ſecundum tutiorem ſenſum huius decretalis.

¶Nota ſecūdo ꝙ quia hæc decretalis nō eſt recepta vbiꝙ̃, & alicui videtur recepta non totaliter, ſed quò ad aliquid, ideo vbi nō eſt recepta, & ſimiliter quantū ad illud in quo alicubi non eſt recepta, neminem damnes: eò ꝙ niſi cōſenſu vtentiū lex fuerit firmata, pro non lege habetur. Eſto ergo cautus confeſſor, vt ſcias conſuetudinem patriæ quò ad hoc. ſcies autem illam à curia epiſcopali.

¶Nota quoꝙ̃ ꝙ in rebus immobilibus minimis non reputatur Paulinam hanc habere locum. Et eſt epiſcopalis.

¶In ſacerdotem officium vicecomitis aut præ

poſiti ſecularis habentē,& poſt monitionē emendare nolentem. Ca.lxxvj.

INhibemus ſub interminatione anathematis nequis ſacerdos officiū habeat vicecomitis aut præpoſiti ſecularis.Siquis aūt contra hæc venire præſumpſerit,& commonitus emēdare noluerit,excōmunicationi ſubiaceat.extrà. ne cle. vel mo.ca.clericis.

CANONIS iſtius materia eſt quoddam ſacrilegium quo per indecens officiū, ſacerdotio iniuriam facit ipſe ſacerdos.Et quò ad perſonas,ſoli ſacerdotes excommunicantur.Quantum ad actiones,duæ ſimul iunctæ excommunicationi ſubijciuntur.Prima eſt habere officium vicecomitis aut præpoſiti ſecularis. Secunda eſt poſt monitionē nolle emendare.Hæ enim duę actiones ſi ſimul concurrant in ſacerdote,excommunicationi ipſum ſubijciunt.

¶Aduertant hìc prælati qui ſunt regnorum gubernatores ſeu vicereges,q̄m appellatione præpoſiti ſecularis, omnis huiuſmodi præſidentia iuriſdictionem habens ſecularē venire videtur. Et hoc intellige quando huiuſmodi præpoſitura eſt aduentitia perſonæ.nam ſi eſt annexa.vel etiam de nouo annecteretur eccleſiaſticæ dignitati (vt contingit in epiſcopis habentibus vtranq; iuriſdictionem) non habet locum hic canon.Et ſimiliter ſiquis dominus tēporalis efficeretur ſacerdos, nō propterea perdit dominium ſuum ſeculare:ſed poteſt illud exercere, quemadmodum epiſcopus habens vtrāq; iuriſdictionem. Secùs autem eſſet ſiquis habens officiū vicecomitis aut ſecularis præpoſiti(puta poteſtatis aut huiuſmodi)fieret preſbyter:quia non poteſt retinere officium illud: quoniā inhibetur ſacerdoti habere huiuſmodi officium.Et eſt epiſcopalis.

¶In confeſſores qui in.xij. caſibus hìc enumeratis & generaliter in caſibus bullę cœnæ domini quęquam abſoluere,aut quatuor excepta vota commutare attentant. Ca.lxxvij.

AVthoritate apoſtolica tenore præſentium ſtatuimus & ordinamus q; decætero prætextu facultatum quarumcūq; cōceſſarum à nobis vel authoritate noſtra, & quas concedi quomodolibet continget in futurum, etiam cum clauſula q; ſola ſignatura ſufficiat etiam in fauorem fidei & cruciatæ: nullus confeſſor quēuis qui offenſæ eccleſiaſticæ libertatis, violationis interdicti à ſede apoſtolica impoſiti, ſeu hæreſis poſtq̄ quis fuerit de ea ſententialiter condēnatus delatus ſeu publicè diffamatus, conſp.rationis in perſonam aut ſtatum Ro.pon. ſeu cuiuſuis offenſæ inobediētiæ aut rebellionis eiuſdem pont. vel dictæ ſedis, mutilationis membrorum vel occiſionis cuiuſcunq; in ſacris ordinibus conſtituti, offenſæ perſonalis in epiſcopum ſeu alium prælatum, inuaſionis deprædationis occupationis ac deuaſtationis terrarum Romanæ eccleſiæ mediatè vel immediatè ſubiectarum, ac etiam inuaſionis Romipetarū ſeu quorūcunq; aliorum ad Romanā curiam veniētium, prohibitionis deuolutionis cauſarū ad dictam curiam, delationis armorum & aliorum prohibitorū ad partes infidelium, impoſitionis nouorū onerum realium vel perſonalium eccleſijs vel eccleſiaſticis perſonis, ſimoniæ ſuper ordinibus vel beneficijs conſequendis in dicta curia vel extra eā contractæ quomodolibet reus foret, & generaliter in caſibus contentis in literis quæ conſueuerunt in die cœnæ dn̄i publicari, prætextu huiuſmodi facultatū abſoluere, & per quoſuis emiſſa peregrinationis vltramarinæ, viſitationis liminum apoſtolorum Petri & Pauli, in Compoſtella, & caſtitatis ac religionis vota, niſi ex ſpeciali licentia & certa ſciētia noſtra (de qua demum cōſtare cēſeatur, quum in ſignatura noſtra deſuper manu noſtra ſcriptum aut in literis noſtris expreſſum fuerit nos ex certa ſcientia & de ſpeciali gratia id concedere cum derogatione præſentis conſtitutionis, illius de verbo ad verbum inſerto tenore, non autem per clauſulas id importantes) vel in articulo mortis

conſtitutum

conſtitutũ(& tunc in caſibus vbi ſatisfactio fuerit impẽdẽda,facta ſatisfactiõe,vel idonea præſtita cautiõe)commutare præſumãt.¶Et ſi aliqui cõfeſſorum cõtra præſentem cõſtitutionẽ quenꝗ abſoluere,aut excepta vota prædicta cõmutare attẽtauerint,abſolutio & cõmutatio huiuſmodi nullius ſunt roboris vel momẽti:& cõtrafacientes eoipſo excõmunicationis ſentẽtiã incurrãt. A qua(niſi in mortis articulo cõſtituti)ab alio ꝗ à Ro.põ.abſolui non poſſint. Sixtus.iiij.in extraua.Etſi dominici.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegiũ circa vſurpatam ſpiritalem iuriſdictionem in abſoluẽdo à caſibus reſeruatis &c.Et quantũ ad perſonas, confeſſores cõprehẽduntur.Quantũ ad actiões verò,duæ ſunt in genere:ſcilicet abſoluere à reſeruatis quæ hìc enumerãtur:& cõmutare vota hìc reſeruata.Et declaratur quomodo in articulo mortis agendum ſit.¶Vbi nota caſus huiuſmodi dupliciter inueniri.Primo vt nõ remãſerit pœnitẽs obligatus ad ſatisfaciendũ.Et tunc poteſt in articulo mortis quilibet abſolui cũ promiſſione vel iuramento ꝙ præſentabit ſe ſi euaſerit,potenti legitimè abſoluere:non pro abſolutione,ſed ad ſtandũ mandatis eccleſiæ.Si autem pœnitẽs remanſerit obligatus ad ſatisfaciendũ:ſi poteſt,præmitti debet ſatisfactio.ꝙ ſi non poteſt,tũc præſtare debet idoneã cautionẽ anteꝗ abſoluatur.Et vocatur idonea cautio, pignoratitia.ꝙ ſi hanc non põt,det fideiuſſoriã.& ſi hanc etiã nõ poteſt,det iuratoriã.Et in hoc aduertãt bene confeſſores,ne illaqueentur Et eſt papalis,non ſolũ hinc,ſed etiã ex proceſſu in cœna domini,quantũ ad abſoluentes à contentis in bulla cœnæ domini.

¶In eos qui aſſerunt tenentes beatam virginem ab originali peccato fuiſſe præſeruatam,hæreſim aut peccatũ mortale incurrere &c.& eos qui affirmant contrariam opinionem tenẽtes in hæreſim vel peccatum mortale incidere. Capi.lxxviij.

Motu proprio aſſertiones quorũlibet prædicatorum qui affirmare præſumerẽt eos qui crederẽt aut tenerent dei genitricẽ ab originalis peccati macula in ſua cõceptiõe præſeruatã fuiſſe, propterea alicuius hæreſis labe pollutos fore, vel mortaliter peccare, aut cõceptionis officiũ celebrãtes, ſeu ſermones illorũ qui eã ſine huiuſmodi macula cõceptã eſſe affirmãt audiẽtes alicuius peccati reatũ incurrere: vtpote falſas & erroneas, editosq́ deſuper libros id cõtinẽtes, quò ad hoc authoritate apoſtolica tenore præſentiũ reprobamus & dãnamus: ac motu ſciẽtia & authoritate prædictis, ſtatuimus & ordinamus ꝙ prædicatores verbi dei & quicunq́ alij qui decætero auſu temerario præſumpſerint in ſuis ſermonibus ad populum ſeu aliâs quomodolibet affirmare huiuſmodi ſic per nos improbatas & damnatas aſſertiões veras eſſe, aut dictos libros pro veris legere, tenere vel habere poſtq́ de præſentibus ſcientiam habuerint, excommunicationis ſententiam eoipſo incurrant. A qua ab alio ꝙ à Ro. pon. niſi in mortis articulo nequeant abſolutiõis beneficium obtinere. Item motu, ſcientia & authoritate ſimilibus, ſimili pœnæ ac cenſuræ ſubijcientes eos qui auſi fuerint aſſerere contrariam opinionem tenentes (videlicet glorioſam virginem Mariam cum originali peccato fuiſſe conceptam) hæreſis crimen vel peccatum incurrere mortale: quum hoc nondum ſit à Romana eccleſia & apoſtolica ſede deciſum. Sixtus. iiij. in extrauag. ca. graue nimis.

CANONIS iſti⁹ materia eſt ſacrilega ſeu præceps aſſertio ſeu affirmatio cuiuſdã ambigui in doctrina Chriſtiana circa cõceptionẽ beatæ virginis. Et quò ad perſonas in vtroq́ caſu excõicatio eſt vniuerſalis. Quò ad actiões verò in vtroq́ caſu actio eſt audere aſſerere ſeu affirmare hæc vel illa: prout in litera. Et adiũgitur in primo caſu habere quoſdã libros ꝓ veris quò ad hoc. ¶ Nota cõfeſſor ꝙ vbi de ſimplici corde aliquis erraſſet, non incurrit hunc cano-

nem,pro quanto defuit ibi audacia ſeu præſumptio: quæ non fruſtra in litera appoſita eſt.Et eſt papalis.

¶In impedientes legatos vel nuncios apoſtolicos ne recipiantur & faciant ea ad quæ miſſi ſunt.Cap.lxxix.

Liqui officium & poteſtatem Ro.ponti.quem non ab homine ſed à deo recepit,ſub ſuo arbitrio redire molientes,legatos ipſius niſi ab eis petiti fuerint,vel de beneplacito eorum tranſmiſſi,ſibi terras ſubiectas(dicentes hoc ſibi de conſuetudine competere)ingredi non permittunt.Nos huiuſmodi conſuetudinem authoritate apoſtolica penitus reprobantes,legatos ipſos ab omnibus cuiuſcunq; præeminentiæ conditionis aut ſtatus fuerint,debere admitti decernimus:nec eos prætextu cuiuſuis conſuetudinis impediri poſſe à quoquam Chriſtiano nomine gloriante,quò minus regna,prouincias,terras quaslibet ad quæ ipſos deſtinari contigerit,ingrediantur liberè,ac commiſſæ ſibi legationis officium exerceant in eiſdem.

¶Qui verò decætero ſuper prædictis dictos legatos aut etiã nuncios quos ad quaſcũq; partes pro cauſis q̃buſlibet ſedes ipſa trãſmiſerit,p̃ſũmpſerint impedire, eoipſo ſententiã excõicationis incurrant. Ioã.xxij.in extra.ca.ſup gentes.

CANONIS iſtius materia eſt ſacrilegium in apoſtolicam authoritatem. Quò ad perſonas eſt vniuerſalis. Quò ad actiones,vna prohibetur:ſcilicet impedire legatos ſeu nuncios apoſtolicos ne recipiantur & faciant ea ad quæ miſſi ſunt.Et eſt epiſcopalis,quantum eſt ex hoc canone.

¶In vocatos ad dirigendum moniales in electionibus,nõ abſtinentes ab his vnde oriri vel nutriri poſſit diſcordia in ipſis electionibus faciendis. Cap.lxxx.

I quos ad dirigendas in electionibus moniales deinceps contigerit euocari:ab his prorſus abſtineant per quæ inter eas ſuper faciendis ipſis electionibus oriri poſſit diſcordia, vel exorta nutriri: aliâs eoipſo excõicationis ſententiæ

ſe nouerint ſubiacere.De elec.ca.indēnitatibus .lib.vj.
CANONIS iſtius materia eſt diſcordiæ occaſio in electione.Et quantum ad perſonas comprehendit omnes & ſolos vocatos ad dirigendum moniales in electionibus faciendis.Quantum ad actiones,duas comprehendit.Prima eſt non abſtinere ab his vnde poſſit oriri diſcordia in faciendis dictis electionibus.Secunda eſt non abſtinere ab his vnde poſſit nutriri diſcordia exorta ſuper dictis electionibus faciendis.Ex quibus bene conſideratis, clarè liquet ꝙ non vocati ad dirigendas &c.quantūcunqꝫ ſeminent diſcordias & diabolicè agant,exempti ſunt ab hoc canone.Et ſimiliter illi qui diſcordias ſeminant ſuper electionibus factis,etiam ſi ſunt de numero vocatorum: quoniam pœnæ non extenduntur vltra caſus ſuos.Et eſt epiſcopalis.

¶In eos qui ordini prædicatorum aut minorum contumeliam ſeu iniuriam in ſeptē caſibus inferunt. Cap,lxxxj.

1. INtrantes monaſteria monialium prædicatorum,ſiue ſeculares ſiue eccleſiaſticæ perſonæ ſint,in caſu non conceſſo à conſtitutionibus earum,vel ſine licentia magiſtri ordinis,aut alterius ab ipſo magiſtro habentis ſuper hoc poteſtatem,ſunt ipſo facto excommunicati. A qua excommunicatione non poſſunt abſolui(præterꝙ in mortis articulo)niſi à papa vel à magiſtro ordinis,vel ab alio habente ſuper hoc ſpecialem authoritatem ab aliquo prædictorū. Et iſta ſententia eſt lata etiam per papā in bulla ordinis.

¶Intrantes monaſteria ſanctæ Claræ ſeu monialium ordinis minorum,in caſibus non conceſſis in regula ipſarū, vel ſine licentia eorum qui dare poſſunt,ſunt ipſo facto excommunicati.Et papæ reſeruatur abſolutio, vel generali ipſius ordinis.

¶Quicūqꝫ libellos famoſos in vulgari vel literali ſermone,necnō cātilenas vel rithmos edere vel detinere vel pu

blicare præſumũt in infamiã ſtatus ordinis prædicatorũ vel minorum,ſunt excommunicati.A qua excommunicatione non poſſunt abſolui niſi perſonaliter ſedi apoſtolicæ ſe præſentent.Alexander in priuilegio ex alto.& in alio non ſine multa.

¶Quicunq; prædicare,docere vel defenſare præſumunt q prædicatores vel minores non ſint in ſtatu perfectionis, & q nõ liceat eis de eleemoſynis viuere, & q non liceat eis prædicare vel confeſſiones audire de licentia ſummi pontificis,aliorum prælatorum inferiorum & rectorum eccleſiarum aut ſacerdotum parochialium conſenſu minimè requiſito,ſunt excommunicati.A qua ſentẽtia nõ poſſunt abſolui niſi perſonaliter ſedi apoſtolicæ ſe præſentẽt. Alexander vbi ſuprà.¶Idem Boniſa. ix. in priuilegio ſacræ religionis:vbi etiam excommunicantur omnes qui impediunt eoſdem fratres ne poſſint in ſuis eccleſijs celebrare,recipere eleemoſynas,vel prædicare.

¶Quicunq; præſumunt in loca fratrum prædicatorũ violentiam damnabilem exercere,eoipſo ſententiam excommunicationis incurrunt.A qua abſolui nequeunt niſi per ſedem apoſtolicam,vel per conſeruatores ordini prædicatorum deputatos.Clemens in quibuſdã locis,& in alto.

¶Quicũq; in monaſterio vel eccleſijs ſuis detinent apoſtatas ordinis prædicatorum,niſi eos eiecerint poſtquã eis per fratres dicti ordinis ne eos detineant fuerit denunciatum,ſunt excõmunicati.Bonifacius in priuilegio,virtute.

¶Item fratres minores qui præſumunt recipere fratres ordinis prædicatorum profeſſos,ſine licentia ſummi pontificis faciente expreſſam de indulto huiuſmodi mentionẽ, vel niſi prius ſuorum priorũ licẽtia fuerit petita & obtenta,ſunt excõmunicati.Clemẽs ad minores.quos nos.

¶Idem de eremitanis.Alexander ad eremitas.veſtram,

¶Magiſtri,rectores artiſtarũ,& ſcholares ſtudij Pariſieñ. qui publicè vel occultè fratres prædicatores vel minores à cõſortio vniuerſitatis Pariſieñ.excludere moliũtur,ſunt

ipſo facto excõicati. A qua excõicatione abſolui nequeũt, niſi perſonaliter ſedi apoſtolicæ ſe p̃ſentẽt. Alexã. ex alto.

CIRCA hos ſeptem canones relatos à ſancto Antonino in tertia parte ſuæ ſummæ, aduerte ꝙ primus (ſcilicet de ingreſſu monaſteriorum) dolum ſeu præſumptionem requirit: ita ꝙ non ſolum excuſantur ingredientes ex ignorantia quaſi inuincibili: puta quia conſueuerunt monaſteria alicubi liberum habere ingreſſum, & nihil ſcitur de excõmunicatione: ſed etiam ſcientes excommunicationem, & exiſtentes in locis vbi ſeruatur, ſi ingrediuntur in aliquo caſu putantes ſibi licere, excuſantur: quia non præſumunt. & in decretali prohibente ingreſſum in monaſteria ordinis prædicatorum, ponitur verbum, præſumat.

¶In ſecundo quoq; canone nota ꝙ non ſunt excommunicati, detrahentes huiuſmodi religioſis, ſed detrahentes ſtatui: vt litera clarè dicit.

PRæter has aũt excommunicationes inueniuntur multæ aliæ, in tria diſtinctæ genera. Earum nanq; aliquæ q̃uis ſint notæ, non tamen ſunt conſenſu vtentium comprobatæ: quales ſunt omnes contra non reuelantes ſimoniam, & cõtra dantes pro habẽda gratia vel iuſtitia in curia Romana. ¶Aliæ ſunt cõiter ignotæ: quales ſunt multæ que dicũtur Ioan. xxij. quæ nõ poſſunt eſſe vtentium cõſenſu firmatæ, ex quo vt ignotæ aut incertæ fuerũt & ſunt. Vidit forte quiſpiã vnã copiam, & ſcripſit: quod ea facilitate reijcitur, qua proponitur. Has ego non retuli: quia nolo eſſe doctor ſimilium. Et hæc duo genera non ligãt: quia leges infirmæ ſeu abrogatæ ſunt. ¶Aliæ ſunt notæ quidẽ, ſed quia nouæ & neſcio an ſint receptæ, iõ ambigu⁹ ſum: vt ſunt ille q̃ in cõcilio Laterañ. vltimo ſub Iulio. ij. & Leone. x. cõtinẽtur. q̃s gloſſare præſumere excõicatũ ibi eſt. Et vna eſt cõtra cardinales Romanæ eccleſiæ reuelãtes aliq̃d in cõſiſtorio vetitum à papa, alia eſt contra impreſſores librorum: alia contra prædicatores miraculorum. Quarum tenor eſt.

STatuimus ne quis cardinaliũ vota in conſiſto-
rio data, & quæcũq; ibi geſta aut dicta, quæ in
odiũ aut præiudiciũ aut ſcandaliũ alicuius re-
dũdare poſſent, verbo vel ſcripto vel quouis
alio modo reuelet ſub pœna periurij & inobe-
dientiæ. ¶Et quotieſcũq; à nobis & Ro. ponti. pro tēpore
exiſtente ſpecialiter & expreſſe vltra præmiſſa indictũ fue
rit ſuper aliqua re ſilentiũ, ſiquis cõtra fecerit, vltra dictas
pœnas excõmunicationem latæ ſententiæ incurrat: à qua
non poſſit abſolui niſi à nobis vel præfato Rom. pon. &
cũ expreſſione cauſæ, prætercꝗ in mortis articulo. Leo. x.
in. ix. ſeſſione concilij Lateraneñ.

STatuimus & ordinamꝰ q̃ decætero perpetuis
futuris temporibus nullus librum aliquem ſeu
aliã quãcũq; ſcripturã tã in vrbe noſtra q̃ alijs
quibuſuis ciuitatibus & diœceſibus imprimere
ſeu imprimi facere præſumat, niſi prius in vrbe
per vicarium noſtrum & ſacri palatij magiſtrũ, in alijs ve
rò ciuitatibus & diœceſibus per epiſcopũ vel aliũ habentē
peritiã ſcientiæ libri ſeu ſcripturæ huiuſmodi imprimēdæ
ab eodē epiſcopo ad id deputãdũ, ac iq̃ſitorē hæreticæ pra
uitatis ciuitatis ſiue diœceſis in quibꝰ librorũ impreſſio hu
iuſmodi fieret, diligēter examinētur, & per eorũ manu ꝓ-
pria ſubſcriptionē ſub excõicationis ſententia gratis & ſi-
ne dilatione apponendã approbētur. Qui aũt ſecus præ-
ſumpſerint, vltra librorũ impreſſorũ amiſſionē, & illorũ
publicã combuſtionē, ac centũ ducatorũ fabricæ baſilicæ
principis apoſtolorum de vrbe ſine ſpe remiſſionis ſolu-
tionem, ac anni cõtinui exercitij impreſſionis ſuſpēſionē,
excommunicationis ſentētia innodatus exiſtat. Idem ibi-
dem in. x. ſeſſione.

SI qui in ſuis prædicationibus ad populum miracula
falſa aut incerta, vel prophetias quæ ex ſacra ſcriptu-
ra non conſtant, prædicare, ſeu epiſcopis aut ſuis
ſuperioribus: ſcilicet eccleſiæ prælatis, detrahere auſi

fuerint:vltra pœnas contra tales à iure ſtatutas excõicatio-
nis etiã ſententiã(à qua nõ niſi à Romano pontifice præ-
terquã in mortis articulo cõſtituti abſolui poſſint)eos in-
currere volumus.Idem ibidem in.xj.ſeſſione.

EXPEDITIS duobus(primo ſcilicet &
quarto promiſſis ſuperius de excõicatiõe
tractãdis:ſcilicet in quibus caſibus incur-
ritur excõmunicatio,& ad quẽ ſpectat ab
ſolutio cuiuſq;)occurrit tractandi in ſecũ
dum inter promiſſa:ſcilicet quæ ſunt ve-
tita excõicato:quæ ſi faciat, peccat.

VBI SCITO ꝗ hæc ſunt multa tã diuina q̃ humana.
Excõicatus ſiquidẽ excluſus eſt à participatiõe ſacramẽto
rũ,& diuinorũ officiorũ cõmunione:ita ꝗ peccat mortali
ter ſacramẽtis participãdo actiuè vel paſſiuè.Et ſi clericus
eſt,& actum alicuius ordinis ſacri exercet,aut ordinẽ ſuſci
pit,efficitur irregularis.Et ſimiliter peccat mortaliter orã-
do cum alijs ſiue dicendo ſiue audiendo,ſiue intereſſendo
ad hoc vt diuinis interſit:& hoc tam in eccleſia q̃ extra.
Et ratio peccati mortalis in his caſibus eſt præceptum ec-
cleſiæ ſic communiter intellectum:quia excommunica-
tio directè excludit à diuinorum communione.Eſt quoq;
ſuſpenſus ab eccleſiaſtico officio & beneficio.Et hinc eſt
ꝙ non poteſt cõferre beneficia,nec iudicare,nec alia quæ
iuriſdictionis ſunt:imo nec facere fructus ſuos ex benefi-
cio quod habet,quãdiu eſt in mora petendi abſolutionẽ.
Nullum præterea poteſt acquirere beneficium,nec poteſt
eligi aut eligere:nec valent literæ per eum impetratæ à pa
pa.Eſt & nihilominus excluſus à legitimis actibus:ſcilicet
accuſare,teſtificari,conſtitui in procuratorem, conſtitue-
re procuratorem,niſi ſit reus.Et geſta per eum ratione pu-
blici officij etiam ciuilis,non valent.Et demum à conuer-
ſatione humana excluditur:ſcilicet collocutione,cõuiuio,
& huiuſmodi.ita ꝙ excommunicatus contraria faciens,
peccat:quia contra rectam rationem legis eccleſiaſticæ fa

cit. Non tamen peccat in quolibet prædictorum mortaliter, ſed quandoq̨.

¶Diſcerni aũt hoc poteſt diſtiguẽdo actus vetitos excommunicato in tria genera: duo extrema, & vnũ mediũ. Excõmunicatio ſiquidẽ ſeparando à cõmunione fideliũ, ſeparat primo à ſacramẽtorũ & diuini cultus cõmunione: quod eſt primũ cõmune fidelibus. Separat deinde ab eccleſiaſticorũ actuum cõmuniõe: quod ſecundũ eſt in quo cõmunicant Chriſtiani. Separat demũ ab humanorũ operũ cõmunione: quæ cõmunia ſunt Chriſtianis & non Chriſtianis. Et quantũ ad duo extrema ſpectat, clara eſt differẽtia, in hoc ꝙ cõtra primũ genus agere, eſt peccatũ mortale: vt prædictũ eſt. Cõtra tertiũ autẽ non eſt peccatũ mortale: quia excommunicatio directẽ excludit à communione hominum quatenus Chriſtiani ſunt, & per quandam extenſionem à communione hominũ. Et ideo illud cõtra, hoc præter inhibitionem eccleſiæ agitur: illud mortale, hoc veniale.

¶Sed de medio genere, & de actibus legitimis ciuilibus, non vſq̨quaq̨ clarum eſt. Rationabile tamen videtur ꝙ ſi in huiuſmodi actibus nõ ſe immiſcet aliqua iniuſtitia, aut aliquid aliud ex ſuo genere mortale, ꝙ non peccetur mortaliter. Verbi gratia ſi excõmunicatus iudicat, eſt peccatum mortale ex ſuo genere: quia incidit in iudicium vſurpatum: quia poteſtas eius ligata eſt, ſicut non poteſtas durante ſuſpenſione ſeu quaſi ſuſpenſione. Vſurpatum autem iudicium eſt mortale ex ſuo genere, quia iniuriam facit per illum actum & illis quos iudicat, tanquam potens actu ſuper illos, & communicati cuius actum vſurpat. Similiter ſi exommunicatus electus acceptat, iniuſtitiam em̃ manifeſtẽ incurrit. Et ſimiliter ſi eligit, iniuriatur & electorib⁹, quorũ numerũ iniuſtẽ auget: & eccleſiæ, cui⁹ ſe quaſi prouiſorẽ agit. Et multo magis cõferẽdo bñficia, & faciendo fruct⁹ ſuos in caſu nõ cõceſſo: & ſic de ſimilib⁹ vbi iiuſtitia immiſcetur. Vbi autem nec iniuſtitia nec aliud ex ſe

mortale immiſcetur (vt ſi excõmunicatus pro veritate teſtimoniũ ferat in eccleſiaſtico etiã iudicio, vel aliqd eiuſmodi faciat) non video vnde peccetur mortaliter: quũ ab his nõ primo ſed ſecundario ſit excluſus. Petere autẽ etiam exigendo debitũ in matrimonio, non eſt magis peccatum quã petere pecuniam à debitore. vtrunq; enim poteſt excommunicatus, licet poſſit debitor excipere allegãdo excommunicationem.

CIrca tertiũ promiſſorũ (ſcilicet de peccatis participantiũ cũ excõicatis) prò conſtanti habetur q; participantes in diuinis cum excõicato in caſu non licito, peccant mortaliter: & q; participantes in alijs in caſu nõ licito, peccãt venialiter. ¶Caſus autẽ liciti, extra diuina tamẽ, continẽtur hoc verſu: Vtile, lex, humile, res ignorata, neceſſe: Hæc quinq; faciunt anathema ne poſſit obeſſe. Et exponũtur ſic: Vtile, hoc eſt propter vtilitatẽ propriã: quia licitum eſt ab excõicato & exigere & recipere quod mihi debet. Rurſus propter vtililitatẽ animæ ipſius excõicati: quia licitũ eſt ꝓuocare, mouere &c. ad ſalutẽ animæ ſuæ, etiã ſi alia interponantur vt facilius aut fructuoſè agatur. Lex matrimonij: quia vxor licitè communicat marito excommunicato, vt canon dicit. Et eadem ratione vir communicat vxori excommuni catæ, ſaltẽ in ijs quæ debet illi. Humile, propter ſubiectionẽ. & canon explicat filios, ſeruos, ancillas ſeu mãcipia, ruſticos ſeruiẽtes, necnõ oẽs alios qui non adeo curiales ſunt vt eorum conſilio ſcelera perpetrentur. & intellige de ijs qui erant anteq; excommunicatus eſſet, in huiuſmodi eius ſeruitijs. & econtrario ſuperior communicat licitè ſubdito in ijs ad quæ ei tenetur. Res ignorata, ignorantia facti vel iuris quando excuſat. & hæc etiam excuſat à participatione in diuinis. Neceſſe, in articulo enim neceſſitatis ceſſat peccati ratio. ¶Sed quia multipliciter dicitur neceſ-

ſitas,ſcito neceſſitatem clarè excuſare primo violentiæ:vt ſiquis violenter teneturetiam in diuinis cum excommunicatis.& talis deberet animo intendere non intereſſe diuinis:vt ſic nullo modo agat ad communionem,ſed patiatur quò ad corporalem præſentiam:cui & non conſenſui poteſt inferri violentia.Secũdo corporalis indigẽtiæ meę: vt ſi non poſſum neceſſaria aliũde emere vel habere ꝙ̃ ab excommunicatis:vt patet in ca.quoniam multos.xj.q.iij. Tertio ratione neceſſitatis corporalis ſuſtentationis ipſius excommunicati.licet enim dare excommunicatis eleemoſynam ad eorum ſuſtentationẽ:vt ibidem dicitur.& eadem ratione licitum eſt medicare in infirmitate.& huiuſmodi.Quarto ratione neceſſitatis damni vitandi ex contractu inito.licitum eſt enim continuare cum excommunicato exequutionem contractus quem excommunicatus non vult reſcindere,ne damnum inde ego innocens incurram:vt patet in ca.ſi verè.de ſenten.excom. Quinto ratione neceſſitatis ſpiritalis conſilij pro me vel alio:vt quia nõ habeo alium ſufficientem ad quem in hac indigentia conſilij ſpiritalis recurram.ſi enim mihi licet pro ſalute ſuæ animæ excommunicato communicare, conſequens eſt vt etiam idem liceat pro indigentia animæ meæ.Sextus verò caſus ſcilicet ratione metus ,quantum ad participationem in diuinis reprobatur à canone cap.ſacris.de ijs quæ vi metúsve cauſa fiũt:quia,participatio in diuinis eſt peccatum mortale,& pro nullo metu etiam cadente in conſtantem virum debet quis peccare mortaliter.Quantũ verò ad cõmunionem extra diuina,indubitatus eſt(loquendo de metu cadẽte in cõſtantẽ virũ)ex rõne iuris:quia ſi ſecundũ iura licitũ eſt cõicare extra diuina ratione neceſſitatis dãni vitandi ex contractu inito, multo magis ratione dãni vitandi ex metu cadente in conſtantem virum : quũ longè maius ſit hoc dãnum quàm illud ex contractu inito.

ILLICITA autem cum excommunicatis continentur hoc verſu:Os,orare,vale,cõio,mẽſa

negatur:Si pro delictis anathema quis efficiatur.Et expo nuntur ſic:Os:hoc eſt loquutio,ſiue coram,ſiue per literas ſiue per nuncium.Orare:hoc eſt communicare in oratio- ne & diuinis.quod fit ſimul cum eo orãdo, vel audiendo miſſam vel officium diuinum quodcunq;. Nec prædica- tio tamen nec lectio quãtũcunq; theologalis computatur inter officia diuina in propoſito.Vale:hoc eſt ſalutare. & loco ſalutatiõis dicitur ei,deus te illuminet.aut aliquid hu iuſmodi.Communio: in quibuſcunq; actibus ſpecialiter legitimis.Menſa:ſimul comedere &c.Ita q; in huiuſmodi non attenditur propinquitas aut etiã identitas loci in quo vterq; orat aut comedit:quoniam in eadem camera poſ- ſunt ambo ſeorſum comedere & orare abſq; eo q; commu nicent in comedendo aut in orando:vt contingit quando pulſatur ad Aue Maria.& ſinguli ſeorſum dicunt: quoniã non pulſatur ad orationem communem,ſed priuatam. Et ſimiliter in eadem eccleſia ſi vnus audit miſſam in vna ca pella,& excommunicatus audit in alia capella,non com- municant.Communicarent autem ſi ambo intereſſent ve ſperis aut vni miſſæ aut vni proceſſioni,etiam ſi vnus eſ- ſet in capite,& alter in cauda proceſſionis extenſæ per duo miliaria.Et hinc fit vt ſi excommunicatus tranſit per eccle ſiam,aut eſt ibi non vt interſit veſperis,ſed propter nego- cium aliquod:licet tranſeundo genu flectat,& oret priua- ta oratione,non propterea cõicant dicẽtes veſperas cũ il- lo,ſicut nec ipſe cõicat cũ illis.&ideo nullus in hoc peccat.

EXCOMMVNICATIO minor(hoc eſt eccleſiaſtica cẽſura qua homo excluditur à paſſiua tantum p- ticipatione ſacramentorum,& ex con ſequenti à paſſiua electione canonica: quia ius ſic diſponit.extrà.de cle.excõ mu.)ante concilium Conſtantiẽſe fre quenter poterat incurri:ſed poſt illud concilium in duobus tantum caſibus participando cum

excommunicatis &c.incurritur.Primus ſi participatio interuenit cum nominatim excommunicatis publicè.Secũdus eſt ſi cum excommunicatis propter manum violentam in clericum notoriam.Et intellige in vtroq; caſu tũc incurri minorem excommunicationem, quando participatio interuenit extra caſus à iure permiſſos.in caſibus eñ à iure permiſſis etiam cum iſtis participatio non inducit excommunicationem minorem.

¶Tenor aut decreti Conſtantienſis relati à ſancto Antonino archi.Floren.eſt iſte,Inſuper ad euitandum ſcandala & multa pericula quæ conſcientijs timoratis contingere poſſunt,chriſtifidelibus tenore pręſentium miſericorditer indulgemus q; nemo deinceps à communione alicuius in ſacramentorum adminiſtratione vel receptione, aut alijs quibuſcunq; diuinis vel extra prætextu cuiuſcunq; ſententiæ aut cenſuræ eccleſiaſticæ à iure vel ab homine generaliter promulgatæ teneatur abſtinere,vel aliquem vitare, aut interdictum eccleſiaſticum obſeruare,niſi ſententia vel cenſura huiuſmodi fuerit in vel contra perſonam,collegiũ vniuerſitatem,eccleſiam,vel locum certum vel certam terram à iudice publicata vel denunciata ſpecialiter & expreſſè:conſtitutionibus apoſtolicis & alijs in contrarium faciẽtibus non obſtantibus quibuſcũq;:ſaluo ſiquem pro ſacrilega manuum iniectione in clericum ſententiam latam à canone adeo notoriè conſtiterit incurriſſe, q; factum non poſſit aliqua tergiuerſatione celari,nec aliquo ſuffragio excuſari,nã à communione illius,licet denunciatus non fuerit,volumus abſtineri iuxta canonicas ſanctiones.

PECCAT igitur mortaliter peccato ſacrilegij excommunicatus minore excommunicatione ſi ſe ingerit paſſiuè participationi cuiuſcũq; ſacramenti:quia excluſus ab eccleſia,indignus accedit:ſicut excommunicatus maiore ingerens ſe diuinis.Participantes autem cum excommunicato minore,nullam ex participio incurrunt cenſuram: quia excommunicatio minor non tranſit in tertiam per-

ſonã.Et reſeruatur abſolutio ab excommunicatione minore ſacerdoti proprio,hoc eſt ſacerdoti qui poteſt abſoluere à peccato mortali:non quia excommunicatio minor habet annexum peccatum mortale,ſed quia eſt vinculum eccleſiaſticum,ac per hoc ſoluendum à miniſtro iuriſdictionis eccleſiaſticæ:quam non habet quilibet ſacerdos qui poteſt abſoluere ſolum à venialibus ea ratione quia pœnitẽs ſe illi ſubmittit in materia non neceſſaria in ſacramẽto pœnitentiæ:qualis materia eſt peccatum veniale,quod homo non tenetur confiteri.Ex hoc enim quòd pœnitẽs ſola peccata venialia confitenda habet,obtinet vt poſſit ſe confitẽdo ſubijcere cui maluerit ſacerdoti:quia nulli tenetur de illis confiteri.Sed ex hoc non eſt priuilegiatus vt poſſit à quo ſacerdote voluerit abſolui à vinculo eccleſiaſticæ cenſuræ:quia totum oppoſitum concurrit hìc,quoniam tenetur de hac cenſura quærere abſolutionem & obtinere eam ante abſolutionem à quibuſcunq; peccatis,& cuiuſq; ſacramenti ſuſceptionem:& propterea oportet recurrere ad miniſtrum eccleſiæ habẽtem aliâs poteſtatem iuriſdictionis. Et poſſet diaconus imo ſimplex clericus habẽs iuriſdictionem abſoluere à minore excommunicatione multomagis q̃ poteſt abſoluere à maiore:quoniam vtriuſq; abſolutio non ſpectat ad poteſtatem ordinis, ſed iuriſdictionem.

FAlſarius tam monetæ, menſurarum & ponderum, q̃ ſcripturarum ſeu literarum aut ſigillorum, peccat proculdubio mortaliter : quia interuenit ibi factum pernicioſum ex ſuo genere.Poſſet tamen propter imperfectionẽ actus veniale tãtũ interuenire peccatũ,vel rõne minimi nocumẽti ,vel quũ ioci gratia alieno noĩe qs fingit literas.Cõtingit quoq; ſine oĩ forte peccato fingere alieno noĩe literas officioſe dũ vtiliter agiť alterius negociũ, nec dubitať ꝙ gratũ erit illi cuius nomine ſcribiť.Et in hmõi priuatis literis alieno

nomine fictis,ratihabitio à falſitate excuſat.

FAmam propriã falſò ereptã negligere,tunc eſt peccatum quũ alijs hoc nocet ſeu nocere timetur.nã fama propter alios nobis neceſſaria eſt. Et in tali caſu dicit Auguſt.qui cõfidẽs conſciẽtiæ,negligit famã,crudelis eſt:quia aliorũ animas occidit,vel blaſphemantium viam dei audita bonorum infamia, vel imitantium malum quod factum putant,excuſando ſe ſuper reputatos bonos. Verum iuxta occurrentis neceſſitatis caſus & facultatem prouidendi, iudicandum eſt in ſingularibus de peccato hoc.nam quandoq; melius prouidetur proximis cum hilari patientia tolerando infamias noſtras ꝙ obſiſtendo:nec tunc negligit quis famã propriã,ſed optimam curã habet eius offerẽdo illam deo.Vnde niſi charitas proximi impellat,melius toleratur infamia ꝙ pro fama laboretur.

FEſtos dies in honorem dei ſanctificatos violare,peccatum eſt ſacrilegij:quia iniuria fit tẽpori ſacro quantum ad illud ad quod ſanctificatum eſt.Et quia ſanctificatum tempꝰ feſtiuũ eſt ad exteriorem cultum exhibendum deo,& poſitiuẽ vacando diuinis,& negatiuẽ abſtinẽdo ab omni opere ſeruili,& quibuſdam alijs per eccleſiã adiunctis.extrà.de ferijs.idcirco peccatum violationis feſtorum trifariam cõmittitur:vel omittẽdo diuina pro tunc præcepta, vel faciendo opus ſeruile,vel cõmittendo aliquid prohibitorum fieri in feſto.

¶Et quãtũ ad primũ,quia ſola miſſa cõmuniter eſt in præcepto,ideo ſine rationabili cauſa omittere miſſam in feſto,peccatũ mortale reputat̃.Et hìc eſto prudẽs,admittendo ꝓ rõnabili cauſa omne motiuũ rationi humanæ cõſentaneũ,etiã ſi nõ fuerit vrgẽs:quoniã deficiẽte contẽptu,& ſubſiſtẽte ratione quæ illiꝰ cõditiõis ꝑſonas libẽter ad miſſam euntes inducere videtur ad omiſſionem miſſæ,in tali caſu non incurritur peccatum mortale:quamuis ſi minus

ſufficiens eſt ratio,peccetur venialiter.Et vniuerſaliter ſic eſt quando quis bona fide putat ſe excuſari ab auditione miſſæ,& ideo omittit illam.Et ſimile eſt ſi præter intētionem ex aliqua negligētiola miſſa omittitur.Et omniū ratio eſt:quia non formaliter agitur contra præceptum:nec vſq; adeo materialiter interuenit trāſgreſſio vt redeat peccatum in naturā ſuæ formæ.Verbi gratiā rationabilis cauſa omittendi miſſam,eſt occupari in ſeruitio infirmorū, cuſtodire ea quæ cuſtodia indigent,quando oportet alterum omittere. potius enim omittenda eſt miſſa q̄ ſeruitium infirmorum,q̄ cuſtodia rerum.Hinc enim excuſantur puellæ non euntes ad miſſam,quia ſic eſt conſuetum, & ſic iubēt matres.& mulieres per menſem luctus,& per purificationē poſt partum abſtinentes iuxta conſuetudinem patriæ à miſſa: & ſic de ſimilibus.Ex hoc autē quod ſolus exterior cultus cadit ſub hoc præcepto,non continetur ſub hoc præcepto contritio peccatorum,nec vitatio aliorum peccatorum.Et propterea circunſtantia feſti diei non eſt circunſtantia neceſſaria aliorum peccatorum commiſſorum in feſto,niſi fiant in contemptum feſti.Minus autem ſufficiens ſed rationem ſapiens ratio eſt,matutinum iter in feſto abſq; vrgente neceſſitate aggredi,vt cū ſocijs quis eat tunc euntibus.putans enim propterea ſe excuſari,contra præceptum non agit,quāuis malè faciat.

¶Intelligitur autem miſſa in feſto præcepta chriſtifidelibus vt interſint ſacrificio miſſæ.interſint autem corpore & mente:hoc eſt animo vacandi deo durante miſſa. Et propterea ſiquis corporaliter præſens ſit miſſæ,ſed mentem aduertenter à miſſa diuertat ad alia, non ſatisfacit præcepto miſſæ:quoniam ita ibi eſt ác ſi voluntariè ibi dormiret.paria nanq; ſunt longè à miſſa fieri per voluntarium ſomnum,& per voluntariam diuerſionem mentis ad alia.Vnde ſicut obligatus ad horas canonicas,non ſatisfacit ſi ex propoſito mentem ad alia diuertat ab officio:ita obligatus ad miſſam,non ſatisfacit ſi à miſſa mētē

ad alia

ad alia. aduertenter diſtrahit notabiliter, modicum enim pro nihilo reputatur. Vtrum autem audiatur vel nõ, vtrũ ſit miſſa propria vel non, ſub præcepto non cadit. Et quã uis dum ſacerdos non auditur, aut non intelligitur, vel ſe creta dicit, liceat aliquam ſpontaneam orationem dicere ad habendam mentem deo vacantem tempore ſacrificij durante: non tamen videtur vſquequaq; tutum prima facie in miſſa de præcepto dicere præceptas horas canonicas, aut iniunctam pœnitentiam, ſeu orationem ex voto debitam: quia duo diuini cultus debiti, debẽt vt duo exolui, & non confundi ſub vno tempore & vna actione. Si tamen de facto oppoſitum quis fecerit, non damno illum: quia licet forte malè fecerit, ſatisfecit tamen præcepto vtriq; quantum ad vitandum peccatum mortale omiſſionis vtriuſq;, ex eo ꝙ idem tempus compatitur vtrunq; ſimul perſolui: dum ſolo interiore actu, miſſæ poſſumus attendere, aut quia ſecreta dicuntur, aut quia non auditur ſeu non intelligitur ſacerdos. Dixi autem forte malè fecerit: quia nõ oportet perſoluentem intra tempus miſſæ præceptæ aliâs de præcepto quoq; orationes, peccare: ſed tunc tantum quum impedimentum præſtatur debitæ attentioni ad miſſam, Videmus enim abſq; vllo ſcrupulo ſacerdotem ipſum qui celebrat, dum chorus cãtat, dicere cum miniſtris horam aliquam canonicam, ex eo ꝙ dixit: totum quod chorus cantat: quaſi tempus illud ei vacet, licet in veritate ſit tempus miſſæ. Et ſimiliter dum ſonãt organa, poteſt ab omnibus fieri eadẽ ratione ſemper militante: quia ſcilicet nõ impeditur debita miſſæ attentio, ſed vnus diuinus cultus alterum compatitur.

¶ Quò ad ſecundum verò, quia ſolum opus ſeruile ſeruilitate non myſtica ſed corporali (quod ſolum comprehendit exteriora opera ſeruis propria, ad quæ ſcilicet ſeruos deputatos habemus) intelligitur ad literã. ideo exercere in feſto opera ſeruilia, peccatum mortale eſt.

¶ Quod vt clarius percipias, ſcito exteriora opera trifariã

diſtingui.Quædã enim ſunt ex ſuo genere ſeruilia:& hæc ſunt propria ſeruis:vt opera mechanica,arare, fodere,ſue re,&c.Quædam verò ſunt ex ſuo genere libera.vt artium liberaliũ exercitia:vt pulſare inſtrumenta muſica,diſſere-re,ſcribere &c.Quædam verò ſunt cõmunia liberis & ſeruis:vt itinerare,curam ſui agere &c.

¶Sola prima ſunt in feſto prohibita.Reliqua ſunt licita:& intantum licita,vt etiam ipſa opera ſeruilia quando tranſeunt in communia,fiant licita. Tranſeunt autem in communia dupliciter. Vel ratione neceſſitatis:quia ſcilicet occurrit neceſſitas eorum ad ſalutem corporis mei vel proximi:vt ſunt opera præparantium medicinalia,& ſeruitia infirmorum,& huiuſmodi. Vel ratione damni vitandi:vt quia ſegetes ſunt in periculo,aut hoſtes timentur,oportet laborare:& ſimilia.quilibet enim ſiue ſeruus ſiue liber tenetur ſuæ & proximi ſaluti conſulere,& damnum vitare,

¶Quò ad tertium quum ab eccleſia quatuor inueniantur in feſto prohibita quæ opera ſeruilia non ſunt(ſcilicet fieri primo mercatum, ſecundo placitum,tertio iudicium ad mortem vel pœnam, quarto iuramentum niſi pro pace vel alia neceſſitate:vt patet in cap.omnes.extrà de ferijs) ſecundum ac tertium intantum inhibentur,vt non ſolum iudicialis ſtrepitus conquieſcat,niſi neceſſitas vrgeat,aut pietas ſuadeat.ſed tam proceſſus habitus q̃ ſententia promulgata annulletur,in ca.conqueſtus.

¶Vt autẽ ſingula clarificentur cõfeſſoribus,aduertẽdum eſt mercati nomine duo poſſe intelligi. Primo nundinas quæ ſemel aut bis in anno alicubi iuxta diuerſarũ patriarum mores fiunt,ſeu quaſi nũdinas quæ vulgariter dicuntur mercata:quæ ſemel aut bis aut etiam ter in hebdomada alicubi fiunt, dum ruſtici &c.ad forum deferunt oua, pullos,fructus,vinum &c.ad vendẽdum.Secundo actum mercandi:hoc eſt emendi & vendendi.¶Et ſiquidem nundinæ intelligantur, ius hoc contraria conſuetudine præ-

ualente, nullibi forte locum habet. Et quia prælati iamdiu viderunt & vident nec reprehendunt, pro abrogato habe ri poteſt vbi ſic fit. Si verò quod vocatur mercatus intelli gatur iuxta vulgare expreſſum, à conſuetudine approba= tur: & vbiq; quantum memini vidiſſe, mercatus qui die feſto occurrit, in alterum transfertur diem. Si autem actus mercandi intelligatur & ſub actu mercandi omnis actus vendendi, locandi, conducendi &c. tunc grano ſalis eget, quoniam conſuetudo populi chriſtiani in multis oppoſi= tum habet. Panis enim, vinum, herbæ, fructus, carnes & reliqua huiuſmodi ad minutum (hoc eſt pro vſu illius di= ei) paſſim emuntur & venduntur vbi inueniuntur. Nec eſt dubium licitè fieri quodlibet horum & ſimilium, niſi epi= ſcopus aliquid horum prohibeat aut reprehendat, vel per totum diem feſtum, vel vſq; ad certam horam, puta veſpe rarum: quod laudabile eſt fieri vbi obedientia ſperatur. Et hinc habes quid de tabernarijs, hoſpitibus, lanijs, piczica rolis, & ſimilibus iudicare debes: ſcilicet iuxta conſuetudi= nem non reprehenſam à prælatis.

¶ Placiti nomine iudiciales lites intelliguntur. Quæ duo= bus ſunt tantum caſibus conceſſæ in feſto, vel vrgente ne= ceſſitate, vel ſuadente pietate. Et hinc excuſantur iudices ru rales ius dicentes ruſticis iuxta patriarum aliquarum con= ſuetudines. pietatis enim cauſa hoc fit, ne pauperes perdãt diurnum laborem neceſſarium eis ad victum. & eadem ra tione cauſis miſerabilium perſonarum intendere licet. Vr get quandoq; ad hoc neceſſitas: vt quia haberi poſtea non poteſt teſtis aut iudex &c.

¶ Iudicium ad mortem vel ad pœnam, niſi in flagranti cri= mine repertus ſtatim puniendus ob neceſſitatem ſit: quia timetur ne impediatur iuſtitia ſi detinetur, vel quia latro= num augmentum hoc exigit: vel quia temporis, puta bel= li, conditio hoc requirit. Hoc eñ quod pro reuerentia feſti inſtitutum eſt, non debet contra rectæ rationis iudicium dilationem vetãtis militare: quoniã ſpirituſſanctus eſt ſpi=

ritus ſapientiæ,intellectus,ſcientiæ & conſilij.
¶Iuramentum demum in feſto prohibitum intelligo iudi-ciale:niſi pro pace aut neceſſitate:quæ rectæ rationi relin-quitur iudicanda.
SVNT AVTEM quinque circa hoc præceptũ diligẽ-ter cõſideranda,ne præceps detur ſentẽtia de peccato mor-tali.¶Primũ eſt cõe huic & alijs præceptis,vt perſpiciatur ſi formaliter(hoc eſt ex intentione) commiſit vel omiſit quis vt feſtum violaret,ſeu nõ curans quod violet feſtum.nã hoc eſt peccatum mortale ex ſuo genere,ſiue id quod cõ-mittitur ſit opus ſeruile,ſiue ab eccleſia prohibitum.Si ve rò nec intentio fuit violandi feſtum,nec tam affectus fuit commiſſioni aut omiſſioni vt non curauerit implicitè de violatione feſti(rediret enim tunc actus in naturã ſuæ ſpe-ciei)non incurritur peccatum mortale:quia non propriè fit contra præceptum.Poteſt tamen grauius & minus gra ue & leuius in huiuſmodi interuenire veniale peccatũ iux-ta exceſſus modum conſideratis perſona,notitia, ratione, & reliquis ſingularibus circunſtantijs. Et hinc excuſantur à peccato mortali infinitæ cõmiſſiones & omiſſiones quas ſi bona fide non credẽdo agere contra præceptũ patrat æ.
¶Secundum quoque commune,eſt modicum pro nihilo re putari:ita quod propter imperfectionem actus(hoc eſt viola tionis feſti)non reputatur violatio:ſicut propter imperfe-ctionem nocumenti,lœdere proximum in minimo venia le eſt vt patet in furto ,detractione,& cõtumelia. Et hinc excuſantur à mortali parũ laborantes vel ſuendo,tonden-do,vel reparando aliquid &c.& ſimiliter ementes aut ven dentes rem vnam minimum tempus in hoc occupando: & ſimiliter qui modicum quid miſſæ omittunt.Qui verò communicato ſacerdote à miſſa recedunt non expectata benedictione,peccant abſque dubio.non tamen mortaliter: quia non omittitur pars notabilis. doctrina ſiquidem & ſacrificium miſſæ iam completum eſt.
¶Tertium eſt quod ex cauſis ſex excuſantur opera in feſto il-

licita. Primo ex diuino cultu. Hinc enim licita fiunt opera per ſe ordinata ad cultum diuinum, quæ ſcilicet ſunt partes diuini cultus: vt geſtare cruces & ſtatuas ſanctorum in proceſſionibus: & quę ſunt præparatoria quaſi ſimultanea cũ diuino cultu: vt pulſare campanas. Et quæ debuerũt prius præparari, ſi tamen tunc ſuperſunt agenda: vt mundare & ornare templum, conficere hoſtias pro miſſis. Hæc em̃ debent ante feſtum fieri. ſed ſi ex rationabili cauſa non potuerint fieri, poſſunt in feſto fieri. Dixi autem per ſe ordinata: quia opera ſeruilia quæ accidentaliter ordinari poſſunt ad cultum diuinum (vt fodere terram, colere agros, ædificare domos, & huiuſmodi) non fiunt licita ex hoc ꝙ fiunt ꝑpter eccleſiam: vt cõſuetudo Chriſtiani populi teſtatur, & ratio exigit: quoniam hæc quia impediunt diuinum cultũ prohibita ſunt. Quòd ſi alicubi neceſſitas pauperculæ eccleſiæ hoc facit licitum de conſenſu epiſcopi, non damno. non tamen extendendum conſulas: quum ipſi eccleſiæ ſeruitores & ruſtici teneantur non minus ꝙ alij ab operibus ſeruilibus in feſto abſtinere. & ſi ipſi tenẽtur ſeruare, quomodo alijs licet propter ipſas eccleſias non ſeruare?

¶ Secundo ex pietate. Et hinc licita ſunt in feſto iudicialia: vt decre. dicit. pro miſerabilibus enim perſonis noluit eccleſia hæc prohibere. Vnde & tolerantur iudices in villis ius ruſticis dicentes cauſa pietatis. quia alijs diebus nõ poſſunt ſine damno conueniri. & ſimilia. ¶ De pietatis verò operibus, cum ſupradicta diſtinctione dicito opera per ſe pietatis ſemper eſſe licita: vt ſepelire mortuum, ſeruire infirmo, & huiuſmodi. Seruilia autem opera quæ accidentaliter poſſunt ad pietatem ordinari, nequaꝙ ex pietatis ratione fiunt in feſto licita, niſi neceſſitas expoſcat: tum quia in iure non cõceditur: ſicut opus iudiciale, quòd eſſet in feſto licitum niſi eccleſia prohibuiſſet, quia non eſt ſeruile: tum quia opus religionis (quale eſt obſeruare feſtum) nõ eſt prætermittendum occupando ſe in ſeruilibus propter pietatem ceſſante neceſſitate. Et ideo ex hoc capite non di-

cas q; reficere pontes & vias &c.licitum ſit in feſto ꝓpter pietatem.Et confirmatur,quia hæc nō ſunt licita propter conſanguineos:ad quos vna eademq; pietas eſt.Noli tamen damnare hæc faciētes ſimplici corde,arbitrantes obſequium ſe præſtare deo:quia aliūde illis ſubueniri poteſt, ſcilicet ex conſuetudine,vel authoritate maiorum , vel ex neceſſitate.

¶Tertio ex neceſſitate.Et hæc habet multos ramos: ſcilicet neceſſitatem proprij corporis , neceſſitatem corporis proximi,neceſſitatem vitandi imminentis damni tam in rebus proprijs q̃ proximorum,& demum neceſſitatē publicæ vtilitatis.Ex his enim excuſantur in primis non ſolum iudicialia (vt decre.expreſſè docet dicens,niſi neceſſitas vrgeat)ſed etiam opera quæcunq; ad ſubueniendū infirmo opportuna,minutorum,aromatariorum , tonſorum,& breuiter omnium.Hinc quandoq; & lanij tempore æſtiuo vel continuorum feſtorum ,& ſimiliter multores & piſtores ſuperueniente multitudine egentium pane, & ſimiles excuſantur.Hinc ſub haſta vendere in caſtellis authoritate publica , ne dānum incurrant domini rerum, excuſatur:quia alijs diebus non comparent emptores occupati agriculturæ.Hinc bellare , foſſas,aggeres , propugnacula facere quandoq;,ſuccurrere ruinæ , tollere fruges ab alluuione,ab igne,ab incurſionibus,& ſimilia operari, ferrare equos in itinere,continuare muliones iter. excuſantur.Et ſimiliter artifices eorum quæ continuatam exigunt operam(vt decoctio laterum,ſaponum,calcis,& ſimilia) poſſunt operas ſuas in feſtis continuare. Et ſimiliter qui ſunt adeò indigentes,vt niſi laborent in feſtis , non poſſunt ſe ſuosq; filios ſuſtentare,magna vrgentur neceſſitate ad laborandum in feſto:& ideo excuſantur,audita tamen miſſa,ſecretò laborando ob vitādum ſcandalum . Præcepta ſiquidem eccleſiæ,ſecundū id quod in pluribus inuenitur intelligenda ſunt ligare.cōiter aūt hoīes cōibus eccleſiæ feſtis ſeruatis,prouidere ſibi ſuisq; poſſunt.ſed vbi aut tot

ſunt multiplicata feſta, aut tãta vrget neceſſitas, vt nõ poſſit quis illa ſeruãdo ſibi ſuiſq; prouidere, ceſſat legis vinculum: niſi quis dicat q̃ tenetur ille mendicare: quod eſt ſtultum. ¶De violentia autẽ coactis ad laborandum in feſto, diſtinguendum eſt: quoniã ſi violẽtia infertur ideo vt iniuria fiat feſtis, non eſt parendum, ſed potius eſt moriendũ, nam ſicut tenetur quis mori potius q̃ loco ſacro iniuriã facere, ita tenetur quoq; mori potius q̃ tẽpori ſacro iniuriã inferre. vtrũq; enim ſacrilegij crimẽ eſt. Vñ Maccabæi poti⁹ mori elegerũt q̃ carnes porcinas comedere: quia ad hoc cogebantur vt contra legem facerent. tunc enim vrget Chriſti comminatio: Qui meos ſermones erubuerit coram hominibus &c. Si verò infertur violentia non propter feſti iniuriam, ſed propter exactionem operis, & niſi ſerui, famuli, ſubditi aut quicunq; ſic compulſi pareant, imminet eis damnum magnum in perſona vel rebus, tũc ex neceſſitate imminentis damni vitandi, poſſunt audita (ſi poſſunt) miſſa laborare.

¶Neceſſitas demum publicæ vtilitatis rationabiliter excuſat labores illos qui niſi abſq; diſcretione dierum fierẽt, magnum reſpublica ſentiret incõmodum. In quo genere ſunt curſores, qui nõ ob priuatum damnum ſibi aut alteri imminens vitandum, ſed quia ars ſua eſt, omni tẽpore illã exercẽt, ſemper parati. Hos enim aut oportet dãnare, aut ex hoc q̃ publica vtilitas huiuſmodi exigit artem, excuſare nõ ſolũ à labore, ſed etiam ab omiſſione miſſæ, in quã frequenter incurrere hos oportet. Et quoniam non dãnantur aliæ licitæ artes quæ feſtorum violationem inducunt, vt nauigatiua, & quæcunq; continuum exercitium pluſq̃ ſex dierum inducunt: rationi conſentaneum eſt vt ars curſorum, ſiue peditum, ſiue equitum, valde vtilis reipublicæ, excuſet dantes illi operam, & inde viuentes: præcipuè quia non ſpectat ad eos quærere quanta & qualis eſt neceſſitas eundi, nec hoc eſt conſuetum quærere. Vnde hos & ſimiles ex neceſſitate publica excuſa: ita quòd ex

conſuetudine ſcita & non reprehenſa à prælatis,excuſa-
tio compleatur.
¶Quarto ex occurſu lucri tranſitorij.Indulſit enim eccle-
ſia(vt patet in cap.licet.de ferijs)vt alecia quæ quodã tem
pore tranſeũt,capere liceat in feſto.Et pari ratione nõ ſolũ
alios piſces tranſitorios,ſed quomodolibet repente occur
rat tranſitoriũ aliquod lucrũ, aggredi licitũ eſt:tanquam
huiuſmodi lucrũ ceſſans dãnũ reputetur.Sed memẽto mo-
deraminis ſubiuncti:vt ſcilicet circumpoſitis eccleſijs &
Chriſti pauperibus honeſta lucri portio detur.
¶Quinto ex hoc quod corporale opus eſt ſpiritalis act⁹ exerci
tiũ.Et hinc ſcribere ad docẽdũ,vel diſcendũ,vel ad ſignifi
candũ alteri(vt fit per literas) cõſiliũ dare verbo vel ſcri-
pto,& legere in ſcholis nõ ſolũ theologiã,ſed philoſophiã,
& quãcũque aliã licitã ſcientiã,& cõcilia ac electiones face-
re,ſtudere,& reliqua quæ mentis opera ita ſunt vt non ad
exteriorẽ perficiendam materiã ſint,vt artium mechanica
rum exercitia materiã perficiunt,formãdo lignũ,ferrum,
lanam,linũ &c.proculdubio licita ſunt in feſto:quoniam
nihil horũ eſt ſeruile opus,nec inter prohibita ab eccleſia
computatur:imo ex hoc capite excuſari videntur ij qui die
bus feſtis picturis inſpiciendis vacant diſcendo & retra-
hendo;non vt pingant,ſed vt diſcant: & archimagiſtri
qui deſignant in charta quomodo aliquid fit fabricãdum
ad inſtruendũ aliquem de futuro opere.Hæc enim ſpirita-
lis potius eſt exercitatio,non operis mechanici,ſed doctri
næ & diſciplinæ.
¶Sexto ex cõſuetudine Chriſtiani populi generali aut ſpe-
ciali in aliqua patria,ſcita,& non ſolum tolerata,ſed non
reprehenſa ab epiſcopis ſeu prælatis.Hinc enim coquo-
rum,tabernariorum,hoſpitum,nautarum in fluminibus,
vendentiũ & ementium ad minutum comeſtibilia,condu
centium equos aut operarios pro die craſtina,nundinarũ
itinerũque exercitia,& ſimilia conſueta excuſantur.Et meri-
tò:quia ſicut cõſuetudo poteſt facere de licito opere illici-

tum quantũ ad tẽpus, ita ecõtrario poteſt de aliâs illicitò in feſto efficere licitum.

¶Quartũ eſt, ne fallaris, iudicare volẽs opus licitũ vel illicitum in die feſto ex hoc ꝙ fit vel non fit mercenariè: q̃m omne opꝰ quod licitũ aut ex ſe aut ex neceſſitatis articulo aut cõſuetudine & huiuſmodi in feſto eſt, ſi vænale eſt, põt mercenariè in feſto fieri: nec ꝑ hoc redditur ſeruile: vt in cõmẽtarijs ſuper ſecũda ſecũdæ. q. cxxij. diffuſè declărauimꝰ, vbi latius de feſtorũ obſeruatione diſſeruimus.

¶Quintũ eſt ꝙ licet cum abſtinẽtia à ſeruilibus ſoliꝰ miſſæ cultus ſufficiat in feſto ad euitandum mortale peccatũ: teneutur tamen fideles diem expendere in diuinis laudibꝰ, ſaltem eundo ad ad prædicationem & ad veſperas. Vnde qui feſtos dies poſt miſſam vanè conſumunt ludendo, iocando, ocioſeq́ʒ vacando, aut venando, ſpectaculis intendendo & huiuſmodi, licet ex ipſis operibus, vtpote nõ ſeruilibus, mortale non incurrant, ex omiſſione tamen diuini cultus ad quem feſta inſtituta ſunt, grauiter peccant: quia non reddunt quæ ſunt dei deo: & quia quantum in ſe eſt ridiculo exponunt Chriſtiana feſta: iuxta illud: Viderunt eam hoſtes & deriſerũt ſabbata eius. Et hoc præcipuè tangit viros graues & maiores & dominos. cæteri nanq́ʒ eos imitantur.

QVAE SINT FESTA ab omni Chriſtiano populo ſeruanda, ex conſuetudine diſcerne. Nam certa quidem ſunt omniũ dierum dominicorũ, Natalis, Circũciſionis, Epiphaniæ, Reſurrectionis cũ duobus diebus ſequẽtibus, Aſcenſionis domini, ac Pẽtecoſtes cum duobus ſequentibus diebꝰ, & corporis Chriſti: quatuor ſolẽnitatum beatæ Mariæ ſemper virginis, Purificationis, Annunciationis, Aſſumptionis, & Natiuitatis: natiuitatis Ioãnis baptiſtæ, duodecim apoſtolorum quò ad feſta principalia (quod dicimus propter feſta eorum ſecundaria: vt cathedra Petri, & ſimilia) martyrum duorũ Stephani & Laurẽtij: & feſtiuitatis omniũ ſanctorum: & inuẽtionis ſanctæ Crucis. De

feſtis verò ſanctorũ angelorũ,& præcipuè in Septẽbris ſi
ne:de ſancto Martino,Siluestro, ac Innocẽtibus:& ſimili
ter de dedicatione eccleſiæ,& quibuſcunq; alijs,põt cõfor
mare ſe quiſq; cõſuetudini patriæ.Quod ideo dixerim:qa
nõ videtur prædicta vbiq; ſeruari,ẽquis præcepra dicãtur.
CIRCA PRINCIPIVM & finem feſtorum, pa-
triæ cõſuetudo ſeruetur:ita vt licet communiter feſtum ce
lebretur de veſpera in veſperã:ſi tamen ars aliqua(puta
ſutoria aut tõſoria)conſueuit à media nocte in mediam
noctẽ celebrare,ſeruari poteſt huiuſmodi conſuetudo.ha-
betur enim pro approbata patriæ conſuetudine quantum
ad illas artes quæ ſic cõſueuerunt abſq; prælatorum repre
henſione celebrare feſta.

FIlij peccata peculiaria ſunt tria.Primũ eſt irre-
uerentia parentũ:quæ ſi notabilis eſſet iniuriã
riãdo,irridendo aut operãdo,peccatum pro-
culdubio mortale impietatis eſt.¶Secundum
eſt inobedientia quò ad illa in quibus filius
ſubijcitur patri.Subijcitur autẽ & quò ad domeſticã guber
nationẽ,& morũ inſtructionẽ.eſt enim pater ex naturæ iu
re gubernator & inſtructor filiorũ & domus.& ideo ino-
bedientiæ crimẽ filius incurreret paterna præcepta contẽ-
nẽs.¶Tertiũ eſt omiſſio ſubuẽtiõis,& hoc in caſu neceſſi-
tatis:quoniã pater tenetur ſuſtẽtare filiũ,& nõ econtrario,
niſi in caſu neceſſitatis:in quo filius peccat pluſq; mortali-
ter nõ ſubueniendo patri indigẽti,iuxta vires ꝓuidẽdo il-
li de neceſſarijs.Impietatis enim hæc omnia crimina ſunt:
quia pietas parẽtibus cultũ obſequiũq; præbet.& ſunt cõ
tra primum præceptum ſecundæ tabulæ.

FOrnicatio(hoc eſt cõcubitus naturalis ſoluti cum ſo-
luta)peccatum mortale eſt:dicente apoſtolo q; exclu
dit à regno dei.ad Gal.v.

FRaus peccatum ſonat, ſicut & mendacium : ſed
mortale vel veniale iuxta materiam .Nam fraus ad
dãnũ ꝓximi tendẽs,pernicioſa eſt,niſi circa minimũ

verſetur.Si verò iocoſa aut officioſa eſt ,venialis eſt : quia non contra dilectionem dei aut proximi militat. Excuſatur quoq; fraus nociuâ à mortali ſi præter intentionem accidit:ſed quum illam percipit,tenetur damnum reſarcire, & famæ ſuæ cõſulere,ne ſcandalũ ſit de eo tanquã doloſo.

FVrtum(hoc eſt occulta acceptio alienæ rei inuito domino)peccatum eſt mortale ex ſuo genere:quia iuſtitiam violat contra charitatem proximi.Poteſt tamen eſſe veniale propter imperfectionem actus,vel ex parte primi motus, vel ex parte paruitatis rei:quia modicum pro nihilo reputatur.non enim reputatur quis læſus in rebus ex parua re ablata.

SVNT AVTEM quatuor circa furti peccatum aduertenda.¶Primum eſt,de animo furandi,ne erres intelligendo q; ſiquis ſurripit pomum , peccet mortaliter quia habet animum illud pomum furandi.Error eſt iſte:quoniã animus furandi importat animum inferendi nocumentũ proximo.non vocatur autem nocumentum ſi eſt nocumẽtum ſecundum quid quale eſt nocumentum in re minima. Et propterea per animum furandi intellige ſolummodo animum ſurripiendi aliquid notabile.Et ideo ſi quis ſurripit aliquid minimum habens animum non ſurripiendi aliquid notabile,excuſatur à furto mortali.Si autem paruum ſurripit,ita q; ſi poſſet notabile etiã aliquid acciperet,procul dubio animo furandi accipit,& peccat ex furtiuo animo mortaliter.¶Et hinc habes vnde furta famulorum famularũq; excuſes quũ comeſtibilia domi ſurripiunt vt comedant.ſunt enim communiter peccata venialia,Et ſignũ animi non furtiui eſt quando non æſtimat quis accipere, quia modicum eſt,aut pro modico æſtimat quod accipit. ¶Secũdũ eſt de inuito domino : quoniam intelligitur reſpectu rei ad hoc q; ſit furtum.Poteſt ſiquidẽ dñs rei eſſe inuitus dupliciter.Vel quãtũ ad rẽ q̃ ſurripit:vel quãtum ad ſolum modũ accipiẽdi:puta quia diſplicet ei q; occultẽ ac-

cipiatur,& non ꝙ res tollatur:vt ſæpe contingit in furtis domeſticis inter patrem & filium .Non enim committit furtum filius occultè ſurripiens res patris volentis filium res illas habere,ſed nolentis ꝙ occultè acciperet:quoniam tunc propriè loquendo non inuito ſed non vidente domino accipit.

¶Et hinc multas occultas acceptiones domeſticas excuſare poteſt dum præ verecundia aut reſpectu tolluntur res occultè non inuitis dominis quò ad rem.venialia ſiquidē ſunt omnia hæc.

¶Tertium eſt de re aliena.Intelligitur nanqꝫ in propoſito res aliena non ſolum quātum ad dominium ,quia ſcilicet res eſt alterius,ſed etiam ſi tantūmodo ſit alterius quantū ad cuſtodiam ſeu detentionem:ita ꝙ ſiquis rem propriam quam alius tenet vel in pignus vel in depoſitum , vel etiā quia furto illam ſubtraxit,furtiuè accipit,furti crimen incurrit:quia rem alienam quantum ad cuſtodiam occultè accipit cuſtode inuito.debet enim iuris ordine ſeruato rem ſuam repetere,& non ſibiipſi ius dicere.

¶Eſt autem aduertendum ꝙ licet ita ſit regulariter:in caſu tamen quo quis non poteſt iuris via rem ſuam recuperare, aut propter paupertatem,aut propter excellentiam detinētis,aut propter defectum iudicis vel probationum ,aut propter ſcandalum &c.& abſqꝫ ſcandalo poteſt quis ſecretè rem ſuam recuperare,non creditur reus furti: quia tunc non propriè ius ſibiipſi dicit,ſed exequitur naturale ius circa rem ſuam,ex quo ius ciuile impeditum eſt ei . Tenetur tamen efficere vt qui detinebat,ſciat ſe nō teneri ad reſtitutionem illius rei:ne ſi ad pœnitētiā cōuerſus fuerit,damnum incurrat ipſe,aut eius hæres iterum reſtituendo.

¶Quartū eſt ꝙ inter aliena cōputātur inuēta.tenet̃ em̄ inuentor nō ſibi ſed dño reddēdā accipere rē inuētam,ſi bona cōſciētia accipere vult illā:alioquin furtum cōmittit.Et ſi quidē dñs ſcitur,aut diligentia præmiſſa inuenitur , reddatur illi.Si aūt dominus nō inuenit̃(quia forte viatori ce

cidit) debet illi reddi in bonis ſpiritalibus, ex quo non poteſt in tẽporalibus reddi. ¶ At ſi inuẽta dño carent, ſunt inuentoris: ſicut quæcunq; in nullius bonis ſunt, occupantis ſunt. De theſauris tamen vbi iũs ciuile diſponens in obſeruantia eſt, ſeruandum eſt. Naufragorum verò bona iuxta leges quorundam littorum cõfiſcata ex hoc ipſo q ex naufragio ſunt, neſcio qua iuſtitia occupentur, niſi illa qua afflictio additur afflicto. Vnde non leges, ſed legum corruptiones ac tyrannides ſunt. Nec excuſantur ſeruantes illas: imo (vt patet extrà. de rapto. ca. excommunicationi.) niſi ablata reſtituant, excommunicationi ſe nouerint ſubiacere, qui chriſtianos naufragium patientes ſpoliant.

Loriæ humanæ appetitus licet malus non ſit (nam ita licitum eſt cupere & quærere humanam gloriam, ſicut licitum eſt cupere & quęrere alia bona humana, ſcilicet pecunias, agros, & huiuſmodi. eſt enim gloria vnum inter bona humana non paruum) inanis tamen gloriæ appetitus peccatum eſt: quia à recta diſſonat ratione omne vanũ. ¶ Eſt autem gloria vana non ſolum quando de falſis eſt, ſed etiam quando de tranſitorĳs aut à tranſitorĳs expetitur: quia non ſolum de falſis vana eſt gloriatio (vtpote de ĳs quæ nõ ſunt) ſed etiam quum tranſitoria tanti fiunt, vt de illis aut ab illis quæratur gloria, vanitas eſt. Sufficere debet homini à tranſitorĳs gloria tranſitoria vt ſic, & non quaſi gloria abſolutè. illa em̃ parui fit ſi cognoſcitur. dum autem magni fit, quia vt gloria abſolutè æſtimatur, vanè appetit: quia reuera magnum quid non eſt,

¶ Non eſt aũt ſemper mortale peccatum: ſed ſolũ quando amor gloriæ repugnat charitati, vel quãtũ ad illud de quo eſt gloria, vel quãtũ ad intẽtionẽ appetẽtis gloriã. Et primo modo ſolũ peccat mortaliter qui gloriatur de aliquo quod eſt peccatum mortale, quicquid ſit illud. Secundo ve

rō modo, qui ponit ſuum finem vltimum in gloria humana, hoc eſt qui tantum afficitur gloriæ vt illam præferat obſeruationi præceptorum: vt eſt ille qui ob amorem gloriæ conſequendæ, vel timorem gloriæ perdendæ incurrit aliquod peccatum mortale: vt Lucretia elegit adulterium ne infamaretur, cuius oppoſitum elegit Suſanna, præferēs diuina præcepta gloriæ humanæ & vitæ.

GVlæ peccatum conſiſtit non in hoc ꝙ cibus delectabilis delectabiliter ſumitur: quoniā hoc nullum peccatum eſt: niſi quis ſit adeò inſipiēs vt putet omnem voluntariam delectationem ſenſibilem eſſe peccatum. Sed cōſiſtit in hoc ꝙ inordinatè delectatio cibi appetit̃ aut habet̃: puta qa plus aut prius &c. quàm deceat, delectatione cibi afficit̃ homo. ¶Et tunc ſolum eſt mortale quando delectationem cibi habet quis pro vltimo fine: iuxta illud: Quorum deus venter eſt. Hoc autem cognoſcitur ex hoc ꝙ homo ob delectationem in comedendo non curat tranſgredi præceptum dei aut eccleſiæ: vt ſi ꝓpter hoc furet̃ aut cōtēnat ieiunare &c. ¶Frequenter autem eſt veniale, & quandoq; valde graue: vt quum delectatio cibi allicit ad comedēdum vſq; ad vomitum, aut alia inconuenientia. Et ſimiliter quum inducit ad alia peccata: puta ad nimium ſumptum, vel ad nocendum propriæ ſanitati, & ad quæcunq; alia peccata; quæ ſecundum ſe ſunt iudicanda quanta ſint.

HAbitus debiti omiſſio vel occultatio, niſi rationabilis cauſa excuſet, peccatum eſt: quia contra aut præter rectā eſt rationem. ¶Quinq; autem habitus differentias debitas in communi conuerſatione humana inuenimus.

¶Prima eſt circa differentiam maris & fœminæ. Et conſtat peccatum eſſe marem in habitu fœmineo aut econtrario conuerſari: & in Deutero. cap. xxij. prohibetur vt abominabile domino. & in decretis diſtin. xxx. anathema ſit

mulier induens veſtem virilem. Verum hæc intelligun tur quando pro ſuperſtitione aut luxuria fiunt. vnde ſi in laruis aut comœdijs hæc fiant, tranſire poſſunt. Sed in continua conuerſatione non eſt permittendum: quia contra bonos mores & cuſtodiam caſtitatis communis eſt. Et niſi ab epiſcopo moniti ſub pœna excommunicationis deſiſtant, excommunicandi ſunt & ejciendi de conuerſatione humana.

¶Secunda eſt circa differentiã clericorũ & laicorum. De qua vide ſuprà in verbo, clericus.

¶Tertia eſt circa differentiam religioſorum & aliorum. Et quantum ad religioſorũ dimittẽtium habitum, peccatum, vide infrà in verbo, religioſus. Quantum ad aliorũ peccatum qui religioſo habitu in laruis vtũtur, diſtinguẽdum eſt an fiat laudabilis repræſentatiõis gratia, quia tũc non eſt peccatum. aut in religionis vel religioſi ludibriũ: & tunc ratiõe iniuriæ notabilis eſt peccatũ mortale. aut ſola vanitate: & tunc inter vana trãſire poteſt, ſi ſecundũ veritatẽ non irrogatur iniuria alicui notabilis.

¶Quarta eſt circa differentiã christianæ fidei ab alijs ſectis: puta iudæis, mauris &c. Nã ſi differẽtia certa diſtinctiua chriſtianorum & aliorũ eſt, ita, vt quilibet vtẽs tali habitu fateatur ſuã fidẽ: mortale eſſet peccatũ chriſtiano, deferre habitum iudæi aut mauri. Nec ſi erat tẽpore quo beatus Sebaſtianus ſub militari habitu degebat: ita ꝙ ex eius exẽplo nõ licet ex cauſa quacunqȝ in caſu poſito contrauenire, puta chriſtianum deferre ſuper veſtes characterem O. ex aliquo timore, vbi hoc eſt proprium ſignum iudæorum: quoniam hoc nihil aliud eſt ꝙ̃ ex timore fateri ſe iudæũ. Nec eſt ſimile de clerico qui ob timorẽ iter agit in habitu laicali: quoniã etiã explicitẽ tunc negare ſe clericum, non niſi officioſum mendacium eſt.

¶Quinta eſt circa differẽtias ſtatuum perſonarum, nobilium vel ignobiliũ &c. Et huius violatio ad immodeſtiã pertinet. De qua infrà in verbo, ornatus.

HAſtiludium(quo pro exercitatione bellica,aut pro ſolennitate feſtiuæ alicuius iucunditatis regiæ, armati equites duo contra ſe inuicem currunt cum lanceis)ex ſuo genere peccatum mortale non eſt:quia in eo nõ interuenit vt in pluribus mors aut mutilatio,aut quodcunq; notabile perſonæ nocumentum.huiuſmodi em̃ ludi ex hac ſola cã pernicioſi ſunt,ſcilicet ex nocumento perſonali.Et propterea ſi verũ eſt quod ſupponimus(ſcilicet ꝙ vt in pluribus nõ accidat huiuſmodi nocumenti periculũ)haſtiludium & quicunq; alius ludus militaris habens talem conditionem,damnandus nõ eſt:quoniam actus humani ex eo quòd vt in pluribus inuenitur iudicantur.In cuius ſignũ torneamẽtum dãnatur, quia ſæpe inde mortes proueniunt:vt patet extrà.de torneamentis.ca.fœlicis.

HAereſis crimen eſt infidelitatis,ex tribus conſtans:ſcilicet errore in ijs quæ ſunt chriſtianæ fidei pertinaciter.

¶Et aduerte primo diligẽter ꝙ tertia conditio requiſita ad hæreſim(ſcilicet obſtinatio)nõ ſic requiritur tãq; non ſit hæreticus niſi qui ſit inflexibilis & immutabilis:ſed ſic exigitur ꝙ homo vult in ijs quæ ſunt fidei ſic credere non obſtante ꝙ eccleſia oppoſitũ decreuerit quãtũ ad manifeſta,aut decerneret quãtũ ad ambigua. Verbi gratia quantũ ad manifeſta,ſiquis vult deliberatè credere ꝙ ſpiritusſanctus nõ procedit à patre & filio,aut ꝙ nõ erit reſurrectio mortuorũ,aut ꝙ mortuo corpore moritur etiam anima,nõ eget alia obſtinatione:quia iam eſt hæreticus ex hoc ꝙ non dubitat hæc eſſe contra fidẽ ſanctæ matris eccleſiæ, & tamẽ ipſe voluntate deliberata credit hæc,eſt enim ſatis pertinax qui eligit non captiuare intellectum ſuum ſacræ ſcripturæ ſanctæq; matri eccleſiæ. Quantũ verò ad ambigua,ſiquis ignem inferni aut aquas quæ ſuper cœlos ſunt,credat eſſe vel non eſſe ſimiles iſtis igni & aquæ exiſtentibus apud nos,non propterea eſt hæreticus:

hęreticus:quia neutra pars clarificata eſt à ſcriptura vel eccleſia. Sed ſi ſic adhæreat vni parti, vt etiam ſi ſancta mater eccleſia decerneret alteram eſſe neceſſariò affirmandã, ipſe nihilominus vellet deliberatè credere ſuam partẽ, hæreticus eſſet propter hanc pertinacem animi præparationem adiunctam.

¶Aduerte ſecundo ꝙ licet hæreticus purè mentalis ſit verè & perfectè hæreticus, non eſt tamen excommunicatus: ſed ad hoc ꝙ ſit excommunicatus exigitur aliquis actus exterior: quia eccleſia non iudicat actum interiorem nudum ſecundum ſeipſum. Vnde talis poſſet abſolui à peccato liberè. Sed ſi etiam ſibiipſi dixit exteriori loquela, iam eſt excõmunicatus in cœna domini &c.

Hiſtrionum peccatum non conſiſtit in exercitio hiſtrionatus. nam licitè poteſt officium ſuum exercere: hoc eſt vacare vt geſtibus, verbis, nouis adinuentionibus delectationem aliis præbeat, ſeruatis debitis circunſtantiis. Sed præcipuè conſiſtit in materia. Vel in honeſta, vtẽdo ſcilicet actibus aut verbis inhoneſtis. Vel diuina, ponẽdo res fidei aut eccleſiæ in iocum. Vel iniurioſa, deſpiciẽdo alios. Aut adulatoria &c. Peccant quoq; ſecundum locum, tempus, negocia & perſonas: dum horum aliquid non conſiderant aut paruifaciunt. Peccant & tertio ex fine, nimis placere cupiẽtes hominibus.

¶Quando autem in huiuſmodi peccatum mortale interueniat, non facilè dixerim: quia iocoſè hæc dicuntur & fiunt. Veruntamen in iis quę ex ſuo genere ſunt mortalia (vt iniuriæ diuinorum & hominum, & ſimilia) niſi paruitas offenſæ excuſet, quia modicum pro nihilo reputatur, peccatum mortale incurritur: quia licet iocoſitas excuſet à tanto, non tamen à toto. Propter huiuſmodi autẽ annexa hiſtrionatui, ab Augu. tantopere damnantur hiſtriones & dantes eis: vt habes in decretis di. lxxxvi. ca. donare. & qui venatoribus. el primo.

HOmicidium (hoc eſt illicita hominis occiſio) peccatum mortale eſt, contra iuſtitiam & charitatem. Et quia occidere hominem dupliciter contingit (vel per ſe hoc eſt ex intentione occidendi: vel per accidens, hoc eſt præter intentionem) ſi eſt ex intentione, eſt illicita ex triplici capite.

¶ Vel ex parte hominis occidendi, quia non meretur mortem. Et hinc ſemper occidere innocentem eſt illicitum: niſi per accidens iudex excuſetur in caſu in quo oportet ipſum ſecundum allegata & probata damnare innocentē ad mortem. Et ſimiliter per accidens excuſatur carnifex exequens ſententiam iniuſtam, non continentem errorem manifeſtum. Et ſimiliter excuſantur milites ſubditi in bello occidentes, ex obedientia ad bellum reputatum iuſtum, quàmuis ſecundum ſecretam veritatem ſit iniuſtum, accedentes: iuxta illud Aug. contra Manichæos: Vir iuſtus ſi forte etiā ſub rege & homine ſacrilego militet, rectè poteſt illo iubēte bellare, ſi quod ſibi iubetur, vel non eſſe contra dei præceptum certum eſt: vel vtrum ſit, certum non eſt: ita vt fortaſſe reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem oſtendat ordo ſeruiēdi. xxiij. queſtio. j. quid culpatur.

¶ Vel ex parte occidentis: quia ſcilicet publicam authoritatem non habet ſupra illius occidendi vitam. Et hinc ſemper eſt mortale occidere ex intentione hominem abſq; publica authoritate, nec vllam noui exceptionem. Hinc enim homicidij rei ſunt non ſolum ex vindicta, rixa &c. occidentes, ſed etiam qui ſeipſos defendendo, alios occidūt: hoc eſt ideo ſe defendunt vt occidant, vel non ſunt defenſione contenti niſi occidant: quum ſolummodo in foro conſcientiæ liceat eis occidere per accidens, hoc eſt ideo occidere quia ſe defendunt, quia non poſſunt aliter ſe defendere niſi occidant. Iuxta hoc caput (ſcilicet ex parte occidentis) peccatū accidentaliter interuenit, ſi mala ſit occidentis intentio: vt quàmuis iuſta ſit occiſio, occiſor tamen ex odio vindictæq;

liuore mandat aut exequitur. Hoc enim accidentale omnino eſt: quia ex mala intentione etiam opera miſericordiæ polluuntur, & non ſolum hæc iuſtitiæ opera.

¶ Vel ex parte modi occidendi: quia ſcilicet nõ ſeruato iuris ordine. ſcriptum eſt enim: Iuſtè quod iuſtum eſt exequeris. Deute. xvj. Et hinc homicidæ ſunt rei occidentes veneno vel aliâs ſecretò de mandato dominorum non citatos, non auditos, non damnatos, etiam ſi lœſæ maieſtatis dicerentur rei. Nec excuſat authoritas principis, etiam ſi cõſtaret principi vt perſonæ priuatæ quòd meretur quis mille mortes: quoniam ſciẽtia & poteſtas currunt pari paſſu: hoc eſt quòd oportet poteſtatem publicam moueri à ſcientia publica, & ſecũdum illam regulari. Nec hoc eſt de iure poſitiuo, vt poſſit princeps legibus ſolutus non ſeruare, ſed eſt iuris naturalis. exigit nanq; natura actus publici (qualis eſt iuſta occiſio hominis ex publica poteſtate) vt ſit ex publica voluntate, & publica ſciẽtia: alioquin nec cauſæ ſunt ſibi inuicem commenſuratæ, (dum poteſtas eſt publica, & ſcientia eſt priuata) nec adhibentur cauſæ commenſuratæ effectui, dum actio poteſtatis publicæ ponitur exire à ſcientia priuata. Sunt igitur homicidæ & princeps & conſulentes exequentes occiſiones hominũ indemnatorum ex publica ſcientia.

¶ Nec excuſat (quã allegaret princeps) ratio ſcandali vitandi. aiunt eñ perſuadere necem conantes, q̃ illũ mortẽ mereri cõſtat clariſſimè: ſed vt honor illius & familiæ & dignitatis ſeruet, et vt ſcandalũ vitetur, oportet ipm ſine iudicio occidere cũ dexteritate. ſunt eñ diabolicæ artes ad excuſandas excuſationes in peccatis. Nec ꝓpterea dãnam⁹ iudices qui repertos in flagranti crimine notorio (vt latrones in vijs & hmõi) ſtatim ſuſpẽdi iubẽt, interuenit ſiquidem ibi notoriũ facti, loco accuſatoris & teſtiũ faciens publicã ſciẽtiam, & excitans publicam voluntatẽ & poteſtatem ad publicum iuſtitiæ actũ. ¶ Et hinc videre potes non excuſari officiales & ſubdominos quibus à regibus iubet vt aliquẽ

inauditum ſine vllo crimine notorio capiant ac decapitēt, ſi iuſſa perficiunt. Debent ſiquidem obedire quantū ad capturam & cuſtodiam (quia hoc ex rationabili poteſt rex cā iubere) ſed non quo ad occidendum, quia hoc non pōt rex abſq; ſcientia publica iubere. Scientia autem publica non eſt niſi tripliciter, ſcilicet vel ex propria cōfeſſione iudiciali, vel ex probatione iudiciali, vel ex notorio facto. Vnde vbi nullus interuenit actus iudicialis, nullumq; extat notorium crimen, non eſt exequendum principis mandatū ad necem proximi. Nec excuſat obedientia tanquā in dubijs, quia non eſt ſubditi diſcernere ſuperioris iudicium: quoniā hoc habet locum in ijs in quibus princeps poteſt benē & malē iubere: non autem in ijs in quibus certum eſt eos eſſe homicidas, quale eſt mandatum propoſitum.

¶Hinc quoq; mortaliter peccāt iudices qui non ſeruato iuris ordine damnāt ad mortem aliquos etiam ſi morte ſunt digni, ſi tamen aliquid de ſubſtantialibus omittitur, puta ſufficientia teſtium. eſt enim tūc iudex ipſe homicidij reus: quoniam occidit hominem non vt ius ſeruans & dicens.

¶Ex his demum clarē habes qđ occidere ſeipſum, ſemper eſt illicitum: quoniam occiditur homo contra naturalē charitatem ſuipſius, & cōtra iuſtitiam: quū nullus ſit ſuipſius iudex, nec propriæ vitæ dominus, & quilibet ſit pars ciuitatis, & ſolus deus ſit qui occidit & viuere facit.

OCCISIO autem hominis per accidēs, hoc eſt præter intentionem, illicita ex duplici capite inuenitur, vel ex immoderata actione, vel ex negligentia.

¶Et ex primo quidem capite infiniti ſunt modi iuxta plurima immoderata opera ex quibus poteſt occiſio hominis præter intentionem operantis euenire. Nam & immoderata ſui aut proximorum aut rerum defenſio, illicitam reddit inuaſoris occiſionem: quæ ſi moderata eſſet, non ei ad peccatum imputaretur mors inuaſoris. nam non ſolū ſeipſum, ſed proximum (vt Ambro. in primo de officijs teſtatur: & habetur. xxiij. qō. iij. in ca. fortitudo. & cap. non inferenda.)

tuendo licet occidere iniuriam irrogantem. & pari ratione tuendo libertatem membrorum ſuorum, ne ſcilicet turpiter patiatur: & ſimiliter integritatem ne mutiletur aut vulneretur. & ſimiliter neceſſaria ad vitam & virtutẽ, ne perdat res ſuas aut ſuorum. Quæ ſi vis vide diffuſe in cõmentarijs noſtris ſuper ſecunda ſecundæ. q. lxiiij. ar. vij. ad ſecundum. Et no: abis verba Ambroſij quæ vniuerſaliter de iniuria loquuntur.

¶ Immoderata quoq; venatio, ſeu ſagittæ emiſſio, equitatio ſeu relaxatio equorum calcitrantium, aut animaliũ malignantium, & quoruncũq; lœdere valentium, culpabilem reddit mortem inde ſequentem. Immoderata demum medicina tanto magis homicidam medicum reddit, quanto minus eſt præter intentionem: quia non debet tentare medicinarum vim cum periculo vitæ alienæ: nec vbi certa notitia morbi deeſt, põt exhibere periculoſam de vita medicinam: de cuius medicinæ viribus non poteſt ſe excuſare qui profeſſionem facit medicinæ.

¶ Comprehenditur ſub hoc quoq; genere oppreſſio tenellorum paruulorũ in lecto ex hoc q; tenentur ſimul ad dormiendum: quũ hinc facilè poſſit talis oppreſſio ſequi. Hoc autem intellige communiter. poſſet enim in particulari caſu hoc licere, in quo ſcilicet ſecundum ſenſatorum iudiciũ non exponitur infans oppreſſiõis periculo. Propter frigus autem non video licere: quia nõ ſunt facienda mala vt eueniat aliud malum. ſed poteſt aliter prouideri: puta ponendo tabulam aliquam intermediam ne poſſit infans opprimi & huiuſmodi: & tanto plus quanto ætas illa patiens eſt frigoris.

¶ Ex ſecundo verò capite, ſcilicet ex negligentia infiniti ſunt modi, iuxta infinitos caſus in quibus huiuſmodi negligentia interuenire poteſt. Colligendo tamen ad genera, diſtinguitur negligentia eorum qui poſſunt & debent ex officio prouidere à negligentia eorum qui poſſunt & debent ex articulo occurrentis neceſſitatis prouidere. nullus enim

negligit qui licet poſſit nō tñ debet Exigit em̄ negligentia tria: ſcilicet poſſe, debere, & nō facere. Imputatur igitur homicidij peccatū dominis & officialibus ſi ex eorū negligētia occiditur homo. Et hoc ſiue in caſu inuaſionis particularis occurrat: ſiue in caſu quo publicis vijs nō ꝓuidetur, ſiue in caſu quo ciuitas ſine iuſtitia aut quaſi ſine iuſtitia regitur, & quaſi cuilibet licet impunè occidere, mutilare, ob fauores aut pecuniā aut ignauiā &c. omnium em̄ malorū huiuſmodi rei ſunt, quia tenētur cuſtodire iuſtum publicū. ¶Sub hoc quoqꝫ genere comprehenditur negligentia medicorū qui curam ægri alicuius ſuſceperunt: quum ob eorū negligentiā in ſtudendo, viſitando &c. perit: quoniam ex ſuſcepta cura tenentur.

¶Imputatur deniqꝫ homicidij crimē ijs qui poſſunt & ex articulo neceſſitatis occurrēte tenētur occurrere, ſi nō occurrūt. Primo, ſi nō paſcit quis fame morientē: iuxta illud Ambro. Si non pauiſti, occidiſti. Secundo, ſi non occurrit ad tuendum proximū inuaſum, ſi poteſt cum moderamine inculpatæ tutelæ: iuxta illud Ambro. Qui non repellit à proximo iniuriā ſi pōt, tam eſt in vitio ꝙ ille qui facit. vterqꝫ em̄ caſus eſt extremæ neceſſitatis. Tertio, ſi non reuelādo aut retrahēdo aut &c. prouidēt ne aliquis ex ſibi noto tractatu aut propoſito &c. interficiatur: quia tenētur adiuuare & eruere ꝙtū in ſe eſt à morte proximos. Ad hæc em̄ tria vidētur oēs negligētiæ caſuū neceſſitātiū ad occurrēdū nequis pereat reduci. In primo em̄ mors naturalis, in ſecūdo mors violēta manifeſtè, in tertio mors violēta occultè imminēs cogit proximū vt occurrat ſi poteſt.

HOrarū canonicarū omiſſio exigit ad ſui diſcretionē peccati, vt tractentur quinqꝫ: ſcilicet qui, quid, qualiter, qñ, vbi. ¶Et quantū ad primū: qui ſcilicet teneātur ad horas canonicas: ꝙuis ex præcepto in iure cōtēto ſoli presbyteri expreſſi inueniātur: cōmuniter tñ tenetur ꝙ quicūqꝫ in ſacro ordine cōſtitutus abſqꝫ rationabili cauſa (quæ ſemper in-

telligitur)omittit,peccat mortaliter.Et ſimiliter bñficiati, ſiue ſint in ſacris ſiue nõ,obligati dicuntur.In his tñ exceptio rationabilis videtur,vt ſcilicet excipiãtur nihil percipiẽtes de fructibus beneficij:ita tñ ꝙ ex parte ſua nõ deſit percipere fructus:quia ceſſat ratio obligatiõis.tenetur enĩ beneficiatus ad officium diuinũ,quia ſtipẽdiũ habet eccleſiaſticũ.Et ſecũdum hoc beneficiatus nõ appellatur quis quantum ad vinculum diuini officij ſi non poteſt habere poſſeſſionẽ ac fructus beneficij,niſi fructus ei poſtmodum dandi ſint:quia tunc conſtat beneficiũ ei fructificare,quãuis actualis perceptio fructuum pro tunc ſit impedita.

¶Dicuntur & tertio obligati religioſi profeſſi.Et certẽ niſi cõſuetudo illos obliget(de qua nihil ſcio)nõ tenentur ex profeſſione:vt patet ex hoc ꝙ monachorum ordo contra regulares clericos diſtinguitur,ex eo ꝙ iſti diuinis miniſterijs horarum canonicarum & miſſarũ mancipati ſunt,illi ad cõtẽplationẽ abſtrahẽdo ab huiuſmodi diuinis miniſterijs. Hinc enim patet eſſe profeſſos monachos in dei eccleſia abſqꝫ horis canonicis.Vide ſi vis ſanctum Tho.in vlti.q.ſecundæ ſecundæ arti.vij.ad ſecundũ.& Hiero.xvj. q.j.ca.alia.& ca.ſic viue.& ca.ſi clericatus.Vnde nec conuerſi qui ad ſeruitia clericorum in religionibus recipiuntur,nec profeſſi in habitu clericali donec in ſacris ſint conſtituti,tenẽtur ex iure aut rõne ad horas canonicas.Victus nãqꝫ religioſis debetur ex eo ꝙ totaliter deo dicati in illa religionis obedientia ſunt,non minus ꝙ̃ debetur à tẽporalibus dominis & hoſpitalibus victus illis qui eis per totã vitam in miniſterium aſſcripti ſunt. Et de ꝓceſſis clericis, vt dixi, ſta conſuetudini:de conuerſis non dubites. Tertianos verò & ſimiles longẽ ab hoc vinculo eſſe ſcito:quia modus tantum quidam viuendi eſt eorum vocata religioſitas. Nec propterea de conuerſis & tertianis fluctues: quia in eorum regula ſeu ſtatutis decernuntur illis quædã orationes pro horis canonicis:,quoniã hinc fit quidem vt teneantur ad illas orationes ſicut ad alia mandata

regulæ,non autẽ vt teneantur ex eccleſiæ præcepto ad horas canonicas.Hæc de primo.

QVO AD SECVNDVM ſcilicet quid dicere dicẽtur,ex iure quidẽ ſolum inueniũtur ſeptẽ horæ canonicæ præceptæ.Ex cõſuetudine aũt quilibet debet iuxta ſuæ eccleſiæ ſeu religiõis cõſuetudinẽ id dicere pro horis quod ibi conſueuit pro horis dici.Et idẽ reputatur iudicium de adiunctis,ſiue ſuffragijs,ſiue pſalmis,ſiue horis beatæ virginis &c.¶Diſcernendo tamẽ cõſuetudinem habentẽ vim præcepti,à conſuetudine ſimplici ita ꝙ conſueta ſecundũ vim præcepti ſoluantur vt præcepta,& conſueta vt conſueta:non eſt propterea reus mortalis peccati commutãs qualitatẽ horarum:puta ſoluẽs de ſanctis quas deberet ſoluere de feria:& ſimiliter ſoluẽs iuxta ritũ Romanæ eccleſiæ,qui deberet ſoluere iuxta monachalẽ ritum:& ſimiliter cõmutãs ordinẽ horarũ:puta dicẽs ſextã prius,& poſtea tertiam.Et horum & ſimilium ratio eſt,quia ſubſtantia præcepti cõſiſtit in hoc ꝙ canonicæ horæ dicãtur,& non in qualitate aut ordine.Grauiter tamẽ peccãt qui abſqꝫ rationabili cauſa huiuſmodi mutationes ad libitum faciũt, Hæc de ſecundo.

QVO AD TERTIVM ſcilicet qualiter horæ dicendæ ſunt, quãuis diuerſi diuerſa ſentire videantur,planus tamen ſenſus textus in ca.dolentes.de cele.miſ.manifeſtat ſub præcepto cadere modum dicendi:quoniam & verba hoc ſignificant clarẽ,dum dicitur; Diſtrictẽ præcipientes in virtute obedientiæ,vt diuinum officium nocturnum pariter & diurnum,quantum eis deus dederit,ſtudioſẽ celebrent pariter & deuotẽ.Et ratio textus confirmat:quia iam tunc erat officium diuinum præceptum,& in modo exoluendi illud errabatur:& conſtitutio illa ad corrigendum defectum qui in modo exoluendi committebatur,facta eſt:vt ipſa de ſeipſa teſtatur.Non ergo ad iterandum præceptum de dicendo officio diuino,ſed ad præcipiendum modum dicendi nouum præceptum factum eſt:vt

ſcilicet ſtudioſè & deuotè quantum deus dederit exol-uatur.

¶Nec propterea quia eccleſia nõ iudicat de actibus inte-rioribus,ſtudioſitas et deuotio referuntur ad exteriora tm̃: qm̃ verũ quidẽ eſt ad eccleſiæ iudiciũ non ſpectare actus interiores ſecundũ ſe,hoc eſt nudos:ſed nõ eſt verum eccleſiæ iudicium ſubterfugere actus internos: vt ſunt rationes actuum exteriorũ.Excõicat nãq; eccleſia eos qui odio vel amore inquirũt aut omittũt inquirere hæreticos:vt patet ca.multorum.de hære.in cle.Sic autẽ eſt in propoſito,ꝙ licet internã ſtudioſitatẽ & deuotionẽ nudam eccleſia non præcipiat,præcipit tamen vtrãq; internã vt rationẽ exte-rioris cultus. Nec propterea laqueus iniectus eſt anima-bus:quoniam facillimum eſt huic præcepto obedire.nam nihil aliud exigit,niſi ꝙ quis animo vacandi deo horas in choet,& in contrarium animus iſte non mutetur dũ exol-uit diuinum officium.Mutari autem in contrarium eſt im poſſibile ex inaduertentia:quoniam nõ voluntariè ab offi cio vagatur qui inaduertenter vagatur.Et ideo ſiquis ad-uertit ſe cogitare hæc vel illa quæ debent eſſe extranea tũc à meditatione ſua,ſed non aduertit ꝙ ab officio diuino di ſtrahitur,quãuis voluntariè illa meditetur,non tamen vo luntariè animus ab officio diuino diſtrahitur.ac per hoc animus vacandi deo à principio officij habitus nõ eſt mu tatus in cõtrarium:quia nunq̃ iſte habuit animũ receden-di à vacando deo in illo officio,oportet enim receſſum hu manum à termino à quo,fieri per ſe,hoc eſt ex intentione. Tanto autẽ facilius hoc monſtratur,quanto non vna ſed quatuor vijs poteſt quis officio diuino attendere.Vel quã tum ad verba;ne ſcilicet dicat vnum verbum pro alio,ne confundat aut collidat verba,vt diſtinctè ac reuerenter di cat.Vel quantum ad ſenſum verborum,vt percipiat men te,& applicet affectum ad id quod verbis ſignificat.Vel quantum ad gratiam petitam:puta caſtitatem,humilita-tem,fidem,ſpem,diuinam amicitiam,cœleſtem patriam,

& alia huiuſmodi: quæ ſola (vt patet intuenti) petuntur cõ muniter in diuino officio. Vel quantum ad ipſum deũ, ſeu Ieſum Chriſtum crucifixum &c.
¶ Et hæ omnes, ſecũda excepta, communes ſunt doctis & indoctis, maribus & mulieribus: niſi quòd in prima ignorantes poſſunt materialiter errare: ſed non refert ad propoſitum. ſat enim eſt quòd quis attendit ne erret. Et quia vna iſtarum attentionum ſufficit, ideo inexcuſabilis eſt quiſquis officium diuinum dicit non cum animo quantum ex ſe eſt vacandi deo. Qui enim cũ hoc animo inchoat, & non mutatur in contrarium, hoc eſt in voluntatem non attendendi diuino officio, celebrat diuinum officium ex parte ſua ſtudioſè & deuotè: expectans quãtum deus det in proſequendo tam attentionis, quæ ſpectat ad ſtudioſitatẽ applicatiuam intellectus: & ſenſus ad attendendum: quàm cuiuſq; ſanctæ affectionis, quæ ſpectat ad deuotionem oblatiuam promptæ volũtatis ad ea quæ dei ſunt. Sicut igitur contra eccleſiæ præceptum agit, ex occultiſſimo interiori odio omittens inquirere &c. ita contra eccleſiæ pręceptum agit, ex occulto interiori propoſito inſtudioſo & indeuoto dicens officium diuinum.
¶ Qui verò ſaluo animo vacandi deo inuoluntariè vagatur, non peccat. Qui verò negligenter ſe habet circa executionem attentionis et deuotionis, venialiter peccat. Nunq; enim interuenit tranſgreſſio præcepti, quandiu immutatum manet primum propoſitũ vacãdi deo. Hæc de tertio.
QVO AD QVARTVM de tẽpore, diſtinguẽdum eſt: quia priuatim dicendo officium, tempus eſt totus dies inchoans à veſpere pręcedentis diei vſq; ad mediã noctem ſequentis diei: ita tamen vt ſolas matutinas liceat in veſpere præcedenti dicere. Graue tamen eſt peccatum, ſine rationabili cauſa retardare multũ horas: vt dicere primam hora nona, vel veſperarũ. Præuenire tñ vt quietius aut deuotius dicatur, conſulitur à iure in cap. presbyter. vt ſcilicet manè dicantur horæ vſq; ad veſperas incluſiuè.

¶Tempus autem publicæ celebrationis horarum, eſt iuxta laudabilem cuiuſlibet eccleſiæ ac patrię conſuetudinē. Et licet ſancitum ſit in iure vt horis debitis in eccleſijs cathedralibus & collegialibus horæ dicantur, nullum tamen ego cognoſco peccatum mortale in huiuſmodi, etiam ſi quandoq; negligentia magna interueniat, dūmodo communiter ſeruetur conſuetudo: quia in huiuſmodi circūſtantijs nō puto incurri mortale peccatum ſine contēptu: quoniam non ſpectant ad ſubſtātialia materiæ præceptæ. Hęc de quarto.

QVO AD QVINTVM de loco, nullus eſt locus in quo non liceat priuatē diuinum exoluere officium. Publicē autem in eccleſia celebrandum eſſe iura iubent à deputatis ad illud: ita quòd deponendi à cleri cōſortio ſunt qui caſtigati nolunt intereſſe: vt in decre. diſt. xcij. cap. vlt. decernitur.

¶Vbi tamen contemptus deeſt, & propter meam abſentiam non notabiliter lœditur diuini cultus officij: & prælati diſſimulant, parum de ijs quæ dei ſunt curantes, nō incurro mortale peccatum ex hoc q; deſum horis canonicis in eccleſia mea: quia contra præceptum iuris poſitiui proprie non venio, nec notabile dānum infero diuino cultui. Grauiter tamen pecco ſi ſine rationabili cauſa me debitis horis ſubtraho: quia grauis eſt ratio diuini debiti.

¶De totalitate aūt diuini officij nocturni pariter & diurni in eccleſijs cathedralibus & collegialibus tam ſecularibus quā regularib9, debita ſcđm iura, & minime ſoluta in tot hmōi eccleſijs, dicēdū eſt q; vbi tenuitas cenſus in cā eſt & fuit ſemper quātū eſt in memoria hoīm, excuſanẽ collegiales ſeruātes cōſuetudinē: puta dicēdo miſſam maiorē & veſperas in eccleſia, vel aliq; horā ꝑut ibi moris eſt antiquit: qm̄ derogatū ibi videẽ iuri cōi ex rōnabili ꝑlatoꝝ tolerantia. Vbi āt ſufficiētes hn̄t ꝓuētus, et extāt tēpla ac deputati ad hmōi cultū ꝑcipiētesſuas portiōes, et parū aut nihil exoluunt diuini cult9 in ipſis eccleſijs ex introducto abuſu, ipſi

viderint ſi vinculo iuris derogatum eſt.

¶De illo autem qui in choro verſus ſui chori ſubmiſſe ſibi tantum dicit, alterius autem chori verſus audiendo tantū exoluit, ratio dictat ꝙ non ſatisfacit: quia communis exolutio, communicantium eſt: iſte autem per ſe loquendo nō communicat alteri choro. Et ita alibi ſcripſimus.

¶Si tamen intelligerem ꝙ viri timorati conſueuerunt ſic facere, dicerem ꝙ conſuetudo bonorum optima eſt legū interpres: & charitas quæ omnia communia reddit, efficit vt verſus auditus ſit communis omnibus audientibus tanto magis quanto maiores in choro non debent cantare, ſed meditari quæ ab inferioribus cantant. Hec de q̄nto.

HYpocriſis, qua homo ſimulat perſonam iuſti vel iuſtioris, peccatū eſt: q̄a mēdacij vim habet.

¶Incurritur autem dupliciter. Vel formaliter, hoc eſt ex intentione: vel materialiter. Sed hypocriſis formaliter non eſt vna: ſed diuerſificatur iuxta diuerſa intentionis obiecta. Inueniuntur enim in hypocriſis peccato duo mala, ſcilicet defectus bonitatis, & ſimulatio illius. Et propterea hypocriſis altera eſt quæ intendit vtrumq; malum: vt quum homo intendit eſſe malus, & ſimulare ſe bonum. Et hæc eſt perfecta hypocriſis excludens à regno cœlorum. Altera intendens vnum malum tantum: ſcilicet ſimulare ſe bonum vel meriorem q̄ ſit: vt quum homo ſcit quidem ſe non eſſe bonum, aut eſſe malum, non tamen hoc intendit aut contemnit, ſed ſolum modo intendit ſimulare ſe bonum ſeu meliorem q̄ ſit. Et hæc hypocriſis ſi nuda ſit, licet non ſit peccatum mortale, eſt tamen peccatum: quia mēdacij vim habet. Si verò hæc hypocriſis ſit veſtita aliquo alio malo fine, ex illo iudicanda eſt. Si enim finis ille ſit contra charitatē, eſt peccatū mortale. Si autem finis ille ſit vana gloria, non tamen ita ꝙ in ea ponatur vltimus finis, peccatum eſt veniale quidem, ſed duplicatum. Si autem finis ille ſit bonus, puta ad ædificationem aliorum, nihilominus peccatum eſt: quia non

ſunt facienda mala vt eueniant bona.

¶Hypocriſis verò materialiter eſt quum homo facit opera naturaliter ſignificantia interiorem bonitatem, aut meliorem bonitatem, & tamen intus non eſt, nec homo intēdit per illa opera ſimulare illam interiorem diſpoſitionem bonam: vt quum quis quaſi eleemoſynaliter aut quaſi liberaliter dat alicui rem quam ex debito ei dare tenetur, nō ꝙ intendat ſimulare ſe liberalem aut eleemoſynarium, ſed vel occultare ſe debitorem, vel aliquid aliud. & ſic de ſimilibus. ¶Vnde ſcito ꝙ ille qui opera ad dei ſeruitium naturaliter ordinata (vt ſunt ieiunium, oratio, eleemoſyna) facit ex intentione non ſeruiendi deo, ſed ob gloriam humanam &c. hypocriſis peccatum incurrit formaliter, implicitè tamen: quia facit opus ſignificans intentionem ſeruiendi deo que in ipſo non eſt, & intendit reputari eleemoſynarius vel deuotus &c. Vnde conuincitur ꝙ intendit ſimulare intentionem rectam quæ non eſt in eo, quātūcūq; explicitè non intenderet ſimulare, ſed gloriam ex opere illo acquirere humanam. reddit enim hypocriſis actus in naturā ſuæ formæ ex tot concurrentibus. Vnde Matth. vj. hypocritas hos appellat, Quum facis eleemoſynam, noli tuba canere ante te, ſicut faciunt hypocritæ.

IACTANTIA qua quis verbo plus de ſe ꝗ̄ ſit aut apparet, eleuādo dicit, ſex habet capita ex quibꝰ diſcerni quātum peccatum ſit, poteſt. ¶Primū eſt mendacium. eſt enim ſpecies mendacij. Et hic diſcerne ſi interuenit iactando mēdaciū pernicioſum, aut officioſum, aut iocoſum. ¶Secūdū eſt incluſa laus. non enim iactator purè narrat: ſed tāꝗ̄ laudās narrat. Et ſimiliter hic diſcernere oportet ſi laus eſt pernicioſa officioſa aut iocoſa. ¶Tertiū eſt arrogantia, q̄n eſt illius iactātiæ efficiēs cauſa. Et hic oportet diſcernere ſi eſt pnicioſa. ¶Quartū eſt inanis gloria, propter quā quis ſe iactat.

Et hic oportet attendere ſi ponitur in ea finis vltimus. ¶Quintum eſt lucrum propter quod quis quandoq; ſe iactat. Et hic oportet inſpicere ſi eſt in dãnum proximi. ¶Sextum eſt vanitas ex qua multi ſe iactant. Et hoc cõſtat eſſe veniale. Tranſeo autem hæc ſub breuitate, ne repetantur quæ de mendacio, arrogantia & inani gloria in locis proprĳs dicuntur. Laus quoq; pernicioſa ſicut adulatio & inanis gloria diſcernitur, ſi ſcilicet laudat ſeu approbatur aliquid contra deum aut proximum: vt quodcũq; peccatum mortale. Ex his enim habes q; niſi pernicioſa ſit iactantia ex intentione aut materia contra deum aut proximum, venialis eſt & frequens humani generis labes.

IDololatria, qua ſcilicet alteri q̃ deo diuinus cultus exhibetur, peccatum eſt mortaliſſimum: quia quantũ in ſe eſt, æqparat creaturã creatori.

IEiunĳ eccleſiaſtici omiſſio multiplici eget conſideratione vt ſanè iudicetur. & ad quatuor capita cuncta reduci poſſunt. Primum eſt quid eſt de neceſſitate ieiunĳ. Secundum, qui ſunt dies ieiunĳ. Tertium, qui tenentur ad ieiuniũ. Quartum, quali vinculo adſtringamur ad ieiunium.

QVOAD PRIMVM de neceſſitate ieiunĳ, ſunt tria ſcilicet qualitas ciborum hora competens, & vnica comeſtio. ¶Exigit quippe omne eccleſiæ ieiunium abſtinentiã ab eſu carnium. Sed inter quadrageſimam & alia ieiunia hoc intereſt, quòd quadrageſima requirit etiam abſtinentiam ab ouis & lacticinĳs, in alĳs autem ieiunĳs poteſt quiſq; vti ouis & lacticinĳs vbi conſuetudo eſt: vbi autem non eſt conſuetudo, non licet. Quòd ſi alicubi in quadrageſima conſuetum ſit vti' butyro, excuſantur, ex quo tanto tempore prælati ſciũt & nõ reprehẽdũt. ¶Horam cõuenientem ad comedendum intantum exigit ieiuniũ, vt ab hora nomen acceperit: vt patet ex eo q; dicimur ieiunare vel vſq; ad nonam vel veſperam, quaſi tota vis ieiunĳ conſiſtat in prorogatione inediæ vſq; ad horam tardio

rem.Et verē ſic eſſe teſtatur eccleſiaſtica obſeruatio.Propter quod quāto plus tarda hora comeditur,melius ieiunatur.nō em̄ præcipit eccleſia manducari hora nona,ſed negatiuā,ſcilicet nō māducari ante.Et hora quidē conueniēs ante quā nō eſt comedēdū,eſt meridies groſſa æſtimatione.Sedvbi cōmuniter nō ſeruatur à ieiunātibus,poteſt quis comedere illa hora qua communiter ieiunantes ibi comedunt. Et hoc ideo dico,: quia paulatim detractum multum videtur horæ.nam trecenti anni adhuc non ſunt ex quo hora prādij in ieiunio erat hora tertia poſt meridiē: vt patet in diui Th.ſcriptis. Nunc autem religioſi etiam multum ante meridiem æſtiuo tempore & in quadrageſima videntur comedere.An autē anteq̄ comedat dixerit clericus nonam aut veſperam,ad officij magis quā ieiunij horam refert: ad neutrius tamen ſpectat neceſſitatem.

¶Vnica demum comeſtio niſi ad ieiunium neceſſaria ſit, mentjtur Grego.à quadrageſimali ieiunio dies dominicos ſubtrahens : quoniam inter dies dominicos tunc & alios tantum vna vel multiplici comeſtione abſtinentiam diſtinguere experimur . Et hoc teſtatur eccleſiaſtica obſeruatio.

¶Accidit tū̄ circa hoc quæſtio, tum de verſpertino ientaculo vocato collatiōe veſpertina,tum de diuidētibus prandium, tum de popinam ſeu credentiam facientibus dn̄is, tum de pluries bibentibus cum aliqua confectione,tū̄ de comedentibus aliquid propter ſuperuenturam tarditatem prandij,tum de ſumentibus mane ientaculum,ſeu collationem ſerotinam,& prandium differentibus ad noctē.videntur em̄ omnes hi pluries comedere,& tamen non frangere ieiunium. Sed quædam horum facile patet non aduerſari vnicæ comeſtioni intentæ ab eccleſia.Interpretamur ſiquidem comeſtionē per ſe, hoc eſt ex intentione cōmedēdi:ita quòd ſolus ille vltra ordinariam comeſtionem māducat, qui ideo manducat vt manducet. In quorum numero non computari conſtat facientes credentiam , ſumentes ali-

quid ne potus noceat, & hoc modo ſumentes ientaculum ſerotinum,& pari ratione diuidentes prandium: puta quia præaccipiunt aliquid ſeruitores aut lectores mēſę.vel quia ſurgunt ē medio prandio ad aliquid occurrens, & poſtea redeunt ad terminandum prandium. In his non eſt ex intentione niſi vnica comeſtio:quia per accidens diuiſio illa accidit.Præſumentes autem aliquid manè propter præuiſam longam occupationem retardaturam à prandio,ex eodem capite videntur excuſari.Sed quia hora non videtur admittere q̄ ad vnitatem prandij ſpectet quod manè ſumitur,iō ex debilitate iſti excuſantur quando excuſantur: quia ſcilicet ſi hoc non facerent, quaſi deficerent, & inepti eſſent ad id quod interim facere oportet.

¶Sumere verò ientaculum ſerotinum ad ſuſtentationē naturæ,eſt proculdubio iterum comedere:quia directè manducare ad naturæ ſuſtentationem ordinatur.vnde apud religioſos manducatio vocatur refectio,& locus manducandi refectorium: quia religioſi non debent vti cibo niſi ad reficiendum.Sumere autem dictum ſerotinum ientaculum ex conſuetudine,quia ſic conſuetum eſt,piè interpretandū eſt:vt ſcilicet fiat ne potus noceat.Sumere autem ipſum vt conceſſum ex conſuetudine etiam ſine ſiti,tolerabile videtur:quamuis verè ſecundam inducat comeſtionem paruulam:ſed quaſi pro nihilo habetur,conſuetudine ſuffragāte.

¶Verum ſerotinum ientaculum mane ſumere,& prandiū in veſpertinum tempus differre, nulla video ratione licere: quia nec conſuetudo excuſat,nec ius concedit. Poſſet tamē perſona aliqua vel ſic complexionata vel propter occupationes diurnas &c. diſpenſari in hoc (ſicut & in alijs rationabilibus caſibus, vt dicetur) ab epiſcopo. Nec ſumere in ientaculo ſerotino parum panis, frangit ieiunium: quia ad hoc videtur ſerotinū ientaculum reductum vt non referat quid quiſq; ſumat,ſi modū non excedit. & rectè ſibi quiſq; cōſulere videtur,qui illud ſumit quod ſuæ cōplexioni plus prodeſt,ex quo medicinæ cauſa conceditur.Hęc de primo.

DIES IEIVNII noti ſunt ex cõſuetudĩe magis quàm iure. Et propterea cõſtat & quadrageſimã & quatuor tempora, & vigilias natiuitatis domini, pẽtecoſtes, aſſumptionis beatæ virginis, & omniũ ſanctorũ, & apoſtolorũ (niſi Ioãnis euangeliſtæ ac Philippi & Iacobi) natiuitatis Ioannis baptiſtæ, & beati Laurẽtij, & nõ plures cõmuniter eſſe ieiunio celebrãdas: niſi alicubi antiqua conſuetudo aliter obtinuerit in aliquo dictorũ dierũ: quoniã cõſuetudo derogare poteſt iuri, ſicut fecit ius præcepti in ieiunijs quatuor tẽporũ paſchaliũ, & vigilia pentecoſtes, quorũ nullum ex iure apud diuum Thomã eſt in præcepto: quia eſt ieiuniũ exultationis. Hæc de ſecundo.

QVO AD TERTIVM (qui ſcilicet tenẽtur ad ieiuniũ) quũ hoc ſit præceptũ generale cõmune toti populo chriſtiano, oẽs tenẽtur quos rationabilis cauſa nõ excipit aut excuſat. Rationabilis aũt cauſa in ꝓpoſito vocatur tã vera ꝗ̃ æſtimata ꝗ̃ authorizata: ita ꝙ nõ ſolum quæ verè ac euidẽter eſt cauſa rationabilis, vt infirmitas, ſed etiam quæ à ieiunare debẽte creditur abſq; fraude ꝙ ſit cauſa rationabilis (puta dolor aut debilitas talis quòd putat ſe quis excuſari à ieiunio) & rurſus cauſa dubia an ſit ſufficiens ad frãgẽdũ ieiuniũ, ſi authoritate epiſcopi fulciatur, pro rationabili habenda eſt. Igitur ſub verè rationabili cauſa comprehendunur tria, ſcilicet impotẽtia, neceſſitas, & pietas melioris boni.

¶Ex impotentia ſiquidẽ excuſantur pueri & adoleſcentes vſq; ad finẽ tertij ſeptẽnij, in quo cõmuniter finit ætas augmenti: quia egent nutrimento multiplicato propter augmentum. ¶Excuſantur ſenes: quia ſenectus morbus eſt incurabilis. Sed ætas qua incipit ſenectus, non eſt determinata: quia naturaliter aliqui trigeſimo anno ſeneſcunt, aliqui quadrageſimo, alij quinquageſimo, prout habent naturaliter longiores ætates. Communiter tamen qui ſunt ſexaginta annorum, ſenes ſunt: quia ſcriptum eſt: Dies annorum noſtrorum ſeptuaginta anni. Vnde in hac ætate,

niſi euidenter conſtet ex robuſtiore complexione poſſe abſq; læſione ieiunare,nō tenentur ad ieiunia:quia ex quo de ætate conſtat,& de robore eſt ambiguū,non eſt expectandus caſus amplior virtutis:quæ quum manifeſtè deficere incipit, irreparabilis eſt.

¶Excuſantur infirmi & debiles manifeſtè,aut iuſſu medicorum habētium timorē dei.mulieres prægnantes & lactantes;quia egent alimēto multiplici,ſicut illi qui creſcūt ſcilicet pro ſe,& pro fœtu ſeu prole. Et hos quidē excuſat impotētia naturalis:illos autē qui hora prandij nō poſſunt habere ſufficientem refectionem,excuſat impotentia habendi panem &c.

¶Ex neceſſitate excuſatur quis quandocunq; aliquid impediens ieiunium oportet facere quod eſt neceſſarium ad ſalutem ſeu ſanitatem corporis vel animæ,vel ad ſtatum temporalē,vel ad vitandum damnum,vel ad acquirendum aliquid de rarò contingentibus:vt ſi oportet aliquē quantū poteſt laborare,cum quo non ſtat ieiunium(quia aliter non poteſt ſe ſuāq; familiam alere,veſtire,dotare,tenere filiū in ſtudio &c.)non tenetur minuere laborem vt ieiunet.Et hinc excuſantur non ſolum laborantes in agricultura,ſed in quacunq; arte,qui aut vix ſic aut nec ſic acquirere poſſunt omnia neceſſaria ſibi familiæq; ſuæ &c. ſi cū huiuſmodi exercitio non poſſunt ſimul ieiunare.Excuſantur quoq; omnes ex neceſſitate cuiuſcunq; debiti operis,ſi cum executione debiti operis non poteſt quis ieiunare. quia lex ieiunij ſicut non impedit neceſſaria opera,ita non impedit opera debita.Et hinc fit,vt quum longum iter debitum,eſt impediens ieiunium,abſoluat à ieiunio.Similiter ſi vir non poteſt ieiunando debitum vxori reddere,nō tenetur ieiunare.Et ſimiliter ſi vxor non pōt ſe gratā viro ſeruare(puta quia propter ieiunium macilēta aut pallida, deſpicitur à viro)nō tenetur ieiunare.Et vniuerſaliter non tenetur homo omittere opus aliquod ad quod tenetur,ob præceptum ieiunij.

¶Ex pietate autem maioris boni excuſantur à ieiunio qui cunq; alicui maiori bono incumbunt quod non poſſent ie iunando efficere: quia ieiunium præcipitur vt promotiuū ad bonum, & non vt impeditiuum maioris boni. Et hinc excuſantur qui pietatis ſeu miſericordiæ corporalis aut ſpiritalis operibus vacant, ſi cum his non poſſunt ieiunare: quoniam opera vtriuſq; miſericordiæ meliora ſunt q̃ ieiunij: iuxta illud apoſtoli, Corporalis exercitatio ad mo dicum vtilis eſt, pietas autem ad omnia valet. ¶ Verum quia peregrinatio ſub genere eſt corporalis exercitationis pluſq; ieiunium (quia ieiunium eſt actus virtutis. ſ. abſtinē tiæ ſeu temperantiæ: peregrinatio verò nullius importat virtutis actum, ſed à religione imperatiuè aſſumitur in peregrinatione ad loca ſancta) non audeo excuſare à ieiunio propter peregrinationem non neceſſariam ad loca ſancta, niſi in duobus caſibus. Primus eſt, ſi illius perſonæ peregri natio ad locum illum eſſet valde vtilis ad diuinum honorem: puta quia eſt perſona authoritatis, ex cuius peregrinatione multum augetur communis deuotio, & ille non poteſt ſimul ieiunare & peregrinari. Secundus eſt, ſi feruor de uotionis ſic accendit ad peregrinandum, vt vtilius animæ peregrinantis ſit peregrinari ſine ieiunio, q̃ ieiunare ſine tali peregrinatione. Et vtriuſq; ratio eſt vna: quia ieiuniū non debet eſſe impeditiuum maioris boni. in primo autē caſu impediret maius bonum commune: in ſecundo verò maius bonum ꝓprium. Hæc de cauſa excuſante à ieiunio vel ē rationabili & ſufficiente.

¶De rationabili autem cauſa æſtimata ſufficiente ab ipſo debente ieiunare, vel à ſuadentibus illi, quamuis in veri tate ſufficiens non fuerit. dicendum eſt q; ſi abſq; fraude ali qua credit quis ſe excuſari ob aliquem laborem vel dolorem vel occurrentiam, & propterea frangit ieiunium, ita q; non frangeret illud niſi crederet ſe in caſu illo excuſari à peccato violati ieiunij, non eſt talis tranſgreſſor præcepti: quia nec per ſe agit contra præceptum (quia ex intentio-

ne non præterit obedientiam nec abſtinentiam) nec per accidens ſeu materialiter ſic operatur vt redeat peccatum in naturam ſuæ formæ: quia nihil hic ponitur interuenire faciens hanc reductionem: quum nec ſcandalum nec nocumentum aut aliquid huiuſmodi admiſceri ponatur.

¶Et ex hoc capite, innumerabiles perſonæ timoratæ excuſantur ſæpiſſimè à tranſgreſſione præcepti de ieiunio: dū vel ex multis reputatis ſecūdum ipſos rationabilibus cauſis ſoluerunt ieiunium, aut collationem exceſſiuam putarunt ſibi licere abſq; ſolutione ieiunij propter debilitatem, aut propter ſomnum habendum &c. omnium enim huiuſmodi vna eſt quam diximus ratio excuſans. ¶Et caue ne ſis imprudens & nimis ſapiens in oculis tuis, dicendoq; omnino iſti ſoluunt ieiunium &c. & ſis cauſa q̄ iſti non ieiunent iuxta ſuum poſſe. nā ipſi ſic vt dictum eſt agendo, non agunt contra præceptum eccleſię, & forte quandoq; nec venialiter peccant: & ex tua ſapientia agent forte poſt modum contra præceptum: ſicut ieiunantes ter in hebdomada in quadrageſima, audientes à doctis ſtultis q̄ q vnū diem non ſeruat, reus eſt totius quadrageſimæ, omittunt etiam illorum trium dierum ieiunium, in damnationem vtrorumq;. ſi enim cæcus cæcum duxerit, ambo in foueā cadunt. Satisfacit enim eccleſiæ præcepto, qui impotentē ſe putans ad ieiunium totius quadrageſimæ, alternis diebus ieiunat aut bis aut ſemel in hebdomada iuxta vires ſuas. Et ſimiliter qui ientaculo ſerotino eget pro ſuſtētatione naturæ, & cum illo poteſt pertranſire, non eſt propterea licentiatus vt cœnet. moralia enim præcepta moraliter ſunt interpretanda in exequutione, vt mos bonus intentus in exequutione quantum fieri poteſt ſeruetur.

¶De rationabili demum cauſa authorizata, ſciendum eſt q̄ optimum refugium dubitantibus ac timentibus eſt ſuperioris authoritas. Nam qui cauſam aliquam habet rationabilem quidem, ſed iudicio ſuo non ſufficientem aut dubiā, exponat negocium ſuum fideliter ſuperiori, & illius

arbitrium poteſt ſequi. Superior autem debet non puro cõſilio, ſed authoritatem ſuam interponendo diſpenſare ſi vi detur ſufficiens cauſa, aut commutare in aliquam eleemoſynam vel orationem, ſeu aliquod aliud opus pium, ſi de ſufficientia cauſæ dubitat, aut cauſam minus ſufficientem abſolutè cognoſcit, ſed ſupplendam per commutationem iudicat in tali caſu. Verbi gratia perſona ſuis commoditatibus aſſueta, iter aggreſſura eſt, & difficillimum ſibi fore cognoſcit ieiunium cum conditionibus itineris, ſubmittit ſe ſuperiori: & videtur ſuperiori expedire animæ illius in hoc caſu diſpenſationem: & propterea ſupplendo commutat in aliud opus pium, & præcipuè eleemoſynæ. Vocatur autem ſuperior in huiuſmodi caſibus epiſcopus: & ſi cauſa facilis eſt, aut epiſcopus non poteſt commodè adiri, proprius curatus, & apud religioſos ſuus prælatus: quia pro his minimis nulla ratio ſuadet oportere paſſim papam adire. Nec ſolum hæc poteſt epiſcopus, ſed etiam poteſt & debet transferre ieiunium occurrens in magno feſto, in antecedentem diem: vt ieiunia chriſtiani populi cõſonent iuris diſpoſitioni: vt ſi vigilia Ioannis bap. occurrerit in die corporis Chriſti, debet populus mandante epiſcopo ieiunare in vigilia corporis Chriſti, &. in die corporis Chriſti veſci carnibus ſicut in die dominico. & in hoc eodem debent religioſi conformari quantum ad ieiunij trãſlationem. Idem eſt autem iudicium ſi in feſto ſolenni patroni ciuitatis vigilia aliqua occurrerit.

¶Notanter autem loquor de ieiunio vigiliæ: quia eccleſia fugit vigilias fieri in feſtis: & propterea Ioannis euangeliſtæ vigiliam non facit in feſto ſancti Stephani. Non horret autem ieiunium quatuor temporum in feſtis: vt patet de feſtis ſanctorum Thomæ & Matthæi apoſtolorum quæ ſæpe in ieiunijs quatuor temporum celebrat. Hæc de tertio.

QVO AD QVARTVM, quale ſcilicet eſt vinculum quo tenemur ad eccleſiæ ieiunia, ex communi inter-

pretatione videtur vinculum præcepti obligantis ad mor tale tranſgreſſores ex inobedientia vel contemptu: quia cõtra obedientiam directè ageretur: & hoc habetur pro certo. vel ſine rationabili cauſa vera aut æſtimata vel authorizata, non habita generali aut ſpeciali gratia ſummi pontificis: quia tunc ſcienter ageretur contra opus præceptum. Et hoc ego non audeo ex iure ſcripto aſſerere: quia nullibi ſcio ſcriptum eſſe præceptum obligans ad mortale non ieiunantem: quamuis inueniatur præceptum, hoc eſt ſtatutum obligans: hoc eſt inuenitur præceptum vt diſtinguitur contra conſilium, & non præceptum antonomaticè: quod ſolum obligat ad mortale: vt in verbo præceptum habes infrà. Et propterea quantum eſt ex iure ſcripto, nullum cognoſco interuenire mortale peccatum in fractione ieiunij eccleſiæ, ſi deſit contemptus. Dixi autem generali gratia ſummi pon. propter conſuetudinem refectorij ſeu tinelli in curia Romana. ex eo enim q cum pontificum tã diuturna ſcientia ſic ſeruatur, curiales qui tinello ſunt contenti, non frangunt ieiunia quàmuis panem cum acetario ſeu ſalatutio comedant veſperi, prout ibi dari conſueuit: ſed ieiunant more curiæ.

¶Frangens autem ieiunium aliquo die, non toties quoties comedit, de nouo peccat: quia poſtquam illud fregit, non facit contra præceptum, quod impoſſibile eſt amplius obſeruari. Et quia quolibet die põt quis ſeruare præceptum ieiunium illius diei, ideo de nouo quotidie peccat peccato omiſſionis, qui quotidie omittit ieiunium quadrageſimæ &c. Hæc de quarto, & tota materia ieiunij: quam ſi amplius ſcrutari vis, videre potes commentaria noſtra ſuper. q. cxlvij. ſecundæ ſecundæ.

IGnorantia tunc tantum peccatum eſt, quũ quis poteſt & debet ſcire aliquid ſiue iuris ſiue facti, & non facit quod in ſe eſt vt ſciat illud.

¶Tenetur quilibet ſcire cõia & fidei & iuris, quæ

ā fidelibus chriſtianis communiter inſtructis ā parentibus & prædicatoribus & cōuerſatióne chriſtiana ſciūtur: vt articuli fidei, decē præcepta, præcepta de cōfeſſione, cōmunioné, & ieiunijs eccleſiæ. Nō ꝙ teneantur ſcire verba ſymboli, aut numerare decē præcepta, aut ſcire diſcernere præcepta: ſed ꝙ nouerint fide, eſſe vnum deū omnipotentē, & Ieſum chriſtum filium, & ꝙ natus ex Maria virgine &c. ſimiliter ſciant ꝙ ſolus deus adorandus eſt, nō eſſe periurandum, ſeruandā eſſe feſta, honorandos parentes &c. Hoc em̄ eſt noſſe & credere in actu exercito ea quæ quis tenetur ſcire. Et nō conſiſtit in ſcire verba hæc vel illa quæcunq; ſint. Præter hæc aūt quilibet tenetur ſcire illa quæ debet ex ſuo officio aut gradu aut voto &c. facere: quum aliter non niſi à caſu rectē ſe habere poſſit in occurrentibus.

¶Eſt autem ignorantia tunc tantum cauſa peccati, quando ſiquis ſciuiſſet, peccatum illud non feciſſet. Nec excuſat à peccato, niſi ſit inculpabilis. Minuit tamen peccatum: quia minuit voluntarium: niſi ſit affectata: quia tūc auget voluntarium.

IMaginibus purē aſtronomicis vti ad effectus ſubiectos cœleſtibus corporibus, nullum peccatum eſſe videtur: quia vt res purē naturales habentur, nec debemus ſecreta naturæ præſertim cœleſtis influxus, noſtri ingenij viribus metiri, vt priſcis aſtrologis non deferamus. Dixi autem purē aſtronomicās, vt nulla ſuperſtitioſa obſeruatio ſit adiuncta, aut ſuffumigātionum aut characterum: quoniam hæc conſtat non pertinere ad cœleſtes influxus, ſed ad ſecretos intellectus, quorum ſocietas nobis eſt interdicta.

IMmunditia in ſermone morāli, generale peccatum eſt quo immundus reddit̄ operans illud. Vſurpatur tñ primo ſpecialiter ꝓ peccato inordinatæ ſeminatiōis humanæ cuiuſcunq; preternaturalis. ex hoc em̄ homo maximē immūdus fit. Et ſic cōſtat

eſſe peccatum mortale: de quo pluries apoſtolus loquitur, docens immūdos excludi à regno dei. Vſurpatur ſecundo pro peccato inordinatæ emiſſionis ſuperfluorum: vt cibi per vomitum, & ſimilium ex gula procedentium. Et ſic ponitur filia gulæ. Frequenterq́; eſt peccatum veniale: vtpote nec contra dei nec proximi dilectionem: turpe tamen, vtpote etiam corporalem immunditiam inferens.

IMMVNDITIA corporalis pro quanto humanum dedecet vſum, peccatum eſt: quia rectæ diſſonat rationi. Eſt autem in profanis venialis. Sed in ſacris ſi notabiliter offendit, peccatum eſt mortale, pro quanto ad diuinā irreuerentiam ſpectat: & tanto magis quanto à canonico etiā iure ſub præcepto prohibetur huiuſmodi immunditia, extrà. de cuſto. eucha. ca. relinqui. Vbi non ſolum ſacra vaſa, corporalia & veſtimenta miniſtrorum, ſed oratoria ipſa præcipiuntur munda & nitida (hoc eſt abſq; macula) ſeruari. Aduertant hæc qui ſordidis vtuntur in miſſarū ſacrificio, ita vt abominabile ſit tangere & videre.

IMmunitatis eccleſiaſticæ violatio mortale peccatum eſt formaliter loquendo: hoc eſt ex intentiōe facta, vt ſcilicet illam quis violet: quia iniuriam infert eccleſiæ in priuilegio eccleſiaſticæ libertatis, vel quò ad locum, vel quò ad perſonas, vel quò ad bōa mobilia vel immobilia. Propter imperfectionē tamen actus inuenitur hìc veniale peccatum ſicut in cæteris.

ET SCITO hic ſex. primo, q̧ eccleſiaſticam violare immunitatē non eſt aliqua vna peccati ſpecies, ſed eſt tāquā generale peccatū ad omnes ſacrilegij ſpecies. Violatur ſiquidē eccleſiaſtica libertas, iniuriam inferēdo & perſonis & locis & rebus ſacris: ita q̧ violare eccleſiaſticā immunitatem ſonat quendam generalem actum vitij quod ſacrilegium vocamus.

¶Secūdo, q̧ in hoc peccato eſt aliquid formale, & aliquid materiale. Habet enim ſe vt forma, ex intētione agere con

tra libertatem eccleſiaſticam. materia autem eſt illa res in qua eccleſia lœditur aut dehonoratur. Verbi gratia, cum clericus iudicatur à laico, quum extrahitur ab eccleſia qui ſaluus in illa eſſe debet, quum bona eccleſiæ vſurpantur ab aliis, formale in omnibus eſt quòd tenditur contra id in quo eccleſiaſtica perſona ſeu eccleſiaſticus locus aut eccleſiaſtica res debet eſſe libera. materiale autem eſt exemptio clerici à laico, ſalus cõfugiẽtis ad eccleſiam, ꝙ res ſeu bona eccleſiæ ſint eccleſiæ, & ſic de aliis.

¶ Tertio, ꝙ crimen hoc poteſt referri vel ad pœnas iuris, vel ad naturam ipſius peccati. Et ſi referatur ad pœnas iuris, nõ eſt violator eccleſiaſticæ libertatis q agit cõtra priuilegium cõceſſum alicui particulari eccleſiæ: puta ſi agit contra libertatem conceſſam eccleſiæ Mediolanenſi aut ordini prædicatorum &c. ſed oportet ꝙ agat contra libertatem communem eccleſiæ. Et hoc non ſic intelligas, vt oporteat illum agere contra totam eccleſiam: ſed ꝙ quicunꝙ homo aut quæcunꝙ res aut quicunꝙ locus offendatur, oportet ꝙ offendatur in illa libertate nõ quã habet ex proprio, ſed quã habet ex priuilegio communi toti eccleſiæ, ad hoc vt incurrat pœnas iuris latas contra violatores. Sed ſi ad naturam criminis ſpectetur, ita peccat mortaliter qui violat libertatem peculiariter conceſſam alicui eccleſiæ, ſicut qui violat libertatem communiter conceſſam toti eccleſiæ. nam vtriuſꝙ peccatum, ſacrilegium eſt violans perſonam, rem aut locum cultu diuino deputatum.

¶ Quarto, quòd huiuſmodi libertates ſeu immunitates eccleſiaſticæ quæ particulariter ſunt alicui conceſſæ non ſubiacent ſcientiæ: nec cõfeſſor de his debet eſſe ſolicitus: quia ex ſpecialibus priuilegiis pendent, quæ debent promulgare illi quorum intereſt. Sed immunitates communes continentur in iure.

¶ Et locales quidem immunitates valde multæ ſunt: præcipuæ tamen ſunt ꝙ ſecularia placita (hoc eſt iudiciales proceſſus) & ſententiæ ſeculares, & maximè in cauſa ſan-

guinis,conclamationes,ſeditiones,impetus,publica parla menta,vniuerſitatum conuocationes,negociationes nundinarum & fori,nõ poſſunt in loco ſacro fieri: nec poſſunt ibidem reponi ſupellectilia,vel hoſpitari,niſi in neceſſitate cogente. Nec poteſt illi violentia inferri, aut aliquis vel aliquid violenter aut furtiuè inde abſtrahi, aut in confinibus frangi,exceptis caſibus à iure permiſſis.excipiuntur ſiquidem publici latrones(vt piratę in mari,& ſimiles in terra)& nocturni populatores agrorum, & occidẽtes vel mutilantes in eccleſia ſub ſpe vt ab eccleſia ſaluentur. Et idem videtur etiam ſi hoc vel quodcũq; aliud enorme fiat in eccleſia etiam ſine ſpe quòd ab eccleſia defendatur: quia fruſtra legis implorat auxilium,qui in legem committit.

¶ Perſonales autem immunitates manifeſtè, ſunt quòd eccleſiaſticæ perſonæ ſunt exemptæ à iudicibus ſecularibus, quòd ſunt liberæ à manibus violentis ſuadente diabolo,& à pedagijs & angarijs. Reales autem immunitates ſunt qđ eccleſiaſticæ perſonæ excẽptæ ſunt à gabellis pro reb⁹ ſuis vel eccleſiæ quas non cauſa negociationis deferunt: quòd eccleſiæ poſſeſſiones non poſſunt pro alienis debitis obligari &c.

¶ Quinto, quòd violare eccleſiaſticam quamcunquè immunitatem contingit dupliciter. Vel formaliter: hoc eſt ex intentione agendi contra eccleſiaſticam libertatem, ſeu cõtra talem eccleſiaſticam immunitatem. Et ſic proculdubio eſt peccatum mortale violare quamcunq; immunitatem eccleſiaſticam, vt dictum eſt: quia committitur ſacrilegiũ. Vel materialiter: hoc eſt nõ animo faciendi cõtra iura eccleſiaſtica, ſed ex aliqua paſſione ſeu ratione. Et tunc oportet aduertere ſi actus ille qui fit, ſit talis aut fiat taliter quòd redeat in naturam ſuæ formæ: quia ſi ſic eſſet licet non committeretur ſacrilegium ex intentione, nihilominus incurreretur ſacrilegium formaliter, & eſſet peccatum mortale: ſicut contingit in cæteris vitijs mate-

rialiter commiſſis. Si autem actus ille non rediret in naturam ſuæ formæ, eſſet peccatum veniale propter imperfectionem actus.

¶Diſcernendum eſt autē hoc in propoſito ex duobus. Primo, ex natura, quantitate, qualitate &c. iniuriæ ſeu damni illati. Secundo, ex vinculo prohibitionis ſeu præcepti. Nā ſi opus ſit notabiliter iniurioſum aut nociuum, non euadit ſacrilegium. Vnde qui in eccleſia fornicatur nō animo iniuriandi immunitati eccleſiæ, ſed caſu quantum ad locum, non excuſatur à ſacrilegio: quia dum non curauit continere in illo loco ob reuerentiā loco debitam, redit actus tantę irreuerentiæ in naturam ſacrilegij. Et ſimile eſt in alijs notabiliter iniurioſis aut nociuis. Similiter ſi opus eſt prohibitum ſub tali vinculo, vt appareat vinculum eſſe ligans ad mortale peccatum (vt eſt excommunicatio) non euaditur ſacrilegium: vt ſiquis exigat gabellas à clericis. dū enim non curat exactor incurrere excommunicationem, vt ſuæ vel alienæ ſatisfaciat voluntati in exigendo à clerico, ſacrilegium incurrit, etiam ſi illud non intendat. Et per oppoſitum quando opus non eſt notabiliter nociuum ſeu iniurioſum, & actor vinculo præcepti non ſubeſt, licet ſub immunitate eccleſiæ contineatur, ſi deſit contemptus nō eſt mortale peccatū: quia nec formaliter (quia non ex intentione) nec materialiter ſacrilegium inuenitur redire, vt dictū eſt, ſed velut imperfectum quid in hoc genere relinquitur peccatum veniale. Et de horum numero ſunt comedere in eccleſia abſq; neceſſitate, confabulari, conſilia facere, hoſpitari, nautica ligna ibi ſeruare, & ſimilia. Ex quibus parua videtur irreuerentia haberi, in nullius iniuriam aut damnum. ¶Vnde ad quæſtionem de venditione candelarum in eccleſia aut cœmiterio, dicitur quòd aliud eſt ibi manere vendētes ad vendendum, & aliud eſt ibi fieri ſolā venditionem. Primū eſſet abuſionis, nec ſcio à peccato excuſare: quū dñs eiecerit vendētes ea q̄ opportuna erāt ad ſacrificia: & nō ꝓpriè de tēplo, q̄a tēplū ꝓpriè nō introibāt,

ſed de atrio templi: quod templum appellatur ab euange-
liſta. exiſtens enim populus in atrijs templi: dicebatur eſſe
in templo. Secundum autem ſi auaritia deſit, & vt ſatisfa-
ciat deuotioni populi fit, non vitupero, videns hoc à per-
ſonis religioſis & doctis ſeruari. Nec propterea primum
damno peccati mortalis ſeu venialis, ſi in cœmiterio fiat
(quod non eſt domus dei, ſed fidelium defunctorum) ex
quo pontifices ſciunt nec reprehendunt, & non pro nota-
bili habetur irreuerentia. ¶ Si autem in templo fieret, niſi
imperfectio actus excuſaret, non auderem à peccato mor-
tali excuſare: quia licet Matth. xxj. dominus eijciendo ven
dentes de templo, allegauerit iniuriam maximam, dicens:
Vos autem feciſtis illam ſpelūcam latronum. Ioan. tamen
ij. allegauit irreuerentiam negociationis, dicens: Nolite fa
cere domum patris mei, domum negociationis. Et quia
hoc dixit vendentibus minima, ſcilicet columbas, vt ibi
patet: conſequens eſt vt declarauerit negociationem oēm
in templo, iniurioſam eſſe domui dei, non ex poſitiuo ſed
diuino iure. ¶ Nota tamen hìc qꝫ imperfectio actus in pro
poſito non attenditur penes imperfectionem venditionis,
ſed penes imperfectionem ſacrilegij quo iniuria fit loco ſa
cro: ita qꝫ perfectus actus eſt qui completè irreuerens eſt
templo dei. Et hìc eſſet quando venditor vteretur templo
dei tanq̄ officina negociatoria ſeu ad vendendum: puta ſi
haberet in templo locum ad vendendum quaſi in officina.
Et hoc inſinuant verba domini dicentis: Nolite facere do
mum patris mei domum negociationis. non enim dixit,
Nolite vendere aut negociari, ſed Nolite facere domum
negociationis. Significauit enim per hoc qꝫ ita vendere vt
fiat domus negociationis, eſt ſacrilegium perfectum: ven-
dere autem citra hoc qꝫ fiat domus negociationis, quum
de genere prohibitorum ſit, imperfecti eſt ſacrilegij. Vnde
ex hac imperfectione excuſantur à mortali tam pauperes
qui deferunt venales candelas per eccleſiam, quàm ij qui
propter accidentem tunc pluuiam ſuas bācas cum cande

lis vænalibus trahunt intra templum.neutri ſiquidem faciunt domum dei domum negociationis:ſed quaſi per accidens ibi vendunt.

¶Sexto,ꝙ confundendo vocabula immunitatis &libertatis eccleſiaſticæ,hæc & ſimilia intelligenda ſunt. Sed quũ ad diſcernendum cenſuras ſacrorum canonum & caſus reſeruatos deuenitur,ſerua proprietatem nominum,&diſtingue inter eccleſiaſticam immunitatem & eccleſiaſticam libertatem.Et per immunitatem eccleſiaſticam intellige exẽptionem loci ſacri:per libertatem verò eccleſiaſticam intellige exemptionem perſonæ eccleſiaſticæ,non ſolum in ſua perſona,ſed in omnibus quibus per liberum arbitriũ vtitur,& quæ poſſidet:ita ꝙ ſiquis iniuriam loco ſacro facit,non eſt reus violatæ libertatis,ſed immunitatis eccleſiaſticæ:nec incurrit cenſuras latas contra violatores eccleſiaſticæ libertatis.Qui autem iniuriatur perſonæ, libertatem eius impediendo vt non vtatur ſuis &c.violat eccleſiaſticam libertatem.Vnde Benedictus.xj.in extra.inter cunctas.ponit diſtinctos caſus violationem libertatis,& violationem immunitatis eccleſiaſticæ.

IMpedimẽta matrimonij vide infrà in verbo Matrimonium.

IMpietas,qua parentibus & patriæ,conſanguineis & conciuibus debitus cultus ſubtrahitur, aut iniuria irrogatur, peccatum ex ſuo genere mortale ac valde graue eſt,contra primum pręceptum ſecundæ tabulæ. ¶ Poteſt autem ſicut & ſimilia peccata dupliciter incurri: ſcilicet formaliter vel materialiter.Appellatur autem & eſt impietas formaliter, qua ex intentione contra patrem vel patriam &c.emittitur vel committitur:vt quum quis inhonorat patrem vt inhonoret,hoc eſt animo inhonorandi patrem. aut nocet conſanguineo vt noceat conſanguineo,hoc eſt animo nocendi conſanguineo.offendit conciuem vt offendat conciuem.detrahit patriæ beneuolo vt detrahat patriæ beneuo-

lo. Et hoc eſt propriè crimen impietatis, & eſt mortale ex ſuo genere: vtpote contra dilectionem debitam parentib⁹ & patriæ. Contingit tamen peccatum hoc eſſe veniale propter imperfectionem actus: vel ex parte primi motus ad omittendum vel committendum contra patrem aut patriam. vel ex parte materiæ: puta minimæ omiſſionis aut commiſſionis, tanq̃ pro nihilo computatæ. ¶ Alio modo incurritur impietas materialiter: quando ſcilicet offenditur pater vel patria, aut conſanguineus, aut cõciuis, ſed nõ contemnendo beneficium ſeu vinculum ſanguinis & patriæ, ſed propter alias paſſiones, vt accidit. Et ſic impietas materialiter inuenitur in multis generibus peccatorũ quibus proximi offendi poſſunt. Et eſt circunſtantia illius peccati quo conſanguineus aut conciuis offenditur, mortalis vel venialis iuxta naturam commiſſi vel omiſſi: ita q̃ ſi cõmiſſum in conſanguineum eſt mortale, ipſa quoq; materialis impietas eſt mortalis. Spectat tamen hæc circunſtantia ad ſpeciem illius peccati quo offenditur ille qui eſt conſanguineus &c. quia habet idem motiuum. Et idem fac de hac circunſtantia iudicium, quod de ingratitudine: quia eadem eſt vtrobiq; ratio.

IMpudicitia, qua homo actibus, tactibus, oſculis ſeu amplexibus vacat libidinoſè hoc eſt delectationis ſenſibilis quæ ibi ſentitur cauſa, etiã ſi nullum intendatur aliud opus, peccatum eſt: quia huiuſmodi delectatio ad generationem ordinata eſt, ſicut & cæteri actus venerei: & propterea niſi ꝓpter generationẽ fiãt, peccatũ incurritur, ob priuationem proprij finis. Sed ſi horum aliquid ſic fiat à non coniugibus, peccatũ eſt mortale: dicente Apoſtolo ad Galat. v. q̃ impudicitiã agẽtes regnũ dei nõ conſequẽtur. Et ratio eſt quia hmõi actus impudici, eiuſdem ſunt moris cuius eſſet coitus cõſummatus inter illos: ita q̃ ſi fiãt inter ſanguine iunctos, ſpectant ad inceſtũ: ſi inter ſolutos, ad fornicationẽ: & ſic de alijs. Et propterea inter cõiuges veniale eſt: qa

concubitus ipſe inter eos propter delectationē, venialis eſſet. ¶Ratio autem quare ſunt eiuſdē moris cum actu conſummato, eſt quia hæc ſic accepta (ſcilicet vt ſunt delectabilia ſecundū ſenſum tactus) ſunt ordinata naturaliter ad actū cōſummatū, multo vicinius quàm delectatio moroſa in ſola mēte cōſiſtens, quāto exterior tactus propinquior eſt cōſummationi venereæ.

¶Oſcula aūt & amplexus quæ fiūt ex beneuolētiæ ſigno, licita ſunt. quæ autē ex leuitate iocoſa, venialia ſunt.

¶Et ſcito nō eſſe ſimile iudiciū de tactu & viſu. Delectari enim in viſu pulchræ mulieris, nullum peccatum eſt, niſi ocioſē aut ad concupiſcendum videatur. Et ratio diuerſitatis eſt; quia tactus ſuapte natura ordinatur ad concubitum, viſus autem minimē. Hinc enim fit vt conſentire in delectationem ſenſibilem quæ eſt ſecundum tactum, ſit conſentire in delectationem veneream. Voluntariē autem delectari de perſona quacunq; pulchra viſa, licet nō ſit venereum ſecundum genus ſuum, poteſt tamen & facile fieri venereum ex affectu videntis illecto, tentato &c.

INcātatio omnis peccatum eſt mortale ex ſuo genere; quia inuocatio eſt dæmonis manifeſta vel tacita ex aliqua ſuperſtitione adinuenta ad nonnullum dæmonis cultum. Et propterea non excuſatur exercens incantationem quamcunq; à mortali peccato, niſi propter imperfectionem actus ex parte hominis, non per ſe, hoc eſt ex intentione, ſed per accidēs dæmonem inuocantis: puta quia neſcit interuenire ibi dæmonum inuocationem. & bona fide credit ſe dare operam rei licitæ.

¶Sed bn̄ nota hāc ignorātiā tacitæ inuocatiōis habere locū in perſonis idiotis. quādiu nō ſunt moniti vt deſerant. Nā poſt monitionē nō excuſantur ampliꝰ: qa ceſſat bona fides, & inde conuincuntur ꝙ non per ignorantiam peccant, qui poſtquam ſciunt aut dubitant de inuocatiōe dæ-

monũ,nihilominus faciunt.Et ſimiliter non excuſantur de præteritis ignorantes qui ſi ſciuiſſent,nihilominus feciſſent:quia ignorantia non fuit cauſa peccati.
DEPREHENDITVR autem tacita inuocatio dæmonũ ex multis,& ſpecialiter ex ſeptẽ.¶Primo,ex adiuncta aliqua cõditiõe vana vt neceſſaria:vt ſi ponatur virtꝰ in verbis ſacris,dum tamẽ ſcripta ſint in pelle aut tali hora,& ſimilia quæ nec ad dei cultũ ſpectant,nec ad rectam rationẽ.Hæc enim vana diabolus appoſuit vt ſua ſacra.
¶Secundo,ex adiunctis rationabilibus vt naturalibus:vt ſi ad effectus naturales adhibeatur characteres ſignificatiui.referuntur enim huiuſmodi characteres ad dæmones intelligentes ipſos.¶Tertio,ex adiunctis nominibus ignotis,vel abſolutẽ,vel ad quid pertineant.hoc enim dæmonum opus quaſi manifeſtum.
¶Quarto,ex excellẽtia effectus ſperati,quia ſcilicet excedit virtutẽ naturalium agentiũ:vt noſſe ſecreta cordium, ſanari ſtatim hominẽ aut equũ,& huiuſmodi.Et hoc intellige quò ad medicinalia ſeu naturalia.¶Quinto,ex vanitate effectus:puta quia quædã ſacra verba dicta mouent annulum ſuper filum:& ſimilia vana.Ex hoc enim ipſo ꝙ vanus eſt effectus,cõſtat ꝙ nõ eſt virtus diuina,ſed diabolica,nõ aſſiſtens verbis ſacris,ſed aſſiſtẽs ſacrificio quod ſibi fit,honorando ipſum illis verbis.gaudet enim honorari verbis & rebus ſacris.Et ſciant lectores ꝙ volui nõ experiri ſed conuincere huiuſmodi diabolicam inſtitutionẽ ad effectus vanos propter vtilitatem fidelium. Accepto nãqꝫ filo & annulo,ꝓteſtatꝰ ſum ꝙ verſum illũ ſacrũ deo vero(cui à pſalmiſta dirigitur)dicebam,& non tanquam inſtitutum ad mouẽdum annulum:& ſic dixi verſiculum illum,& annulus non eſt motus.Vt hinc cognoſcant omnes quòd tunc diabolus mouet annulum quando verſus ille dicitur ei vt ipſe inſtituit.Dicit autem ei tacita intentione quicunqꝫ dicit etiam iocando illum,vt habentem vim ad mouendum annulum:quia vim illam non habet niſi

ex pacto

ex pacto olim inito cum dæmone ab aliquo.Et de ſimilibus idem fac iudicium.

¶Sexto,ex falſis adiunctis:puta ꝙ Chriſtus habuit febrẽ aut ſpaſmum neruorum,& huiuſmodi.eſt enim diabolus pater mendacij:deus autem nõ eget mendacijs noſtris.

¶Et huic modo propinquus eſt ſeptimus,quando adiunguntur apocrypha ſeu incerta.Mirum eſt enim ꝙ huiuſmodi incerta habeant à deo virtutem,& certa non.Et rurſus ꝙ ſanctis viris quibus deus credidit ſecreta ſapientiæ ſuæ,& virtutẽ potentiæ ſuæ in miraculis & ſacramentis, & curam animarũ,quibus promiſit notitiã omnis veritatis,ſecretas has ſacrorum virtutes negauerit,& vetulis ac perſonis qualibuſcunq; hæc communicauerit.Vnde huiuſmodi incerta ſunt ſaltem vt ſuſpecta cauenda.Et ſi non vis falli,nulli in materia incantationum credas:quia impoſſibile videtur vt non interueniat aliqua ſuperſtitio ſaltem in modo dicendi:puta dicere pater noſter ad aures equi.hoc enim ſuperſtitioſum conſtat eſſe.& ſic de alijs.

INcendiarius(hoc eſt malo animo comburẽs) manifeſtè damnum infert,& periculo reliqua exponit. Vnde à crimine maximo non excuſatur ſi ex intentione facit.Si verò præter intentionem ex negligentia, iuxta modum negligentiæ reus eſt apud eũ.Quòd ſi abſq; omni ipſius culpa contingat ab eo incẽdiũ proceſſiſſe,nullũ peccatũ eſt: ſicut abſq; culpa tẽpore ſtatuto cõmuniter incendũtur cãpi in fine auguſti vel &c.iuxta patriarum conſuetudines diuerſas.

¶Sunt autẽ incendiarij excõmunicandi. Et ſi denunciati fuerint excõicati,nõ poſſunt niſi ab apoſtolica ſede abſolui:vt habetur extrà de ſen.excom.

INceſtus(quo inter conſanguineos ſeu affines carnalis fit cõmixtio abſq; diſpẽſatiõe matrimoniali)peccatũ eſt mortale iter grauiora ꝓpter naturalẽ reuerẽtiã naturaleq; fœd⁹ violatum.E[illegible] ad

inceſtus crimen ſpectat etiam ſine opere conſenſus in conſanguineam ſeu affinem, ita ad inceſtus ſpeciem ſpectant impudicitiæ & carnales commixtiones impuberum perſonarum, ſi conſanguinitate aut affinitate ſunt iunctæ: quoniam et ſunt huiuſmodi actus vt via ad conſummatum inceſtum, & multo propinquius quàm cogitationes ad inceſtum ordinantur quantum in ſe eſt cõſummandum: licet ex impotentia ætatis non conſummetur.

INconſideratio agibilium humanorum quantum ad eas conditiones quas poteſt & debet homo talis conſiderare, peccatum eſt imprudẽtiæ, ſiue ſit voluntaria ex intentione, quia ſcilicet noluit conſiderare: ſiue ex negligentia, quia non adhibuit ſuam diligentiam ad conſiderandũ illa quæ conſideranda erant. Poteſt autem eſſe peccatum mortale, quando ſcilicet eſt reſpectu eorum quæ ſunt de neceſſitate ſalutis facienda, dicenda, appetenda, cauenda &c. Veniale autem quando reſpectu aliorum. Et hæc intellige de inconſideratione conſummata: hoc eſt procedente ad voluntariũ actum malè conſideratum, in quo eſt inconſideratio contrariè: vel non conſideratum, in quo eſt inconſideratio priuatiuè.

¶ Aduerte tàmen quod ſi contingat aliquem ex ſola inconſideratione actuali facere opus aliquod quod ſcit eſſe prohibitum, & ſi tunc actualiter aduerteret ad id quod ſcit, non faceret, excuſatur à mortali: vt ſiquis non conſiderans hodie eſſe feſtũ, emit aut vendit, vel non conſiderãs eſſe diem ieiunij, comedit &c. aut nõ aduertens contractum eſſe vſurarium, facit illũ &c. Et ratio horum & ſimilium eſt: quia non videtur eſſe in poteſtate noſtra occurſus omnium quę ſcimus in ijs quæ quaſi ſine diſcuſſione operamur. Et multomagis excuſatur ille qui meditatus quantũ bona fide credidit oportere, inuenit ſe poſt factũ opus aut datum conſilium cõſiderationem omiſiſſe. peccatũ enim mortale præter intentionem valde difficile, contra intentionem verò

impoſſibilē eſt accidere. in propoſito autē & præter intentionem manifeſtē eſt, & contra intentionem videtur eſſe.

INconſtātia (qua homo à bono ac debito propoſito recedit non exequendo illud) peccatum eſt: quia à rectæ rationis ordine declinat. Eſt autem mortale vel veniale peccatum iuxta materiam ſubiectā. nā ſi inconſtans omittit ea quæ ſunt de neceſſitate ſalutis, peccat mortaliter: ſi verò aliâs debita, peccat venialiter. Et ſi inconſtans ex inordinata aliqua paſſiōe amoris vel rancoris omittit propoſitum prius bonum aliquod ſupererogatiōis, peccat quoq; venialiter: quia inordinatē deſiſtit à bono propoſito.

INcontinentia (qua homo rectā habens intentionem vincitur à cōcupiſcentia delectabilium carnalium aut honoris aut iræ) peccatū manifeſtē eſt perſonarum nō omnimo malarum, quæ habituatæ ſunt in malo luxuriæ, ambitiōis, iræ & hmōi: nec omnino bonarū, quæ habent hmōi paſſiōes domitas: ſed mediocriū, quæ habent rectam intentionem circa caſtitatem, manſuetudinem &c. & tamē vigent in eis paſſiones: vtpote non domitæ habitibus virtutum. earundem enim perſonarum eſt continentia & incontinentia.

¶Contingit aūt dupliciter. Vel ita ꝙ paſſio hmōi præueniat rōnē pugnantē rectē ſentiēdo, ita ꝙ anteq̃ pugnet cedit: vt ſæpe accidit cholericis ꝑpter velocitatē choleræ, & melancholicis ꝑpter vehementiā impetuoſi mot⁹. Vel ita ꝙ rōne inde (hoc eſt ex ꝑte ſupiore) et paſſiōe hinc (hoc eſt ex parte inferiore) pugnātib⁹, tādē multiplicata & augmētata paſſio vincit. ¶Vtroq; aūt mō ſi ad cōſenſum deliberatū alicui⁹ qđ eſt pctm̄ mortale (puta vindictā, fornicationē &c.) hō trahit, pctm̄ eſt mortale hmōi incontinētia: aliter eſt pctm̄ veniale. ¶Et licet Ariſtoteles in mulierib⁹ noluit continētiā & incontinētiā recognoſcere, qa quaſi pueri ſequūtur facilē abſq; pugna paſſiones: in mulieribus tamē chriſtianis propter lumē fidei, quo ſpiritus cōcupiſcit ad-

uerſus carnem, ac per hoc pugnat contra carnem, recognoſce continentiam quum ſpiritus vincit, & incontinentiam quum ſpiritus vincitur.

Indignatio (qua ex ira homo afficitur proximo tanquam indigno ſua affabilitate, conuerſatione & huiuſmodi) peccatum eſt propter inordinatam paſſionem: & communiter veniale, procedens ex eo quod indignum reputat ſe a tali nunc &c. pati ſeu tractari. Poteſt tamen eſſe ſine peccato, quando ſcilicet ex iuſto rationis iudicio procedit: iuxta illud Grego. Indignantur iuſti, ſed non dedignātes, hoc eſt non habentes affectum inordinatum. Poteſt & eſſe peccatum mortale, quando vſque ad ſubtrahendum aliquid de neceſſitate ſalutis impendendum proximo procederet, aut vſque ad deliberatum contemptum aut odium proximi creſceret.

Infidelitas chriſtianæ fidei oppoſita, priuatiuē ſumpta (hoc eſt illius qui natus eſt habere fidē quia eſt homo, non tamen habet) tunc tātum eſt peccatum quum negligit auditui fidei credere: iuxta verbum domini: Si non veniſſem, & loquutus eis non fuiſſem: peccatum non haberent, infidelitatis. Contrariē autem ſumpta, peccatum ſemper eſt maximum. Et diſtinguitur in tres generales ſpecies: ſcilicet paganorum, hoc eſt eorum qui nullo pacto fidem ſuſceperūt chriſtianam: Iudæorum, qui profitentur in veritate noſtrā fidem in figura, & negant illam in ſeipſa iam claram: & hæreticorum, qui ſunt baptizati, ſed pertinaciter errāt in fide. ¶ Et quāmuis infinitæ ſint hæreſum ſpecies, iuxta infinitas erroneas ſententias quæ contra fidem poſſunt eſſe: de his tamen non oportet ſolicitum eſſe confeſſorem quantū ad peccati notitiam, ſed ſolum quantum requirit medicina adhibenda: vt non remaneat in aliquo errore, vt ſanus fiat totus, vt non facilē redeat ad vomitum &c.

¶ Incurritur autem infidelitatis peccatū tripliciter. ¶ Pri-

mo, ex intentione vt quũ quis in ĩs quæ ad fidei neceſſitã tem ſpectare nouit, ab eccleſia diſſentit deliberatè credendo oppoſitũ. Et tunc eſt peccatum mortale maximum. Et ſi chriſtianus eſt, vocatur peccatum hæreſis: & eſt excommunicatus ſi in exteriorem aliquem actũ etiam coram ſe ipſo ſo'ò exierit: & reſeruatur abſolutio papæ cum reliquis de cœna domini. ¶ Secundo, per primos ſeu imperfectos motus: vt quũ quis ob tentationes aut rationes auditas &c. quaſi vacillat in ĩs quæ ſunt fidei, non tamen ad deliberatum conſenſum diſcredendi peruenit. Et hoc eſt peccatum infidelitatis quidem, ſed veniale propter imperfectionem actus. Et licet modo ſit grauius & modo min⁹ graue iuxtã modũ negligentiæ, ſemper tamen eſt graue propter gen⁹ arduum. & ideo ſtatim abhorrendum eſt quũ aduertitur quicquid contra fidem occurrit dicendum, aut audiendũ, aut cogitandum &c. ¶ Tertio propter ignorantiam ex parte materiæ: vt quia vel ſcit materiam ſpectare ad fidem, ſed neſcit ſe errare in illa, vel neſcit materiam ſpectare ad fidẽ quæ tamen ad illam verè pertinet, & in vtroq; caſu putans ſe rectè ſentire, nimis tenet affirmat atq; aſſerit errorẽ quẽ non videt eſſe errorem, infidelitatis peccatum materialiter incurrit: vt contigit ſancto Cypriano martyri: qui cũ octo ginta epiſ (vt habes. xxxĩĩ. diſt. c. præter hoc) appellauit baptiſma hæreticorum, lauacrũ diaboli: quos beatus Augu. redarguit. Et quia in huiuſmodi materialiter tantum erratur in fide, & nõ formaliter (hoc eſt ex intentione: quia omnino intẽdũt tales ſtare in fide ſanctæ matris eccleſiæ imò pro illa pugnare, & intellectũ in illius obſequiũ captiuare) nõ incurritur mortale peccatum. Sed tamen peccatur propter nimiam adhæſionem: quod in Cypriano excuſabilius fuit ex ſententia tot epiſcoporum, & martyriĩ tandem charitate omnino deletum.

INFIDELIVM cõuerſationẽ habere in humanis occupationibus ꝗuis peccatũ non ſit abſolutè, cauẽdũ tamẽ eſt vt occaſio peccandi, & ſcandali puſillorũ, vbi ſcandalũ

timetur. De Iudæis aũt in verbo Iudæi, dicetur. ¶In ijs aũt quæ ad infidelitatis cultum ſpectant, nullo pacto communicandum eſt. Vnde non licet commodare aut donare aut vendere illis aliquid pro vſu ſuorum ſacrificiorum, & huiuſmodi: quoniã particeps eſſet quis criminis, vtpote adiuuans illos ad exequendum infidelitatis ſuæ cultum.

INFIDELITAS vt eſt violatio promiſſionis, tractatur infrà in verbo, perfidia.

INgratitudo (qua homo pro accepto beneficio gratias non refert opere pro loco & tempore, aut non agit lingua, laudando &c. aut non habet animo, recordando, recognoſcẽdo & affectum beneuolum habendo) peccatum proculdubio eſt: quia contra rectam eſt rationem. violatur enim morale debitũ. nam pro bñficio accepto debetur ſtatim gratus animus, grataq́ lingua, & gratum opus pro loco & tempore. Et multo magis ac maius ingratitudinis peccatum eſt ſi aut animum malum rependat quis, aut vituperet aut offendat illum à quo beneficium accepit.

¶Committitur aũt ingratitudinis peccatum dupliciter, ſcilicet formaliter & per ſe, hoc eſt ex intentione: vt quũ quis ideo ingratus eſt vt vices nõ rependat, aut malas vices reddat beneficio ſeu benefactori vt ſic. Et hoc eſt propriè peccatum ingratitudinis, qđ eſt ſpeciale peccatum ab alijs diſtinctum: & hoc eſt eſſe ingratum ex interiori contẽptu beneficij. Et eſt peccatũ mortale ex ſuo genere: qm̃ contẽptus beneficij eſt contẽptus nõ tam affectus ꝗ boni affectus benefactoris. & contrariatᷣ directè dilectioni debitæ benefactori. Cõtingit tñ hoc eſſe veniale propter imperfectionẽ actus, & propter primũ motum ad contẽnendum, & propter beneficium minimũ, quia minimum tanꝗ nihilum; ita ꝙ inde fiat vt contẽptus nõ ſit perfectè contẽptus propter imperfectionẽ materiæ: ſicut furtum rei minimæ nõ eſt perfectè furtum propter imperfectionem materiæ,

¶Materialiter aũt incurritur ingratitudinis peccatum,qñ vel omittitur aliquid neceſſariũ ad gratitudinẽ,vel cõmittitur aliquid offenſiuũ benefactoris nõ eo animo vt ingratus ſit,ſed alia intentione.Et tunc ingratitudo non eſt ſpãle peccatum,ſed circũſtantia peccati in benefactorem cõmiſſi.Et ſi quidẽ omittitur aliquid de neceſſitate ſalutis exhibẽdum benefactori,aut cõmittitur aliquid de neceſſitate ſalutis cauendũ ne fiat in benefactorem,peccati mortalis rõnẽ induit circũſtantia illa.Si verò omittitur aliquid aliter debitum,ꝰaut cõmittitur aliter vitandũ, venialis eſt. Et quia in omni peccato includitur hmõi circunſtantia materialis ingratitudinis ad deum omniũ datorem, non oportet ſcrupulo quẽq; moueri de huius cõfeſſione circunſtantię,ſed de illius contritione aſſidua ſolicitũ eſſe. Verum quãdo offenſa notabilis in benefactorẽ aliquem cõmiſſa eſt, explicanda eſt:ſicut aliæ circunſtantiæ aggrauantes infinitæ,nõ tamen mutantes ſpeciem.

INhumanitas (qua homo hominẽ ſe eſſe quaſi oblitus,alienæ miſeriæ non ſe æſtimat participem) pctm̃ eſt durioris cordis, quia miſericordiæ virtutẽ tollit, qua hũani nihil à nobis alienũ putamus,& qua ſi vnũ membrũ Ieſu Chriſti patitur,reliquũ cõpatitur.ſumus em̃ omnes vnũ corpus in Chriſto,ſinguli aũt alter alterius mẽbra,inquit apoſtolus. Habet autem duas malas matres:qm̃ ipſa cordis duritia ex ſuperbia naſcitur,qua quis ſe tãti tenet quaſi ſit adeo celſus vt ad ipm̃ mala vix ꝑtingere poſſint. exterior verò omiſſio ſubuẽtionis,ex auaritia naſcitur.Vñ inhumanus à tribus eſt vulneribus curãdus,vt diſcat quid eſt miſericordiam volo.

INiuſtitia (qua quis iniuſtũ facit in quacũq; materia) peccatũ eſt mortale ex ſuo genere: quia illatiua eſt nocumẽti qđ charitati repugnat. Et hoc intellige qñ hõ facit per ſe (hoc eſt ex intẽtione) aliquid iniuſtũ intẽdẽs rẽ aut famã aut honorẽ aut mem-

brum &c.tollere.Nam quando per accidens aliquis iniu-
ſtum facit(puta quia nec intẽdit offendere in aliquo proxi
mum,nec ſcit ſe per actũ ſuum lœdere quẽq̃)nõ eſt pecca
tũ mortale:niſi magnitudo nocumenti illati,aut negligen
tia ſciendi,reducat actum in naturã iniuſtitiæ.Exemplum
primi:ſiquis ex loquacitate mulierem communiter habi-
tam pro pudica,lœdat notabiliter in eius fama.Exemplũ
ſecundi quantum ad ignorantiam facti:ſiquis iaciendo ſa
gittam interficiat hominem ibi manentem:quia non fecit
diligentiã ſuam an ibi poſſet homo lœdi ſagitta.Quantũ
autem ad ignorantiam iuris:vt ſiquis violẽter eijciat pro
pria authoritate hominem iam olim poſſidentem agrum
ſuum,quia putat licere ſibi rem ſuam ſibi vendicare.in hu
iuſmodi enim redit actus in naturam iniuſtitiæ.Eſt autem
iniuſtitia peccatum veniale propter imperfectionẽ actus
ex parte actus,vt primi motus:aut ex parte materiæ:vt in
req; minima.

INobedientia(qua ſuo ſuperiori homo ſubditus
non obedit in illis in quibus illi ſubijcitur)dupli-
citer incurritur.Vel per ſe,hoc eſt ex intentione.
Et hoc eſt ex ſuo genere peccatum mortale:quia
iniuriam facit ſuperiori ſuo,contẽnens illius præceptum.
Idẽ nãq; eſt contẽptus præcepti,& nolle ex intentione obe
dire præcepto:quia qui ex intentione inobediendi trãſgre
ditur præceptum,vult non ſubijci per obedientiam præ-
cepto:quod eſt nolle ſubdi præcepto:quum non ad aliud
ſubdatur homo præcepto niſi ad obediendum.Quia er-
go paria ſunt cõtemptus præcepti,& nolle ex intentione
obedire præcepto,conſtat peccatum mortale eſſe nõ obe-
dire ſubditum præcepto ſuperioris vt non obediat.Intelli
ge autem præcepti nomine,omne ſuperioris mandatum
obligans ſubditum ad obediendum:ita q̄ non exigitur vt
ſit præceptum antonomaticẽ(hoc eſt obligans ad pecca-
tum mortale)ſed ſufficit q̄ ſit præceptum,hoc eſt habens
vim obligatiuam ſubditi ad obediendum,vt præceptum

in moralibus diſtinguitur contra conſilium.¶Et intellige ꝙ inobedientia formalis(hoc eſt ea intentione vt nõ obediat)ſufficit ad peccatũ mortale inobediẽtiæ.Cõtingit tamẽ interuenire peccatum veniale propter imperfectionẽ actus,vel primi motus,vel materiæ minimæ:vt ſæpe dictum eſt in ſimilibus.

¶Incurritur autem inobedientia materialiter, quãdocũꝗ non ex intentione inobediendi,ſed alia intentione contra præcepta dei vel ſuperiorum homo facit.Et tunc inobedientia non eſt ſpeciale peccatum:ſed concurrit generaliter cum omni peccato,inquantum in eo eſt inobedientia dei,& ſimiliter inobedientia præceptorum iuris vel prælati,tanꝗ generale peccatum omnium tranſgreſſionũ iuris vel mandatorum à prælato inuenitur,quando ſubditꝰ non ideo tranſgreditur vt nõ obediat.Et propterea de huiuſmodi inobediẽtia materialiter,iudicãdũ eſt ſecundum grauitatẽ peccati cum quo concurrit.nam ſi cõcurrit cum peccato aliâs mortali,eſt mortalis:& ſi cum peccato aliâs veniali,eſt venialis.

¶Et hinc fit vt ſi ſuperioris præceptum obligans ad mortale ſubditus transgreditur non eo animo vt nõ obediat, ſed ex alia voluntate, peccet mortaliter: quia materialis inobedientia concurrit cum peccato aliâs mortali, hoc eſt ex vitalis præcepti conſtituto inter peccata mortalia.

INquietudo mẽtis peccatũ ſonat cõmune multis materijs,prout aliqui inquietã tenẽt mentẽ circa negocia ſecularia ex auaritiæ affectu:alij circa ea quæ ſunt veneris,alij circa ea quæ ſunt gulæ,alij circa ea quæ ſunt vindictæ &c.Vnde põt eſſe peccatũ mortale,quãdo ex mortaliter malo animo eſt deliberatẽ. Et põt eſſe veniale peccatũ:vtpote vel ex malo habitu præcedẽte veniens abſꝗ deliberatiõe,vel circa venialiter malã materiã verſata:vt contingit negociatoribus lucroſis auaris abſꝗ cuiuſquam damno.

INſenſibilitas, rariſſimum peccatum eſt: quo quis ſine rōnabili cauſa fugit delectationes ſenſibiles naturales. Et ſi inuenitur hoc peccatū, mortale eſt: vt ſiquis horreret intantū delectationes ſenſibiles, vt neceſſaria ad cibandū ſeipſum ſubtraheret, aut negaret debitū vxori, & breuiter neceſſaria prætermitteret. Aut ex lapidea natura conſtaret homo talis: ita ꝙ forte non haberet tantū luminis & liberi dominij ſuper ſuam malam complexionē vt mortaliter poſſet in hoc peccare.

INſipientia pro quanto peccatū ſonat contrarium ſapientiæ, malè affectæ mentis ad affectiuè iudicandū ſecundum primā cauſam, crimē eſt: ſiue tollat à ſe deum vt finem ſuorū operū, ſiue vt prouiſorē, ſiue totaliter: iuxta illud: Dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt deus. Sed tunc vſq; adeo excæcat vt infidelitatem induat, qui enim primo operatur tanquam qui putat non eſſe deum, non multum diſtat vt putet & dicat in corde ſuo non eſſe deum.

INterdicti eccleſiaſtici violatio, peccatum videtur ſolummodo clericorum: quoniam ſolis clericis pœna indicitur. Nec etiam eſt clericorū qualitercunq;, ſed pro quanto exercent aliquid certo ordini deputatum: ita ꝙ nec ipſi clerici violant interdictū, niſi faciendo aliquem actum ordinis.

¶Ex pœnis autem irregularitatis & ſuſpēſionis ab officio & beneficio, & ineligibilitate & impoſtulabilitate &c. quas clericus violans interdictum incurrit, apparet peccatum eſſe mortale. tāta enim multiplicatio tam grauiū pœnarum, graue delictum ſupponit. Nec quantum ad hæc refert an ipſe clericus ſit interdictus, an hæc faciat in loco interdicto.

¶Intelliguntur autem in propoſito appellatione clericorū non ſolum qui verè ſunt clerici, ſed etiā moniales, quæ nullius ordinis ſunt capaces: vt patet in ca. poſtulaſtis, de cleri.

excom. & cap. miniſtrante. Ita ꝙ ipſæ tunc violare intelliguntur interdictum, qñ officiarent eccleſiam vt prius, & breuiter illa facerent quæ clericis intelliguntur prohibita tanquã competentia ex ordine aliquo. Et quoniam imponitur eis multum grauis pœnitentia (ſcilicet ꝙ in arctiori debent retrudi monaſterio ad agẽdum pœnitentiam) apparet ſimiliter peccatum mortale.

¶ Verũ huiuſmodi apparentia mortalis peccati, ſiue in clericis ſiue in monialibus, non cogit fateri peccatũ mortale: quia ſolæ pœnæ ſunt temporales, quas poteſt homo cum merito incurrere: vt patet in iudice qui incurrit irregularitatem iudicando iuſtè hominem ad mortem. omnes enim huiuſmodi pœnas aut maximas inter illas incurrit homo abſq; peccato. Et propterea ſicut excommunicatio minor poteſt incurri abſq; mortali peccato, & tamẽ priuat hominem à maximis myſterijs ſacris et neceſſarijs ſingulis hominibus (quia priuat à perceptione ſex ſacramentorũ) ita interdictum ſicut & irregularitas & ſuſpẽſio incurritur abſq; mortali peccato, quantum eſt ex parte pœnarũ. aliunde ſiquidem poteſt eſſe mortale, ſcilicet ex parte contẽptus aut præcepti adiuncti, ſi contingat aliquid horum adiũgi.

¶ Dixi autem violationem interdicti peccatũ eſſe clericorum quatenus clerici: quia laici non propriè violant interdictum niſi faciendo à clericis illud violari: & tunc nõ minus quàm clerici peccant. Et in multis caſibus huiuſmodi, incurrunt laici excõmunicationem: vt habes ſuprà in verbo excommunicatio.

¶ Sed ſi clericis violantibus aut non violantibus interdictum, laicus interdictus aut in loco interdicto audit diuina quæ ibi dicuntur, dicendum eſt ꝙ peccat quidẽ ſi ipſe laicus eſt interdictus: qm̃ debet humiliter ſuſtinere interdictũ, & obedire abſtinẽdo à diuinis. Si tñ ipſe non eſt in culpa, nec eſt nominatim ſed vt vnus de populo interdictus, & ſine ſcandalo ex deuotione hoc faceret tanquam putãs innoxijs pias interpretationes pœnarum ſubuenire, credi-

tur excuſari à tanto. Si autem ipſe non eſt interdictus, ſed au dit in loco interdicto, non videtur peccare: quia ex quo ibi diuina dicuntur ipſo non authore, melius eſt vt fructum ex illo malo bonus percipiat quàm ꝙ abſtineat: niſi hoc eſſet fomentum clericorum ad non ſeruandum interdictum. Et ſimiliter ſi celebrans admittit ad diuina aliquem interdictum, non teneor ego exire: quia nõ eſt aſſignatum delictũ participij in diuinis cum interdicto ſicut cum excommunicato: quàmuis celebrans incurrat ſuſpenſionem ab ingreſſu eccleſiæ: vt patet in ca. epiſcoporum. de priuile. in. vj.

¶Aduerte hìc ꝙ hodie nullus tenetur ſeruare interdictum à iure vel à iudice poſitum, ſi non eſt contra certum locum aut perſonam denunciatum: quia ſic in concilio Conſtantienſi ſub Martino quinto indultum eſt: vt patet in conſtitutione ſuperius recitata in tractatu de excommunicatione minore.

INterrogationes pœnitentium à cõfeſſoribus, propter finem huius operis occurrunt hìc inſerendæ: vt confeſſor ſciat exercere officiũ ſuum. ¶Vbi ſcito primo ꝙ vt in verbo confeſſor tactum eſt, confeſſor tenetur ad interrogandum pœnitentem in caſu quo putat aut rationabiliter dubitat omitti aliquid neceſſariò confitendum ſi non interrogat: quia tenetur iudex diſcernere omnia neceſſariò diſcernenda ante ſententiam abſolutionis: alioquin iudicis officio abutitur. Vnde ſi ad neceſſaria diſcernendum oportet interrogare, tenetur interrogare. Et quia abuſus ſacramentalis iudicij eſt ſacrilegium, proculdubio peccatũ eſt mortale nolle interrogare de neceſſarijs. Et confirmatur hoc ex iuris authoritate, extrà. de pœni. & remiſ. omnis vtriuſq; ſexus. vbi dicitur de confeſſore, diligẽter inquirens peccatoris & peccati circunſtantias. Vbi autem confeſſor bona fide putat non eſſe opus interrogatione, non peccat: quia præcepta affirmatiua, quale de interrogando, intelliguntur pro loco & tempore, & ſecundum omnes prudentiæ circunſtantias.

Imprudentis autem eſt interrogare quem aut quando nõ putat bona fide interrogandum.
¶Scito ſecundo ꝙ interrogationum quædam ſunt præambulæ ad confeſſionem:& quædam ſunt ipſius confeſſiõnis. Interrogationes præambulæ ſunt tres.
¶Prima, ſi audiendus poteſt ſibi ſubdi quò ad ſacramentũ pœnitentiæ: iuxta dicta in verbo, abſolutio: quia aliter nõ poſſet ipſum abſoluere. & propterea ante omnia oportet noſſe ſi eſt de ſua parochia vel dioceſi &c.
¶Secunda, ſi eſt impeditus ita vt non poſſit ab ipſo abſolui: puta ſi eſt excommunicatus aliqua reſeruata excommunicatione, ſi eſt in concubinatu, ſi vſurarius, ſi perſeuerans occupator alieni, ſeu tyrãnus, & quæcunq; huiuſmodi. Et hoc vt non poſſit poſtea pœnitens cõqueri dicendo ꝙ voluiſti audire & ſcire facta mea, & nõ vis me abſoluere &c. Similem quoq; cautelam adhibe eccleſiaſticis qui deteſtabilem abuſum habendi tot beneficia curata incompatibilia abſq; rationabili cauſa ſequentes confidunt in bullis ſcriptis, prædicendum eſt eis. Prouide primum vt ſit tuta conſcientia ſecundum deum, & deinde audiam. Præmittẽdi ſunt quoq; eccleſiaſtici comati &c. ad tonſorem, & deinde audiendi, & ſic de alijs.
¶Tertia eſt, ſi præparatus eſt diligẽti diſcuſſione præmiſſa ad confitendũ. nam impoſſibile humano more videtur, vt ſtatim quis longi temporis delictorum neglectorũ recordetur: ita vt poſſit credi illum diligẽter diſcuſſiſſe cõſciẽtiã ſuam: Oportet autem præcogitaſſe ſecũdum ſuum modũ iuxta fragilitatem humanam, & poſtea ſupplementum à confeſſoris inquiſitione ſperare. Hæc de præambulis.
¶Ante interrogationes aũt cõfeſſionis, faciat cõfeſſor pœnitentem dicere pctã ſua modo quo ſcit: quia hoc recta ratio & iudicij & medicinæ reqrit. Nã accuſator debet prius accuſare: & ſimiliter æger debet dicere quid ſibi dolet, caput, an ſtomachus &c. Pœnitens autem eſt accuſator ſuimet, & eſt æger: confeſſor autem iudex & medicus,

¶Nec hoc putes tempus perditum: quoniam ex tali ſpontanea confeſſione q̃uis craſſo modo, habes circa quæ interrogare debes. Memento autem non interrumpere accuſantem: ſed poſtq̃ compleuit, interrogato ordine qui tibi magis placuerit. Nos aliorum ordinem ſequentes, ſecundum decem præcepta interrogationes quæ videntur neceſſariæ, ſummatim per capita ꝓ memoriali ſubiũgem⁹.

¶Circa primum præceptum capita nouem occurrunt.

¶Primum eſt de infidelitate. Si receſſit à fide nihil credendo: quod eſt apoſtaſia à fide. Si non credidit aliquid fidei: quod eſt hæreſis. Si verè dubitauit de ijs quæ ſunt fidei: q̃a dubius in fide, infidelis eſt. Intellige ſi deliberato conſenſu voluit dubitare, & non credere. Si vacillauit in fide citra deliberatum conſenſum, eſt veniale. Si ex timore negauit fidem verbo vel ſigno, q̃uis non corde: quia mortale eſt.

¶Secundum eſt de idololatria. Si adorauit dæmonem: & breuiter aliud q̃ verum deum.

¶Tertium eſt de blaſphemia dei & ſanctorum. Si blaſphemauit deũ aut ſanctos. Si maledixit deum aut ſanctos &c. aut iniurioſè impudica membra ſanctorum dixit &c.

¶Quartum eſt de falſo cultu veri dei: vt ſi iudaicum etiã cultum ſeruauit, aut in cultu eccleſiaſtico falſum inſeruit: quia pernicioſum eſſet mendacium cultus.

¶Quintum eſt de ſuperfluo cultu veri dei: vt ſi fiat exceſſus corporalis apparatus aut cãtus aut ſoni, quod communiter veniale videtur. Sed ſi exceſſus conſiſtat in hoc quòd adiungitur diuino cultui cãtilena aliqua (ſiue in voce humana, ſiue in voce organi) mortale peccatum eſt ex ſuo genere: quia iniuria irrogatur eccleſiaſtico cultui ac deo dum colitur huiuſmodi cãtilenis.

¶Sextum eſt de inuocatione dæmonum explicita: quia mortale eſt. Et ſimiliter ſi familiaritatem aut pactum aut ſociale colloquium cum dæmone habeat: quia nõ licet cũ eis niſi hoſtiliter aut dominatiuè diuina virtute ſe habere.

¶Colloquia autem cum dæmone in arreptitijs & energu

minis vanè & curioſè,vt à multis fit,peccatum proculdu-
bio eſt:quia publicati ſunt nobis hoſtes. Mortale autem
non video,ſi nihil aliud peius curioſitate aut vanitate oc-
currit:quia imperfectum quid in genere ſocialis conuerſa-
tionis hoc eſt.

¶Septimum de incantationibus & diuinationibus per ſu-
perſtitioſa,in quibus dæmonis inuocatio implicitè inue-
nitur:quoniam mortale eſt,niſi ignorantia excuſet: vt ha-
bes in locis proprijs.Et his annectuntur diuinationes per
aſtra,ſomnia,auguria,ſortes,quando ſuperſtitioſæ ſunt:
& de portantibus breuia ſuperſtitioſa ad collum &c.

¶Octauum de perfidia votorum. Si non impleuit vo-
tum tempore debito. Si vouit facere malum: puta per-
cutere. Si vouit non facere bonum aliquod:puta nõ mu-
tuare,non fideiubere:quia non ſolum non valet,ſed pec-
cauit vouendo.

¶Nonum eſt de tentatione dei. Si tentauit deum, vo-
lens deum ſuccurrere ſibi miraculo quum poſſet ſe pa-
cere:aut &c.

¶Circa ſecundum præceptum occurrunt tria, iuxta tres
comites iuramenti:Iurabitis in iudicio,iuſtitia, & verita-
te.Hiere.iiij.

¶Quantum ad veritatem.Si iurauit aſſertiuè ſcienter fal-
ſum:vel dubitãs aſſertiuè tñ iurauit.Et ſimiliter ſi ꝓmiſſo-
riè iurauit nõ intẽdẽs implere.Et ſimiliter ſi comminato-
riè iurauit.Et ſi quod iurauit ſe facturum:noluit implere.

¶Quantum ad iuſtitiam.Si iurauit ſe facturum malũ,præ-
cipuè peccati mortalis.

¶Quantũ ad iudiciũ.Si iurauit indiſcretè & ſine rationabi-
li cauſa.Et ad hæc reducitur interrogare ſi fuit cauſa ꝙ ali-
quis iuraret falſum aut malũ,aut non impleret iuramẽtũ.

¶Circa tertium præceptum occurrunt quinq;: ſcilicet de
tempore ſacro,de actibus ſacris,de loco ſacro,de rebus ſa-
cris,de perſonis ſacris. ¶Circa primũ.Si feſtos dies viola-
uit,opa ſeruilia aut alia ab eccleſia ꝓhibita exercẽdo, aut

iubendo illa fieri.Si omiſit miſſam dictis diebus abſq; rationabili cauſa.Si idem feſtum audita miſſa conſumpſit in ludis vanis &c.Si tempore ſacrorum ieiuniorum,hoc eſt quadrageſimæ,vigiliarum & quatuor tẽporum,omiſit ieiunare abſq; rationabili cauſa.Si violauit hæc eadem cibis prohibitis.

¶Circa ſecundũ.Si nõ cõmunicauit in paſchate.Si non eſt cõfeſſus ſemel in anno.Si confitẽs mẽtitus eſt,vel tacuit aduertenter aliquod mortale:quia in hoc caſu cõfeſſio vtpote dimidiata eſſet iterãda.Si nõ peregit pœnitẽtiam iniunctã.Si contraxit matrimonium cũ perſonis ſanguine iunctis vſq; ad quartum gradũ.Si cõtraxit matrimonium clandeſtinũ.Si neglexit ſacramẽtum cõfirmationis pro ſe aut ijs quorũ curã habet.Si neglexit ire ad prædicationẽ: & ſcire quæ tenetur ſcire.Si fecit ſacros actus,hoc eſt act9 alicui9 ordinis:vt celebrare,facere diaconatũ,& huiuſmodi:& breuiter ſi dedit aut ſuſcepit ſacramẽtum aliquod in peccato mortali,hoc eſt abſq; illius cõtritione:aut ad hoc faciendum induxit aliquem.Si excommunicatus ingeſſit ſe diuinis:puta miſſæ,officio,proceſſioni.Si cum excommunicatis participauit in diuinis extra caſus conceſſos. Si excommunicatus minore excommunicatione ſuſcepit aliquod ſacramentum. Si ſuſpenſus aut irregularis aut interdictus ingeſſit ſe prohibitis ſibi.Si qui tenetur ad officium diuinum, non dixit illud.Si ex propoſito euagata mente illud dixit,in parte præcipuè notabili.Si dixit illud ita collidendo vt non exprimeret dictiones,ſed principiũ & finem verſus ſonando:quoniã ſi verẽ ita eſt,non ſatisfit. Si mutauit officium ad libitum.

¶Sirca tertium.Si violauit locum ſacrum,hoc eſt eccleſiã aut cœmiterium,ſemine aut ſanguine humano.Si violauit loci eccleſiaſtici immunitatem, inde furando,rapiendo,vel extrahendo vi inde homines:aut ibidẽ prohibita exercuit vel exerceri fecit:vt iudicia ſecularia,parlamẽta &c.Si interdictũ non ſeruauit.

¶Circa

¶Circa quartum.Si abuſus eſt ſacramentis,& præcipuè eu
hariſtia.aut ſacramentalibus: puta oleo ſancto, & huiuſ-
modi.Si non ſeruauit formas ſacramentorum.Si iniuriam
ecit ſanctorum reliquijs aut imaginibus. Si vſurpauit aut
ccupauit res mobiles vel immobiles deo dicatas: vt ſunt
es eccleſiarum.

¶Circa quintum.Si percuſſit aut quomodolibet violenta-
it clericum ſeu eccleſiaſticam perſonam.Si carnale pecca
um ſimiliter commiſſum eſt poſt ordinem ſacrum,aut re-
gionem,aut votũ caſtitatis. Si libertatem à gabellis &c.
ccleſiaſticarum perſonarum violauit, exigẽdo ab eis pro-
ibita exigi.

¶Circa quartum præceptum occurrunt quinq;: ſcilicet de
mpietate, inhumanitate, inobedientia, inobſeruantia, &
ngratitudine.

¶Quantũ ad impietatẽ.Si parẽtes nõ honorauit. Si illis
õ ſubuenit.Si ſanguine iunctis debitũ honorẽ & ſubſidiũ
õ impẽdit.Si patriæ ſi cõciuibus & patriæ beneuolis de-
ita nõ exhibuit auxilia & officia.Si filios aut nepotes ſi-
i cõmiſſos nõ educauit,inſtruxit,curauit.Si maledixit il-
s.Si neglexit corrigere illos verbo & verbere vt expedit,
ræcipuè in peccatis mortalibus:vt blaſphemiæ &c. Si
xorẽ vel virũ malè tractauit.Si famulos famulaſq; malè
ubernauit:& ecõtrario ſibi debitum nõ fecerunt.

¶Quãtũ ad inhumanitatẽ.Si crud9 ad pauperes.Si ad ope
a miſericordiæ negligẽs.Si de ſuperfluo nõ fecit eleemoſy
ã.Si exiſtẽti ĩ neceſſitate extrema aut magna nõ ſubuenit
t potuit.Si cõtra pauperes aliquid fecit aut dixit,aut im-
ediuit aliquã eis conferendam eleemoſynam.

¶Quãtũ ad inobediẽtiã.Si ex cõtẽptu nõ obediuit;ſeu ſi
õ obediuit vt nõ obediret.Si nõ obediuit in ijs quæ ſub
ræcepto mortalis peccati mãdata ſunt.Si nõ obediuit in
ãnũ alicuius.Si nõ obediuit in ijs quæ ſunt notabilis im-
ortantiæ.Si nõ obediuit in cõibus mãdatis.¶Et hic inſe
: de obſeruatione legũ & ſtatutorum &c.

X

¶Quantũ ad inobſeruantiã. Si principibus & ijs qui in dignitate ſunt conſtituti, nõ detulit debitum honorem & reuerẽtiam & ſubiectionem verbo & opere. Si magnatibus &c. non aſſurrexit &c.

¶Quantũ ad ingratitudinẽ. Si ex cõtemptu beneficij aut benefactoris fuit ingratus: ſeu ſi ideo fuit ingratus vt eſſet ingratus. Si fuit ingratus verbis. Si affectũ nõ habuit retribuẽdi. Si memoriã nõ replicauit recõpenſandi, ſed obliuioni mandauit beneficium. Si benefactori detraxit aut malefecit, aut fieri fecit.

¶Non occides, quintum præceptum. Vbi de iniurijs perſonalibus mortis, mutilationis, vulneris, vinculorum, carceris, ſeruitutis, cruciatus, & exilij, conſiſtentium in facto.

¶Si occidit, aut occidere attẽtauit. Si infantẽ tenuit in lecto cũ periculo oppreſſiõis. Si procurauit abortum viuificato fœtu. Si etiã procurauit abortũ ante viuificatũ fœtũ, ſcilicet primo mẽſe: quia etiã mortale eſt, minus malum tamẽ. Si venenũ ſterilitatis ſumpſit aut dedit. Si aliquid horũ fieri fecit, aut dedit conſilium, auxiliũ vel fauorem: imo ſi nõ obſtitit quum poſſet, in crimine eſt.

¶Si mutilauit aut mutilari fecit &c. vt de homicidio interrogatũ eſt. & ſic de alijs ſex. Si vulnerauit, ſi vinculauit, ſi carcerauit, ſi cruciauit quacũq; corporali afflictiõe, ſi in exiliũ miſit, aut aliquid horũ fieri fecit &c. vt ſuprà. Demũ ſi volũtate deliberata aliquid horũ deſiderauit vt alicui eueniret. ¶Ad hæc reduc de odio, ira, inimicitia, & bello. Si odio habuit aliquẽ. Si deſiderauit illi malũ animæ vel corporis, vel honoris, famæ, rerũ &c. Si gauiſus eſt de malo alicuius, & quali malo. Si vindictam fecit propria ptãte, aut ſimiliter fieri fecit, aut optauit fieri. Si noluit parcere inimico q̃tũ ad offenſam. Si negauit aut ſubtraxit cõmunia beneficia. Si inimicitias fouit. Et hic innumera occurrunt de actibus propterea geſtis intus & extrà: & de peccatis quorum fuit cauſa aduocando ſocios criminis &c.

Si fecit bellum iniuſtum. Si iuit ad bellum iniuſtum ſcienter. Si iuit ad bellum dubium de iuſtitia abſq; mandato ſuperioris: ita q obedientia non excuſet.

¶Sextum pręceptum. Non mœchaberis, de iniurijs venereis: ſcilicet de adulterio, inceſtu, ſacrilegio, ſtupro, fornicatione, & crimine innaturali.

¶Si cum perſona cõiugata, eſt adulterium. Si cum ſanguine iuncta, eſt inceſtus. Si cum perſona deo dicata per ſacrũ ordinem aut votum ſolẽne religionis, aut etiam per votum ſimplex caſtitatis, ſemper eſt ſacrilegium. Si cum muliere virgine, eſt ſtuprum. Si cum perſona ſoluta, eſt ſimplex fornicatio. Si innaturaliter perſona ſola, eſt mollities. Si cum perſona alia, eſt ſodomia.

¶In his venereis modus innaturalis, hoc eſt vt mulier ſupergrediatur, culpabilis maximẽ eſt. Alij verò tolerabiles ſunt: & videntur potius confitentibus relinquendi vt dicant ipſi. ¶De oſculis, tactibus & alijs hmõi interroga ſummariẽ inter non coniuges: inter coniuges nulla quaſi cura habeatur, niſi vel ad pollutionẽ extra actũ cõiugij agatur, aut periculo talis pollutionis agatur. Omnis em̃ extra cõiugij actum volũtaria pollutio, peccatũ eſt contra naturam.

¶Septimum præceptum, Non furaberis. de iniurijs quantum ad res: de furto, rapina, fraude, vſura, & hmõi. Si furatus eſt. Si rem alienam inuentam quæ non habetur pro derelicta, accepit animo retinendi pro ſe. Si ex naufragio res alienas accepit. Si vẽdidit aut emit cũ fraude: aut circa precium, aut circa rẽ, aut circa pondus, aut circa menſuram, aut circa numerũ. Si fecit contractus vſurarios. Si impoſuit nouam gabellã. Si exegit gabellas à perſonis eccleſiaſticis contra ipſarũ exemptiones. Si violẽter abſtulit rẽ alienam: aut etiã ſuã à qeto poſſeſſore, q̃uis malẽ poſſideret. Si cõtractum ſocietatis iniuſtę fecit. Si cõmunia bona vſurpauit. Et de cãbijs. Et breuiter hæc melius ipſi q fecerũt ſciũt ſi volũt ſe accuſare: quoniam conſcientia eorum accu ateos ſintus.

¶Octauum præceptum. Non dices falſum teſti mo-

nium,habet duo capita magna. Primum de iniurijs iudicialib⁹.Et hìc ex parte iudicis,ex parte accuſatoris,ex parte rei,ex parte teſtis,ex parte aduocati, ex parte procuratoris. Secundum de iniurijs verborum.Et hìc de mēdacio,detractione,contumelia,rixa, contentione,litigio, ſuſurratione, irriſione,maledictione.

¶Et qm̄ illa quæ pertinent ad primum caput,non ſunt cōmunia,ſed aut rara,aut ad ſtatus ſpectant iudicum,aduocatorum &c.ideo vide in locis proprijs: non prætermittendo circa teſtes in iudicio,an nō ſolum verum dixerint, ſed etiā an reſponderint iuxta interrogata abſq; ſophiſticatione. Et ſimiliter ſi reus in caſu quo tenetur,noluit fateri verum aut mentitus eſt:& tāto peius ſi inde alter(puta actor)infamatus eſt quaſi calumniator &c.

¶De mendacio.Si mentitus eſt pernicioſè,hoc eſt in dānū alterius:ſiue quò ad ſcientiā,docendo falſa:ſiue quò ad res, dicendo q; res iſta nō eſt iſtius.ſiue quò ad quodcūq; aliud bonum animæ vel corporis vel rerum exteriorum.Si mentitus eſt officioſè vel iocoſè.

¶Hìc annecte de ſimulatione & hypocriſi, quæ ſunt mendacia in facto. Si ſimulatio aut hypocriſis fuit pernicioſa, hoc eſt in damnum &c.aut ſi fuit adeo affectata,vt pro illa ſeruanda non curauerit incurrere mortalia peccata. Si mendicauit quaſi egens quum nō egeret.Si finxit reliquias ſanctorum aut miracula &c.ad quæſtum.

¶Annecte & de iactantia,ſi pernicioſa.Vide in locis ſuis.

¶De detractione.Si dixit aliquid ad infamiam alterius animo infamandi.Similiter ſi audiuit aut fouit aut induxit tali animo.Si nō animo detrahendi dixit verba detractoria cum lœſione famæ. Si facile retulit ex auditu mala aliorū. Si non defendit famam proximi iniuſte infamati, in caſu quo poſſet,& propterea lœſa eſt proximi fama.

¶De cōtumelia.Si dixit alicui aliquid criminoſum aut conuitium animæ vel corporis animo iniuriandi. Si ſine tali animo dixit:ita tamen q; notabiliter proximus eſt iniuria-

rus.Si ad hæc dedit conſilium &c.Si aliâs leuiter iniurias aliquas dixit.Si rixatus eſt,quo animo ,& quibus verbis iniurioſis aut minis.Si comminatus eſt,& quo animo , & quid.Si contentioni vacauit:& quo animo,an impugnandi veritatem vt impugnaret veritatem,an ex duritia aut apparentia quadam,& an in rebus fidei vel morum &c. Si litigioſus fuit omnibus opponens,ſemper quaſi moleſtus in colloquijs &c.¶De ſuſurratiõe.Si ſeminauit diſcordias aut fouit eas animo diſcordiam cauſandi aut fouendi. Si non eo animo ſed tamen tam notabiliter vt diſcordia ſequeretur.Si leuiter aliqua dixit quæ ingroſſatiua ſunt animorum.¶De irriſione.Si deriſit aliquē animo cõfundendi illum.Et ſi non tali animo,tamen ita turpiter vt confuſio ſequeretur.Si ioco aut leuiter irriſit aliquem.¶De maledictione.Si imprecat⁹ eſt malum alicui:& quod malum,animæ vel corporis,vel damnum rerum,famæ &c.Si hoc dixit animo vt eueniret.Si ex ira ſine animo malo.Si maledixit creaturis irrationalibus. Si maledixit diem natiuitatis ſuæ aut alterius,deteſtando hominem natum, ex cõſenſu deliberato volens malè natum aut non natum.&ſic de ſimilibus. ¶His anne&te de verbis turpibus,quæ malè morigerati habent in conſuetudine.

¶Nonum præceptum.Non concupiſces rem proximi tui de peccatis auaritiæ in corde.Si deſiderauit rem alterius iniuſtè habere.Si machinatus eſt ad dãnum alterius.¶Et hic de propoſitis & ſtudijs acquirendi per fas & nefas.Si fuit mediator aut conſultor ad aliquid huiuſmodi.

¶Decimum præceptum,Non concupiſces vxorem proximi tui.Hic de peccatis carnalibus in corde,& conſequēter in loquutione.Si concupiuit mulierem alienam aut cõſanguineam &c.ſecundum ſupradictas ſpecies luxuriæ. Si miſit ad hoc nuncios,ſi literas.ſi fuit mediator ad hoc aut adiutor.ſi oculis aut nutibus prouocauit.Si in eccleſia aliquid horum fecit:& peius ſi in miſſa &c.Et hic occurrunt innumerabiles actus amantium,quos ipſi ſciunt &c.

INTERROGATIONES autem de ſeptem vitijs capitalibus non arbitramur aliter apponendas quàm remittendo ad ipſa vitia: vt ſcilicet confeſſor viderit in verbo ſuperbia, quæ ſunt ſuperbiæ: & in verbo gloria, quæ ſunt inanis gloriæ: & in verbo auaritia, quæ ſunt auaritiæ: & ſic de alijs: ne contingat idem repetere.

¶Similiter circa ſtatus diuerſos hominum: ſiue communes, vt coniugatorum. ſiue ſpeciales, vt epiſcoporum, beneficiatorum clericorum, religioſorum, viſitatorum, iudicum, aduocatorum, procuratorum, medicorum, magiſtrorum, doctorum.

¶Artificum verò diuerſorum peccata, in ijs quæ fraudis ſunt applicata ad illam materiam maximè videntur conſiſtere: & ideo non duxi replicanda.

INtimiditas (qua homo non timet pericula vitæ, integritatis mēbrorū, & bonorū tꝑaliū, qn̄, vbi, cur, & ſicut oportet) peccatum eſt cōtrariū fortitudini: quia contra rectam eſt rationem.

¶Eſt autem peccatum mortale, quando ex cōſenſu deliberato homo non timet, cōtra rectam rationem nocendo ſibi ipſi vel proximo notabiliter: ſiue cauſetur animus hic impauidus ex minore q̄ debeat amore ꝓpriæ vitæ &c. ſiue ex elatione animi: vt frequentius accidit hominibus putantibus vilis animi eſſe timere & ſeparare ſe à cōtētionibus, rixis, armis &c. ¶Veniale autem peccatū hoc eſt quando ex ſtultitia excuſabili ꝓcedit: ſcilicet quia quaſi ſtolidus non perpendit pericula, & ideo non ponderans nō timet. Tātaq̄ poſſet eſſe ſtoliditas ꝙ nullum eſſet peccatū. Eſt etiam veniale & ꝓpter imperfectionē actus, vt ſi deeſt deliberatio (vt in primis motibus) & propter imperfectionem materiæ: vt in paruis periculis ſeu paruis rebus.

¶Aduerte hìc tam ꝓ hoc nō timēdi peccato quàm ꝓ ſimilibus peccatis in defectu paſſionū cōſiſtētibus, ꝙ q̄a paſſiones amoris, timoris, triſtitiæ, iræ, audaciæ &c. inditæ ſunt nobis ad ꝓſequēdū noſtra bona, vel ad fugiēdū mala, nō

ſit tibi curæ ſiquis quaſi ſtoic⁹ ex naturali cõplexiõe aut vñ decunq; animũ habeat aut videatur habere ſine paſſiõe timoris vel triſtitiæ &c. ſi tamẽ habet illã quãtũ ad effectum neceſſariũ: puta q; proſequitur bona pſequẽda, fugit fugiẽda, cauet cauẽda, quãdo, vbi, cur, ſicut &c. oportet. in huiuſmedi eñ voluntarijs omiſſionibus conſiſtit peccatum, ſiue habeat paſſionem, ſiue non.

INtruſio crimen eſt canonicũ: quo ſcilicet aliquis honorẽ eccleſiaſticum ſeu benefic ium abſq; canonica prouiſione acquirit de facto. & intruſus eſt & dicitur quãdiu ſic tenet: & eſt in ſtatu æternæ dãnationis.

INuidia (qua homo triſtatur de proſperitate alterius ſimilis ſeu æqualis, vel ſub alijs verbis, qua homo triſtatur de bono alterius quaſi diminuat propriã excellẽtiã) peccatũ eſt: quia triſtatur quis de bono alieno, de quo debet potius gaudere. Et eſt ex ſuo genere peccatũ mortale: quia cõtra charitatẽ, qua bonũ pximorũ diligere tenemur. Et propriẽ inuidia eſt quũ aliquis dolet q; alius proſperetur, nõ propter aliud: ſed propter hoc ſolũ q; ille parũ à ſe diſtãs, bonũ ſeu melius habet. apprehẽdit eñ inuidus quaſi illius bonũ ſit ſuæ diminutio excellẽtiæ. Qui aũt triſtatur de bono alteri⁹ propter aliquã conditionẽ adiunctã (puta propter dãnũ inde ſequẽs, aut quia caret ipſe, aut quia indignus habet) nõ eſt inuid⁹. Et ſunt tres: ſcilicet timidus, æmulus, & nemeſius de quibus in ſuis vide locis.

¶ Et ſicut contingit in alijs vitijs, ita hic intellige inuidiam ex voluntatis conſenſu eſſe peccatũ mortale: ſine deliberatiõe aũt eſſe veniale: vt in motibus paſſionum imperfectis, & ſimiliter in rebus minimis. Nec inuenitur inuidiam humanam habere plures ſpecies. Dico autem humanam propter inuidiam fraternæ gratiæ, qua quis triſtatur de diuinæ gratiæ diffuſiõne ſeu participatiõe: quoniã hæc inter peccata contra deum eſt, & ponitur peccatũ

in ſpiritum ſanctum, & eſt grauiſſimum.

IRa, paſſio eſt naturalis qua appetimus vindictam. Et ſi ratione reguletur, nõ eſt peccatum: ſed ſi à recta ratione exorbitet, peccatũ eſt. Põt enim vindicta iuſta rectè appeti, ſicut etiã poteſt rectè infligi: vt quũ pater aut prælatus iraſcitur contra filij aut ſubditi delicta & punit.

¶Dupliciter autẽ diſcordare poteſt à recta ratione. Primo quantum ad vindictam appetitam: quia ſcilicet quiſpiam appetit vindictam iniuſtam: ſiue ſit iniuſta ſecundũ ſe: puta quia appetit ꝙ quis occidatur quum nõ mereatur mortem. ſiue ſit iniuſta quantum ad actorẽ: puta quia licet mereatur mortem, non tamen ab homine priuato. ſiue ſit iniuſta quantum ad intentionem appetentis: quia licet ille mereatur mortem à iudice, iſte tamen appetit illam non vt iuſtam, ſed vt ſatiatiuam ſui animi. Et ſic ira eſt peccatũ mortale, quia contra charitatem: ita tamen ꝙ propter imperfectionem actus, vel ex parte irati, quia non ex conſenſu rationis (vt contingit in paſſionibus antequam verè conſentiamus) vel ex parte vindictæ, quia minima eſt (vt contingit in punitionibus minimis, quæ ſi fierent, quaſi pro nihilo haberentur) peccatum ſolummodo veniale intelligas, ſicut in cæteris vitijs humanis. Secundo poteſt à recta rõne ira diſcordare quantum ad modum iraſcendi: puta quia nimis ardenter intus quis iraſcitur, aut ſecundum exteriores motus nimis excandeſcit. Et ſic ſi exceſſiuus modus eſt nudus, peccatum eſt veniale. Si autem huic exceſſui adiaceat aliquid cõtra dilectionem dei vel proximi (vt blaſphemia aut maledictio ex aĩo) eſſet ex adiacẽti mortali mortalis.

IRonia apud morales vitium iactantiæ contrarium ſignificat, ſicut auaritia contrariatur prodigalitati: ita ꝙ irona fingit minus de ſe quàm ſit, ſicut per oppoſitum, iactantia fingit de ſe maius quàm ſit.

¶Et quoniam ironia aut negat aliquid ma

gnum in ſe quod quis in ſe recognoſcit, aut affirmat de ſe aliquem defectum quem in ſe nō recognoſcit, ideo ſemper peccatum eſt, vtpote mendacij ſpecies. Et poteſt diſtingui ironia in officioſam, iocoſam, & pernicioſam: vt pernicioſa, quæ ſola eſt peccatū mortale, intelligatur illa ironia quę contra charitatem dei aut proximi tendit: vt quum quis ad decipiendum illa vtitur: iuxta illud: Eſt qui nequiter ſe humiliat, & interiora eius plena ſunt dolo. Quum autem aliquis prædicat ſe defectuoſum vt habeatur humilis, incurrit ſimul contraria vitia: & ironię, fingendo defectus quos nō habet: & iactantiæ, fingendo humilitatē qua caret. Et quia hic eſt eius finis, ideo magis eſt reus iactantiæ ꝗ ironiæ.

IRregularitas nō culpa ſed pœna eſt, nec ſpectās ad confeſſores: quia pariter abſoluuntur à peccatis irregulares & non irregulares. Vnde pertranſeundum cenſui, monendo confeſſorem ꝙ ſi alicubi peccatum clerici propter quod incurriſſet irregularitatem, reſeruatū reperit, dicat clerico quòd ipſe de ſeipſo rōnem reddat: ne oporteat confeſſorem reuoluere omnia iura ad videndum omnes caſus quibus incurritur irregularitas. Et ſic in ſimilibus (puta in ſynodalibus & ſtatutis municipalibus) ſeruare memento, ne erres, & te exoneres.

SCITO tamen irregularitatem non ſolum à laicis incurri quādoq; ſine peccato (vt quum iudex occidit maleficū) verùm cùm clericus etiam malè operādo incurrit irregularitatem, nō propterea peccat mortaliter: ita ꝙ actus aliquis habens annexam irregularitatē non inducit peccatū mortale, ſiue exercens illum actū propterea reddatur inhabilis ad exequutionem ſui ordinis, ſiue non: quia plus eſt facere illud propter quod homo redditur inhabilis ad ſuſceptionē ſacramentorū, ꝗ facere illud per quod inhabilitatur ad exequutionem ordinis: quum ſuſcipere ſacramētum ſit maius exequutione ordinis, & ſit magis de neceſſitate ſalutis. Sed primum non inducit peccatū mortale vt patet de excom-

municatiõe minore.ergo nec ſecundũ.Incurritur quippe excõicatio minor abſq; mortali peccato,& tamẽ priuatur per eam homo perceptione omnis ſacramẽti.Et ſimile eſt de ſuſpenſionis & interdicti cenſuris iudicium propter eandem rationem.

¶Scito quoq; ꝙ appellatiõe irregularitatis homicidij voluntarij nõ venit irregularitas propter occiſionẽ hominũ in bello iuſto aut iudicio iuſto:quoniã vbi non interuenit homicidium,ibi non inuenitur irregularitas homicidij. Conſtat autem ꝙ quando homo iuſtè occiditur,non committitur homicidium: quoniam homicidium ſpecies eſt criminis.non enim ſignificat occiſionem hominis qualemcunq;,ſed iniuſtam.ergo non eſt ibi irregularitas homicidij ſiue voluntarij ſiue inuoluntarij.Cum quo tamen ſtat ꝙ interuenit in huiuſmodi alia irregularitas:puta cauſæ ſanguinis vſq; ad mortem.Et hæc ideo ſint adiecta vt ſciant priuilegiati in diſpenſatione irregularium citra homicidium voluntarium, poſſe ſe diſpenſare in omnibus caſibus occiſionis humanæ in quibus non interuenit crimen homicidij.Nec ſint decætero propter hæc ſoliciti ad petendum diſpẽſationem à papa:quia ipſi poſſunt diſpenſare.

¶Irriſio,vide ſuprà in verbo,deriſio.

IVdaizare ſiue ſeruando ſabbatum,ſiue alia Iudæorum cuſtodiendo,peccatum mortale eſt,ad ſuperſtitionem falſi cultus diuini ſpectans.

IVdæorum conuerſatio illicita eſt chriſtianis,in generali quidem quantum ad aſſiduam ſeu familiarem conuerſationem.

¶In ſpeciali verò quantum ad decẽ.Primo,ad ſimul habitandũ.Secũdo,ad ſimul cõuiuãdum.Tertio,ad ſimul balneãdum.Quarto,ad vocandũ illos in infirmitate. Quinto,ad percipiẽdũ medicinas ab eis.Sexto,ad nutriendum infantes eorum in domibus eorum.Septimo,ad ſeruiendum eis vt illorũ famuli.Octauo,ad eſſe ſeruum eo-

rum. Nono, ad præficiendum ſeu permittēdum illos in aliquo officio publico inter chriſtianos. Decimo, ad comedēdum azyma illorum: vt videre potes extra de Iudæis. & xxviij.q.j.in pluribus capitulis.

¶Et qm̄ in multis appoſita eſt pœna excommunicatiõis (vt in primo, tertio, quarto, quinto & vltimo. in ca.null9. xxviij.q.j.) ſecundum aūt dicitur ſacrilegum, ſextum verò & ſeptimum committitur prælatis vt compellant per eccleſiaſticam cenſuram, nono quoq; cenſura excommunicationis ferenda indicitur. xvij.q.iiij.ca. conſtituit. ideo cautum oportet confeſſorem in huiuſmodi non ferre vnam dē omnibus ſententiam, ſed quædam nullo pacto pertranſire: qualia ſunt omnia quæ quaſi continuam conuerſationem aut multam familiaritatem ingerunt (vt cohabitare, famulari domeſticè quouis miniſterio &c.) & q̄ tolerētur in officijs publicis. Primum enim horum periculum habet annexum ſubuerſionis: iuxta illud Apoſtoli, Modicum fermentum totam maſſam corrumpit. & propterea inhibitū eſt. Secundum autem derogat dignitati fidei: & idcirco eſt interdictum.

¶Quædam autem ſi abſq; contemptu non ſunt ſeruata, ex incuria aut aliqua cauſa rationabili, ſaltem ſecundū tranſgreſſorum iudicium, tolerari poſſunt: vt cœnaſſe cum eis, aut balneatum ſimul eſſe. vocaſſe ad curam ægritudinis, et ſimilia. Spectandum ſiquidem eſt ad tria. Primo, ad obedientiam, cui non contrauenitur ſi deſit contemptus. Secūdo, ad finem præcepti, qui eſt ne fides fideliū periculo corruptionis exponatur: contra quem fieret ſi familiaritas, aut illorū ſuper chriſtianos præfectura quælibet permitteretur. Tertio, ad alium finem præcepti, ſcilicet dignitatē fidelium ſeruandam: contra quem fieret & per illorum officia publica, & per azymorum illorū comeſtionē, & per cōuiuia. ipſis em̄ tanq̄ diuina profitentibus, noſtra abominātibus, chriſtiani quaſi ꝓphanos ſe exhiberēt illis deferēdo. Et oĩbus cõſideratis ſm̄ diuerſitatē tēporū, locorū, & perſonarū

eſt iudicandum,ſaluando ſemper tria prædicta.

IVdicis peccata ſunt in duplici differentia. quædam nanq; ſunt contra diuinum vel naturale ius, quædam contra ius poſitiuum.

¶Et peccata quidem iudicis prima principalia ſunt quinq;.Primum eſt iudicium iniuſtum in toto vel in parte.¶Secundum eſt iudicium temerarium, quando ſine ſufficientibus teſtibus,documentis & iuris ordine quò ad neceſſaria iudicat,etiam ſi eueniret inde ſententia iuſta:q̃a non debet iudicare niſi ex ſufficientibus ad iudicium.

¶Tertium eſt iudicium vſurpatum,quando vel non ſibi ſubditam perſonam,vel opus non ſibi ſubditum(puta oc cultum)iudicat.¶Quartum quaſi extraiudiciale eſt iniuſta remiſſio pœnæ:quando ſcilicet iudex etiã ſi princeps fuerit,relaxat pœnam homicidij,mutilationis, latrocinij, & huiuſmodi,in dãnum reipublicæ aut partis.Magnũ ſiquidem reipublicæ nocumentum communiter infertur quũ mali impunes euadunt:quia creſcunt mali:& qui ſunt ma li aut ad malum proni,audent perturbare,vulnerare, occi dere &c.Nec excuſat commutatio pœnæ in pecuniariam, nec pax à parte habita:quoniam princeps eſt cuſtos iuſtitiæ: ita q; abſq; rationabili cauſa vtens huiuſmodi vocatis clemẽtijs,peccatum mortaliſſimum incurrit:imo reus eſt ho micidiorum &c.conſequentium. ¶ Quintum eſt negatio ſeu dilatio iuſtitiæ,præſertim petitæ.Dico autem præſertim petitæ: quia tenetur etiam non petitam iuſtitiam face re,vigilando & inquirendo,ac purgando rempublicã ma lis hominibus punitionibus.Sed tanto grauius peccat pe titam negando aut procraſtinando iuſtitiam:& tenetur de expenſis & damnis illorum quibus negatur vel differtur ſi ne rationabili cauſa.Et quodlibet horum quinq; eſt pecca tum mortale:quia eſt iniuſtitia,quæ ex ſuo genere eſt mor tale peccatum.

¶Annexa autem peccata ſunt innumera,iuxta multitudinem cauſarum quæ poſſunt iudicem inducere ad aliquid

dictorum.Poteſt nanq; ex odio vel vindicta, ex auaritia, ex amicitia alicuius,ex ambitione,ex ignorãtia culpabili, ex timore mundano &c.incurrere hæc peccata.

¶Ex poſitiuo autem iure,ſiue canonico,ſiue ciuili,ſiue municipali,tot incurrunt peccata quot transgrediuntur prohibita.Quæ non tenetur confeſſor ſcire,ſed ipſi iudices tenentur ſcire quæ ſpectant ad officium ſuum. Et propterea ipſe ſeipſum probet ſi eſt iudex ordinarius,ſi violauit quæ ſunt ordinarij.Et ſi eſt iudex delegatus,ſi violauit quæ ſunt delegati:puta petere aut recipere præter eſculenta paucorum dierum,& expẽſas in caſu:quia eccleſiaſticus tenet reſtituere.de reſcriptis in.vj.c.ſtatutum.& cum ab omni.de vita & ho.cle. Secularis autem non poteſt præter eſculenta plus q̃ quatuor aureos recipere,ſi cauſa excedit centum aureos:vt ciuiles leges ſtatuunt.Sed hæc ſint exempli cauſa dicta,ipſi de ſeipſis loquantur.

IVdicium temerarium quo homo quicunq; ſine ſufficienti certitudine iudicat proximum de animo ſeu intẽtione,peccatum eſt: quia nemo debet definitiuè aſſerere etiã in ſuo corde quod neſcit, in præiudicium præſertim alterius. Et ſi ſic iudicat proximum de peccato mortali,peccat mortaliter:quia ſine ſufficienti cauſa deſpicit proximum,& in corde ſuo dat illi iniurioſum locum abſq; rationabili cauſa.Si autem iudicat de peccato veniali,aut de mortali non aſſertiuè in corde ſuo determinat,quàmuis credat firmiter & temerariè,non peccat mortaliter:quia non definitiuè iudicat,ſed venialiter,magis & minus grauiter iuxta qualitatem ſignorum æſtimandi,& affectus malè diſpoſiti,

¶Vbi quoq; pro timoratis conſcientijs,memento diſcernere iudicium operis,& iudicium perſonæ. Nam ſi quis non plus ſciens audit aliquem maledicentem (puta in mala hora)aut videt aliquem exercentem aliquem turpem actum,& credens actus huiuſmodi eſſe ſecundum ſe peccata mortalia,iudicat illos peccati mortalis,non incur-

rit peccatum iudicij temerarij de quo eſt communis ſermo: quoniam non iudicat perſonam, ſed opus: nec errat in iudicio perſonali, ſed in iudicio rerum. Tunc autem iudicaret temerariè, quando eſſet iudicium perſonale: ita ꝙ ex parte intentionis ſeu animi iudicaret illum peccare mortaliter, audens definire in actibus dubijs aut venialibus intentionem mortalem.

IVrare ſi ſuos habet comites, iudicium, iuſtitiam & veritatem, actus virtutis religionis eſt: vtpote profitens deum infallibilem omnium notitiam ac veracitatem habere: propter quod ſcriptum eſt: Laudabuntur omnes qui iurant in eo.

¶Contrariantur autem iuramento duo crimina, periuriũ, & iurare per falſos deos aut creaturas. Et de periurio quidẽ in loco ſuo inferius tractabitur.

¶De hoc autẽ crimine quod grauius eſt, nec habet nomẽ proprium, aduerte quòd ad blaſphemiam reducitur: quia dum aliquis intendit verè iurare, intendit teſtimonium infallibile afferre: & dum per creaturam quamcunq; aut falſum deum iurat, profitetur creaturam illam ſeu illum æſtimatum deum eſſe infallibilem teſtem, quod eſt proprium dei veri: ac per hoc attribuit quod eſt proprium dei, alteri: quod eſt blaſphemare. Eſt ergo iurare per creaturas aut falſum deum, plusq̃ periurium: quia eſt peccatum blaſphemiæ.

¶Veruntamen quum chriſtiani iurare videntur per creaturas (vt per ſancta euangelia, aut per ſanctos &c.) piè interpretandum eſt: hoc eſt ſecundum chriſtianum morem & ſenſum: hoc eſt vt intentio iurantis ſit deum in creatura afferre in teſtem, & non ipſam ſecundum ſe creaturam. Et iuxta hanc diſtinctionem diſcerne diuerſa ſcripta prohibẽtia & cõcedentia iurare ꝑ creaturas. Nam ꝓhibentia intelliguntur de creaturis ſecundũ ſe: concedentia intelligunt̃

de creaturis vt in eis eſt deus.

LARVARVM vſus illicitus ex circũſtãtia aliqua redditur,& nõ eſt ſecũdũ ſe illicitus:vt patet ex hoc ꝙ in repræſentationibus eſt licitus.Nec ſolũ redditur illicitus ex malo fine,& incõgruo tẽpore,loco & modo:ſed ex conditione perſonæ plurimum pẽſandus eſt.Nam quia tẽpore quo quaſi inſanire licet,laruæ aſſumuntur,iuuentutis hæc eſt licentia:& propterea à grauibus viris aliena cenſetur.

¶Et licet magnates etiam eccleſiaſtici ad excuſandas excuſationes in peccatis,dicant ſe maximè decere vt laruati incedant,vt poſſint liberè diſcurrere incogniti,quod nõ deceret illos manifeſtos,nihilominus non excuſantur.Tum quia tales non egent propter graues toto anno occupationes huiuſmodi recreatione.Tum quia non ad recreandum animum,ſed ad ſuperfluã agunt delectationem.Tum quia non curant cognoſci,imo plures eorum volunt cognoſci. Tum quia ſcandalizantur puſilli ex prælatis præſertim eccleſiaſticis laruatis.Et meritò,quia perſonas ſubeunt leuium & iuuenum ſecundum morem.Et hoc eſt valde penſandum.ſcriptum eſt enim.Qui ſcandalizauerit vnum ex iſtis puſillis,expedit ei vt ſuſpendatur mola aſinaria in col lo eius &c.

LAtrocinium quo obſeſſor viarum ſiue publicè ſiue occultè per vim aufert res à tranſeuntibus, ſpecies eſt rapinæ,& manifeſtè peccatum mortale:à quo denominantur latrones.

LEnocinium quo perſona mediat,fouet,allicit ad venerea aliena,peccatum eſt mortale,tanto grauius quanto reatum in ſe habet omnium criminũ quæ inde ſequunt̃.Hinc eñ lenones & lenæ ꝑſonæ infames ſatis notæ denominãtur.

LEx iniuſta peccatum eſt maximi criminis:nec meretur vocari lex, ſtatutum,aut &c.ſed corruptio legis.

¶Conſurgit autẽ iniquitas legis ex quatuor.Primo,ex materia:vt quũ mãdatur fieri aliquid quod eſt peccatũ,& præcipuè mortale:vt ſunt leges de ſacrificãdo idolis,de fallendo proximum.

¶Secundo,ex forma:vt ſunt leges grauantes inæqualiter ſubditos inæqualitate proportiõis,quæ conſtituit iniuſtitiã diſtributiuã:vt quum fit edictum de colligẽdis decem milibus ducatorũ à populo,ita q́ tales ſoluant centũ,& tales viginti &c.quum tamẽ ſecundũ proportionalẽ iuſtitiã ecõuerſo forte fieri deberet:ſed quia attenditur ad fauores vel ad amicitiam,ideo ſic iniquè diſtribuitur onus.Et ſic de ſimilibus.

¶Tertio,ex authore legis:quia ſcilicet nõ habet poteſtatẽ ſtatuẽdi,vel non habet poteſtatẽ ſuper illos,vtpote exemptos,aut ſuper illã rem ſeu illud opus.

¶Quarto,ex fine:quia nõ ordinatur in veritate ad cõmune bonum,ſed ad proprium commodum principis.

¶Et quocũq; horum modorũ lex ſeu mãdatum iniuſtitiã habeat,nõ ſolum eſt iniqua,ſed non obligat ſubditos ad ſui oſeruantiam.

¶Ad ſecundũ modũ ſpectant oẽs gabellæ iniquæ ex forma:vt videtur oẽs gabellæ de ĳs quæ deferunt pro ꝓprio vſu,quæ etiã ex ciuili iure ſunt prohibitæ.Ad quartũ autẽ oẽs iniquæ ex non durante amplius fine:vt ſi gabella fuit poſita ad faciendũ muros ciuitatis,perfectis muris iniuſta eſt ſi perſeuerat exactio.

LIbellus famoſus quo quis proximum infamat exponendo iniurioſam alicui ſchedulam vt inueniatur,legatur &c.ad detractionis crimen ſpectat,ſi authoris nomen occultatur.Si verò ſeipſum nominat,ad cõtumeliæ nequitiã pertinet.Et propterea ſemper eſt ſcelus magnum.

Literas

LIteras alienas ſigillatas aperire inuito domino, peccatū eſt iniuſtitiæ & curioſitatis.Interuenit ſiquidē in hoc opere iniuſtitia:quoniā fit iniuria cuſtodiēti literas ſub ſigillo.ideo enim apponitur ſigillum,vt cuſtodiatur ſcriptura interior per ſigillum.

¶Et quia cuſtoditur duobus,ſcilicet mittēti,& ad quē mittitur:(mittēs ſiquidē,cuſtodiā ſigilli appoſuit vt ſic cuſtodita litera perueniat ad eū ad quē mittit)ideo appellatiōe dñi in propoſito venit vterq;.Et propterea niſi alter eorū cōſentiat,aperitur ſigillū inuito dño.Et vtriq; fit iniuria: quia ius aperiēdi quod vtriq; ſoli cōuenit,nō ſolū vſurpatur,ſed tollitur.nō em̄ reſtat quod aperiatur poſtq̄ apertū eſt.Curioſitas quoq; inuenitur in hoc actu,qa ad hoc aperiuntur literæ vt legātur,vt ſciat legēs id quod ſcire nō decet,aut ſaltē vnde ſcire nō decet:quia ex alienis ſecretis nō decet acquirere notitiā.Eſt igitur peccatū iniuſtæ curioſitatis aperire literas ſigillatas inuito domino.

¶Et quia iniuſtitia ex ſuo genere eſt mortale peccatū formaliter loquēdo,ideo actus iſte ex ſuo genere eſt peccatū mortale ſi formaliter fiat.¶Dupliciter nāq; contingit hoc facere.Primo formaliter & per ſe,hoc eſt ex intētione iniuriā talē faciēdi:ſicut detrahēs animo detrahēdi, & dicens cōuitiū animo iniuriādi &c.Et ſic eſt mortale:quia iniuria iſta nō eſt inter paruulas iniurias,quæ quaſi pro nihilo ab hominibus habētur:ſed eſt iniuria æſtimata ab omnibus: vt patet.Et ſi quæratur in quo iniuſtitia hæc nocet proximo,dicēdū eſt ꝙ lœditur proximus in proprio iure cuſtodiæ ſcriptorū ſuorum:quod cōtra ius gentiū violatur,quaſi ius legatorū inanimatorū.cōmuni enim fidei ſigilla literarum credita intelliguntur.

¶Alio modo aperiūtur literæ ſigillatæ nō aīo iniuriā hāc irrogādi.Et tūc nō propriē incurritur iniuſtitia:qa non fit iniuſtū formaliter,ſed materialiter:ac per hoc nō eſt peccatū mortale,niſi actus redeat in naturā ſuæ formæ aliūde,

puta ex nocumēto ſubſequuto in fama,honore,rebus &c. vel forte ex excellētia perſonæ offenſæ,puta principis:vel ex alio accidente.

EX HIS aūt habere potes tria ſpecialia. Primum eſt ꝙ ſiquis ſigillatas alienas literas legat ſub ratihabitiōis ſpe in mittēte,vel ad quē mittitur,excuſatur: quia nō aperit inuito domino.¶Secundū eſt,ꝙ ſiquis huiuſmodi literas aperiat ex curioſa leuitate,putās pro certo ꝙ nō ſunt ibi ſcriptæ res importātiæ,paratus tñ ad ſecretū ſi caſu ibi inueniretur aliquid ſecretò tenēdū,peccat quidem ſed venialiter tm̄:quia nec per ſe facit iniuſtum,nec per accidēs redit iniuſtum materialiter in naturā formalis iniuſtitiæ:quia nullū eſt periculum nocumenti.

¶Tertiū eſt ꝙ authoritate publica ex cauſa rōnabili aperire huiuſmodi literas,nō eſt iniuſtū quāuis fiat inuito dñoꝛ quia reſpublica ius habet prouidēdi ſibi opportunē.ad prouidā autē cautelā publici boni ſpectat tēpore belli vigilare ſuper inſidijs,proditiōibus & tractatibus &c.quæ per literas poſſent ſignificari.Et idcirco excuſantur aperiētes huiuſmodi literas de mādato publico ex cauſa belli aut alia rōnabili cauſa.Et ſibi ipſi imputet extraneus vel dñs eccleſiaſticus aut ſecularis qui mittit literas,ſi diſplicet factum. ſcire em̄ debet ꝙ nulli iniuriā facit qui vtitur iure ſuo. Et hac eadē ratiōe,quia ſcilicet vtitur iure ſuo,maritus aperit literas vxoris,ſeu ad vxorē,& pater filiorum,& prælatus religioſorum.& ſic de ſimilibus.

Litigiū duo ſignificat peccata,Alterū quod vocatur cōtētio,qua quis cōtra veritatē ex propoſito litigat,de qua ſuperius dictū eſt.Alterū quod propriū nomen nō habet,quo homo in conuerſatione humana oib⁹ oppōit verbo vel m tu aliquo:ac ꝑ hoc moleſtā habet cōuerſationē:vtpote triſtitiā ingerēs his cū quib⁹ cōuerſatur.Eſt aūt peccatū hoc contrarium affabilitati:qua homo conuerſatur cū omnibus delectabiliter vt decet. ¶Et poteſt hoc peccatum incurri dupliciter,Vel

formaliter,hoc eſt ex intentione contriſtandi hominem cōtradicendo.Vel materialiter,hoc eſt abſq; huiuſmodi intētione.Et vtroq; modo eſt peccatum : quia contra rectam rationem exigentem hominem debere conuerſari delectabiliter vt decet.Et communiter eſt peccatum veniale,propter paruitatem nocumenti intenti ſeu ſubſequentis .nam huiuſmodi triſtitia minimum quid eſt.Si tamen intenderet aliquis confundere hominem,aut contemptibilem reddere per huiuſmodi contradictiones,eſſet peccatum mortale; propter notabile proximi nocumentum.

LItigare in iudicio ꝓ tp̄alibus reb⁹ ſibi iuſtè debitis,vt quotidie fit,pctm̄ eſt quadrupliciter.

¶Primo,ex irrationabili cauſa:puta ſi ex cupiditate ſeu auaritia aut pertinacia quadam, vel opprimēdi aut moleſtandi cauſa litigatur.

¶Secundo,ex modo perſonali:ſi contentioſè & quaſi inimicè,non colloquendo &c.litigatur.

¶Tertio,ex modo iudiciali:ſi fraudulenter,ſi peruerſè ꝓducendo,probando,prorogando &c.litigatur.

¶Quarto,ex ſcādalo puſillorū:vt contingit qn̄ frater contra fratrem,aut religioſi cōtra laicos grauatos filijs & filiabus,ſeu aliâs indigētes &c.quibus deberēt donare,litigāt. Deberent em̄ præpoſiti proponere capitulo,& cum capituli cōſilio blāda charitate aut donare,aut differre in pinguiorē fortunā:(hæc em̄ eſt vera fides boni diſpēſatoris rerū Chriſti)& nō ſcādalizare mūdū litibus,quaſi ſuffocando debitorē(Redde quod debes)prætextu eccleſiæ: quaſi Chriſtus non habeat vnde aliunde cultores ſuos paſcat.

LVdere ex duplici capite inuenitur peccatū vel ex genere ludi,vel ex circunſtantijs.

¶Ludus autē ex proprio genere peccatū eſt,q conſiſtit in actionibus turpibus vel iniuſtis.Et diſtinguitur in tria genera.

¶Primum genus eſt quum ludus aſſumit turpia verba vel facta.Et ſi qdē verba vel facta ſunt peccata mortalia ,lud⁹

eſt peccatum mortale.ſi autem verba vel facta ſunt peccata venialia, ludus quoq; erit peccatum veniale. ¶ Secundum genus eſt quum ludus aſſumit nociua proximo: ſiue noceant in perſona, ſiue in fama, ſiue in honore &c. Et ſic ſemper eſt peccatũ mortale: quia nocere proximo, eſt mortale peccatum, niſi propter imperfectionem actus excuſetur. Eſto tamen hic prudens interpres: quoniam moderata haſtiludia, & moderata gladiatoria, & ſimiles exercitationes armorum quæ parum nocumenti periculo exponunt ob commune bonum militaris diſciplinæ, quæ exercitatione comparatur, prouocatur & fouetur, non cõprehendũtur ſub his damnatis ludis. ¶ Tertium genus eſt quũ in ludum aſſumuntur ſanctorum geſta, tanq; contemnantur, & in deriſionem deducantur. hoc enim peccatum mortale eſt, iniuriam inferens non homini ſed deo in ſanctis aut ſacris ſuis.

LVDVS verò ex circunſtantijs malus cẽſetur ex ſeptẽ. ¶ Primo, ex fine: vt ſiquis ita eſſet affectus ludo vt multũ tempus conſumeret in ludis, & hoc eſſet veniale, vel etiam non curaret de præceptis dei vel eccleſiæ propter ludum; quia hoc eſſet mortale. ¶ Secundo, ex perſona: vt ſi decet perſonam talem ludere tali ludo: vt prælatos &c.

¶ Tertio, ex loco: vt ſi in eccleſia luderetur: quod eſſet mortale quò ad ludos theatrales & ſimiles; veniale autem ſine rationabili cauſa quis ibi luderet ad ſcacos.

¶ Quarto ex tempore: vt ſi diebus feſtis nimis abſtraheretur à diuinis propter ludum. ¶ Quinto, ex qualitate: vt ſi talis ludus (puta alearum) ſit prohibitus. Hodie tamen ſolis clericis prohibiti quidam ludi videntur. vide in verbo, clericus. Laicis enim omnis ludus non ſecundum ſe malus, licitus videtur, niſi vbi ſpecialiter prohibitio ſeruari conſueuit. ¶ Sexto ex modo: vt ſi fraudulenter ludatur.

¶ Septimo ex abuſu, dum multi ludo qui cauſa recreationis licitus & ſanctus eſt, abutuntur vt negociatione ad lucrum; ita quòd non ludunt propter delectationem princi-

paliter,& pecuniam interponunt quaſi ſtimulum ad verè ludendum,ſed ludunt principaliter propter lucrum.Et hoc ſemper eſt peccatum: quoniam eſt dare operam turpi lucro.ſi tamen nulla alia deformitas immiſceatur,nõ eſt peccatum mortale.

LVxuria apud morales peccatum generale eſt animi ſuperfluitatibus vacantis. Appropriatè tamen vſurpatur pro ſuperfluitate in venereis. Et ſic ponitur vnum inter ſeptem vitia capitalia.

¶Poteſt autem dupliciter ſuperfluitas venereorum inueniri.Primo ſecundum ſolas circunſtantias:vt contingit inter coniuges.Et ſic communiter eſt venialis luxuria.¶ Secundo ſecundum ipſam ſpeciem actus:vt contingit in fornicatione,ſtupro,adulterio &c.& ijs quæ ad hæc ordinantur. Et ſic ſemper eſt mortale peccatum:vt de qualibet ſpecie in ſuo loco patet.

MAGISTRORVM peccata circa tria ſunt:doctrinam,mores,& lucrum.

¶Quãtum ad doctrinam peccatur primo docendo noxia animæ,ſiue contra fidẽ catholicam,ſiue contra bonos mores.Et hoc ſiue directè ſiue indirectè:hoc eſt ex modo dicendi,magnificando contraria,& quaſi deſpiciendo ea que ſunt fidei ſeu bonorum morum:vt contingit doctoribus multis philoſophiæ,& poetis arrogantibus ſibi philoſophiæ authoritatem,libertatem ingenij,& contemptu fidei & bonorũ morũ:quaſi non ſint veri philoſophi nec veri poætæ qui boni Chriſtiani ſunt.

¶Secundo docendo falſa vt vera.Et hoc ſi ex induſtria fit incurritur mendaciũ pernicioſum mẽtiendo in ijs quæ ad perfectionem ſpectant intellectus:qualia ſunt ſcibilia omnia.nocumentum enim inferre in bonis intellectus,nõ eſt minus ꝙ̃ nocere in bonis corporalibus.Secus aũt eſt mentiri de aliquo ſingulari:qm̃ ſingularia non ſunt ſcibilia, &

illorum notitia non per ſe ſpectat ad perfectionem intellectus. Si autem nõ ex propoſito falſum dicitur in ſcibilibus, non eſt peccatum mortale: quum non ſit mendacium niſi materialiter: niſi forte nocumentum notabile inde proueniens ex incuria aut temeritate doctoris aſſerentis temerè falſum, reducat actum in naturam mendacij. tanq̃ non curauerit mentiri in nocumentum aliorum. ¶ Tertio, negligendo ſtudere vt docere bene poſſit &c. ¶ Quarto, nolendo docere aliquid egregium ex inuidia. Quinto, deuiando ſcholaſticos auditores ab alijs doctoribus in dãnũ ipſorum auditorũ, & iniuriã doctoris. Et hoc eẽt mortale ſi ſic fieret.

¶ Quantum autem ad mores non ſolum peccat minus corrigendo, vel excedendo in correctione, ſed quod magis vrget fouendo aut inuitando ad turpia ſeu ludos &c. ſunt eñ cauſæ multorum per hoc malorum inde ſubſequentium in adoleſcentulis.

¶ Quò ad lucrum verò peccatur ſi exigit pluſq̃ ſibi debeatur, aut à quibus non ſibi debetur

MAledictio qua quis imprecatur alicui malum, peccatum eſt mortale ex ſuo genere: quia contra charitatem eſt cupere alicui malum.

AEVERTENDA tamen ſunt hìc quatuor. Primum eſt, quòd eſt ſermo de malo ſub ratione mali, & non ſub ratione boni honeſti vel vtilis: hoc eſt, ad maledictionem requiritur quòd deſideretur homini malum, puta mors, infamia, damnum rerum, infirmitas, & ſi quod aliud malum occurrit: ita q̃ nõ deſiderentur iſta illi vt iuſtitia dei aut reipublicæ habeat ſuum locum: ſicut lætabitur iuſtus quum viderit vindictam. Et ſimiliter q̃ non deſiderentur iſta illi vt medicina corrigens illum, & reducens ad ſanitatem animæ, aut ſaltem reuocãs ab oppreſſione bonorum. Sed deſiderantur iſta proximo non curando plus. hoc enim eſt deſiderare malum formaliter. ¶ Secũdũ, q̃ ſermo eſt de creatura rationabili, cui ſoli põt aliqd mali obuenire. Vbi cautè aduerte q̃ ſi maledicuntur creaturæ irrationales abſq̃

alia adiunctiõe,peccatũ eſt ocioſi verbi.Si verò maledice-
rẽtur vt ſunt creaturæ dei,nõ eſſet ſimplex maledictio,ſed
blaſphemia:ſicut etiam blaſphemia eſt maledicere ſanctos
aut deũ.Si autẽ maledicerẽtur in ordine ad homines,vel vt
ſunt res alicuius(vt ſiquis imprecetur ſterilitatẽ agro alicu
ius,aut mortẽ pecudibus alicuius,&c.)perinde eſſet vt im
precari damnũ homini qui eſt dominus.Vel vt ſunt cõten
tiuæ, & breuiter relatiuæ ad bona humana:vt ſiquis hac
ratione maledicat diem natiuitatis ſuæ vel alterius, idem
eſt ac ſi maledixiſſet hominem illum naſcentem.Si verò re
latiuè ad mala humana,nullum peccatum eſt: ſicut nec
maledicere humanis malis.ſic enim Iob maledixit diem
natiuitatis ſuæ,pro quanto continet tot mala culpæ & pœ
næ huius vitæ. Et Dauid montes Gelboë,pro quanto
ibi occiſus eſt populus domini. Et ſic de ſimilibus.Dæ-
monem demum maledicere abſolutè non eſt peccatum:
quia ratione ſtatus ſui mali intelligitur à Chriſtianis
maledici.

¶Tertiũ eſt,ꝙ maledictio dupliciter incurritur:ſcilicet vel
per ſe,hoc eſt ex intẽtione maledicendi vt malum eueniat.
Et ſic eſt peccatũ mortale ſi homo maledicitur directè,vel
indirectè vt declaratũ eſt:niſi propter imperfectionẽ actus
vel ex parte mali,quia minimũ pro nihilo reputatur:vel
ex parte affectus,quia nõ ex cõſenſu rationis cupiebat.Et
materialiter incurritur maledictio quum quis maledicit
verbo,ſed nõ animo maledicẽdi,ſed ex ſurreptione vel la-
pſu linguæ aut malo vſu huiuſmodi profert.& eſt veniale
peccatum.

¶Quartũ eſt,vt non fallaris cõfeſſor quò ad duo Primò,
ad diſcernẽdũ ſi perſona irata maledixit ex animo vel non.
nã nõ oportet inſpicere ad tẽpus quietis,ſed ad tẽpus iræ &
furoris.Ex hoc ẽm ꝙ poſt irã perſona quieta nollet malum
illi cui imprecata eſt,nõ habetur ſignum ſufficiens ꝙ non
maledixit ex animo,ſed ſolummodo quòd non perſeuerat
in malo animo. Sed oportet ſcire ſi tunc quando im-

precabatur,paſſio iræ & furoris intantū præualuit ꝙ flexit voluntatē ad cōſenſum,ita ꝙ tunc voluiſſet vt eueniret quod imprecabatur.Nā ſi ſic eſt,nō excuſatur à mortali:ſicut nec qui ex nimio libidinis ardore cōſentit vt vellet fornicari:ꝗuis tranſacta tentatione nollet,& gaudeat ꝙ non fecerit,& multum doleret ſi feciſſet.ſimile eſt enim hic & ibi.

¶Secūdo,ad diſcernēdū animū eius q̄ maledixit irrationali creaturæ reſpectiuè ad bona humana:puta maledictus ſit dies in qua natus es,aut in qua nat⁹ ſum,& ſimilia:qm̄ ipſimet qui dicūt nō intelligūt verborū propriū ſenſum, ꝙ ſcilicet redūdet in maledicēdū illū hominē naſcentē.Et propterea oportet examinare animū dicentis,ſi tunc per illam maledictionem optabat aliquid mali notabilis illi homini,ſiue ſit ipſemet ſiue alter.nā ſi optādo illi malū notabile dicit,maledictus dies in qua natus es,quaſi optans illū nō fuiſſe natum,aut fuiſſe malè natū,peccatū eſt mortale ſine dubio.Si verò ex ira maledicit diei illi,& intēdit ꝙ dies ſit maledictus,ſed nō intendit per hoc velle vt ille habuerit vel habeat malū ex natiuitate ſua,peccatū veniale eſt:quia intentio maledici nō protenditur ad cupiendum malum proximi.

MAleficiū peccatum eſt generale quo quis nocet proximo.Vſurpatur tamē appropriatē pro peccato quo quis nocet proximo per aliquā dæmonis inuocationē.Vnde malefici dicuntur qui impediunt conſummationem matrimonij, pueros lædunt aut etiam occidunt,& quæuis alia mala incantationibus ſuis inferunt.

¶Cōſtat autē crimē hoc eſſe mortale ex duplici capite:& quia inuocatio eſt dæmonū,& qa nociuū eſt humano generi.Cōfunditur tamē plerūq; nomē maleficij ad inuocatiōes dæmonū etiā vtiles hominibus,quū diſputatur an liceat maleficium ſoluere maleficio altero.

VBI SCITO ꝙ ſoluere maleficiū alio maleficio,pec-

catum quoq; eſt mortale:quoniã maleficium eſt ſecũdum ſe prauũ,& nulla poteſt intentione bene fieri.Et ſimiliter inducere maleficium paratũ ad maleficia perpetranda,ad ſoluendũ maleficiũ alio maleficio,eſt peccatum mortale: quia nulla ratione licitũ eſt inducere hominẽ quãtumcũq; paratũ,ad offendendum deum.

¶Nec habet locum in propoſito diſtinctio inter inducere ad peccãdum,& vti iniquitate alterius parati ad peccandum,vt diſtinguitur in vſura,& in iuramẽto infidelium: quoniã illa diſtinctio non habet locum niſi in illis in quibus actio petita poteſt ab illo parato fieri ſine peccato ſi vult,& ex iniquitate ſua prouenit ꝙ apponit ipſe peccatũ. tunc ẽm petens petit opus bonum:ſed quia ille à quo petitur,non vult niſi cum peccato efficere,ideo petens vtitur iniquitate parati,& nõ communicat peccato illius.Verbi gratia petens mutuum ab vſurario,petit opus bonum,ſcilicet mutuũ:quod vſurarius ſi vellet poſſet ſine peccato cõcedere.& ſimiliter petẽs iuramentũ ab infideli,petit opus religionis ſanctũ,ſcilicet iurare, quod idololatra poteſt ſi vult ſine peccato cõcedere,recognoſcẽdo verũ deũ,& per illũ iurãdo.In ꝓpoſito aũt petitur à maleficio vt ſoluat maleficiũ,quod ille nõ põt etiã ſi vult præſtare ſine peccato. Et propterea cõuincitur quis ꝙ petit peccatum,& inducit paratũ ad peccandũ.digni aũt ſunt morte(inquit apoſtolus)non ſolũ qui faciũt,ſed etiã qui cõſentiũt facientibus.

¶Si aũt malefic⁹ ſciret maleficiũ factũ cõſiſtere in laqueo ibi alligato,nullũ peccatũ eſſet rogare vt ſolueret illã alligaturã:quia hic nulla interuenit dæmoniaca opera,ſed humana tantũ actio,quã quilibet alius poſſet efficere ſi ſciret vbi eſſet illa alligatio.

MAlitia peccatum eſt generale,quo homo ex ſola intentione mali eligit malum.Hinc enim diſtinguendo peccantes ex malitia vel infirmitate vel ex malo vſu,excuſamus illos qui ex paſſione aut vſu aut imprudentia peccant,aggra-

uantes eos qui nō niſi quia intēdūt malū,eligunt peccare. ſunt em̄ peſſimi in quocūq; genere peccēt.difficile em̄ vidē tur corrigi poſſe.Cōtingit tamē propter imperfectionem actus eſſe veniale peccatū ex malitia:vt ſiquis vana mēdacia eligit dicere ex intētione huius mali quod eſt vanē mē tiri,& nō propter aliud.Eſt ſiquidē imperfectio actus ex parte mali,quia non eſt malum pernicioſum.

MAtrimonium quantum ad peccata quæ in illius contractu interueniunt, tractandum eſt primo: deinde de peccatis quæ in illius vſu occurrunt.

¶In contrahendo igitur matrimoniū per verba de præſenti,pōt ex ſeptē capitibus peccatū incurri.Primo agēdo cōtra impedimēta dirimentia.Secundo contra impedimēta nō dirimētia.Tertio cōtra modum. Quarto cōtra intentionem ſacramenti.Quinto ex intentione finis mali.Sexto ex præpoſtera intētione finis.Septimo ex indignitate perſonæ.

QVANTVM ad primū,impedimēta dirimētia continētur in his verſib9:Error,cōditio,votum, cognatio, crimen:Cultus diſparitas,vis,ordo, ligamē,honeſtas: Si ſis affinis,ſi forte coire nequibis:Hæc ſociāda vetant connubia,facta retractant.

¶Quorū ſummaria explanatio eſt.Primū impedimētū eſt error circa ſubſtātiā perſonæ:puta intendit quis cōtrahere cū primogenita,& ſupponitur alia,erratur ibi in perſona. Sed ſi erretur in qualitate(puta quia nō eſt bona aut diues aut ſana &c.vt ei dicebatur)non ſuffragatur.

¶Secundū eſt cōditio,ſcilicet ſeruilis.nam ſi ignoranti ſeruitutē,libero datur ſerua,quā ſi ſciret ſeruam,nō acciperet, non tenet matrimonium.

¶Tertiū eſt votum,ſcilicet ſolēne religionis approbatæ, ſiue fuerit profeſſio expreſſē ſiue tacitē facta.nam illius matrimonium nullum eſt.

¶In quarto impedimento clauduntur tria impedimenta

iuxta tres cognationes:ſcilicet naturalem,ſpiritalem ,& legalem . Cognatio naturalis tollit matrimonium vſq; ad quartum gradum incluſiuè:ita quòd inter conſanguineos ac conſanguineas in primo,ſecundo,tertio & quarto gradu non poteſt eſſe matrimonium.

¶Cognatio ſpiritalis,quæ contrahitur in baptiſmo vel cōfirmationis ſacramento,tollit matrimonium ſecundū tres tantum lineas.Prima eſt inter ſpiritalem parentem & filiū ſeu filiam:hoc eſt inter tenentem ad baptiſmum vel chriſma,& baptizatum ſeu confirmatum.Secunda eſt inter cōpatrem & commatrem . Tertia eſt inter fratres ſpiritales: hoc eſt perſonam baptizatam ſeu confirmatam , & filios ſeu filias naturales patris ſpiritalis.Et aduerte hìc duo.Primum ꝙ idem eſt iudicium de tenente ad baptiſmum , & baptizante.Secundum ꝙ idem eſt iudicium de tenente ad baptiſmum,& illius vxore,ſi iam conſummatum matrimonium erat.

¶Cognatio legalis(quæ contrahitur ex adoptione alicuius in filium ſeu filiam)tollit matrimonium ſecūdum tres lineas.Prima eſt inter adoptantem & adotatum,ac illius filium,& iterum filium filij,& deinceps.Secunda eſt inter filios naturales ac legitimos adoptantis & adoptatum.Tertia eſt inter vxorem adoptantis & adoptatum,& inter vxorem adoptati & adoptantem.Inter quas ponitur differentia,ꝙ tam prima q̃ tertia eſt perpetua:ſecunda autem temporalis,ſcilicet quādiu manet in poteſtate patris adoptantis.& ideo mortuo patre,aut emancipato filio naturali vel adoptiuo,poteſt inter eos eſſe matrimonium.

¶Quintum impedimētū eſt crimen,quod duplex eſt:adulteriū,& homicidiū.Sed quatuor cōficiūtur hinc caſus impediētes.Primus eſt ex puro homicidio,qñ alter cōiugū ꝓcurat alterū occidi ꝑ aliquā tertiā perſonam.nam inter coniugē remanentē & perſonā illā tertiā cōſorte in homicidij talis crimine,nō pōt eſſe matrimoniū in perpetuū:vt patet extrà.de cōuerſione infideliū.ca.laudabilem.¶Secūdus eſt

ex homicidio mixto adulterio,quando alter coniugũ adul teratur,& per ſe vel alium occidit alterum coniugem,nam inter remanentem coniugem & perſonam illam cum qua adulterium commiſſum fuerat,non poteſt eſſe coniugium vt patet extrà.de eo qui duxit in matri.quam pol.per adul. ca.ſuper hoc.&.xxxj.q.j.ſiquis viuente. Et ſcito ꝙ multi & forte omnes exponunt hos duos caſus limitando cũvna conditione:ſcilicet ſi dictum homicidium fiat ea intentione vt ſit ſeu fiat matrimonium inter prædictos:ita ꝙ ſi nõ propter hanc intentionem coniunx occidens per ſe vel aliũ occidat ſuum coniugem,non incurrit impedimentum dirimẽs matrimonium.Sed quum hoc ſpectet ad ius poſitiuũ, & iura non inueniantur apponere dictã conditionẽ(vt patet dicta capitula intuenti)nec aliquis alius canõ allegetur hanc limitationem apponens,neſcio qua ſecuritate limitatio hæc aſſeri poſſit.

¶Tertius caſus eſt ex adulterio nõ puro,ſed mixto promiſſioni fide vallatæ ꝙ quum alter coniũx morietur,accipiet illum vel illam in coniugẽ:ſiue præcedat ſiue ſequat adulterium huiuſmodi promiſſio. Nam inter iſtos adulteros cum tali promiſſione in æternum non poteſt eſſe cõiugiũ: vt patet extrà.de eo qui duxit in matri.quam pol.per adul. c.ſi quis vxore.&.xxxj.q.j.ca.relatum.

¶Quartus caſus eſt ex adulterio quoq; mixto contractui ſecundi matrimonij de præſenti:ita ꝙ iſti non ſolum adulterium commiſerunt,ſed de facto coniuges ſe fecerunt ſtãte altero eorum ligato in priore matrimonio:nec refert an adulterium præcedat aut ſequatur huiuſmodi contractum ſecundi matrimonij,nam inter iſtos ſic adulteros non poteſt vnq; eſſe coniugium:vt patet extrà.de eo qui duxit in matri.quam pol.per adul.ca.ſignificauit.& ca.ex literarũ. & ca.ſi quis.Et hunc caſum intellige cum grano ſalis : hoc eſt ſi perſona ſoluta,puta Bertha,ſciebat eſſe coniugatam perſonam illam cum qua contraxit matrimonium & commiſit adulterium,puta Ioannem.Sciebat inquam aut tunc

quando contraxit:aut ſi tunc neſciebat,& poſtea ſciuit,nihilominus poſtq̃ ſciuit commiſit adulterium illud, ſcilicet cum illa perſona coniugata cum qua ignorãter contraxerat,ſcilicet cum Ioanne.Si vero perſonam illam,ſcilicet Ioannem,eſſe coniugatam neſciuit q̃diu vixit alter coniũx ſcilicet Ioannis,ſed poſt illius mortem tantum ſciuit:poteſt ſi vult matrimonialiter coniungi cum eadem perſona,ſcilicet Ioanne(vt patet in ca.propoſitum.& ca. veniens. de eo qui duxit in matri.quam pol.per adul.) quoniam ipſa Bertha nunq̃ commiſit adulterium cum Ioanne formaliter.i.ex intentione,ſed materialiter tantum:quia putabat ſe cum proprio marito dormire.

¶Aduerte hic adiungi dictis quatuor caſibus quintum :ſcilicet ſi mulier occiderit vxorem alterius vt illum habeat in maritum,aut econtrario ſi vir occidit maritum alterius vt illam habeat in vxorem,ita φ inter talem homicidam ſic & illum ſeu illam relictam non poteſt eſſe coniugium.Et allegatur]ca.ſiquis viuente.xxxj.q.j.Sed quoniam canon ille loquitur de homicidio coniugis non puro ſed mixto adulterio(vt patet intuenti)& hæc ex poſitiuo iure robur trahunt,ideo in ſolis illis caſibus qui in iure poſitiuo ſunt,ſtãdum videtur.

¶Sextum eſt diſparitas cultus:ita quòd inter baptizatum & non baptizatum non poteſt eſſe matrimonium. Si autem ſint baptizati q̃uis hæretici & apoſtatæ, tenet matrimonium.

¶Septimum eſt vis,hoc eſt violentia.Et ſub hoc clauditur non ſolum violentia abſolute,ſed violentia per metum cadentem in conſtantem virum,qui metus in propoſito definitur quadruplex;ſcilicet ſtupri,ſiue ſtatus, verberis, atq; necis:itã φ ſiue metu mortis,ſiue verberum,ſiue ſtatus.i.libertatis,ſiue ſtupri,conſentiens in matrimonium,non conſentit ſufficienter ad perpetuum matrimonij vinculũ,vult enim eccleſia matrimonia quæ perpetua ſunt,habere conſenſum nõ qualẽcũq; ſed liberum.Poteſt autem impedimẽ

tum hoc tolli,ſi poſtea liberè vult conſentire in quod prius coactus aut non conſenſit,aut non liber cōſenſit,ſed ex metu cadente in conſtantem virum:vt dictum eſt.

¶Octauum eſt ordo,ſcilicet ſacer.Nam ordinatus in ſacris non pōt contrahere matrimoniū:& ſi contrahit, nō valet.

¶Nonum eſt ligamen,ſcilicet alterius coniugij. Alligata enim perſona alteri coniugi per verba de præſenti,non poteſt contrahere cum perſona alia: & ſi contrahat & conſummet etiam matrimonium ſecundum, nihil valet, etiā ſi primum non ſit conſummatum, ſed oportet ſtare in primo.

¶Decimum eſt honeſtas:hoc eſt publicæ honeſtatis iuſtitia,vetans illos inter quos ſunt vel fuerunt ſponſalia,poſſe contrahere cum conſanguineis alterius partis vſq; ad quartum gradum:ita q; Ioannes mortua ſua ſponſa non poteſt cum conſanguineis ſponſæ olim ſuæ contrahere.& ſimiliter ex parte ſponſi.ſtatuit enim eccleſia ſponſum & ſponſam quò ad hoc pares marito & vxori carnaliter commixtis.

¶Vndecimum eſt affinitas,hoc eſt parentela contracta ex carnali commixtione naturali conſummata viri & mulieris:ſiue ſint maritus & vxor,ſiue q̄cunq; aliæ perſonæ & duratvſq; ad quartum gradum:ita q; perſonis carnaliter ſic commixtis,puta Petro & Antonia,nō pōt Petrus aliquā Antoniæ conſanguineam vſq; ad quartum gradum habere vxorē:quia ſunt effecti ſibi affines.& ſimiliter Antonia non poteſt aliquem conſanguineum Petri vſq; ad quartū gradum habere in maritum:quia ſunt ſibi effecti affines.

¶Duodecimū impedimētū eſt impotentia coeūdi:ſiue hoc ꝓueniat ex natura,ſiue ex maleficio ꝑpetuo.Et quia hoc impedimētū quum accidit ſubiacet ſpāli examini accidētis facti quod à p̄latis eccleſiæ fit,iō ſufficiat cōfeſſori hoc noſſe.

¶Hæc ſunt impedimēta q̄ & īpediūt matrimoniū cōtrahēdū,& dirimūt illud ſi de facto cōtractū fuerit,ēt ſi fuerit cōſummatū,& inde geniti filij & filiæ.Hoc eſt primū caput

ex quo contingit peccare in contrahendo matrimonium. SECVNDVM verò caput ex quo peccatur in cõtrahẽdo matrimoniũ, cõſtat ex impedimẽtis nõ dirimẽtibus quidẽ matrimoniũ, ſed impediẽtibus & efficientibus vt de iure non poſſit contrahi matrimonium, ſi tamen contrahatur valet.

¶Sunt autem impedimenta hæc.xj. Primum eſt interdictum eccleſiæ: ſi epiſcopus vel curatus inhibeat aliquibus ne contrahant propter aliquam rationabilẽ occaſionem, donec conſtet clarè ſi eſt aliquod impedimẽtum inter eos. Secundum eſt votum ſimplex caſtitatis. Tertium eſt ſponſalitium cum altera perſona. Ille enim qui habet caſtitatis votum, & iſte qui iam promiſit alteri, non debet violare fidem ſuam: ſed ille debet ſeruare fidem deo, iſte homini. Quartum eſt ſiquis iunctus eſt alteri catechiſmo, quia tenuit ipſum ad catechiſmum qui fit ante baptiſmum. Quintum eſt inceſtus cum affinibus, hoc eſt cum conſanguineis coniugis: ita ꝙ talis punitur vt decedente coniuge nõ poſſit contrahere matrimonium cum quacũꝗ perſona. Sextũ eſt vxoricidium. Septimum eſt raptus alienæ ſpõſæ. Octauum eſt proprij filij de fonte vel ad chriſma ſuſceptio inſidioſa matrimonio, vt ſcilicet coniunx priuetur debito matrimoniali. Nonum eſt presbytericidium. Decimum eſt ſolennis pœnitentia. Et vndecimum coniugium ſcienter cum moniali.

¶Hæc enim impedimenta, ex inſtitutione eccleſiæ ſunt, præter ſecũdum & tertium, quæ ex naturæ iure ſunt, quia ad fidelitatem ſpectant. Et primum quantum ad clandeſtinum: quia contra morem humanæ ſocietatis eſt.

¶Et ſcito peccatum eſſe mortale ſi cum tribus primis impedimentis contrahitur matrimonium: hoc eſt ſi contra interdictum eccleſiæ iudice prohibente, ſi contra votum ſimplex, ſi contra ſponſalitium alterius contrahitur matrimonium: quia matrimonia clandeſtina totaliter dãnata ſunt, & eccleſiæ debetur obedientia omnimoda in

re tanta,& fidem tam deo quã homini violare in re tanta mortalis offenſa eſt.Notanter autem dixi contra votum ſimplex & contra ſponſalitium alterius:quia ſiquis poſt votum ſimplex contraheret animo tamen ingrediendi religionem anteꝙ̃ conſummet matrimonium,non contraheret votum:quia non contraheret cum animo violandi votum,ac per hoc non peccaret mortaliter contrahendo: ſed teneretur implere votum:imo teneretur ad religionẽ profitendã,ex quo poſuit ſe in ſtatu in quo non poteſt aliter implere caſtitatis votum niſi per religionis profeſſionẽ.Similiter non contraheret contra ſponſalitiũ,ſi ſponſalitia eſſent ſoluta.

¶Cum reliquis autem octo impedimentis contrahere,ſi cõtẽptus deſit noli iudicare mortale,ſi nõ eſt conſuetum petere diſpenſationem.& reuera ſi non eſt in memoria hominum ꝙ epiſcopi diſpẽſent circa hæc,vidẽtur tacitẽ cõſenſiſſe.Tutior tamẽ pars eſt eligẽda,vt habẽs aliquod horũ impedimẽtorum nõ dirimẽtium petat diſpẽſationẽ ſaltem ſecretẽ per tertiã perſonã ab epiſcopo,vt licitẽ cõtrahat.Poteſt enim in oibus epiſcopus diſpenſare,niſi circa votũ & ſpõſalitium:quia aliunde ꝙ̃ ex poſitiuo iure hæc robur habent peccati.Hæc de ſecundo capite.

¶Tertium caput vnde peccatur in cõtractu matrimonij, eſt modus clandeſtinus.Et hic modus dupliciter intelligitur.¶Primo ſi contrahitur omiſſis bannis vt ſciantur impedimenta ſiqua ſint &c.Et hoc habet locum vbi hæc cõſueuerunt ſeruari.vbi autẽ non conſueuerunt hæc fieri,nõ incurritur peccatum omittẽdo hæc quæ ex poſitiuo ſunt iure.¶Alio modo intelligitur ſi cõtrahitur nõ in facie eccleſiæ:hoc eſt occultẽ ſine ſufficientibus teſtibus qui eccleſiam repræſentant.Et quia hoc eſt de iure naturæ,tum ratione publici actus qui exigitur ad hoc vt in ſociali vita perſonæ ſe habeant vt coniuges,tum ratione ſcandali,tũ ratione periculi quotidiani quo tranſitur ad ſecunda coniugia omiſſo coniuge clandeſtino,ideo hoc non poteſt fieri

fieri abſq; peccato mortali, niſi per accidens: vt ſi poſt con tractum de facto tantum matrimonium in facie eccleſiæ et conſummatum, ad cor rediens alter coniugum qui impedimenti ſecreti dirimētis eſt conſcius, obtenta diſpenſatione contrahere iterum velit, tunc abſq; teſtimonio ſufficit contrahere ad euitandum ſcandalum: imo debet etiam cõiugi occultare, & petere vt pro ſua conſolatione velit iterum acceptare ſe in coniugem, & ſic contrahere. nã ceſſant in huiuſmodi caſu omnia inconuenientia. Poſſunt etiã per accidens contingere multi caſus excuſantes à mortali contractum clandeſtinum ad horã, quaſi ſtatim publicãdum. De quibus vide ſi vis in commentarijs noſtris ſuper tertia parte diui Tho. circa finem.

¶Quartum caput peccati in contrahendo matrimonium eſt intentio contra ſacramentum. Et hoc peccatum cõmune eſt ſacrilegium contra quodlibet eccleſiæ ſacramẽtum, quando perſona exteriori actu ſimulat ſacramẽtum, quia ſecundum intentionem interiorem non intendit ſacramentum ſuſcipere ſeu efficere: vt ſiquis dicat, accipio te in coniugem, & non intendit quod dicit. Huiuſmodi enim mendacium pernicioſum et ſacrilegium non ſolum mortale eſt peccatum, ſed irritum reddit ſacramentum: & tenetur talis deceptor ſatisfacere læſæ parti &c. Simile ſacrilegium irritans matrimonium committitur, contrahendo matrimonium cum pacto cõtra aliquod trium bonorum matrimonij, ſcilicet fidei, prolis, & ſacramenti: vt ſi deducatur in pactum ſterilitas, aut ſeparatio totalis, aut non reddendum debitum. hoc enim eſt contra fidem, primum contra prolem, ſecundum autem contra ſacramentum. Et ideo vltra peccatum non tenet matrimonium: vt patet extrà. de conditionibus appo. ca. vltimo.

¶Quintum caput peccati in contrahendo matrimonium, eſt intentio mali finis. Et hoc quoq; peccatum commune eſt reliquis ſacramentis & bonis actibus exterioribus. ſemper enim eſt peccatum exercere illa ad malũ finem. Vnde

contrahere matrimonium ad finem malum (puta ad liber tatem adulterandi, ad furandum, ad occidendum, ad leno cinandum &c.) peccatum eſt mortale manifeſtum.

¶ Sextum caput peccati in contrahendo matrimonium, eſt intentio præpoſtera reſpectu finium ſeu bonorũ ex con iugio expectatorum. expectatur ſiquidem ex coniugio pri- mo proles, ſecũdo vitatio fornicationis, tertio amicitia affi nium, vtilitas bonorum temporalium, delectatio carnalis cum coniuge &c. Quando ergo aliquis contrahit, & non principaliter propter prolem (niſi ſenes ſint) peccatum in- teruenit veniale. Quando verò nec propter prolẽ nec pro- pter vitandam fornicationem mouentur ad contrahendũ, ſed propter commoditatem temporalium bonorũ aut ob- ſequiorum, præpoſterus eſt ordo finium. Et ſimiliter quã- do propter nihil horum principaliter, ſed propter pulchri- tudinem coniugis & delectationem &c. valde pręponitur delectatio cæteris bonis, & quia non ſeruatur debitus ra- tionis ordo, peccatum incurritur. Nunquàm tamen pro- pter hęc & ſimilia incurritur peccatum mortale, nec inter- uenit abuſus ſacramenti: quia non ordinatur propterea ſa- cramentum coniugij ad finem extraneum, ſed remanet or- dinatum ad ſuum finẽ, qui eſt mutua poteſtas corporum coniugum, & ſanctificatio eorum, vt ſciat vnuſquiſq; ſuũ vas poſſidere in ſanctificationem: quoniam intendũt ſe ha bere vt cõiuges ſecundum eccleſiam: ſed aduentitius finis delectationis vel diuitiarum &c. ponitur vt eſt finis nõ con iugij, ſed vel quare magis cum iſta quàm cum illa contra- hat: vt Iacob maluit cum Rachele pulchra quã Lia lippis oculis contrahere, vel mutationis voluntatis ad applican- dum ſe ad contrahendum cõiugium: ſicut Dauid quia ege- bat calefaciente ſe, mutauit voluntatem vt acciperet vxo- rem Abiſac Sunamitam. ſicut etiam ſacerdos non celebra- turus hodie, mutat voluntatem vt complaceat alicui, & ce lebrat. Non enim propter hæc, ſacramenta ordinantur ad hæc, ſed mutationes noſtrarum voluntatum. In his igitur

aut non inuenitur peccatum ſi voluntas eſt ordinata: aut veniale, quando inordinata eſt intentio præponens poſtponenda.
¶Septimum caput peccati in cõtrahendo matrimonium, eſt indignitas perſonæ. & hæc eſt duplex.
¶Prima eſt excommunicationis: vt ſi perſona eſſet excommunicata ſiue maiore ſiue minore excõmunicatione. quia excommunicatio minor excludit à paſſiua participatione ſacramentorum. Conſtat autem vtrunqꝫ coniugem ſuſcipere ſacramentum matrimonij quum contrahitur per verba de præſenti.
¶Secunda eſt peccati mortalis: vt ſi eſſet in peccati mortalis ſtatu. Cenſetur autem quilibet in peccato mortali eſſe, ſi poſtqꝫ commiſit mortale peccatum, nõ eſt contritus. ſi aũt eſt contritus, iam non eſt in peccato mortali. Igitur anteqꝫ contrahant matrimonium, debet vterqꝫ conteri de omnibus peccatis ſuis. Et ſi tunc non confitetur, & ſcit aut dubitat ſe excommunicationi maiori aut minori ſubiacere, faciat ſe abſolui, vt dignè poſſit contrahere, nam contrahẽs cum altera excommunicationum ſcienter, aut cum peccato mortali ſcienter, peccat mortaliter peccato ſacrilegij, notabilem exhibens ſacramento irreuerentiam.
MATRIMONII peccata quantum ad vſum coniugij ſunt ex capitib⁹. xiiij. Primo, ex fine. Secũdo, ex modo. Tertio, ex indiſpoſitione. Quarto, ex periculo. Quinto, ex debito. Sexto, ex loco. Septimo, ex tẽpore. Octauo, ex more. Nono, ex voto. Decimo, ex adulterio. Vndecĩo, ex abuſu. Duodecimo, ex impudicitijs. Tertiodecimo, ex qualitate dãnata. Quartodecimo, ex innaturalitate contra ipſum matrimonij vſum. ¶Primum igitur caput peccati in cõiugij vſu eſt finis. nã cauſa generandi exercendus eſt, aut in remedium concupiſcentiæ. Si igitur ſolius delectationis cauſa fit, peccatum eſt, veniale tamen.
¶Secundum caput peccati eſt modus innaturalis. Et quia infiniti ſunt modi quos humana delectatio adinuenit,

hoc ſcito quòd niſi ex rationabili cauſa mutetur naturalis modus,ſeruato ſemper vaſe naturali, ſemper eſt peccatū. Et niſi modus ſit intantum exorbitans vt impediat poſſe concipere (hoc eſt poſſe bene recipere ſemen ita vt poſſet concipere ſi aliud nō obſtaret) communiter eſt peccatum veniale. Videtur autem valde obſtare facultati concipiendi ſi mulier ſuper virum ſit:& propterea hoc videtur mortale,aut prope. Si tamen poſſet mulier ſic concipere,noli damnare.

¶Tertium autem caput eſt ex indiſpoſitione menſtruorū. Mulier enim menſtruata peccat petendo debitum.reddendo autem excuſatur,ſi viro conſulit.Non tamen eſt peccatum mortale petere aut reddere mēſtruatam:quia nulli facit iniuriam qui vtitur iure ſuo.

¶Quartum caput eſt periculum aut abortus aut notabilis nocumenti.hoc enim eſt manifeſtè contra charitatem proximi.nam vita prolis & ſanitas mariti,bona ſunt non lœdenda. Vnde non curare de huiuſmodi, eſt peccatum mortale.

¶Quintum caput eſt debitum.Nam negare debitum con iugale petenti coniugi, peccatum eſt mortale ex ſuo genere:quia eſt iniuſtitia.Excuſatur tamen coniunx à reddendo debito in duobus caſibus.

¶Primus eſt ſi non poteſt ſine periculo vitæ vel ægritudinis.quoniam debitum coniugij intelligitur ſalua conſiſtētia & ſanitate ſubiecti.De periculo autē infectionis lepræ, canonica lex non eripit, dicens authoritate apoſtoli Pauli teneri ſanum coniugem reddere debitum leproſo exigenti:vt patet extrà.de coniug.leproſo.ca.q̄m.Quod tn̄ à quibuſdam moderatè exponitur: ſcilicet quando ex redditione debiti nō imminet ſano periculum infectionis. Et ſatis rationabiliter:quoniam redditio debiti coniugalis intelligitur ſalua nō ſolum cōſiſtentia,ſed ſanitate ſubiecti: quia non tenetur ægritudinem notabilē incurrere propter reddendum debitum hoc. generandi enim opus ordinatū eſt

à natura ad bonum ſpeciei ſine malo indiuidui. Et ideo ſicut non tenetur incurrere ex hoc notabilem debilitatẽ: ita nec lepram, quæ maius malum eſt. Vnde in hmõi caſu videtur ſtandum conſilio medicorũ de periculo infectionis conſideratis particularibus circũſtantijs & qualitatibus.

¶Secundus eſt ſi petens fornicationẽ cõmiſit: quia ex hoc alteri authoritate domini licet coniugis thorum dimittere. Ad hunc caſum reducuntur oẽs caſus in quibus cõiunx perdit ius exigendi debitũ. Niſi ergo rationabile impedimentum adſit, peccat mortaliter negans debitum etiam ſi dies Paſchæ fuerit in quo debeant communicare.

¶Sextum caput eſt locus duplex: ſacer, vel publicus. Nam actus polluens locum ſacrum, non poteſt licitè ibi exerceri. Conſtat autem ꝙ omnis effuſio voluntaria ſeminis humani polluit locum ſacrum, ſicut effuſio ſanguinis iuſta à iudice facta. vnde committeretur ſacrilegium etiam tẽpore obſidionis in eccleſia matrimonio vtendo. Nec incõuenit coniuges teneri ad caſtitatem ex penuria loci: quum teneantur ex mutua abſentia per multos annos viro exiſtente occupato in militaribus &c. In publico aũt loco nõ patitur honeſtas humanæ ſocietatis id fieri.

¶Septimum caput eſt tempus ſacrũ duplex: ſcilicet commune: vt ſunt dies feſti & quadrageſimales in quibus (niſi contemptus feſtorum interueniat) conceſſus eſt vſus coniugij. Aliud eſt ſacrum tempus ſpeciale: quo ſcilicet prohibitæ ſunt nuptiæ. de quo in verbo nuptiæ dicetur. Sed nũc dicitur quantum ad conſummationem matrimonij, quòd conſummare matrimonium tali tempore, peccatum eſt: quia contra finem præcepti fit. Non tamen eſt peccatum mortale, ſi ſine ſolemnitate nuptiarũ, ſiue traductiõe vxoris in domum, fit conſummatio matrimonij: quia hoc nõ inuenitur prohibitum: nec cadit ſub prohibitione eccleſiæ vt prohibitum, ſed vt finis prohibiti. Aliud autem cõſtat eſſe quod præcipitur: & aliud quod eſt finis pręcepti: ſicut finis præcepti ieiunij eſt eleuatio mentis. ſi tamen quis ieiu

nat,& non eleuatur mente, non eſt tranſgreſſor præcepti. Vti autem conſummato matrimonio, nullum peccatum eſt hoc tempore,ſicut nec alio ſacro tempore.

¶Octauum caput peccati eſt mos benedicendi ſponſas añ nuptias.& verè peccatum eſt vti coniugio ante benedictionem ſolitam.Si tamen deſit contemptus, nõ eſt peccatum mortale conſummare matrimonium ante benedictionẽ: quia nec ſtatuti, nec conſuetudinis violatio ex infirmitate paſſionum infert peccatum mortale:vt latius declarauim⁹ in commentarijs tertiæ partis circa finem. vide ibi ſi vis.

¶Nonum caput peccati eſt votum ſimplex caſtitatis.Cõtra quòd coniunx voto aſtrictus agit petendo debitũ:non autem reddendo, ſiue expreſſè ſiue interpretatiuè petatur. Et ratio peccati mortalis in petendo eſt:quia votum caſtitatis eſt votum de negatiuo, obligãs ſemper & ad ſemper: quia obligat ſe ad non exercendum actum venereum. Et propterea licet excuſetur reddẽdo,quia tenetur maiore vinculo ad reddendum actum illum alteri:non habet tñ vnde excuſetur petendo:quum teneatur ex voto ad non exercendum,& in libertate ipſius ſit non petere.

¶Et bene nota quòd ſecùs eſt de habente ſimplex votum religionis.Ille nãq; qui vouit ingredi & perſeuerare in religione,& poſtea abſq; diſpenſatione vxorem duxit,poteſt poſt conſummatum matrimonium petere debitũ ab vxore:quia votum eius eſt de affirmatione, ſcilicet de aſſumẽdo ſtatum religionis,& nõ eſt de caſtitate,ſicut nec de paupertate,niſi per viam ſequelę ad ſtatum religionis. votum autem caſtitatis (vt dictũ eſt) de negatiuo eſt. Et propterea iſte tenetur ad negatiuam quandocunq; eſt in ſua libertate:& ſimiliter ille tenetur ad affirmatiuam quandocunq; eſt in ſua poteſtate,ſcilicet mortua vxore.

¶Vnde ſicut habẽs votum religiõis & poſtea illicitè vxoratus,non tenetur ad paupertatem niſi quãdo erit religioſus:ita nec ad caſtitatem ex ſuo voto.Et ne hoc tibi videatᷓ mirabile, vide ꝙ ſi homo poſt emiſſum caſtitatis votum

fornicatur, peccat cõtra votum, ſi verò poſt emiſſum ſimplex religionis votum fornicatur, non facit contra votũ. Hinc enim perpendere potes dictam differentiam eſſe in cauſa: quia ſcilicet ille vouit negatiuam, iſte affirmatiuã: & ideo ille non poteſt petere debitum, iſte ſic.

¶Decimum caput peccati eſt adulterium: qđ poteſt intelligi vel de proprio vel alterius coniugis. Et ſi de proprio quidem agitur, quãuis alter poſſit ei ob hoc negare debitum authoritate domini noſtri Ieſu Chriſti, non tñ peccat petendo aut reddẽdo: ſiue hoc peccatum eius ſciatur à coniuge, ſiue non: quia non eſt adhuc priuatus, ſed priuãdus: vt latius in volumine primo reſponſionum diſſeruimus.

¶Si verò de cõiugis adulterio manifeſto agitur, grauis eſt cauſa præſertim mariti. Veruntamen (vt in primo quodlibeto noſtro diſcuſſimus diffuſe) vxor ſciens virum publicam concubinam tenentem, & ob hoc triſtis & dolens nõ ſperans ex hoc ꝙ contineret ſe ab illius concubitu, emendationem eius, faciens quod in ſe eſt vt maritus corrigat, poteſt illius coniugio vti: quia ceſſat in ea tam ratio ſcandali (quia nullus putat de ipſius conſenſu fieri hoc adulterium) quàm ratio patrocinij & participij, ex quo nullam habet viam prouidendi. Vir autem ſciẽs vxorem publicè adulterari, quia tenetur ad correctionem eius non ſolum verbo ſed opere vtpote caput, debet omnibus quibus põt modis cohibere ipſam à crimine adulterij, & prouidere ſcãdalo, ne patronus turpitudinis habeat. Et quia difficile eſt hæc duo facere, & ſimul vti cõiugio illius, iõ niſi caſus occurrat in quo vtrũq; horũ ſaluũ ſit vtẽdo cõiugio, nõ licet ei vti tali cõiugio. vtrunq; eñ eſt de iure charitatis debitæ. In caſu aũt quo vtrunq; ſaluum eſſet, nõ video quare inuoluatur peccato ſaltẽ mortali talis vſus: quũ omnis legis rõ ceſſet, & contẽptus deſit. ¶Vndecimum peccati caput eſt abuſus cõiugij, quo qs abutit actu cõiugij ad delectationẽ in opere, ita vt perficiat opus extra naturale vas: ſicut maritus Thamar faciebat. Et hoc eſt manifeſtè ſcelus magnũ.

¶Duodecimum eſt impudicitia, cõſiſtens in tactibus venereis. Veruntamẽ tactus venerei tripliciter inueniuntur inter coniuges.
¶Primo ratione vſus coniugij: & ſic vt liciti & quandoq; vt neceſſarij tranſeunt.
¶Secundo non propter actum cõiugalem, ſed nihil aliud intenditur q̃ ſiſtere in hmõi tactibus: et tũc propriè eſt impudicitia. Et ſi ſine periculo pollutionis in vtroq; coniuge hęc fiant, tolerabile eſt, vtpote veniale: quia nõ niſi ſuperfluitas eſt delectationis intra coniugales terminos. Si verò cum periculo pollutionis in altero ipſorum fiant, dicendũ eſt ſicut de multum bibẽtibus cum periculo ebrietatis. Et peius hic: quia non eſt in poteſtate perſonæ continere pollutionem: ſicut cõtinere decimam potationem ne inebrietur. Vnde ſi experta perſona eſt ſe pollui ex ſimilibus tactibus tot & talibus, & aduertit periculum & nõ obuiat, neſcio excuſare à mortali, etiam ſi non ſequatur pollutio.
¶Tertio fiunt huiuſmodi tactus ex intentione aut quaſi vt polluantur. & eſt manifeſtè peccatum nefandum. Dixi autem aut quaſi, propter vacantes huiuſmodi tactibus nẽ cogitando ſi eueniat pollutio vel non eueniat, eſſent autẽ contenti vt eueniret. dant ſiquidem operam actibus illicitis, ex quibus nata eſt ſequi pollutio: & ideo tanq̃ intenta imputatur illis ſic malè affectis.
¶Tertiumdecimum caput eſt dãnata qualitas: ſcilicet matrimonij clandeſtini. Nam & ipſum clandeſtinum coniugium & ipſius vſus per ſe loquendo eſt peccatum mortale: vtpote offendens ſocietatem humanam, ſcandaloſus, et damnatus ab eccleſia. Si tamen per accidens quandoq; liceat, vide diffuſius ſcripta in ſupradictis commentarijs.
¶Quartumdecimum caput peccati eſt innaturalitas, qua naturalis vſus immutatur in eum vſum qui eſt contra naturam: hoc eſt cognoſcendo vxorem, extra vas naturale. Eſt enim hoc peccatum peſſimum, & omnino execrabile.

Medici peccata peculiaria conſiſtunt in temeritate. Nam ante cognitam ægritudinem peccat vel temerè curando (quia morbi incogniti nulla eſt via curæ) vel temerè tentando, dum ad explorandam naturam morbi adhibet periculoſa, & exponit hominem diſcrimini vitæ vel grauis lœſionis. Melius eſt enim relinquere infirmum regimini naturæ, quàm diuinando exponere illum periculo alteri: ſed propter lucrum, aut ne videatur ignorãs medicus, aut propter ignorantiam, aut propter negligentiam ſtudendi, diuinando procedit, contra charitatem.

¶Poſt cognitum autem morbum peccat temerè curãdo, dum aut negligit ſtudere, aut viſitare, aut cõſulere, aut perſpicere fidelitatem medicinarũ vbi hoc vertitur in dubiũ. Vel quod peius eſt, erubeſcit mutare ſententiam, & pertinacia ſua reuocat in dubium rectam curã quam alius adhiberet. Nec eſt dubium hoc eſſe mortaliſſimum crimẽ. Nec eſt à temeritate curæ diſtãs ꝙ medicus cognito morbo experiri vult medicinam non certam quantum ad efficaciã, in periculũ vitæ aut grauis lœſionis pauperis infirmi. Eſt enim hoc (ſicut quodlibet aliorum quod infirmi vitã aut valetudinẽ, mortis aut lœſionis grauis periculo exponit) mortale peccatum: vtpote cõtra charitatem, qua quilibet tenetur diligere proximum ſicut ſeipſum.

SVNT PRAETER HAEC duo alia medicorum peccata. Vnum contra diuinum ius, quum conſulunt aliquid facere contra ſalutem animæ, quodcunq; mortale peccatum conſulant. Nam ſecundum Apoſtolũ, non ſunt facienda mala vt eueniant bona, ſiue ſanitatis ſiue vitæ.

¶Alterum contra eccleſiæ præceptum: extrà. de pœni. & re. quum infirmitas. quando omittunt infirmos monere & inducere vt medicos aduocent animarum. Intellige hæc de infirmitate ex qua meritò homo decumbit: quoniã intentio textus clarè patet ꝙ vult præueniri infirmũ ad confeſſionem, ne exinde concipiat deſperationem vitę corpo-

ris,& forte animæ. Vnde nec in qualibet ægritudine tenetur medicus ad hoc, ne in deriſum monitio veniat: nec expectanda eſt ęgritudo periculoſa: quia ſic nõ præueniretur infirmus, ac per hoc non ſatisfit intentioni & verbis literæ: ſed media via incedendo, quum infirmitas eſt talis qđ non ex delicijs nec ex podagræ impedimento, ſed ex ſe lectum ægritudinis exigit: vt textus etiam ſonat.

¶Siſte tamen pedem, & ne cito iudices mortale peccatum medici hoc non ſeruantis niſi poſt viſum periculum quaſi vicinum morti, & tunc etiam non ob contemptum præcepti eccleſię, ſed quia ſic conſueuerunt medici facere, nõ per ſeipſum: ſed per conſanguineos vel alios monentis de confeſſione. Nam ſi conſtitutio hæc ſic eſt conſenſu vtentium acceptata, & prẹlati quibus ibidem committitur executio contra medicos tranſgreſſores diſſimulant, excuſantur medici à peccato mortali: quoniam iuris poſitiui decreta per non vſum abrogari conſtat, præcipuè nunquàm recepta ad amuſſim, vt hoc videtur. Et rationabile videtur decretũ hoc ſcriptum tantum fuiſſe, & nunquàm conſenſu vtentiũ comprobatum: quia medicorum officio contrariatur: ac per hoc ſemper videntur obſtitiſſe. Medici enim habent ex artis præcepto, ſemper ingerere læta, & quæ ſunt ſanitatis & ſpei infirmo: & propterea aiunt nõ ſpectare ad ſe huiuſmodi triſtia inferre ſi periculum eſt: & ſi periculum non eſt, non debere exponere ſe aut verba ſua ridiculò. Intellige hæc ad excuſandam conſuetudinem bonorũ medicorum.

MEndacium, hoc eſt falſæ vocis ſignificatio cũ intentione fallendi, hoc eſt falſum dicendi, ſemper eſt peccatum: quia eſt per ſe prauum: vtpote rectæ rationi repugnans.

¶Eſt autem triplex. Aliud iocoſum, quod nulli nocet, ſed delectandi cã dicitur. & hoc eſt veniale. Aliud officioſum, quod ſine alicuius iniuria dicitur vt alicui proſit. & hoc etiam eſt veniale. Aliud demũ pernicioſum, qđ iniurioſum ſeu nociuũ eſt diuinis aut humanis. & hoc eſt

mortale ex ſuo genere: quia contra charitatem eſt: vt patet.
¶Poteſt autem huiuſmodi mendaciū deficere vt non per-
tingat ad peccati mortalis perfectionē tripliciter. Vel pro-
pter imperfectionem actus ex parte dicentis: vt in primis
motibus contingit propter non deliberatē cōſentire. Vel
propter imperfectionē actus ex parte nocumēti: vt in mi-
nimis contingit. Vel propter imperfectionem actus ex
parte formæ: vt contingit in detractione nō animo detra-
hendi, & ſimilibus: ita quòd mentiens in materia pernicio
ſa, puta in ſcientificis, non animo nocendi alicui, ſed ex lo-
quacitate, non putans inde aliquē notare & concipere fal-
ſam doctrinam, quia non formaliter dicit pernicioſum, nō
peccat mortaliter: niſi nocumentum ſit adeo notabile vt
peccatum redeat in naturam ſuæ formæ.
¶Et ſcito pernicioſum eſſe mēdacium omne mendacium
circa ſacram ſcripturam, omne mendacium circa ſcientifi-
ca, pro quanto ſunt bona intellectus, & omne mēdacium
prædicatoris contra veritatem ſpectantem ad prędicatoris
officium, & ſimiliter omne mendacium iudicis contra ve-
ritatem ſpectantem ad iudicis officium: quoniam hæc tan
tum ſunt prædicatoris vt ſic, & iudicis vt ſic mendacia: re-
liqua ſunt per accidens, & ideo venialia: niſi ratione ſcan-
dali aliud occurrat cenſendum.

MErcatura nuda, hoc eſt ſolius lucri gratia,
vituperabilis eſt: vtpote infinita, ac per
hoc inſatiabilis. Ordinata autem ad finē
politicum, hoc eſt ciuitatis bonum: vel ad
finem œconomicum, hoc eſt domeſticum
bonum, laudabilis eſt ſi iniuſtitia fraudū,
mendaciorum & huiuſmodi deſint.

MEretricis turpitudo, ſiue venalis ſit ſiue non,
peccatum eſt mortale. Et quoniam multas
implicat criminum maculas, dum omnium
aut multorum libidini patet (quoniā & adulte
rij & inceſtus & ſacrilegij reatus facilè incurrit,

præter fraudes extorſionesq̃ quas exercent aut quibus cõ ſentiunt)earum pœnitentiæ relinquamus. Quæ quando euenerit,ſit confeſſor prudens, non curans diſcernere ſpecies à ſpeciebus dictorum criminum:ne ſe & illam in tentationem præcipitet inutiliter. ſat eſt enim confuſè tũc hęc dici:vt declarauimus in commentarijs tertiæ partis.

Militum peccata peculiaria ſunt tria.Concutere pauperes:hoc eſt extorq̃re vi vel metu ab eis,& lœdere etiam in perſona quãdoq̃.Calumniam inferre diuitibus,imponendo illis q̃ ſunt factioſi,q̃ ſunt rebelles, q̃ ſunt hoſtes &c.Et tertium quod eſt cauſa omnium, non contentari ſtipẽdijs ſuis. hinc enim concuſſiones, hinc calumniæ, hinc prædæ, rapinæ &c.

¶Præter hæc autẽ tria, quæ à Ioanne baptiſta didicimus Luc.iij.ponit Ariſtoteles luxuriam: tanquàm gens militaris nata ſit ad carnis petulãtiam. Implicantur quoq̃ hodie multi eorum blaſphemiæ vitio.

Minari,actus eſt vindicatiuus: & poteſt bene & malè fieri.

¶Contingit aũt in minis inueniri quintupliciter peccatum. Primo ex malo comminato: ſi ſcilicet non eſt iuſtum. Et tunc eſſet pctm̃ mortale:quia iniuſtũ ex ſuo genere eſt mortale, niſi minimum quid ſit.¶Secundo ex ratione cõminandi: ſi ſcilicet minat̃ non ratione iuſtitiæ vel correctionis &c. ſed ad vltionem. Et hoc tunc eſt mortale,quum voluntas vltionis vſq̃ adeo procedit vt nõ curet ſiue iuſta ſit ſiue nõ. ¶Tertio,ex mõ: ſi nimis accẽditur ira cõminando. Et hoc communiter eſt veniale.¶Quarto,ex deſiſtendo ab executione iuſtarũ minarum:præſertim iuramento firmatarũ.Et hìc oportet diſcernere an mutatio aliqua ſuperuenerit,ob quã minæ poſſint aut debeant remitti.minę eñ iuſtæ intelligũtur & ſunt ſecundũ præſens demeritũ:quia ſcilicet tunc qñ fiũt minę,

ille contra quem fiunt meretur illā punitionē. Et propterea ſi ante punitionē mutatio aliqua ſuperuenit (puta quia pœnitentiam agit, aut petit veniā, aut alij benemeriti rationabiliter intercedunt, aut melius eſt non punire quāuis ille demereatur) non peccatur remittendo minas. Repēte, inquit deus, loquar aduerſus gentem, ſi pœnitentiā egerit gens illa, agam & ego pœnitentiam ſuper verbo quod loquutus ſum. Et Dauid iurauit extincturum ſe Nabal cum eius domo, & tñ precibus Abigaïl placatus remiſit. Et hoc modo mater quæ iurauit verberare filiū vel famulā, poſtea ne quietam domus pacem turbet, non exequitur, tanꝗ executio eſſet impeditiua melioris boni. Et ſic de ſimilib⁹. Si autem omnia immutata ſunt, exequendæ ſunt minæ iuſtæ: alioquin peccatum inconſtantiæ eſt negligentis iuſtitiam. Et iuxta naturam cauſæ, de gratuitate eius iudicandum eſt ſi iuratæ nō ſunt. nam iuramentū in hoc caſu obligaret ſub periurio ad executionē: vt infrà in verbo periurium declarabitur.

¶ Quinto peccatur ex fictione: vt ſiquis minatur ſolo verbo, non animo exequendi quod dicit ſe facturum. Et tunc committitur peccatum mendacij officioſi, ad terrendum vtiliter delinquentes.

Miſſæ celebratio tot pōt habere omiſſionis peccata annexa quot ſunt requiſita ad celebrationem miſſæ. Et illa quidem quæ manifeſta ſunt omnibus (puta ꝙ celebrans ſit ieiunus, quòd adſint veſtes ſacræ neceſſariæ, ꝙ altare conſecratum ſaltē portatile, ꝙ calix, patena, & alia hmōi) tranſeunda puto. ¶ Tacendum aūt non eſt multorū crimē valde intolerabile circa immunditiā corporalium & veſtium ſacrarum, damnatam non ſolum à canonico iure extrà. de cuſto. euchari. ſed etiam à naturali iure: quū dedeceat immunditia huiuſmodi etiam prophanos: & illi met nō vterētur ſudariolis ita immundis, nec ad menſam.

SCIRE QVOQVE decet celebrantes, ꝙ tota

communio reputatur pro vno actu. Et propterea ſi particula aliqua hoſtiæ inter ſumendū ablutionem poſt partē ablutionis aſſumptā ſumitur,à ieiuno ſumitur: quia menſæ reliquiæ cum menſa computãtur: vt latius diſſeruimus in noſtro primo quodlibeto.

¶Si contingat quoq; inaduertenter aliquid omitti ex neceſſarijs ad celebrationē,non eſt iudicādum mortale:qm̄ formaliter & per ſe non eſt omiſſio volūtaria: niſi forte inaduertentia ſit adeo culpabilis vt redeat omiſſio in naturam ſui criminis.

MOllities triplex eſt,& ſemp̱ mala. Pro quāto nãq; eſt defectus oppoſitus perſeuerantiæ(quo ſcilicet homo adeo eſt deditus delectationibus vt non ſolū à contriſtātibus ſed à tollentibus delectationem abducatur vt viam virtutis deſerat) manifeſtē peccatum eſt:quum ſit contra rectam rationem.

¶Poteſt aūt eſſe & mortale & veniale iuxta materiā.Nam ſiquis ita eſt mollis animo, vt cedat omittendo neceſſaria ad ſalutem,aut incurrendo contraria ſaluti, peccat mortaliter.Si autem nihil committit aut omittit contra ſalutem, ſed præter illam,peccat venialiter.

¶Pro quanto verò mollities eſt vitium infimū contra naturam(ſcilicet ſolius pollutionis voluntariæ) peccatū eſt mortale:vt patet. Et ſimiliter pro quanto eſt crimen cōtra naturam quo mas patitur vt mulier (vt glo. interlinearis exponit.j.ad Corin.vj.vbi molles excludūtur à regno dei) peccatum eſt nefandum.

MOnachorum & monialium peccata propria, ipſi ex ſuis regula ſtatutis ac conſuetudinibus ſcientes diſcutiāt. Circa dotem tamen earum quæ recipiuntur in moniales, vide in verbo, excommunicatio.ca.lxxiij.

¶Circa clauſuram illis indictam à iure,ſi nunquā fuit acceptata,& epiſcopi ſic ſemper gubernarunt dando eis licen-

tiam exeundi,excuſantur:quoniam iura non recepta tanto tempore,infirma ſunt. Nec ſufficit eſſe ſcripta & inſerta in corpore iuris,& eſſe rationabilia.

MVlieris peculiaria peccata quatenus ad ſexum ſpectant,non egent ſpeciali tractatu:quia proportionaliter ſunt cõmunia eis & maribus nõ ſolum naturalia carnis peccata, ſed etiam quæ contra naturam ſunt vſq; ad mollitiẽ incluſiuẽ.

¶Peccata autem concernentia ornatum,in verbo ornatus tractabuntur.

QVAE AVTEM ex poſitiuo et diuino iure ſunt eis peccata quia ꝓhibita,multa dicuntur:puta ꝙ nõ tondeantur,ꝙ nõ vtantur veſte virili,ꝙ nõ prædicent aut doceant publicè, ꝙ non tangant ſacra vaſa & pallas, quòd nõ deferant incenſum circa altare,ꝙ non benedicant, ꝙ nullum ordinis actum exerceãt. ¶Sed aduerte ꝙ horũ quædã ſunt omnino mulieri illicita:vt actus ordinũ,quia mulier eſt ex natura irregularis.& ſimiliter publicè prædicare aut docere ea quæ ſunt fidei:qm̃ hæc ab apoſtolis interdicta rõnabiliter ſunt.Cum quo tñ ſtat ꝙ poſſunt ſuas ſubditas prælatę in ſuis capitulis inſtruere,exhortari &c.vt cõſueuerũt: qm̃ hoc non eſt docere eccleſiam: ſed ad quaſdam particulares perſonas reſtringitur hmõi doctrina:quæ magis materna inſtructio & exhortatio vocanda eſt, ſicut mater naturalis inſtruere poteſt & debet filias ſuas.

¶Quædam aũt horum intelligenda ſunt nõ vt ſonant.nã tonderi,nullum eſt pc̃tm̃,niſi pro ſuperſtitione aut aliqua alia mala rõne fieret. nec aliter intelligitur à iure ꝓhibitũ: vt patet diligenter intuẽti di.xxx.& ca.vxoratus. de cõuer. cõiuga.ibi em̃ & de ſuperſtitionibꝰ hęreticorũ agit̃:& exꝑſſè dicit̃ q̃ſi reſoluẽs ius ſubiectiõis:vbi notat actũ fieri ꝓ ſuperba religiõis libertate. Hic aũt tõſurare importat mulierẽ quaſi virũ tõdere in religioſum: vt pluries legit̃ olim factũ.hoc eſt em̃ qđ lex ꝓhibet:ꝓut etiã in ſtatutis religioſorum prohibitũ ſub eiſdem verbis inuenitur. ¶Veſte au-

tem virili vti mulierem, contra bonos mores eſt, & ſcandaloſum: & ideo intolerabile eſt, niſi ſolatij cauſa quãdoq; fiat, vel neceſſitas expoſcat. Sacra autem ſcriptura & ius canonicum hoc prohibent vt non ſuperſtitioſè fiat.

¶De ſacris autem alijs actibus crediderim ego poſſe cõſuetudinem antiquam tolerari. nã alicubi moniales in veſperis cum cappa ſerica altare thurificant intra clauſam eccleſiam ſuam, in qua ſolæ moniales ſunt. Et hoc ſi ab hoc vſu abduci non poſſunt quum à tempore Sotheris papæ mandatum ſit epiſcopis Italiæ vt hanc peſtem curent. diſt. xxiij. ca. ſacratas. & adhuc duret malè quidem, ſed non pernicioſè, ſi contemptus deſit.

¶Prælatæ tamẽ quæ benedicũt in profeſſione veſtes profitentiũ, in nullo errant. Et lauant corporales pallas poſtq; certæ ſunt quòd nulla eſt particula ſacramẽti in eis, & ſunt aliqualiter ablutæ, merentur vitam æternam. nam cauſa videtur rationabilis: quia rõne maioris munditiæ hoc fit.

MVrmuratio vt ad vitioſos actus transfertur, peccatum eſt coincidẽs cum detractione: quamuis minus ſignificetur murmurationis nomine: quia magis ſoni quàm vocis peccatum ſignificat. Vnde ſonum querelæ impatiẽtiæ murmur vocare ſolemus: quaſi multum preſſus aut pulſus homo ſonet. Et tamen ſecundum rem detrahitur illi contra quem murmuratur, tanquam iniuſtè aut irrationabiliter &c. ſe habuerit vel habeat.

MVtilatio ſiue ſui ſiue alterius, niſi ex neceſſitate ſanitatis abſciſſionem membri expoſcentis fiat, peccatum eſt mortale: vtpote contra charitatem, qua & nos & proximos ſicut nos diligere tenemur. Iudici tamen ſecundum iuſtitiæ ordinem ſicut licet occidere, ita licet mutilare malefactorem.

Necromantia

NECROMANTIA qua diuinatur per mortuos,ſeu mortuorũ perſonas agentes dæmones: (vt petente Saule rege mulier ſuſcitauit Samuelẽ cõſulẽdum de bello Philiſtinorum) peccatum eſt magnum valde:vtpote ad inuocationẽ dæmonum recurrẽs. Inchoãt ſiquidẽ tales hic ſocietatem quã perpetuò habituri ſunt cum dæmonibus.

NEgligẽtia, qua homo deficit à ſolicitudine debiti operis intus vel extrà,peccatum eſt:quia rectæ rationi diſſonat.¶Eſt aũt mortale peccatum dupliciter. Vel ex opere debito de neceſſitate ſalutis,vel ex contemptu.nã ſiquis ex contemptu diuini amoris negligit,aut negligit illud ad quod de neceſſitate ſalutis tenetur, manifeſtè incurrit mortale peccatum. Extra hos autem caſus venialis eſt negligẽtia.

NEmeſis,hoc eſt triſtitia quã homo habet de alieno bono tẽporali,qa ille habẽs tale bonũ eſt indignꝰ tali bono: (vt quũ quis triſtatur quia homo malus habet diuitias,ẽ bñ fortunatꝰ,omnia illi ſuccedũt ad votũ &c.) peccatũ eſt,pro quãto diuinæ prouidẽtiæ actionẽ arguit,tanq̃ iniuſtè diſtribuentẽ bona tẽporalia.Et ꝑpterea ſi ad hmõi deteſtationẽ extẽditur triſtitia hæc,proculdubio peccatũ eſt mortale.Et ſimiliter ſi triſtitia hæc ita afficit,vt ducat hominẽ ad imitandũ malos vt proſperetur, mortale peccatum eſt:vt patet.

¶Suppoſita autẽ debita reuerẽtia ad diuinæ prouidẽtiæ diſtributionẽ,triſtari aliqualiter de tẽporalibus bonis indignorũ,nullũ apparet peccatũ ex propria ratiõe,ſed eſſe licitũ,ſicut triſtari de mõſtris.De his vide cõmentaria in ſecundã ſecundæ,ſi profundè vis perſcrutari.

NOtariorũ peccata peculiaria ſunt in primis periurium,ſi iuramentum quod fecerunt non ſeruant: deinde falſum conficere inſtrumentum in toto vel

in particula quacunq;,aut de actu reprobato,aut quomodolibet aliâs illicitum:occultare quoq; inſtrumēta ſeu protocola aut lacerare.

¶Horū enim quædam ſunt manifeſtè crimina maxima. Nullum tñ ſcio excuſare à peccato mortali:niſi forte deceptus quis faceret inſtrumentū illicitum,credēs eſſe licitū. tunc enim iuxta ignorantiæ excuſantis regulas iudicādus eſſet in foro conſcientiæ,& cum illo ſalis grano,ꝙ modicum pro nihilo reputatur.

NVptiarū peccata duo ſunt.Primū ſi fiant tēpore interdicto:hoc eſt à principio aduentus vſq; ad Epiphaniā,& à Septuageſima vſq; ad octauas Paſchæ,& à tribus diebus rogatiōis qui ſunt ante aſcenſionē,vſq; ad Pentecoſten:hoc eſt totā hebdomadam Pētecoſtes.Hæc tempora ſunt certa.De octaua verò Epiphaniæ,& de die octauo Pentecoſtes ſerua Ambroſij documētum:vt ſcilicet cōformes te eccleſiæ in qua es conſuetudini,vt omnium diſputationes effugias.

¶Et quoniam nuptiæ tria importantꝰ(ſcilicet benedictionem ſponſi & ſponſæ,traductionem ſponſæ in domū viri,& celebritatē conuiuij)ſcito tria hæc intelligi his tēporibus interdicta.Et quoniam pœnæ non ſunt extendendæ, nihil aliud eſt dictis temporibus interdictum.poſſunt eñ contrahi matrimonia de præſenti,& ſponſalia.Vnde putantes euadere violationem legis,& facientes primum tātum(ſcilicet benedictionē)in ſabbato ante aduentū vel ſeptuageſimam,& in dominica reliqua duo,non effugiunt legis iram.plus enim ſunt prohibita illa duo quā primū, quod non niſi quia ſimul cū nuptijs fit intelligitur prohibitū:quia illa ſunt carnalia,benedictio eſt ſpiritalis.

¶Reputatur autem mortale peccatū, violare hoc eccleſiæ ſtatutum.Et meritò,ſi ſcienter fit:quia quum deliberatè & præparatè ac publicè hæc fiant,& cum ſcandalo,non videtur poſſe niſi contēptu interueniente tranſgreſſio huiuſmodi ſcienter eſſe.

¶Secundum nuptiale peccatum eſt ſuperflua vanitas: & vtinam non admixta turpibus verbis & actibus.

OBſtinatio qua homo pertinaciter inhæret peccato, dupliciter incurritur. Primo per ſe, hoc eſt ex intentione: vt quum quis intendit pertinaciter perſeuerare in peccato. Et hic eſt proximus ſtatui damnatorum.

¶Altero modo quaſi per viam ſequelæ: vt quum homo eſt adeo habituatus in peccando, & tam delectabile ac connaturale factum eſt ei verſari in peccato, vt nullus aut leuiſſimus inſit illi vnquam motus ad reſurgendum in veritate à peccato. Et hic parum diſtat à damnatorum ſtatu.

¶Vterq; tamen poteſt per dei gratiam præueniri & conuerti. Primus tamen non ita difficilè, ſi non ex habitu ſed ex accidente aliquo (puta odio inimici) obſtinationem elegit: quoniam tranſeunte accidente illo curabilis eſt. Habitus autem tanq̃ connaturalis factus, difficillimè abijcitur.

OCium ſeu ocioſum ad vitia trãslatum, eſt quod caret neceſſitate aut vtilitate, extenſo vtilitatis nomine. Et hoc conſtat eſſe peccatum: quia à recta diſſonat ratione aliquam humanam operationem aut omiſſionem non regulari ratione recta. Si tamẽ ocium aut ocioſum ſit nudum (hoc eſt nihil aliud deformitatis habens niſi ocij) veniale eſt. Fugiendum tamen eſt valde ocium, tanq̃ dans aditũ malis multis, præcipue malarum cogitationum, cupiditatum, machinationum &c. ¶Scio tamen laudabile eſſe ocium internum & externum, ad quietem & recreationem naturæ intentũ: quoniam & hoc habet recta ratio vt laſſis detur reqes ſicut & ſomnus.

ODium boni, peccatũ eſt: quia actus volũtatis habet materiam repugnantem. odij eñ materia eſt malũ, ſicut amoris materia eſt bonum. Summi aũt boni

(quod eſt deus)odium,grauiſſimum eſt ſcelus: quũ nihil ſit in deo quantum eſt ex ſe odibile,vtpote pura bonitas. Proximi verò aut etiam ſuiipſius odium,peccatũ eſt mortale ex ſuo genere;vt pote directè charitati contrariũ: niſi ob imperfectionem actus ſit peccatum veniale, vel quia non eſt odium deliberatum,vel quia circa minimũ bonũ. ¶Nec excuſatur ab odij crimine qui inimicum odio habet ſi ipſum proximum odit:hoc eſt ſi illi vult malum corporis,aut damnum honoris,famæ aut rerum: niſi hæc velit ei iuſtitia mediante;quia tunc non eſt odij ſed iuſtitiæ vindicatiuæ affectus.Eſt autem odio habenda inimicitia proximi,& non proximus qui eſt inimicus.

ODII effectus ſeu ſigna prohibita,ſunt ſubtrahere proximo debita beneficia eo modo quo ſunt illi debita ;ab hoc, & ſimiliter debita colloquia eo modo quo ſunt illi debita ab iſto. Sunt autem debita proximo à conciue quæ debentur ciuitati in communi,à conſanguineo quæ debentur cõſanguinitati in communi,à chriſtiano quæ debentur ſanctæ eccleſiæ & communioni fidelium in communi.Et propterea niſi caſus accidat in quo debeam huic in particulari;ſicut non teneor actu interiori cogitare de iſto in particulari,ita nec teneor illi in particulari benefacere aut loq. ſufficit enim vt in communibus orationibus & communionibus eccleſiæ non excipiam chriſtianum inimicũ,in communibus ciuitatis non excipiam conciuem inimicũ, in communibus conſanguinitatis non excipiam cõſanguineum inimicum.Sic enim docuit ſaluator noſter,docẽs in benefaciendo inimicis imitari deum,qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos,& pluit ſuper iuſtos & iniuſtos:hoc eſt communia beneficia humano generi (ſcilicet ſolem & pluuiam)non ſubtrahit inimicis.

¶Et hinc tu confeſſor tollere potes multos ſcrupulos perſonarum offenſarum,quæ abſq; odio cum illo qui offendit nolunt particulariter conuerſari aut colloqui;quia non tenentur niſi in caſu debiti;vt dictum eſt,& in commenta

rijs ſecundæ ſecundæ tractatum, vbi de dilectione inimicorum agitur.

Officiorum ſecularium venalitas licet ſpeculatiuè loquendo ſit licita (quia venditio & emptio habet materiam vendibilem) vt tamē ad communem humani generis morem contrahitur, turpis ac pernicioſa reipublicæ non parum eſt: quoniam viri digni reputant indignum vt quod ſuæ virtuti debetur, pecunia emant. & indigni communiter habent officia vbi ſunt venalia. Tollitur & ratio ſtudiorum bonorum, & virtutum ex eo ꝙ non niſi pecunia habentur officia. Et oportet vt non virtuoſi ſed pecunioſi ibi inueniantur vbi pecunioſi honorantur, imò honorant ſeipſos emēdo officia honorabilia. Præterea ꝗ prius emit officium, quum non emerit niſi vt lucretur, oportet vt vēdat actus officij, & plerunq; iuſtitiæ, & inhumanus ſit in gratijs, tanquam ius habeat vendendi, & quæ ſunt iuſtitię & quæ ſunt gratiæ, quia prius emit. Teſtatur magiſtra rerum experientia ruinam publicam vbi officia ſunt venalia. ¶ Et quia actiones humanæ iudicandæ ſunt ſecundum quod in pluribus inuenitur, huiuſmodi venalitates vt abominabiles exterminandæ ſunt.

Opinio tripliciter eſt illicita. Primo ex eo ꝙ voluntaria. nam in omni genere ſcibilium volūtaria eſt illicita: quia nō ex eo ꝙ magis placet, ſed ex eo ꝙ rationabilior eſt, non ex voluntate ſed ratione amplectenda eſt opinio. Et hinc errant ſectarum æmulatores, opiniones ſuæ ſectæ ſequentes non vt rationi magis conſentaneas, ſed quia nati ſunt aut nutriti in ſecta illius doctrinæ. ¶ Secundo ex non relatione ad ſuam regulam. omnis enim opinio examinanda eſt ad ſuam regulā. Et quia in ijs quæ ſunt fidei & morū, regula eſt ſacra ſcriptura expoſita ab eccleſia catholica, non excuſatur aliquis à quantumcūq; rationabili opinione in huiuſmodi, ſi ſuſpecta eſt communi eccleſiæ ſeu apoſtoli-

cæ ſedi. Et hinc dãnantur credẽtes hæreticorum & antiquorum & nouorum, adhærentes doctrinis reprobatis aut ſuſpectis ſaltem apud ſedem apoſtolicam.

¶ Tertio ex modo, dum nimis firmiter inhæretur opinioni & aſſeritur vt certum atq; indubitatum, quod tamen eſt intra latitudinem opinabilium. Et hinc ſæpe erratur ex nimio affectu ad noſtra, & minore quam opus fuerit examine, reſolutione ac iudicio, dum probabilia accipiuntur vt demonſtrata.

OPinione vti vt regula operum interiorum & exteriorum, eſt quandoq; licitum, & quandoq; illicitum. In credendis quidem illicitum eſt, niſi ſubmittendo opinionem regulæ ſuperiori, ſcilicet ſanctæ matris eccleſiæ, & apoſtolicæ ſedis: quoniam ambiguitatis aliquid habens regula, qualis eſt opinio omnis, reſoluenda eſt in regulam certam, ne error poſſit in fide inueniri. In operandis verò niſi tutiorẽ partem eligendo, non licet opinionẽ cuiuſcunq; aſſumere vt regulam operis: quoniam eo ipſo quo operatio regulanda cõmittitur opinioni, committitur regulę ambiguæ: quia opinio omnis ambigua eſt, vtpote cũ formidine alterius partis. Et quia pręſupponitur q̃ nõ eligatur tutior pars, conſequens eſt vt operatio committatur regulæ ambiguæ ad caſum peccati, ac per hoc exponatur periculo peccandi: quod conſtat eſſe illicitum. Et ſi de peccato mortali agitur, cõſtat eſſe peccatũ mortale facere ſciẽter operationem dubiã an ſit mortalis: qm̃ talis operans mauult adimplere volũtatẽ ſuã in tali opere, etiam ſi ſit mortale, quàm abſtinere ab illo: ac per hoc præfert diuinæ amicitiæ opus illud, nõ curando ſi contingat perdere diuinam amicitiam ex tali opere.

¶ Et hæc intellige de opinione propriè dicta vt diximus, quæ eſt cũ formidine alterius partis, & per ſe loquẽdo. Nõ enim propterea aliquid opinione tenetur quia diuerſi doctores cõtraria ſentiunt: quoniam cum huiuſmodi cõtrarietate ſtat q̃ vna pars ſit ratione ſufficiente ad moralem cer-

titudinẽ fulta: & iam non eſt opinio apud capientes ratio-nem illam: ſed quia neſciunt multi diſcernere inter certitu-dinem moralem & mathematicam, omnia quodammo-do locant ſub opinionibus. ¶Dixi quoq; per ſe loquendo: quia per accidens contingit neſcientes diſcernere inter no tum opinione, & notum certa ratione morali, errare & ex cuſari, credentes abſq; formidine alterius partis, viris pro-bis & doctis dicentibus, facite ſic, quia poteſt licitè fieri. Non enim exigit deus ab homine pluſquam conditio hominis habet, quia diuina ſapientia diſponit omnia ſuauiter.

ORatio ex intentione ſine attentione, illicita eſt pro-pter irreuerẽtiã inſertã. Oportet enim etiam ſuper-erogationis bonum bene agere, aut ſaltẽ nõ malẽ. conſtat autẽ irreuerenter loqui deo, q̃ ex propoſito loqui-tur ſine attentiõe, irreuerentia autẽ peccatum eſt.

¶Et hoc intellige loquendo de oratione per ſe, vt oratio eſt. nam ſiquis oratione vt exercitatione quadam aut quaſi cantico delectabili vtatur ne ſe occupet vanis, non intendens attendere, ſed tempus ſic pertranſire, be-ne facit: & non propriè & formaliter orat, niſi exten-ſo orationis nomine, quo dicitur. Semper orat qui ſem-per benefacit. Sed materialiter tantum orat, pro quan-to orationis verba pro materia ſuæ occupationis piæ aſſumit.

ORdinantium & ordinandorum peccata tot contin-git eſſe quot neceſſaria contingit omitti volunta-riè aut negligenter. ¶Sed quoniam hæc in põtifica libus habentur, attendendum eſt confeſſori ſi ordinantes ſeruarunt ritum pontificalis. Et quoniam põtificalia nõ cõ cordant adinuicẽ, nullius eccleſiæ antiquum in vſu ponti-ficale damnandum videtur: ac per hoc non videtur iteran dum aut ſupplendum alicubi quod forte ſecundum aliud pontificale iterandũ aut ſupplẽdũ eſſet. Et de horũ nume-ro videtur eſſe cõtractus materiæ: vbi diuerſa pontificalia

antiqua & in vſu, diuerſa ordinãt. Propter quod in cõcilio Flo. ſub Euge. iiij. quum traditur materia ordinis, nunquã fit mẽtio de tactu ipſius, ſed ſolum de actu tenente ſe ex parte miniſtri: ſcilicet porrectione, datione, traditione & aſſignatione. Attendendum quoq; eſt ſi ordinantes admiſerũt indignos aut inhibitos, ſi non cõtulerunt gratis. Et ſimiliter ſi ordinandi ſunt indigni ex parte intellectus, quia ignorantes. ex parte affectus, quia mali: puta in peccato mortali, ex parte ætatis ſtatutæ à iure. ex parte licentiæ ſui ſuperioris. ex parte motiui ad ſuſcipiendum ordinem, ſi ob lucrum &c.

ORganorum vſus in eccleſia licet ſit nouus (in cuius ſignum eccleſia Romana adhuc non vtitur eis corã põtifice) licitus tamen eſt pro carnalib⁹ adhuc fidelibus & imperfectis.

¶ Nulla tamen ratione licitum eſt inter diuina in organis canere ſeu pulſare ſeculares cantus aut plauſus: aut quod peius eſt, turpes & amatorias cantilenas. Et ratio eſt: quia ſonus organorum appoſitus eſt diuinis officijs vt pars eccleſiaſticæ ſolennitatis. Inſerere autem diuinis vt partem ſolennitatis prophana & turpia, nihil aliud eſt quam coniungere Chriſtum cum Belial, lucem cum tenebris. Vnde per ſe loquendo, crimen eſt ſuperſtitionis ſacrilegæ, & peccatum mortale talis mixtio: contraria tã fini diuini cultus (ſcilicet vt excitetur deuotio) quã veritati eccleſiæ, contra cuius ordinationẽ loco antiphonarum & diuinæ laudis offeruntur ex ipſius eccleſiæ perſona, prophana, hæc à falſarijs miniſtris.

¶ Nec excuſantur ex eo q; ſonus abſtrahit ab omni materia, & quælibet melodia ſoni poteſt ad ſacra verba applicari. Tum quia ſecundum rei veritatẽ iſti ſoni fiunt vt accõmodati ad delectationem auditorum: qui nõ nouerũt illos niſi vt ſonos illorum verborũ prophanorum aut turpiũ. In cuius ſignum audientes ex illo ſono excitantur ad illa prophana ſeu turpia, vt experientia teſtatur: ita q; non eſt

locus inficiationi. Tum quia cãtus etiam abſtrahit ab omni materia: & tamẽ eccleſia interdixit prophanos cantus in eccleſia: vt cantus theatrales: vt patet diſt.xcij.ca.cãtantes. Memẽto hic apoſtolicæ ſententiæ. Nolite errare, deus nõ irridetur aut fallitur.

¶Inuoluuntur autem eodem crimine non ſolum pulſantes, ſed qui conducunt & cõſentiũt pulſantibus hæc: vt impleatur ſcriptura, Gloriati ſunt qui oderunt te, in medio ſolennitatis tuæ.

¶Excuſandos tñ illos crediderim, qui ſimplici corde credẽtes licere non turpia ſed vana quaſi pro creatione pulſare, pro eo ꝙ vbiq; ſic vidẽt fieri, errauerunt: ita ꝙ ſi ſciuiſſent criminoſum eſſe, nõ feciſſent. tales em̃ ex ignorantia probabili errauerunt: quia eccleſiaſtici paſtores nõ quæſierũt quæ Ieſu Chriſti ſunt. Et excuſantur à tãto: ſ quis nõ à toto.

¶A turpium autẽ ſono nulla ignorantia excuſare poteſt: quia continet ſtatim diſſonãtiam & contrarietatẽ ad Ieſu Chriſti ſolennitatem.

ORnatus exterioris peccatũ ex ſeptem capitibus pẽdet. Primo ex fine ornantis ſe. Secundo ex ſolicitudine eiuſdem. Tertio ex cõſuetudine ſeu lege. Quarto ex qualitate ornatus in ſe. Quinto ex fuco. Sexto ex precioſitate. Septimo ex ſcandalo.

¶Caput primũ cõe eſt etiam quibuſcũq; bonis operibus: & propterea manifeſtum eſt. Si em̃ quis ornat ſe ob ſuperbiã, inanem gloriã, aut ad prouocandum ad malũ &c. ipſe ornatus malus eſt iuxta malitiã illius finis: ita ꝙ ſi finis eſt peccatũ veniale, puta vt appareat pulchra, aut ditior, aut ſuperior &c. vanitas eſt, ac per hoc veniale peccatũ. Si verò finis eſt peccatũ mortale: vt ſi intẽdit prouocare ad ſui malã cõcupiſcentiã: ipſe quoq; ornatꝰ eſt mortale peccatũ.

¶Caput ſecundum, ſcilicet affectuoſa ſolicitudo ad ornatum, quandoq; ſimiliter facit ornatum venialem: vt ſi affectus & ſolicitudo habeat ſuperfluitatem. quãdoq; mortalẽ:

vt ſi ſit tãtus affectus aut tãta ſolicitudo vt propterea quis non curet de neceſſarijs ad ſalutẽ:vt ſi ob ornandum ſe nõ curet de miſſa in feſtis:& huiuſmodi.

¶Caput tertium,cõſuetudo ſcilicet vel lex,duo conſiderã da inducit.Primo qualitatẽ legis,ſi obligatiua eſt ad mor tale:quod ex pœna cognoſci poteſt:vt ſi eſſet ibi pœna ex cõmunicationis,& ita ſeruaretur.Secundo ſi deſit contem ptus ex parte tranſgreſſoris.ſi enim lex leuis eſt,& contem ptus deeſt,non incurritur mortale.

¶Conſuetudo autẽ niſi in legẽ tranſierit, cõmuniter indu cit peccatum veniale:quia nõ legale ſed morale debitũ ha bet.Si autem in legẽ trãſierit ſine pœna aliqua, venialem quoq; inducit trãſgreſſionem ſi contẽptus deſit.Longè ta men grauius peccat qui primus eſt cõſuetudinis violator, nouitatẽ ornatus inferẽs patriæ:citra mortale tamẽ(vt di ctum eſt)ſi ſola vanitas in cauſa eſt violandæ conſuetudi nis.¶Et ad hoc caput ſpectat ſtulta præſumptio vtentium habitu maiorum:vt ſi veſtiatur idiota vt doctor,aut ple beius vt eques,& ſimiles exorbitationes à more politicæ modeſtiæ.

¶Caput quartũ,qualitas ſcilicet ornatus,cõmuniter pec catum inducit veniale,ſi indecẽs eſt ac minus caſtus:vt or natus mulierũ monſtrantiũ media vbera.Verũtamẽ vbi cõſuetus iam eſt,ſine peccato videtur:& in remedium ne peiora fiant forte introductus.

¶Caput quintũ ex fuco,cõiter conſtituit peccatũ veniale: quia in ſimulatione & fictione vana conſiſtit.

¶Caput ſextũ ex precioſitate ornatus:quia quod precio ſum eſt vni,non eſt precioſum alteri,quẽ decet ſumptus magnos in veſtibus & annulis & monilib⁹&c.facere.ideo ſi ornatus relatus ad perſonã eſt exceſſiuus in precio,ſine peccato nõ eſt.Cõmuniter tamẽ videtur venialis hmõi ex ceſſus ſuperbus,ſtultus & vanus.nõ em̃ propterea æquan tur maioribus quia ornantur precioſè ſicut maiores.

¶ Caput ſeptimum ex ſcandalo, hoc eſt ex occaſione

peccandi: quia ornata ſuperfluè mulier mouet ad ſui concupiſcentiam. Sed ſi ex parte mulieris non eſt intentio prouocandi, nec ſibi placet quòd prouocetur aliquis ad ſui libidinoſum amorē, licet placeat ei quòd laudetur vt pulchra, & vana ſuperfluitate & fuco ſe ornet, non propterea peccat mortaliter: quia alij peccant mortaliter ipſam adamando. eſt enim occaſio accepta, non data: quum longè pulchriorem deus naturaliter proponat aliquam mulierē, quæ nulli dat occaſionem peccandi ſi exhibet ſe conſpectui publico, ac per hoc multorum adamantium illam. Si vis diffuſè hæc diſcernere, vide commentaria noſtra in. q. clxix. ſecundæ ſecundæ.

OSculum beneuolentiæ, bonum ac laudabile eſt iuxta morē patriæ, inter quaſcūq̧ pſonas ſit. ¶Oſculum verò libidinis, niſi inter coniuges ſit, eſt peccatum mortale: iuxta ſuperius dicta de impudicitia.

PEccatum mortale eſt quod priuat in præſenti animam vita ſpiritalis amicitiæ, quæ eſt ſeu eſſet debet inter hominem & deum. Homo enim qui eſt in gratia dei, amat in veritate deum pluſquam quācunq̧ rem creatam, & ecōtrario amatur à deo vt charus amicus. Quia ergo priuat hominem ſpiritali hac vita, quæ conſiſtit in charitate, ideo dicit̃ & eſt peccatum mortale, & etiam quia facit hominem dignum morte æterna, hoc eſt perpetua ſeparatione à vita cœleſtis patriæ, adiuncta ſimul perpetua miſeria.

¶Conſiſtit autem omne peccatū mortale in offenſa diuinæ amicitiæ: quia q̃libet peccās mortaliter, vel exp̃ſſè vel interp̃tatiuè refutat deū, p vltimo fine ſuo, & p amico ſuo, dū mauult implere voluntatē ſuā quā dei. & iō Dauid dicebat deo, Tibi ſoli peccaui ¶Et ſi hoc nō penetras, vide ex cōtrario q̧ exiſtēs in charitate p̃fert in amore ſuo deum oī

bus amabilibus,delectabilibus,honorabilibus, horribili bus &c.& ſic videbis ꝙ peccans mortaliter, ac per hoc amans aliquid aliud pluſꝗ̃ diuinam ſacere voluntatem,re mouet deum à loco ſuo quem in corde illius habere debet quia nõ præfert amplius eum omni amabili &c.ſed illud in quo peccat mortaliter,pluris facit pro tunc ꝗ̃ diuinam voluntatem.

VENIALE autem peccatum non infringit diuinam amicitiam:vtpote non contra ſed præter diuinam exiſtẽs voluntatem,non contra ſed præter charitatem, non contra ſed præter diuina præcepta,& ideo veniam à deo amico meretur:quemadmodum in humanis amicitijs ſiquid diſplicens amico,ſaluo tamen amicitiæ fœdere acciderit, facilè remittitur.

PEDAGIVM illicitum,vide in verbo Vectigal.

POenam ſubire ſtatutam licet non teneatur aliquis in foro conſcientiæ niſi poſtꝗ̃ ad illã dãnatus eſt à iudice:quia tamen hoc fallit in duobus caſibus,ſcilicet in cenſuris & teſtamentarijs,ideo & excommunicatus& ſuſpenſus & interdictus & irregularis eſt quiſquis contra latam à canone de huiuſmodi ſententiam facit,abſq; alia declaratione iudicis.Et rurſus ideo vidua non caſtè viuens cum mala conſcientia perſeuerat donna & domina & vſufructuaria vt relicta fuit à marito cum conditione ſi caſtè vixerit.Vnde tenetur de conſumptis poſtꝗ̃ non vixit caſtè,etiam ſi nullus iudex humanus ad hoc compellat.Et hoc ſubtiliter cõſideratum non ideo eſt quia pœna teſtamentaria infligitur ſine executore:ſed ideo eſt quia euenit caſus in quo voluntas teſtatoris ſic diſpoſuit.Et propterea ſicut reliqua à teſtatore diſpoſita in diuerſis caſibus non egent declaratione iudicis quum caſus illi eueniunt, ita diſponente teſtatore ꝙ vxor ſua ſit domina &c. ꝗ̃diu caſtè vixerit,adueniente caſu caſtitatis omiſſæ deſinit ſuccedere marito in illis bonis ſic ſibi diſpoſitis.Simile eſt enim hoc alteri ca

ſui, quo maritus relinquit illam vſuſfructuariam niſi tráſ ierit ad ſecundas nuptias. conſtat enim quòd ſiue clam ſiue publicè nubat, deſinit eſſe vſufructuaria etiam ſi nullus iudex, nullus exequutor inhibeat. Horum enim omnium vna communis eſt ratio: quia ſcilicet ventum eſt ad caſum in quo teſtator noluit bona ſua ad illam tráſire: ac per hoc nullum tunc habet ius mulier in illis bonis quæ ex teſtatoris voluntate ſola habebat quicquid iuris in illis habebat.

PErcuſſio qua proximus verberatur, peccatum eſt mortale ex ſuo genere: quia iniurioſa eſt & nocet proximo.

¶ Propter imperfectionem tamen actus ſi minima eſt, venialis eſt. Quòd ſi authoritatiuè fiat vel à iudice vel à prælato, patre, magiſtro &c. non eſt peccatum: ſed opus iuſtitiæ & charitatis, modo non ſit immoderata, nec malo animo fiat.

PErfidia, qua homo non facit quod promiſit, peccatum eſt: vtpote cõtra virtutem fidei, qua ſiunt dicta: quia promiſſione facit ſe homo debitorem implendæ promiſſionis.

¶ Inuenitur autem triplex: ſcilicet pernicioſa, officioſa, & iocoſa. Et iocoſa quidem ac officioſa, venialis eſt: quoniã ex ſimplici promiſſione non naſcitur maius debitum q̃ ſit naturale debitum non mentiendi. nam vtrũq; debitum eſt debitum morale, ſine quo morum honeſtas ſaluari nequit: & ad eandem virtutem reduci creditur, ſcilicet ad virtutẽ veracitatis: & vtrunq; ad alterum eſt, pro conuictu, vtilitate & conuerſatione humana.

¶ Pernicioſa autem (que ſcilicet nocet proximo, ſiue quò ad animam, ſiue quò ad corpus aut res) peccatum eſt mortale, ſicut mendacium pernicioſum. Et hæc de perfidia ſimplici dicta ſint. Nam quum promiſſio tranſit in debitũ legale (vt quum quis promittit ita quòd poteſt quãtum eſt ex vi promiſſionis cogi in iudicio humano) tunc ſupra debitum morale adiungitur debitum legale, ac per hoc debi-

tum iuſtitiæ.Et ſi non ſeruantur promiſſa,incurruntur duo crimina:ſcilicet perfidiæ & iniuſtitiæ,quam conſtat ex ſuo genere eſſe peccatum mortale.

¶Cum quibus omnibus memento hic quòd propter imperfectionem actus ſæpe actus excuſatur à mortali:ſiue imperfectio ſit ex parte affectus,vt in primis motibus,ſiue ex parte materiæ,vt in nocumentis minimis ſiue ex parte formæ:hoc eſt quia non per ſe ſeu ex intentione peccatum illud fit,puta non intendit quis violare fidem,ſed ex obliuione aut ignorantia facti,aut ex fiducia quam accipit de eo cui promiſit,aut ex cauſa quæ ſibi videtur rationabilis. & breuiter quando non per ſe eſt perfidus non incurrit mortale,niſi per accidens:hoc eſt propter notabile nocumentum aut ſcandalum,&ſi quod aliud eiuſmodi eſſet accidẽs. Et hinc habes claritatem infinitorum caſuum contingentium in non ſeruata fide de tacendo,de fauendo,de eundo, faciendo &c.

PEriculo peccãdi ſe exponere,dupliciter euenit. ¶Primo faciendo ſcienter opus dubium an ſit licitum vel illicitum.Et hoc modo exponere ſe periculo peccandi,eſt peccatum:& ſi agitur de licito aut illicito mortaliter eſt peccatum mortale.Et ratio eſt:quia voluntas ex hoc ipſo exorbitat à recta ratione & diuino amore,quòd mauult opus illud cum dubio incurrendi tranſgreſſionem diuini præcepti,ꝙ abſtinere ab opere illo cum certitudine non errandi:ac per hoc volũtas magis amat opus illud ꝙ deum in ſuo præcepto. Et ſic verificatur ſententia illa:Exponens ſe periculo peccati mortalis,peccat mortaliter.

¶Secundo eundo ad locum ſiue ſocietatẽ vbi eſt periculũ peccandi mortaliter,ꝑpter aſpectũ,perſuaſiones,cõmoditates,aut aliquid huiuſmodi.Et hoc quidem ſi ſine vrgẽte neceſſitate fit,ad incautelæ peccatũ ſpectat.Non eſt autem ex ſuo gñe peccatũ mortale:qa in ſuæ libertatis arbitrio reſtat peccare mortaliter etiã præſentibus talib⁹ occaſionib⁹

peccandi.¶Ex conditione verò perſonæ fragilis,mēſura-
re ſe tenetur qui fragilitatis propriæ cōſcius dubitat de ca
ſu.Et ſi experientia teſte didicit ſe nō ſubſiſtere in huiuſmo
di,ſed ſtatim aut quaſi ſtatim cadere,nulla neceſſitate vin
catur vt illuc eat aut ibi moretur.Scriptum eſt em̄: Si pes
tuus ſcādalizat te,abſcinde eū̄,& proijce abs te.Si verò cō
ſtātem ſe putat futurū̄,& neceſſitas eundi vrget,peccatum
nō video.Non vrgente autē neceſſitate,peccatū̄ eſt incau
telæ(vt dictum eſt)maius vel minus iuxta cōditiones ſin-
gulares periculi vndiq; penſatas.

PEriurium propriè(hoc eſt iuramentū̄ falſum) peccatum eſt mortale:quia deo inuocato in te
ſtem iniuria fit.Contingit autē incurrere per-
iurium & in iuramēto aſſertorio,& in iuramē
to promiſſorio,& in iuramēto cōminatorio.
¶Ad quorum clariorem notitiam duas prænota diſtin-
ctiones:alteram de formali vel materiali:alteram de per-
fecto vel imperfecto. Quæ diſtinctiōes licet in omnibus
huiuſmodi moralibus habēdæ ſint ante oculos:in pecca-
tis tamē linguæ(de quorum numero eſt periurium)ſunt
multum neceſſariæ.
¶Diſcernēdū̄ eſt em̄ periuriū̄ ſi eſt ex intentione,quod vo
catur formale:vt quū̄ qs aduertit ſe falſum iurare,& vult
falſum iurare.Et hoc ſemper eſt peccatū̄ mortale.Aut ſi nō
intēdit iurare falſum,& tn̄ iurat falſum:quod vocat̄ periu
riū̄ materialiter.¶Et rurſus ſi periuriū̄ ipſum exit ab homi
ne vt actus perfect⁹(puta qa ſciēs & prudēs periurat)quia
ſine dubio ſemper eſt mortale peccatū̄.Aut vt actus im-
perfectus(puta ex lapſu linguæ,aut aliâs inaduertēter ſeu
ignorāter)nā periuriū̄ materialiter tātū̄,hoc eſt nō ex ani-
mo iurādi falſum,nō eſt peccatū̄ mortale:quia nō eſt per-
iuriū̄:quoniā nullus actus bonus vel mal⁹ eſt talis ſine ſua
forma.¶Memēto tamē hic & ſemper in ſimilibus illius ex
ceptionis,niſi actus redeat in naturā ſuæ formæ.quod in
propoſito contingeret,ſiquis non intēderet iurare falſum,

& tamen non curaret adhibere curam ne iuret falſum. Tunc enim talis iurans falſum, incurreret periurium mortale: quia propter talem negligentiã in tanta re, rediret act⁹ in naturam ſuæ formæ. conuincitur enim ille quòd maluit incurrere periurium, quàm diſcutere vt debuit an iuret falſum.

INCHOANDO igitur à periurio aſſertorio (hoc eſt iuramento mẽdaciter affirmãte vel negante) ſcito omne huiuſmodi periurium eſſe mortale, in quacũq; materia ſit, & quibuſcunq; verbis dicatur, & quacunq; coactione, metu, ioco, leuitate, cõſuetudine, vtilitate aut excuſatione fiat: quia deo fit magna irreuerẽtia inducẽdo ipſum in teſtem quaſi mendacẽ. Nulla erñ admittitur in hoc excuſatio, niſi (vt dictum eſt) ex imperfectiõe actus: puta quia inaduertẽter, vel vt primus motus, ex lapſu linguæ, & ſiqd eſt aliud reddens actum imperfectum.

PROMISSORIVM autem periurium duobus incurritur tẽporib⁹. Vel præſenti quãdo fit: vel futuro quando non adimpletur.

¶Et in præſenti quidẽ (hoc eſt quãdo iuramẽtum promiſſorium fit) incurritur dupliciter periurium. Primo ex mendaci animo: vt quum ſub iuramento promittitur aliquid bonũ vel malum ſine animo ſeruãdi, aut ſine animo promittẽdi ſeu obligãdi ſe, aut ſine animo iurãdi. Et hoc ſemper eſt mortale: quia deeſt veritas præſens. Idem eſt enim iudicium de hoc periurio quãtum ad præſentẽ veritatem, & de periurio aſſertorio. ¶Secundo ex materia mala: vt quum quis vero animo ſub iuramento promittit aliquod malum, puta interficere talẽ, vel adulterium perficere &c. Et tunc ſi iuratur ſuper patrando peccato mortali, incurritur iurando periurium non ſolum quia firmatur volũtas ad peccatum mortale, ſed etiam quia applicatur iuramentum ad materiam quã oportet omnino falſificare: quia eſt contra charitatem. Si verò eſt malum veniale, incurritur periuriũ non ſimpliciter (quia non deficit veritas præſens

iuramento:

iuramento:nec de neceſſitate ſalutis oportet deficere verita tem futuram,quia nõ eſt contra ſed præter charitatẽ)ſed ſe cundum quid:quia firmatur voluntas ad malum,venia‑ le tamen:& irreuerentia quædam fit iuramento,applican‑ do illud ad materiam non obligabilem.apponitur enim per hoc impedimentum effectui iuramenti, qui eſt obli‑ gare ad faciendũ.Vnde graue videtur & eſt hoc peccatũ, non tamen mortale.

¶Idem eſt quoq; iudicium ſi iuramentum promiſſoriũ eſt de omittẽdo bonum ſupererogationis:vt quũ quis iurat ſe non ingreſſurum religionem,nõ mutuaturũ,nõ fideiuſ‑ ſurũ,& ſimilia.Huiuſmodi enim iuramenta veraci animo facta,peccata ſunt quando fiunt:quia irreuerentia fit iura‑ mento,vtendo illo ad materiam non obligabilem ad ve‑ rificandum:& propterea periurium ſecundum quid incur ritur,ſicut de iuramento venialium operum dictũ eſt.Nõ tamen eſt periurium abſolutè:quia nec deeſt præſens veri tas,nec oportet deficere veritatem futuram,quæ eſſet non contra charitatem.Et hæc intellige quãdo huiuſmodi iura menta fiunt cum animo nõ faciendi hæc cõmuniter.nam ſi intenderet quis non facere hæc etiam in caſu quo de ne‑ ceſſitate ſalutis accideret ipſum teneri ad illud,iam nõ iura ret omittere bonũ ſupererogationis,ſed bonũ neceſſarium ad ſalutẽ,& peccaret mortaliter:vtpote iurãs peccare mor taliter.Sunt autẽ cõiter & non ſic extenſè ad caſus de neceſ ſitate ſalutis interpretanda huiuſmodi iuramenta:quia iu‑ rantes ſuper ſua libertate ſe fundãt,dicẽtes:ego nõ teneor mutuare,fideiubere &c.& ideo nolẽs incidere in foueã,iu‑ raui.Vnde manifeſtũ indicium eſt intẽtionis cõmunis,& non ad caſum de neceſſitate ſalutis, q in huiuſmodi quàm rariſſimus videtur.

¶In futuro verò tempore(hoc eſt ſi iuramentum promiſ‑ ſorium non adimpletur)incurritur periurium ſemper quã‑ do iuramentum obligatiuum eſt:quia deeſſet veritas iura‑ mẽto,ac per hoc peccaretur mortaliter.Ex quatuor autem

capitibus contingit iuramentum promiſſoriū non adimplere abſq; peccato. Primo, ex parte materiæ. Secundo, ex parte euentus. Tertio, ex parte modi. Quarto, ex parte relaxationis.

¶Primum caput ex parte materiæ, intellige, quādo materia non eſt capax vinculi obligatorij. Talis autē eſt triplex. Primo omnis actus moraliter malus, ſiue ſit peccatū mortale, ſiue veniale. & ideo quicunq; iurauit occidere aut dicere verbū ocioſum, non obligatur ad exequendū iuramentum, ſed peccat exequendo. Secundo omnis omiſſio boni ſupererogationis. nam licet homo nō teneatur ad illud bonum, tenetur tamen non ponere obicē ſpiritui ſancto. Et propterea qui iurauit non mutuare, aut nō fideiubere, aut aliquid huiuſmodi, non obligatur ad implendum iuramētum: ſed liber remanet, & poteſt mutuare & non mutuare ſicut prius anteq; iuraret. Tertio actio indifferens ſalua ſua indifferentia, vt ſiquis ab vlla ratione boni vtilis, honeſti vel delectabilis iurauit tranſire extra muros ciuitatis aut aliquid eiuſmodi, non tenetur ſeruare ſi nulla ſit ratio ſic tranſeundi: quia iuramentum non eſt vinculum ad ocioſum aliquid: conſtat autem q̧ ſalua indifferētia actus ocioſum eſt exercere illum. Secūs autē eſt ſi actus in ſeipſo indifferēs iuratus eſſet ad cautelā ſeu vtilitatē ſpiritalē vel tēporalem ſui, vel alterius: quia tunc teneretur implere iuramētum: vt ſiquis iurauit nō intrare in talem domum, aut non tranſire per talem viam ad cauendum ſibi à tentatione talis mulieris &c.

¶Caput verò ſecundū ex parte euētus, intellige primo ſi euētus malus: vt patet de iuramēto Herodis quum iuraſſet dare puellæ ſaltāti quicquid petiſſet, tolerabile enim erat iuramentum ſanè intellectum: ſed malus fuit euentus, quādo puella petijt caput Ioannis baptiſtæ. Non enim aſtringebatur Herodes ex iureiurando facere tantum ſcelus: quia euentus malæ petitionis excludebat vim iuramenti. Et hinc qui iurauit reddere depoſitum enſem, non tenetur

reddere furioſo. Et ſic de ſimilibus.

¶ Intellige ſecundo ſi euentus ſit impeditiuus maioris boni: vt ſiquis iurauit contrahere matrimonium, & poſtea inſpirante deo vult in veritate cœlibem vitam ducere, non tenetur adimplere iuramentum: quia in euentu iſto iuramētum eſſet vinculum ad impediendum meliorem ſtatum, ſcilicet continentium, quem conſtat eſſe meliorem ſtatu cōiugatorum. Et ſic de ſimilibus.

¶ Caput tertium ex parte modi, intellige primo quantum ad conſuetum modum ſubintelligendi: vt quum aliqui honorare ſe volentes, iurant non præcedam per deum &c. In his enim & ſimilibus ſecundum communem & ſanum ſenſum ſubintelligitur, quantū eſt ex me: ſicut in Petri apoſtoli verbo quum dixit. Non lauabis mihi pedes in æternum. & propterea abſq; peccato periurij faciunt ſtatim oppoſitum, permittendo ſe vinci.

¶ Intellige ſecundo quantum ad modum iurandi violentum, in materia tamen matrimonij: quia ſicut matrimonium coactum timore cadente in conſtantem &c. non valet, ita iuramentum metu extortum de contrahendo, videtur relaxatum ipſo iure. Tutius tñ eſt relaxationē à ſuperiori habere, ſicut in cæteris iuramētis vi vel metu extortis.

¶ Caput quartum ex parte relaxationis clarē patet. nā ſiue relaxatio fiat ab illo cui ꝓmiſſio facta eſt cū iuramēto (qui pōt liberē quod in ſui fauorē factū eſt relaxare) ſiue fiat à ſuperiore q poſſit relaxare, ceſſat obligatio iuramēti ꝓmiſſorij.

COMMINATORIVM deniq; iuramentum inducit periurium in duobus quoq; temporibus. Vel in præſenti. Et hoc dupliciter. ¶ Primo ſi fiat mēdaci animo. Et tunc ſemꝑ eſt periuriū mortale: q̄a deficit iuramēto p̄ſens veritas, ſiue cōminatio ſit iuſta, ſiue iniqua. In quacūq; n. aūt materia bona vel mala iuramentum cadit ſuper mendacio, inexcuſabile eſt à peccato mortali.

¶ Secundo ſi fiat veraci animo ſuper materia mala: hoc eſt ſiquis comminetur facere opus aliquod quod eſt peccatū

mortale vel veniale.Et idem eſt tunc iudicium de commi natorio quod de promiſſorio.ideo non replico.

¶Vel in futuro:hoc eſt tempore executionis. Et ſiquidem comminatio facta eſt de aliquo malo culpæ ſiue mortali ſiue veniali,poteſt & debet iuramentum comminatoriũ non adimpleri:vt ſiquis comminatus eſt percutere aliquẽ aut diripere bona eius,aut impedire eum ab aliquo aſſequendo &c.tenetur non exequi:vt patet.Si verò comminatio facta eſt de iuſta inflictione aut procuratione mali pœnæ,ſiue quantum ad corpus ſiue quantum ad bona tẽporalia,grano ſalis opus eſt:quoniam hinc eſt vinculum iuramenti ad opus iuſtum adimplendum, hinc verò eſt malum proximo infligendum,ad cuius ceſſationem miſericordia inuitat.¶Tria igitur hic conſidera.Primum commune ꝙ ſicut iuramentum non eſt vinculum iniquitatis, ita nec impedimenti melioris boni.Et hinc fit vt quando melius eſt parcere aut abſtinere à comminati mali iuſti executione,non teneatur quis ad iuramenti executionem,exẽplo Dauid,qui licet iuraſſet percutere Nabal cum domo eius,poſtea ad preces Abigaïl abſtinuit.¶Secundum appropriatum comminationi,ꝙ comminatio intelligitur ſecundum præſentem iuſtitiam:teſtante hoc verbo domini apud Hiere.Repente loquar aduerſus regnum & gentẽ,vt diſperdam.ſi pœnitentiam egerit gens illa, pœnitentiam agam & ego ſuper verbo meo.Et hinc fit vt qui iurauit iuſtam punitionem,poſtea petenti veniam parcat abſqꝫ ꝑiurio:quia ceſſauit illa tunc præſens iuſtitia ſecundum quã iurauit,ex quaſi ceſſatione demeriti:quia ad pœnitentiam conuerſus eſt qui peccauerat.Et hoc eſt etiam perſpicere in dicto exemplo Dauid,qui non ad pœnitẽtiam Nabal,ſed ad merita & preces Abigaïl innocẽtis pepercit ipſi Nabal tanqꝫ ceſſauerit ratio præſentis iuſtitiæ ex aliquorũ innocentia & ſupplicatione humili præueniente.¶Tertium ꝓprium materiæ comminatæ:ſcilicet ꝙ pœnæ in hac vita non ſunt appetibiles niſi vt medicinæ vel perſonæ puniẽ

dæ vel boni communis. Et propterea quando comminata pœna ceſſaret habere rationem vtriuſq; medicine, non teneretur quis ex vinculo iuramenti ad implendum iuratam comminationem. Quando autem hoc accidat, relinquitur iudicio prudentiæ quæ eſt circa ſingularia occurrẽtia. Ex his autem habes quare mater quæ iurauit verberare filium, aut dominus qui iurauit verberare ſeruum, & poſtea parcit vel ne turbet pacem domus, vel quia amplius nõ opus eſt medicina talis pœnæ, & breuiter quia iudicat melius eſſe vt parcat: non tenetur ad implendam comminationem iuratam. Et ſic de ſimilibus.

DE PERIVRIO autem large ſumpto, hoc eſt quum abſq; neceſſitate iuratur ſuper veritate, conſtat veniale tantum peccatum eſſe. Periculoſum tamen peccatum eſt ſi ſit frequens. ſcriptum eſt enim: Iurationi non aſſueſcat os tuũ. multi enim ſunt caſus in illa.

PErmiſſio ex ſuo genere peccatum non eſt: vt patet ex eo quòd deo conuenit ꝑmittere mala culpæ, quæ ſunt maxima mala. & propterea tunc tantum peccatum eſt, quando abſq; rationabili cauſa fit. Eſt autem rationabilis cauſa permiſſionis, vel vitatio maioris mali (ſicut meretricium permittitur, ne ciuitas adulterijs & inceſtibus repleatur) vel deductio maioris boni: ſicut Petrus preſum ptuoſus permiſſus eſt labi in negationem Chriſti & periuriũ, vt eſſet humilior. Vnde ſuperior q pôt obuiare ne ſubditus peccet, & ſiue rationabili cauſa nõ obuiat, peccat. Et ſimiliter qui poteſt punire, & ſine rationabili cauſa ꝑmittit impunitos, peccat. Quando autem mortaliter vel venialiter, oportet ex ſingularibus occurrẽtijs conſiderare & iudicare in eo qui vigilare ſtudet ſuper gregem ſuum. De illo autem cui cura non eſt an oues errent, nõn oportet ſolicitum eſſe: quia, iam iudicatus eſt.

PErmutatio illicita eſt tripliciter. Primo ex cõibus ſi iniuſta eſt: puta quia nõ ſeruat æqualitas rei ad rẽ: & ſimiliter ſi cũ fraude aut dolo fiat. ¶ Secũdo,

ex materia repugnante: vt ſi permutentur ſpiritalia, quaſi æſtimata precio aliquo.

¶Tertio, ex materia prohibita, ſeu limitata ex iure humano. Et hæc ponitur triplex: ſcilicet mancipia eccleſie, quæ permutari ſi debeāt, oportet ſeruari quæ de illis iura diſponunt. Serui fugitiui q̄diu in fuga ſunt, qui prohibentur permutari. Et tertio beneficia eccleſiaſtica: quæ non licitè permutantur communiter: ſi aut pacta firmantur ſine authoritate ſuperioris, aut ſi fiat ſine authoritate ſuperioris, aut ſi detur aliquid temporale pro ſpiritali, aut omnibus his ſeruatis, ſi permutando nulla cura eſt cui Chriſti oues cōmittantur. Et hoc coram deo eſt crimen maximum.

PErtinacia qua homo in propria perſeuerat ſententia pluſq̄ oportet, peccatum eſt: vtpote à recta ratione diſſonans.

¶Oportet autem ſecundum ſubiectam materiam iudicare an ſit mortale vel veniale peccatum. Nam ſi pertinax quis eſt circa plantandam arborem aut aliquid eiuſmodi, hoc non pernicioſum eſt, ſed veniale. Si autem circa aliquid pernicioſum, vt ſunt ea quæ ſunt fidei, & quæ nocent homini, mortale eſt, propter iniuriam quæ fit deo aut homini gratia, materiæ.

¶Et hoc intellige de ſententia conſummata in opere voluntario interiore, puta credere: vel exteriore, puta colere, emere &c. ſecundum erroneam pertinaciam. Quod ideo dico: quia ſi in ſolo nudo puroq̄ intellectu quæcunq̄ pertinacia conſiſtat, credat autem, ſperet, diligat, opereturq̄ ſecundum communem eccleſiæ traditionem, nullum video peccatum mortale.

PIgnus accipere, illicitū redditur tripliciter. Primo ſi ad lucrū nō cōputādū in ſorte accipitur: q̄a hoc eſt cōtra naturalē iuſtitiā. ¶Secūdo ex materia ꝓhibita: vt ſi homo liber accipiat in pign⁹ pro debito: aut ſi vaſa ſacra & hmōi eccleſiaſtica cōtra iuris diſpoſitionē impignorētur. ¶Tertio ex adiacētibus pactis ꝓhibi

tis à iure. Quæ tria ponuntur. Primũ ſi debitor obligat ſe dare pignus in ſolutum. Et ad hoc reduci dicitur ſi fiat pactum vt ſi die certo non ſoluerit, pignus tranſeat in feudũ. Secundum, ſi debitor obligatur ad non redimendũ pignus abſolutè vel ante talem diem. Tertium, ſi creditor obligatur ad non vẽdendum pignus poſt legitimã interpellationem debitoris.

¶Et hæc omnia pro quãto cum dãno partis ſiue debitoris, vt duo prima: ſiue creditoris, vt tertiũ, tendunt, peccata ſunt iniuſtitiæ: ac per hoc mortalia, vltra iuris poſitiui tranſgreſſionẽ, quæ ex concurrentibus conditionibus ſingularibus perſonarum &c. penſatur.

PIgritia qua homo tardus metu laboris, paſſionis aut difficultatis apparentis redditur ad opportuna exequenda, peccatũ eſt: quia rectæ diſcordat rationi. Iuxta materiam autem ſubiectam iudicãdũ eſt de mortali: ſi ſcilicet contra aliquid neceſſariũ ad ſalutẽ tahit & ducit, iuxta regulas de negligentia.

PIrata, hoc eſt prædo marinus, contra humanis generis pacem manifeſtè agit, & eſt in ſtatu dãnato. Quomodo autem ſint piratæ excõicati, habes ſuprà, excõmunicatio.

PLacere hominibus, peccatũ tũc ſolũ eſt, quũ propterea à recta ratione diſceditur. ¶Mortale aũt eſt tunc tantũ, quũ propterea dilectionẽ dei aut ꝓximi poſtponimus. Quod tũc tãtũ incurrimus, quũ propterea diuina aut humana præcepta tranſgredimur: vt quũ miniſtri principis vt placeãt illi nõ curãt offendere ꝓximos: vt placeãt iũcto ſanguine vel amicitia, negãt iuſtitiã, aut opprimũt alios faciẽdo vel loquẽdo vel tacẽdo: & ſide alijs. Frequẽsq; hoc videt vitiũ, ꝑuipẽdẽtiũ illd' apoſtoli: Si adhuc hominib⁹ placerẽ, Chriſti ſeruus nõ eſſem.

POllutio qua ſemẽ humanũ ſolitariè funditur, ſi nõ eſt volũtaria, ſiue in ſomno ſiue in vigilia ſit, peccatum non eſt. Si autem eſt voluntaria, peccatum mor-

tale eſt,& eſt vnum de peccatis cõtra naturam,& vocatur mollities.
¶Eſt autẽ voluntaria nõ ſolum ſi ſit procurata,ſed etiam ſi ex ſe venienti conſenſus præbetur,& etiam ſi quum poteſt & debet perſona prohibere,non prohibet.primis em duobus modis eſt voluntaria directè,tertio autem eſt volũtaria indirectè.Dixi autem ſi poteſt & debet:quia ad indirectè volũtariũ culpabile, requirit vtrũq; ſimul,ſcilicet q; poſſit & debeat.Nam ſi non poteſt prohibere,quia natura facit opus ſuum,conſtat non teneri.& ſimiliter ſi poſſit impedire tollendo occaſiones,& tamen non tenetur illas tollere,non eſt in culpa.
¶Et hinc doctores & cõfeſſores vacãtes cogitationib⁹ vel auditionibus operũ turpium intuitu pietatis,non peccant ſubſequẽtibus corporalibus pollutionibus cõtra eorũ voluntatẽ:quia licet poſſint,nõ tamẽ debent ſubtrahere ſe ab operibus ſanctis propter huiuſmodi quæ ſequuntur ex neceſſitate materiæ.Et de ſimilibus idẽ eſt iudicium.De hoc diffuſè ſcripſi in quodlibeto primo.
¶Perſonæ verò quæ ſine rationabili cauſa manẽt volũtariè in cogitationibus turpibus aut cõuerſationibus ingerẽtibus ſibi huiuſmodi cõmotiones,quia poſſunt & debent tollere tales occaſiones,incurrunt voluntariã pollutionem, niſi inaduertẽtia excuſet:quia volendo illas illicitas,periculoſas & ſibi notas cauſas pollutionis propriæ, conuincuntur velle culpabiliter ipſam pollutionem earum naturalem effectum.
PRæcepti trãſgreſſionem,peccatũ eſſe cõſtat.Sed quia præcepti nomen vt diſtinguitur cõtra conſilium,confuſum inuenitur(dum quandoq; propriè ſecundum ſuam ſignificationẽ ſumitur,vt imponit neceſſitatẽ obediendi,ita q; peccatur ſi non impletur.iuxta illud.xiiij.q.j. quod præcipitur imperatur,& quod imperatur neceſſe eſt fieri &c.Qñq; aũt antonomaticè,vt imponit neceſſitatẽ talẽ,ſcilicet mortaliter peccãdi ſi nõ pareatur:iuxta Cle.ciui

de paradiſo.de ver.ſig.Et vtroq; modo in omni iure inue‑
nitur)ideo obſcura redditur diſcretio trãſgreſſionis præcẽ
ptorum quãdo eſt mortalis & qñ venialis.¶Cõmune eſt
autẽ vtriuſq; generis præcepto q̃ trãſgreſſio tã ex cõtẽptu
q̃ ex per ſe impeditiõe finis,eſt peccatũ mortale.Et horũ
primũ clarũ eſt:quia cõtẽptus ſiue præcepti ſiue præcipiẽ‑
tis iniuriam infert ex propria ratione.Secundum autẽ de‑
claratur ex eo q̃ finis præceptorũ cõmuniũ eſt diſpoſitio
animi virtuoſa neceſſaria ad ſalutẽ.ad hoc enim ordinan‑
tur præcepta naturalia,diuina & eccleſiaſtica:iuxta illud
apo.j.ad Timo.j.Finis præcepti eſt charitas de corde puro
& cõſcientia bona,& fide nõ ficta.Et declaratur.Nam aut
ſunt de neceſſarijs ad ſalutẽ:qualia ſunt quæ ſpectãt ad pec
cata mortalia,aut de neceſſarijs ad munditiam:qualia ſunt
quæ ſunt peccatorũ venialiũ quæ diſponunt ad mortalia,
& ad illa ordinantur vt imperfecta ad perfecta,ac per hoc
præcepta contra venialia ſanitatẽ animæ perturbantia,ad
vitã animæ quæ per mortalia tollitur,ordinantur:ſicut ſa
nitas corporalis ad vitam corporis.

¶Exiſtente aũt cõmuniũ præceptorum fine neceſſario ad
ſalutẽ,conſequẽs eſt vt ſi huiuſmodi præcepta tranſgredia
tur quis vt impediat finẽ:vel(& in idẽ redit)propter ali‑
quid cui annexa per ſe eſt impeditio finis peccet mortali‑
ter.Qui enim hoc modo præceptũ trãſgreditur,proportio
naliter ſe habet ad finẽ præcepti,ſicut qui tranſgreditur ex
contẽptu,ſe habet ad præceptum ſeu præcipientem nã iſte
reſpuit finẽ,ſicut ille reſpuit præceptum.Verbi gratia cir‑
ca præceptum de audiendo miſſam nõ ſolũ peccat morta
liter qui omittit audire miſſam quia non vult ſubijci præ‑
cepto,ſed etiam ſi ideo omittit quia non vult mente va‑
care deo.

PRAETER HOS verò duos modos mortalis tranſ
greſſionis præceptorum,ſunt alij quatuor modi diſcernẽ‑
di huiuſmodi tranſgreſſiones ſeu præcepta:ſcilicet ex mate
ria,pœna,verbis,& intentione,Diuinorum enim & natu

ralium præceptorum antonomaticè materia eſt neceſſaria ad vitam animæ:vt ſunt non occides,non mœchaberis &c.& propterea eorum tranſgreſſio eſt mortalis.Præceptorum autem aliorum materia neceſſaria eſt ad ſanitatem animæ:vt ſunt,non dices verbum ocioſum,iurationi non aſſueſcat os tuum &c.& propterea eorum tranſgreſſio non occidit,ſed ægram reddit animam.In iure autem humano ex ſola materia diſcernere præcepta impoſſibile videtur: quum inueniantur minima quædam præcepta ſub mortali peccato:vt patet de concidentibus cadauera vt transferant ad alia loca, quod ex ſe nullum eſt peccatum &c.

¶Pœna præceptorum antonomaticè,eſt excommunicatio vel aliquid ſimile quod non ſtat cũ vita animæ,& propterea vbicunq; apponitur excõmunicatio,incurritur peccatum mortale tranſgrediẽdo.Pœna autẽ aliorum præceptorum eſt aliquid ſtans cũ vita animæ:vt ſuſpẽſio,interdictũ,irregularitas.vel aliqua pœna pecuniaria, & huiuſmodi.& propterea non oportet in trãſgreſſiõe horũ incurrere pecatum mortale.

¶Siſte tamen hic pedẽ,& aduerte ꝙ inter excõmunicationem latæ ſententiæ,& cõminatam excõmunicationis pœnã,differentia eſt etiam quantum ad peccatum tranſgreſſionis,in hoc ꝙ tranſgreſſor præcepti cum lata excõmunicationis ſentẽtia,peccat mortaliter:quia ſolũ peccatum mortale dignũ facit excõmunicatiõe.Trãſgreſſor autẽ præcepti ſub cõminata pœna,non peccat mortaliter quouſq; trãſgreſſio nõ peruenerit ad hoc ꝙ ille dignus ſit excõicari.Quod ideo dico,quia ſi debet præcedere monitio anteꝗ̃ ille excõmunicetur,non peccat mortaliter anteꝗ̃ monitorio reſiſtat:quia non eſt adhuc dignus excommunicari. Verbi gratia clericus ſi nutrierit comam,excommunicetur.ſi nutriens comam non debet excommunicari niſi monitus generaliter vel ſpecialiter,non peccat mortaliter quouſque monitus perſeueret, tunc enim vtpo-

te excommunicatione dignus,peccat mortaliter.

¶Verba diſtinctiua præceptorum non ſunt certa:quũ ipſum præcepti nomen incertũ ſit:vtpote commune vtriſq; præceptis.Et ꝓpterea de præceptis iuris communis incerta eſt ſententia.In qualibet autem eccleſia ſeu religione,illa tantum verba vim præcepti antonomaticè obtinent, quæ conſueuerũt intelligi apud illos pro præcepto antonomaticè:& quæ nõ cõſueuerunt ſic intelligi,nõ habent vim huiuſmodi præcepti:quia nominibus vtimur iuxta vſum.

¶Intentio demum poteſt referri vel ad hominem vel ad legem.Et intentio quidem hominis præcipientis ſi ſciri poteſt,ſufficit:quoniam ex intentione præcipientis pẽdet pręcepti vis,intentio autem legis in communi certa eſt: quoniam eſt facere homines virtuoſos.Et legis eccleſiaſticæ intentio eſt non iniicere laqueos animabus,ſed ad ædificationem corporis Chriſti myſtici promouere.

¶Et hinc fit vt non tam lata multitudo præceptorum obligantium ad mortale in iure interpretanda ſit,ne laqueus multiplicatus contra animas cenſeatur.Hinc etiam fit vniuerſalis regula,ꝙ in iis quæ ſunt poſitiui iuris,ſi abſq; contemptu ac refutatione finis ex ignorantia pura,aut ex apparente ſibi excuſatione tranſgreſſio fiat ab eo qui animũ habet nullo pacto conſentiendi contra præceptũ obligans ad mortale,non incurritur mortale peccatum:quoniã non eſt intentio piæ ac iuſtæ matris eccleſiæ,bonas huiuſmodi animas illaqueare tam hoſtili vinculo. Et propterea talis apud deum non incurreret excommunicationem :abſoluẽdum tamen ad cautelam crediderim ignorantem.

PRæcipitatio,qua homo ad ſimilitudinem præcipitationis localis ſecundum actus interiores animi p̃ceps ruit,peccatũ eſt cõſilio contrariũ. Maturitas em̃ cõſilii gradatim procedit ex memoria p̃teritorũ,intelligẽtia p̃ſentiũ,auſcultatione aliorũ,circũſpectione obuiantiũ &c. Præceps autem omiſſis hm̃oi ſtatim concludit,deliberat,facit: & ꝓpterea

peccat contra prudentiam.¶ Quando autem mortaliter & quando venialiter, ex materia diſcernitur. Si enim præcipitatio huiuſmodi pernicioſa eſt, vtpote contra præcepta mortalis eſt. ſi autem præter, venialis eſt: vt in alijs peccatis prudentiæ oppoſitis contingit.

PRædicatorum peccata peculiaria ſunt ſex. ¶ Primũ eſt ſine authoritate prædicare. Oportet enim vel ex paſtorali officio, vel ſuperioris authoritate prædicare, iuxta apoſtoli ſententiam, & iura in cap. excommunicamus. extrà de hære. Et quia hoc ſub pœna excommunicationis interdicitur, ad mortale peccatum ſpectat.

¶ Secũdum eſt indignè prædicare, hoc eſt in peccato mortali ſibi noto incontrito: iuxta illud: Peccatori dixit deus: quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamentũ meũ per os tuum? Et hoc mortale videtur: quia iniuria fit prædicationi à Chriſto inſtitutæ, euacuãs quantum in ſe eſt authoritatem prædicatorum Chriſti, quaſi verbo & non facto prædicatores fuerint inſtituti velut declamatores quidã. Vnde & in prædicto pſalmo ſubditur: Exiſtimaſti inique quòd ero tui ſimilis: ſcilicet dicens bona, & non faciẽs bona? Et hoc intellige & in eo qui ſic indignè prædicat vt prædicatione tanq̃ declamatione abutatur (quoniam hic directè iniuriatur officio prædicationis Chriſti) & in contẽnente. Qui autem prædicat indignus non vt prædicet indignus, ſed vellet prædicare mundus, licet per accidens ex humana paſſione, incuria & huiuſmodi indignus prædicet: q̃uis peccet, quia non ſe exhibet dei talem miniſtrum qualis eſſe debet, mortale tamen peccatũ non video: quia prædicare non eſt ſecundum ſe actus alicuius ſacramenti. Et licet prædicans non furandum, prædicet cõtra ſeipſum ſi furto maculatus eſt: nouam tamen indecãnationem nõ incurrit: pluſq̃ adulter iudex condẽnans alterum adulterũ: quem non dubito excuſari à nouo peccato mortali.

¶ Tertium eſt mendacia prædicare. Et hoc conſtat eſſe pec

catum mortale grauiſſimum: quoniam euacuat q̃tum in ſe eſt vniuerſam eccleſiæ authoritatem, ac Chriſti fidem p̄ prædicationem propagatam, ſiue mendacium dicatur cō tra doctrinam fidei aut morum, ſiue circa geſta ſanctorum aut miracula, aut prophetias, ſiue quodcunq; aliud quod ad docendum, inſtruendum, perſuadendum, mouendũq; auditorem tanq̃ verbum dei prædicatur: quia quicquid à prædicatore vt ſic dicitur, oportet eſſe verum: & ſi eſt incertum, debet dici vt incertum: & ſic non receditur à vero, dum ita dicitur vt ſcitur. Sed ſi dubium prædicatur vt certum, hoc eſt aſſertiuè, peccatum eſt mortale eadem ratione qua mendacium. ¶ Quod ſi is qui prædicat, impertinentia inferat, non peccat mortaliter mentiendo, niſi forte ratione ſcandali: ſicut nec iudex de impertinentibus ad iudicium mentiens peccat mortaliter, quãuis ſedens pro tribunali illa mendacia dicat.

¶ Quartum eſt prædicare inutilia: vt ſpeculatiuas quæſtiones, & leges ciuiles, poetas vulgares vel latinos, philoſophos, geſta Romanorum, & ſimilia. Hoc enim eſt abuti p̄dicationis officio, dicente Chriſto, Prędicate euangelium. ſunt enim huiuſmodi prædicationes ſolo nomine. Et propterea ſi aduertenter in his exceditur, grauiſſimum peccatum incurritur: imo tanq̃ falſarij ſunt apud deum, adulterantes prædicationis officium, annunciantes in perſona Chriſti & eccleſiæ quæ nec Chriſtus nec eccleſia ſibi commiſit prædicanda.

¶ Quintum eſt affectus mercenarius, ſiue pecuniæ, ſiue laudis humanæ gloriæ &c. Et ad hoc ſi oculus dexter prædicatoris ſpectaret, peccatum eſſet manifeſtè. mortale quidē ſi finis vltimus in huiuſmodi poneretur, aut ſi affectus pecuniæ in effectum procederet ſimoniæ vendendo prædicationem. Veniale autem ſi vanè propter gloriam aut ſpem quæſtuariæ eleemoſynæ prædicaretur. receperũt eñ mercedem ſuam. ¶ Si autem oculo ſiniſtro, hoc eſt non principaliter ſed acceſſoriè hæc expetuntur, menſuret ſeipſum

apud ſe prædicator quid plus ſibi diſplicet, minui auditores aut animarum fructum. de quo eſt magis ſolicitus ſi fructuoſe an ſi gratioſe auditur. Et ſic cognoſcet quãta rectitudine vel peruerſitate affectus tenetur, ac per hoc q̃tum peccat: quia quanto magis ſiniſter oculus ipſum ſolicitat q̃ dexter, tanto magis ſibimet homo mentitur, tribuens ſiniſtro oculo illud in quo dextri ſolicitudo ſuperatur. Ad hoc autem caput ſpectant quæcũq; geſticulationes, cantilenæ & huiuſmodi quæ fiunt vt placeant hominibus.

¶Sextum eſt immiſcere prædicationi facetas fabellas delectandi gratia. Quod beatus Ambro. reprehendit: quia nõ debent in tam graui actione de rebus tã arduis qualia ſunt diuina verba, immiſceri iocoſa & ridicula. Cõmuniter autem eſt hoc veniale, cauendum tamen ob reuerentiam diuini verbi.

PRælatorum peculiaria peccata, vide in verbo, Epiſcopus.

PRæſcriptio legitima, hoc eſt cũ bona fide poſſeſſio tanto tempore vt iura canonica approbant &c. ius parit in foro conſcientiæ: ita vt ſine peccato pòſt retineatur etiam ſi poſtea ſciatur fuiſſe alienum: quia authoritate legum rationabilium, vtpote pro communi bono ſancitarum, factus eſt dominus præſcriptarum legitimè rerum.

PRæſumptio, qua homo actu interiore vel exteriore aggreditur opus excedens ſuam facultatem, quaſi non excedat, ſed ſit ſibi commenſuratum, peccatum eſt vtpote contra rectam rationem. Et quia facultas quandoq; conſiſtit in ſciẽtia: vt in medicina, & in cura animarũ, & vniuerſaliter in artibꝰ, præſumptio eſt ignorãtẽ medicinã velle medicare corpora: & neſciũ ſacrarũ literarũ velle medicare aïas: ſicut in cæteris artibus accidit ignorãtibꝰ ſimilis p̃ſumptio. Quandoq; verò cõſiſtit in poteſtate ordinis vel iuriſdictionis; & ſic præſumptio eſt diaconẽ velle dicere miſſam: aut

non iudicē velle iudicare: aut laicum iudicem velle iudicare clericos. Quādoq; autē conſiſtit in habitibus virtutum, ſeu diſpoſitionibus earūdem. Et ſic præſumptio eſt in peccato cōmunicare, aut incipientē velle facere ea quæ ſunt perfectorū: vt quotidie celebrare, arguere alios, cōuerſari ſecurè cum mulieribus, velle vacare aſſiduæ cōtemplationi nō domitis adhuc paſſionibus, & ſimilia. ¶Eſt autem peccatū præſumptionis quandoq; veniale: quum ſcilicet nulli eſt perniciofa ſeu iniurioſa. Et quandoq; mortale: quū ſcilicet iniurioſa eſt alteri: qualis eſt præſumptio medici in damnū corporis: & ſimiliter præſumptio confeſſoris ignorantis, & iudicis, & ſimilium.

PRAESVMPTIO RVRSVS qua homo ſperat aliquid poſſe cōſequi à deo quod impoſſibile eſt ſecūdum diuinā legem ab illo conſequi, peccatū eſt contrariū ſecundæ virtuti theologicæ quæ vocatur ſpes: & contrariū deſperationi: vt quū quis ſperat conſequi peccatorum veniā ſine pœnitētia: aut æternā gloriam ſine meritis. Et hoc eſt peccatū mortale: vtpote derogās diuinæ diſpoſitioni, qua decretū eſt non dari veniā perſeuerantibus in peccato, nec gloriā ſine merito. Et eſt vnū de peccatis in ſpiritūſanctū: vtpote contemnens ſpiritusſancti auxilium ad pœnitēdū & merendum.

PRæuaricatio, qua homo à debito officio ſeu certamine variat ad oppoſitum fouendum: vt actor ad fouendum reum, aut econtrario, & ſic in ſimilibus, peccatum eſt; quia contra rectam rationem. Et ſi in iudicio iuſto hoc fiat, aut aliâs in præiudicium diuini vel communis boni aut cuiuſq; proximi, peccatum eſt mortale: quia iniuſtitia ipſa peccatum eſt mortale ex ſuo genere. Seclusa autem omni iniuria penſanda eſt ratio declinandi: & ſecundum illam iudicanda eſt præuaricatio an ſit mortalis.

PROCVRATORVM crimina, vide ſuper. in verbo, Aduocatus.

PRodigalitas, qua homo ſuperfluè erogat res ſuas, peccatũ eſt, vtpote liberalitatis virtuti cõtraria. Non eſt autem mortale peccatum ſi pura eſt: quia minus peccatũ eſt q̃ auaritia liberalitati contraria, quã ſi pura eſt, cõſtat non eſſe mortalẽ. Et vtriuſq; ratio eſt: quia neutra agit contra charitatem dei aut proximi, ſed præter illam.

¶Si verò mixta eſt iniuriæ diuinorũ præceptorũ & breuiter cuicunq; alteri vitio: puta impietati filiorũ aut filiarũ, aut intẽperãtiæ, vt filius prodigus diſſipauit ſuã ſubſtãtiã cum meretricibus, iudicanda eſt iuxta qualitatem vitij cui admiſcetur: ita q̃ ſi prodigus agitur ab appetitu mortali, prodigalitas ipſa mortalis eſt: vt patet de filio prodigo, & de parẽte ob prodigalitatem impio verſus filios effundendo bona debita filijs. Si verò agitur ab appetitu veniali, vt quum ſuperfluè dat ob vanam gloriam, liberalis eſt.

PROMISSIONIS violatio, vide ſuprà in verbo, Perfidia.

PRoxeneta, id eſt mediator inter negociatores, hoc habet familiare peccatum vt fallat vtrũq; inter quos mediat, neutri dicẽdo integrã veritatem, & vtriq; ſæpe mentiendo. Et quia damnificare eſt ex ſuo genere mortale: ideo proxeneta non contentus ſua mercede, fallens vtrũq; aut alterum, & peccat mortaliter & tenetur reſtituere ſiquid ſibi appropriauit ex huiuſmodi fraude: vt ſi dixit vni puta venditori q̃ nõ inuenit preciũ niſi centum, & ſic accipit licentiã vendendi pro centum. & dicit emptori q̃ nõ poteſt minus ſolui q̃ centum & viginti, & ſic appropriat ſibi illos viginti, tenetur reſtituere illos viginti venditori. Tenetur enim ex officio mediatoris fideliter agere vtriuſq; negocium.

PVſillanimitas, qua homo ex paruitate animi retrahit ſe à magnis operibus & honoribus ſuam facultatem non excedentibus, tanq̃ ſi excederent, peccatum eſt: vtpote contraria virtuti magnanimitatis. Et eſt maius

peccatum præſumptione: vtpote magis contraria virtuti: quia diſſimilior eſt magnanimitati: vt patet.

¶Eſt autem peccatum mortale, quando retrahit à magnis quæ ſunt de neceſſitate ſalutis, vel ſimpliciter: vt ſi quis ex timore peccandi poſt baptiſmum nollet baptizari aut cõmunicare. vel in caſu: vt ſi quis ex timore deficiendi nollet præceptum ſibi officium paſtorale acceptare. Nec excuſatur ſed accuſatur ex huiuſmodi timore & ignorantia propriæ virtutis, quam non diſcutit: quoniam ex his cauſatur puſillanimitas. Vnde dominus in euangelio ſeruum puſillanimem qui talentum non expoſuerat lucro, damnauit.

¶Quando verò retrahit ab alijs vtilibus proximo & præcipuè ſaluti animarum, licet veniale ſit, graue tamen eſt: & tanto periculoſius quanto ſub humilitatis ſpecie detinens animum imbibitur & radicatur perſeuerans.

RAPINA, qua homo violentia iniuſta accipit alienas res, peccatum eſt mortale: quia iniuriam infert proximo & quãtum ad res, & quantum ad modum. Dicitur autem iniuſta: quia ſi violentia iuſtè infertur, nõ eſt rapina: vt quum in bello iuſto preda tollitur: & ſimiliter quum authoritate publica, iuſtitia exigente puniuntur in rebus ciues. Sed ſi iuſtitia deſit, rapina committitur tam in bello quàm in ciuitate res ciuium auferendo, publica authoritate abutendo ad rapiendum.

RAptus quo perſonæ rapiuntur iniuſtè, maius crimen eſt quàm rapina, quanto perſona maior eſt rebus exterioribus. Et ſpecialiter appropriatur ad raptum puellarum. quæcunq; tamẽ perſona rapiatur, habet in ſe crimen raptus, & admixtam iniquitatem pro qua rapitur. quæ iuxta genus ſuum iudicanda eſt.

Eligioſorum peccata ſpecialia ſunt in triplici differentia. Nam quædam ſunt communia eis & clericis: quæ vide in verbo, clericus. Quædā ſunt communia omnibus religioſis, vel ex tribus votis cōmunibus omni religioſo (vt ſunt vota caſtitatis, paupertatis & obedientiæ) vel ex ſacris canonibus concernentibus ſpecialiter religioſos: vt quę ſunt in cle. religioſi. de priuile. videlicet. Quibus etiam (ſcilicet religioſis) in virtute ſanctæ obedientiæ & ſubinterminatione maledictionis æternę diſtrictius inhibemus ne in ſermonibus ſuis eccleſiarum prælatis detrahant, aut etiam retrahant laicos ab eccleſiarum ſuarum frequentia vel acceſſu, ſeu indulgentias pronuncient indiſcretas: néue quum confectionibus teſtamentorum intererunt, à reſtitutionibus debitis autem legatis matricibus eccleſijs faciendis retrahant teſtatores: nec legata vel debita aut malè ablata incerta, ſibi aut alijs ſingularibus ſui ordinis fratribus vel cōuentibus, in aliorum præiudicium fieri ſeu erogari procurent. Nec etiam in caſibus ſedi apoſtolicæ aut locorum ordinarijs reſeruatis quenquàm abſoluere, aut perſonas eccleſiaſticas præſertim coram iudicibus delegatis à nobis ſuā contra eos iuſtitiam proſequentes vexare indebitè, aut ad loca plura & præſertim multum remota conuenire præſumant. ¶ Multa quoq; recitata ſunt ſuperius in tractatu de excommunicatione, quæ ſunt ſub excommunicationis latæ ſententiæ pœna religioſis ſpecialiter inhibita. Quædā verò ſunt propria iſtis religioſis ex propria ſibi regula aut conſtitutionibus. & hæc quilibet de ſeipſo ſciat.

Epræſaliarum iniquitas frequens forte eſt. Vel quia iniuſtè decernuntur: vtpote non propter conſtitam culpam præſidentium negligētium facere iuſtitiam. Nam ſi non conſtet illos puta florentinos culpabiles eſſe negligēdo facere iuſtitiam Paulo romano creditori florētiæ, iniquæ eſſent repræſaliæ à romanis contra florentinos: ſicut eſſet iniuſtum

bellū contra florentinos ſine culpa communitatis propter culpā alicuius particularis ciuis. Repræſalia em̄ eſt ſpecies belli particularis.

¶Cōtingit quoq; iniqtatē in executiōe internenire, vel in quantitate plus exigēdo: vel in qualitate, clericorū res acci piēdo. clerici em̄ intelliguntur exempti à repræſalijs. vel in ſubſtātia: vt ſi facerēt repræſalias non ſolum res ſed perſo nas accipiēdo: quia in perſona nec pater portat iniquitatē filij, nec filius patris.

Reſtitutio cōfeſſoribus ſæpe occurrit diſcutiēda, & neceſſaria eſt, quia non remittitur peccatū niſi reſtituatur ablatum: (nec facile poteſt quilibet diſcernere caſus eius multos, & ex multis capitibus contingentes: ideo diffuſiore opus eſt doctrina. Sunt igitur octo capita in reſtitutione conſideranda: ſcilicet quis, quid, quantum, cui, vbi, quando, quomodo, & quo ordine.

CAPVT PRIMVM eſt quis tenetur ad reſtitutionē. Et quātum ad hoc notādæ ſunt duæ radices reſtitutionis omnis: ſcilicet acceptio, & res: ita q̄ oīs reſtitutio aut eſt debita ratiōe acceptiōis præcedētis, aut ratiōe rei acceptæ. Et extēditur hic acceptiōis & accepti nomē ad omnē actionē qua alienum accipitur, ſiue verè accipiēdo ſiue dānificando: ita q̄ accipere dicitur non ſolum qui mutuo accipit aut emit aut furatur aut rapit, ſed qui comburit, qui detrahit, qui conuitiatur, & ſic de alijs.

¶Et quoniam acceptio duplex eſt (ſcilicet vel iuſta: vt per mutuū, aut emptionem, aut depoſitū, conductionē &c. vel iniuſta: vt rapina, vſura, detractio &c.) omiſſa prima, vtpote clara cōfeſſoribus, de ſecūda habēdum eſt pro regula generali reſtitutionū, q̄ quicūq; eſt cauſa iniuſtæ acceptionis, tenetur ad reſtitutionem: ita q̄ ex prima radice oritur hæc regula: Ad cognoſcendū quis tenetur reſtituere, reſpōde & dic, quicunq; fuit cauſa iniuſtæ acceptionis: ita q̄ ſi vna acceptio iniuſta eodē vel diuerſo modo à multis cauſata eſt, quilibet illorum tenetur reſtituere.

¶Et ne vageris quærendo quot modis cauſare quis poteſt iniuſtam acceptionem vt teneatur ad reſtitutionem, ſuſcipe laborem patrum noſtrorum in his verſibus poſitum: Iuſſio, conſilium, conſenſus, palpo, recurſus: Participans, mutus, non obſtans, non manifeſtans. In his enim nouem modi ponuntur quibus aliquis cooperatur iniuſtæ acceptioni quam alius exequitur: ita ꝙ computato executore qui ipſam actionem iniuſtam exercet, inueniuntur decem genera perſonarum quæ tenentur ad reſtitutionem ratione iniuſtæ acceptionis: quorum ſeptem directè, tria verò vltima indirectè ad cauſandam iniuſtam acceptionem concurrunt.

¶Inchoando igitur ab executore (qui non computatur in dictis verſibus, ſed præſupponitur: quia de cooperatorib⁹ tantum loquũtur verſus) ſcito quòd executor iniuſtę actionis, hoc eſt ille qui exercet per ſeipſum illam (vt eſt ille qui furatur, qui occidit, qui dat ad vſuram, qui detrahit &c.) ſiue hoc faciat motu proprio, ſiue ex præcepto domini, ſiue pro proprio ſiue pro alieno lucro, tenetur ad reſtitutionem: quia eſt verè cauſa proxima efficiens iniuſtam actionem: vt clarè patet.

¶Et hinc patet quòd ſicut vulnerator aut occiſor proximi ad domini ſui mandatum & vtilitatem tantummodo, tenetur ſatisfacere vulnerato vel occiſi hæredibus, ita miniſter vſurarij qui ad mandatum & vtilitatem domini ſui tantum exercet vſurariam prauitatem, tenetur ad reſtitutionem. & ſic de alijs. Nec obſtat quòd ſi ille miniſter non faceret, quòd per alium omnino fieret: ſicut nõ obſtat vulneranti quòd ſi ipſe non vulneraret, quòd omnino per aliũ vulneraretur. ſcriptum eſt enim: Neceſſe eſt vt veniãt ſcandala, veruntamẽ vę homini illi per quem ſcandalũ venit.

¶Et hoc intellige ſecundum veritatem iuſtitiæ propter rationem dictam. nam ſecundum quandam humanã æquitatem miniſtri vſurarum ad aliorum tantum vtilitatẽ excuſari videntur à debito reſtitutionis: veritas tamen iuſti-

tiæ præferenda eſt huic humanitati. magis tamen tenetur ad reſtitutionem dominus quàm miniſter.

¶Ingrediendo autem expoſitionem verſuum ordine quo numerantur, occurrit primo iuſſio: hoc eſt præcipiēs fieri actionem iniuſtam. Iubens enim habet rationem principalis cauſæ mouentis ſuo imperio ad patrandam actionem iniuſtam, & ideo tenetur ad reſtitutionem.

¶Conſilium: hoc eſt dans conſilium efficax ad perpetrandam actionem iniuſtam, cauſa eſt directè mouens ſuo conſilio ad illam: & ideo tenetur ad reſtitutionē. Notanter aūt dixi efficax: quia ſi conſilium nō peruenit ad hoc quòd ſit cauſa rapinæ, non tenetur qui dedit conſilium iniquitatis, ad reſtitutionem: quàmuis peccauerit mortaliter.

¶Conſenſus: hoc eſt ille qui ſuo conſenſu cauſat aut cōcauſat actionem iniuſtam. Vbi nota quòd de cōſenſu oportet diſtinguere inter conſenſum qui eſt cauſa, & inter conſenſum qui ſolummodo eſt conſenſus, & nō cauſa. verbi gratia, tractant aliqui de bello iniuſto. requiruntur ij ad quos ſpectat. conſentiunt. Horum conſenſus non ſolum eſt conſenſus ſed cauſa belli iniuſti: quia ex horum conſenſu pendebat negocium. Audiunt plerique alij huiuſmodi negociū, placet eis, conſentiunt, dicunt fiat. Horum conſenſus eſt ſolummodo conſenſus, & non cauſa belli iniuſti: quum ex ipſis voluntas volentium bellum iniuſtum facere, nō pendeat, non mutetur &c.

¶Attende ergo ſi conſenſus fuit cauſa ſeu concauſa actionis iniuſtæ. Et ſi fuerit cauſa ſeu concauſa, ſcito ex tali conſenſu teneri ad reſtitutionē ex hoc ipſo quòd fuit verè cauſa iniuſtæ acceptiōis. Et hinc habere potes quòd ſi in communitate aliqua plura vota vincunt, & dum dantur vota aperta, aliquis ex vltimis videns vnita vota præcedentiū iam viciſſe, & videns quòd ſuum votum in contrarium nihil prodeſſet, cōſentit ob aliquem humanum reſpectum iniuſto facinori, peccat quidem mortaliter (quia conſentit iniquitati) non tenetur tamen ad reſtitutionem: quia con-

ſenſus eius nec eſt cauſa nec concauſa. Secus autem eſt de præcedentibus: quia licet prouideant ſubſequentes conſenſum daturos,non propterea conſenſus eorum à cauſarum numero excluditur:tum quia conſenſus omnes antecedentes ſunt & tendunt verè ad integrãdam cauſam.tum quia in inſtanti homo mutatur,& propterea poſſent ſubſequentes diſſentire:quorum nullum locum habet in primo caſu.Et hinc fit vt ſi indigno ſecundum deum canonicè tamen electo alij conſentiant,peccent quidem mortaliter, non tamen tenentur in conſcientia de damnis ſpiritalibus & temporalibus ſubſequentibus:quia conſenſus eorũ nõ eſt cauſa ꝙ eligatur,ſed conſenſus concurrens vt conſenſus tantus:niſi conſenſus eorum eſſet concauſa vt cõfirmaretur:quod tunc non habet locum quando ſcitur ꝙ electio omnino erat confirmanda.Et ſic de ſimilibus.

¶Palpo: hoc eſt laudator criminis ſub ſpecie boni:puta quia ſic oportet domare ſtultos &c.Sed hic etiam opus eſt diſcretione an adulatio ſit cauſa acceptiõis iniuſtæ an nõ, ſi enim pura eſt adulatio,non tenetur ad reſtitutionẽ,quãuis peccet mortaliter.ſi verò eſt non ſolum adulatio lætificatiua,ſed cauſatiua iniuſtæ actionis,tenetur ad reſtitutionem adulator.

¶Recurſus:hoc eſt acceptator refugiumꝗ iniuſtè agentis, Eſt enim huiuſmodi complexus cauſa iniuſtæ actionis:& anteꝗ̃ fiat,tanꝗ̃ præbens ſeu adiuuans ſecuritatem iniuſtè agendi,ac tanquã conſeruans hominem in perſeuerando ad iniuſtas actiones:& poſtꝗ̃ facta eſt,tanꝗ̃ ſaluans illã quaſi proprius loc⁹ eius,& breuiter ſicut patron⁹ iniquitatis patrocinium illi præſtans.Et propterea ad reſtitutionem tenetur.

¶Participans:hoc eſt qui particeps eſt criminis ſiue vt ſocius,ſiuè vt mediator,ſiue vt explorator,& vniuerſaliter quomodolibet particeps eſt criminis illius iniuſtæ actionis, Particeps enim quicunꝗ ſi ſic eſt particeps

criminis vt ſit etiam cauſa ſeu concauſa iniuſtæ actionis, tenetur ad reſtitutionem ratione ipſius actionis. De partici pe autem rei acceptæ dicetur infra in ſecunda radice reſtitutionum. nunc enim de debito reſtituẽdi ratione actionis tractatur.

¶ Mutus: hoc eſt qui poteſt & tenetur loqui cõſulendo, reprehendendo, præcipiendo &c. & tamen tacet. Talis enim quia eſt cauſa, non directè ſeu poſitiuè ſed indirectè & priuatiuè iniuſtæ acceptionis (ſicut incuria ſeu ſomnus naucleri eſt cauſa ſubmerſionis nauis) ideo tenetur ad reſtitutionem. Notanter autem dixi, qui poteſt & tenetur: quia licet aliquis poſſit, ſi tamen non tenetur, computatur extra cauſas actionis ſequentis. ad priuatiuam enim cauſam iniuſtæ actionis, exigitur quòd debeat ſeu teneatur impedire: alioquin non ei imputatur: vt patet ex hoc quòd deus poteſt quidem obuiare cuilibet peccato hominis: quia tamen non tenetur, non ei imputatur peccatum aliquod noſtrum. Qui ergo poteſt & debet præcipere aut conſulere, et tacet, quia non impedit iniquam actionem quam tenetur & poteſt impedire, cauſa eſt illius: ac per hoc tenetur ad reſtitutionem. Et ne vageris quærendo quis eſt qui tenetur, ſcito illos ſolos eſſe quibus ex officio incumbit præcipere, conſulere &c. & idem intellige in duobus ſequentibus.

¶ Non obſtans: hoc eſt non præbens auxilium impeditiuũ actionis iniuſtę, ſi tamen poteſt & tenetur: quia ſic eſſet indirectè priuatiua cauſa iniquæ actionis. Et propterea domini temporales qui non obſtant latrociniis crebreſcentibus in terris ſuis, tenentur ad reſtitutionem damnum paſſis: quia poſſunt & tenentur ad hoc ex officio: quia ſunt cuſtodes iuſti.

¶ Non manifeſtans: hoc eſt non manifeſtans inuaſorẽ vel tunc vel poſt factũ, ita q non manifeſtatio ſit cauſa vel iniuſtæ actionis vel iniuſtæ detentionis. Et hoc tunc tantum eſt quando aliquis poteſt & debet manifeſtare: alioquin non eſſet cauſa iniuſtæ actionis vel detentionis. Et pro

pterea teſtis non manifeſtans (quod poteſt, quia ex officio ei incumbit, tenetur ad reſtitutionem eius damni quod pa- titur alter ex ipſius non manifeſtatione. Et ſic de ſimilibus.

¶Aduerte quòd in his tribus immediatè præcedentibus capitibus (ſcilicet mutus, non obſtans, non manifeſtans) quàmuis verum ſit regulariter quòd ſoli illi quibus ex offi- cio incumbit loqui, obſtare aut manifeſtare, comprehen- dantur, veruntamen quoque eſt comprehendi illos qui ex occurrenti articulo neceſſitatis vrgentis, manifeſtè tenent & poſſunt abſque ſuo dãno & periculo: vt ſi quis ſciat inua- ſurum aliquem domum alterius, & rapturum ſeu furatu- rum. & niſi ipſe præſignificet, ſequetur furtum, & poteſt abſque periculo & damno prouidere, reus eſt furti: ſicut reus eſſet homicidij ſi eodem modo ſciret homicidium futurũ, & poſſet prouidere, & non curaret. Et quia eſt cauſa iniu- ſtæ actionis quàmuis indirectè, ad reſtitutionem tenetur.

¶Hæc ergo decem perſonarum genera teneri ad reſtitutio nem intellige cum duplici adiectione. Prima eſt ſi effectus eſt ſubſequutus, hoc eſt iniuſta actio inferens damnũ proxi mo. Nam ſi actio iniuſta nõ eſt ſubſequuta, aut ſi eſſet ſub- ſequuta non tamen damnificaſſet proximum, nullus tene- tur ad reſtitutionem: quia reſtitutio non eſt neceſſaria niſi vt alterius damnum recompenſetur: ac per hoc vbi nullum fuit damnum, nulla eſt opus reſtitutione. Secũda eſt, quòd quilibet ſupradictorum tenetur ad reſtitutionem inſolidũ, hoc eſt ad reſtituẽdum totum damnum quod cauſauit ſeu concauſauit: quia fuit cauſa actionis quæ intulit totũ illud damnum. quàmuis enim non fuerit ſolus in cauſando, fuit tamen concauſa totius actionis quę damnum illud intulit, Et hæc quò ad primã reſtitutionũ radicem (ſcilicet actio- nem iniuſtam) pro nunc ſufficiãt ad diſcernendùm ex hac radice quis teneatur ad reſtituendum.

¶Secũda verò radix reſtitutionum eſt res accepta. & iuxta hanc ponitur generalis regula, quòd quilibet habens rem alienam tenetur eã reſtituere. Et in promptu cauſa eſt: quia

res illa non eſt ipſius, ſed alterius: ac per hoc non detinenda ſed danda illi cuius eſt. Si enim nõ redderetur illi, minus haberet de ſuo, & damnum pateretur: quod conſtat eſſe iniquum.

¶ Aduerte circa hanc regulam, quòd res aliena dupliciter haberi poteſt: ſcilicet vel bona vel mala fide: & rurſus vel in ſeipſa, vel in aliqua re ſeu effectu loco illiꝰ rei: puta quia habetur illius precium, vel habetur res propria conſeruata quæ conſumpta fuiſſet niſi affuiſſet vſus rei alienæ. Et ſi quidem mala fide res aliena habeatur: quomodolibet habeatur, tenetur reſtituere. Si autem bona fide habeatur in ſeipſa, tenetur eam reſtituere: quia aliena eſt. Et hinc fit vt qui bona fide emit rem alienam quam putabat eſſe vendẽtis, teneatur reſtituere eam domino rei abſq; precio aliquo: quia reſtitutio illa oritur ex re aliena, & non ex culpa acceptionis.

¶ Si aũt bona fide habetur non in ſeipſa, ſed in ſuo vel precio vel effectu, vel quocunq; alio ſimili aut quaſi ſimili modo, tenetur reſtituere id in quo factus eſt ex re illa locupletior, & non plus: & ſi in nullo factus eſt locupletior, ad nullam tenetur reſtitutionem. Et hinc primo fit, vt ſiquis bona fide rem alienam ſibi dono datam vendidit, teneaт reſtituere domino rei precium: quia factus eſt ex re aliena locupletior in illo precio. Fit ſecundo vt ſi ipſe emiſſet, & vendidiſſet abſq; lucro eandem rem, ad nullam reſtitutionem ipſe teneretur, ſed ſolus ille apud quẽ res eſt: quia aliena eſt, & alter non eſt ex ea factus locupletior. Tertio vt ſiquis bona fide inuitatus ad cœnã de alieno vitulo comedit, ſi omnino conſuetus ſumptus in domo ſua cœnę propriæ currit, non tenetur ad reſtitutionem: quia non eſt factus ex vſu rei alienæ locupletior. Si verò propter conuiuium pepercit ſumptui quem feciſſet pro cœna propria, tenetur ad reſtituendum, non quantum valent cometia in conuiuio, ſed quantum factus eſt ex rei alienæ vſu locupletior. Et hæc ideo ſint ſpecialiter dicta vt ex his ſimilia ſcias

diudicare de vſu alienæ veſtis, aut cuiuſcunq; alterius rei alienæ quando bona fide actum eſt: aduertendo quòd nulla eſt quò ad reſtitutionem differentia inter rem alienam, & fructus rei alienæ: quia fructus ipſe eſt res aliena, ſi fructus eſt rei alienæ. ſecùs autem ſi eſſet fructus induſtriæ ex re aliena.

¶Ex his regulis & exemplis reliqua omnia iudicari poſſe puto de reſtitutione ex parte rei conſurgente: ſicut ex antedictis poteſt iudicari de reſtitutione ex parte actionis iniuſtæ conſurgente, & ſciri quis tenetur ad reſtituendum.

¶Quando verò aliquis tenetur ad reſtituendum ex parte vtriuſq;, ſcilicet actionis iniuſtæ & rei acceptæ (vt quum is qui iniuſtè accepit, habet rem apud ſe vel precium eius) nō oportet occupare librum: quia ex ſimplicibus conſurgunt compoſita: & applicando dicta de vtraq; reſtitutionis radice, & regulas earum, facillimum eſt noſſe hoc compoſitum: ſcilicet obligatum ad reſtituendum ex vtraq; vel altera radice.

CAPVT SECVNDVM, quid reſtituendū eſt. Vbi diſtingue de rebus vel damnis reſtituendis. & ſcito q; ſi res aliena extat, illa reſtituenda regulariter eſt. ſi verò non extat, aut ex aliquo ſingulari caſu occurrente non poteſt reddi, reſtituēdum eſt æquiualens. Damna verò vitæ, membrorum, ſanitatis, libertatis, honoris, famę, iuriū, fructuum, ſeminum, damni emergentis, vel lucri ceſſantis, & ſimilium, reſtituenda ſunt vt poſſibile eſt in bonis aliquibus loco damnorum, ita vt boni viri arbitrio ſatiſfactum reputetur quantum ad quid pro quo. de quantitate enim nunc dicetur.

CAPVT ergo tertium, quantum eſt reſtituendum: conſtat oportere reſtitui æquale.

¶Vt autem diſcernatur & perueniatur ad reſtituendum æquale, oportet diſtinguere de certa vel incerta quantitate rei ſeu damni. Si nanq; quantitas rei ſeu damni eſt certa, opus eſt vt tantūdem reſtituatur quantū ablatum, ſeu in

quanto damnificatus quis eſt. Si verò incerta eſt quantitas (vt contingit in damnis iniuriarum, percuſſionum, iuriũ pendentium, ſeminum, lucri ceſſantis, & ſimilium) reſtituẽdum eſt tantum quantum vir bonus arbitrabitur conſideratis ſingularibus negocij, temporis, loci, perſonarum &c. Debet autem vir bonus arbitrari tantum quantũ ad ęquiualens exigitur ſi fieri poteſt: quod ſi fieri nequit, conetur appropinquare ad æquale quantum fieri poteſt.

CAPVT QVARTVM, cui reſtituendũ eſt. Diſtingue de cauſa reſtitutionis, an ſit acceptio iniuſta: an ſolum res accepta. Nam ſi ex ſola re aliena conſurgit reſtitutio, reddenda eſt regulariter domino rei. & appellatiõe domini intellige illum cui debetur: ſiue perſeuerauerit dominium apud eum: ſiue tranſlatum ſit, ſiue ſit verus dominus ſiue diſpenſator, vt prælatus eccleſiaſticus. Dixi autem regulariter: quia in aliquo caſu (puta ſi prælatus eſt dilapidator rerum eccleſiæ, & experientia teſte dilapidabit etiam hæc) non ei, ſed illi eccleſiæ quæ eſt vera domina, reſtitutio in foro conſcientiæ fieri poteſt & debet, conuertendo reſtituendas res in vtilitatem illius eccleſiæ, habito (ſi fieri commodè poteſt) vt ſeruetur etiã omnis iuſtitiæ modus, conſenſu ſuperioris. Simile autem eſt iudicium in caſibus in quibus domino rei fieri reſtitutio nõ poteſt propter aliquod aliud accidens: puta quia eſt omnino ignotus debet enim reſtitui tunc Chriſto, qui eſt hæres vniuerſorum.

¶Si autem reſtitutio conſurgit ex acceptione iniuſta, diſcernendum eſt an acceptio illa iniuſta fuerit ex datione prohibita (ita quòd non ſolum obligatus ad reſtituendum accepit iniuſtè, ſed etiam ille qui donauit, donatione iniqua dedit) ita quòd ipſa datio fuerit mala: vt quum datur pecunia pro corrumpendo iudicę, vel ingreſſu monaſterij, vel quocunq; ſpiritali, & breuiter quando ipſum dare eſt prohibitum: quia in huiuſmodi caſibus reſtitutio facienda eſt, ſed non illi qui malè dedit, ſed eccleſiæ in

cuius iniuria datum eſt: & eadem ratione homini in cu-
ius iniuriam corruptus eſt iudex, aut Chriſto hæredi vni-
uerſorum. Si verò ſola interuenit acceptio iniuſta, reſtitui
debet damnificato ex illa acceptione iniuſta. Ita quòd duæ
conditiones oportet quòd ſimul concurrant. Prima, quòd
ille damnum habeat: alioquin nulla eſſet reſtituendi eidem
ratio. Secunda, quòd damnū paſſus fuerit ex illa acceptio-
ne iniuſta: alioquin etiam ſi damnū haberet, ſed nō illatum
ex illa iniuſta acceptione, non eſſet illi ab hoc reſtitutio fa-
cienda: vt patet quum quis furatus eſſet à mercatore aliqđ
pignus. tunc enim licet damnum ſit duorum: ſcilicet do-
mini pignoris, & mercatoris qui tenebat pignus, fur tamē
tenetur reſtituere non domino, ſed mercatori: quia actio
furti mercatorem damnificauit, qui tenetur domino de pi-
gnore reddendo. Ita quòd in huiuſmodi reſtitutione perſo-
na cui debet reſtitui, non ex dominio rei, ſed ex damnifica
tione ſibi illata diſcernitur & definitur. Et ratio eſt: quia
ipſius intereſt ſaltem cuſtodire ſeu reddere rem illam do-
mino ſi nō eſt ſua. Et hoc intantum iura exigunt: vt etiam
prædo in poſſeſſione tuendus ſit: quia præda etſi non eſt
prædonis ſimpliciter, eſt tamen ipſius ad cuſtodiēdum vt
reddatur domino. tenetur enim ipſe reddere. Veruntamen
quando ſine ſcandalo poteſt publicè vel ſecretè res reddi
domino ſine alterius iniuria, dāno vel periculo reali, hoc
eſt quò ad rem, poteſt in foro conſcientię reſtitui domino,
tanquam exequendo ius naturale dormiente iure ſcripto:
vt ſi reſtituenda ſit ablata res aliena depoſita apud ſuſpe-
ctum depoſitarium, aut ablata à fure aut latrone aut vſu-
rario qui non creduntur vnquam reſtituturi, poteſt reſti-
tui vero domino, cum illo ſalis grano quòd prouideatur
ne iteratò contingat fieri reſtitutionem ſi quandoq; vene-
rint illi occupatores ad pœnitentiam.

¶Quacunq; autē ex cauſa contingat reſtituere alicui mor-
tuo, ignoto vel abſenti, ſeruandum hoc eſt quòd mortuo
ſuccedit hæres: ignoto verò poſt exactam diligentiam ad

cognoſcendum ſuccedit Chriſtus: de quo ſcriptum eſt qd' hæres eſt vniuerſorum. Abſenti autem ſi fideliter & facilè mitti poteſt, mitti debet, vel ſaltem ſignificari vt diſponat de tali re ſibi debita in tali loco. niſi forte res tam parua ſit & abſentia tam à remotis, vt arbitrio boni viri cenſeatur ratum habendum à domino ſi ſciret, quòd detur Chriſto pro ſalute domini. Verum quando res mittenda eſſet non ſine ſumptibus, debet mitti ſumptibus eius qui iniuſtè accepit: quoniam ipſe ſemper fuit in mora & in cauſa iniqua quòd dominus rei non potuit vti re ſua antequam perueniretur ad hunc articulũ neceſſitatis vt oporteat illi mitti.

CAPVT quintum, vbi reſtitutio eſt facienda. Diſcerne, ſi reſtitutio conſurgit ex ſola re aliena, reſtitutio eſt exercenda vbi res aliena habetur: vt poſſeſſor bonæ fidei ex reſtitutionis opere iuſto non reportet damnum, quum non fuerit in culpa.

¶Si verò reſtitutio conſurgit ex actione iniuſta, reſtituendum eſt vbi acceptio iniuſta patrata eſt, ſi locus congruit reſtitutioni: vt ſic reſtituatur in priſtinum ſtatum in quo inuēta eſt tam res accepta quàm poſſeſſio domini. Si verò locus ille reſtitutioni non congruit, reſtituendum eſt vbi dominus, ſeu illic quo tunc dominus tranſlaturus rem ſuã erat: & breuiter debet dominus ſeruari indēnis, & grauari occupator qui ſemper fuit in mora.

CAPVT ſextum, quando reſtitutio fieri debet. Certum eſt oportere fieri ſtatim: quia reſtituere licet pertineat ad præceptum affirmatiuum obligans pro loco et tempore, habet tamen annexum præceptum negatiuum, ſcilicet non detinebis alienum inuito domino. negatiuum autem præceptum obligat ſemper & ad ſemper: & propterea ſtatim oportet reſtituere. Quod intellige cum grano ſalis: hoc eſt quòd quantum ad præparationem animi ſtatim habendus eſt animus non detinendi alienum inuito domino, ſed paratus reſtituere cuiꝗ quod ſuum eſt: quantum verò ad exequutionem reſtitutionis tempore cōgruo red-

dere,non enim oportet ſurgere media nocte ad reſtituen-dum,ſed cum prudentia actum reſtituendi exercere,ſeruando congruas circunſtantias loci,temporis &c.

¶Aduerte hoc in loco, vt quum de reſtitutione iudicas, habeas ſemper præ oculis præceptum negatiuum,ſcilicet non detinebis alienum inuito domino: quoniam hinc vi-debis quòd ſola aut voluntas domini aut ignorantia aut impotentia excuſat à ſtatim reſtituendo. Voluntas qui-dem domini ſicut excuſaret totaliter à reſtitutione ſi do-naret debitori liberè, ita excuſat à nunc reſtituendo ſi con-ſentit dilationi. tunc enim conſtat alienum detineri non inuito ſed conſentiente domino ad tantum tempus. Igno-rantia quoq; ſiue facti ſiue iuris (quæ tamen rationabili-ter excuſat talem hominem) quandiu manet ſicut excuſat à reſtituendo, ita excuſat à tempore reſtituendi. Impo-tentia autem ſi verè eſt impotentia nunc reſtituendi, ex-cuſat à ſtatim reſtituendo: quia reddit detentionem alie-ni inuito domino, inuoluntariam. tunc enim voluntas reſtituendi parata ſufficit coram deo, & ſufficere debet hominibus velint nolint. Eſt autem verè impotens ad re-ſtituendum ſtatim,non ſolum conſtitutus in extrema ne-ceſſitate,ſed etiam conſtitutus in neceſſitatis articulo,ta-li quòd magnum damnum bonorum propriorum incur-reret ex præſenti reſtitutione alienorum, quod magnum damnum vitaretur ex dilatione non damnoſa illi cui reſti-tuendum eſt.nam impotens non ſolum dicitur qui nõ po-teſt omnino,ſed qui vix poteſt.In huiuſmodi autẽ huma-nis vix poſſe,eſt cum magno ſuo damno poſſe. Et hoc quando reſtituere quis tenetur ex ſola aliena re,& non ex iniuſta acceptione propria.impium quippe videtur,vt is qui ſine culpa eſt,damnificetur in ſuis ex reſtitutione alie-ni. Quando verò aliquis ex propria iniquitate tenetur ad reſtituendum,quia ſeipſum poſuit in tali caſu ſibi dam noſo, ſibi imputet.multum tamen æquitati inniti videtur

dilatio reſtitutionis etiam in hoc ad tantum damnũ euitã-dum. Notanter verò dixi damnum magnum propriorũ: quia ſi damnum magnum eſſet non in proprijs, ſed quia magna ſunt quæ reſtituenda ſunt, nõ excuſaretur à ſtatim: quia damnum hoc non eſt in proprijs, ſed in carere alienis. Et ſimiliter ſi damnum magnũ eſt lucri ceſſantis: puta quia ſi reſtituit non poteſt amplius lucrari. hoc enim nõ eſt damnum in proprijs, ſed in nõ poſſe vti alieno. Notãter quoq; dixi ex dilatione non damnoſa illi cui reſtituendũ eſt: quia ſi dilatio eſſet damnoſa illi cui debet fieri reſtitutio, oporteret aut ſtatim reſtituere, aut illum ſeruare indemnẽ. Eſt rurſus verè impotens pro tunc, qui non poteſt ſine famæ ſuæ detrimento tunc reſtituere: quia non vult occultum peccatum detegere, ſed expectat perſonam idoneam qua mediãte ſecreta fiat reſtitutio: quoniã non tenetur incurrere damnum in rebus ſuperioris ordinis, qualis eſt fama, ob vinculum ad ſtatim reſtituendum.

¶Et ne præceptum hoc de ſtatim reſtituendo, confitentes & confeſſores reos ſimul inuoluat, non ſunt abſoluẽdi pœnitentes antequam cum effectu reſtituant, ſi in alia confeſſione abſoluti neglexerunt reſtituere. dicentibus enim, hac vice pater reſtituam verè &c. reſponderi debet, credo tibi: & propterea modo in illa bona diſpoſitione vade ad reſtituendum, & poſtea abſolueris. Debet enim confeſſor credere pœnitenti pro ſe, & cõtra ſe: ſed tamen cum hoc debet etiam cauere ne mora pariat delictum, ſicut aliâs peperit.

CAPVT SEPTIMVM, quomodo eſt reſtituendum. Modus reſtituendi habet difficultatem vnã vniuerſalem, multas autem in quibuſdam particularibus: ſcilicet incertis, occultis, priuilegiatis, fama & bonis animæ.

¶Communis eñ qõ eſt an ſufficiat reſtituere rogãdo ſibi remitti à creditore, ſubſequente remiſſione. Dubitant eñ de hoc quidam pro eo q; non videtur oĩno libera remiſſio illius qui ſi rem haberet nõ donaret. Oportet autẽ in caſib⁹

iſtis non reſpicere ad præſumptiones, ſed ad veritatem ani mi illius qui remittit. Si enim in veritate & ex corde inten dit remittere (quod ſi ipſe affirmat, credēdum eſt: quum ſolus ipſe poſſit eſſe certus teſtis ſui cordis) ꝓculdubio tutus eſt in foro conſcientiæ ille cui remiſſio facta eſt: ſiue interuenerit ipſius rei oblatio, ſiue ſolum verbalis oblatio (hoc eſt paratus ſum reddere) ſiue ſolæ preces, hoc eſt rogo vt remittas, ſiue interueniāt interceſſores: & breuiter quomodocunq; ad liberam ex corde remiſſionem veniatur: quia inde pendet totum negocium. Et hoc intellige ſi ille poteſt ad libitum donare: vtpote verus dominus debiti ſibi reſtituendi.

¶ Et ſcito quòd quando pauper obligatur ad reſtituendum diuiti, expedit non offerre diuiti rem reſtituendam, ſed rogare & interponere interceſſores ad remittendum, ne alle ctus ex præſentia rei durior ſit ad remittendum. facilius em̄ remittimus non habita quàm poſſeſſa. Sed hoc non obſtat libertati remiſſionis, ſed prodeſt ad tollēdam tentationem inhumanitatis.

¶ Ad particularia verò deſcendendo, de reſtitutione incertorum difficultas mouetur an per ſe vel alium &c. Veritas tamen eſt ꝙ tutius homo per ſeipſum reſtituit Chriſto. Pōt tamen per fide dignam perſonam reſtituere confitendo qđ melius dabit indigentibus &c.

¶ Occulta quoq;, occultādo perſonę crimen, per ſe vel aliū fide dignum reddenda ſunt.

¶ Priuilegiata aūt, hoc eſt ea de quibus lex ſtatuit quomodo reſtituenda ſunt: vt quū publici vſurarij reſtitutio agen da eſt, iuxta ca. ꝙꝙ. de vſu. in ſexto. ſeruanda eſt lex.

¶ Famam falſò ablatam tenetur reſtituere dicendo ſe falſum dixiſſe. Si autem non falſò ablata eſt, debet reſtitui dicendo ſe iniuſtè infamaſſe. Eſto tamen hìc prudens: quia ſi coram populo aut vulgaribus reſtitutio hæc ſecūda facienda eſt, debet ſic fieri. Sed ſi coram ſapientibus tm̄, iſta reſtitutio eſſet cōfirmatio infamiæ: quia intelligētes penetrant

quòd licet

ꝙ licet malè & iniuſtè, verum tamen dixit detrahendo.

¶De bonis autē animæ, ſi pertinent ad partem intellectiuam: vt ſiquis dānificauit aliquem docēdo falſa, tenetur reſtituere docendo vera, vel ſaltem ſignificando illi ꝙ falſa ſunt quæ docuit. Si autem pertinēt ad partē affectiuam: vt ſunt illa quæ ad mores ſpectant, quæ non poſſunt ab inuito tolli, nec ab altero poſſunt reſtitui, tenetur dare operam ad reducendum eundē ad bonos mores ſi poteſt, vel ſaltē orationibus, ieiunĳs, eleemoſynis iuuare illum vt reſipiſcat. Et hæc propriè habent locū quādo dānificatio in huiuſmodi bonis animæ fuit per ſe: qm̄ ſi fuit per accidēs: puta quia doctor putauit ſe vera dicere: & laſciuus ſocium prouocauit ad ſimiles libidines, non vt illi noceret, ſed delectationis libidinis & huiuſmodi cauſa, ſatisfaciendū eſt magis deo quā hominibus: vt experientia teſtatur pœnitentium. Satisfacere enim intelligitur vtrique ex hoc quòd verè pœnitens eſt: & plus ædificat pœnitentia quā læſerat petulantia: vt in Maria Magdalena & alĳs ſimilibus videmus.

CAPVT OCTAVVM quo ordine reſtituendum eſt. Nullus eſt ordo in reſtitutione neceſſarius, ſi poteſt omnibus reſtitui. Sed vbi facultates ad reſtituendū nō ſuppetūt vt oībus ſatisfiat, ſeruandus eſt ordo iſte vt certa prius reſtituātur ꝙ̄ incerta: quia illa poſſunt abſque humano damno omitti, certa aūt nō. Cōſtat em̄ omnia reſtituenda, ad humana dāna reſtaurāda ordinari.

¶Et hinc habere potes ꝙ̄ grauis ſit eorū error qui quum omnia reſtituere nequeant, cōponere quærūt pro incertis cum prælatis eccleſiæ, quaſi propriū decætero poſſeſſuri quātū æquiualet incertis reſtituendis, & ſic certos creditores eludere. His quippe dicendum eſt, Nolite errare, deus non irridetur. Niſi incerta extarēt in ſua adhuc ſpecie: puta quia inuētus aut furto ſublatus calix adhuc extat & nō pōt inueniri dn̄s. Nā in tali caſu, reddēdo pri⁹ Chriſto rem eccleſiæ ſeu pauperū, nulli fit iniuria creditori certo: quia de

bitor non tenetur creditoribus ſatisfacere de re aliena.Cõ-ſtat autem rem illam in tali caſu nunquam fuiſſe ſuam,ſed adhuc perſeuerare alienam.& propterea idem eſt de illius reſtitutione iudicium:vt nunc de ſimilibus certis ſub-iungetur.

¶Inter certa igitur prius reſtituẽda ſunt quæ adhuc in ſua ſpecie extãt & aliena ſunt:qualia ſunt depoſitæ res & ſimi liter res furto aut rapina occupatæ:quia res huiuſmodi nõ computãtur inter bona reſtituẽtis:vtpote quarũ dominiũ nunquam fuit in eũ tranſlatũ:& ideo res ipſæ ante omnia reſti tuendæ ſunt dominis.Similiter etiã ſi res emptæ & poſſeſ-ſæ ſed nõ ſolutæ adhuc in ſua ſpecie extãt,reddendæ ſunt illi à quo emptæ ſunt:quoniam licet trãſlatũ fuerit domi-nium in eũ qui emit ſubiecta tamen obligationi ipſamet res manet quouſque ſoluta eſt:& propterea tanquam non fuerit inter bona reſtituẽtis cõputanda eſt.

¶Poſtquam autẽ res extãtes alienæ ſimpliciter vel propter pẽ dentẽ ſolutionẽ ipſarũ reſtitutæ ſunt,ſeruanda vidẽtur ſta-tuta municipalia ſi extãt & iniqua nõ ſunt,circa reſtituẽdi ordinẽ in huiuſmodi:vt in multis locis dicuntur eſſe circa nũmularios qui decoxerunt.Si verò nullũ extat ſtatutum, ius ciuile ſeruandũ videtur.& vbi diuerſitas opinionum oc currit,tutior pars eligatur ſi vera neſcitur.

¶Eſto ergo cautus in huius iudicio,interrogando ſi ibi ex tant ſtatuta aliqua de hoc:& ſi neſcis,conſule peritos an iu ſtificata ſint. Si nanque contra ſupradicta pugnarent,tuta nõ viderentur:niſi forte circa vltimum dictorum aliter diſpo nerẽt:quia pro communi bono creditorum certorũ quos oportet aliquid perdere de ſuo,tolerabile videtur vt res emptæ ac poſſeſſæ extãtes licet non ſolutæ inter bona de-bitoris computarentur ſicut alia:quia hoc etiam pro com muni bono ciuitatis videtur,& non contra ius naturale, ſed ciuile.Sed quod res extantes alienæ in veritate & indubiè, computarentur promiſcuè ſicut alia debitoris bona,cõtra naturale ius eſt,quo aliena bona tuenda nõ occupanda nõ

minuenda ſunt vt alteri benefiat.

¶Circa quæſtionem verò illam, an quum bona vſurarij non ſufficiunt ad ſatisfaciendum debitis licitè contractis (puta emptionis, conductionis, mutui honeſti, & ſimiliũ) & vſuris, prius ſatisfaciendum ſit debitis licitè contractis, & de reſiduo vſuris quantum poteſt, an econtrario. Naturalis ratio dictat quòd reſtituenda ſunt integrè debita licitè contracta. ſi duæ adſint conditiones. Prima eſt quòd res vſurariæ non extent in propria ſpecie, vt ſi extent pignora per vſuram acquiſita. Nam quia huiuſmodi res ſunt alienæ (hoc eſt domini pignoris) debent hæc prius reſtitui dominis reddentibus quod mutuo acceperant ſuper illis pignoribus, & poſtea reſtitui debita licitorum cõtractuum. hoc enim patet ſic oportere fieri ex ſuperius habita regula, quòd res extantes alienæ debent ante omnia reſtitui dominis earum. Secunda conditio eſt, ſi ex huiuſmodi contractibus licitis non eſt factus pauperior ad reddenda priora vſurarum debita: vt contingeret in dote promiſſa, & in cõductionibus infructuoſis, & ſimilibus: quia huiuſmodi cõtractus ſuperuenientes vſurarijs debitis non debent tollere aut impedire ius illorum quibus debent vſuræ reſtitui. conſtat autem quòd ius illorum tolleretur ex huiuſmodi ſuperuenientibus contractibus, eo ipſo quòd ex illis contrahens redditur impotens aut magis impotens ad reſtituendum vſuras: quia in reſtituendo hæc id quod debebatur pro vſuris, oporteret dari pro iſtis contractibus. Non ſic autem eſt in contractibus mutui, emptionis, & huiuſmodi, ex quibus nihil fit quo minus vſuræ poſſint reſtitui vt prius. nam ex mutuo accreuit in bonis tantum quantum accepit mutuo: & ſi emit, res empta accreuit: & ſic reſtituendo mutuum, & ſoluendo rem emptam, nõ fit pauperior ad reſtituendum.

¶ Ratio autem quare regulariter prius reſtituenda ſunt debita ex licitis contractibus quàm vſuræ, eſt quia

non ſunt accipienda aliena inuito domino vt reſtituātur aliâs malè accepta aliena.ſi autem debita ex licitis contractibus non redderentur,eoipſo ꝙ inciperent detineri inuito domino:acciperentur aliena inuito domino, quæ vſq; in illam horam accepta & poſſeſſa erant volente & expectante domino.¶Et ſi inſtetur ꝙ ſi iſta ratio efficax eſt,cõcluderet etiam ꝙ quando eſſet factus ad reſtituendum pauperior ex licito contractu,adhuc prius reſtituenda ſunt debita ex licito contractu ꝙ̃ vſuræ:quia tunc ſi debita ex licito contractu non redduntur,incipit detineri alienum inuito domino.Soluitur hæc inſtantia, intelligendo ꝙ in tali caſu quo ex contractu debiti liciti factus eſt ad reſtituendũ priores vſuras pauperior,non incipit detineri alienũ inuito domino ſed incipit detrahi ex debito talis contractus tãtum quantum damnificauit talis contractus præexiſtentia debita ex reddendis vſuris.Non enim diximus ꝙ prius reſtitui debent omnes vſuræ ꝙ̃ aliquid debitum ex tali contractu licito:ſed ꝙ debitum ex contractu licito ſuperueniẽte debito vſurarum,pro quanto fecit pauperiorem ad reſtituendum vſuras,pro tanto non debet præponi debito vſurarum.pro quanto autem non dãnificauit,debet præponi debito vſurarum alioquin acciperetur alienum inuito domino,eoipſo ꝙ inciperet detineri inuito domino.

QVIA VERO reſtitutionis caſus infiniti ſunt, & innumeræ accidunt quæſtiones an oporteat reſtituere an non,reducendum ad mentem dixi vt confeſſor qui iudicare debet,habeat ante oculos mentis duas reſtitutionis radices ex quibus cõſurgit omnis neceſſitas reſtitutionis , vt ad illas ſemper examinet an ſit reſtituendum.Sunt duæ hæ radices,acceptio & res. Omnis nanq; reſtitutio conſurgit aut ex acceptione(puta quia accepit mutuo depoſito,conducto,pignore,furto,rapina,fraude, combuſtione, excidio,& ſimilibus)aut ex re:puta quia res aliena eſt apud eũ in ſeipſa,vel in ſuo effectu,fructu ſeu æquiualente. Aut ex vtraq; ſcilicet acceptione & re ſimul; vt quia accepit & ha-

bet rem alienam.

¶Et ſcito ꝙ ſecluſis licitis contractibus, acceptio obligãs ad reſtitutionem eſt duplex. Quædam iniuſta propriè, hoc eſt ſecundum propriam rationem iniuſtitiæ, quia ſcilicet damnificans proximum: vt acceptio furtiua, raptiua, vſuraria, fraudulenta, violenta tam abſolutè ꝙ̃ mixtum inuoluntarium inducens (vt meretricum blandæ valde extorſiones ſupra debitam mercedem, & cupida attractio quaſi compellens ad ludendum. eſt ſiquidem omnis ſimilis actio ex ſuo genere damnificatiua proximi, cauſans inuoluntariam dationem rei ſuæ: quia non minus neceſſitatur ex huiuſmodi humanus animus ad dandum ſua ꝙ̃ ad ſubeũdas vſuras. paſſiones enim noſtræ ab extrinſeco ſuaſore illatæ quaſi vim faciunt) detractiua, contumelioſa, vexatiua iurium, rerum, proximorum &c. & ſimiles quæ proximum lœdunt. Quædam verò eſt iniuſta, hoc eſt mala quia acceptio ipſa prohibita eſt: vt acceptio ſimoniaca, vel ad faciẽdam iuſtitiam vel iniuſtitiam: vt ſi iudex vendat ſententiam, aut teſtis veritatem.

¶Vide ergo quando occurrit caſus aliquis, ſi aliqua reſtitutionis radix inuenitur, an non. Verbi gratia ſi quæritur an meretrix ſeu adultera teneatur reſtituere, conſiderabis ꝙ licet perſonis iſtis cauſa accipiendi (ſcilicet concubitus malus) cadat ſub prohibitione, & ſit peccatum, ipſa tamen acceptio non eſt peccatum. non enim peccat meretrix accipiendo mercedem, ac propterea non tenetur ad reſtituendum ratione acceptionis: nec ratione rei, quia voluntariẽ ei data eſt. ſi fraudulenter accepiſſet, teneretur ratione acceptionis. Similiter videre potes in lucratis ex ludo. nam datoꝗ ludere ſit peccatum, accipere tamen quod ex ludo euenit abſqꝫ fraude, non eſt peccatum: niſi hoc alicubi eſſet prohibitum, & eſſet in obſeruantia: quia tunc acceptio ipſa eſſet peccatum.

¶Perſpice quoqꝫ exempla de actionibus iniuſtis. Si quæritur an impediens proximum à conſecutione alicuius bo-

ni, teneatur reſtituere, vide ſi impediuit ius illius: aut gratuitum beneficium. Nam ſi impediuit ius pximi, tenetur reſtituere: quia actio impeditiua terminatur ad iniuſtum: & propterea tenetur reſtituere ad æqualitatem iuſti reducendo. Et hinc conſurgit ꝙ impediens clericum dignum à conſequendo eccleſiaſticum beneficium, tenetur ad reſtituendum: quia impediuit iuſtum diſtributiuum, quo illi digno erat debitum &c.

¶Si verò impediuit gratuitum beneficium (puta donationem, legatum, teſtamentum, procurando ꝙ donator reuocet legatum, teſtamentum, aut donandi voluntatem) non tenetur reſtituere, q̃uis mortaliter peccauerit. ſi ex odio fecit: quia actio impeditiua non terminatur ad iniuſtũ: quia nullum ius adhuc habebat proximus, voluntate exiſtente ambulatoria.

¶Et vt ſis capax rationis, conſidera quòd ſi teſtator ipſe ex odio reuocet teſtamentum, q̃uis peccet mortaliter, nullius tamen ius violat, & ad nullam reſtitutionem tenetur. Si igitur ipſe teſtator ex odio reuocans non tenetur reſtituere, quia nullius ius tollit, multo minus inducens teſtatorē ex odio tenetur reſtituere: quum ſit cauſa remotior. Radix ergo nō reſtituendi eſt, quia actio nō terminatur ad iniuſtũ.

¶Ex iſtis ergo regulis prudēs cōfeſſor cōſideret & iudicet, vt non oporteat ſcribendo ſingulos caſus, implere libros.

QVAMVIS AVTEM non ſint omnes ſcribēdi caſus ſigillatim, quidam tamen qui quaſi dubij videntur, tacendi non ſunt.

¶Primus eſt circa reſtitutionē famæ indirectè læſę. Verbi gratia, Petrus accuſatur vel denunciatur de furto à Ioanne & licet verè Petrus fecerit furtum illud, negat tamen affirmādo in iudicio ſe non feciſſe furtũ illud: ac per hoc indirectè Petrus facit Ioannem mendacē mendacio pernicioſo, vt patet. Dubitatur an Petrus teneatur ad reſtitutionem famæ Ioannis. ¶Si reſpondendo diſtinguitur de obligatione accuſati Petri, vel eſt obligatus ſecundum iuris ordinē

fateri veritatem, vel non: & rurſus vel Ioannes poteſt probare, vel non. & dicatur quòd in caſu quo non poteſt Ioannes probare, aut in quo Petrus non tenetur confiteri, ſibiji imputet Ioannes ſuam infamiam: quia non debuit temerè accuſare. Si ſic iniquam dicatur, aduerte quòd erratur: tum quia non licet maleficium maleficio compenſare. tum quia non agitur nunc de culpa, ſed de fama. Vnde ſuppoſito quòd Ioannes temerè de vero tamen crimine accuſaſſet, ſi propterea à Petro accuſato fuiſſet percuſſus, conſtat quòd deberet ei à Petro ſatisfieri de iniuria & damno. & ſi pro qa ſic eſt, cõſequẽs eſt ꝙ ſi eſt ab eodẽ percuſſus in fama, debet ei reſtitui fama: quãto damnũ famæ maius eſt dãno rerum. Vnde nõ eſt attẽdendũ in hmõi reſtitutiõe ſi Ioãnes poteſt probare vel nõ, aut ſi Petrus tenetur confiteri vel non: qm̃ hæc omnia per accidẽs concurrũt ad percuſſionem Ioannis in ſua fama.

¶Dicendum eſt autem ad caſum quòd quia non directè Petrus accuſatus tollit famam (quia non animo detrahendi Ioanni Petrus negat, ſed excuſandi ſui gratia) ideo ſecundum regulas detractionis materialiter tantum reſpondendum eſt. quòd ſi ex huiuſmodi negatione ſubſecuta eſt læſio famæ ipſius Ioannis (puta quia inde reputatur mẽdax pernicioſè) tenetur Petr⁹ reſtituere illi famã. Si verò ex hoc Ioãnes nõ minus bonus habetur, ſed creditur ꝙ ille omni quo poteſt modo ſe excuſat ſiue verè ſiue falſò, nõ tenetur ad reſtitutionẽ: quia nõ eſt illi ablata fama neq; ſecundum rem neq; ſecundũ affectum: quia vt dictum eſt, non animo detrahendi negauit.

¶Secundus caſus eſt circa reſtitutionem etiam famæ: an falſò confitẽs ſe homicidiũ aut aliud crimẽ patraſſe, ob dolorem ſeu timorem tormẽtorũ, teneatur ad reſtitutionem ſuæ famæ.

¶Si dicitur quòd ſi potius vult mori in illa ſua infamia quàm experiri iterum tormenta, quæ oporteret experiri. iterum ſi poſtquam ratificauit retractaret reſtituendo

ſibi famã,non tenetur ad reſtitutionem famæ:aduerte ꝙ erratur:quoniã detinere alienam famam non reſtituendo illam,multo grauius eſt ꝗ̃ detinere æs alienum.nõ minus autem tenetur homo ad reſtituendum ſibiipſi Ieſu Chriſti membro famam ꝗ̃ alteri.eſt igitur in peccato detentionis famæ ꝗ̃diu illam non reſtituit.Vnde ſicut tormenta non excuſant à negatione veritatis neceſſariæ ad ſalutem,ita nec ab huiuſmodi omiſſione reſtitutionis famæ membri Chriſti:quũ ſit neceſſariũ ad ſalutem non detinere famam non minus ſuam ꝗ̃ proximi à ſe læſam.

¶Quia igitur iſte infamando ſeipſum ob tormẽta,peccauit mortaliter,vt patet(quoniam cõmiſit deliberatè actũ ex ſuo genere peccati mortalis, detractionem ſcilicet falſam)conſequens eſt vt detinendo quoq; famam quã detrahendo abſtulit,peccet mortaliter:ac per hoc ſicut tormentorũ metus aut dolor non excuſauit detractionem,ita nec excuſet detẽtionẽ famæ.Tenetur igitur reſtituere ſibi Chriſti membro famam.

¶Tertius caſus eſt de reſtitutiõe rerum:an vxor, filia,ſerua hominis nihil aliud habentis ꝗ̃ bona aliena ſeu ad reſtitutionem obligata,peccet victũ ſumẽdo,& teneatur reſtituere.Ad hoc dicit immiſcẽdo ea quæ ſunt per accidens: ꝙ ſi perſonæ iſtæ cõſumẽtes hæc bona,induunt perſonas vtiliter gerẽtes negociũ creditorũ(puta quia dãt operã vt maritus,pater,dominus &c.reſtituat)vel ſi tãtum operarũ ſuarũ impendũt ad bonificandũ bona illa,& huiuſmodi:aut ſi ſunt in extrema neceſſitate in qua ſunt omnia cõmunia:non tenentur reſtituere.Manẽdo autẽ in caſu ſeclu ſis his accidentibus,dicendum eſt ꝙ non eſt dubiũ perſonas iſtas quæ aliena conſumunt in ſuo victu,teneri ad reſtitutionẽ:quia alienas res cõſumunt.¶Sed an peccent ſic vtendo quaſi coactè(quia oportet vxorem,filias,& huiuſmodi perſonas ſub aliena poteſtate conſtitutas veſci iis quæ in mẽſa ſunt,veſtiri veſtes quas marit⁹,pater &c. dat)non facilè patet.Crediderim ego has & ſimiles perſo

nas poſſe abſq; peccato vti rebus huiuſmodi alienis, non tanquã inuito domino: ſed ſub rationabili ratihabitionis ſpe quod ego innocens veſcar, induar, reſtituturus de meo ſi habeo aut ſi habuero, tantũdem: ita tamẽ quod ſi non habeo in præſenti vnde reſtituere poſſim, ſolis neceſſarijs cum timore domini vtar: quia vt rationabile eſt vt quiſq; velit alteri quod ſibi vellet fieri: conſtat autem quod quilibet innocens ſub patria poteſtate, vellet ſibi hoc concedi: igitur rationabile eſt quòd quiſq; hoc velit alteri in tali articulo cõſtituto. Quum primum autem perſona ſui iuris eſt, tenetur potius mendicare quàm de alieno viuere. Si autem habeo in præſenti vnde & poſſum & volo reſtituere æquiualẽs, poſſum etiam non ſubditus vti re aliena abſq; mea culpa accepta: quia hoc non eſt vti re aliena inuito domino, ſed hoc eſt emere rem alienam ad vtilitatem potius domini, qui ex hoc pro quanto ego vtar nihil perdet. Verum oportet in huiuſmodi caſibus prouidere vt non eueniat alicui ſcandalum ex hac mea libertate & volũtate bona latente.

¶Quartus caſus eſt de reſtitutione rerum ex fictione: an fingens ſe bonum aut pauperem aut oraturum, teneatur reſtituere eleemoſynaliter ſibi collata. Et breuiter diſtinguendum occurrit ſi fictio talis concurrit per ſe (hoc eſt ex intentiõe) ita quòd propterea ille fingat vt habeat eleemoſynam: aut ſi concurrit per accidens, hoc eſt ſi non propter habendam eleemoſynam fictio iſta fit, ſed propter alium finem. Nam ſi primo modo concurrit fictio, conſequens eſt vt lucrum hoc fraudulentum ſit, & iſte ſimulator reus fraudulentæ actionis acquiſitiuæ: & propterea tenetur ad reſtitutionem, ſicut quilibet alius ex fraude & dolo acquirens. Non eſt tamen reſtituendum illi qui eleemoſynaliter dedit, ſed Chriſti pauperibus, ſeu operibus talibus qualibus ille qui dedit putauit ſe dare: quia ex quo dator eleemoſynæ principaliter dedit Chriſti bonis ſeruis ſeu pauperibus, ſeu promiſſis & oratiõibus expoſitis, iam ius quæſi-

tum aut quaſi quæſitum eſt Chriſto qui mercedem reddidit (iuxta illud: Qui dederit calicem aquæ frigidæ alicui in nomine diſcipuli: non perdet mercedem ſuam) iam nõ eſt ſuũ quod dedit Chriſto in nomine diſcipuli, ſiue ille ſit verè diſcipulus, ſiue non.

¶Si verò fingit quis ſe bonum aut ſanctum nõ ratione lucri, non tenetur reſtituere ſed ſatisfacere deuotioni eleemoſynam dantis: quia licet dãs decipiatur in opinione bonitatis ab iſto hypocrita, nõ tamẽ decipitur ab eodẽ quantũ ad actionem dandi eleemoſynam, ſed ad hanc ex propria deuotione ducitur.

RIxa (hoc eſt contentio ad facta perueniens ex inordinato animo: vt quum propria authoritate vnus alterum inuadit) peccatum eſt mortale ex proprio genere: quia nociua eſt proximo. Et ſi ex vtraq; parte rixa ſe tenet (hoc eſt ꝙ mutuò contra ſe pugnant irati) vtrinq; eſt peccatũ mortale. Si autẽ altera pars ſoli defenſioni operam dat, non eſt ex parte eius rixa.

¶Aduerte tamen ſi ſeruata eſt moderatio inculpatæ tutelæ & quantũ ad factum & quantũ ad animum deliberatũ. paſſiones nanq; niſi ad deliberatum conſenſum vindictæ inducant, veniales ſunt. & ſimiliter modicus exceſſus moderatæ tutelæ venialis eſt.

SAcrilegium peccatum eſt mortale ex ex ſuo genere: quia violationem, hoc eſt irreuerentiam ſeu iniuriam rei ſacræ ponit.

¶Eſt autem triplex ſacrilegij ſpecies. Vna qua fit iniuria perſone ſacræ vt ſic: vt ſi clericus percutiatur, aut à ſeculari iudice puniatur: ſi contra votum perſonale (puta caſtitatis vel abſtinentiæ) peccetur: & ſic de ſimilibus. ¶Alia qua fit iniuria loco

ſacro: vt ſi de loco ſacro extrahatur ibi ſaluatus, aut inde
furto vel rapina res accipiatur, aut ſanguine vel ſemine hu
mano voluntario locus ſacer violetur.

¶Tertia ſpecies eſt qua fit iniuria rebus ſacris ſeu dicatis
deo: ita quòd non ſolum iniuria quæ fit ſacramentis & va
ſis ſacris & reliquijs ſanctorum ac imaginibus eorum, ſed
etiam quæ fit rebus eccleſiæ mobilibus vel immobilibus
quia deo dicatæ ſunt, dum ad vſum miniſtrorum dei mã-
cipatæ ſunt, ſacrilegium committitur.

¶Et ſi vis cognoſcere quando propriè committitur ſacri-
legium in omnibus eius ſpeciebus, conſidera ad quid per-
ſona, locus vel res ſanctificata eſt: & vide ſi contra illud ad
quod ſanctificata dicitur actum eſt. Verbi gratia, ager ec-
cleſiæ eſt ſanctificatus quò ad hoc quòd eſt exemptus à ſe-
cularibus oneribus & iuriſdictionibus. Committitur er-
go ſacrilegium ſi grauetur ſeculari authoritate &c. non au
tem ſi quis ibi fornicetur: quia non eſt ab hoc exemptus ꝑ
hoc quòd eſt eccleſiæ. & ſimiliter ſacrilegium eſt ſi quis in
loco ſacro fornicetur, non autem ſi quis ibi detrahat: quia
loci ſanctitas eſt ad exemptionem ab effuſione ſeminis hu
mani, non autem à detractione. Similiter ſacrilegium eſt ſi
ſacerdos fornicetur, quia ſanctificatus eſt ad caſtitatem. nõ
autem ſi blaſphemet: quia non eſt ad eius oppoſitum dire-
ctè ſanctificatus. & ſic de ſimilibus.

¶Ex his nanq; habes vnde potes diſcernere quæ ſint ſa-
crilegia, ab ijs quæ non ſunt ſacrilegia, etiam ſi ſint peio-
ra ſacrilegio.

SAgittarij ars ſeu officium, quãuis ſecundum ſe
non minus liceat quàm aliorum armorũ vſus,
quia tamen ab eccleſia ꝓhibetur cõtra chriſtia
nos (vt patet in ca. artẽ. extrà. de ſagit.) ſub pœ-
na excõicationis, inter prohibita cõputat̃. Sed
quia gloſſatur inhibitio hæc, & reſtringitur ad bellum in-
iuſtum contra chriſtianos, promiſcuè pro nihilo haberi vi
detur canon iſte, dum quilibet bellum ſuũ vt iuſtũ habet.

SATISFACTIO SACRAMENTALIS.

Satisfactio ſacramentalis, quæ ſcilicet eſt tertia pars ſacramenti pœnitentiæ quum diſtinguitur in tres partes, ſcilicet contritionem, confeſſionē & ſatisfactionem, quæ vulgariter vocatur pœnitentia iniuncta à confeſſore, conſideranda eſt primo à confeſſore ſi imponenda eſt, & quæ, quanta, qualis, & quando.

¶Regulariter ſiquidem in omni confeſſione ſacramentali imponenda eſt ſatisfactio aliqua, vt ſacramentum pœnitentiæ omnes materiales ſuas partes habeat. Dico autem regulariter: quoniam in tribus caſibus omitti poteſt.

¶Primus eſt ſi conſtaret pœnitentem ſatisfeciſſe integrè. nam tunc nulla eſſet ſatisfactio iniūgēda: quia ſacerdos debet dei iudicium imitari, vtpote Chriſti miniſter: ac ꝑ hoc pœnitentem coram deo non amplius obligatum ad ſatiſfaciendum pro confeſſis peccatis, debet non ligare ad ſatiſfaciendum pro peccatis illis.

¶Secundus eſt quando impotentia pœnitentis excuſat: vtpote quia in extremis conſtitutus tantam non poteſt ſatiſfactionem exoluere. Poteſt enim tūc abſolui, & ſatisfactio indicari tali infirmo, & diuino relinqui iudicio, adiuuanda tamen ſuffragijs eccleſiæ: vt habetur. xxvj. q. vij. ab infirmis. ¶Tertius eſt indiſpoſitio pœnitentis, quia nullam vult pœnitentiam hic peragere, ſed offert ſe in purgatorio ſubiturum. Talis enim videtur abſoluendus & relinquendus purgatorio ad ſatisfaciendum, ſi caſus ſit poſſibilis: qa ſaltem ſemel ſignare ſe ſigno crucis, nullus refutaret.

¶Quid autem imponendum ſit, conſtat: ſcilicet vel ieiunium vel oratio vel eleemoſyna, extēſo ieiunij nomine ad omnes corporales exercitationes propter deum &c.

¶Quanta autem & qualis debet eſſe, conſiderādum eſt vt ſit commēſurata tribus: ſcilicet peccatori, peccato, & fini, hoc eſt ſanitati animæ: ſicut medicina debet eſſe proportionata primo infirmo, ſecundo infirmitati, & tertio ſanitati. Oportet enim videre fortem vel debilem infirmum ſecun

dum animam,&qualiter diſpoſitus ſeu promptus eſt ad ſa
tisfaciendum.nam ſicut infirmo ſecundum corpus forti &
bene diſpoſito poteſt dari fortis medicina,debili autem mi
nimè:ita pœnitenti bene præparati & robuſti animi ſatiſ-
factio quam meretur imponenda eſt.debiliter autē diſpoſi
tis detur ſatisfactio paruula iuxta debilitatem ſui animi,&
paruulus ignis foueatur appoſita palea,& non ſuffocetur
appoſitis magnis lignis deſuper.Similiter conſiderandum
eſt quali morbo laboratur.nam luxuria ieiunio, auaritia
eleemoſyna,blaſphemia diuinis laudibus &c.curaŧ. Opor
tet & plurimum aduertere vt ſanitas animæ conſeruetur,
iniūgēdo pœnitenti vt excidanŧ cauſæ peccatorū: puta tol
lere talē cōuerſationē,manere in tali modo,& ſic de alijs.
¶Quando demum imponenda eſt, nihil refert imponere
ipſam ante vel poſt abſolutionem.ſufficit ſiquidem præpa
ratio pœnitentis ad illam.¶Caueat autem confeſſor ne il-
lorum vſum ſectetur qui dant pro ſacramentali pœniten-
tia ſemel pater noſter,aut aliquid parum tunc implendum
vt pœnitentia fiat in gratia,& nihilominus multa impo-
nunt pro ſatisfactione. Nociua eſt hæc cautela pœniten-
tibus:quia tota illa reliqua ſatisfactio impoſita non eſt ſa-
cramentalis,ac per hoc non tantum valet ſicut ſi eſſet ab-
ſolutē impoſita.Timetur quoq; plus q̄ oportet:quia non
oportet iterare confeſſionem,vt iſti forte putant aut dubi-
tant ſi pœnitentia quæcunq; facta eſt in peccato mortali:
vt alibi declaratum eſt.

EST ET ſecundo ſatisfactio exequenda à pœnitente ne-
ceſſario in charitate,tota,quando, vbi, & ſicut impoſita
ac acceptata eſt.

¶Vbi ſcito q; regulariter exequutio pœnitentiæ ſeu ſatiſ-
factionis fructuoſe,oēs dictas conditiones requirit.Et licet
varia videatur opinio circa hæc (vt diffuſē ſcripſimus in
fine commentariorum ſuper tertia parte) concluſio tamen
eſt quantum ad neceſſitatem,q; omittere ſatisfactionē eſt
peccatum,ſed non mortale,ſi deſit contemptus; quia non

omittitur aliquid neceſſarium ad ſalutem: quia ſatisfactio eſt ſolutio pœnæ temporalis amicæ debitæ: quæ ſi hîc nõ ſoluatur, in purgatorio ſoluetur.

¶Quantum verò ad charitatem, quòd ſi non ſit in charitate, licet valeat in foro eccleſiæ (ſicut valent horæ canonicæ dictæ in peccato mortali à ſacerdote) non tamen tunc valet ad expiationem pœnæ debitæ coram deo pro peccatis: quia ſine charitate nihil mihi prodeſt, inquit apoſtolus. Valebit tamen quò ad hoc quando redibit peccator ad cor, quia ſacramentalis pars eſt, ſicut confeſſio informis & baptiſmus informis incipit valere poſtea. Vide ibi ſi vis.

¶Quantum verò ad integritatem, tempus, locum &c. nulla eſt ambiguitas. Si tamen debito tempore pœnitens non impleuit orationem aut ieiunium, impleat pòſt: quoniam principale in ſatisfactione eſt ipſum opus, non circũſtantia temporis.

POTEST demum ſatisfactio ſacramentalis exolui per alium ad hoc voluntarium: ſiue ille alter à confeſſore ſibi imponi acceptet, ſiue acceptatam à pœnitente ſuſcipiat in ſe, de conſenſu tamen confeſſoris qui impoſuit, vel alterius: vt mutatio ſententiæ quantum ad perſonam ſatisfactricem à iudice fiat. Poſſet tamen in articulo neceſſitatis ſub ratihabitione hoc fieri.

¶Exigũtur autẽ ad fructuoſam ſatisfactionem vnius pro alio, duo: ſcilicet charitas, qua opera vnius communicantur alteri, & computantur vt vnum in Chriſto. & cauſa rationabilis: quoniam declinare à bono ad minus bonũ nõ debet quis abſq; cauſa rationabili. ſatisfactio autem per alterum, eſt minus bona pœnitenti: quia non eſt niſi pœnæ ſolutio: ſi autem ipſe per ſeipſum ſatisfaceret, eſſet & pœnę ſolutio, & ſibi ipſi meritum & remedium ſeu medicina.

SCandalum, hoc eſt dictum vel factum minus rectum occaſionem ſpiritalis ruinæ præbens, peccatum eſt: quia charitati (qua ſpiritale bonum proximi amare

ita debemus vt non in periculum ruinæ ponamus) opponitur.

¶Committitur autē dupliciter. Vel per ſe: hoc eſt ex intentione vt alter peccet. Et ſic eſt ſpeciale peccatū: & eſt mortale, niſi intēdat vt alter imperfectè hoc eſt venialiter peccet: quia tunc eſſet veniale. Vel per accidēs: hoc eſt nō ex intentione vt alter peccet. ¶Et hoc duobus modis fit. Aut cōmittēdo aliquid quod habet ſpeciē mali. Et ſic etiam eſt ſpeciale peccatū: quia ad ſcandali ſpeciem hoc peccatū reducitur, ſicut detractio præter detrahendi intentionē redu citur ad detractionis ſpeciem. Aut cōmittendo aliquod ve rè malū: puta adulteriū publicum, vnde alijs præbetur ma lum exemplū, non intentū ab adultera. Et hoc non eſt ſpeciale peccatum, ſed circūſtātia peccati, puta adulterij: quia grauius eſt ſi eſt publicum.

¶Vtroq; autē modo ſcandalum per accidens pōt eſſe peccatū mortale & veniale. Nā vltimo modo ſi peccatum pu blicum eſt mortale, cōſtat ſcandalum eſſe mortale. ſi verò eſt veniale, ſcandalum quoq; eſt veniale.

¶Sed primo modo non eſt ad qualitatem actus in ſe ſpectandum (quia ſola apparentia mali in illo ponitur) ſed ad periculū ruinæ alienæ, conſideratis conditionibus perſonarum, locorum, temporum & cauſarum. Si enim ex facto meo habente mali ſpeciem audio à fidedignis ignorantes aut infirmos ſcandalizari, hoc eſt diſponi ad ruinam peccati mortalis: abſtinere debeo donec informentur & clarificentur de veritate & bonitate operis: ita q̄ pec carem mortaliter non curando de puſillorum ruina. Videte (inquit Chriſtus de hac materia loquens) ne contēnatis vnum ex his puſillis. & Apoſtolus ad Roma. xiiij. Noli cibo tuo perdere pro quo Chriſtus mortuus eſt. Si verò ve nialis tantum peccati periculum eſt in proximo, conſtat non eſſe mortalem incuriam talis periculi. Et ſimiliter non eſt mortale ſi ex ignorantia facti latet me talem meum actum eſſe occaſionem ruinæ alijs.

ET HAEC de actiuo ſcādalo intellige. Nā de paſſiuo ſcādalo nihil dicendum eſt niſi q̄ eſt generale peccatū. Eſt nāq; quodlibet peccatū in quod homo ex alterius minus recte dicto vel facto ruit. Vnde nec circunſtantiā aggrauātem peccatum, ſed monſtrantē infirmitatem peccantis addit. De perfectē ſiquidē firmis in charitate ſcriptū eſt, Nō eſt illis ſcandalum.

SChiſma, hoc eſt ſeparatio ab eccleſiæ vnitate ex intentiōe, peccatum eſt mortale: vtpote cōtra vnitatē catholicæ eccleſiæ.' ¶ Incurritur autem ſchiſmatis crimē dupliciter. Primo, ſiquis ex intentione non ſe habeat vt pars vnius vniuerſalis eccleſiæ: ita q̄ operationes ſuas, credere, ſperare, miniſtrare ſacramenta, dare eleemoſynas, orare, ieiunare &c. nolit facere vt pars vnius ſanctæ eccleſiæ, ſed ipſe ſe velit habere tanq̄ ſit quoddā totū ſeorſum: ita q̄ non ſit alterius, id eſt vniuerſalis eccleſiæ pars. Sumus em̄ oēs membra vnius corporis Chriſti myſtici quod vocatur eccleſia catholica. Et ſimiliter iuxta hunc quoq; modum incurritur ſchiſma ſiquis non ſe habeat ex intentione ad Chriſti vicarium in terris Romanum pontificem indubitatum vt caput vice Chriſti iſtius corporis: quoniam hoc eſt ſubtrahere ſe ab vnitate corporis in ordine ad vnum caput.

¶ Et aduerte perſpicaciter q̄ horum vtrūq; dupliciter incurrere homo poteſt. Primo ſtando infra limites voluntatis præciſē: hoc eſt quia non vult recognoſcere vnitatem eccleſiæ ſeu capitis, q̄uis credat illam. & tunc eſt ſchiſmatis crimen purum. Altero modo extendendo malam hanc voluntatem ad actus fidei: ita quòd non ſolum vult vnitatem eccleſiæ ſcindere, aut vnum caput non recognoſcere, ſed etiam credit non eſſe vnam omnium fidelium chriſtianorum eccleſiam: aut ſi credit vnam eccleſiam in ſeipſa, non tamen vnam etiam ſecundum vnum caput Chriſti in terris vicarium. Et ſic eſt non ſchiſma purū, ſed

admixtum

admixtum hæreſi contra illum articulum, Et vnam ſanctam eccleſiam catholicam. Et ſiquidem vnitatem eccleſiæ non credit, manifeſta eſt hæreſis. Si verò vnitatem capitis hoc eſt papæ non credit, quàmuis in dubium forte reuocetur an ſit hereticus propterea quia non inueniri videtur à ſacris concilijs damnata hæc hæreſis, communis tamen doctrina hæreticum reputat.

¶Alio autẽ modo incurritur ſchiſma quũ aliquis mauult voluntatẽ ſuam implere, ſeu opus aliquod efficere vel perficere, ꝗ̃ ſeruare vnitatem eccleſiaſticam: vt contingit ijs qui vniuerſales ſynodos contempto capite celebrant aut celebrare volunt, quaſi ipſi ſint eccleſia catholica. Tũc em̃ ſecundum effectum ſchiſma incurrunt, ſicut homicidium ſecundum effectum incurritur ab illo qui etſi non intendit occidere, intendit tamen potius ſuam implere voluntatem ſagittando in loco nõ deſerto quàm homicidij periculum vitare, dum enim vſurpant iſti eccleſiæ nomen, ab vnitate veræ eccleſiæ catholicæ quæ ſecundum vnitatem capitis eſt, ſeipſos ſeparant. Vtroq; autem modo ſchiſmatis crimẽ cum ſuis pœnis incurritur, ſicut homicidij crimen vtroq; ſimili modo incurritur.

SI AVTEM tempore dubiorum pontificũ incertitudo veri põtificis hominem dubiũ reddat de certo Chriſti vicario, teneatur primo quod certum eſt: ſcilicet vt quilibet ſe reputet & habeat vt vnius eccleſiæ catholicæ, & ad vnum ipſius caput in cœlo Chriſtum, & dubios vicarios Chriſti habeat vt dubios, nulli vt certo & indubitato pontifici inhæreat: qm̃ errandi periculo non ſe tenetur exponere: nec dubia tenetur habére pro certis: imo temerè ageret inhærendo dubio pontifici tanquã certo. Deinde conſulat peritos viros ſimul ac bonos: à quibus ſi certum conſiliũ tutè ſe habẽdi habere poterit, ſequatur illud. ſi verò in ambiguo conſilium manet, eligat tutiorem partẽ. Et hoc ideo ſummariè pertranſeo: quia longo opus eſt tractatu de modo ſe habendi quò ad obedientiam tẽpore ſchiſmatis pro-

pter multitudinem dubiorũ ex vario facto cauſante ſchiſma emergentium: quem ſi deus conceſſerit, intendimus ſeorſum condere.

¶Aduerte tamẽ perſpicacitet ꝙ ſchiſmatis peccatum tendit contra vnitatẽ ſiue eccleſiæ ſiue capitis formaliter, & non contra vnitatem cum iſta vel illa perſona determinatè. Et propterea ſi rationabiliter dubitatur has perſonas eſſe partes ſeu mẽbra eccleſiæ, & ſimiliter ſi rationabiliter dubitatur hanc perſonam eſſe caput eccleſiæ, & propterea non habetur hìc pro papa certo, aut non habetur totaliter pro papa ratione ad hoc ducente, non incurritur crimen ſchiſmatis, etiam ſi error interueniret: quia non interuenit ſchiſma formaliter. Et ratio probabilis excuſat vt ſchiſma materialiter non redeat in naturam ſuæ formæ, hoc eſt in formale ſchiſma in caſu quo ſic erraretur.

SCrupuloſorũ medicina diuina, eſt gratia dei non ſolum intus habitans, ſed exteriori aſſiſtentia cuſtodiens: quæ proprijs & alienis orationibus, ieiennijs & eleemoſynis continuè quærenda eſt humiliter, deuotè & cum fiducia diuine largitatis ex ipſius miſericordia immenſa. Humana autem medicina eſt conſulere & acquieſcere, rurſus vitare principia ſcrupulorum, hoc eſt vitare cogitationem de illis in quibus eſt ſcrupuloſus: quoniam in hoc videtur conſiſtere naturalis cauſa ſcrupulorum: ſcilicet ꝙ mota vna phantaſia oportet multos motus conſequi: ita quòd non eſt in poteſtate ſua compeſcere ſequentes commotiones: ſicut in lateribus ordinatè hærentibus eſt videre quòd moto vno cæteri ſequuntur cadendo vnus poſt alium. Ipſa ſiquidem attentio ad ſcrupulum vitandum, ſcrupulum parit: quia mouet phantaſiam impedientem liberè incipere vel proſequi.

¶Medicina autẽ particularis contra præteritorum peccatorũ reconfeſſionem, eſt habere credulitatem propriam ꝙ de illo peccato confeſſus ſit pro certitudine, ita ꝙ non

amplius confiteať.Et in hoc acquieſcant conſilio meo om nes ſcrupuloſi timorem dei habentes,qui cōfeſſionem ſuā diligenter perfecerunt.

¶Nec hoc dico voluntariē, ſed rationabiliter: quia quæ apud iſtos eſt credulitas,apud ipſoſmet ſi non eſſent impe diti,haberetur pro certitudine.In cuius ſignum multi ho-rum fatentur ſe pluries de eiſdem oportere confiteri: quia pluries poſt confeſſionem occurrunt vt dubia.timor enim facit eos dubios,ſed conſilium hoc rationabile reddat eos quietos vt certos.

¶Medicina rurſus vniuerſalis ſcrupuloſos ſanans aut qua ſi ſanans eſt quotidiana examinatio cum diligentia & con tritione propriæ conſcientiæ, notando commiſſa & ſuas inclinationes ſeu paſſiones cum frequenti confeſſione.

¶Eſt & magna ac vtilis medicina ſolicitudo cum factis ad cauendum ea quæ ſunt manifeſtē peccata.,Qui enim parū curat committere venialia:ita ꝙ quum ſcit aliquid nō eſſe mortale,paruifacit incurrere illud,ſolicitus non eſt ad cu-ram animæ ſuæ vt fructum reddat in tempore ſuo:& pro pterea mirum non eſt ſi angelica deeſt cuſtodia ad præſer-uandum illum qui ſibiipſi deeſſe paruipendit.

SCurrilitas,qua homo ad riſum prouocat inue recundē non habita ratione dignitatis,locorū, temporum &c.peccatum eſt: vtpote honeſtæ vrbanitati oppoſita.Sūt autem huic negocio dediti quaſi infames: & vocantur ſcurræ, ex ſcurrilitate viuentes.Qui verò opus hoc raro exercēt, licet peccent,ab infamiæ tamen nota excuſantur.

¶Et quia ſcurrilitas non eſt mortalis ex ſuo genere,cōſide rabis ſi admixtum habet aliquid contra dilectionē dei aut proximi,ad hoc vt diſcernas ſi in aliquo caſu eſt mortalis. nam ex ſola tali admixtione poteſt effici mortalis.

SEditio,qua vnitas multitudinis diſſoluitur, diſcordan tibus contra ſeinuicem partibus illius multitudinis, peccatum eſt mortale:vtpote contra pacem multitu-

dinis vnitæ. Vnde ſeditioſi ſunt nō ſolum authores diſcordiæ, ſed etiam ſequaces ſcindentes ciuitatem, regnum, exercitum, aut etiam domum. Et ſi vtraq; pars hoc malo gaudet, quia neutra ad commune bonum ſed proprium tendit vtriq; ſeditioſi ſunt. Si verò vna ex parte conatus eſt ad cōmune bonum, & ideo reſiſtunt ſeditioſis, non inuoluūtur ſeditionis vitio, ſed tuentur laudabiliter commune bonum pugnando contra ſeditioſos. Sicut enim quum pſona vna inuaditur, licitè pugnat ad ſui conſeruationem illæſam: ita quum commune ciuitatis bonum præcipuum (quod eſt vnitas, pax, libertasq;) inuaditur, aut inuaſio præparatur à ſeditioſis, licitè ciuitatis pars bona tuetur commune bonū, & præparando ſe & alios, & pugnando vt illæſum ſeruetur commune bonum.

SImonia, hoc eſt emptio vel venditio ſpiritalis rei, peccatum eſt mortale: quia iniurioſa eſt religioni, vilipendendo res ſpiritales dum ſub precio ponuntur.

¶ Vt autem clara caſuum notitia habeat, tria ſunt capita pertractāda: ſcilicet res ſpiritalis: emptio vel vēditio extrinſeca: & rurſus emptio vel venditio interior ſeu mentalis tantum.

CIRCA CAPVT PRIMVM quid appellatione rei ſpiritalis intelligatur in propoſito, ſcito hic appellari rē ſpiritalem à ſpirituſancto: vt eſt ſpiritalis ratio vitæ qua in Chriſto viuimus, ſentimus, intelligim⁹ & operamur. in cuius ſignum ſimonia vitium eſt eccleſiaſticum non habens locum in prophanis.

¶ Sunt autem res ſpiritales multis modis. Vel quia ſunt merè ſpiritales: vt dona dei gratuita quæ ad vitam eccleſię ſpectant, virtutes. gratiæ gratis datæ, ptās ſpiritalis tam ordinis q̄ iuriſdictionis, ſacramentales effectus. ius ſpiritale quodcūq; etiam viuendi ex altari, habendi decimas, beneficia eccleſiaſtica & ſimilia. Vel quia ſunt cōpoſitæ ex ſpiritali & corporali, ſed formaliter ac principaliter ſunt ſpiri-

tales: vt ſacramenta eccleſiæ omnia,& ſimiliter ſacramẽta lia: vt conſecrationes virginum, benedictiones nubentiũ, miſſæ, orationes vocales, eccleſiaſticus cultus, prædicare, oleum ſanctum, chriſma, eccleſiaſtica beneficia, & alia huiuſmodi. Vel quia compoſitæ ſunt ex ſpiritali & corporali ſed principale in illis eſt corporale: vt calices, cruces, officia eccleſiaſtica, vt officium iudicis, doctoris, ſacriſtæ: œconomi, & huiuſmodi.

¶Multis igitur modis quum inueniantur res ſpiritales, nõtandæ ſunt regulæ ſex, vt non erretur in iſtis. ¶Prima regula eſt. Nullas res ſpiritalis quatenus ſpiritalis, eſt licitè venalis aut ratio maioris pcij. ita ꝙ ex hac regula habes tria. Primo ꝙ res purè ſpiritalis non poteſt emi aut vendi. Secũdo ꝙ res compoſita ex corporali & ſpiritali, non põt emi aut vendi ex ea parte qua ſpiritalis eſt, quãtũcunq; ſpiritalitas illius ſit minima. Tertio ꝙ ſi aliqua res cõpoſita ex ſpiritali & corporali vendi aut emi licitè põt, vt. calix cõſecratus, aut officium docendi &c. non tamen poteſt pluris ęſtimari nec pluris vendi aut locari &c. ratione ſpiritalitatis, ſed ſolummodo tanti quantum valet ratione rei corporalis. alioquin ſimonia committitur.

¶Secunda regula eſt. Nulla res cõpoſita ex ſpiritali & corporali ſic vt principale illius ſit ſpiritale, poteſt vendi vel emi abſolutè: quia ex quo principale in iſtis eſt ſpiritale, ſi ſimpliciter & abſolutè ſub precio põnitur, intelligitur vendi ſpiritale. Vnũquodq; nãq; quũ abſolutè tractatur & iudicatur, intelligitur tractari & iudicari ſecundum ſuum principale: vt quum tractatur de homine, tractatur de homine ſecũdũ ꝙ eſt rationalis: & quũ tractatur de naui, tractatur de illa ſecundum ꝙ quid artificiale: & quũ tractatur de epiſcopo, tractatur de illo ſecundũ ꝙ paſtor ouium Chriſti: & ſic de alijs. ¶Et ex hac regula habes ꝙ nõ licet prædicatori pro prædicatione, ſacerdoti ꝓ celebratione, ꝓ officio mortuorum, ordinatori pro collatione ordinum, & cæteris ſimilibus pro ſimilibus paciſci, aut quouis modo hæc ſub

precio ponere abſolutè.

¶Tertia regula eſt. Res quæcunq; compoſita ex ſpiritali & corporali ſic vt principale in illa ſit corporale, poteſt abſq; ſimoniæ vitio vendi vel emi abſolutè, niſi ex poſitiuo iure inhibeat. Ratio regulæ eſt: quia ex eo q͛ principale eſt corporale, non intelligitur vendi niſi corporale quum abſolute venditur, & ſeruatur antedictum moderamen q͛ nō pluris æſtimatur ratione ſpiritalitatis, ſed purè tanti venditur quantum corporalis res valet. Addidi autem niſi ex poſitiuo iure inhibeatur: quia quātumcunq; res ſecundum ſe venalis ſit, ſi iura diſponunt ibi interuenire ſimoniam, nō quia ſecundum ſe ſit, ſed quia prohibita, oportet parere iuri: vt de multis officijs canonica iura ſic diſponunt: vt ſunt œconomi, caſtaldi &c.

¶Quarta regula eſt. Stipendium ſuſtentationis exercentiū ſpiritalia, licitum eſt velle & accipere, & in articulo neceſſitatis etiam paciſci. ¶In hac regula dicuntur duo. Primū q͛ pro ſuſtentatione miniſtrātium ſpiritalia licitum eſt accipere temporalia. Et hoc ſatis clarè patet ex doctrina domini in euangelio, & Pauli apoſtoli. Et ex ratione: quia hoc non eſt vendere ſpiritalia, nec locare operas pro mercede, ſed eſt velle habere neceſſaria ad vitam corporalem, ſine qua non poſſumus ſpiritalia exercere.

¶Secundum eſt q͛, in articulo neceſſitatis licitum eſt deducere in pactum ſtipendium ſuſtentationis. Hoc nanq; articulus neceſſitatis tunc ſupplet, quod & iuſtitia deberet efficere apud populum recipientem ſpiritalia, quia tenetur ſuſtentare miniſtros ſpiritalium: & ad quod ſuperiorū authoritas deberet cogere populum. Et licet hoc licitum ſit, quia tñ habet ſpeciem mali, & prohibitum regulariter eſt ex iure poſitiuo paciſci in huiuſmodi, ideo nō eſt faciēdū.

¶Habes tamen ex hac regula q͛ licitum eſt cogere ad ſubuentiones ſtatutas authoritate ſuperiorum vel conſuetudine exhibendas in conſecratione eccleſiarum & virginum, in benedictione nubentium, in viſitationibus, & alijs hu-

iuſmodi:quia hec in ſubſidium miniſtrorum intelligūtur ſtatuta vel cōſueta:ſicut decimæ & prouētus alij eccleſiaſtici.Debēt tamen prælati & eorum officiales prius exhibere gratis ſpiritalia hæc,& pōſt cogere ad ſeruandas laudabiles conſuetudines:ne nomen clericorum blaſphemetur tanq̃ auarum,& quaſi vænalia ſpiritalia reputans.

¶Quinta regula eſt.Locare operas ſuas ad exercitia ſpiritalia quæ principaliter ſunt ſpiritalia,non eſt licitum niſi per accidens.

¶Vbi ſcito ꝙ tribus titulis res qualitercūq; ſpiritales contingit afficere.Primus eſt venditionis & emptionis:ſecūdus eſt ſuſtentationis miniſtrorum : tertius eſt locationis & conductionis non ſpiritalium ſed operarum ſuarum. Primus qui(vt infrà declarabitur) comprehendit ſub ſe omnem contractum debiti legalis, eſt totaliter prohibitus: vt in primis tribus regulis declaratum eſt. Secundus eſt ſecundum ſe totaliter licitus:vt in quarta regula explanatum eſt.Tertius autem qui ſecundum rem ſpecies eſt venditionis & emptionis,quia locare eſt quoddam vē dere,& conducere eſt quoddam emere:& qui non refertur ad ſpiritale nec vt rem locatam nec vt rationem locandi, ſed refertur ad operas humanas concurrentes ad exercitationem ſpiritalium,venit in quæſtionem,vtpote medius, & de ipſo dicuntur duo in hac regula.

¶Primum eſt quòd locatio operarum non habet per ſe locum in exercitationibus ſpiritalibus quæ principaliter ſunt ſpiritales : vt ſunt miſſæ,prædicationes,conſecrationes virginum & eccleſiarum,collationes ſacramentorum , orationes , & huiuſmodi. Et ratio iam dicta eſt: quia quum illa quæ ſunt ſecundum ſuum principale ſpiritalia , tractantur abſolutè , intelliguntur tractari ſecundum ſuum principale quod eſt ſpiritale : ac per hoc intelligitur locari & conduci ſpiritale vel vt res conducta , vel vt ratio conducendi : & conſequenter] apprecianiur opera ex ſpiritali : quod conſtat eſſe ſimo-

niacum.Secundum eſt quod per accidens,hoc eſt propter adiunctum vinculum,locum habet in iſtis locatio operarum conſueta & approbata ab eccleſiæ conſuetudine.Multi enim ſacerdotes locant operas ſuas ad officiandum aliquā eccleſiam per annum vel menſes,toties celebraturi in hebdomada &c. Quāuis enim non liceat ſacerdoti locare operā ſuam ad celebrādam miſſam : quia hoc eſſet locare ſpiritale : quia miſſa ſecūdum ſuum principale eſt ſpiritalis,vt dictum eſt:licet tamen eidem locare libertatem ſuā, contra quā toties debet occupatū ſe tenere,& impedimentum ab operibus alijs.& breuiter tot cōcurrunt tēporalia in iſtiuſmodi annuis,menſtruis, hebdomadarijs &c.obligationibus , vt intelligatur non ſpiritalem rem aliquam, ſed temporalia locari & conduci.

¶Sexta regula eſt. Locatio operarū in illis exercitijs ſpiritalibus quæ principaliter ſunt corporalia , locum habet abſq; ſcrupulo conſcientiæ : vt patet de officio vicarij,ſacriſtæ,iudicis,doctoris etiā in theologia,& alijs huiuſmodi quibus debentur certa ſtipendia. Et poſſunt in iſtis interuenire conuentiones ac pacta de quantitate ſtipendij: quia de corporali ac venali operepactio fit,non de ſpiritali iuſtitia,veritate &c. ¶Et hæc intellige ex parte operarij:ita q; ille qui in vicariū aut iudicem &c.petitur,poteſt locare operas ſuas ad hmōi officia. Et ſimiliter is cuius eſt dare officiū illud,'poteſt illū' conducere ſub certo ſtipendio.Et non intelligas hoc ex parte prælati,quaſi ipſe poſſit locare huiuſmodi officia ſub certo precio : quoniam hoc eſt vendere officia ſpiritalia, & eſt expreſſè prohibitum ne prælati committant vices ſuas ſub annuo cenſu &c.

CIRCA SECVNDVM caput (ſcilicet extrinſecam emptionem vel venditionem , in qua conſiſtit ipſa ſimonia)ſcito tam emptionem quam venditionem ex tribus conſtare:ſcilicet intentione,conuentione,& executione. Ex eo enim q; humanus actus eſt , intentionem ſui requirit ad hoc vt per ſe fiat:hoc eſt vt intendat quis vende-

re ſeu emere. Ex eo verò quod commutatio voluntaria eſt, oportet conuenire vtrinque de precio. Nec refert vtrum tūc diſceptando conueniant, an primo verbo conueniant: an ſciendo precium ſeu mutuum affectum detur & accipiatur precium. ſemper enim interuenit conuentio vel prius ſtatuta aut ſcita, aut tunc facta, etiam ſi ſubitò & imperceptibiliter fiat, & breuiter explicita vel implicita: alioquin reſiliretur ab altera parte, & non ſubſequeretur emptio & venditio: vt patet in quotidianis venditionibus & emptionibus.

¶Ex eo autem quod actus talis exterior ad alterum eſt, exigitur ad ſui conſummationem datio & acceptio rei quæ venditur, & precij. non enim cōſummata eſt venditio niſi detur res quæ venditur: & ſimiliter non eſt conſummata emptio niſi detur preciū: quia neutrū ab altero conſummatè trāsfertur niſi tradatur, & ſimiliter neutrū cōſummate acquiritur niſi habeatur: conſtat autem per emptionē & venditionē conſummatā debere trāsferri hinc rem, inde preciū: & ſimiliter acquiri hinc precium, inde rem.

¶Vnde iuxta hæc habeto pro regula, ad ſimoniam quæ ab eccleſia punitur, exigi duo. Vnum ex parte venditoris: ſcilicet venditionem conſummatam rei ſpiritalis. Alterum ex parte emptoris: ſcilicet conuentionem implicitè vel explicitè de precio, aut traditionem precij.

¶Vbi nota quinque, Primo differentiā partium penes hoc quòd ex parte rei ſpiritalis exigitur actus conſummatus ad hoc quòd eccleſiæ cenſuris ſubſit: ex parte verò precij non exigitur actus conſummatus, ita quòd ſi ſimoniaca cōuentio inter aliquos ſit de ordine, beneficio, ſepultura, miſſa &c. pro tali precio, ſi ordo, beneficium, & breuiter res ſpiritalis nō datur etiam ſi pecunia pro precio fuerit data, non incurritur ſimonia ſubiecta cenſuris eccleſiæ: quàmuis incurratur crimen ſimoniæ. Et ratio eſt: quia nō eſt conſummata venditio rei ſpiritalis, ſed inchoata & in mente & in conuentione. Pœnæ ſiquidem reſtringendæ ſunt ad con-

ſummatos actus.

¶Secundo diſiunctiuam ſeu alternatiuam æquiualentem ex parte precij penes conuentionem vel traditionẽ precij: ita q ex parte emptoris æquipollẽt pactio vel traditio precij: ita q licet ſimonia punita ab eccleſia exigat conuentionem ſeu pactum, ſi tamen cõcurrit traditio precij, æquipollet cõuentioni. Imo (vt melius loquar) inuenitur pluſquã pactio: quia ipſa traditio precij claudit in ſe conuentionẽ, vtpote cõſummatio illius. nã cõſummata emptio conuentionẽ explicitã vel implicitam adimplet. Et propterea non fallaris inſpiciendo ſolum ad pacta explicita: ſed intuere ſi interuenit ſolutio ſeu traditio precij: & perſpice peſſimam ibi ſimoniam.

¶Tertio formalem locutionem de precio. quum enim dicimus traditionem precij includere pactionem, loquimur de precio inquantum precium: hoc eſt ſub ratione precij. Poteſt ſiquidẽ multis modis tradi aliquod temporale: ſcilicet vel per modũ liberalis doni, vel per modũ ſuſtentationis, vel per modum reuerentiæ, vel per modũ oblationis, vel per modum debiti ex lege aut laudabili conſuetudine, vel per modũ precij. Et hoc ſolo vltimo modo vocatur preciũ, & vocatur traditio precij.

¶Quarto nota qui timoratã habes cõſcientiã, q licet ſacerdos minus bene faciat exigẽdo id quod ſecundũ laudabilẽ cõſuetudinẽ ſolet dari, ſi ante collationẽ ſpiritaliũ exigat, aut ſi negat aut differt ſpiritaliũ collationẽ vt illud habeat, nõ tamen propterea ſimoniacũ iudices: quoniã ſi vt cõſeruet ſe indẽnẽ, cognoſcens præcipuẽ q poſtea oportebit illum litigare, hoc facit, ſimoniacus non eſt ſecundum rem: quia non vẽdidit ſpiritale. Nec huiuſmodi exactio inducit modũ precij, quoniã nõ mutat modum debiti: quãuis ſpeciem quaſi ſimoniæ habeat huiuſmodi præuentio & cautela: & propterea reprehenditur.

¶Quinto nota quòd triplex muneris genus (ſcilicet à manu: vt pecunia & alia bona mobilia vel immo-

bilia.ab obſequio:vt ſeruitia.& à lingua vt laus,adulatio, preces &c.)ad hoc vt ſimoniam ab eccleſia punitam con ſtituat,exigitur quòd precij rationem habeat:alioquin ad venditionem ſpiritalem non ſpectabit vt emptio.Et pro pterea ſi laus,adulatio,preces non niſi per modum laudis, per modum adulationis,per modum precum concurrunt, quantumcunque ſint nephariæ &carnales,ac pro indigno, & efficaces ita quòd inducant prælatum ad dandum beneficium,ad conferendum ordinem &c.ſimonia verè & pro priè non incurritur,quãuis crimen aliud incurratur: quia nulla eſt hìc venditio aut emptio niſi mentalis, ſi intentio adulantis aut prælati eſt adulationem vt precium ponere. & ſic de alijs.

CIRCA TERTIVM caput(ſcilicet emptionem ſeu venditionem mentalem)ſcito ſimoniam mentalem conſiſtere in intentione precij:ita quòd ex hocipſo quòd homo intendit ſub precio ponere ſiue emendo ſiue vendendo rẽ ſpiritalem,aut vt vænalem rem aut vt rationem appreciãdi,ſimoniam mentalem incurrit.Et hoc eſt quandocunque intendit pro ſpiritalibus temporalia habere aut econtrario,ita quòd li pro,precium denotet:& ſimiliter quandocunque principalis intentio ad temporale habendum ex col latione ſpiritalis aut econtrario tendit.Qui enim tempora lia ex ſpiritalibus intendit non vt precium ſed vt ſuſtentationem neceſſariam miniſtrorum eccleſiæ liberaliter ſeu eleemoſynaliter,aut ſtatutam ſeu laudabiliter conſuetam, ſimoniam mentalem non incurrit.Et ſimiliter econtrario qui ex temporalibus ſpiritalia intendit non vt ex precio de bita,ſed vt ex his excitata ac prouocata aut expedita(vt cõ tingit in eleemoſynis,oblationibus,legatis,& quaſi ſtipẽdijs ſacerdotum & orantium ac prædicantium,& in ſeruitijs honeſtis quæ prælatis exhibentur,& alijs huiuſmodi) ſimonia nulla in animo eſt:quia gratis dãdum ſpiritale expectatur & temporalia non vt precium intenduntur.

¶ Poteſt autem mentalis ſimonia tripliciter inue-

niri. Primo ex eo ꝙ in ſolo actu interiori conſiſtit: vt ſicut homicidium mentale eſt deliberatus animus occidendi, ita ſimonia mentalis ſit deliberata voluntas emendi vel vendendi rem ſpiritalem.

¶Secundo ex eo ꝙ exterius imperata latet intus: vt quum aliquis ſeruit aut munus offert pro ſpiritali conſequendo, vel econtrario ſpiritale dat pro temporali cõſequendo, nõ tamen declarat prauã ſuam intentionem, ſcilicet ꝙ intẽtione emendi ſeu vendendi hoc facit. Eſt ſiquidem tunc ſimonia non ſolum intus, ſed in exteriori actu imperata & exercita, ſed latente intus venenoſo ſemine: & propterea inter mentales ſimonias locatur.

¶Tertio ex eo ꝙ non eſt conſummata ex parte rei ſpiritalis: vt quum conueniunt ſimoniacẽ aliqui, & poſtmodum aut pœnitentia ducti, aut propter impotentiam aut quamuis aliam cauſam receditur à pacto, & breuiter non mandatur executioni promiſſum ſpiritale. Hæc etiã ſimonia quò ad crimen, non mentalis, ſed exterior eſt, ſed quò ad pœnas cenſurarum inter mentales collocatur: quia nõ eſt ſimonia conſummmata. Quòd ſi pecunia in hoc caſu vt precium recepta fuiſſet, reſtituenda proculdubio eſt. Et q̃uis prima facie appareat ꝙ danda eſſet eccleſiæ, & non emptori, quia datio fuit contra legem, rationi tamen magis conſonat vt reddatur illi qui dedit, vtpote adhuc ipſius: quia non plenè abdicata ab eo intelligitur pendente conſummatione contractus ſimoniacæ emptionis & venditionis: vt ſic & pœnæ ſimoniæ non amplientur, ſed reſtringantur ad conſummatam ſimoniam, & fides naturalis qua venditor receptũ ab emptore precium tenetur illi ſi non ſequitur exequutio venditionis reſtituere, ſeruetur. quaſi perfidus nanq; haberetur ſi promiſſum ſpiritale non dans, nec acceptum precium redderet ſub eccleſiæ vel pauperum obtentu. Et hoc intellige q̃tum eſt ex parte illius qui accepit. nam ſi authoritas iudicis interueniret, non crederem ei reſtituendam, ſed in pœnam ab illo tollendam, & pro Chriſti honore ex

ponendam.

¶Aduerte ſimoniacos non teneri ad reſignationem tã ſpiritalium ꝙ temporalium quæ nullo pacto ſed affectu animi præcedente vtrinq; acquirũtur:quoniam pro huiuſmodi ſimonia ſufficit delinquentibus per ſolam pœnitentiam ſuo ſatiſfacere creatori.Textus eſt clarus & vniuerſalis ac vniuerſaliter intelligendus.extrà.de ſimonia.capit.vlti.

¶Et hinc habes vnde infinitas quæſtiones de ſeruitoribus, de precibus carnalibus &c.ſoluas:quia hinc clarè patet nõ teneri ad reſignationem beneficiorũ ſic adeptorum abſq; pacto aliquo,nulla facta differentia inter manum , obſequium,linguam,& quicquid aliud temporale interuenire poteſt,& ſimiliter nulla facta differentia ſpiritalium.

SImulatio qua homo mentitur facto,peccatum eſt:ſicut mendacium quo mentimur verbo. Eſt autem peccatum veniale ſi iocoſa aut officioſa eſt,mortale autem ſi pernicioſa:ſicut de mendacio dictum eſt,& eadem ratione.

SOcietas mercaturæ ſeu artificij illicita redditur duobus modis. Primus ſi capitale vnius ſubſtet lucro & non damno.hoc enim conſtat iniquum eſſe.Secundus eſt ſi lucrum aut damnum non reſpondeat proportionaliter ſocijs vnicuiq; pro rata ſua.interueniret ſiquidem manifeſta iniquitas,dum non redderetur vnicuiq; quod ei debetur ſecũdum æqualitatem iuſtitiæ.

¶Et quoniam in huiuſmodi ſocietatibus frequenter contingit diuerſarum rationum concurrere ſocios(dum vnus ponit pecuniam,& alius operas ſeu induſtriam)nec par eſt vtriuſq; periculum,ideo aduerte & nota diligenter ꝙ ſocietas huiuſmodi ex ſua natura hoc habet quòd ponens pecuniam ſubſtet duplici periculo:ſcilicet perditionis pecuniæ, & perditionis negociatorij vſus eiuſdem pecuniæ.qui verò ponit induſtriam ſeu operas ſuas,ſubſtet vni tantum periculo,ſcilicet perdendi vſum induſtriæ ſeu operarũ ſuarum.

¶Quod vt melius intelligas, conſidera triplicem euentum ſocietatis. aut enim in fine inuenitur lucrum, aut ſine lucro capitale tantum, aut damnum capitalis in toto vel in parte. Et ſiquidem inuenitur damnum capitalis in parte vel in toto, ſentiet quicquid damni eſt dominus pecuniæ qui illam poſuit. Si verò capitale tantum inuenitur, ſaluum erit domino eius qui illud poſuit. nam ex eo quòd poſuit pecuniam in ſocietate, non deſinit eſſe illius dominus. Si autem lucrum inuenitur, reddetur ante omnia capitale domino, & diuidetur deinde lucrum æquis portionibus: ſuppoſito quòd pecunia poſita in ſocietate & induſtria æquiualeant. Et omnium horum vna eſt ratio: quia ſcilicet qui poſuit pecuniã ſubſtat duplici periculo, ſcilicet perdẽdi ſubſtantiam pecuniæ, & perdendi negociationis vſum, tenendo ſcilicet vanè tanto tempore ſuam pecuniam occupatam tali negocio. ex hoc enim fit vt iuſtitia exigente ei capitale ſaluum ſit ſi ſaluatur in toto vel in parte, cui deperderetur ſi periret. Ponens autem induſtriam vel operas, quia ſolum poteſt perdere vſum induſtriæ vel operæ ſuæ (ſcilicet inuanum laborando) ideo nihil de capitali ſaluo ei debetur. ſubſtantia nanq; operarum ſuarum non ex negociatione ſed ex neceſſitate materiæ perit. quia ſcilicet eſt res ſucceſſiua in motu conſiſtens. ſi enim res permanentes eſſent, ei eſſent ſaluæ.

¶De ſocietatibus autem in materia animalium quæ ſoccidæ appellantur, tam varia eſt materia & cõſuetudo vt forte ſcribi complerè non poſſit. Et propterea in qualibet patria vide vt ibi fieri conſueuit à viris probis, vel ſecũdum morem approbatum à viris probis.

SOdomia qua contra naturam venerea exercentur (vel dum commiſcentur perſonæ eiuſdem ſexus: puta mares inter ſe, aut mulieres inter ſe. vel dum commiſcentur mas & mulier, ſed non in loco naturali, aut conſummando

innaturaliter)peccatum grauiſſimum eſt.

Somniorum obſeruatio quadruplici peccato explicitè,& quinto periculo afficitur. Prima duo peccata ſunt in opinione,dum ſomnium vel temerè attribuitur alicui certæ cauſæ,puta cœlo:quia quum poſſit à multis cauſis prouenire,temerarij erroris eſt vnam determinatè inferre. Vel temerè determinatur ad futurum vnum aliquid ſignificandum.ex eo enim quòd naſcitur cauſa ſomnij,incertũ oportet reſtare an ſomnium illud futurum ſignificet:quoniam ex cauſa pendet ſignificatio,& nullum videtur ſomnium procedens ex certa cauſa quod nõ poſſit ab alia cauſa prouenire. & propterea ſemper temerarium inuenitur iudicium ſi vt certum fiat. Vtrunq; autem peccatum veniale eſt vtpote iudicium temerarium de re ſingulari in nullius damnum. Tertiũ peccatum eſt in vſu,quum quis propter ſomnia committit vel omittit contra neceſſaria ad ſalutem.& hoc eſt peccatum mortale,vt patet. Quartũ peccatum in vſu quoq; eſt,quum quis tantam fidem dat ſomnijs vt propterea omittat vel committat contra aliquid ad quod tenetur quamuis non ſit de neceſſitate ſalutis illud.& hoc eſt peccatum veniale:quia non contra,ſed præter charitatem & erratur in intellectu, & peccatur in affectu.

¶Periculum autem quod imminet omnibus his,& præcipuè ſecundo,tertio & quarto:eſt cadere in crimen ſuperſtitionis diuinatoriæ per ſomnia:quoniam vanis ac incertis opinionibus ſeu coniecturis vtens quaſi certis ad cognoſcendum vel operandum aut omittendum circa futura contingentia, meretur vt diabolica illuſio ſe immiſceat,ac de vanis fiant pernicioſa,& ſic in tacitam dæmonum ſocietatem incidatur,dum paulatim tantum homo credit ſomnijs vt ſomnijs vtatur pro regulis ſuarum actionum:aut incidat in ſcelera quæ diximus de obſeruatione aſtrorum.

SOrs triplex quum ſit, diuiſoria, conſultoria, & diuinatoria: tertia damnata eſt: vtpote dęmonum ſocietati innixa: & propterea peccatū eſt mortale ex ſuo genere.

¶Secunda autem qua conſulimus quid agendum ſit, tot exigit conditiones ad ſui rectitudinem vt raro ſit licita. Exigit ſiquidem primo articulum neceſſitatis: ne tentetur deus vbi opera humana poteſt prouideri. Secūdo reuerentiam: ne irreuerenter conſulatur deus. Tertio ꝓportionatum modum: ne ſcilicet diuina oracula aut ſanctorū reliquiæ ad ſecularia negocia cōuertantur: quod Aug. reprehendit. Quarto debita materia: ne pro electionibus ſpiritalibus hoc fiat.

¶Prima verò qua determinatur quid ab hoc vel illo habendum ſit boni, aut patiendum mali in temporalibus bonis & malis, illicita inuenitur dupliciter. Primo ſi imprudēter fit, omnis enim humanus actus prudenti circunſpectione, cautela rationeq́ formandus eſt. Secundo ſi cum periculo communis boni aut iuſtitiæ fit: vt ſi forte regiminis officia fiant admiſſis ad ſortes tam idoneis quàm ineptis. Ex hoc enim periclitatur reſpublica, vt patet: & rationalis homo dignitatem ſibi rationis adimit ſic prouidendo reipublicę de rectoribus. Secùs autem ſi admiſſis tm̄ idoneis, ſortibus officia committantur, ne pax turbetur.

¶Quando autem ſortium illicitus vſus mortale peccatum eſt, ex admixtis contrarijs ad religionem & iuſtitiam accipiendum eſt. Diuinatoria enim ideo mortalis eſt, quia contra religionem eſt. Diuiſoria verò ſi contra iuſtitiā, in præiudicium ſcilicet proximi vel communis boni eſt, mortalis eſt. Conſultoria quoq́ ſi altero dictorum criminū polluitur, mortalis eſt.

¶Verùm aduerte non omnem irreuerentiam eſſe mortalem. Ex hoc enim ꝙ euangelia ad ſecularia negocia conſuluntur, non incurritur mortale: quia non contra diuinam eſt hoc reuerentiam: ſed quia præter eam videtur, ideo Auguſtino

guſtino diſplicet.

¶Poſſet tamen (vt puto) tali fide & reuerentia ac neceſſitate fieri, vt nullum eſſet in hoc peccatũ. Ex materia quoq; electionum ſpiritalium miniſtrorum ſi inhibitio poſitiui iuris ſecludatur, non video peccatum aliquod ſi ſortibus committeretur ſuper aliquos præelectos æquè idoneos: vt factum eſt in electione apoſtoli Mathiæ. Et breuiter quia vti ſortibus non eſt ex ſuo genere malum, ex admixta irreligioſitate aut iniuſtitia aut imprudẽtia, vel ecõuerſo ex admixta religione prudentia & pace iudicandum eſt.

SOrtilegium quo explicitè vel implicitè ad dæmonis auxilium ſeu conſilium ſorte recurritur, peccatum mortale eſt, ad ſuperſtitionẽ ſpectãs: vt quũ quis per ſortes inquirit quis fecerit furtum aut aliquid huiuſmodi ad diuinationem pertinens: & ſimile eſt ſi ſorte quæratur quid agendũ. Sortilegij enim crimen, & diuinatoriam & conſultoriam ſortẽ comprehendit, quum ad dæmonem recurritur non ſolum explicitè ſed etiam implicitè: vt contingit inquirẽtibus per ſortes occulta, & vniuerſaliter ea quæ à ſola intellectuali natura ſciri aut fieri poſſunt. Ex eo enim quòd non quærunt à deo, nec à natura nec à fortuna hoc expetunt, coguntur velint nolint fateri ꝙ ad dæmonem recurrunt. implicitè quidem, dum ad ſortes vt inſtitutas ad hunc effectum recurrunt. Explicitè autem ſicut in alijs diuinatiõibus & incantationibus contingit.

SPectacula impudica, crudelia aut irreligioſa, abſq; peccato nõ fiunt. Et ſi notabiliter admixtum horum aliquid habeant, mortale peccatũ ſine dubio incurritur à facientibus & pręcipiẽtibus illa.

¶Spectantes autem ſi delectantur huiuſmodi malis, procul dubio peccant mortaliter. delectatio enim de peccato mortali, peccatum eſt mortale. Si autem præter opinionẽ occurrit hæc ſpectare quæ non placent, quilibet de ſeipſo

rationem reddat quare non receſſit. & communiter videtur veniale in huiuſmodi caſu, ſecluſa ratione ſcandali.

Sponſorum per verba de futuro, peccata triplicia ſunt.

¶Primo in ipſo contractu ſponſalium. Et tunc peccatur aut quia fictè cōtrahuntur, ſcilicet intentione non contrahendi ſponſalia, ſeu nō ſeruandi fidem: & eſt peccatum mortale pernicioſi mēdacij. Aut quia clandeſtinè fiunt. & videtur etiam peccatū mortale, ſicut de contractu matrimonij dictū eſt: quàmuis minus graue quàm contractus clandeſtinus matrimonij. Aut quia pœna apponitur quaſi pœna conuentionalis, contra prohibitionem iuris canonici: in ca. gemma. de ſponſa. & eſt peccatum veniale ſi deſit contemptus præter hoc quòd pœna appoſita nulla eſt, quia coniugia debent fieri liberè.

¶Secundo in diſſolutione ſponſaliū. Et tunc peccatur peccato perfidiæ: quum ſcilicet abſq; ſufficiente cauſa promiſſa fides nō ſeruatur. Et eſt perfidia huiuſmodi mortale peccatum, etiam ſi periurium nō interueniat: quia eſt iniurioſa proximo.

¶Tertio peccat̄ in vſu: vt ſi impudicis actibus vacēt ſponſus & ſponſa. Sunt enim impudicitiæ mortalia peccata in ipſis in omnibus caſibus in quibus apud coniugatos ſunt mortalia: & tanto grauiora quanto adhuc neutrius corpus eſt alterius, ſed promiſſum tantum. Oſcula tamen & amplexus inter ſponſos beneuolentiæ cauſa, non ſunt peccata: vt patet. Si verò delectationis cauſa fiunt affectu maritali inchoante, abſq; impudicitia tamē, venialia ſunt: quia ſicut ſponſa inchoatiuè eſt ſponſi, ita delectatio venerea cō iunctionis carnalis inter eos, inchoatiuè permittitur inter eoſdem. conſtat autē oſcula delectationis cauſa facta, non niſi inchoationem venereæ delectationis importare.

Stuprum quo mulier virgo extra matrimonium deflo ratur, peccatum mortale eſt, propriam conſtituēs ſpeciem. Notanter autem dixi mulier: quia licet virgini-

tatis virtus communis ſit vtriq; ſexui, ſtuprum tamē proprium eſt mulieris. vir enim virgo extra matrimoniū primo concumbens, non peccat peccato ſtupri: quia non additur ſpecialis deformitas ſicut in muliere.

SVperbia qua quis ſeipſum exaltat ſeu ſupra ſeipſum it, peccatum eſt: quia contra rectam rationem eſt vt aliquis ſupra id quod eſt ſeipſum habeat, tam in actu æſtimandi quàm eligendi.

¶Inuenitur autem ſuperbia dupliciter: vel conſummata, vel imperfecta. Superbia cōſummata eſt quum quis adeo ſeipſum magnificat vt ad hoc perueniat quòd nolit ſeipſum ſubijci diuinæ regulæ. Et hoc eſt peccatum mortale maximum, vt patet: quoniam nolle ſubijci diuinę regulæ, contemptus diuinæ diſpoſitionis eſt.

¶Spargitur autem huiuſmodi conſummata ſuperbia per quatuor ramos qui ſpecies eius vocantur: quarum tres per bona quę quis habet, tripliciter diuerſificantur: ſcilicet aut cum quis ita ſe extollit acſi nō haberet bona à deo, aut acſi ex ſuis meritis à deo haberet. aut ſi ſingulariter deſpectis alijs haberet, & demum ſi per bonum quod non habet ita extollitur acſi illud haberet. Conſummata nanq; ſuperbia in primo contemnit deum benefactorem: in ſecundo diuinam gratiam: in tertio multiplicationem diuinæ largitatis in alijs: in quarto diuinam miſerationem dum ex faſtidio ſubiectionis ad diuinam diſpoſitionem in hæc ducit.

¶ Superbia verò imperfecta, qua ſe homo magnificat in ſuo affectu, non tamen vſq; adeò vt velit ſe non ſubditum deo & omnibus quibus oportet de neceſſitate ſalutis ſe ſubijci, in hęc eadem imperfectè tamen ducit quod melius ex effectibus diſcernitur quàm ex proprijs actibus. Nam qui ita irreligioſum & ingratum ſe exhibet acſi non accepiſſet à deo omnia quæ habet, ſuperbum habet iuxta primam ſpeciem affectum. ex ſimili quippe effectu apoſtolus inquit: Quid habes quod non accepiſti? quid gloriaris quaſi non acceperis? vbi ex effectu gloriæ

ſuperbia interior monſtratur, quaſi non acceperit. Similiter quum quis affectum quaſi ſecurum de bonis quæ habet, aut querulum de bonis perditis, aut admiratiuum qđ non exauditur à deo habet, in ſecunda eſt ſuperbiæ ſpecie: quoniam quaſi deberi ſibi hæc exiſtimat talis. Qui verò aliis ſeipſum præfert, & pronus eſt ad videndum imaginatione vel mente aliorum defectus, ad ſua mala excuſandũ, ad aliena ponderanda, in tertia eſt ſuperbiæ ſpecie: qua magnum ſe vult quaſi ſolum magnum. Qui demum parum ſolicitus de cœleſti patria, de membris Chriſti, de ſatisfactione peccatorum, dies ſuos pertranſit quaſi ſomnians aut parum vigilans, ſuperbus eſt iuxta quartam ſpeciem. eſt enim quaſi exiſtimans imo præſupponens ſe ciuẽ cœleſtem, dei amicum, filium, membrum: quum negligentia et incuria huiuſmodi nõ ſint teſtimonia talium donorum in anima. operatur enim magna dei amor ſi eſt.

¶Et ſimiliter in ordine ad proximos cruditas animi, incompaſſio ad alios, intolerantia iniuriarum, impatientia, ægrè ferre ſe deſpici, indignatio & huiuſmodi monſtrant hominem plus de ſeipſo ſentientem quàm ſit: pro quanto tantum ſe quis habet vt malorũ pœnę particeps eſſe quaſi non poſſit aut debeat.

¶Sunt autẽ hæc & multa alia quæ imperfectæ ſunt ſuperbiæ communiter venialia peccata propter imperfectionẽ actus, dum per modum paſſionum occurrunt abſq; iniuria dei & proximorum. Impediunt tamen huiuſmodi peccata valde vitam ſpiritalem: vtpote ex genere ſuperbię exiſtentia: quum ſcriptum ſit, Superbis deus reſiſtit.

¶Et hæc dicta ſint non ſolum ad diſcernendum inter ſuperbiam conſummatam & imperfectam, ſed pro confeſſoribus perſonarum volentium proficere ad vitam ſpiritalem: quandoquidem redeuntibus ad deum quod vltimò relinquendum ſupereſt peccatum, ſuperbia eſt. difficillimè enim eradicatur.

SVperſtitio qua circa diuinum cultum erratur, peccatum eſt: vt patet.

¶Sed quia quatuor ſpecierũ ipſi⁹ duę ſunt tractatæ (ſcilicet diuinatio & idololatria) nunc reliquæ duæ, quæ ſunt indebitus cultus veri dei, & obſeruatio quarundam rerum, actuum, temporum, locorum &c. tractandæ ſunt.

¶Superſtitio igitur exhibens vero deo indebitum cultũ, dupliciter inuenitur. Aut enim exhibet cultum indebitum quia pernicioſum, aut quia ſuperfluum. Scriptum eſt em̃, Veri adoratores adorabunt in ſpiritu & veritate. Cultus pernicioſus eſt contra veritatem: cultus ſuperfluus recedit à ſpiritu. Eſt autem cultus pernicioſus contra fidei veritatem, non ſolũ ſiquis iudaicis cerimonijs modo coleret deũ ſignificantibus Chriſtum incarnandum: aut Mahumetano ritu coleret deum; vtpote in perſona eccleſiæ faciẽs contra ordinationem eccleſiæ, ac per hoc falſarius in cultu: ſed etiam ſiquis falſas ſanctorum reliquias colẽdas proponit. Offerentes quoq; votiuas ſtatuas ſeu imagines miraculorum ſeu beneficiorum falſorum crucifixo ſeu beatæ virginis, imagini lucri gratia; vt ſcilicet inde prouocati alij ad offerendum ſimilia concurrant aut emant: ſuperſtitionem falſi cultus diuini incurrunt: quia falſus eſt hic cultus: vtpote ſignificans quod non eſt. Et peccant mortaliter: quia irreuerentiam notabilem deo inferunt in actu colẽdi deum, quantum eſt ex natura actus. Quàmuis enim ex intẽtione offerentium non fiat machinatio contra diuinam reuerentiam, ſed ad lucrum vel aliquid huiuſmodi, ex natura tamẽ operis contra diuinam agitur reuerentiam. Sicut enim in periurio inducitur ex natura actus deus quaſi teſtis falſitatis, quàmuis periurans nõ credat deum teſtari falſum, nec intendat quòd deus atteſtetur, quia atteſtaretur contra ip̃m periurium; ita hìc ſuperſtitioſus vtitur deo tanquam colendo falſitate ſeu falſo cultu, quantum eſt ex natura cultus, quàmuis ſciat quòd deo nõ placet, nec intendat deum ſed

homines fallere.Et propterea ſicut ibi eſt peccatum mortale ex ſuo genere,ita & hic.

¶Superſtitio autem diuinum cultum indebitum quia ſuperfluum exhibens,ſi contemptus & ſcandalum deſit,peccatum eſt communiter veniale: quia non contra ſed præter diuinam reuerentiam hoc eſt. Et appellatur cultus ſuperfluus ſecundum ſe quicquid in eo fit non ordinatum ad interiorem cultum qui eſt cultus ſpiritus.Vnde actiões aut iucunditates quę ſolum ad exteriora vtiles eſſent,ad ſuperfluum cultum ſpectant.Secundum verò ſtatuta eccleſiaſtica quicquid in eo dicitur aut fit ſupra rubricas ſeu ſtatuta: vt ſi dicatur bis alleluia vbi ſemel ſcriptum eſt: & ſi fit in miſſa crucis ſignum vbi non mādatur fieri:& ſi plures acolythi aut cantores ꝙ conſuetum ſit parentur.

SVPERSTITIO autem obſeruationum quadrifariam partita eſt.

¶Et prima eſt ſuperſtitio obſeruationū artis notoriæ:qua certa ieiunia & orationes fiunt ſecūdum inſtituta illius artis ad acquirendam ſcientiam per infuſionem. Et hæc ſuperſtitio eſt peccatum mortale propter initam ſocietatem cum dæmone,de cuius inſtitutione hæc ſeruantur, & inutiliter:quia dæmonum non eſt infundere ſciētiam animabus noſtris.

¶Secunda eſt ſuperſtitio obſeruationum, vtendo lapidibus,herbis, lignis, animalibus, imaginibus,carminibꝰ, ritibus ad faciendum aliquid: puta ſanandum dolorem capitis,curandum caballum, ſiſtendum ſanguinem,medendum vulnus &c.Et de hac dictum eſt ſuperius quum de incantatione dictum eſt.vide ibi.

¶Tertia eſt ſuperſtitio obſeruationum ex pręſagijs futurorum bonorum vel malorum conceptis propter incidētia: vt ſi ſternutare cōtingit ſurgentem, redire ad lectum: ſi offendere ante oſtium exeuntem,redire domum:& ſic de infinitis huiuſmodi vanitatibus. Et ſi hæc quidem fiant aut vitentur vt communiter videtur fieri: quia ſcilicet timent

homines ſignificari aliquid mali ex neſcio qua cauſa, peccatum veniale cõmuniter videtur: quia licet appareat multa horum ad gentilitatis ſuperſtitiones olim ſpectaſſe, quia tamen nunc non vt inſtituta religionis hæc ſumuntur, ſed tanquàm quaſi experta aut ſolita ex maiorum traditione hæc habentur, inter alias hominum vanitates computanda hec ſunt: & tolerari poſſunt: quum nulla adeſt comes ſiniſtra intentio.

¶Et ſcias quòd poteſt homo quandoq; abſq; omni peccato ex aliquo præſagio cauere prudenter ab imminentibus, dubitando ne præſens occurſus ſit ſignum futuri, ex communi vtriuſq; cauſa cœleſti, vel etiam diuina prouidentia: ſicut de ſomniorum obſeruatione & diuinatione dictum eſt: vt ſiquis cadẽs corporaliter, timeat aliquem caſum ſibi futurum in ſtatu vel honore &c. propterea tamen non deſiſtat ab operibus prudenter agẽdis, ſed cautius vigilet &c. Poteſt enim eſſe vt iſte caſus effectus ſit cauſæ futuri caſus, & propterea ſignificet illum.

¶Quarta ſuperſtitio eſt obſeruationum in verbis, aut rebus ſacris portandis, dicendis, vtendis, adiunctis aliquibus conditionibus nõ malis quarum ratio neſcitur: vt patientes ſpaſmum neruorum, primo carlino oblato Chriſti cruci in paraſceue vtũtur pro remedio, confícto ex illo annulo: & ſic de ſimilibus. Quantum enim apparet, in huiuſmodi ſuperſtitio interuenit: quoniam vanæ conditiones apparent.

¶Si tamen ex mera deuotione fiunt, & non niſi à deo intẽdant & expectent effectum, putantes deum inſpiraſſe alicui ſancto viro huiuſmodi conditiones, non audeo damnare, ſed tolerabile mihi videtur.

SVſpenſio vna ex cenſuris eccleſiaſticis, qua homo à iure ſeu à iudice excluditur ab executione ordinis vel officij eccleſiaſtici, pœna eſt, non culpa: incurritur tamen communiter propter culpam. Non oportet

autem peccare mortaliter ad hoc vt incurratur ſuſpenſio, ſed poteſt ex ſolo veniali peccato incurri ſuſpenſio. Quòd ex eo patet quòd excommunicatio minor poteſt incurri ex ſolo veniali peccato. Cõſtat autem excommunicationem minorem à maximis excludere: ſcilicet ſuſceptione ſacramentorum omnium, quę ſunt & maxima bona ſpiritalia, & maximè neceſſaria ad humanam ſalutem &c. Suſpenſio igitur ab executione ordinis vel beneficij, vel ab ingreſſu eccleſiæ, vel à ſolemnitate diuinorum, vel ab omnibus his & ſimilibus excludens, non eſt tantæ malignitatis vt ſupponat vel ferat ſecum peccatum mortale ſicut excommunicatio maior.

¶Et poteſt ſuſpenſus abſolui ab excommunicatione maiore & minore & à peccatis, & communionem ſumere, & poſtea abſolui à ſuſpenſione: quia ſuſpenſio non operatur niſi ad limites ipſius, hoc eſt quia ſi ſuſpenſio eſt ab ordine, non excludit niſi ab ijs quæ ſunt ordinis. ſi eſt à iuriſdictione, non excludit niſi ab ijs quæ ſunt iuriſdictionis, & ſic de alijs, & propterea reliqua ſunt licita.

¶Caſus autem in quibus incurritur ſuſpenſio, multi valde ſunt. Et quia ſolos clericos propriè tangunt ipſi de ſeipſis loquantur.

SVſpicio, qua ex leuibus indicijs malã de proximo opinionem habemus, peccatũ eſt: quia actus eſt voluntarius à recta ratione diſſonãs. Nõ enim ex leuibus moueri in animo noſtro debemus contra noſtros proximos. Eſt autem nonnulla iniuria, mala opinio abſq; rationabili cauſa.

¶Et quoniam ſuſpicio ambiguitatem quandam in ſeipſa claudit: ideo quandiu intra ambiguitatis latitudinem manet, quantumcunq; creſcat, nunquam eſt judicium, quod definitiuam determinationem ſonat: ac per hoc quantumcunq; ſuſpicio ſit temeraria & vehemens, & æſtimatio firma, nũquam eſt peccatum mortale: quia non eſt iudicium temerarium, ſed æſtimatio temeraria: quia non interuenit

tunc completè contemptus proximi, dum non prorūpitur in definitionem. Si enim proximum completè deſpiceret, prorumperet in definitiuam ſentētiam, & diceret in ſeipſo, Ioannes eſt peruerſæ mentis. & nō diceret in ſeipſo, Quantum mihi videtur, Ioannes eſt peruerſæ mentis. Hoc enim eſt ſuſpicantis, illud iudicantis. Vnde iudicium temerariū de ſcelere perſonali proximi, eſt peccatum mortale: ſuſpicio autem temeraria quantumcunq; vehemens, eſt peccatum veniale.

SVſurratio (hoc eſt obloquutio ad amicitiam tollendam inter aliquos) peccatum eſt mortale ex ſuo genere: quia tendit ad nocēdum proximo, vtpote tollere volens maximum bonū, ſcilicet amicum. Et eſt grauius peccatum quā contumelia & detractio, quanto amicitia melior eſt fama & honore.

¶Contingit tamen ſuſurrationem eſſe peccatum veniale propter imperfectionē actus, vel ex parte intētionis, quia non intendit contra amicitiam, licet materialiter dicat aliquid prouocatiuum contra amicum. Et hoc niſi ex grauitate nocumenti actus redeat in naturam ſuæ ſpeciei: quia tūc eſſet peccatum mortale: vt de detractiōe materiali dictum fuit. Vel ex parte eius quod dicitur: puta quia minimū eſt ad prouocandum cōtra amicum. Vel ex parte modi, quia iocoſè dicitur, & non ſerio. Communiter enim hæc ſunt venialia.

TEMERITAS (qua abſq; ratione regulante opera fiunt) manifeſtè peccatum contra concilij rationem eſt.

¶Et dupliciter inueniri cōſueuit. Vel ex impetu appetitus paſſione affecti: vt apparet in iratis. Vel ex contēptu regulæ directiuę: vt patet in ſuperbis deſpicientibus aut quaſi deſpicientibus ſubijci alienæ regulæ, & temerè propterea agentibus

ea quæ feciſſe poſtea pœnitet.

¶Eſt autem peccatum veniale vel mortale temeritas ſecū dum ſubiectam materiam. Si enim iocoſa aut officioſa eſt materia, veniale peccatum eſt. Si autem pernicioſa, peccatum mortale eſt: quia contra dilectionem dei aut proximi eſt.

Tentatio dei (qua homo explorat diuinam potentiam, ſcientiam vel volūtatem) peccatum eſt mortale ex ſuo genere: quia irreuerentiam exhibet diuinæ excellentiæ, dubitando de illa. Et hoc intellige formaliter: hoc eſt de tentatione dei ex intentione tentādi deum: quemadmodum de cæteris vitijs formaliter doctrina intelligenda eſt.

¶Aduerte tamen hìc duo. Primum eſt quòd circa voluntatem dei aliud eſt quærere humiliter à deo inſtructionem quid circa aliquid particulare velit, ex aliqua rationabili cauſa: & aliud eſt quærere à deo inſtructionem ſeu notitiā eiuſdem abſq; rationabili inquirendi cauſa. Primum enim ad charitatem, humilitatem, ac prudentem religionem ſpectat: & propterea liceret petere ſignum ad hoc opportunū. Secundum autem ad irreuerentiam diuinam ſpectat. Si enim diuinæ excellentiam voluntatis homo reuereretur, non niſi ex rationabili cauſa præſumeret quærere ſecretum illius velle noſſe: vt experimur in hominibus. nullus enim abſq; irreuerentia principis quærit abſq; rationabili cauſa à principe quid ipſe velit, ſicut nec quid ſciat aut quid poſſit.

¶Secundum eſt, quòd tentare deum materialiter (hoc eſt non intentione explorandi diuinum poſſe, noſſe aut velle) non eſt peccatum mortale, niſi magnitudo ſeu qualitas tētatiōis reducat actū in naturā ſuæ formæ: ſicut de alijs peccatis dictum eſt. Eſt tamen dei tentatio materialiter tantū, imperfectum quid in ſpecie tentationis: & ideo venialis eſt propter imperfectionem actus ex parte formæ. Poteſt etiā eſſe venialis propter actus imperfectionem ex parte actus.

vt in primis motibus.

TEſtimonium falſum in iudicio, peccatum eſt ex ſuo genere mortale: quia iniuſtum. Negare quoq; teſtimonium ſi articulus neceſſitatis vrget, peccatum eſt mortale: vtpote in damnum proximi vel communis boni cedens. prçceptũ enim affirmatiuũ de ferendo teſtimonio, pro loco & tempore obligat: & propterea ſi tunc non vult homo parere perhibendo teſtimonium neceſſarium, non excuſatur à mortali. Extra iudicium autem falſum teſtimonium iudicatur ſicut mendacium.

TImor nullum eſt ſecundum ſe peccatũ. Poteſt tamen multipliciter fieri peccatum. Et ex modo timẽdi: puta ſi plus aut minus timeatur quã oportet. Et ex collatiõe vnius timendi ad aliud timendum. Et hoc eſt quandoq; mortale: vt ſi plus timeatur occiſio corporis quàm mors animæ: plus timeatur ira principis quàm ira dei: & ſic de ſimilibus.

¶Ponitur quoq; ſpeciale peccatum timor pro triſtitia de bono alterius quia nociuũ eſt mihi aut alijs, ſi temerarius eſt timor. nam ſi veritati aut rationabili æſtimationi innititur, nullum eſt peccatũ moderata triſtitia de alterius proſperitate ex qua bonorum oppreſſio venit.

TOrneamentum (hoc eſt ludus quò ad oſtentationem virium & audaciæ milites multi ex cõdicto conueniunt & congrediuntur temerè, ita vt ſæpe mortes hominum inde proueniãt) peccatum eſſe mortale cõſtat ex admixta pernicie vitæ hũanæ, ſiue in effectu ſiue in periculo frequẽti, abſq; rationabili cauſa. Vnde tales ibi vel propterea mortui carent eccleſiaſtica ſepultura, etiam ſi ad pœnitentiam conuerſi fuerint: vt canonica iura diſponunt.

TYrannis qua reſpublica occupaẽ (vel ꝙtũ ad dominiũ: vt cõtingit ijs q ſe vi dños cõſtituũt, ſiue ĩmediãtè ſiue mediãte coacto cõſenſu ſubditoꝝ. Vel ꝙtũ ad

effectum modumq; regiminis: vt contingit ijs qui quàm uis veri ſint domini, non quærunt publicum bonum ſed proprium)eſt peccatum mortale grauiſſimũ: vtpote contra bonum publicum: & tanto peius quanto remotius eſt à pœnitentia.Regnandi ſiquidem amor tantus eſt, vt non permittat tyrannum quò ad dominium, conuerti ad pœnitentiam. vtilis quoq; boni proprij amor radicatus, difficillimè euelli poteſt.

SED NVNQVID gubernante tyranno (qui ſcilicet non habet legitimè dominium ſed tyrannicè occupat illud) peccent illi qui recurrunt ad ipſum pro iuſtitia? quia inducunt illum ad actum quem non poteſt licitè exercere.

¶Reſpondetur quòd excuſantur à peccato inducendi tyrãnum ad actum & opus ſibi illicitum, petentes ab illo iuſtitiam: quia non petunt actum illicitum, ſed iuſtitiam actus illi illiciti. Sicut enim luxurioſo ſanctè conſulitur vt non adulteretur ſed fornicetur, hoc eſt minus malum committat: quia ſubintelligitur ſi luxuria vti vis: ita occupatori dominij ſanctè ſuadetur quòd minus malè vtatur dñio illo. conſtat autem quòd minus malè vtitur qui vſurpato dominio vtitur in actibus & operibus aliâs iuſtis, quàm ſi in actibus aut operibus aut etiam omiſſionibus iniuſtis & pernicioſis reipublicæ aut particulari perſonæ vteretur. Eadem autem ratio eſt de ſuadente & petente. Et propterea piè interpretandæ ſunt petitiones tam iuſtitiæ q̃ honeſtæ gratiæ quæ offeruntur tyrãnis: ſcilicet ſi vis, ſeu ex quo vis detinere & exercere hoc dominium, vtere illo iuſtè, vtere honeſtè, vtere piè, vtere ad vtilitatem publicam & priuatorum prout deceret dominum. Atteſtatur quoq; hoc eſſe licitum communis vſus omnium qui ſub tyrannis & dubijs dominis degunt: dum abſq; conſcientiæ ſcrupulo paſſim omnes ad tyrannos & dubios dominos recurrunt ac ſi eſſent domini. Hoc enim ſignum eſt licitum eſſe hunc ad tyrannos recurſum: quia alienum à ratione eſt vt omnes

(inter quos ſunt viri probi)errent, & peccent abſq; remor ſu conſcientiæ. Atteſtatur etiam ſupradictæ piæ interpretationi intentio recurrentium ad tyrannos. conſtat nãq; q̧ non intendunt ipſi petere vt tyrannus vtatur tyrãnide, vt vſurpet actum iudicij: quoniam mallent vt cederet tyrannidi & iudicio: ſed ex quo vſurpat ſibi dominium ac iudicium, intendũt vt iuſtè vt piè vtatur vſurpato dominio & vſurpato iudicio. Et quod intendunt, hoc petunt: ita quòd nec intendunt nec petunt actum vſurpatum, ſed qualitatẽ ſanctam in actu vſurpato exercendo.

VECTIGALIA iniqua nõ ſolum ſunt quæ imponuntur à nõ habentibus poteſtatẽ, vtpote tyrãnis, ſed que ex forma vel ex fine aut ex abuſu aut ex materia cõſtat eẽ iniqua. ¶Et ex forma iniuſta vectigalia ſunt quæ ęqualitatem proportionalẽ non continent, ſed plus grauãt minus grauandos. ſicut enim communes honores æqualitate ꝓportionali diſtribuendi ſunt, vt digniores plus honorẽtur &c. ita onera communia ſic diſtribuenda ſunt vt ſecundum ratam à quolibet tolerentur. & propterea iniuſta ex forma ſunt vectigalia quæ onerant improportionaliter: hoc eſt plus grauant minus grauãdos. Et hæc manifeſtè videntur quæ pro ijs quæ vehuntur ad vſum proprium, exiguntur: quoniam radix vſus eſt indigentia: ita quòd quanto homo magis indiget, magis vtitur. qui enim plures habet filios, plus indiget, ac per hoc plus vtitur, et ſic conſequẽter plus ſoluit vectigalis: ac per hoc de primo ad vltimũ qui plus indiget, plus grauatur vectigali, quod eſt iniquum. Gabellæ igitur pro ijs quæ deferuntur pro vſu proprio, iniquæ ſunt: & ſecundũ leges ciuiles (Codi. de vectiga. l. vniuerſi.) pœna capitis plectendi ſunt exigentes tam pro ijs quæ deferuntur pro vſu, quàm ijs quæ deferũtur pro ſeminando, quàm ijs quæ deferuntur ad fiſcum. Vnde huiuſmodi ve-

ctigalia non tenentur homines ſoluere.

¶Sunt quoq; iniqua ex fine vectigalia, quæ non pro publica vtilitate ſed pro bono proprio principis imponũtur. Nec obligantur ſubditi ad ſoluendum huiuſmodi vectigalia: quoniam tyrannica non politica ſunt huiuſmodi vectigalia ex proprio fine.

¶Sunt etiam violenta ac iniqua ex abuſu vectigalia impoſita ritè pro temporali neceſſitate, puta pro muris ciuitatis conſtruendis, ſi poſt completa mœnia perſeuerat illorum vectigalium exactio quia princeps ſic vult. Violentę nanq; rapinæ ſunt manifeſtè: & propterea non obligant in foro conſcientiæ. Similiter non obligant ſi impoſita ſunt pro conſtruendis muris, & tamen non applicantur ad muros conſtruendos niſi pro forma, ſed imburſantur à principe aut rectoribus. Et breuiter ſi non fit id pro quo impoſita ſunt vectigalia, iniqua ſunt ex abuſu, & fraudes aut rapinæ ſunt: nec tenentur ſubditi ſoluere in foro conſcientiæ.

¶Reputantur quoq; ex ciuili iure iniqua vectigalia ex materia, quæcunq; imponuntur ſuper alijs quàm ſuper ijs quę cauſa negociationis vehuntur. C. de vectiga. l. omnium. Et extenditur negociationis nomen in propoſito ad vænalitatem: ita quòd quæ deferuntur ad vendendum, ſunt materia vectigalium. reliqua quę pro vſu ſuo & familiæ ſuę deferuntur, exempta ſunt à vectigalibus licitis. Vnde non ligant in foro conſcientiæ huiuſmodi illicita vectigalia ex materia.

¶Iuſtorum autem vndiq; (ſcilicet ex agente, forma, fine, vſu, ac materia) vectigalium fraus peccatum eſt mortale ex ſuo genere: vtpote nocumentum inferens reipublicæ, & ad furti vitium ſpectat: ita quòd peccatum mortale interuenit in hac ſubtractione, non ex inobedientia præcepti obligantis ad mortale, nec ex vinculo pœnę appoſitæ cõtra tranſgreſſores, ſed ex natura debiti reipublicæ non ſoluti, quomodocunq; ſonet ſtatutum: quia eo ipſo quòd vectigal iuſtum eſt, tollit homo fraudulẽter reipublicæ quod

ſuum eſt. Nec refert an reſpublica per ſuos miniſtros ſibi exigat, ac per eos quibus ipſa vẽdidit: quia vectigal reipublicæ ſoluitur, cuicũq; ſoluatur: & à republica tollitur, qñcunq; non ſoluitur: & nihilominus iniuria fit illi qui emit, tanquàm ſubrogato. Nec excuſat fraudem à peccato mortali, quia inſtitutores vectigalium & emptores præcognoſcunt quòd fient multæ fraudes abſq; reſtitutione niſi comperiantur in facto fraudis. ſicut non excuſantur diſpenſatores rerum communitatis aut dominij aut ciuis à crimine furti ex hoc quòd communitas aut dominus aut ciuis pręſcit huiuſmodi ſuos diſpenſatores fraudulẽtos eſſe: ſicut nec Iudas excuſatur à furto ex loculis ex eo quòd dominꝰ præcognoſcebat quòd fur erat. Inſtitutio enim & venditio & emptio vectigalium intelligitur ſecundum id quod debitum eſt. Et licet neceſſe ſit vt fraudes eueniant, vę autẽ homini illi per quem fraus venit.

OCCVRRVNT circa vectigalia adhuc qnq; notanda.

¶Primum circa authores. Nam ſecundum canonica iura extrà. de verborum ſignifica. ſuper quibuſdam. declaratur illa eſſe pedagia, ſalinaria ac guidagia interdicta, quæ non apparent imperatorum vel regum vel Lateraneñ. concilij largitione conceſſa, vel ex antiqua conſuetudine à tempore cuius non extat memoria, introducta: ita quòd quãtum eſt ex parte authoris, quatuor numerantur legitimi authores: ſcilicet imperatores, reges, vniuerſale cõcilium, & antiqua conſuetudo ſine memoria initij.

¶Et ſcito quòd ſub appellatione concilij clauditur papa etiam ſolus, quia ab ipſo concilia authoritatem habent. Et ſimiliter ſub appellatione regum comprehendi videntur ciuitates habentes merum & mixtum imperium, non recognoſcentes ſuperiorem aliquem in temporalibus ſub quo ſint: quia eadem ratio videtur de iſtis & de regibus. ¶Imponentes autem noua pedagia vel au-

gentes antiqua ſine legitima authoritate, peccant mortaliter rapinæ crimine.

¶Secundum circa exactores, quòd exactores iniuſtorum vectigalium, ſi ſunt iniuſta manifeſtè vel ex parte authoris vel formę vel finis vel materię vel abuſus, et breuiter quomodolibet ſint iniuſta manifeſtè, non excuſantur ab iniquitate mortali. Si autem nõ ſunt manifeſtè iniuſta, ſed in dubium ab aliquibus vertuntur, alĳs affirmantibus iuſta, excuſari videntur ſubditi exactores: quia in dubĳs obediẽtia excuſat. Qui verò non ſunt ſubditi, aut non ex obedientia faciunt, non debent ſe periculo iniuſtæ exactionis exponere. Et nihilominus memento excommunicationis cõtrà exactores pedagiorum prohibitorum.

¶Tertium circa exemptos à vectigalibus. Nam à clericis & perſonis eccleſiaſticis pro ſe aut rebus ſuis quas non negociandi cauſa deferũt, exigi nequeunt vectigalia. ca. q̃ꝗ̃. de cenſibus. lib. vj. vbi habes cenſuras eccleſiaſticas, ſcilicet excommunicationis contra ſingulares perſonas, & interdicti contra communitates, donec extorta reſtituerint.

¶Quartum circa præſumptionem iuris de vectigalibus: quia in ca. q̃ꝗ̃. de cenſibus. in. vj. dicitur: quàmquam pedagiorum exactiones tam iure canonico quàm ciuili regulariter meritò ſint damnatæ. Ex hoc nãq; textu apparet ꝙ communiter vectigalia quæ & pedagia vocantur, ſunt damnata. Et intelligo hoc verificari propter materiam, quia limites negociationis excedunt: & propter formam quantum ad immoderatum valde grauamen: & propter nouitatem: & propter iniuſtam cauſam aut in principio aut in proſequutione. tot nanq; conditiones exiguntur ad iuſta vectigalia, vt difficilè forte ſit inuenire vectigalia iuſta: & propterea meritò damnata regulariter dicuntur vtroq; iure humano. Exigitur ſiquidem ad iuſtitiam vectigalium primo legitima authoritas imponentis: de quo dictum eſt. Secundo iuſta cauſa finalis, quæ eſt ſolum bonum publicũ.

num publicum. Tertio iuſta forma, & vt non violetur iuſtitia diſtributiua, & vt nõ ſit immoderatum grauamen. Quarto iuſta materia: quæ ſolũ comprehẽdit res negociatorias. Quinto iuſtus vſus: vt ſcilicet fiat illud publicũ bonũ pro quo impoſita ſunt: & demum ꝙ temporalia non prorogentur vltra ſuum tempus.

¶ Vbi nota ꝙ quia defectu authoris cenſentur illicita ſi nõ apparet aliquis quatuor ſupradictorũ authorum (ita ꝙ nõ præſumitur pro iuſtitia vectigaliũ ex parte authoris ſed cõtra illam ſi nõ apparet: vt in dicto capi. ſuper quibuſdã. clarè patet) ſimiliter præſumendũ videtur contra iuſtitiã vectigalium ſecundum alias conditiones ſi non apparẽt, tanto magis quãto regulariter dicuntur dãnata. Et hæc dicta ſint vt prudens confeſſor in ijs quæ non apparent iuſta nõ cogat pœnitentes ad reſtituendum exactoribus vectigalium.

¶ Quintũ eſt circa collectas. Prouerbiũ eſt: Facta lege, inuenta eſt malitia. Quia vectigalia quæ pedagia dicuntur, & vulgò appellantur gabellæ vel doanæ &c. tot laqueis ac damnationibus ſubſunt, & de facto exigũtur gabellæ non ſolũ pro mercaturæ rebus, ſed rebus ad vſum, miſerti doctores multarũ animarũ, adinuenerunt ꝙ licet non poſſint per modũ vectigalium imponi gabellæ pro vſu, poſſunt tamẽ per modũ collectæ imponi à cõmunitatibus hoc adiecto moderamine ꝙ imponãt ſuis ſubditis tantum, ita ꝙ forenſes non teneantur.

¶ Sed diſtinctione hic opus eſt. Nam hac in re aliquid eſt iuris, & aliquid eſt facti. Spectat ſiquidem ad ius an collectæ huiuſmodi ſint licitæ. Et ſiquidem verum eſt quod dictum eſt (ſcilicet quòd diſtributio onerum communium commẽſurata ijs quæ vehuntur ad vſum, eſt iniqua ex forma, quia plus indigens plus vtitur, ac plus grauatur) collectæ iſtæ iniquæ ſunt. Apparet quoq; alia iniquitas in iſtis: quia pro eiſdem rebus non negociatorijs æquè grauatur pauper ſicut diues. Collectæ nãq; pro communi bono gra

uantes ſingulos, deberent commenſurari perſonis iuxta earum facultates,& non quòd tantum ſoluat pauper quantum diues. Si tamen communitates ſibiipſis imponentes collectas,non ad commenſurandum ſolutiones rebus pro vſu vel non vſu,ſed pro expedienti ad quietem & pacem ciuium modo colligendi pecunias opportunas, approbarent talem modum collectarum vt quilibet ipſorum ſoluat in porta ſecundum ea quæ defert per portam,non video damnationem aliquam: quoniam ſi pro communi bono quietis & pacis ſeipſos tali modo grauare eligunt, nulli iniuriam faciunt.Et ad hoc vt arbitror tendũt doctores excuſantes huiuſmodi collectas etiam pro ijs quæ deferuntur ad vſum.

¶Eſſent quoq; in collectarũ impoſitione & duratiõe cauſæ ſupradictæ conſiderãdæ ex parte finis & vſus:quia ſine illis non ſunt iuſtæ,nec obligant in foro cõſcientiæ ad ſoluendum illas.

¶Ad factum autem ſpectat,an ſecundum veritatem iſtæ exactiones ſint collectarum,an ſolo nomine ab excuſantibus dicantur per modum collectæ. Differentia ſiquidem inter collectas & vectigalia eſt,ꝙ vectigalia imponuntur omnibus per portam aut paſſum &c.vehentibus,ſiue ſint ſubditi ſiue peregrini:collectæ autem cantant ꝙ ſoli ciues aut ſubditi &c.Et propterea quum cõſtet ꝙ omnes tranſeuntes oportet ſoluere,conſtat ꝙ non collectam ſed gabellam per modum gabellæ impoſuerunt & exigunt.Et quid adhuc egemus teſtibus,ſi etiam ab omnibus gabellæ vocentur?ita ꝙ & nomen & regem gabellæ habent,ac per hoc iniquitatem. Non eſt igitur ingerendus conſcientiæ ſcrupulus non ſoluentibus huiuſmodi vectigalia tam male excuſata ex colore collectarum.

VEnatio ſecundum ſe nullum eſt peccatum:quia eſt vſus naturalis dominij homini præſtiti ſuper animalia.

¶Per accidẽs autem eſt peccatum multipliciter,

Primo ex incircunſpectione in actu venandi: vt ſi fiat cũ periculo aut danno proximi, non conſiderando ſi homo percuti poſſit, aut ſi damnum inferatur agris ſeu vineis &c. Et tunc iudicandum eſt peccatum ſecundum temeritatem, periculum, & damnum ſi emerſit.

¶Secundo ex conſideratione perſonæ cui prohibitum eſt venari: vt ſi ſit clericus. nam cuilibet clerico interdicitur venatio & ſiluatica fatigatio cum canibus, & accipitres aut falcones habere. c. omnibus. extrà de cle. vena. Et conſtitutis in ſacris pœna ſuſpenſionis imponenda ſtatuitur ſiquis talium perſonarum in hac voluptate venationis ſæpius detentus fuerit. ibidem. cap. epiſcopum. ¶Tertio ex conditione temporis: quia ſcilicet venatio impedit à debito cultu deo tunc exhibendo: vt ſiquis propterea omittat miſſam, aut ſeruitores ſuos ad hoc occupando impediat audire miſſam. Et ſimile eſt iudicium de alijs diuinis quibus intereſſe debet: iuxta doctrinam Ambro. quæ habetur. xcvj. diſtin. cap. an putatis.

¶Quarto ex immoderato affectu. ex quo capite facile omnia humana opera fiunt peccata. Exoſa autem inuenitur venatio ſanctis Hiero. & Ambro. quia ad peccatum implicat & forte ſpecialiter quia abducit dominos à neceſſarijs expeditionibus, dum propter venationes minorem gerunt curam ſubditorum, ſubtrahuntq̃ ſeipſos reipublicæ: aut quia animum quaſi ferocem facit aut fouet in proſecutione & perſecutione animalium cum delectatione. Ex quocunq̃ autem accidente fiat mala venatio, certum eſt non eſſe malam ex ſuo genere: ac per hoc conſtat eſſe licitam debitis adhibitis circunſtantijs.

¶Efficitur quoq̃ quinto illicita venatio ſi propterea dominus priuat populum libertate capiendi animalia ſylueſtria quæ in nullius ſunt bonis, in loco vbi cõſueuerũt eſſe capiẽtiũ: ita ꝙ nec ex pte aĩaliũ poſſeſſor aliqs damnificetur, nec ex parte loci alicui fiat iniuria. Huiuſmodi em̃ priuatio ty-

ſanica eſt: vtpote contra bonum communis libertatis & vtilitatis propter bonum propriæ delectationis. & pernicioſa eſt ſi pœnam notabilem adijciat. Secus autem eſt ſi ab antiquo cuius initij non extat memoria, venationes reſeruatæ ſunt domino. Et tunc etiam debet pœna moderata eſſe.

VEnditio licet nullum ſonet peccatum, multis tamen modis peccatum fit. Primo ex quantitate precij: vt ſi vendatur res pluris q̃ valeat vel in ſe ſecundum communem æſtimationem ſeu vſum, vel vendenti. nam licitum eſt vendenti pluris vendere ſi plus valet ſibi, non quia pluris emit, ſed quia commoda ſibi tantum eſt vt licet valeat decem, ſibi tamen valet viginti.

¶Secundo ex fraude in ſubſtantia rei: vt ſiquis vnam rem vendit pro alia, vt aquam pro vino: vt faciunt miſcentes vinum in vegete. aut mel pro zucharo, vel fumum terræ ꝓ reubarbaro &c. vt faciunt mali aromatarij in confectionibus & medicinis &c. Et hinc in multis artibus fraudulenta ac iniqua redditur venditio vendendo vnam rem in toto vel in pte pro alia. Et eſt ex ſuo gñe fraus hæc mortalis.

¶Tertio ex fraude in qualitate rei: vt ſi vitioſam rem vendit pro non vitioſa. Eſt enim hic fraus & iniquitas manifeſta. Secus autem ſi vendit rem (puta caballum) vt eſt, explicans ſe nolle pro defectu teneri. tunc enim ſi non pluris vendit q̃ in veritate valeat omnibus defectibus conſideratis, non peccat: quamuis emptor fallatur à ſeipſo, ſic q̃ ſi ſciret tot defectus, non emeret. Sed ſi vẽdit pluris q̃ valeat in veritate, peccatum eſt iniuſtitiæ in foro conſcientiæ. Et eſt mortale ex ſuo genere: quia nocumentum infert proximo iniuſtè.

¶Quarto ex fraude in quantitate menſuræ, ponderis, aut numeri: quod conſtat eſſe mortale.

¶Quinto ex monopolio augmentatiuo precij nam & monopolium eſt prohibitum: & quantum de precio augetur

ex monopolio, tantum iniquitatis apponitur precio. Nec excuſantur huiuſmodi mercatores ex conceſſione dominorum: quia nec ipſi domini excuſantur à rapina dũ emptores coguntur emere tanto pluris quia non poſſunt aliunde emere. Eſt enim monopolium huiuſmodi nõ ſolum in priuatorum hoc damnum, ſed communis libertatis offenſiuũ & ideo non eſt tolerandum.

¶Sexto ex temporis expectatione: vt ſi pluris vendat q̃ valeat, quia non nunc, ſed poſt annum precium expectat. Eſt tamen hic grano ſalis opus, primo ratione latitudinis precij. Non enim conſiſtit iuſtum precium in puncto, ſed diſtinguitur trifariam. aliud ſiquidem eſt pium, aliud moderatum, aliud rigoroſum. Hinc enim fit vt res eadem in eodem loco ac tempore vendatur decem, vndecim & duodecim: ita ꝙ intra huiuſmodi latitudinem reputatur precium iuſtum. Et propterea ſi venditor ſoluenti nunc dat pro decem, & ſoluturo ad annum non vult dare niſi pro duodecim, iniuſtus non eſt: quia non exit terminos iuſti precij. Sed ſi vellet quatuordecim, iniuſtè venderet, & ad vſuram reducitur: vt infrà de vſura patebit. Ex dicta autem precij latitudine contingit vt in eodem die prudens negociator multum lucretur, emendo in precio miti, & vendendo in rigoroſo. ¶Secũdo ratione dubij. Nam ſiquis merces ſuas non eſſet in veritate nunc venditurus, ſed ſeruaturus in tẽpus aliud in quo creduntur veriſimiliter plus valituræ q̃ nunc, non intelligitur vendere pluris iuſto precio ſi pluris vendat q̃ nunc valeant. Quod poteſt dupliciter fieri. Primo vt vendat nunc pro illo precio quod tunc valebunt cõmuniter ſiue plus ſiue minus. Et hoc caret omni ſcrupulo. Secundo vt ex nunc determinetur precium. Et ſic oportet precium eſſe moderatum, ita ꝙ ſtet intra limites dubij futuro illo tempore precij. Verbi gratia ſeruandum frumentũ ad menſem Maij, veriſimiliter creditur ꝙ valebit decẽ, & ꝙ poterit plus aut minus valere. nunc verò valet octo. licitum eſt mihi qui ſeruaturus ad illud tempus eram vendere

nunc decem, ex quo veriſimiliter dubitatur quòd plus aut minus tunc valebit: vt patet in ca. nauiganti. extra. de vſuris.

¶Septimo ex pacto de retrouendendo, ſi minoris vendit ꝗ valeat: quia palliatur ſub venditionis nomine mutui acceptio. Et tunc in venditore peccatum eſt, pro quanto participat in crimine cum vſurario ſi inducit eum ad hoc. Verum ſi iuſto precio venditur, & adiungitur pactum de retrouendendo & interim locando eidem qui vendit ſub annuo cenſu honeſto, cenſetur venditio licita cum omnibus adiectis pactis. Et fit frequenter huiuſmodi venditio à conſtitutis in aliqua neceſſitate, nolentibus tamen abdicare à ſe vſum illius agri ſeu domus quam vendunt. Et ſi rationem quæris, vide commentaria noſtra in ſecundam ſecundæ.

¶Octauo ex loco vel tempore prohibitis: vt ſunt tempus ſacrum, & locus ſacer. Diebus nanqꝫ feſtis deo dicatis non licet vendere niſi ad minutum quæ ad cibum & potum ac medicinam vel articulum aliquem occurrentis neceſſitatis neceſſaria ſunt. Tolerantur quoqꝫ illa quæ ex conſuetudine nundinarum aut aliter currunt: vt diffuſè in verbo feſti dies, habes. In locis quoqꝫ ſacris (vt in verbo immunitas, habes) prohibitum eſt vendere, eijciente domino vendentes de templo.

VIndicatio duplex inuenitur. Prima quæ exercetur per principem ſeu iudicem contra malos. & hęc eſt opus iuſtitiæ ſanctum. Altera eſt quæ fit ſeu appetitur ab homine priuato. & hæc licet poſſit eſſe iuſta: frequentiſſimè tamē eſt mala & quantum ad effectum, & quantum ad exercitiū. Nam quantum ad opus, vindicare ſe vel alios, eſt illicitum cuilibet priuato, niſi quò ad actionē defenſiuā, qua vim vi repellere licet cū moderamine inculpatæ tutelæ: q̄a punire eſt actio habētis poteſtatē ſup̱ eū q̄ punit: ac p̱ hoc eſt illicitū, imo vſurpatū, ſi à non habente ſuper illū poteſtatem vin-

dicta fiat.

¶Quantum verò ad appetitum, nullum eſt peccatum appetere vindictam, hoc eſt iuſtam punitionem: quia hoc eſt appetere iuſtitiam. & ſcriptum eſt, Lætabitur iuſtus quum viderit vindictam. Sed cauſa appetendi, peccatum ingerere poteſt: vt ſi ex odio, ex ſatiandi animi mei gratia vindictam affectem. Eſt igitur in appetitu vindictæ peccatum, tum ſi quis vult perſeipſum facere vindictam, tum ſi ex malo animo contra hominem vult per iudicem vindictã fieri. Oportet enim hoc fieri & appeti cum dilectione hominum, & odio vitiorũ, pro bono iuſtitiæ, pro bono pacis, vt alij non audeant contra bonos inſurgere, & ne impunitas delictorũ pariat incentiua vitiorum. Sic enim licet non ſolũ appetere ſed quærere per officiũ iudicis vindictã illorum qui ſe vel alios offenderunt.

Virginum conſecratio illicita redditur ſi in veritate virgo non eſt quæ conſecratur. Nec excuſatur ex hoc ꝙ occulta eſt virginitatis amiſſio, & ſcandalum eſſet ſi non conſecraretur: quia in ſacramentalibus eccleſiæ actionibus non debet interuenire fictio, ſicut nec in ſacramentis. Et quia fictio iſta qua vt virgo ſe ingerit conſecrationi quæ virgo non eſt, iniurioſa eſt ſacramẽtalibus eccleſiæ, peccatum eſt mortale ex ſuo genere.

¶De remedio autem à multis dato occultè violatis virginibus conſecrandis ad euitandum ſcãdalum, ſcilicet vt nomen virginitatis in nomen caſtitatis aut continentiæ mutetur: dicendum videtur ꝙ vanum eſt: quia ſi officiũ conſecrationis virginum perſpiciatur, apparebit ꝙ aut oportet virginẽ cõſecrare per illud officiũ, aut illud omittere: ſicut ꝑ officiũ quo cõſecratur epiſcopus, oportet epiſcopũ cõſecrari. & ſimilia. Nec puto doctorẽ aliquẽ q officiũ huiuſmodi viderit, hoc conſuluiſſe. ſed ſolummodo ꝙ aliquæ cerimoniæ illius officij, & aliquæ illius orationes, mutato virginitatis nomine in nomen caſtitatis, fieri vel dici

poſſunt:vt vel ſic appareat illã benedici ad vitãdum ſcandalum:quod à ratione alienum non eſt.

¶Sed aduerte ꝙ virginitas ſumitur in propoſito vt eſt nomen ſtatus:ita ꝙ ſufficit ad cõſecrationem ꝙ ſit virgo ſecũdum carnis integritatem.Tum quia eccleſia vtitur nominibus vt plures vtuntur.Virginitas autem communi vſu eſt nomen ſtatus:vt patet ex vſu.Et in euangelio virgines diſtinguuntur in fatuas & prudentes.& Paulus virgines diſtingui in caſtas & non caſtas denotat,dum dicit,Deſpõdi vos vni viro virginem caſtam exhibere.Et confirmatur:quia aliter eccleſia daret occaſionem fallendi.nam & mulieres & puellæ cum toto mundo vocant virgines quæ carnis retinent integritatem.Et propterea ſi aliud quã hoc eccleſia exigeret quum ponit à puellis conſecrandis ſi virgines ſunt,falli oportet eccleſiam:& tamen puellæ nõ decipiunt eccleſiam dicentes ſe eſſe virgines quandiu carnis retinent integritatem:quia hoc intelligunt per eſſe virginem. Et confirmatur adhuc:quia in pontificali Romano poſtq̃ dictum eſt quòd pontifex diligenter inquirat ante conſecrationem de ætate.xxv.annorum,& propoſito ſeruandi virginitatem,ſubiungitur:Et inſuper ſeorſum cum qualibet conſecranda,de vita & conſcientia & carnis integritate. Vbi clarè patet explicari quid per virginitatem intelligat pontifex inquirens,ſcilicet carnis integritatem. Et hæc ſint dicta ne putet quis puellas integras carne,mente autem & negligentia ſeu complacentia pollutionum delectabilium corruptas,à cõſecratione repellẽdas eſſe quia irreparabiliter perdiderunt virginitatis virtutem.Poſſunt enim conſecrari:quia ſunt veræ virgines ſecundum ſtatũ, licet non ſecundum virtutem.

VIſitatio qua epiſcopi ſeu prælati viſitant gregem ſuum,illicita redditur ſi non conformetur ſacris canonibus,& ſpecialiter formæ præceptæ in lib. vj.de cenſibus.ca.Roma.

UNctionem extremam quãuis non tenetur homo accipere vt neceſſariam ad ſalutem, contemptus tamen illius peccatũ eſt mortale, nõ minus quàm quilibet alius contemptus aliorum mandatorum eccleſiæ.

VOti violatio peccatũ eſt mortale: quia eſt perfidia contraria fidei deo debitæ ex promiſſione ipſi deo facta. Eſt nanq; votum promiſſio deo facta de bono. Eſt autem promittere conſtituere ſe debitorem eius quod promittitur. Et propterea ſicut ad virtutẽ fidei ſeu veracitatis pertinet vt ſeruetur promiſſio facta homini: ita ad virtutem fidei religioſæ ſpectat vt ſeruetur promiſſio facta deo de re illi grata. Et conſequẽter irreligioſæ perfidiæ eſt violare promiſſionem factam deo de re deo grata: quã promiſſionem vocamus votum.

¶Et ſcito quòd quando factum eſt votum de illo bono ad quod quis non tenebatur, perfidia voti eſt ſpeciale peccatum mortale. Quando verò factum eſt votum de illo bono ad quod omnino tenebatur, perfidia voti eſt circunſtantia mutans ſpeciem, & neceſſaria ad confitendum: vt ſiquis vouit non fornicari, ſi poſtea fornicatur, crimen illud eſt vt in ſpecie fornicationis, & in ſpecie perfidiæ, irreligioſæ.

ET QVONIAM frequenter contingit confeſſores de votis iudicare, ideo diffuſiorẽ oportet ſermonẽ facere. Primo ex parte materiæ. Secũdo ex parte vouẽtis. Tertio ex parte impedimentorũ occurentiũ. Quarto ex parte diſpenſationis ſeu commutationis.

¶Quum enĩ materia voti ſit ſolũmodo bonũ aut ſub præcepto aut ſub cõſilio diuino contentũ, alienũ à voti materia ſcito omne illicitũ, omne quod eſt cõtra cõſilium diuinũ, & omne indifferẽs: ita ꝙ ſiquis voueat aliquid illicitũ, puta occidere hominẽ, aut dicere verbũ ocioſum: vel aliquid cõtra diuina cõſilia, puta nõ ingredi religionem, non

mutuare,nõ fideiubere,nõ facere eleemoſynã,vel aliquid indifferens ad morale bonum vel malum,vt non ire ad talem domum,veſtiri veſte alba,non eſt validum votum: quia non eſt votum: quia promittitur deo quod deo non placet.

¶Sed occurrũt hic multa declarãda.Et in primis ꝙ qui de facto vouet aliquid illicitũ aut cõtra cõſiliũ aut indifferẽs, peccat vouẽdo:quia abutitur voto,& quandoq; quidem mortaliter,quandoq; autem venialiter.

¶In tribus ſiquidẽ caſibus peccat mortaliter vouẽdo.Primus eſt ſi vouet cõmittere aliquod opus quod eſt mortale:vt occidere,mutilare &c.Secundus eſt ſi vouendo nõ facere ea quæ ſunt conſilij,habet animum ita pertinacem vt intendat obligare ſe voto etiã in caſu in quo conſilium habet vim præcepti:puta non mutuare patiẽti extremam neceſſitatem:& ſic de alijs.Tertius eſt ſi vouendo huiuſmodi vota ſtulta & diſplicentia deo,cognoſcit quid facit,hoc eſt ꝙ attribuit deo id quod deo non cõuenit:ſcilicet acceptare huiuſmodi vincula votorum,& tamen vult hæc vouere.Nã eſſet peccatũ blaſphemiæ huiuſmodi votũ:vtpote quod ſciens & prudens attribuit deo quod deo non conuenit.Secũs autẽ eſſet ſi crederet deo diſplicere hæc vota ſicut peccata venialia diſplicent deo,& nihilominus credẽs votũ valere aut ſaltẽ ꝙ valeat quantũ valere poteſt,faciat huiuſmodi vota.nã tũc venialiter tantũ peccat,excuſante illũ ignorãtia cõmuni,& exiſtẽte intẽtione non mala,ſed promiſſiõe ſtulta.Venialiter autem ſemper peccat vouens quodcunq; horũ:quia diſplicet deo ſtulta promiſſio:qualis eſt tam indifferentium ꝙ̃ oppoſitorũ conſilijs ꝙ̃ venialiũ promiſſio deo exhibita.

¶Circa illicitorũ deinde vota,nota cõtingere hæc ſex modis.Primo promittẽdo opus in ſe illicitũ:vt ſiquis voueat occidere aliquẽ.Secũdo promittẽdo opus bonũ veſtitum malo fine,vt ſiquis voueat dare eleemoſynam ob inanem gloriã.Et neutrũ horum eſt votum:ſed peccatur vouendo

& implendo. Tertio promittendo licitum ob illicitam petionem obtinendam: vt ſiquis vouerit offerre deo mille aureos ad occupandum ciuitatem non ſuam. Et hoc votũ blaſphemia eſt, non votum: quia eſt facere deum actorem ſeu patronum criminis. Quarto promittendo deo licitum pro obtento illicito quaſi recompenſationem ſeu gratiarum actiones: vt ſiquis vouerit ſe ſacrificium deo oblaturum pro obtenta aliena vxore. Et hoc quoq; blaſphemia, non votum eſt. Quinto promittendo licitum pro petitione licita, ex turpi tamen cauſa pendente: vt ſiquis habens concubinam voueat deo centum aureos ſi conceſſerit ſibi ex illa filium. Et hoc votum eſt verè votum, & obligat ſi conditio extat: quoniam votum non cadit ſuper illicito coitu, ſed ſuper dono filij, præſuppoſito illicito concubitu. Non tenetur tamen retinere concubinam vt faciat quod in ſe eſt ad implẽdum votum: quia præſuppoſitum eſt malum & illicitum. Sexto promittendo licitum, non pro aliqua petitione obtinenda, ſed purè conditionaliter apponẽdo euentum illicitum: vt ſiquis voueat ſe ingreſſurum religionem ſi committet adulterium, ad hoc vt caueat ab adulterio, vel vt pœnitentiam faciat de adulterio, vel abſolutè intendit in tali euentu obligare ſe ad tale votum. Et huiuſmodi vota ſunt verè vota conditionalia: & obligant eueniente conditione, & non aliâs.

¶ Circa indifferentium vota aduerte quòd promittere deo indifferẽtia, vt ſunt ea quæ nec bona nec mala ſunt, eſt ſtultum. Prouenit enim ex ſtulta de deo imaginatione, quaſi deo placeant humana, hoc eſt voluntaria opera q̃ nõ ſunt moraliter bona: vt non filare in ſabbato, aut pectere caput &c.

¶ Verum hoc intelligendũ eſt de operibus indifferentibus manentibus in ſua indifferentia. Nã ſi opera indifferentia ex aliquo reſpectu fierent bona vel mala moraliter, tunc cadere poſſent ſub voto. Verbi gratia tam ire q̃ non ire ad domũ Ioannis, eſt opus ſecundũ ſe indifferens. ſed ſi in Ioã

nis domo ſit vel fiat aliquid attractiuum mei ad malum, puta ludus, vel mulier attrahens &c. tunc ire ad domum Ioannis non eſt indifferens, ſed declinat ad malum, & non ire declinat ad bonum. Et propterea ſi in huiuſmodi caſibus vouerit quis non ire ad Ioannis domum vt caueat ſibi, votum eſt validum. Si tamen ex Ioannis domo ceſſaret ludus aut mulier, & breuiter ratio mali, ceſſat obligatio voti: quia ceſſat voti materia. Ex hoc ipſo enim ꝙ non ire ad domum Ioannis non habet amplius rationem cautelæ ſeu præſeruatiui à periculo, redit in naturam indifferentis. & ſic non eſt amplius materia voti. Hæc de materia voti.

EX PARTE AVTEM VOVENTIS quatuor conditiones occurrunt: ſcilicet fallacia, imperfectio actus, imperfectio ætatis, & ſubiectio.

¶Inuenitur igitur fallacia quandoꝗ in voto, vel quia non intendit vouere, ſed ſimulat ſe vouere. Et quoniam hoc eſt decipere eccleſiam cui fit votum ſolenne, aut homines teſtes coram quibus aliquis emitteret publicum votum, & dolus ac fraus nulli debet patrocinari: licet votum in veritate nullum ſit, compelli tamen debet ad implēdum quod ore proprio deo promittere ſe dixit: ſicut compelli debet ꝗ libet ad ſeruandum contractum cum homine, licet non intenderit promittere. Et nihilominus peccauit mortaliter ꝑnicioſum incurrendo mendacium, qui ſolenne aut publicum votum cum animo non vouendi fecit & ratione irreuerentiæ diuinæ coram hominibus, & ratione ſcandali ſequentis. cui dat operam efficacem, dum vouere ſe promulgans intendit monſtrare ſe facto contemptorem voti.

¶Vel eſt fallax votum: quia licet intendat homo verè vouere, non intendit tamen ſeruare promiſſum. Et huiuſmodi vota vera quidem ſunt: quia ibi interuenit intentio vouendi cum promiſſione facta deo de bono illi grato. peccat tamen mortaliter ſic vouens. Nec minus tenetur corā deo adimplere votum ꝙ̄ ſi vouiſſet cum intentione ſeruādi promiſſum: quia ex ſuo iniquo propoſito nihil reportat

exemptionis à vinculo voti cui ſe ſubiecit.

¶Imperfectio actus in voto dupliciter inuenitur. Vel per modum primi motus, quando ſcilicet votum, hoc eſt promiſſio deo facta, non eſt actus deliberatus, ſed eſt promiſſio imperfecta: ſicut in tentationibus fidei vacillatio abſq; conſenſu, non eſt deliberata infidelitas: & affectus ad occidendum inimicum abſq; conſenſu rationis, non eſt mentale homicidium complete: & ſic de ſimilibus. Et huiuſmodi promiſſiones votiuæ non ſunt veræ vota, ſed inchoationes votorum, ac per hoc non obligant.

¶Alio modo inuenitur imperfectio actus votiui ex defectu plenæ ac diſcuſſæ deliberationis: vt contingit in votis quæ fiunt ex timore repentinorum malorum, aut ex magno dolore, aut ex leuitate animi, aut pronitate ad vouendum, & ſimilibus. Et talia vota ſunt quidem vera vota, ſed minus plena.

¶Quod vt clarè intelligas, diſtingue deliberationem dupliciter intelligi. Primo vt ſufficit ad conſtituendum actũ deliberatum abſolutè: ſicut quodlibet peccatum mortale eſt deliberatum: ita quòd niſi eſſet deliberatæ voluntatis, non eſſet mortale peccatum. Alio modo vt conſtituit actum deliberatum ex modo deliberandi: ſicut actus cum meditatione & diſcurſu diſcuſſi concluduntur, acceptantur, eliguntur. Et ſic non omne mortale peccatum fit ex deliberatione: ſed multa homicidia, ſacrilegia, luxuriæ &c. committuntur ex paſſione abſq; huiuſmodi deliberandi modo. Vota ergo quæ ex deliberatione primo modo, hoc eſt abſolute fiunt, vera ſunt: quia deliberatio quæ ſufficit ad conſtituendum ſeipſum ſeruum diaboli, multo magis ſufficere debet ad ſeipſum debitorem deo conſtituendum. Sed quia quantum ad modum vouendi non interuenit deliberationis modus, dicuntur & ſunt vota hæc minus plena: vtpote quibus plenitudo modi vouendi, ſcilicet per exactam deliberationem, defuit. & propterea abſq; diffi-

cultate huiuſmodi vota commutantur vel diſpenſantur.

¶Imperfectio autem ætatis, hoc eſt ætas ante pubertatem, tollit voto religionis ſolenni ſuam vim: ita quòd profeſſus ante completum annum quartumdecimum, poteſt liberè redire ad ſeculum: vt habetur extrà de regu. capi. is qui. in ſexto. Et ratio huius eſt authoritas eccleſiæ irritantis votum religionis ſolenne intra talem ætatem. Et hoc ſiue perſona ſit doli capax, ſiue non: quia ſic ſtatuit eccleſia. De alijs autem votis ſecus eſt: quia non tàm ad etatem quàm ad rationis plenum vſum ſpectatur. Nam in quacunque ætate habeatur rationis vſus liber: ita quòd perſona eſt doli capax. hoc eſt ad propoſitum vt diſcernat quid importat facere deo votum, poteſt homo voto alio quocunque ſe obligare, ita quòd votum eſt validum quantum eſt ex parte ſui: quoniam tunc ætas non tollit aliquid eorum quæ neceſſaria ſunt ad votum: vt patet.

¶Subiectio demum vouentis reddit vota conditionalia: hoc eſt ſi pater, maritus, dominus, prælatus &c. permiſerit: ita quòd ſubditorum vota non ſunt ipſo facto inualida, nec ſunt abſolutè obligatoria, ſed medio modo ſe habent: quoniam obligant ſtante conditione ſubintellecta, ſcilicet ſi ſuperiori placet aut non diſplicet. Dico autem placet aut non diſplicet propter diuerſam materiam voti: quoniam ſi votum ſit de prohibitis ſubdito, ſubintelligitur ſi ſuperiori placet. Et tunc tenetur requirere bona fide ſuperioris beneplacitum, explicando ei ſuum votum, ad hoc vt integra fide agat cum deo cui promiſit. forte enim concedet ſuperior intellecto voto, quod negat neſciens ſubditi votum. Et ſi illi placet, tenetur exequi ſuum votum: ſi non placet, irritum eſt votum: vt patet ſi epiſcopus vouerit ingredi religionem. ſubintelligitur enim ſi Papæ placet. Vnde tenetur requirere ſi Papæ placet vt impleat votum: an non. & ſi placet, implere: ſi non, irritatum eſt votum: quia epiſcopo prohibitum eſt ingredi religionem. Et ſic de ſimilibus.

¶Si quis tamen ſubditus, in communibus votis petat licentiam in opere quod promiſit vt liceat ſibi illud facere pro deo, & non indicet quòd hoc vouerit, putans ſibi hoc ſufficere, excuſatur pro tunc ab executione voti ſuperiore negante licentiam. Non tamen propterea votum eſt irritatum: quoniam ad irritationem voti requiritur voluntas ſuperioris ad irritandum, quæ in propoſito nõ interuenit. Vnde remanet obligatus ad petendum iterũ quando prudentia ſuadebit petere licentiã operis promiſſi, donec irritetur votum.

¶Si verò votum ſit de nõ prohibitis ſubdito, ſubintelligitur cõditio ſi ſuperiori nõ diſplicet: ita ꝙ tenetur exequi votum quouſqꝫ ſuperiori notificatũ ſibi votum diſpliceat: vt patet ſi religioſus voueat dicere quotidie pſalmos pœnitẽtiales. Tenetur em̃ illos dicere quouſqꝫ ſuperior ſciat & reprobet obligationẽ votiuã: quã debet reprobare: vtpote prælato præiudicialem.

¶Et ſcito ꝙ hæc quæ de votis ſubditorum dicuntur, intelligenda ſunt quantum ad illa in quibus ſunt ſubditi: ita ꝙ ſi aliqua ſunt in quibus nõ ſunt ſubditi, de illis poſſunt vota facere abſolutè valida: vt ſi epiſcopus voueat dicere ſeptem pſalmos aut dare eleemoſynam: quoniam in his nõ habet manus ligatas. Et ſimiliter ſi vxor voueat non petere debitum coniugale: quoniam in hoc non eſt ſubdita ſed par marito. Et ſic de aliјs ſimilibus.

¶Habes igitur hinc vnde diſcernas peccata tranſgreſſionis votorum in ijs qui ſub alterius ſunt poteſtate cõſtituti: vt ſunt pueri, puellæ, vxores, ſerui, ac religioſi, & vniuerſaliter illi qui vouent de alieno, hoc eſt de eo quod ſine alterius licẽtia licitè dari aut fieri nequit: vt ſi filiusfamiliãs voueat dare eleemoſynam, quũ nihil habeat niſi patris. Et ſic de ſimilibus. De religioſorum votis ſpeculatiuè vide commentaria in ſecundam ſecundæ.

EX PARTE deinde impedimẽtorum occurrentium,

diſcernere oportet quandoq; votorum omiſſionem quãdo eſt peccatum, & quando non. Sunt autem occurrentia impedimenta votorum duplicia. Nam quædam ſe tenent ex parte materiæ votiuæ: quædam ex parte intẽtionis perſonæ vouentis. Et ex materiæ quidem parte, impedimẽtum executioni voti præſtat quicquid impediret votum quando fit: ſcilicet ſi materia voti facta eſt impoſſibilis, aut illicita, aut impeditiua melioris boni, aut indifferens. nam quodlibet horum impediſſet votum ne fieret. nullus enim poteſt vouere aliquid impoſſibile, aut illicitum, aut impeditiuum melioris boni, aut indifferens: vt patet ex antedictis.

¶Et vt rudiores intelligant, ponamus exẽpla. Vouit rex ædificare, dotare ornareq; monaſterium. eijcitur poſtea ã regno, & fit ei impoſſibilis huiuſmodi eleemoſyna. Vouit alter ieiunare ſingulis ſextis ferijs. perdit ſanitatẽ, ita q; abſtinere eſt ei illicitum. Si quis etiam poſt votum Hieroſolymitanum vult ingredi religionem, adimplere votum eſſet impedimentum melioris boni: & propterea poteſt ingredi religionem non curando de priori voto. Siquis demum vouiſſet non tranſire per aliquem vicum, quia ibi manet mulier attractiua &c. mortua muliere illa, tranſire per illum vicum, factum eſt indifferens: & ideo non amplius ligat.

¶Aduerte tamẽ hic circa caſum ſupueniẽtis impoſſibilitatis ſeu iniquitatis, ſi impoſſibilitas ſuperuenit toti materiæ promiſſæ, an parti: q̃m ſi impoſſibilitas venit ſuper totũ, nõ tenetur ad votũ durante impoſſibilitate: ſed ſi venit ſuper partẽ, tenetur etiã tũc ad reliquã partẽ tunc ſibi poſſibilẽ ſeu licitã. Et propterea perſona habens votũ caſtitatis & poſtea cõiugata, conſummato matrimonio nõ tenetur viuẽte coniuge ad caſtitatẽ totã: quia tenetur reddere debitum coniugi: ſed tenetur ſeruare partẽ ſibi poſſibilem & licitã, ſcilicet nõ petere debitũ. Et tenetur habere voluntatẽ implẽdi totaliter votũ quãdo erit ſibi poſſibile ſeu licitũ,

ſcilicet

ſcilicet mortuo coniuge.

¶Ex parte autem intentionis vouentis quando certa eſt, vota poſſunt quæcunq; impedimenta recipere: qm̃ intentio vouentis ſufficit ad quãcunq; conditionem apponẽdã voto. Et propterea nullum votũ obligat vltra ſeu extra limites intentionis perſonæ vouentis: hoc eſt quia præciſe ad illud tantũ obligat ad quod vouens intendit ſe obligare, & non ad aliud.

¶Sed quando vouẽtis intẽtio nihil appoſuit limitatiõis, ſed votum fecit ſimpliciter, oportet caſus occurrentes ſecũdum ſacros canones & veritatis doctrinam piẽ interpretari. Vnde qui vouit triduo ieiunare, aut aliquã eleemoſynã dare abſq; præfixo tẽpore, tenetur adimplere illo tempore quo ipſum nõ remordeat conſciẽtia ꝙ fuerit in mora: qm̃ quãdiu ei videtur ꝙ nõ ſit in mora, interpretandum eſt ꝙ non ſit elapſum tempus intẽtum ab ipſo vouẽte. Hinc em̃ intentio vouentis diſcerni poteſt.

¶Caue autẽ ne fallaris, putans in varijs caſibus & euentibus occurrẽtibus votũ non ligare quia perſona quãdo vouit ſi hæc præuidiſſet non feciſſet votum. Falſa eſt hæc imaginatio, & deſtructiua omnium humanorũ contractuum. Multi nanq; coniugati non obligarentur ad coniugium: quia ſi præuidiſſent quæ euenerunt, non contraxiſſent tale matrimonium. Et ſimiliter multi profeſſi non tenerentur ad religionẽ: quia ſi tunc quæ poſt occurrerũt cogitaſſent, non feciſſent profeſſionis votũ. Et ſic de alijs. Caue ergo ne fallarijs: ſed de efficacia intentionis vouẽtis ſenti vt antẽ dictum eſt.

EX PARTE demum diſpẽſationis, commutationis, irritationiſq;, vota quandoq; oportet confeſſorẽ iudicare.

¶Vbi ſcito ꝙ quia irritare votum, pertinet nõn ad eccleſiaſticam authoritatem vniuerſaliter, ſed directẽ ſpectat ad poteſtatẽ dominatiuam ſeu quaſi dominatiuam rei votiuæ, ideo ad irritandum votum ſubditi, ſola poteſtas dominatiua cum voluntate irritandi ſufficit: ita ꝙ perſona ſub-

dita nõ eſt rea fracti voti,ſi is qui habet dominiũ ſuper re voto promiſſa,non vult votũ valere.Et ratio eſt;quia qui libet dominus poteſt vti ſua libertate.

¶Et hinc fit vt vxorũ,puellarũ,ſeruorum,puerorum & religioſorũ vota,ſi irritentur à maritis,parẽtibus,dominis, prælatis nõ obligẽt.Et quod plus eſt,ſemel maritus aut dominus audito ſubditi voto cõſenſerit,& poſtea reuocauerit licentiã,nõ peccat ſubditus nõ adimplẽdo votũ:ſed peccat qui ſemel conceſſit & poſtea pro libito reuocat:vt habes ex.xxx.cap.Numeri,adiuncta gloſſa Auguſtini,& diffuſè in commentarijs noſtris prædictis.

¶Ad diſpenſandum verò votũ exiguntur duo:authoritas eccleſiæ,& cauſa rõnabilis.Et de authoritate quidẽ eccleſiæ ſatis patet. De cauſa verò rationabili ꝙ requiratur ſupponimus hìc:vtpote diſcuſſum in dictis commentarijs:ita ꝙ ſi prælatus etiam papa pro libito diſpenſaret,non eſſet audiendus:quia nõ habet poteſtatẽ niſi in ædificationẽ eccleſiæ,nec eſt dominus ſed diſpẽſator.quod non põt abſq; ratione intelligi.

¶Rationabilis aũt diſpenſandi cauſa eſt honor Chriſti, & vtilitas eccleſiæ:& vt vno verbo dicatur,maius bonũ ꝙ̃ ſit votiua executio:quoniã ſi ob maius bonũ fit diſpenſatio,ſaluatur & maior Chriſti honor,& maior eccleſiæ vtilitas ſpiritalis Cõſueuit autẽ oriri huiuſmodi maioritas boni ex aliquo horum trium,hoc eſt ſi executio voti reddita eſſet illicita,vel inutilis,vel maioris boni impeditiua. Et propterea oportet magna vti ratione in diſpenſando vota:quia diſpenſatio tollit votum & quantũ ad materiam & quantum ad vinculum.

¶Ad cõmutandũ verò vota licet regulariter exigatur authoritas eccleſiæ,qñ tñ euidẽter cõſtat in melius & gratius deo cõmutari,nõ eſt reus fracti voti qui ſic cõmutat propriũ votum abſq; alia authoritate:vt ſi habens votũ terræ ſanctæ commutet in votum religionis:& ſic de ſimilibus. Et ratio eſt;quia deo cui promiſſio facta eſt ſatiſfit plenius

dando maius & acceptius ei bonum.

¶Et quia commutatio non tollit vinculum voti ſed mu‑tat voti materiam,& commutatio de rigore iuris ſufficiēs videtur ſi fiat in aliquid æquale,ideo ad commutationem voti vltra authoritatem eccleſiæ exigitur ad minus æqua‑litas materiæ:vt ſcilicet illud in quod commutatur, æqui‑ualeat exequutioni debitæ ex voto.& propterea ſi eſt, vo‑tum peregrinationis,habenda eſt ratio non ſolum laboris ſed expenſarum quas feciſſet peregrinando:quoniam hæc omnia cadunt ſub voto concomitanter.& ſic de ſimilibus. Ex parte autem cauſæ commutandi vt rationabiliter fiat, quāmuis debeat aliqua impotentia aut difficultas aut ma‑ioritas materiæ aut vtilitas aut aliquid eiuſmodi mouere: ſi tamen gratioſè condeſcenditur in perſona dei à commu‑tante,omnis occaſio ſufficere videtur,ex quo à gerente vi‑ces Chriſti commutatiuam habente poteſtatem accepta‑tur:quum ſola materia commutetur,& ſemper concurrat petentis commutationem promptior voluntas ad exequē‑dum commutatam materiam ꝙ promiſſam.Vt tamen cō mutans tutior ſit,commutet ſemper in aliquid melius quā tumcunq; parum melius.

¶Memento quoq; confeſſor quòd omiſſio votorum non purgatur ſola pœnitentia,ſed vltra pœnitentiam de voti fractione,exigitur exequutio voto promiſſa:quia promiſ‑ſio deo facta remanet ſemper viua donec exoluatur, niſi reddita ſit impoſſibilis aut illicita &c.vt ante dictum eſt. Et propterea qui vouit aliquid efficere aliquo tempore, & nō ſeruauit promiſſum intra tempus,& tenetur ad pœ‑nitentiam de fracto voto,& tenetur adimplere promiſſum ꝙ primum poteſt.

¶Et hæc intellige niſi votum fuerit onus temporis: quia tunc ſufficit ſola pœnitentia.Appellatur autē onus tempo ris,quando votum eſt factum propter illud tēpus præciſè: vt ſi qs vouiſſet ieiunare in vigilia ſanctæ Mariæ Magdale‑

næ propter honorem Magdalenæ:ſi non ieiunat in vigilia illa,ſufficit ſola pœnitentia:quia ieiunium illud votiuum erat onus temporis,ſcilicet vigiliæ illius: ſicut ieiunia eccleſiæ in vigilijs,ſunt onera illorum di[illegible]um præciſe.Si verò vouiſſet ieiunare triduo intra menſem [illegible]ræſentem,ſi nõ ieiunauit,tenetur & ad pœnitentiam,& [illegible] ieiunandũ triduo quamprimum poteſt:quia tale ieiunium votiuum nõ eſt onus illius temporis,ſed tempus eſt appoſitum vt menſura intra quam debet impleri.Et ſic de ſimilibus iudica.

VSura,hoc eſt lucrum ex mutuo,iniqua eſt:quia aut bis venditur idem,aut venditur quod non eſt:hoc eſt quia aut pecunia bis venditur,ſemel pro ſorte,& iterum pro lucro,aut vſus pecuniæ qui non eſt præter pecuniam,venditur.Et propterea eſt peccatum mortale: vtpote contra iuſtitiæ charitatem.

¶Et quia vſura diſtinguitur in vſuram mentalem tantum & in vſuram extrinſecam,& vſuræ peccatum ex proprio genere eſt peccatum in exteriori opere conſiſtens,quia eſt ad alterum iniuſtitia,ideo tractandũ eſt de vtraq;,ſed prius de vſura exteriore quæ conſiſtit in hoc quod eſt lucrari ex mutuo,interueniente pacto explicitè vel implicitè.

VBI NOTA primo quòd ad lucrum vſurarium requiruntur & ſufficiunt quantum eſt ex parte ipſius lucri, duæ conditiones.Prima eſt ꝙ ſit aliquid pecunia æſtimabile. Secunda eſt ꝙ non ſit ſuum.

¶Vnde ex his conditionibus redditur ratio & declaratio multorum caſuum.

¶Primus eſt.Siquis mutuat ad hoc vt ille ſit ſibi amicus, non eſt vſura;quia amicitia non eſt pecunia æſtimabilis. Nulla tamen poteſt hìc conuentio ciuilis interuenire: quia amicitia eſt res cui repugnat obligatio ciuilis:quia amicitia eſt interior amor ſpontaneus,obligatum autem ciuiliter eſt neceſſitati ſubiectum,ita quòd velit nolit tenetur exhibere illud.Vnde ridicula eſſet obligatio ciuilis ad amici

tiam, quæ pecunia æſtimari non poteſt.

¶Secundus eſt. Siquis mutuat vt redhibeat ſuum apud pe-tentem mutuum quomodolibet occupatum aut detetum, non eſt vſura: quia nihil lucratur, ſed ſuum recuperat.

¶Tertius eſt. Siquis mutuat vt redimat vexationem ſuam non eſt vſura: quia nihil lucratur non ſuum, ſed quod ſuū eſt ſeruat: vt ſiquismutuat alicui comminanti ſibi aut ſuis, & hinc exuit ſe à multis ſumptibus quos oportet ad ſui tu-telam facere. & ſic de qualibet alia redemptione vexatio-nis ſuæ.

¶Quartus caſus eſt. Siquis ex hoc quòd mutuat incurrens damnum, deducit in pactum vt ſoluatur ſibi vltra ſortem ſuum intereſſe quod incurrit ex mutuo. Verbi gratia, quia accepit ſub vſuris vt mutuet illi: vel quia minoris vendit rem ſuam vt habeat pecuniam quam illi mutuet. & ſic de ſimilibus. Nulla ſiquidem hic interuenit vſura: quia nullū ex mutuo lucrum eſt, ſed ſola vitatio proprij damni. decet enim mutuantem ſeruare ſe indemnem. Et hoc quò ad dā-num emergens.

¶Quintus caſus eſt quò ad damnum lucri ceſſantis. Siquis pecuniam pro parata in promptu negociatione expoſitu-rus in veritate, vt occurrenti caſui neceſſitatis proximi ex charitate ſubueniat mutuat, ac damnum ceſſantis lucri ſibi perſolui vltra ſortem deducit in pactū, vſura nō eſt ſi duæ adſint conditiones. prima eſt, quòd mutuans ex hoc mu-tuo impediatur verè à lucro. quod tunc non eſt quādo mu tuans habet aliam pecuniam, quam poteſt mutuare: quia ſi aliam habet non impeditur ex mutuo à lucro. Secūda eſt q; non totum lucrum ſperatum ex illa negociatione, dedu catur in pactum: quia lucrum in potentia non eſt adhuc, & poteſt multipliciter impediri: ac per hoc non valet tantū quantum ſi eſſet in actu. Et propterea ſi exolueretur totū, ſolueretur pluſquam debet ſolui. Vnde poteſt aliqua pars lucri ceſſantis ad arbitrium boni viri taxari vt ſit contra-ctus licitus. De quo diffuſè vide in commentarijs noſtris

ſuper ſecundam ſecundæ .quæſtio. lxxviij.articu.ij. ad primum.

¶Sextus,eſt.Siquis mutuat alicui eo pacto vt remutuet ſibi quando ipſe indigebit, vſura eſt:quia obligatio iſta pro quanto eſt ciuilis,eſt pecunia æſtimabilis. Quamuis enim accipiens mutuum teneatur ex debito morali ad remutuandum quando opus erit & poterit, non tenetur tamen ex debito ciuili:quale debitum oritur ex pacto. Vnde quum obligatio iſta ſit pecunia æſtimabilis,non poteſt ex mutuo in lucrum duci abſq; vſura.

¶Septimus eſt.Siquis mutuat alicui eo pacto vt veniat ad molendum in mola ſua,aut ad emendum ab officina ſua, aut aliquid huiuſmodi,vſura eſt:quia obligatio iſta ad molendum in hac mola,ad emendum ab iſto, & huiuſmodi, vendibilis eſt:& ideo non licet ex mutuo hoc lucrum alienæ obligationis reportare.

¶Octauus ſimilis iſti eſt.Siquis mutuat alicui domino tẽporali eo pacto vt concedat ſibi officium prætoris,vel aliquod aliud officium,vſura eſt:quia conceſſio iſta vendibilis eſt.Et propterea non licet ex mutuo lucrum talis conceſſionis exigere.

¶Diſcerne tamen in his caſibus duo lucra. Alterum vſurarium:& alterum licitum.Nam vſurarium lucrum eſt obligatio ad remutuandum,obligatio ad molendum in hac mola,obligatio ad emẽdum ab hac officina,obligatio ad concedendum tale officium:& ſic de ſimilibus.Licitum verò lucrum eſt merces debita pro mola,precium rerum venditarum,ſtipendia & prouentus officij,& ſic de ſimilibus: quia iſta lucra non ſunt ex mutuo,ſed ex alijs contractibus ſeruitijs,induſtrijs,operis,officijs &c.Et propterea in iſtiuſmodi vſuris non tenetur qui ſic mutuauit ad reſtituendum mercedem molæ,precium venditarum rerum',ſtipendia prouentuſq; officij,& ſimilia.ſed vltra pœnitentiam de peccato vſuræ tenetur primo ad relaxandum vinculum obli-

gationis de continuanda mola aut officina,de continuanda manutentione in officio:quia huiuſmodi obligatio eſt lucrum vſurarium, & tenetur ſecundo ad recompenſandum illi pro iſta obligatione:quæ vendibilis erat,quãuis ille noluiſſet vendere ipſam. Ad arbitrium autem boni viri ſpectat determinare quantum pro huiſmodi obligatione reſtituendum ſit vt ſatisfiat ſecundum æqualitatẽ iuſtitiæ.

¶Nonus eſt.Siquis mutat domino vel cõmunitati eo pacto vt donec reſtituatur ſibi mutuatum non ſoluat gabellas,vſura eſt:quia ex mutuo lucrum reportat exemptionis à debita ſolutione gabellarum.Conſtat enĩ ꝙ hæc exẽptio pecunia æſtimabilis eſt.& tenetur iſte ad reſtitutionem cõmunitati ſeu domino gabellæ de toto retento quod ſoluere debuiſſet:quia lucrum vſurarium eſt.

¶Decimus caſus eſt.Siquis mutuat alicui centum ea ratione vt emat à mutuante quædam ſua iura deſperata aut inutilia,aut agrum ſterilem,aut aliquid hmõi,vſura eſt peſſima.Tum quia mutuũ,damnum infert proximo annexæ malæ emptionis.Tum quia etiam ſi res quæ venales proponuntur eſſent vtiles valde,contra naturam contractus mutui eſt ꝙ is cui mutuatur obligetur ciuiliter ad emendũ ſeu quodlibet aliud:vt dictum eſt.

¶Vndecimus eſt.Siquis mutuat ſuper pignora ea ratione vt habeat tres pro centenario,non quaſi lucrum ex mutuo,ſed quaſi ſubſidium ac ſtipendium neceſſarium ad cuſtodiam pignorum & excuſſionem & alia huiuſmodi,vſura eſt: quoniam in veritate iſte non mutuaret niſi lucra hæc ex hoc quòd mutuat expectaret.Ex hoc autem non ſequitur errare illos qui pignora oneroſa bona fide accipientes, volunt indemnes ſe ſeruare.ſicut enim non debent ex pignore fieri locupletiores,ita nec pauperiores:& ſicut fructus pignoris ſunt computandi in ſortem, ita expenſæ qualitati pignoris annexæ imputandæ ſunt domino pignoris.

¶Duodecimus eſt. Siquis mutuat alicui nauiganti mille ea ratione vt cum ipſo eodem mutuante fiat contractus aſſecurationis dictorum mille,ſoluendo eidem mutuanti tot pro centenario,vſura eſt:vera quidem:quia mutuans vltra ſortem vult obligationem ad ſubeundum contractum aſſecurationis. præſumpta autem:quia mutuum ad hoc lucrum tendere videtur.Et ideo dãnatur in capi.nauiganti.de vſuris.

NOTA ſecũdo ꝙ quia lucrum vſurarium eſt ex mutuo, ideo ſiquis nõ mutuat ſed accõmodat ſeu locat aut vendit pecuniã cum pacto recipiẽdi aliquid plus,nõ eſt vſura:ſed liciti ſunt huiuſmodi contractus,dũmodo pacta ſint moderata iuxta qualitatẽ temporũ &c.Et ſimiliter ſi aliunde quàm ex mutuo lucrum ſuperuenit.

¶Et hinc habes claritatem pluriũ caſuum.Primus eſt.Siquis accõmodat pecuniam alicui ad oſtẽtationẽ faciendã (vt numularij ſoliti ſunt monſtrare publicẽ quaſi aceruos nummorũ aureorum,)& exinde vult ſibi lucrũ aliquod, nõ eſt vſura:quia nõ ex mutuo ſed ex accõmodata & quaſi locata pecunia lucrum habet.

¶Secundus eſt ſimilis.Siquis locat pecunias aureas ad ponendũ in balneo vel brodio & huiuſmodi,ſi inde vult moderatum lucrum, nulla eſt vſura.

¶Tertius.Siquis nũmos aureos vendit pro argenteis,& inde moderatum lucrum exigit,nulla eſt vſura. Et ratio horum & ſimiliũ caſuũ eſt:quia pecunia in iſtis contractibus nõ mutuatur,ſed quaſi res quædam accommodatur, locatur , venditur: ſicut licitẽ in ſimilibus caſibus aurum non monetatum, gemmæ,iocalia & alia huiuſmodi poſſent accommodari, locari aut vendi cũ honeſto lucro.

¶Quartus caſus eſt cũ lucrũ venit ex mora debitoris:ita ꝙ poſtquã debitor non ſoluit tẽpore debito,poteſt creditor duo lucrari:ſcilicet pœnã conuentionalem,& aliquid pro intereſſe tã damni emergentis ꝙ̃ lucri ceſſantis.Nullũ ſiquidem excrementũ huiuſmodi eſt vſurariũ:quia nõ ex

mutuo prouenit,ſed ex mora debitoris.

¶Et hæc intellige ſi & quãdiu cõtra voluntatem creditoris contracta eſt & durat mora. Nã ſi creditor prorogaſſet terminũ, aut eſſet cõtentus de mora continuanda, vſura eſſet: quia ex mutui cõtinuatione ſeu conſeruatione lucrum proueniret, & non ex mora, non enim eſt in mora qui cõſentiente creditore moratur, ſed ſolus qui inuito creditore differt ſolutionem.

¶Et hæc dicta ſint de vſura ex mutuo explicitè.

DE VSVRA autem conſurgente ex mutuo implicitè, hoc eſt ex incluſo ſeu interpretato mutuo in alĳs contractibus: puta emptionis & venditionis &c. dicendum nunc eſt.

¶Primus ergo caſus eſt. Siquis vendendo, pluris non pio & moderato ſed rigoroſo precio vendit quia expectat tempus quo ſibi ſoluendũ eſt, vſurã cõmittit: quia quaſi mutuũ eſt expectatio tẽporis. Quãdo tamẽ vẽditor ſeruaturus erat res in aliud tẽpus vendẽdas: poteſt vt ſuprà dictũ eſt, vendere pluris ꝙ nunc valent iuxta ambiguũ veriſimile preciũ futuri tẽporis. ¶Et ſimiliter ſiquis expectãs tẽpus futuræ ſolutionis, vẽdit pluris iuxta veriſimile mediũ ſeu dubiũ preciũ tẽpore ſolutionis futurũ, excuſatur: vt ſi piper nunc valet ſex, & in Iulio creditur valiturum octo aut plus vel minus, ſi vendo nunc pro ſolutione ad Iuliũ pro octo, excuſor à decretali. c. in ciuitate. tanquã emptio non conſummata intelligatur vſqꝫ ad Iuliũ, quo emptio erit in opere quæ nunc eſt in ſolo contractu: quaſi venditio cum correſpondente ſibi emptione nunc inchoetur, & in Iulio conſummetur.

¶Secundus caſus eſt. Siquis emit minoris pñſſimo precio pro eo ꝙ nunc ſoluit, vſura eſt: quia ex tempore pecuniæ ſolutæ plus habet ꝙ pecunia valeat.

¶Tertius caſus eſt. Siquis debitor alicuius ad annũ, minꝰ ſoluit nũc quia anticipat ſolutionẽ (vt ſi debet cẽtum, det nũc octoginta pro tota ſumma) ſine dubio vſura eſt: quia

ex tempore ſolutionis anticipato lucrum reportat.

¶Quartus caſus eſt. Siquis emendo frumentũ aſſignandũ ſibi tempore collectionis frugum, quia prius dat pecunias minoris emit ꝙ̃ æſtimetur honeſtum precium tempore aſſignationis frugum, vſura eſt manifeſta ex ſupradicta radice.

¶Quintus caſus eſt. Siqs emit minoris iuſto precio cũ pacto de retrouẽdẽdo, interim quaſi locans vẽditori & recipiẽs ad rõnẽ quinq; pro cẽtũ precij dati, vſura eſt: quia nõ eſt ibi vera emptio: ſed mutuũ palliatũ ſub dictis cõtractibus. quod patet ex eo ꝙ emitur lõgẽ minoris ꝙ̃ ſit iuſtum preciũ. Secus aũt eſſet ſi ſuper domo vel agro cõſtitueretur perpetuꝰ cẽſus ad rõnẽ tot pro cẽtenario iuxta patriæ morẽ, cũ pacto ꝙ poſſit debitor cẽſus ſe liberare: qm̃ cõtractꝰ iſte determinatus eſt licitus per ſedem apoſtolicã pluries.

¶Sextus caſus eſt. Siquis pecunias ſuas dat artifici ſeu nũmulario, volẽs capitale ſaluũ, & tantũ lucri abſolutẽ aut ſi lucratur, etiã ſi veriſimile aut quaſi pro certo habeatur ꝙ nummularius ſeu artifex multo plus inde lucrabitur, vſura eſt, nõ ſocietas, nec innominatus cõtractus: quia & capitali ſaluo ſtatur lucro, & nõ damno, & quaſi ex mutuo lucrum expectatur.

¶Septimus. Siquis emit rem non extantem tanquã extantem (puta agrum, domum aut armentũ) & locat venditori vt det quaſi precium locationis ſeu ſenſum ſingulis annis tot aureos, vſura eſt: quũ ſit contractus ficti ad palliationem mutui & vſuræ.

¶Octauus ſimilis antedicto eſt. Siquis egens Romæ pecunijs accipit à nummulario mille aureos ad rationem cambij pro Lugduno, & tamen Romæ reddendi ſunt, vſura eſt: quia cambium eſt fictum ad palliandum mutuum vſurarium. ¶Decimus ſimilis eſt. Siquis cum egente pecunijs palliat multos contractus ſimultaneos (puta dicit ſe vendere tot pannos mille aureis reddendis octauo menſe: & ſe emere illos ab eodem pro octin-

gentis aureis nunc ſoluendis,& ſic dat nunc octingentos, & fit contractus pro mille hinc ad octo menſes) vſura eſt palliata ſub multis contractibus.Nec excuſatur ex eo quòd ipſe non eſt deterioris conditionis q̃ alter qui emeret illos pannos pro octingentis.tum quia interuenit pactum de retrouendendo ſibi perdendo ducentos ,quod non interuenit cum alio.tum quia iſte in veritate non venderet illi niſi propter hoc lucrum.

DE MENTALI AVTEM VSVRA duo dicenda occurrunt.ſcilicet peccatum,& reſtitutio . Et peccatum quidem conſiſtit in hoc ꝙ ſperatur ex mutuo lucrum abſq; conuentione aliqua implicitè vel explicitè.

¶Vbi diligentiſſimè diſtingue inter ſperatum ſeu deſideratum lucrum vel ex mutuo vel ex vera gratitudine animi. Nam ſiquis mutuat ſub ſpe quòd ex mutuo aliquid lucrabitur,vſuræ crimen incurrit,& reſtituere tenetur quicquid lucri ex mutuo ſibi prouenit.Si verò mutuat quis ſub ſpe quòd ille cui mutuat erit gratus:ita quòd iure grati animi de ſuſcepto mutui beneficio gratuito mittet munera aliqua,non eſt vſura,nec tenetur ad aliquam reſtitutionem huiuſmodi munerum:quia non ex mutuo ſed ex gratuiti beneficij collati recompenſatione, ad quam beneficiatus ex morali debito tenetur,lucrum reportat.

¶Verum quia quandoq; animi non concordant hinc & inde,oportet diſcernere diſtinguendo quòd ſi vtriuſq; ,ſcilicet mutuantis & mutuum accipientis ac aliquid plus dantis,intentio eſt pia,ita ꝙ nec mutuãs ſperat ex mutuo , nec dans dat ex mutuo,ſed ſponte gratus de beneficio recepto, nulla eſt vſura,nulla eſt opus reſtitutione.

¶Si verò vtriuſq; intentio tẽdit ad mutuum,hoc eſt ꝙ mutuans ſperat ex mutuo lucrum,& dans aliquid plus dat malè libenter quaſi patiens vſuram ſeu redimens vexationem ſuam,mutuans vſurarius mentalis eſt,& tenetur reſtituere quicquid ſic lucratus eſt:quia vſurarium lucrum eſt.

¶Si autem claudicat intentio tantum ex parte accipientis

mutuum: quia ſcilicet qui accepit mutuum, dat quaſi inui- tus quaſi ſoluens vſuram aut redimens ſuam vexationem mutuans tamen optima intentione mutuauit, & accepit munera bona fide credens ex gratitudine ſibi dari, nullum interuenit vſuræ peccatum. Ad reſtitutionem tamen tene- tur quando ſcit non liberè ſibi hæc donata, ſi ex illis factus eſt locupletior. alioquin non tenetur ad reſtitutionē: quia bona fide ad omnia ſe habuit, & ſibi imputet qui mala opi nione concepta dedit.

¶Si autem claudicat intentio tantum ex parte mutuantis, ita ꝗ mutuans corrupta intentione mutuat & accipit ali- quid plus: ſed qui accepit mutuum, gratioſè donat ex ani- mi gratitudine & beneuolentia ignota ipſi mutuanti, mu- tuans inuoluitur peccato mentalis vſuræ: & non poteſt re tinere quod turpiter ex parte ſua accepit: ſed quantum eſt ex parte ſuæ conſcientiæ teneretur reſtituere illi qui dedit. Verum ſi poſtea nouit gratioſè ſibi donatum, poteſt acce- ptare vt donatum: nec tenetur reſtituere, ſed pœnitentiam agere de ſuo peccato.

¶Aduerte quoq; circa mentalem vſuram ex parte mutuā- tis, ꝗ ſiquis nō vult mutuare alicui quem putat aut nouit ingratū, & libenter mutuat alicui quē videt gratum, non propterea inuoluitur peccato vſuræ mentalis: ſed ſequitur naturalem inclinationem qua actiones noſtras ad eos qui digni ſunt dirigimus. ¶Et ſimiliter ex parte accipiētis mu- tuum, ſiquis eſt gratus, & multa impendit obſequia ac mu nera alicui vt ille ad ampliora beneficia mutui exhibendi gratioſè ac beneuolè prouocetur, ad nullum peccatum pro uocat mutuantem.

AD VSVRAM ACCIPERE nullū peccatū ſecū dum ſe eſt: quia nihil aliud eſt quàm ad mutuum accipien dum agere, & ad vſuram patiendam: quorum neutrum ha bet mali culpæ rationem. Poteſt tamen peccatum eſſe: vt ſi abſq; rationabili cauſa quis ſubeat hoc dānū, & alterius vtatur iniquitate. Non eſt tamen mortale peccatum ſed ve

niale abſq; rationabili cauſa hoc facere.

¶Eſto tamen hic cautus lector & penetrator dictorũ: quoniam aliud eſt loqui de accipiendo ſub vſura, & aliud de inducendo hominem ad faciendam vſuram. Primum eñ nullum ſonat peccatum, vt dictum eſt; & ideo ex cauſa rationabili licet. Secundum autem ſemper eſt peccatum mortale; ita ꝙ nulla neceſſitate excuſatur aliquis à peccato mortali quum inducit per ſe, hoc eſt ex intentione, aliquem ad peccandum mortaliter: dicente Apoſtolo, Digni ſunt morte non ſolum qui faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus. Minus autem eſt cõſentire ꝙ̃ inducere. Et propterea dicitur & bene ꝙ licitum eſt mutuum accipere ſub vſura à parato vſuram facere, non autem ab imparato: quia non licet inducere ad faciendam vſuram, ſed vti iniquitate parati. Hoc eſt, licet mihi petere ab homine mutuum, & pati ꝙ ille ex hac mea petitione accipiat occaſionem apponendi ſuam malam voluntatem vſurariam. Sic enim nec ego induco illum ad vſuram, nec conſentio ipſius malæ voluntati: ſed induco illum ad mutandum, & conſentio meæ paſſioni qua patior vſuras.

¶De mediatoribus quoq; idem eſt iudicium: ſcilicet ꝙ nõ licet illis inducere aliquem ad faciendum vſuram, nec etiã eſſe quaſi negocij vſurariorum geſtores: puta inquirendo egentes pecunijs ſub vſuris: aut prouocando vt accipiant à ſuo fœneratore: quoniam tunc quis eſſet velut miniſter vſurarij, & participaret in crimine & vinculo reſtitutionis.

¶Circa participantes autem cum vſurarijs in vſu rerũ vſurarij, diſtinctiõe opus eſt. Primo an res illa in ſeipſa ſit aliena: quia tunc idem eſſet iudicium ſicut de participantibus in re rapta aut furto ablata: quam conſtat nullo titulo poſſe contractari licitè ab alio: quia res aliena leſt.

¶Si autem res ipſa aliena non eſt, ſubdiſtinguẽdum eſt an ex illo vſu efficiatur vſurarius impotens ad reſtituẽdas vſuras. Nam ſi non efficitur inde impotens ad reſtituendum, ſed æquè potens remanet ad reſtituendum vſuras quas lu-

cratus eſt,poteſt licitè homo cum vſurario negociari,& dona ab eo accipere & dotem,& breuiter quomodolibet cõtrahere.Si verò efficeretur minor ad reſtituendum vſuras, non liceret contractus huiuſmodi cum vſurario inire.Et in promptu ratio eſt:quia cum periculo iacturæ proximi negociaretur,dum fieret q vſurarius q̃uis nunc pertinax,ſi cras rediret ad cor,non poſſet ſatisfacere quibus teneretur. Vnde ab huiuſmodi vſurario nõ liceret accipere dona nec dotem,aut aliquid ſimile:quia per hæc efficeretur impotens ad reſtituendum:quàmuis licitum eſſet illi vendere, & ab eodem emere:quia per hæc non redderetur impotentior ad reſtituendum:quoniam tantundem recipit ab alio quantum dat de ſuo.

¶Et iuxta hanc diſtinctionem regulandi ſunt caſus qui occurrunt de victu vxoris & filiorum ac familiæ vſurarij .Si em̃ hinc fit non ſoluendo(puta quia nihil habet niſi vſuras,nihil lucratur niſi vſurariè)conſequens eſt vt non liceat illis inde victum ſumere.Et hoc regulariter loquendo intellige.Nam per accidẽs poſſet eſſe licitum:puta ſi eſſent in neceſſitate extrema,aut ſi vtiliter agerent negocium creditorum,vel ſpiritaliter,puta ſuadendo reſtitutionem : aut corporaliter,puta bonificando eorum bona pignorata. Vide de hac materia diffuſius ſcripta ſuperius in verbo,reſtitutio.

¶De dominis quoq; temporalibus accipientibus ab vſurarijs componentibus cum eiſdem vt vſuras impunè facere poſſint,non ſolum idem eſt iudicium quantum ad res quas ab eis accipiunt,ſed peius ſi illicita concedunt.

COGOR HOC in loco reſpondere quærentibus an ſit vſura emere pagas certas montis Genuenſis hinc ad triennium recipiendas:ita quòd caſus eſt iſte, Ioannes habet in monte Genuenſi loca decem,ex quibus iam computatum eſt quòd debentur ei centum libræ,ſed quia non ſunt ipſ. exoluendæ ante triennium,ideo vocantur acerbæ pagæ,& tertio anno vocabũtur maturæ, & Ioannes eget

nunc pecunia,venditq́; iſtas decẽ pagas acerbas pro ſeptua ginta libris nunc habendis:nunquid ſi ego ſic emo,committo vſuram?

¶Reſpõdeo omiſſis diſputationibus,ꝙ hic nulla interuenit vſura:quia eſt contractus nõ palliati aut impliciti mutui,ſed emptiõis & vẽditionis:quoniã Ioannes vendit ius ſuum quod habet ſuper illas decẽ pagas,& non vẽdit ipſas pagas,nec aliquod mutuum accipit.

¶Declaro ſingula.Quòd nõ vendãtur pagæ ſed ius pagarum,ex eo patet ꝙ Ioannes non tenetur mihi aſſignare pagas,ſed ius ſuũ quod habet ſuper pagas illas. Quòd nullũ accipiat Ioannes mutuũ,ex eo patet quia ad nihil reſtituendum obligatus eſt ſed ſolum ad aſſignandum mihi ius pagarũ.Et rurſus qa quicquid periculi hic eſt,apud me emẽtem reſtat:quod eſt contra naturam mutui. Eſt igitur hic vera emptio & vẽditio iuris pagarũ illarũ.Et propterea ſi iuſto precio emitur,iuſtus erit contractus.Iuſtum aũt preciũ conſtat eſſe quod cõmuniter inuenitur abſq́; fraude&c. & propterea ſi pagæ huiuſmodi vendũtur precio cõmuniter tunc currente,nullũ peccatũ cõmittitur.Eſt autem rationalis cauſa minoris precij,ex eo ꝙ res venalis inutilis per trienniũ,minor eſt ſeipſa vtili ab hodierna die.Vnde quum ius pagarum acerbarum inutile ſit vſq; ad tempus maturitatis,rationabiliter minus valet,ac minoris venditur,quàm ius pagarum vtile nunc: ſicut terra ſterilis vſq; ad biennium,minus valet quàm ipſamet ſi eſſet vtilis hodie.

¶Nec hoc quod diximus de venditiõe & emptione iuris pagarũ ex mõte Genuenſi,eſt ſingulare in illo monte:quoniam hoc eſt cõmune omni alteri iuri quorũcunq; creditorum.Poſſum enim licitè emere ius tuum quo tibi debentur ab altero mille aurei hinc ad annum,& licitè emendo dabo tibi minus mille aureis ,præſuppoſito debito liquidiſſimo & abſq; difficultate ac labore exigibili:quoniã ius recipiendi ad annum mille aureos, minus eſt ſecun-

dum rem & ſecundũ humanum vſum ac humanam æſtimationem ꝙ mille aurei: quia potentia etiã proxima minor eſt actu: & inter os & offam multa interdicere poſſe, prouerbiũ vetus eſt. non enim qui hoc ius emit: facit mutuum palliatũ, nec emit mille ducatos poſt annum, vt ratio temporis expectati cõſtituat vſurã: ſed emit ius alteri⁹ ad habẽdum poſt annum ducatos mille, & ipſius ementis periculo ius illud derelinquitur: quod eſt contra naturam mutui, vt dictum eſt de iure pagarum.

¶ Quanto autẽ minoris mille ducatis emere debeo, relinquitur arbitrio boni viri, conſideratis conditionibus temporum, copiæ pecuniarum vel penuriæ &c.

¶ De monte autem ipſo Genuenſi & ſimilibus, quia conſiſtunt in facto, loqui neſcio niſi factum certum mihi proponeretur. Sed in communi loquẽdo, certum eſt ꝙ ſi ſunt annui cenſus conſtituti ſuper prouentus ciuitatis, liciti ſunt. Nec aliquid obſtat quin cõmunitas poſſit ſe redimere. Et quoniam quomodolibet inceperint montes iſti: hodie vt annui cenſus cõmuniter haberi videntur: ideo ſi ſic eſt ſcilicet ꝙ in naturam trãſiere cenſus, diſputationes ſuperfluẽ videntur.

¶ Et ſic ſit omnipotenti deo laus & gloria pro perfecta vtcunqꝫ hac ſummula inter Hungaricæ legationis diſcrimina: Poſonij in die ſanctæ Ceciliæ. Anno ſalutis. M. D. XXIII. ætatis autẽ meæ quinquageſimoquinto. Amẽ.

Laus vni & trino.

LVGDVNI
Anno gratiæ. M. D. XXXVIII.

VA 1
1529803